

KĀRLIS SKALBE
RAKSTI

STĀSTI UN
TĒLOJUMI

DAUGAVA

90-3
L 406 II

KĀRLIS
SKALBE
RAKSTI

STĀSTI UN
TĒLOJUMI

DAUGAVA

DAUGAVAS
LATVIEŠU AUTORI

K. Skalbe
RAKSTI
1. *Pasakas*
2. *Stāsti un tēlojumi*
3. *Sarkanās lapas*
4. *Mazās piezīmes*
5. *Dzeja*

G. Salnais
SKRANDAS VĒJĀ

J. Veselis
VIESTURS VARAPOGA

J. Straubergs
SEN TO RĪGU DAUDZINĀJA

A. Brigadere
TRIS PASAKU LUGAS

A. Čaks
MANA PARADĪZE

R. Valdess
JŪRAS VILKI

A. Dzijums
VAKĀRS UZ EZERA

V. Strēlerte
GAISMAS TUKSNEŠI

E. Ādamsons
SAPŅU PĪPE

J. Veselis
DIENAS KRUSTS

K. Zariņš
DRĀMAS IKDIENĀ

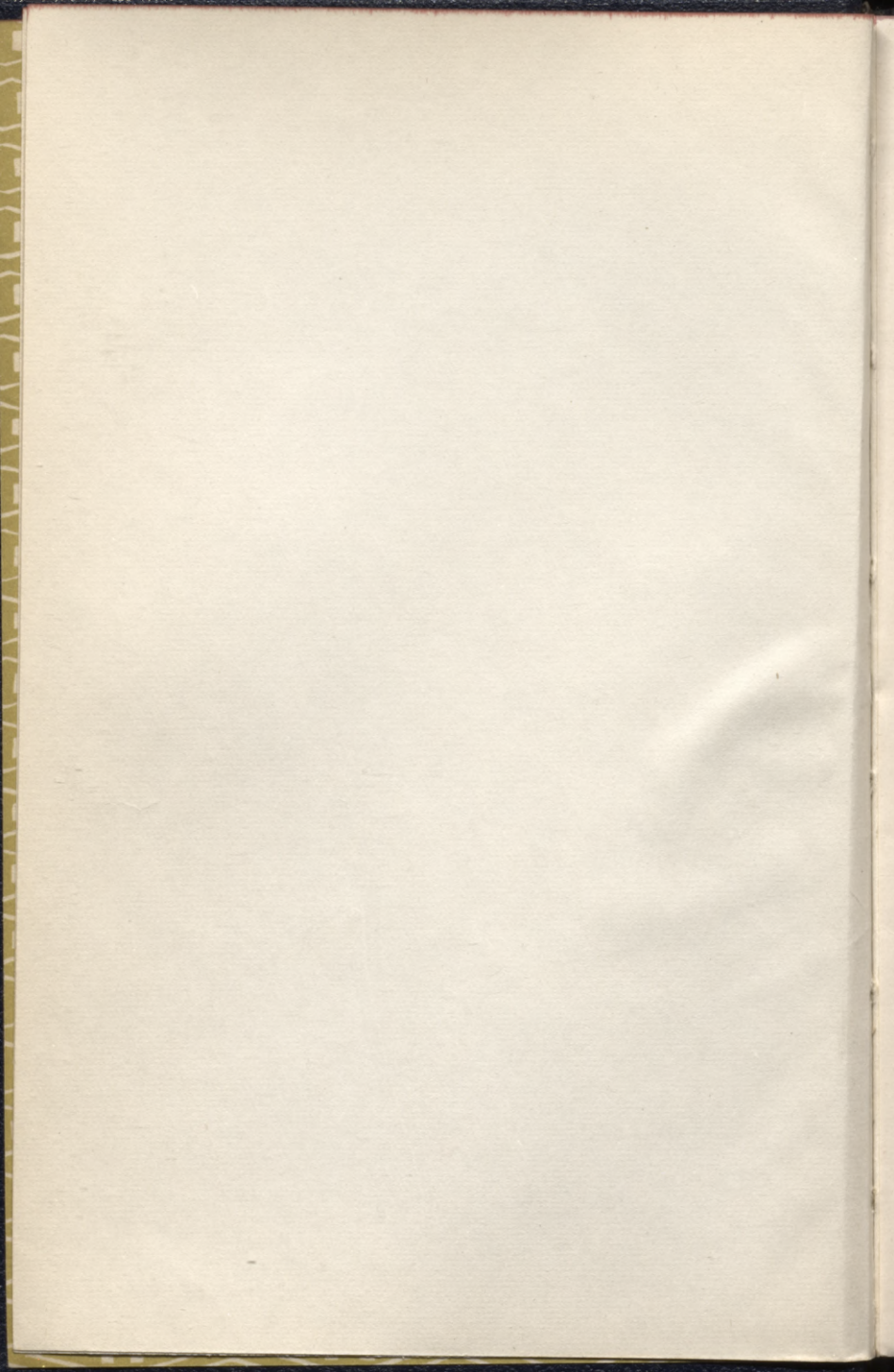
DAUGAVA
Garvarg. 11, Stockholm K,
Sweden

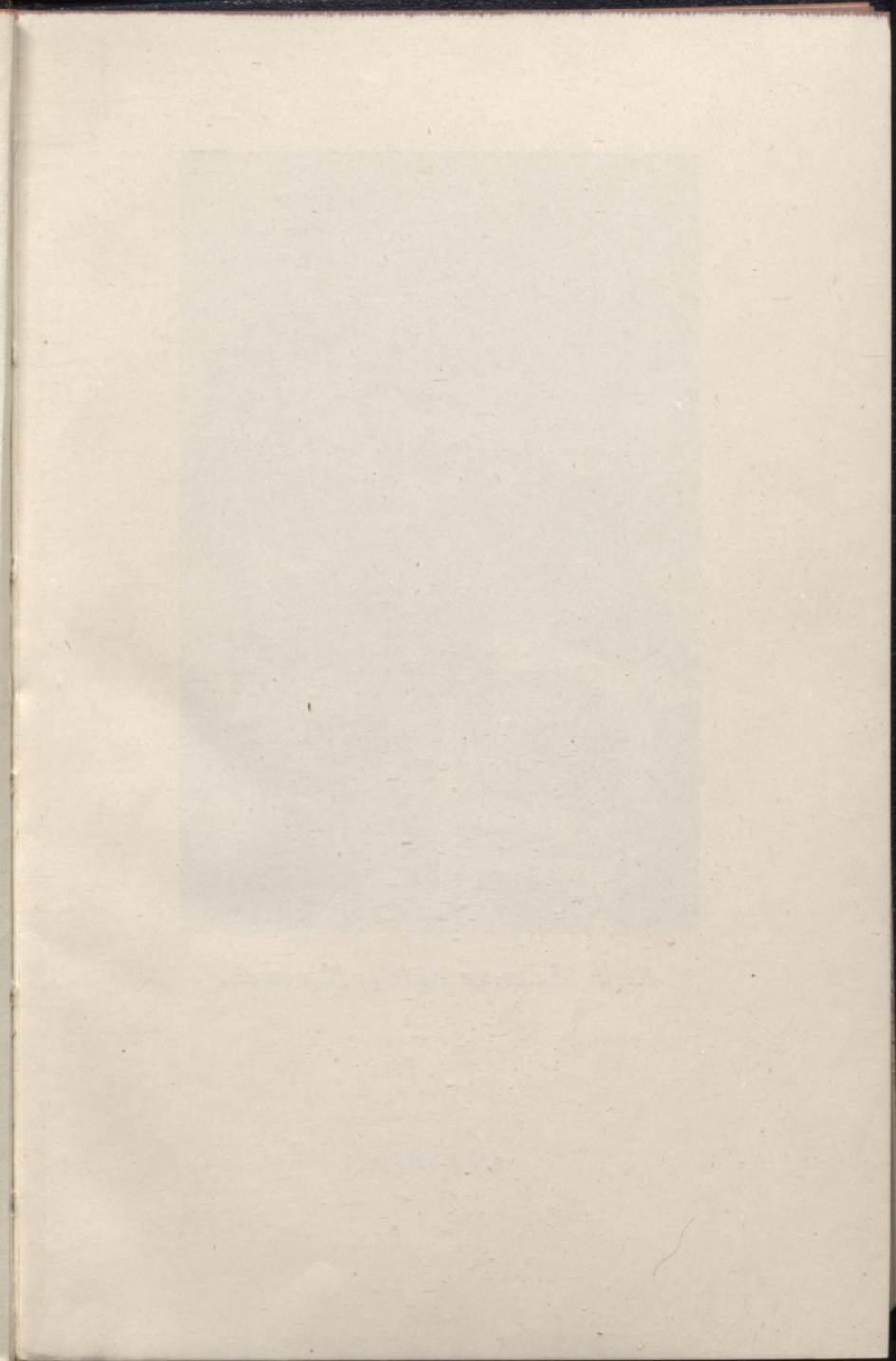
The image shows the front cover of a book. The cover is a deep navy blue with a fine, pebbled texture. A decorative border in gold runs around the perimeter, consisting of a repeating geometric pattern of triangles and diamonds. In the center of the cover, the name "Karlus Mathis" is written in a gold, cursive script.

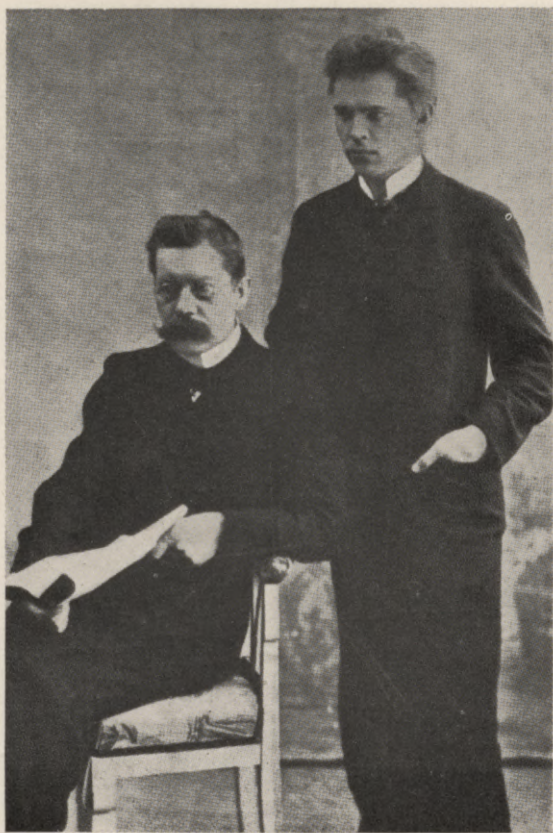
Karlus Mathis

Kārlis Skalbe un Rūdolfs Blaumanis.

L 90-3

406

dubl. L

810p

Kārlis Skalbe

RAKSTI

Stāsti un tēlojumi

Raksti par latviešu literātūru,

mākslu un kultūru

2002.000050

DAUGAVA

122

Kārļa Skalbes rakstus savākusi un rediģējusi

Lizete Skalbe

Manuskriptu iespiešanai sagatavojis

Andrejs Jobansons

Sējumu komponējis un vāku zīmējis

Normunds Hartmanis

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTEKA

~~92~~ 1.898

0306014003

COPYRIGHT BY DAUGAVA
Printed in Sweden

Rydahls Boktryckeri Aktiebolag
Stockholm 1952

Šī sējuma sastādīšanai no Latvijas līdzī paņemtos
Kārļa Skalbes rakstus dāvājuši: J. R. Stagers Indianā,
E. Zirnītis Kolorado, Dr. H. R. Fogeļe Bostonā.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
U.S. DEPARTMENT OF AGRICULTURE
WASHINGTON, D.C. 20250

STĀSTI UN TĒLOJUMI

STATE OF TEXAS

SKAŅAS IZ TĀLUMIEM

... Uz priekšu dosimies ceļā,
Līdz sasniegsim brīvības daili.

J. Poruks.

Saule grima aiz pelēkiem kalniem, kas pacēlās viņpus pļavām un tīrumiem pretim Varkalnes pagasta mājai. Kā ar burvja roku viņa pazudama pamazām aizvilka sev līdz vieglo, zeltsārto spīdumu no koku un uzkalnu virsotnēm. Gaisā kaut kas izdzisa un nomira. Noslūdzusi un nabaga izskatījās kailā, pelēkā aprīļa daba bez saules gaismas. Bet drīz uzplūda viegla, mīksta krēsla, ietina rūzenās pļavas, netīros tīrumus un kailo birzi, stiepās ap pagasta māju un sāka raudzīties savām melnām domīgām acīm pa logu skrīvera palīga Upīša istabiņā.

Upītis nolika spalvu, paberzēja iekaisušās acis un noguris atlaidās krēslā. Pie debess spīdēja vakara sārtums, mezdams viegļu, tikko manāmu atspīdumu pār kalniem. Pār jauneklā bālo, iegareno seju pārlaidās grūtsirdīga sapņu ēna. Kā piekalts viņš sēdēja nepakustēdamies, un viņa lielās, nogurušās acis ar dziļām, savādām ilgām raudzījās, kur pie debess kusa un gailejās vakara sārtums. Mazs, sārts debess stūrtis — kas tur būtu ko skatīties? Vai pirmo reiz saule noiet un debess sārtojas? Bet šis maigais spīdums ar neredzamu spēku vilka pie sevis jauneklā skatus un viņa nogurušo, iztvīkušo dvēseli. No augšas pamazām nobālēdams, tas lēni aizvilkās aiz kalniem. Un Upītim likās, ka kaut kas no viņa atdalās, paceļas spārnos un laižas līdz vakara sārtumam. Viņš sēd uz krēsla savā pelēkā istabiņā, bet nesajūt tā. Kā stipra vēja nests mākonītis viņa dvēsele laižas arvienu tā-

lāk un tālāk pa plašu, neizmērojamu klajumu bez apstāšanās.

Bet blāzma drīz nozuda. Pie apvāršņa vēl dzisa maza bāla strīpiņa. Istabiņā bij pilnīgi satumsis. Upītis atmodās un tā savādi sašļuka uz krēsla. Tas izskatījās pēc kritiena. Kā aizpūsts nozuda no jauneklā jūsmas spēks un spožums, lūpu kaktiņos ievilkās sāpīgs rūgtums, un bālie vaibsti paraustījās kā želumā. Atmiņā viņam parādījās pelēkā siena ar kastīti, kuņā aiz stikla vāka bija kniepatatām sa-sprausti beigti, izžuvuši tauriņi. Tumsā rūts, noputējušie, līdz dzisliņām izdēdējušie spārniņi... Šaurais logs biezā, vecmodīgā mūrī gan bija drusku gaišāks nekā tas stikls, bet brūnā galda mala viņam pastāvīgi griezās krūtīs, kad tas uzliecies sēdēja un rakstīja. Cik tauriņiem bij labi! Viņi bij beigti, un viņiem vairs nesāpēja kniepatatu asumi, bet viņam te, krūtīs, pastāvīgi dūrās... Jau divi gadi viņš te rakstīja un dila, domāja un ilgojās. Bet blāzma katru vakaru aizgāja tur, aiz tiem kalniem, viena pati, viņš palika uz sava krēsla, kā bijis...

„Vai Klūdžiņam pavēsti uzrakstijāt?” skrīveris prasīja ienākdams.

„Nē,” Upītis sajucis teica, pietrūkās no sēdekļa un sāka steidzīgi rīkoties ap lampu. „Biju pavisam piemirsis,” viņš, reizē noskumdams un dusmodamies par sevi, piebilda.

„Piemirsāt? Tā... Kuņa reize jau ir, kad jūs man tā atbildat? Turpmāk vairs tik muļķīgi neaizbildinieties. Reiz par visām reizēm es jums saku, ka jūs nedrīkstat nekā piemirst. Vai saprotat, ā?”

Upītis stāvēja kluss un noskumis pie galda un sajuta pazemojošu vainas apziņu. Viņš strādāja uzcītīgi, bet nekad nebija brīvs no šās apziņas. Tam pastāvīgi izlikās, ka viņš kaut ko piemirst un neizdara tā, un tas vienmēr jutās slikts un apvainojies. Kad viņš izdzirda aiz sevis skrīveņa soļus, kaut kas uzgūlās tam no muguras un spieda viņa krūtīs cieši uz

galda malas. Viņam likās, ka tūliņ atskanēs skrīvera sausā balss un birs uz viņu bārieni. Tā viņš bija ierāts.

„Jūs gan varējāt pacelt galvu, kad es ar jums runāju! ... Kur tie raksti, ko parakstīt?”

„Te,” Upītis klusi atteica un nolika skrīverim priekšā lielu paku dažādu papīru, kuņģus priekš krēslas bij beidzis ierakstīt reģistrā.

Skrīveris nosēdās pie galda un šķirstīdams un švikstinādams sāka rakstus pārskatīt un parakstīt. Mazs, pasauss, dzelteni bālganu seju, tievu degunu, kuņģš nokārās pār īsajām, kuplajām ūsām, viņš rakstīdams dziļi nolieca galvu, tā ka mazais zods pilnīgi pazuda zem spalvainās padegunes.

„Kas jums par r—rokrakstu!” skrīveris rājās, „te viens burts stāvu, te otrs slīpu...”

„Man tāda nervoza roka... dreb... es nevaru vienādi norakstīt.”

„Kas? Nerv—nervoza roka? Cik smalki jūs vēl neizrunāsīt! Man ir bijuši savā laikā pieci palīgi, bet ne no viena vēl neesmu tādas smalkas izrunas dzirdējis. Nervoza roka... he!...”

„Nu, kas tad te atkal! Cik reizes jums neesmu teicis, ka komisāram vienmēr vajaga rakstīt: „Vizzemīgi priekšā stāda,” bet jūs ņemat un uzrakstāt prasti: „Priekšā stāda”. Vai jūs nezināt, ka komisārs ir priekšniecība? Aizmirstat? A? Ko nu komisārs par mani domātu, kad saņemtu tādu rakstu!? Nebūtu nu ieskatījies... es nezinu...” viņš bailīgi paraustīja plecus. „Pārrakstiet!” tas bargi nobeidza, papīru Upītim priekšā nomezdams.

Upītis paņēma papīru, nosēdās un sāka pārrakstīt, uzlikdams pirkstu uz katra vārda, lai nelaimīgais „vizzemīgi” no jauna neizlaistos. Kā tas bija? Viņš nekad nevarēja piespiest sevi domāt līdzī tam, ko ierakstīja. Kā likās, viņam tur galvā bij zināma nodaļa, kur stāvēja sakārtotas parastās korespondences frazes un kancelejas formulas. Pusneapzinīgi tā va-

dija viņa roku, kamēr otra daļa darīja pavisam ko citu. Daudzreiz šai otrā daļā aizbīdītās jūtas un prāts sāka viņot par stipru, ielauzās „kancelejas pusē”, sajauca tur visu juku jukām un izmētāja starp noputējušām formulām baltas, zilas un sarkanas ziedu lapas, kā pavasaļa viesulis uz izkaltuša pelēka lielceļa. Tad Upītis arvien kaut ko piemirsa vai izdarīja otrādi. Gadījās pat, ka kancelejas automats vajadzīgās frazes vietā nometa kādu no tām mirdzošām pārslīņām. Reiz bija ļoti skaista diena. Zila, brīnišķi skaista debess mirdzēdama raudzījās pa logu iekšā. Upītis rakstīja pavēstes uz desmitnieku vēlēšanu un nemanīja, ka vairākās pavēstēs „desmitnieku” vietā bij ierakstījis „debesis”...

Šodien arī bij tāda nelaimīga diena. Upītis jūta, ka kaut kas viņā modās un auga. Tas jūta, ka viņu pārņem viena vienīga spēcīga doma. Viņa vēl nebij noskaidrojusies noteiktā formā, viņš pats vēl tās gaiši neaptvēra; bet viņš jūta, ka tā izplētās un bīdīja visu citu pie malas.

„Panāciet šurp!” skrīveris teica, un viņa balsī bij kaut kas kluss un bīstams.

Upītis piecēlās un apgāja ap galda stūri, skatīdamies pasē, kuŗu skrīveris viņam turēja izstieptu pretim.

„Kas tas ir?” skrīveris jautāja, un viņa saltās, pelēkās acis urbās jaunā cilvēka sejā.

Pasē bija neizlabojama kļūda. „Ko es esmu uzrakstījis!” Upītis izmisis nodomāja.

„Nu, vai redzat, cik duls jūs esat? Vai redzat? Kur nu lai to pasi liek? Blanķete maksā naudu... Jūs mani izpostīsīt, tā strādādami.”

„Atrēķiniet no manas algas!” Upītis skumji iebilda.

„Pats par sevi saprotams, ka es tā rubļa necietīšu,” skrīveris teica kā tiesnesis, kad tas pasludina spriedumu, „bet par neuzmanību valsts kancelejā es jūs sodu ar piecdesmit kapeikām!” viņš izslējies svinīgi nobeidza, svarīgi durdams ar pirkstu uz jaunā rakst-

veža pusi. Tas viss viņam izdevās uz mata tā, kā viņa priekšniekam virstiesnesim, kuŗš tam noderēja par visas ierēdņa varas un lepnuma paraugu un kuŗam tas centās visādi pakaļ darīt, kaut gan pie revīzijas pats stāvēja viņa priekšā kā pārakmeņojies, godbijīgi blisinādams acis, pilns visbailīgākās padevības.

Šādi sirsnīgi „pārmācīšanas akti” notika diezgan bieži, gandrīz pie katras lielākas vai mazākas kļūdas, kuŗa Upītim, darbus ar steigu veicot, nogadījās. Kantainis bij pilnīgi pārliecināts, ka viņam ir tiesība sodīt savu palīgu ar naudas sodu, tāpat kā komisārs sodīja viņu un pagasta vecāko; drusku šaubas tam bija tikai par to, vai viņš var savu vienīgo nelaimīgo „apakšnieku” arī ar arestu sodīt. Bet par šo jautājumu viņš nemēģināja tikt pie skaidrības: ar naudu sodīt bij tā kā tā izdevīgāk: pa kvartam, pa pusrublim, tā viņam pa gadu sakrājās savi pieci, līdz seši rubļi „blakus ieņēmumu”.

Cik Kantainis komisāra un virstiesneša priekšā sarāvās mazs un pazemīgs, tik savā kancelejā viņš izplētās liels. Kā pie pilnas bļodas, viņš še mieloja savu mazisko pašmīlību. No tā, kā viņš rīkojās kancelejā, kā pamācīja un izbāra ļaudis, kā, aizlicis spalvu aiz auss, atgāzās atzveltnī un pīpēja papirosu, lāgu lāgiem dūmus svarīgiem vaibstiem izpūzdams un ar mazo pirkstiņu pelnus tā cienīgi no papirosa gala noberzdams, — no visa tā varēja redzēt, ka viņa amata apziņa un šī amata izpildīšana tam bija liels baudījums. Bet bija vēl sevišķas reizes, kad viņš, tā sakot, nāca sava amata izpildīšanas garšā. Tad vairs nevarēja izturēt. Kantainis tad sīki apskatīja ne tikai katru burtu, katru vārdu, kuŗu Upītis bija uzrakstījis, bet beidzot ņēma priekšā jauno cilvēku pašu, no matiem gar svārku pogu caurumiem un elkoņiem līdz papēžiem.

„Savus matus ar' jūs vēl neesat likuši nogriezt. Cik reizes jums neesmu teicis! Vai jūs gan domājat, ka es turēšu tādu mežoni kancelejā, ā? Un tad: būtu

reiz apkaunējušies un uzšuvuši jaunus svārkus. Jūs ejat tik noplīsis kā nabags, un cilvēki par jums smejas. Es jums maksāju pieci rubļi par mēnesi, bet kur jūs to naudu liekat? Izgrūžat, vej, par grāmatīnām! ... Nesen vēl atsūtījāt par visu pusgada algu, kā traks. Jūs gan domājat, ka tādēļ jūs turēs par nezin kādu profesoru! He, profesors! Pases neprot norakstīt... Nu, būtu vismazākais elkoņus aizlāpījuši, lai skrandas nekarājas...” un Kantainis paurbināja ar pirkstu pa Upīša elkoņa caurumu. Jaunais cilvēks juta iespiežamies ādā skrīveņa nagu, kuņš bija tik netīrs, un riebumā atrāvās... Kantainis pašapzinīgi izgāja ārā.

Jā, viņš izpilda „kārtīgi” savu pienākumu, viņš ir „kārtīgs” cilvēks, savā kancelejā viņš nepieļauj ne mazākās nekārtības. Visam vajaga būt kā uz mata!

Šai „kārtīguma” apziņā skrīveris vilka mēтели mugurā un devās uz krogu. Tur viņš dzers un plātīsies ar savām likumu zināšanām, apbrīnots no krodzinieka Šmutcīga, desinieka Bullīša un trim, četrām ar šņabi nolietām bārdām, kuņas no godbijīga attāluma pastāvīgi klanās pret viņu un pastāvīgi saka: „R—riktīgi, jaunskungs, r—riktīgi, jūs jau gan zināt...”

*

Pa tam Upītis, iekritis savā gultiņā uz mutes, plūdināja asaras spilventiņā.

Visa dzīve viņam izlikās kā briesmīga skrandu kaudze. Viņš smaka un kūņojās pa šām skrandām, pastāvīgi viņās sapīdamies un nevarēdams no viņām atsvabināties. Simtiem dažādu likumu bij apmetušies viņam ap rokām un kājām un žņaudza viņu nost. Apsmiets, nespēcīgs un niecīgs viņš gulēja šai skrandu kaudzē un pats sev riebās. Bet kā pagraba stāds viņa dvēselē stiepās uz augšu ilgas pēc daiļa un gaiša. Viss gulās viņām virsū, bet tās spiedās uz augšu, kā zāle caur akmens krāsmatu. Izmisis viņš skatījās apkārt un meklēja jel vienas vienīgas gaišas krāsas šai

dzīvē. Bet ap viņu plūda drēgna tumsa. Dzīve viņam likās pilna nabadzības, nelaimes un rupja spēka kā žņaudzoša tvana gaisa. Viņš redzēja, ka slimī, novārguši nespējnieki, kuŗi cauru mūžu bija godīgi strādājuši, nāca pie pagasta vecākā maizes lūgties; kā šis vēderainais pagasta tēvs, atgāzies krēslā, pašprātīgi par viņiem zobojās un dzina viņus prom, un kā tie, klusu ciezdami, norija viņa ņirgāšanos. Viņš redzēja, kā, nodokļus piedzenot, iztīrīja strādniekam vai pusgraudniekam istabiņu, kā spēcīgākie un gudrākie krāpa un laupīja vājākos un vientiesīgākos, un kā visi šie ļaudis dzina cits citu, kā vadzis vadzi malkas blūkī.

Viņš zināja, ka ir cita daiļāka dzīve un citi daiļāki cilvēki nekā šie. Tas atdeva savu mazo peļņu par grāmatām, garus vakarus sēdēja un lasīja, mācīdamies domāt un just kā šie cilvēki. Bet ļaudis smējās par viņa nabadzīgo apgērbu, un, kancelejā sēdēdams, viņš pastāvīgi sajuta savus noplīsušos elkoņus, it kā tais vietās āda būtu noplucināta ar karstu ūdeni. „Jūs paliksīt traks lasīdams!” Kantainis vienmēr rājās.

Bet kad viss ap viņu bija tumšs, viņš skatījās pa logu ārā. Tur spīdēja saule un izplētās plašums. Dabā vēl bija gaisma un brīvība. Un kā saulgriezies uzziedēja viņa dvēselē sapņi un grieza savus dzeltenos ziedus līdzī šai saulei.

Viņa sirds bij pilna ar vienām domām. Nomodā vai sapņos — viņam pastāvīgi rādījās ziedos viļņojošās stepes un zaļas pļavas — klusos mežu likumos. Viņš brida līdz krūtīm pa augsto stepju zāli, ar ilgām skatīdamies zālē, it kā tur kāds viņu sauktu un gaidītu; sēdēja un lasīja pļavas malā, atspiedies pie lielās, tumšās egles un basās kājas nolicis starp puķēm.

Un kad vakarā pastaigājoties tālumā, žēlabaini drebēdama, ieskanējās harmonika vai pļāvēju dziesma, pamazām attālinoties, dzīsa aiz kalna, vai balts mākonītis, viegli, viegli pārliets ar vakara blāzmas at-

spīdumu, vientuļi grima aiz meža, — viņš sajuta neapturamu vēlēšanos aiziet...

Bet viņam nebij spēka saraut uz reizi ierastās dzīves saites. Kā dēle tā bija piezīdusies viņam pie krūtīm, un viņš dzīvoja un panesa joprojām. Bet ilgas viņa dvēselē neapklusā. Kā pavasara plūdi tās auga un rādīja viņam jauno dzīvi vēl spilgtākās krāsās. Un līdz ar ilgām viņa auga riebums pret tagadējo un apziņa, ka tā nevar dzīvot.

Caur šā vakara sāpēm viss tas Upīša dvēselē bij noskaidrojies un izveidojies par spēku, kuŗš kā spirts avota ūdens plūda pa viņa nerviem. Tas piecēlās, noslaucīja asaras savalkātā mutes lakatiņā, un uz viņa ģīmja spīdēja līksma un droša apņemšanās.

Durvis pavērās, izlicās biezs, pavecs ģimis, cietiem, nemīļīgiem ģīmja pantiem.

„Nāc ēst,” atskanēja no biezām, stingri savilktām lūpām.

„Paldies!” Upītis atteica.

Aiz durvīm nokraukājās, nospļāvās un aizgāja smagiem soļiem.

Upītis piecēlās un gāja ēdamistabā. Uz noplukušo vaska drēbi aplāta galdiņa stāvēja šķīvis ar sausu baltpienu, bļodiņa ar panijām un kukulis maizes. Vakariņās aicinātāja — saimniece jau sēdēja pie galda. Pāri par pusmūžu, drukna, plecīga, tā savādi glūnoši uzlikusies, viņa Upītim izlikās kā tā rupjā spēka veidols, kas gulēja pār visu šejienes dzīvi. Viņa bija nekaunīgi cieta un skopa. Upītim bij briesmīgi neomulīgi ar viņu vien divatā ēst. Viņš juta, ka viņa skaitīja tā kumosus, un sausais piens ar maizi bieži palika tik sausi, ka aizmetās viņam kaklā un tas piecēlās no galda neēdis.

Saimniece izvilka no ķešas lielu, stipru salieceņa nazi (ar galdnazi viņa nekad nerīkojās, laikam nonicināja to par smalku un neasu) un ar spēcīgu vilcienu nogrieza milzīgu maizes riku. Cieši un kāri aptvērusi viņu resnajiem pirkstiem, tā sāka ēst, uz trim,

četriem krietniem kumosiem maizes uzņemdama pa nažgalam baltpiena. Rieciens bija tik liels, ka ēdot aizklāja visu viņas ģīmi. Tikai viena acs, bieziem, iekrunkojušiem vākiem, uzmanīgi skatījās pār riecienu, cik jaunais cilvēks baltpiena ņēma, pavadīdama katru viņa naža uzņēmieni no šķīvīša līdz mutei.

Dažus sausus kumosus norijis, Upītis iedrošinājās mērkt karoti paniju bļodā. Panijas uz galda tika uzskatītas ar sevišķu godbijību. Skrīveris viņas ļoti cieniņa, un tam arī tās katrreiz bija nodomātas. Kaņote bij uzlikta arī priekš Upīša, bet viņam vajadzēja prasties... Upītis iestrēba vienu, otru, trešu kaņoti no augsti godājamā šķidruma. Acs virs maizes rieciena uztraukti iemirdzējās. Saimniece spēji atrāva no ģīmja roku ar maizes gabalu un teica tā, ka druskas viņai izskrēja no mutes:

„Neizstreb nu visa, ka skrīveram ar' paliek!”

Upītis nosarka un nolika kaņoti.

„Paldies!” tas klusu teica, un viņa lūpas ironiski paraustījās. Pacēlies viņš izgāja savā istabiņā.

Tur viņš apstājās pie loga un no viņa lūpām nenozuda skumji ironiskais smaids. Tam vēl stāvēja acu priekšā saimnieces milzīgais maizes rieciens, aptverts no resnajiem pirkstiem tik cieši, it kā pie tā karātos visa viņas būtne.

Un patiesi, šis maizes gabals bija priekš viņas viss. Likās, nebij ar' viņai nekā labāka, augstāka un svētāka par to. Mūža dien' tā gāja, rausa un krāja priekš šā rieciena. Viņas skatieni nepacēlās debesu skaidrajos augstumos, nemīlinājās ap zaļo bērzu ataugām, ziedos līkstošiem ievu ceriem un puķainiem upes likumiem pavasarī, bet mūžam līda pa zemi un vēroja, ka nepazūd kāda maizes druska. Viss sīks un daiļš, likās, salūza zem viņas smagiem, nevērīgiem soļiem. Likās, ka viņa ietu vienaldzīgi pa visskaistākām puķēm un apstātos tikai, ja ieraudzītu zemē kaulu vai vecu pastalas ielāpu...

Cik īsa, mierīga dzīve, kad visa dzīves apziņa at-

rodas vēderā. Vēders un maizes rieciens... Nav jāskatās nekur apkārt, nav nekas jāmeklē: vēderā tavas dzīves miers un nemiers... Visi viņi te izliekas tādi... Bet kāds tad bija viņš pats? Kādēļ viņš te sēdēja divus gaŗus gadus, ļāva pastāvīgi apsmiet un kājām mīt savu dvēseli un neaizgāja, kur sirds ilgas viņu aicināja! Kas bija piekalis viņa krūtīs pie asās rakstāmgalda malas? Šis pats maizes gabals. Viņu aizskāra un mocīja šī apziņa. „Tu esi tāds pats kā viņi!...” Jaunā, karstā pašmīlība ar visiem spēkiem turējās pretim šim salīdzinājumam. Ja ar' viņš tāds bija bijis, turpmāk tas vairs tāds nebūs! Viņš saraus un noietīs savas dvēseles atkarību no maizes gabala, kā sarūsējušas ķēdes. Nometīs un aizies! Klidīs nost no šo cilvēku trokšņainā, putekļainā lielceļa pa mazu, kļušu kājceļiņu, kas vīsies pa zāli un puķēm. Basām kājām viņš bridīs pa dzintartīriem strautiem, kuŗu skaidrajā plūsmē mirdzēdamas līgosies zaļas lapas, dzeltenī un balti ziedi, un mazi akmentiņi spīdēs sudraba baltumā; ies pa mīkstu sūnu zem smaržainiem priežu un egļu zariem un kāps augstu kalnos. Viņi te dzīvoja priekš vēdera, viņš dzīvos priekš dvēseles un mirs priekš tās!

Savilcis labo roku dūrē, Upītis sajūsmināts sāka ātriem soļiem staigāt pa istabu. Kā spirtu, spēcīgu rīta vēsmu pilna, visa viņa būtne traucās uz cīņu, un viņš nevarēja nostāvēt mierā.

*

Priekšistabā sāka kludzēt soļi, kā no neveikliem, apkaltiemi zābakiem.

„Tad tikai nogājos!” teica ienākdamis cilvēks, sārta, apaļu, labsirdīgu ģīmi, zilām acīm un brūnu bārdu, sniegdams Upītim kādas pavēstes otru pusi.

Tas bija pagasta ziņnesis Lūciņš.

„Tie skrīveŗi ar' tikai raksta, bet paši nekā nezini,” viņš sūdzējās. „Šitā pati pavēste izrakstīta uz Pupuŗiem. Aizeju tur, prasū pēc Miltaiņa, — saimnieks

brīnās, vai es stulbs esot? Es sak': man tā pavēstē ir rakstīts. — Tas cilvēks jau no pagājušiem Jūrģiem esot aizgājis uz Mietiņiem pie Glīdzas. Aizeju uz Mietiņiem, Glīdzda saka: viņš esot jau pagājuš' ruden' aizgājis uz Vēņēniem pie Gargurna; aizeju tur, eče, nav mājā, aizgāj's ar saimnieku uz lielmežu malkas cirst. Dodu to pavēsti sievai un saku, kā mani skrīveris izmācīja, paraksties tu: tā kā viņa nebij mājā... viņa sieva Katrīna. Kas tev, Dieviņ! Ni šī rakstīsas, ni šī būs, lai nesus vien uz lielmežu. Nu, ka ne, ne! Es paņēmu nagliņu un piesitu pavēsti pie gultas stabiņa. Miltainīša saka: šī noplēsīs, es saku: tu nedrīksti plēst, tas nedrīkst būt, tas ir pret likumu. Viņa saka: likumu vīrs, lai es paskatoties kaķim zem astes, tur esot mans likums. Es saku: nu paprovē tik plēst, tad tev gan valdīšana parādīs kaķim zem astes... Ko es tur noplēšos ar viņu. Eče, kas t' jums nekait: sēdat istabā un rakstāt tik, kā lielskungs. Nudie! ..."

„Vai patiesi gan man ir tik labi?” Upītis smaidīdams jautāja.

„Vij, nu kam tad vēl labāk būs kā jums? Paēd's esat, apģērbies esat, un kas tas par darbu? Eku, sēdi pie galdiņa un raksti! ...”

„Nāc manā vietā!”

„Hi, hi, hi,” Lūciņš glaimots smējās. „Kur tad jūs, jaunskungs, paši iesit, kad es nākšu jūsu vietā?”

„Rīt es aiziešu projām uz Krimu.”

„Vai riktīgi gan? Par ko tad jūs no šejienes projām iesit?” Lūciņš, kā neticēdams, jautāja.

„Nu, es jau gribu, lai citi ar' tiek pie manas laimes,” Upītis jokoja.

„Jūs tak, laikam, tik jokojat vien... Krima, Krima... Es te nekur tāda pagasta tuvumā nezinu... Pag', vai viņš nav uz Rīgas pusi? Tur ir viena... Krimulda.”

Upītis pasmējās.

„Ha, tu domā kā īsts pagasta kazaks: Krima ir

pagastvalde, es tur būšu par skrīveŗa palīgu un laimīgi sēdēŗu pie galdiŗa, tāpat kā ŗe! . . . Krīma ir ļoti skaīsta, silta zeme, tālu, tālu, pie jūŗas, Krīevījas dienvidos.”

„Siltā zeme!” Lūciņŗ, gaŗi vilkdams, atkārtoja kā bēŗns, izdzirdis par brīnumu pasaciŗā.

„Tad jūs gribat aiziet uz Silto zemi, tāpat kā dzēŗves, eku’, meŗa zosis rudenī? Hī, hī, hī,” viņŗ, naīvi smiedamies, jautāja un skatījās Upītim acīs, vēŗ arvienu nesaprazdams, vai viņŗ joko, vai patiesību runā. Bet jaunā cilvēka sejs bij nopietns.

„Varbūt, ka tāpat,” viņŗ domīgi teica.

Lūciņŗ pagrūda cepuri uz pieres un pakasījās pakausī.

„Vai jūs, jaunskungs, par tiesu runājat, vai tik tāpat jokojat?” viņŗ jautāja, cepuri atkal taisni uzspīzdams.

„Nu, vai es kādreīz esmu ar tevi tik nopietni jokojis?” Upītis jautāja.

„Neesat gan: kad jūs jokojat, tad arvienu smeļaties, bet, vai zināt, es nevaru ticēt, ka jūs gribētu aiziet . . . hī! . . . tāpat, kā putni.. Un ko tad jūs tur darīsit?”

„Es nezīnu, ko es darīŗu, es tikai jūtu, ka nevaru vairs ŗe dzīvot, ka man vajaga aiziet tur, tālu prom . . . prom no ŗīs dzīves! . . .”

„Bet kā tad jūs aiziesit tik tālu? Un kur jūs ņemsit ko ēŗt? Putns, eku, paknābā kaut kuŗā vietā, kur ta’ jūs? Ja jūs, jaunskungs, pa smieklam vien ar mani nerunājat, ta’ es jums sacīŗu, palieciēt un strādājiet vie’ tepat. Kā sak’, paēds esat, apģēŗbies esat, darbs ar’ nav nekāds grūtais. Lielikungi, kam daudz nauŗas, tie brauc uz siltām zemēm, kā kur saka, veseloties, ko nu mēŗ ŗtādi cilvēciņi!”

„Lielikungi brauc uz siltām zemēm rīt! Bet man sirds ir nevesela, saģiftējusies un novārgusi no laimīgās sēdēŗanas pie galdiŗa . . . no ŗās ŗaurās, iesprostotās dzīves, un es viņu gribētu palaist, kā būrītī pa-

mirušu putniņu, brīvā, saulainā gaisā. Vai tad tu patiešām nevari iedomāties, ka cilvēkam var būt vēl arī kas cits vajadzīgs nekā tava trulā paēšana un apģērbšanās?" Upītis jautāja, un viņa balsī bij dzirdams īgnums.

„Kā?" Lūciņš brīnījās, pavisam nesaprazdams. „Kad es esmu paēd's un apģērbies, kā tad man vēl vajaga? Es nezinu..."

„Nu, tak iedzert, ja vairāk ne!" Upītis teica ar skarbu ironiju.

„Hi, hi, hi! iedzert, jaunksungs, to man gan vajag, to jūs riktīgi teicāt... to man vajag," Lūciņš smiedamies piekrita un omulīgi glaudīja bārdū.

Upītis paskatījās uz viņu un domīgi smaidīja. Viņam nāca atmiņā kāds skats Kūlas krogā.

Aiz bufetes, „goda vietā", sēdēja skrīveris, dzēra un smējās: istabas vidū Lūciņš, nometies krekliņā, sasarcis, nosvīdis, saburzītiem matiem un iekarsušām acīm, dejoja priekš viņa kazaciņu un dziedāja kļiedzošā balsī:

„Tad tur mēs Rīgas pilī
Ar laķu meitām dzersim
Un tiem ar kāju spersim,
Kas sēž uz bendelēm."

Ļaudis stāvēja pusriņķī un kļiedza: „Laid, vazo!..."

„Krodzniek šmutcig, ielejiet viņam puskorteli," Kantainis lepnī sauca, kad Lūciņš aizkūsis, elsodams piesita ar neveiklā zābakā tērpto kāju pēdējo takti.

„Skrīveŗa kungs!... jaunksungs!..." Lūciņš, šņabja glāzi drebošā rokā, aizgrābts smilkstēja, „es esmu uz izpildīšanas. Ko jūs sacīsīt, tas būs uz mata! Es jums, kungs, kalpošu pēc savas sirds apziņas, pēc savas sirds apziņas, jā!" viņš nobeidza, galvu atcīzdams un mēriņu spēji mutē ieliedams.

„Smieklīgi, es runāju ar viņu par brīvību!" Upītis nodomāja. „Cik sastindzis viss guļ šai cilvēkā! Vai taču it nekā viņā nevar uzmodināt?"

„Lūciņ, kad tu zinātu, cik tur ir skaists!" viņš silti

iesaucās. „Kas tur ir par debesīm un kādi skaisti ziedoši kalni!”

„Ziedoši kalni... hi, hi, hi!” Lūciņš smējās, „kā jūs, jaunskungs, ar' runājat! Kuŗš cilvēks ta' var ēst ziedošus kalnus? Hi!... Tak smieklis vie' ir ar jums! Bet lai nu mēļo, ko mēļodams, ja jūs manu padomu gribat pieņemt, tad es jums riktīgi saku: palieciet pilnā mierā tepat un strādājiet tepat... kā sak', būsit i paēd's, i apgērbies... Ko tur!” viņš nometā ar roku un izgāja ārā.

*

Ilgi vēl jaunais cilvēks, noliecis galvu uz krūtīm, staigāja pa savu mazo istabiņu un domāja. Pulkstenis nosita vienu, kad viņš apgulās. Bet uztrauktās jūtas, kā vētras ievīļņots ūdens, vēl ilgi nenorima līgoties. Viņš iemīga vēlu un gulēja nemierīgi. Uz rīta pusi tas redzēja sapni.

Bija tā kā vasaras rīts. Saule spīdēja iekšā pa vaļējo logu. Ārā izplētās nepārredzama pļava ar augstu zāli un baltām, brīnišķīgām puķēm, kuŗas viegli līgojās uz tieviem, maigiem stiebrīņiem. Te, kur cēlies, kur ne, balts tauriņš gulēja starp noputējušām pavēstēm un netīriem, tinti notraipītiem spalvas kātiem. Viņš viegli piedūrās tam ar pirkstu pie spārniņa un skatījās, kā tas skries pa logu ārā; bet tauriņš nekustējās. „Viņš jau ir beigts!” tas nodomāja, ieraudzīdams viņam mugurā sarūsējušu adatas galu. Te pa logu ierāvās vēsma un sāka lēni kustināt tauriņa spārnus. Piepeši tas sāka raustīties un sisties uz vienu, uz otru pusi, izrāvās no adatas un gurdeni pacēlās gaisā. Pa balto spārniņu noritēja sīks, sarkans asins piliens. Nespēcīgi, kā grīļodamies, kukainītis izlaidās pa logu un, mazu gabaliņu palidojis, nokrita uz vienas puķes. Bet no rētas mugurā viņam plūda asinis.

Pār pļavu pārskrēja vēsma. Kad viņa nostājās, tauriņa vairs neredzēja; bet tā puķe bij visa sarkana no asinīm.

„Asinis, asinis! ... Kā tauriņam var būt sarkanas asinis?” Upītis ātri runāja un uzmodās.

Čakli viņš piecēlās un apgērbās. Bija jau liela diena. Upītis piegāja pie loga. Pār klajumu spīdēja dzeltena rīta saule. Cīruļu dziesmas spiedās iekšā ... Saimniece bārdamās iztrenca kaķi un dzinās viņam, ar pavārnīcu rokā, pa pagalmu pakaļ. Incītis kūleņu kūleņiem aizskrēja uz tuvējo birzi, un saimniece, sarkusi, noskaitusies, kaut ko nelaipnu zem sevis rūkdama, nāca atpakaļ. Skrandaina un sabozusies, viņa Upītim izlikās reizē smieklīga un nožēlojama.

Viņš noskatījās uz galdu, sagrūda papīrus nekārtīgā gubā, pacilāja un nosvieda spalvas kātu un sāka staigāt pa istabiņu nemierīgiem soļiem. Viss, ko viņš šos divus gadus bija panesis, kā no apakšzemes avota plūda augšā viņa dvēselē ... Tas gaidīja skrīvera.

Tikai pēc laba brītiņa Kantainis parādījās kancelejas durvīs. Pelēks ģimīšis, neskaidrās acis ... Varēja redzēt, ka viņš vakar bij pārnācis vēlu, krietnā švunkā.

„Brīt!” viņš zem ūsām norūca.

„Brīt!” Upītis strupi atņēma.

„Kā jūs manu labrītu atņēmat?!” skrīveris iesaucās, un viņa mazās actiņas iemirdzējās kā dzirkstis zem miglas.

„Kā jūs man viņu sakāt. Jums gan liels brīnums, ka iedrošinos atsveicināt tā, kā jūs sveicināt. Vai nē? Jūs taču esat mana priekšniecība! Vēl vakar sodījāt mani ar piecdesmit kapeikām par labu krodznieka nabagu lādei.”

Kantainim pavērās mute no pārsteiguma. Kā apmulsis tas skatījās Upītī. Kas ar viņu bij noticis? Tāda viņš sava klusā palīga vēl nebija redzējis. Saslējies tas skatījās skrīverim izaicinoši acīs, un viņa lūpu kaktiņos bij redzams tas rūgtums, kuŗu Kantainis šos divus gadus bij lējis viņa dvēselē.

Skrīveris piepeši atguvās un palika kā pirkšu piebērts.

„Ko?! Ko jūs sakāt?! Kas tā par nekaunību?! Kā jūs papīrus esat sametuši uz galda?! Par ko jūs vēl nestrādājat? Vai jūs domājat, ka es jums algu maksāju par dienas zagšanu?” raustīdamies viens pār otru lija jautājumi pār viņa lūpām.

„Nemaz neuztraucieties, Kantaiņa kungs! No šīs dienas vairs pie jums nestrādāšu. Lūdzu izmaksāt man algu!”

Kantaiņa sprēgājošais karstums drusku tā kā apri- ma, kā kūsošs katliņš, kad viņā iešļāc aukstu ūdeni. — Tas bij par daudz nopietni. Viņš nebija iedomājies, ka Upītim būtu kur aiziet. Vecāku tam nebija, vietu nevarēja tik viegli atrast. Un kaut gan Kantainis bieži viņu apvainoja — tas bija tā viņa dabā, — Upītis patiesībā viņam bija labs strādnieks. Pie tam: viņš strādāja lēti un bija tam pierasts, kā tas spalvas kāts, ar kuŗu viņš rakstīja. Tāpēc tam nebija patīkami Upīti atlaist.

„Nu, kur tad jūs iesit, vai atkal vērsus dzīt?” Kantainis aptumšojies jautāja.

„Nebūtu nekāds brīnums: cilvēki še nav labāki kā vēši.”

Kantainim lūpas tā savādi paraustījās. Viņš domāja darījis Upītim labu, pieņemdams to sev par palīgu, un jutās apvainots.

„Jūs gan varējāt man pateikties,” viņš teica.

„Es lai jums pateiktos! Vai par to, ka jūs divi gadi slaucījāt manī kājas?” Upītis jautāja, un viņa balsī bij dzirdamas asaras. Viss, ko viņš še bij cietis, taisījās tepat izlīt. Daba tam gribēja atdot dvēseli tikpat veselu un skaidru, ar kādu viņš te bija ienācis. Bet viņam bij kauns Kantainim savas asaras rādīt. Viņš saturējās un neraudāja.

Skrīveris Kantainis bija koka cilvēks, taču viņš sajuta, ka laikam ir darījis Upītim pāri.

„Nu, es jums iemācīju amatu,” viņš lēnāk teica.

„Jūsu amats ir priekš miroņiem un ne priekš dzīviem!”

„Ak jūs domājat par tām grāmatām!... Nu, no tām vis jūs nebūsit maizes paēdis.”

„Maize un maize! Ko jūs visi tik lepni cilājat šo vārdu? Vai tā patiesi ir jūsu vienīgā gudrība? Pēdējais tārps, pēdējais knislītis zin, ka viņam vajaga maizes, bet es esmu cilvēks, un man vajaga zināt vairāk!” Upītis karsti runāja.

„Kā tad, kā tad! Nupat jau būsit gudrāks par visiem. Es jau teicu, ka jūs paliksiet traks, tās grāmatas lasīdams. Kā gribat, kā gribat,” Kantainis ar pieņemtu vienaldzību nobeidza, izvilka naudas maku un uzsvieda uz galda trīs rubļi astoņdesmit kapeikas. „Tur ir jūsu alga!”

„Es domāju, tikdaudz man nenākas,” Upītis ar skumju ironiju teica. „Vakar jūs man atrēķinājāt vienu rubli par sabojātu pasi un piecdesmit kapeikas par neuzmanību valsts kancelejā.”

„Tur ir jūsu nauda, ņemiet savu naudu!” Kantainis sauca, kā gribēdams pārkliegt Upīša mīksto, nopietno balsi.

*

Pēc neilga laiciņa Upītis stāvēja uz lielceļa. Rūzena, novalkāta hūte ar izdilušu un nobrukušu lentu un vietām jau atirušām malām; īss norūzējis vasaras mētelītis, kuŗu viņš pagājušo ziem' bij pircis par vienu rubli no pazīstama skrodeŗa, nonēsātas bikses, nospurojušiem galiem, ļoti vecas, izvērtušās kurpes, mugurā maza somiņa ar dažām grāmatām un viņa otro kreklu, kuŗš bija nemazgāts, — tāda bij jaunā ceļotāja āriene. „Visa manta mugurā, visa maize vēderā,” varēja saprast katrs, kas viņu satika; bet Upītis šai brīdī domāja, ka viņam ir viss. Atbīdījis cepuri tā, ka brūnie mati kārtīgām šķipsnām iznāca uz pieres, krūtis viegli izslējis, tas stāvēja kalniņā un skatījās, kur platais, mālains lielceļš aizlocījās starp pelēkiem, aizžulgušiem tīrumiem un rūzenām pļāvām, uz kuŗām vēl šur tur spīdēja ūdens, kā mazi

ezeriņi. Viņam bija, it kā aizkars būtu nokritis no pasaules, it kā tam piederētu viss šis plašums. Kaut kas brīnišķīgi spirdzinošs lija iz pavasaļa trokšņa pilnā gaisa viņa krūtīs. Tas stāvēja mirdzošām acīm, un dažas atmiņas uzplūda viņa dvēselē.

Priekš trim gadiem viņš bij ienācis Varkalnes pagasta namā no šā paša lielceļa; tagad atkal tas kā plata, bezgalīgi gaļa lenta aizšķetinājās viņam zem kājām, pazudams zilganajā tulumā. Trīs vasaras šis ceļš bija bijis viņa māja un darba lauks. Četrpadsmit gadus vecs viņš beidza draudzes skolu, tad nomira viņa māte — trūcīga rokpelne. Sava tēva viņš nepazina. Izklusās kā joks, bet bija bēdīga patiesība: mazs puisēns, tas reiz tikai bija viņu no muguras redzējis. — Kādā Vasaras svētku rītā viņš istabas priekšā taisīja no smiltīm mājiņas. Gaļām pa ceļu gāja baznīcēni. Saimnieka tēvs krekliņos sēdēja uz sliekšņa un, pīpīti sūkādams, skatījās gaļāmgājējos. „Jānīti, skaties, kur tev tēvs iet!” viņš piepeši puisēnam uzsauca. Tas uzlēca kājās un redzēja, ka plata mugura melnos svārkos pazuda aiz dārziņa stūra un divas lielas, spēcīgas kājas, spīdošās gumijas kalošās, pazibēja saulē. Tas bija kalējs Lūsis. Pēc ilgāka laika viņš bija atnācis no pilsētas ciemoties uz kaimiņu mājām, kur viņam bija radi un kur tas agrāk bija dzīvojis. Ļaudis runāja, ka viņš esot bijis vainīgs.

No skolas izstājies, Upītis vēl bija miesīgi ļoti neatīstījies, sīks, bāls puisēns. Par kalpu pie saimnieka vēl nevarēja līgt; ganos ejot maz varēja nopelnīt. Kaimiņos dzīvoja vecs vērsu dzinējs Znots. Tas viņu kādreiz paņēma līdz uz tirgu sev par padzinēju, un tā viņš iesāka vērsus dzīt. Darbs nebija viegls: daudzreiz puisēns, nakti negulējis un noskrējies karstā saulē, gāja grīlodamies, kā piedzēries, daudzreiz tulznainās, atspaidītās kājas bij jāliek uz zemes kā uz asmeņiem, bet jaunā dzīve tam iepatikās. Viņš iedraudzējās ar veco, labsirdīgo Znotu, un viņam tikās staigāt kopā ar viņu. Vecais bij ļoti jautras dabas. Vakaros,

kad lopi noguruši lēnā pūlī gāja pa ceļu, viņi abi dziedāja, ka visi meži skanēja. Znotam bij viena tāda iemīļota dziesma, no kuŗas nevarēja saprast, vai visi vārdi viņā ir pa latviski. Viņš tik uzrāva vien, kādreiz tāpat ar tabakas vīkšķi aiz lūpas:

„Kņipu, kņapu vaveruška,
Jesvenuška vik, vik, vam!
Stāvi, meitiņ, raudi tu,
Raudi tu tik gauži! ...”

Bet kad viņi nedziedāja, tad vecais arvienu kaut ko stāstīja. Viņam bija pulka raibu atmiņu, viņš zināja daudz vecu teiku un pasaku. Upītīm nekad neapņika viņās klausīties. Satiekoties ar citiem vēršu dzinējiem, viņš aizgrābts lielija savu veco biedru. Bet tie arvienu zobojās par viņu. „Ē, ko nu tu dziedī! Vai šis tev patiesību stāsta? Tas tik ir melis! Viņš tev pašu velnu no elles izmelos ārā!” — Brīva kustēšanās, dažādo raibo iespaidu maiņa — jaunais zēns juta šai dzīvē plašumu un dzīvību.

Sakrājis vasaras peļņu, Upītis to nodeva savai mātes māšai, vecai atraitnei, kuŗa irēja no kāda saimnieka istabiņu un pelnījās ar aušanu, dzīvoja pie tās un lasīja. Grāmatas viņš dabūja no sava skolotāja. Ar visu sirdi viņš nodevās tām un juta, kā auga viņa dvēsele. Sārts un vesels tas rudenī nosēdās ar grāmatu uz mūrīša pie mazā iebuvietes galdiņa, bāls pavasarī iznāca pa zemām, nokvēpušām durvīm, sataisījies uz pirmo tirgu. Trešajā pavasarī viņš izgāja uz pirmo tirgu tāds domīgs, nežīgls, kā ar negribu. Vecais Znots bij nomiris, un starp dzīvajiem viņam vairs nebija biedra. Tie visi dzēra, kāvās, lamājās, ņēma, kas nebija piesiets, un mocīja lopus. Upītis arvienu lūkoja saņemt mazāku lopu pulciņu, kuŗš vienam pašam bij dzenams: bet tas katreiz neizdevās, un viņam bija jādzen kopā ar citiem dzinējiem. — Līdz ar darba biedriem tam apriebās pats darbs: tas viņam izlikās rupjš un nežēlīgs. Uz rudens pusi

viņš neizcieta un negāja vairs uz tirgiem. Jau agrāk tas par savu dzīvi bij sūdzējies skolotājam. Vai par laimi, vai par nelaimi, ap to pašu laiku Varkalnes pagasta skrīverim bija ievajadzējies palīga. Āboli spīdēja dārzos, uz kalniem līkājās baltas muguras, izkaptis mirdzēja saulē un šņākdamas grieza augstos, skaisti nodzeltējušos rudzus, šad tad ieskanēdamās, atsitoties pie koka vai akmens, un smagās vārpas žvakstēdamas krita zemē, kad Upītis ar ieteikšanas vēstuli no skolotāja devās uz Varkalni. Ar kādām cerībām tas bija kāpis pār šo kalniņu!... un tagad te stāvēja, kā važas nokratījis. Viņa priekšā atkal izplētās miglaini zilganās tāles un krūtīs, kā vařavīksna, krāsu krāsām spīdēja jaunas gaidas un cerības. Ko slēpa sevī priekš viņa šie tālumi? Kaut kas noslēpumaini vilinošs tinās ap viņiem ar zilgano miglu. Viņš nezināja nekā, bet gaidīja visu. Kā bērns viņš ticēja, ka viņos tālumos ir tā pasaule, kuŗu tas bija izsapņojis. Iet un šķetināt vaļā noslēpumaino dūmaino zilo aizsegu!... Viņam likās, ka katru dienu tas atsegs kaut ko brīnišķī jaunu un skaistu...

Rāma un apklususi gāja diena pār kalnu, kā mana līgaviņa, kad tā vakarā, izkapti rokā, lēni pārnāk no labības lauka un pār viņas saulē nodegušo seju un slaido, spēcīgo stāvu guļ maigs gurdenums un miers...

Upītis apstājās lielas divstāvu mājas priekšā. Pa atvērtiem logiem plūda troksnis no žirgtiem soļiem un skaļām bērnu valodām. Apdauzītās ozola durvis lāgu lāgiem spēji atvērās un pa tām, viens pakal otram dzīdamies, izskrēja dažī zēni un meitenes. Šī bij Kalnaines draudzes skola.

„Vai Lazdiņa kungs mājā?” Upītis prasīja skolniekam, kas, uz trepēm stāvēdams, viņā noskatījās.

„Mājā gan,” puisēns atteica.

Upītis gāja iekšā un kāpa augšā pa trepēm, manīdams kājās nogurumu.

Pēc brītiņa viņš pieklauvēja pie sava bijušā skolotāja Lazdiņa rakstāmistabas.

„Iekšā!” atskanēja paklusu un, Upītīm durvis ve-
rot, pret viņu pagriezās cienīga iesirma galva, aug-
stu, nopietnu pieri, stingrām lūpām un zilām, tā kā
padzisušām acīm.

„Upītis... Labdien!” Lazdiņš teica, pieceldamies
no rakstāmgalda un sniegdams viņam roku.

„Nu, vai atnāci dzimteni apskatīt?” skolotājs,
laipni smaidīdams, jautāja, kad Upītis bij nolīcis so-
miņu un apsēdies.

„Gandrīz tā... gaŗāmejojot...”

„Tad vēl tālāk tu iesi? Vaļa bij? Principāls at-
laida?”

„Varbūt ļoti tālu. Vaļas man tagad kā putnam.
No Kantaiņa atstājos.”

„Atstājies? Kādēļ?” Lazdiņš, pieri savilkdams,
jautāja.

„Es nevarēju panest... es vairs negribu par skrī-
veri palikt!”

„Kā? Ko tad?”

„Neko. Es gribu aiziet... prom!”

„Uz kurieni taču?” Lazdiņš neizprata.

„Uz Krimu!” Upītis teica, ar skumjām manīdams,
ka skolotājam viņa nodoms nepatika.

„Uz Krim—u?” Lazdiņš gaŗi atkāŗtoja un noska-
tījās jauneklī. „Kā tur?”

„Tā...”

Vecā skolotāja ģīmis savilkās nopietnos vaibstos.
Viņš tagad saprata. Savu audzēkni tas pazina. Tā bij
atkal kāda no viņa fantastiskām iedomām... Brīdi
viņš klusēja, sevī domādams.

„Jā, Upīti, to es no tevis nebiju sagaidījis,” viņš
teica.

„Izgājis no skolas, tu klīdi šā un tā un nezināji, ko
iesākt. Es tev izgādāju darbu, kur tu varēji strādāt
un tikt ar laiku pie stāvokļa. Skrīvera amats ir cienī-
jams un ienesīgs... Tagad tu visu to atkal izposti...”

„Jums taisnība, Lazdiņa kungs,” Upītis runāja,
rūgti smaidīdams, „toreiz man vajadzēja darba. Ma-

nas jūtas auga un attīstījās, un es skatījos apkārt, kur varētu viņas ielikt, es meklēju, tā sakot, veida, kam varētu ieliet dzīvu garu. Jūs gribējāt man palīdzēt, bet... ņēmāt un pielikāt manu jauno, jūsmīgo dvēseli pie salta miroņa — kancelejas darba. Es gribēju strādāt no sirds. Ko es tur varēju ar jūtām padarīt? No iesākuma centos vismaz skaisti rakstīt. Bet tā gāja lēni. Man tā neatļāva. Vajadzēja tikai grūst un grūst, kā mašīnai. Es nevarēju palikt par mašīnu!”

„Nu, jā, jā, bet tev taču vajaga par ko nebūt palikt. Cik ilgi tā svaidīsies? Neesi vairs bērns. Vācu dzejnieks Rückerts saka: „Paliec kaut kas, tad tu jau kaut kas būsi!””

„Es gribu just, es gribu būt cilvēks, dzīva dvēsele, bet jūs prasāt, lai es būtu „k a u t k a s” — lieta, tinteš pudelīte vai spalvas kāts. Nē, es vairs neierobežošu savas dzīves ar tādiem domu graudiņiem. Lai viņa plūst, kā brīva straume, pa savu dabīgo gultni!”

„Tu esi jauns, Upīti, dzīvē nevar iztikt bez principiem!” Lazdiņš teica, sirmo galvu kratīdams.

„Nu tad mans princips ir pati dzīvība. Uz kuŗu pusi viņa sveras, tas priekš manis ir labs, viss cits slikts. Ar šo principu es esmu nācis pasaulē. Man nav nekas jāprāto: viņš pastāvīgi manī kustas un runā... Es klausīšu savai dabai un iešu, kur viņa vedīs. Tikai viņai es uzticos! Viņa zin manu laimi un nelaimi... Vītoli stiepj savus zarus pār upi, no kurienes nāk valgums, un izaug tik kupli un zaļi; es nevaru ticēt, ka mana dvēsele sniedzas pretim savai nāvei.”

„Ak manu Upīti, kur tu tā aiziesi!” Lazdiņš nopūtās.

„Kur es aiziešu? Kur gan mēs, cilvēki, varam aiziet? ... Es aiziešu turpat, kur jūs un visi ... Smieklīgi, ir taču viena alga, vai cilvēks nomirst labāk vai sliktāk paēdis! Viņš neko nenožēlos, ja tikai būs dzīvojis, kā gribējis... Kad es tā domāju, pasaule man izliekas kā milzīga šļūdoša smilšu kaudze. Ļaudis, cits citu grūzdami, žņaugdami un samīdami, ķeŗ, nes,

krauj, ceļ augstas ēkas un beidzot sabrūk ar visu smiltīs... Jūs runājat par stāvokli. Kas te var būt par stāvokli?... Lai plēšas pēc viņa, kam tik! Man riebjas. Es paiešos gar malu un paskatīšos, kā saule spīd..."

Atskanēja klases zvans. Lazdiņš piecēlās. „Es redzu, ka tu mana padoma nepieņemsi,” viņš teica. „Nu, neesi jau vairs bērns, dari, kā gribi! Es gan tev ieteiktu iet atpakaļ uz Varkalni, paciesties un strādāt. Nāktu laiks, varbūt varētu dabūt kur citur labāku vietu. Tu esi jauns un domā, ka varēsi dzīvot, kā tev patīk. Piemini manu, piedzīvojuša vīra, vārdu: dzīve lieks tevi un vedīs pa savu ceļu!”

„Nekad! Lauzt viņa mani varēs, ne liekt!” Upītis iesaucās mirdzošām acīm.

„Nu, nu, redzēsi!...”

„Vai es nevarētu atstāt pie jums savu nastiņu?” Upītis lūdza, izņemdamas no tās un iebāzdamas mēteļa krūšu kabatā Ļermontova dzejoļu sējumu, „negribas nēsāt.”

„Atstāj, atstāj!...”

Skolotājs sniedza viņam roku. „Man ir jāiet klasē. Ar Dievu, Upīti, dzīvo un dari, kā tev patīk. Es priecāšos, ja tev labi ies!”

Vēlu naktī Upītis iegāja stacijas krogā. Lielā ceļa vīru istaba bija pilna krievu strādnieku. Uz ķieģeļu kula, uz galdiem, uz soliem, uz krāsns, uz logiem gulēja šie strādnieki, saritinājušies zem saviem kažociņiem un palikuši pagalvī savas nosmulētās paunas. Gaiss bija smags, pilns petrolejas dūmu un nepanesamas sviedru un sīpolu smakas, bet visapkārt krāca tik mierīgi un saldi, it kā šādā atmosfairā tikai varētu gulēt.

Upītis nogrieza kūpošo lampiņu un, uzmanīgi kāpdams pār gulētājiem, skatījās pēc vietas, kur nosnausties. Aiz divām lielām vīzēs tērptām kājām vēl bij palicis brīvs īss sola gals. Viņš gāja tur. Vieta bij patiesi ļoti īsa. Bet tas neskatījās pēc citas. Miegs

nāca kā ūdens. Viņš palika labo roku pagalvī, sarāvās, atspieda kājas pret sienu un aizmiga neizgērbies zem lielajām vīzēm.

*

Bija jau liels rīts, kad Upītis atvēra acis. Atdusa uz cietā sola viņu nebij vis atspirdzinājusi. Galva bij smaga un neskaidra, locekļi notirpuši.

Strūdenieki jau bij aizgājuši. Kāds žīds, šļūkdams pa kulu smagiem apkaltiem zābakiem, skaitīja pātarus, stoikas istabā skanēja glāzes un sarunājās.

No stacijas piepeši atplūda spalgs svilpiens un pienākošā vilciena dūkoņa.

Upītis čakli metās ārā.

Pēc dažām minūtēm viņš jau sēdēja vagonā un, vilcienam šūpojoties un dārdot, brauca uz Rīgu. Uz soliem sēdēja pelēki, miegaini ļaudis, un pār visu vagonu no divu žīdu sarunām skanēja „gešeft”, „rubel” un „kopek”. Viss izlikās tikpat netīrs un nepievilcīgs kā samīņātām apelsīnu mizām un papirosu galiem piemētātā grīda. Acīm nekur netikās apstāties. Upītis novērsās, nolaida logu un, uzmeties ar krūtīm uz palodzes, nodevās domām, kamēr svaigi zaļi sili, pelēkas birzes, rūzeni lauki un lejas, baltiem sniega ielāpiem, saulē spīdošām ūdens plančkām un mālainām pavasaļa straumēm, slidēja gaļām un vēss vējiņš ar akmeņogļu dūmu smaržu sitās viņam ap galvu. Viņš atminējās vakarējās sarunas ar skolotāju... Neviens viņa nesaprata... Bet Sauleskalns viņu sapratīs: tas ir rakstnieks, dzejnieks, daiļa, sirsnīga dvēsele. Tas mācēja saprast! Cik viņš toreiz ātri bij piegājis viņa dvēselei un iemantojis viņa sirdi...

Sauleskalns strādāja Rīgā, kādas dienas avīzes redakcijā. Pa vasaru viņš izbrauca uz laukiem pie tēva, kuŗš bija saimnieks. Vakaros, kad pienāca pasts, viņš nāca uz pagastmāju pakal laikrakstiem un vēstulēm. Tur viņš bieži ar līdzietību noskatījās uz bālo, jauno cilvēku, šauros, nodilušos svārciņos, cauriem elko-

ņiem, kuŗš, lai viņš nāca kad nākdams, pastāvīgi sēdēja pie papīriem apkrauta galda un steidzīgi rakstīja. Tikko viņš sveicinādams parādījās kancelejas durvīs, tas veikli uzlēca no krēsla un godbijīgi pasniedza viņam pastu. Sauleskalns bij ievērojams rakstnieks un bija pieradis, ka viņam parāda cienību; bet par jaunā cilvēka godbijību tas tika daudzreiz pavīpsnojis: viņam likās, ka tas uzlūkoja viņu kā svēto. Un pie tam: viņš bija tāds kluss un kā nospiests... Jauneklis viņu ieinteresēja. Tas sāka ar Upīti sarunāties, un kā pumpurs pret sauli viņam atvērās jaunā sapņotāja dvēsele.

Drīz Sauleskalns jau kā pilnīgs saimnieks pastaiģājās pa Upīša jauno, plaukstošo, svaigi rasaino sirdsdārziņu, ar viņa zilo dzejoļu burtnīciņu rokā. Upītis tagad gaidīja pasta vakaru kā svētku... Bet tie drīz aizgāja. Pēc pāra nedēļām Sauleskalns jau aizbrauca uz Rīgu, aizveddams līdz arī zilo burtnīciņu, no kuŗas solījās iespiest dažus dzejoļus savā laikrakstā. Upītim uzgūlās atkal smagais, vienmuļīgais ikdienas jūgs un nebija vairs neviena, kas jel uz brītiņu atsvabinātu viņa nospiestos plecus...

Upītis domāja par to, kā viņš pieies pie Sauleskalna. Rakstnieka dzīvokļa adreses tas nezināja. Viņš nodomāja apmeklēt to redakcijā. — Satikšanās ar Sauleskalnu viņam ausa kā balta svētdiena. Nemazģājies, savalkātā, sviedrainā kreklā, netīrās, lipīgās zeķēs, dubļainās, izvērtušās korpēs, viņš sajutās nomocoši netīrs. Tāds viņš nevarēja iet pie Sauleskalna. Viņam jāmēģina uzposties. Visādā ziņā jālūko tikt vismaz pie tīra krekla un glītāka apava. Naudas viņam ļoti maz, bet viņš tiks cauri. Uz krāmu tirgus gluži labas lietas var dabūt ļoti lēti. Tas atminējās, ka agrāk vēŗu dzinēji tur pirkta puķainus katūna virskreklus un kokvilnas vasaras bikses un brīnīdamies un lielīdamies stāstīja viens otram par viņu pārdabīgo labumu un lētumu.

Gar mazām nokvēpušām mājiņām, kuŗu atvērtos

logos šur tur bij redzami bāli vaigi, gar cilvēkiem, kuņi norūpējušies steidzās uz vienu, uz otru pusi un arī izskatījās mazi un nokvēpuši, gar sarkanām, melnām, zaļām un dzeltenām vagonu rindām vilciens iegāja vogzālē.

Upītis gāja uz krāmu tirgu.

*

Jau no pirmā lievenīša viņam sniedza pretim kamašas. Solids žīds, platu, pasirmu bārdu, gaņiem, pelēkiem svārkiem, galvu trīsinādams, sauca: „Jaune kunges, pirket komases, labe komases!” — „Velns, ir gan man tās kurpes noplīsušas, žīds jau pa gabalu redz,” Upītis nodomāja, pie pārdevēja apaviem apkrautā galdiņa pieiedams un piedāvātās kamašas apskatīdams. „Cik jūs gribat par viņām?” tas prasīja. — „Nu, cik jūs dos?” žīds jautāja, lūkodamies viņā caur kupliem, sirmiņiem uzačiem. „Pusrubli,” Upītis solīja, atminēdamies no vēršu dzinēju sarunām, ka solīt vajagot ļoti maz un kaulēties uz to beidzamo.

„Uj, uj,” žīds iesaucās, izraudams Upītim kamašas no rokām, „vai jūs no zagle pirket? Vai man zagte jir?”

„Nu, par cik tad jūs atdosit?” Upītis jautāja.

„Ejet prom, man nav zagte mante!” žīds sauca, galvu trīsinādams un rokām uztraukti ap apaviem grābstīdamies.

Upītis redzēja, ka vecītis jutās apvainots. Apmulsis tas pamīņājās uz vietas un nogriezās, nepatīkami aizkarts. —

Viņš nebij vēl pagājis pāra soļu, kad jau no citiem lieveniņiem ķerkstošas balsis sauca: „Nāk sur!” un rokas pludurainās piedurknēs māja ar zābakiem. Nedroši viņš piegāja pie ruda žīdeļa un sāka apskatīt apavus.

Viņam iepatikās slaidas, spīdoši noviksētas kamašas, iesprēgājušu virsādu, jaunām iebrūnām pazolēm. Tikai šē tūlīņ zem pazoles tā kā notrūka, it kā viņas

tur apakšā nebūtu bijis. Bet ko nu Upītis no tādām lietām zināja! Viņš nosvieda savas nejaukās, izmītās kurpes ar dubļainām zeķēm, paņēma no žīda jaunas, baltas zeķes un vilka kamašas kājā. Tās uzgāja pagrūti un plauktos spieda. Bet kāja izskatījās patīkami glīta. Viņš nedroši pakaulējās un aizmaksāja, gandrīz cik žīds prasīja. Nopircis vēl par pusrubli kreklu, kuŗš bija ļoti caurspīdīgs un īss, un papīra elsiņu, Upītis, ļoti apmierināts, gāja uz iebraukšanas vietu, ar patikšanu šad tad pamezdam acis uz jauno kamašu slaidajiem purniem. Jā, ar kājām varēja būt mierā. Kad tikai mētelis neizskatītos par vecu. Velns viņu zin, kā viņi tur uz ārieni skatās! Kad viņš ies iekšā, tas atlaidīs krūtis vaļā — lūk tā — un viņš pārlaida acis pār gaŗajiem, melnajiem tallas svārkkiem, kas atklājās zem norūzējušā mētelīša. Laime, ka viņš šos svārkus bij nopircis uz mirušā muižas pārvaldnieka akciona! Ļaudis gan smējās, kad tas svētdienās parādījās viņos kaut kur uz lauka, jo nelaiķa muižkungs bij bijis par viņu mazliet gaŗāks un pilnīgāks nekā vajadzētu, bet zem mētelīša tā nevarēja redzēt. Un tik lēti!... Par pusotra rubļa nakts vidū varēja ņemt... Te uzreiz kaut kas ieņirkstējās un kājas palika tā kā savādākas. Viņš paskatījās un ieraudzīja, ka abām kamašām sapuvušās zoles turpat pie skaitajām pazolēm bij atdalījušās nost, atstādamas šausmīgu plaismu, kuŗa pamazām griezās iekšā virsādā. Šķelšanās starp zoli un pazoli! Kas to būtu domājis! Vienprātība nebij paredzama... Pieslējies pie nomaļas sienas un saņēmis labo kāju rokā, Upītis elegiski uzlūkoja bīstamo plaismu, un viņa sirdi pārņēma visbēdīgākās domas par iznīcību. Kamašas neglābjami beigtas. Kaut jel laika gaŗais, dzeltenais ilknis nepārgrauztu viņas vidū pušu vismaz tik ilgām, kamēr tas izstaigāja redakciju. Upītis sāka iet, kājas apdomīgi likdam uz gludā asfalta. Nekas, vēl turējās kopā, un plaisa no virsas nebij redzama. Viņš paātrināja soļus.

*

„Vai jums nevajaga ceļojuma aprakstu?” Upītis nedroši iesāka, kad Sauleskalns bij ievēdis viņu savā istabiņā un atsēdinājies uz krēsla.

„Nu, vai jums kāds ir sarakstīts?” Sauleskalns jautāja jokodams un uz viņu tā šķelmīgi caur brillēm paskatīdamies.

„Nav gan, bet gribēju sarakstīt...”

„Jūs? Vai par Varkalnes gravām?” Sauleskalns pārtrauca.

„Nē, es gribu iet uz Krimu.”

„Uz Krimu? Kājām? Jūs?!” Sauleskalns neticēdams jautāja. „Ai, ai, ai, Upīti, ko jūs esat sadomājuši!” viņš piebilda, galvu šūpodams. „Tad jūs no Kantaiņa atstājaties?”

„Atstājos...”

„Hm, šitā tās lietas...” Sauleskalns domīgi runāja. „Vai jūs tik nebūsit pārsteigušies, Upīti? Pie Kantaiņa jums bija vieta...”

„Vieta!...” Upītis rūgti teica, „tādas vietas es varu dabūt, cik vajadzīgs. Avīzēs vienmēr sludina, ka skrīveři meklē sev palīgu. Bet es negribu vairs kancelejā smakt!...”

„Ko tad jūs gribat darīt?” Sauleskalns jautāja.

„Visu ko. Es varu iet strādāt pirmā ceļmalā, kaut pie kuŗa saimnieka.”

„Un tagad jūs gribat iet uz Krimu?... Jā, bet sakiet, ko jūs darīsiet, kad aiziesiet uz Krimu?” Sauleskalns dzīvi iejautājās.

„Es nezinu,” Upītis nenoteikti atbildēja, „es tikai jūtu, ka man vajag aiziet. Kā neredzamas rokas mani satveŗ un velk prom...”

„Jā, jūs esat romantiķis,” Sauleskalns teica, mazliet sērīgu noskaņu balsī, sapņaini pa logu raudzīdamies. „Jūs vilina šis nezināmais, šis nenoteiktais, šie... šie... nezināmie tālumi.”

„Vai jūs ar' smejaties par romantismu, Sauleskalna kungs?” Upītis pētīja. „Es nezinu, vai var par viņu

smieties. Man liekas, ka tas ir labākais un skaistākais, kas tik jauks un neapdauzīts rodas mūsu dvēselē.”

„Un taču viņu apdauza, notrauc, kā rasu no puķēm,” Sauleskalns pielika, skumji pasmaidīdams. „Vai jūs domājat, ka es jūs nesaprotu. Kā es agrāk tiku sapņojis par Krimu! Kā vēl tagad vēlētos tur aiziet! . . .”

„Par ko tad jūs neaizejat? Kas tad jūs tur?” Upītis dzīvi iesaucās.

„Kas mani tur? Cik jūs esat jauns un naīvs! . . . Man ir jāstrādā, es nevaru atstāt savu vietu . . .”

„Jā, manu puisēn, cilvēkam vajaga maizes!” viņš nobeidza, Upītim mīļi ar galvu pamādams.

„Maizes!” Upītis atķēra, „saprotams, ka vajaga maizes. Bet ja es saku „maize”, tad zem tā vārda saprotu taisni to melno, vienkāršo riecieni, kas kopā ar malku ūdens apmierina izsalkumu. Tādēļ mums nemaz nav jāķēras pie darba, kā pie ķēdes. Pa vienu dienu mēs varam nopelnīt viņu un nedēļu ziedot dvēselei. Es neticu, ka jūs esat piespiests šē sēdēt šās maizes dēļ. Jūs smokat kaut kādas karbonādes, holandiešu apkaklīšu vai citu kādu nieku dēļ, kuņģis esat iepinušies . . .”

„Ak jūs esat jauns, Upīti,” Sauleskalns teica, ar roku atmezdams. „Jūs redzēsiet, ka dzīve jūs iezīdīs . . . Agrāk vai vēlāk jūs padosities vispārīgai dzīves straumei . . .”

„Nepadošos vairs, nē, nekad!” Upītis iesaucās, pietrūcies no krēsla, mirdzošām acīm, iesarkušiem vaigiem. „Priekš kam gan dzīvība, ja es nevaru dzīvot tā, kā gribu, ja man viņa jāvelk kā jūgs? Tad viņa man nava ne graša vērtā, un es nolieku viņu kaut kuņģā grāvmalā! Ja es nevaru būt dzīves kungs, tad kā viņas vergs negribu dzīvot. — Mūžam vairs nedrebēšu un nelocišos niecīgās bailēs par savu vēderu! . . .”

*

Galvu iecirtis, Upītis gāja pa ielu slaidiem, spēcīgiem soļiem. Viņš gāja, bet viņam likās, ka viņu nesa tie sapņi, kas kvēloja viņa iedomā. Soļi slidēja paši no sevis, it kā no muguras pūstu vējš.

Viņa dvēselei vairs nevajadzēja spiesties pie malas tumšā, piesmakušā stūrītī: viņai bij atvērusies telpa, kur izplēst savus spārnus. Un šī telpa bij pati spoža debess saules staru plūdus, vīrs ziedošās zemes! . . .

Sauleskalns bija apsolījis reizi nedēļā atdot viņa ceļojuma aprakstam savu avīzes daļu un maksāt divas kapeikas par rindiņu. Pēc iepriekšēja aprēķina par šām rindiņām vajadzēja sanākt mēnesī tūkstoš divsimti kapeikām (lasi: 12 rbļ.), un šo naudu Upītis skaitīja par ļoti pietiekošu savām ceļojuma vajadzībām. Sauleskalns nožēloja, ka redakcijā neesot parasts izdot naudu uz priekšu. Honorāru viņš izsūtīšot tūliņ, pēc katra raksta iespiešanas, uz tās pilsētas pasta kantori, kur Upītis iepriekš vēstulē apzīmēs. Šie nolīgumi, kā redzams, nav apskaužami. Upītim pašam nebij vairs maciņā ne pilnu trīs kvartu, bet viņš gribēja iet. Jo mazāk viņam būs līdzekļu, jo vairāk piedzīvojumu. Badā jau nemirs. Kad pietrūks naudas, ko maizi pirkt, viņš ies pie kāda saimnieka pastrādāt. Un tad: Sauleskalns tam bija iedevis vēstuli priekš sava drauga, skolotāja Sudrabiņa, kādā Kurzemes skolā, kur viņam bij gaŗām jāiet. Tur viņš atpūtīsies un uzrakstīs savus pirmos ceļojuma iespaidus . . . Piecdesmit verstis — tās viņš varēja noiet pa vienu dienu. Bet šovakar viņš ies uz pilsētas teātri noklausīties Vāgnera „Lohengrīnu”, kur Sauleskalns tik lieliski slavēja. Nauda viņam priekš galerijas ir — arī naktsmājai vēl pietiks. Gan viņš rīt kaut kā līdz Sudrabiņam aizies. Gaisā jau vis nepaliks karājamies. Vai no zemes lodes kur varēja nokrist? Uz viņas pievilkšanas spēku varēja droši palaieties . . . Eh, rauj viņu velns! . . .

*

Drīz vien atradās pie teātra. Netālu no ieejas, kā ko gaidīdami, stāvēja divi mākslinieki — īsti mākslinieki, skaistiem, melniem matiem, kas kuplām sprogām izvijās zem elegantām platmalēm, balti bāliem sejiem, vissmalkākos uzvalkos.

„Kas tas par diedelnieku?” viens no viņiem vāciski teica, ironiski pārļaidzams savām eņģeļa acīm pār Upīša rūseno muguru, kad tas gāja iekšā, „ko tad tāds te meklē?”

Pārmīdamies ar dažiem kungiem, kas, biļetes nopirkuši, gāja ārā, Upītis piegāja pie kases.

„Lūdzu vienu galerijas biļeti!” viņš teica iesirmai galvai, mazām, skraidošām acīm, spicu, glīti apcirptu bārdiņu.

„Nav!” galva strupi atteica, viņam sānis skatīdamās.

„Kā tas var būt!” Upītis pārsteigts izsaucās. (Viņš ar tādu pārliecību bij domājis, ka šovakar klausīsies „Lohengrīnā”.)

„Ejiet ārā!” galva teica, paskatīdamies uz viņu tā, kā ko nelabu ožot.

„Par ko?” Upītis apmulsis murmināja, nesaprazdams, kādēļ ar viņu tik rupji apietas, un lēnām novērsās.

Aiz viņa stāvēja slaiks oficiēris pomādētām ūsām un resns, nodzīvojies vecis, spīdošu zelta ķēdi, briljantu brelokiem uz vēdera.

Viņš saprata. „Lohengrīns” savā gliemežvāka lai viņā atbrauca priekš šiem... mietu pilsoņiem. Šis lepnais mākslas nams kalpoja viņiem.

Noskumis un apvainots, viņš izgāja ārā. Bet vakarā taču vajadzēja kaut kur iet! Viņš apstājās pie sludinājumu staba uz ielas stūri. Latviešu teātrī izrādīja „Ceļojumu ap zemes lodi”. Rauj viņu velns, ies, brauks ap zemi apkārt, kad jau labāka nekā nav, nav! „Bet kad tikai atkal neizsviež!” viņš, rokas komiski izplēzdams, izsaucās.

Paklejojis gar kanāla malu, Upītis, krēslai metoties,

devās uz Latviešu biedrību un šoreiz laimīgi tika galerijā. Drīz pacēlās priekškarš un iesākās ceļošana. Dimdēja un dārdēja, šāva un kāvās, raibi ģērpts pūlis, dēliem rībot, griezās dejā, un publika sita, spārdījās kājām un kļiedza, no pulvera dūmiem aizrīdamās. Pēc katra cēliena beigām Upītim dunēja galva no trokšņa. Viņš nevarēja saprast, kur tas atrodas... Bet viņam līdzās stāvēja divi pusmūža zemnieki, no izrādes sirsnīgi ieinteresēti.

„Vej, vej! Ak tu špitaks!” tie šad tad iesmiedamies iesaucās, un viņu sārtie, spalvainie vaigi spīdēja bērnišķīgā priekā.

Upītim šie „tejāternieki” iepatikās, un tas sāka ar viņiem sarunāties.

Zemnieka dvēsele ir vienkārša un sirsnīga, atvērta priekš katra. Drīz viņš dabūja zināt, ka viņi esot iebraukuši ar suķiem un apmetušies „Āboltiņa” mājvietā, ka ceļš esot briesmīgi slikts, ka viņiem salūzusi ass, skolotājs esot ieteicis viņiem atnākt, apskatīties tai latviešu tejāterī un ka, vai zin', te tiekot rādīti diezgan vareni kumēdiņi...

Apbraukuši ap zemes lodi, viņi visi trīs izgāja reizē uz ielas kā veci pazīstami. Upītis iedomājās, ka iebraukšanas vietā, kur šodien bij mazgājies un ēdis pusdienas, nebij aizrunājis naktsmājas, un nezināja, uz kuŗu pusi iet.

„Nāciet, pārgulēsiet pie mums!” abi lāga vīri vienbalsīgi uzaicināja, un viņi aizgāja visi trīs uz „Āboltiņu”.

*

Iebraukšanas vietā jau taisījās uz gulēt iešanu. Logi bij aizslēģēti, lampa izdzēsta, un bufetē pie bālas sveces gaismas saimnieks skaitīja naudu.

Upītis nosēdās pie galdiņa krēslainā istabas stūrī, bet veci piegāja pie saimnieka un sāka tam paklusu stāstīt, ka, lūk, jaunkungs esot atnācis viņiem līdz, viņam neesot naktsmājas, šie viņu gribot pieņemt savā istabiņā.

„Kas par jaunkungu? Kur?” saimnieks jautāja, sveci paceldams un skatīdamies istabas krēslā.

Bāls ģīmis... vecs mētelis... Par ko viņš bija tik tālu nosēdies?...

„Šito jūs gribat pieņemt pa nakti savā istabā?” saimnieks, ar vienu aci šķībi uz Upīti lūkodamies, paklusu nūrdēdams teica. „Vai jums prāts ar' ir? Viņš var jūs apzagt un tad?... Kā jūs varat zināt — svešs cilvēks...”

Zemnieki paskatījās uz Upīti un palika tādi domīgi.

„Mēs nevaram dot jums naktsmājas,” saimnieks cieši un noteikti izskaidroja, „mums nav rūmes.”

„Līna!” viņš, durvis aiz bufetes pavēris, sievai teica, „nāc, izlaid to cilvēku ārā!”

„Bet tie kungi mani solījās pieņemt savā istabiņā,” Upītis iznākdams piebilda.

„Viņiem nav nekādas istabiņas... viņiem pašiem nav rūmes istabiņā. Ejiet, ejiet!” saimnieks raidīdams ātri runāja.

„Nāciet, es izlaidīšu!” jauna, slaika sieviete, baltā naktsjakā, lielu sarūsējušu atslēgu mazā, glītā rociņā, pienākdama teica.

„Mums patiesi nav rūmes,” viņa, caur sētu ejot, līdzjūtīgi runāja, „paejiet vien tepat uz citām iebraukšanas vietām, vēl jau naktsmāju dabūsit,” un mīksti izstūma Upīti pa vārtiem.

Uz ielas spīdēja mēness. Auksts vējš nepatīkami sitās ap vaigiem un līda aiz mētelīša, viņa izdilušos stūrus raustīdams.

Upītis gāja, zvanīja, gaidīja, spiezdamiem no saltuma pie sienas, dzirdēja, ka apmiegojies puisis, paklusu lamādamies, tupelēs piešļūca pie vārtiem un, pabāzīs galvu, strupi nosacīja: „Nav rūmes,” vārtus spēji aizcirzdams. Viņš gāja un zvanīja, izgāja vai pus pilsētas — visur tas pats.

Pie kādas mājvietas viņš piegāja reizē ar diviem jauniem lauciniekiem. Tas viens izskatījās pēc pārti-

kuša saimniekdēla, melnām ušiņām un pelēku vadmalas jaku, raga pogām; otrs, retu sarkanu bārdu, rokas sabāzis ķešās un galvu ierāvis apkaklē, likās būt skroderis. Viņi teicās atbraukuši ar nakts vilcienu. Upītis izstāstīja viņiem savu klizmu.

„Iesim uz „Lauvas” mājvietu,” tas aicināja, kad no vārtu sarga bij izdzirduši parasto: nav rūmes, „tur es vēl neesmu bijis, varbūt, ka tur varēs tikt iekšā.”

„Uz „Lauvas” mājvietu?” saimniekdēls pratināja, viņā neuzticīgi lūkodamies, „kur viņa ir?”

„Tur!” Upītis atteica, ar galvu sāņus pamezdams.

„Kur tur?”

Upītis parādīja ar roku pār mēness apspīdētiem jumtiem un teica: „Es skaidri nezinu, bet gan jau aiziesim.”

„Kā tad aiziesim, kad jūs nezināt?”

„Neiesim vis!” skroderis uztraukts čukstēja, iekēries saimniekdēlam piedurknē, „viņš izskatās pēc diedelnieka. Aizvedīs uz Smilšu kalniem, aplaupīs... Vai nav dzirdēts?” un saimniekdēls, pagriezies pret Upīti, it kā atklādams viņa slepenos nolūkus, stingri teica:

„Ej vien viens pats uz savu „Lauvas” mājvietu, mēs vis tev līdzī neiesim! Ha, šitāduš putniņus mēs pazīstam, neesam vis tik muļķi, kā tu domā. Ej vien, ej!...”

Upītim palika jautri: viņu turēja par laupītāju! „Jūs domājat, ka es jūs nositīšu,” viņš jocīgi teica, „gluži pareizi, no maniem nagiem jūs vaļā nespruksit, vai nākat līdz vai nenākat. Es esmu laupītāju virsnieks „Tīģera Ķepa”, tas pats, kas uz Šablovska grāmatiņas! Uz redzēšanos!” Un sapurinājies mētelītī, lai tiktu siltāk, viņš palēkdams pārskrēja uz otru ielas malu.

*

Upītis maldījās pa ielām un nevarēja „Lauvas” atrast. Viņš gāja, skatīdamies izkārtnēs, kur ierau-

dzīs pazīstamo zvēru ar augsti izslieto asti ar uzrakstu: „Pie to Lauvu”, bet nekā.

Ielas bij apklusušas. Šur tur tikai vēl skanēja soļi uz akmeņiem. Aizslēgotās, aizstieņotās mazās, pelēkās ārpilsētas mājiņas Upītim izlikās kā milzīgi aiznagloti zārki. Viņam gribējās daudzīt ar dūri pa logiem, lai uzmostos...

Dārdēdama un ļodzīdamās aizdrāzās gaŗām droška, pilna kā piekrauta jauniem cilvēkiem, rokām pa gaisu noplātoties un aizsmakušiem smiekliem noskanot. Troksnis attālinājās un nogrima kaut kur tālu.

Pretim nāca jauns cilvēks, ļoganiem soļiem, uz vienu pusi nošķiebušos cepuri, kā likās, piedzēries. No muguras tam pieskrēja sieviete un smiedamās apvija viņam rokas ap kaklu. Viņi aizgāja saķērušies.

Upītis izgāja uz Suvorova ielas.

„Iesim!” pameta drukna spēcīga sieviete, viņu gaŗām ejot ar krūtīm aizķerdama.

„Kur?”

„Man ir mājās trīspadsmit gadus veca meitene,” viņa teica neatskatīdamās.

„Trīspadsmit gadus veca meitene...” Upītis nesaprazdams atkārtoja. „Kam jūs man to sakāt?”

„Mulķis!” sieviete noteica un pazuda aiz stūŗa.

Upītis apstājās un noskatījās viņai pakaļ ar bailēm un riebumu.

Pār Vērmaņa dārza koku šmaugajām galotnēm spīdēja mēness pie zilās, skaidrās debess. Balta gaisma plūda pa ielu un atsitās māju sienās.

Kājas gurdeni vilkdams, Upītis piegāja pie vārtiem, viņš ar vienaldzību skatījās apkārt. Pretējās mājas logi vēl bija gaiši. Tur bija viesnīca. Varbūt, ka viņa palīka vaļā visu nakti? Ieies, nolīdīs aiz kāda nomaļa galdiņa un pasēdēs vismaz siltumā kādu laiciņu.

*

Viesnīcas lielā zāle bij pilna omulības un trokšņa. Klaudzēja biljarda bumbas, skanēja glāzes, čaloja

valodas, burbulēja smiekli. Kājām mīksti švīkstina-
dami, salvetēm padusēs, slīdēja ķelneņi no vienas pu-
ses uz otru; ap zaļiem biljarda galdiem, kijiem rokā,
skraidīja un locījās jauni cilvēki, augstām, žokļos
lienošām apkaklītēm.

Maigs siltums apņēma Upīša locekļus, viesnīcā ie-
ejot. Pār visu miesu pārlaidās kā smaga, patīkama
mīksta sega.

Viņš aizgāja stūrī, pie otrām izejas durvīm, un
apsēdās pie galdiņa, ar roku neapzinīgi tam pa virsu
novilkdams.

Slaida alus glāze stringšēdama novēlās zemē un
saplīsa.

Kad pienāca ķelneris, Upītis, jau piecēlies, klusi
sniedza savu vienīgo sudraba divdesmitkapeiku ga-
balu.

Apkalpotājs saņēma naudu, padomāja, pasacīja
„paldies” un aiziedams iemeta sudraba gabalu savu
plato bikšu kabatā.

Upītis noskatījās vien, kā skanēdams aizgāja viņa
kvarts. „Vai tā glāze tik dārga?” tas brīnījās, nezi-
nādams, ka sulaiņi pateicas tikai par dzeņamnaudu.
Viņš neiedomāja, ka šis nevērīgi caur zobiem izgrūs-
tais „paldies” viņam maksāja desmit kapeikas, gan-
drīz visu rītdienas pārtiku, jo maciņā vairs palika
tikai nodilusi vara mārka.

„E, rauj viņu velns!...” viņš atmeta ar roku un
nosēdās.

Turpat pie otra galdiņa sēdēja liels, plecīgs vīrie-
tis, sārtu, bakurētainu ģīmi un, rokām plātīdamies,
kaut ko ļoti pamācoši stāstīja jaunam cilvēkam, kuņš
godbijīgi klausījās.

„Tas ir miesnieks,” Upītis nodomāja, ar lielu in-
teresi aplūkodams viņa resno, rētaino degunu.

Viņš skatījās, kā runājot kustēja „miesnieka” ūsai-
nā mute un lielā, spalvainā roka rādīdama cilājās,
līdz viņa acu priekšā saplūda zilā miglīnā, galva no-
slīga uz krūtīm un viņš gulēja.

„Jūs guļat!” sulainis kļiedza tādā balsī, kā par svētuma apgānīšanu...

Upītis spēji uztrūkās un redzēja, ka, baltās krūtīs lepni izslējis, tas stingri maršoja viņam virsū.

„Kā unteroficiēris,” tam ienāca prātā.

„Ejiet ārā!” sulainis teica, durvis svinīgi atvērdams.

Vienaldzīgi, gandrīz mehāniski Upītis izgāja pa tām.

Bet sulainis tagad izslējās, piegāja pie spoguļa un apmierināts grieza savas gaišās, pomādētās ūsas.

„Frīdrih!” sauca kāds kungs ar zelta pansneju. Sulaiņa stāvs acumirkli pieņēma parasto lokanumu. Viņš veikli piegāja, paklanījās un izskatījās tāds mazs un saliecams kā kabatas nazis.

Droši vien tas manīja, ka šim viesim biezs naudas maks, un cerēja uz labu dzeļamnaudu.

*

Upītis gāja ārā no pilsētas.

Aiz muguras palika pēdējās laternu ugunis. Zem kājām izstiepās sasalusi, kruvešaina šoseja. Tālumā krēšļojās mežs.

Jaunais klaidonis soļoja ātri un iejūsmināts domāja:

Guliet nosutuši savos spilvenos, es vairs pie jūsu durvīm neklaudzināšu! Šis ceļš ir mans, mēness un zvaigznes spīd priekš manis. Es aiziešu, pārgulēšu mežā zem priedes... Jūs izstūmāt mani, lai es nosalstu šai vējā... Ha, vai jūs domājat, ka es nomiršu, ja es nosalšu? Kur še ir nāve? Kas še ir nomiris? Šī riestošā, dīgļu pilnā zeme, šie koki, šis mēness spīdums, šis vēsmainais gaiss?... Še nav nāves! Nāve glūn jūsu šauros, piesmakušos dzīvokļos!... Jūs nošķīraties akmeņu namos, saucaties lepni par radības kungiem un ejat augstprātīgi, visu samīdami. Atsvešinājušies no zemes, jūs baidāties viņas smiltīs atgulties... Es nebaidos... Es pats esmu tikai maza smiltis

tiņa. Katra zālīte ceļmalā man ir māsa, katrs akmentiņš pie kājām brālis...

Ē, jūs, „pasaules kungi”!

SKOLOTĀJS ĀBELTIŅŠ

Skolotājs Ābeltiņš piecēlās no gultas, kuņģā bija gulējis vaļējām acīm, un piegāja pie galda. Paņēmis grāmatu, viņš uzšķīra to un, staigādams pa istabu, sāka lasīt.

Tad viņš piepeši nometa grāmatu uz galda un sāka skraidīt kā iesprostots zvērs.

„Kur man der visas šās skaistās domas? Vai lai es priecājos par to, ka varu viņas tikai domāt? Ko man viņas der, ja es tās nevaru uzskurt par plašu, gaišu kvēli, pie kuņas visi varētu sildīties? Ko man der viņas domāt, kad es tās nevaru izlietot savā darbā? Varbūt nākamgad jau es vairs nebūšu skolotājs...”

Ar skaistāko jūtu pilno dvēseli viņš pērnrudens bija iesācis savu skolotāja darbu. Viņš toreiz bija skaidrībā, kas viņam jādara, un viss viņa darbs bija kā spirta, jūsmīga dziesma. Kā upe, pilna ziedu, tas plūda iz viņa dvēseles avota. Un visa dzīve viņam bija skaidra, saprotama un pilna nozīmes.

Bet vienā pelēkā dienā viņa upe tika sadūnota...

*

„Kas ir mans darbs?” viņš sevī jautāja.

„Kā bērns es sēdu jūrmalā un taisu no smiltīm baznīcas un torņus. Pienāk rupjš gaŗāmgājējs, aizdzen mani un sabrauc manas baznīcas. Ē! Un vai ar' nav gluži vienalga? Uznāks no jūŗas vilnis un aizskalos mani ar visiem maniemi torņiem. Viss ir briesmīgi niecīgs priekš mūŗības platā viļņa.

Un tādēļ es dzīvoju nelaimīgs, viens! Es iedomājos nezina ko un esmu nelaimīgs. Vajag dzīvot, kā puķes

un zāle. Viņas priecīgi iesūc tās sulas, ko zeme dod, plaukst, zied vasaras saulē, novīst un mierīgi, bez kurnēšanas nogulstas zemē un satrūd. Kādēļ es esmu labāks un gudrāks kā kaut kuŗa vārpuzāle? Viņa novīst pa vienu vasaru, es dzīvošu pāra desmit gadu...

Un paies tūkstoši un miljoni gadu, un iznīcība būs noslaucījusi no zemes cilvēci un visu, ko viņa kopusi savām sirds asinīm.

Ē! Viss ir nieki! Vajaga dzīvot! Vajaga dzīvot ar katru akmentiņu, ar katru sila mētras zaru. Vajaga sakust ar visu!”

Ābeltiņš paņēma cepuri un izgāja ārā.

Bija aprīļa beigas. Iz zemes līda jauni, mīksti asniņi. Kailos elkšņus un bērzus apkampa pirmais pavasara siltums.

Pumpuru brūnie mētelīši bija pašķīrušies, un iz viņiem raudzījās lapu dzeltenais zaļums.

Skolotāja sirds pildījās labām, siltām jūtām. Ar prieku viņš ieelpoja sveķu smaržu pildīto gaisu un ar jūsmību nolūkojās uz pusatvērušos ceļmalas lapu, pa baltiem zvīrgzdiem pāri lielceļam plūstošo sīko upīti, dzeltenu purenes ziedu pļavmalā, nokritušu brūnu elkšņa zariņu uz ceļa.

„Dzīvo, dzīvo! Viņi visi dzīvo tāpat kā es: i purene, i ceļmalīte, i elkšņa zariņš. Cik es esmu lielāks par viņiem? Es biju nevēga, no viņiem nošķirdamies!” skolotājs runāja valgām acīm.

Viņš iegāja silā, nogulās mētrās un skatījās, kā pār prieku galiem lēni slidēja balti mākonīši, kā viegla, mīksti izplucināta vilna.

Tad viņš nogulās uz vēdera un, uz rokām atspiedies, skatījās caur mētrām līdz pašai zemei.

S tarp tumšiem zemes kunkulīšiem mirdzēja sīki, sīki balti zvīrgzdiņi. Tur sirma sūniņa dīga, tur skudra, augstu pacēlusi, nesa nokritušu priedes skujiņu, tur pūto-māriņa, sarkanos spārniņus cilādama, taisījās uzrāpties uz mētras zara, lai varētu aizlidot gaisā.

Ābeltiņam patika visu to novērot.

Te, zem mētrām, bij sava maza pasaule. Vai kāds uz viņu paskatījās?

„Dzīvo! ... dzīvo! ...” skolotāja lūpas čukstēja, un viņa lielās, tumšās acis ar dziļu jūsmību raudzījās caur zaļajām mētrām.

Kaut kas kūsošs, silts cēlās uz augšu viņa krūtīs.

Piecēlies tas sāka līgodamies iet pa mežu. Viņš bija kā piedzēries no savām jūtām. Gaišām strūklām viņas lija un ritēja dimanta pilieniem, kā skaidrs ūdens pār patlaban iz avota izvilktā spaiņa zaļām malām. Viņš brida pa mētrām, līda caur egļu skujām, izgāja caur smaržojošu bērzu ataudziņu un atradās uz ceļa, pļavas malā.

Tur stāvēja liels, vecs bērzs, grumbuļainu mizu, kuņā bij iedzītas trīs elkšņa mēles, un zem viņām, uz bērza resnām, muskuļainām saknēm stāvēja balts spainis lazdas stīpām.

Ābeltiņš bij izslāpis.

Viņš nometās pie bērza uz ceļiem un pielika savas lūpas pie sārtās mēles. Vēsi pilieni ar dedzināta elkšņa garšu sūcās viņam mutē.

„Cik labs ir šis bērzs! Viņš izteicina priekš manis savu sulu. Es varu nolauzt viņa zarus, nocirst viņu pašu — mierīgi viņš atdod visu.”

Viņš iedomājās to, un tas atkal viņu aizgrāba.

Lejā, zem bērza saknēm, kā liela mirdzoša acs spīdēja mazs avotiņš.

Pelēki zaļu stieбри un brūnas saknītes karājās pār malu ūdenī. No sāniem iekārās avotiņā melns zemes piks, un uz viņa auga purenes stiebrs ar zaļu lapu un pumpuru, kuņš taisījās atvērties. Zem lapas tupēja varde un izspiestām acīm raudzījās Ābeltiņā.

„Dzīvo!” tas aizgrābts čukstēja, un viņam likās, ka vardei ir ļoti labi zem zaļā purenes cera, skaidrā avotiņā.

„Ko viņa domā, manī skatīdamās? Kad es varētu zināt, ko viņa domā! Viņa gan, laikam, visu uzskata

no tā stāvokļa, vai tas ir ēdams, vai nē. Es, zināms, neesmu ēdams. Bet varbūt viņai ir bailes, sak, kad tik tas manis neēd," Ābeltiņš prātoja.

Tad tas pakustināja pureni ar spieķi. Varde nobijās, aizbēga un noslēpās aiz zemes pika.

Ilgi vēl Ābeltiņš, uz krūtīm gulēdams, lūkojās avotiņā.

Piepeši avotiņš līdz pašam dibenam pielija ar tumšu, un lietus pilītes sīkdamas krita viņa ūdenī.

Ābeltiņš pacēla galvu. Viņam nemanot, bija uznācis lietus.

*

Metās jau krēsla, kad Ābeltiņš, gluži sasalis, pārnāca mājā.

Viņš bija izmircis, bet nemanīja tā. Viņa sirds vēl arvienu bija pilna jūtu, kā līdz malām piesmelta krūze. Drusciņ vien pagāžoties, jau līst.

Ābeltiņš bij ienācis pa melnām durvīm un gāja caur ķēķi.

Pie pavarda uz malkas kopas sēdēja viņa saimniece Marija, arī salijusi, basās, slapjās kājas izstiepusi pret uguni. Viņa to nupat bija iekūrusi. Ap tumšiem malkas galiem šaudījās mazas, sarkanās liesmiņas. Slapjā malka čūkstēja un sīca, un likās, ka viņa dziedātu skumju, vienmuļīgu dziesmiņu. Plašā ķēķa kakti pazuda tumsā. Augšā tumsa, apakšā un visapkārt tumsa. Sārtā pavarda liesmiņa apgaismoja meitenes ziedošos vaigus, lielās, skumji nolaistās acis un jaunās krūtīs zem vieglās katūna jaciņas.

Ābeltiņš pagāja viņai garām savā istabā.

Un piepeši istaba viņam izlikās tik tumša un tukša, un viņš nesaprata, kādēļ te ienācis.

Viņš iedomājās Mariju vienu ķēķa tumsā, pie slapjā, čūkstošā pavarda. Viņš bija pagājis tai garām, ne vārdiņa nesacījis. Un meitene tam izlikās bezgalīgi vientuļa, un viņam palika tās briesmīgi žēl.

Dzīvi tam parādījās viņas skaistais iegarenais ģīmis, platās krūtis un slapjās kājas pavarda spožumā.

Viss viņā salīgojās.

Tas bija varējis te sēdēt un urbties grāmatās, un viņa bij tur bijusi viena. Un viņš pats bija dzīvojis viens, pilns tumšu, mokošu domu.

Nenometis mēteļa, viņš izsteidzās ķēķī un, nometies pie pavarda, saņēma klēpī meitenes basās kājas.

„Kas tā par dzīvi? Kā mēs te dzīvojam? Pie savām krūtīm es sasildīšu tavas nosalušās kājiņas!” viņš sirsnīgi runāja.

Meitenes krūtis sāka vētrains cilāties. Kā aizcirsta egle tā krita viņam ap kaklu un, asarām līstot, skūpstīja tā pieri, acis, lūpas.

Tas mīlais, neaizsniedzamais cilvēks, kuŗa dēļ viņas sirds bija pilna saldu skumju, par kuŗu viņa nupat bija domājusi kā bērns par vakara zvaigzni aiz meža, līdz kuŗai nekad nevarēja aiziet, — kā caur brīnumu gulēja viņas rokās...

„Labais, mīlais!” tā drebēdama čukstēja. Kā uguns izplūda pa Ābeltiņa dzīslām. Rokas instinktīvi izstiepās un cieši apkampa meitenes drebošo stāvu.

*

Kā zelta pilieni saules stari bira pa logu istabā, kad Ābeltiņš pamodās.

Nekad viņš nebija pamodies tik spīdīgs un līkums.

Kaut kas brīnišķīgi salds un patīkams kusa viņa dzīslās. Viņš vēl jūta pie sevis viņas tuvumu. Uz vaiga vēl sila viņas pēdējais skūpstis.

Un, iedomājoties Marijas glāstus, katra dzīslīņa viņā nodrebēja.

Viņš izlēca no gultas un sāka dziedāt. Tad tas pieskrēja pie galda, paķēra tur sakrautās grāmatas un iesvieda kaktā.

„Prom! Nevienas vairs nelasīšu. Vajaga dzīvot, kā puķes dzīvo! Sūkt tās sulas, ko zeme dod, un diezgan. Vajaga dzīvot! Viss cits ir nieki!”

Vaļējām krūtīm tas izskrēja uz balkona, it kā viņās gribētu saņemt visu to svaigo, smaržaino pavasara dzīvību, kas pār zaļiem bērzu galiem un sveķaini brūniem kļavu un liepu pumpuriem lija...

Birzē dziedāja putni un Marija, govi ganīdama.

*

Kuŗa sirds nav drebējusi maijā, kad gaiss pilns salda, smaržaina tvana? Kad vijolītes zied un baltās kreimenes zem lazdu ceriem zvana klusas sirds ilgās. Kad saulē mirdzēdamas dreb spilgti zaļās bērzu un apšu lapas, piepildīdamas gaisu ar liksmu šalkoņu. Kad meitenei nakti nenāk miegs un viņa balta kā spoks sēd uz loga un ar skumju nemieru raugās pār mēness apspīdēto ziedošo ābeļu galotnēm, kamēr mati tiek slapji no rasas, zvaigznes nozūd un aiz ābelēm parādās jaunā rīta bāli zaļganais spīdums.

Tā ir pasaules dvēsele, kas traucas mīlēt un radīt.

Kuŗš nav staigājis, pilns nenoteiktu skumju, pa piēnēm zeltītiem krastiem, zem ziedos nolikušiem ievu zariem, lakstīgalai kaisli svilpojot? Acis izslīgst karstās gaidās un starp cerīnziediem spīd ilgās izstieptas rokas.

Laimīgas tās rokas, kuŗas var apkampt karsti gaidīto.

Tad mīlinās, skūpstās un svin dzīvības dzīres.

Ābeltiņš nu vairs nebija viens.

Vientuļajā noriņā aiz bērzu ataudziņas viņu bieži redzēja kopā ar Mariju.

Te viņš gulēja, nolīcis brūno galvu starp meitenes ceļiem, un sapņainām acīm raudzījās debesu spožajā dziļumā, kamēr viņas mazie pirkstiņi rotādamies šķīrstīja tā matus.

Te viņi vakara krēslā, rokās saķērušies, viegli līgo damies, staigāja no vienas puses uz otru, klusu, sirsniņu dziesmiņu dziedādami.

Un tad viņi gāja uz māju un ilgi sēdēja tumšajā ķēķī uz skaidu kopas, sārtā pavarda priekšā, cieši

viens pie otra piespiedušies, kamēr trumulis uz plīts jautri sīca. Un viņu sejas spīdēja no uguns un no laimes. —

Ābeltiņa mīlestība bija pilnīgi sentimentāla. Tas atdevās viņai ar visu sirdi un centās to izbaudīt tā, kā bij lasījis romānos.

Bet šī idille viņam drīz apnika. Viņam sāka izlikties, ka tas Marijas nemaz nemīlē. Savas jūtas pret viņu tas nosauca par iedomu. Viņš atrada, ka tas pārsteidzies acumirkļa aizgrābtībā, un nevarēja saprast, ka vienkāršas meitenes dēļ bij varējis nosviest kaktā savus jaunības sapņus.

Viņš bija urbies grāmatās tādēļ, ka negribēja palikt uz vietas. Viņa ilgas sniedzās pāri par Švikulejas kalniem.

Un to darīja viens sajūsminājums...

Kas bija šī Marija? Vienkāršs, neattīstīts skuķis. Pat skaista viņa tam vairs neizlikās.

Un šās meitenes dēļ viņš savus sapņus bij nosaucis par muļķībām... Un viņam bija jāatsakās no tiem! Marijas viņš nevarēja un nedrīkstēja atstāt, ja tam vēl bija cilvēcīgas jūtas; bet ar sievu un bērniem tālu nevarēja aiziet.

Un iedomājoties, ka tam spārni sasieta, tas palika vai traks; caurām dienām klīda izmisis apkārt pa mežiem un pārnāca mājā kluss un nospiests.

Neapslāpētā ideālu apziņa to briesmīgi nosodīja. Tas gribēja aizmirst savu nolaišanos un līdz nogurumam klīda pa apkārtni.

Aizmirsties, apklusināt skarbo paškritiku!...

*

Kādā pavakarē, kad Ābeltiņš nāca gar krogu uz māju, no bodes iznāca tukls cilvēks, atkārušos pazodi, ziepju stangu resniem, spalvainiem pirkstiem pie krūtīm piespiedis. Uz baltā ietinamā tēlojās milzīga, melna vabule. Nezin kādēļ šī vabule likās ļoti saskanam ar nobaņotā vīra izskatu.

Tas bija otras skolas skolotājs Kāposts. Viņš ap-
sveicinājās ar gaŗāmejošo Ābeltiņu un sāka sarunāties.

Pa to starpu piebrauca pie kroga pagasta skrīveris,
kāds jauns saimnieks un policijas uradņiks. Visi trīs
viņi bija lētuma dēļ kopīgi nopirkuši no krieva, kas
zvejoja tuvējā ezerā, „karzinu” zivju.

Pienāca krodznieks, kuŗš arī gribēja ņemt kādu
daļu no zivīm, un visi ap kurvi, rokām mētājoties,
sāka spriest, kā zivis izdalīt.

Kāposts čakli nolika pirkumus uz trepēm un uz-
sauca turpat stāvošam bufetčikam:

„Atnes bezbēnu, atnes bezbēnu!”

Ar bezbēnu rokā tas iejaucās pūlī un ar lielāko
aizgrābtību sāka zivis svērt un rēķināt, cik kuŗam
jāmaksā. Ātrāk tas nemetās mierā, kamēr zivis bij
izdalītas.

„Vai jūs ar' ņēmāt kādu daļu?” Ābeltiņš jautāja.

„Nē, es tik tāpat,” Kāposts atbildēja, pirkumus
klēpī saņemdam.

„Tam cilvēkam patīk kapeikas skaitīt,” Ābeltiņš
nodomāja, to aplūkodams, pie kam viņa skats atkal
krita uz lielo vabuli uz Kāposta apaļā vēdera.

„Velns, cik te bodē viss dārgs! Smalkais cukurs
maksā sešpadsmit, — rupjais astoņpadsmit un Maska-
vas milti sešas. Es vairs te nekā neņemšu. Rīgā dod
smalko par piecpadsmit, rupjo par septiņpadsmit ar
pus un miltus var dabūt par piecām kapeikām mār-
ciņā,” Kāposts iedams runāja. „Ko jūs tagad darāt?
Atnāciet uz mani kādreiz. Izspēlēsim kādu partiju
sešdesmitseši.”

Uz krustceļiem viņi izšķīrās.

Kāposts veicīgiem soļiem uzgāja kalnā.

Ābeltiņš vēl ilgi noskatījās viņam pakal, un tam
neizgāja no prāta vabule uz Kāposta vēdera.

Beidzot Kāposts pats kaut kur pazuda, un Ābel-
tiņš vairs redzēja tikai lielu, melnu vabuli.

„Nezin, vai iet uz viņu,” tas domāja. Bet izmi-

sums viņu mētāja uz visām pusēm, un pēc kāda laiciņa tas tomēr aizgāja.

Priekšistaba, kur Ābeltiņš iegāja, bij tukša. Durvis uz guļamistabu bij pievērtas.

Tur skaitīja naudu, bucojās un strīdējās.

Ābeltiņš neiedrošinājās iekšā iet. Viņš apsēdās uz krēsla un gaidīja, kad iznāks.

„Tu esi atnesis mājās četri rubļi deviņdesmittrīs kapeikas. Tas nu ir diezgan labi, par to šē tev viena bučiņa. Bet varbūt tu varēji atnest vēl vairāk. Parādi šurp grāmatiņu, lai es izzortēju lietišķos un nelietišķos izdevumus,” sievietes balss runāja.

„Šē, zortē,” sacīja Kāposts.

„Milti, cukurs — tas lietišķs!” Atskanēja bučiņa.

Abi laikam sēdēja ļoti tuvu kopā.

„Pusstops degutas...” Atkal nošmaukstēja bučiņa.

„Puspudele alus — piecas... Kā nu tu varēji alu dzert! Tu tak man nosolījies ne pilītes mutē neņemt.”

„Nevarēja nekā darīt,” Kāposts taisnojās, „laiks bij karsts, un ūdens nekur nevarēja dabūt.”

„Paga, tas jau ir piecas. Nešu man zīmuli! Par blēnām piecas, piecas...”

Tā viņi rēķināja ilgāku laiku. Pēc katra lietišķa izdevuma atskanēja bučiņa un pēc katra nelietišķa bārās un strīdējās. Pa starpām skanēja nauda.

Ābeltiņam apnika klausīties šai mūzikā. Tas pacēlās un pieklauvēja pie durvīm.

Paēduši smaidīdams, iznāca Kāposts.

„Nu,” viņš, Ābeltiņam roku sniegdams, teica, „es nupat kā atbraucu no Rīgas, šonakt kā iebraucu. Vai jums nevajaga miltu? Es parādīšu, cik es skaistus miltus atvedu.”

Acumirkli tas nozuda ķēķī.

Pēc brītiņa viņš turēja Ābeltiņam zem deguna sauju ar miltiem.

„Un ko jūs domājat? — maksā tikai rubli pods! Un skaisti milti. Pie Tauriņa nedabūs tādu ne par

rubli divdesmit," viņš, laimīgi uztraukts, aizraudamies stāstīja.

„Kad jums vajaga miltu, tad atsūtiet tik uz mani! Pie manis tagad kaut kad varēs dabūt. Es izvedīšu no Rīgas aizvien lielāku daudzumu. Šitā nav nekā.”

„Arī cukuru pie manis varēs dabūt. Vot, šitai kulē ir cukurs,” Kāposts runāja, uz maisu kaktā rādīdams, „skatieties, kādu Rīgā dabū cukuru par piecpadsmiit kapeikām mārciņā. Vot, kur ir cukurs!” Un viņš veicīgi piegāja pie maisa, atrāva tam galu un, dedzīgi stāstīdams, turēja atkal Ābeltiņam zem deguna sauju ar cukuru.

Ābeltiņam patlaban bij, it kā tas būtu iegājis pārtikas preču bodē.

Iz guļamistabas iznāca Kāposta sieva, tāda pati mīksta un apaļa kā viņas vīrs.

„Labdien, labdien!” viņa, durvīs nostājusies, teica un smējās. „Nu jūs ar' reiz pie mums. Vai jūs negribat pastkartes? Mans vīrs nupat ir atvedis no Rīgas lielu paku.”

„Ak jā, pastkartes, tās gan!” Kāposts atminējās. „Še ir. Paskatieties, kādi skaisti skuķi. Viens peld ūdenī tīri pliks un vec's aiz krūmiem lūrējas... Paņemiet. Piecas kapeikas gabals, un kad vairāk ņem par piecām, tad trīs.”

Pieklājības dēļ bij dažas jāpaņem.

„Cik jums iziet tā pa gadu par visu uzturu?” Kāposta kundze jautāja, kad bija pie tējas nosēdušies.

„Es nezinu. Man riebjas sīki rēķini. Es neskaitu, cik man iziet,” Ābeltiņš nosarkdams atteica.

„Nu, tad jau jūs esat tāds pats kā Lūzums: tas ar' saka, ka viņam riebjas kapeikas skaitīt, un sauc manu vīru par bodnieku...” Kāposta kundze, gudri smiedamās, runāja.

„Ko tas — sisenis!...” Kāposts piebilda, tāpat gudri smaidīdams.

„Nudie, labi gan, kad nav kapeikas jāskaita. Sakiet, kas tad nekait? Var caurām dienām sēdēt pa

krogu. Nav jādomā ne par parādiem, ne par ko,"
Kāposta kundze smējās.

Bet šoreiz viņas smieklos skanēja manāms rūgtums.

„Lūzums būs viņiem parādā,” Ābeltiņš nodomāja.

„Tas ir jūsu biedrs?” viņš jautāja.

„Diemžēl,” Kāposts atteica.

„Kur viņš dzīvo?”

„Lejā rentnieka mājā. Bet ap šo laiku tas vienmēr
uzturas krogā.”

„Tas būtu gan varējis dzīvot, kad būtu pratis,”
Kāposts runāja, drusku caur degunu, galvu lēni kratīdams. „Viņš tak ir padzīts students! . . .”

„Lūzums?” Ābeltiņš izbrīnējies iesaucās.

„Kā tad. Vai jūs vēl tā nezinājāt?”

„Vai nu tāds var izstudēt! Viņš jau grib tūlīn
gudrāks būt par visiem profesoriem. Tas tak ne ar
ko nav mierā. Tak visu, visu tik izsmej un zākā.
Viņam nekas nav svēts. Vai tur lielskungs vai mācītājs,
— visu viņš tev tā notaisa, ka tie nekam neder,”
Kāposta kundze runāja.

„Kā tad viņš te? . . .” Ābeltiņš ieprasījās.

„To es ar' nezinu. Viņš tak bijis izslēgts. Es nesa-
protu, kā viņš vēl ticis pie skolotāja tiesībām!”

„Ikkatru vakaru, ikkatru vakaru krogā . . . Tad ir
gan skolotājs,” Kāposts, acis piemiedzis, galvu kratīdams,
caur degunu runāja.

„Un kā tad viņš iet! Nu tak nodilis kā nabags.
Vai nu viņam kādreiz redzēsi elsiņu? Prasts krekls,
un tad labi vēl, ja sapogāts,” Kāposta kundze piebilda.

„Tam vajaga būt labam cilvēkam, par kuŗu viņi
tik slikti runā,” Ābeltiņš nodomāja, un viņa sirds
līksmi iedrebējās. Tas būs cilvēks, kas viņu sapratīs.

Kad par Lūzumu vairs nebija nekā „laba” ko teikt,
tad Kāposta kundze sāka stāstīt par muižas saimnieces
brūtgāniem, cienīgtēva cāļiem, un kā vislabāk
smeķē teļa gaļa, pie kam viņas laulāts draugs tai uz-
cītīgi palīdzēja.

Citreiz Ābeltiņš jau sen būtu aizgājis, bet šoreiz

viņam gribējās panest visu šo nejēdzīgo ikdienišķību, viņam gribējās aizmirsties, izklaidēties viņas sīkumos.

Pēc launaga atnāca monopolists, gaŗš cilvēks, nosarkuŗiem vaigu galiem, kuŗš pastāvīgi smējās.

Tad sāka spēlēt kārtis.

Ābeltiņš spēlēja līdz apstulbumam un ne par ko negribēja mieru mest. Pienāca nakts, bet, iedomājoties par mājās ieŗanu, tam palika briesmīgi gaŗlaicīgi, un viņš sita un sita . . .

Beidzot atnāca kundze un, Kāpostam uz pleca uzlikusies, miegainām acīm, ŗāvādamās teica:

„Iesim tak nu reiz gulēt. Nu tak būs diezgan sists. Izsitīsīt vēl galdam caurumu.”

„Ja jums miltu vajag, tad atsūtiet tik pakaļ. Pie mums dabūsīt katrā laikā,” Kāposts runāja, Ābeltiņu līdz trepēm pavadīdams.

*

Uz māju ejot, Ābeltiņa sirdi atkal pārņēma vecais nemiers.

ŗurkas var apklusināt daudzoties, bet kā paliek kluss, viņas sāk atkal grauzt.

Nodzīvotā diena viņam likās briesmīgi tukŗa un velta.

Viņš bij varējis pildīt savu dvēseli ar tik tukŗu un kailu niecību. Viņš bij varējis domāt par kreica deviņnieku vai par piŗa kalpu, kamēr pasaulē bija tik daudz skaistu lietu, par kuŗām domāt . . .

Un viņam palika ŗēl savas dvēseles, kā piegānīta skaista trauka.

Viņam palika ļoti skumji.

Tas paskatījās uz debesīm, un tur nebija nevienas zvaigznes.

Tā bija melna, apmākusies. Un lietus sāka līt rupjām lāsēm.

Bet Ābeltiņš nevarēja valdīties no skumjām. Viņš pakrita zem priedes ceļmalā un raudāja, ar galvu ap viņas saknēm daudzīdamies.

Priede smagi šņāca, lietus pilienus no zariem purinādama.

*

Izmircis un drūms, Ābeltiņš jau uz rīta pusi pārnāca mājā.

Ķēķī uz plīts dega lampa un sīca trumulis, un Marija sēdēja pavarda priekšā, viņa gaidīdama, tāpat kā viņā pavasaļa vakarā.

Ābeltiņam ienākot, tā piecēlās un, rokas izstiepusi, gāja viņam pretim, bet tas bāls un drūms pagāja viņai garām, ne vārda nerunādams, ne acu uz viņu nepamezdams, kā gar durvju vai krāsns stūri.

Tāds viņš pārnāca tagad gandrīz ik vakarus.

Neizgērbies tas metās gultā, palika rokas zem galvas, un viņa tumšās acis stīvi ieurbās griestos.

Marija ienāca un nolika uz krēsla pie gultas sausas drēbes un kūpošu tēju uz galda. Bet Ābeltiņš gulēja kā sasalis, ne locekli nepakustinādams.

Marija, kā nezinādama, ko darīt, pagājās pret gultu un klusi teica:

„Uzvelc tak nu sausas drēbes un nāc iedzer tēju, tad tiks silti. Tu jau esi izmircis līdz ādai. Paliksi vēl slims...”

Bet Ābeltiņš neteica ne vārdiņa. Marijai palika bail no viņa drūmā klusuma, un viņa izgāja ķēķī, durvis klusi aiz sevis aizvērda.

Tur viņa sēdēja un raudāja, kamēr uguns pavardā izdzisa un ķēķī sāka plūst pelēki bāla rīta krēsla.

Meitene juta, ka viņas laime mirst...

*

Tūliņ otrā dienā Ābeltiņš aizgāja uz Lūzumu.

Tas sēdēja viens pats lielā, tukšā istabā uz pussalūzuša krēsla, pret logu pagriezies, un kaislīgi spēlēja uz vijoles kaut ko ļoti skumju.

Viņš nemaz nemanīja, ka Ābeltiņš bija ienācis.

Klausoties Lūzuma spēlēšanā, Ābeltiņa acis kļuva

valgas. Tā bija tā pati skumju un izmisuma dziesma, kas dega viņa dvēselē.

Ābeltiņš pagājās uz priekšu. Lūzums nolika lociņu un pagrieza pret viņu nesukāto galvu, augstu stāvu pieri, skumjām acīm, gaišām ūsām.

Ābeltiņš teica savu vārdu.

„Es jau jūs pazīstu, esmu redzējis,” Lūzums teica un sniedza viņam roku, slaidiem nervoziem pirkstiem.

„Atsēstieties, tas ir mans vienīgais krēsls,” tas teica, pieceldamies un Ābeltiņam pretim uz galda nosēzdamies.

Ābeltiņš atsēdās un, klusu ciezdams, lūkojās Lūzumā.

Mugurā tam bija veci, pelēki svārki, kreklis uz krūtīm neaizpogāts.

Pār visu viņa ģīmi bija izlietas skumjas. Tās bij redzamas pat tai pozā, kādā viņš sēdēja, galvu drusku noliecis un uz vijoles klusu trinkšķinādams tās dziesmas motīvu, kuŗu bija spēlējis.

Arī Ābeltiņš atradās zem spēlētās dziesmas iespaida. Klusu viņi sēdēja, ne vārda nerunādami, pilni vienādu jūtu.

Un caur šo klusumu, kā bite karstā vasaras dienvidā, skumji dūca Lūzuma vijole.

Viņi saprata, ka ir lauhti no viena zara, un kļuva tuvi viens otram bez vārdiem.

„Iesim,” Lūzums, cepuri paņēmis, teica, un no viņa balsš skaņas Ābeltiņš juta, ka tas jau bija teikts uz viņa kā uz drauga.

Viņi izgāja ārā un ilgi staigāja pa tuvējās upes līčiem.

Un viss, kas bija krājies uz abu dvēselēm, izlija sirsnīgā sarunā, vasaras saulītei spīdot.

*

Ap vakaru abi skolotāji sēdēja kroga dibenistabā pie pudelēm apkrauta galdiņa.

Viņu vaigi bija iesarkuši un acis dega. „Kas tā te

par dzīvi tādā bedrē," Lūzums karsti runāja. „Vai cilvēks var dzīvot uz tāda zemes pika? Cilvēkam vajaga krāšņuma, dzīvības, viņam vajaga pasaules, velns būtu parāvis!

Es zinu gan, kā tev vajadzētu! Tev vajadzētu ceļot. Un tad tev vajadzētu kāpt piektā stāvā, labi tuvu pie debesīm un mācīties, ka lai vai galva deg, dziedāt, strīdēties ar biedriem un uzpurēties priekš citiem. Tad tavai dzīvei būtu plašums!

Bet te... Vai te ir dzīve? Kur te var dzīvot? Krogā un citur nekur. Labi vēl, ka pie šā zemes pika ir pietaisīts krogs!

Man vajaga uztraukuma. Es nevaru bez viņa dzīvot! Man riebjas šī jēlā, novītusi garlaicība, visi šie sīkie, niecīgie darbiņi, kapeiku rēķini, visi velna plāksteri!

Kas man šo uztraukumu var dot? Šņabis. Es eju krogā un dzeņu. Jeb vai lai es eju uz Kāpostu un noklausos, kā tas man piesola miltus, cukuru, zābaksmēru? Nē, es labāk dzeņu. Šņabis ir tikai zāle. Un kaut ar' viņš būtu ģifts. Rauj viņu velns! Es mirstu vai rīt. Man nav nekādas patikšanas strēbt tik nejdzīgi gaŗu un šķidru zupu. He, he, he! Uz divi spaiņi ūdens divi saujas zirņu. Nejēgas lai lok tādu dziru!”

Lūzums paņēma pielieto šņabja glāzi un nodzēra to līdz pusei.

„Dzer,” viņš teica, glāzi Ābeltiņam piebīdīdams. „Iedzer, ātrām kājām mūža dienas projām skrien!”

Un kamēr Ābeltiņš iztukšoja atlikušo, Lūzums atspieda galvu uz rokas. Tā tas sēdēja labu laiku. Pelēkā vasaras platmale bija noslīdējusi pakausī, mati sajukuši. Augstā pierē bija ievilkušās sīkas krunciņas, un mazās, nervozās acis dega zem savilktiem uzačiem. Ūsas bija savilkušās cietā pusriņķī ap lūpām. Likās, ka viņš būtu šovakar dzēris tikai uguni un žulti.

„Jeb vai lai es strādāju? Saki, vai es varu strādāt? Vai es varu strādāt kā cilvēks? Zināms, ka es varu

strādāt kā maitu vanags, kuŗš staigā, salasīdams nosprāguŗas peles un vārnas. Bet vai es varu strādāt kā cilvēks? Saki, saki tu man," viņŗš sauca, ar dūri uz galda sizdams. „Arī pīle strādā savā diŗi „godīgu darbu” priekŗ savas taukās māgas, galvu dūņās, asti gaisā. Bet es negribu palikt tauks no dūņām, kā viņi!

Reiz es gribēju gan strādāt kā cilvēks. Es gribēju, nu, atdot visu priekŗ tiem, kas cieŗ, bet tagad es vairs negribu strādāt, es negribu darīt neko. Œai grants dobē ir krogs, es nākŗu uz viņu un dzerŗu. Beigts!...”

„Jeb vai tu domā, ka tu ko padarīŗi?” Lūzums jautāja, galvu paceldams. „Un es tev saku, tu nepadarīŗi neko!

Tu gribi strādāt priekŗ tiem. He! Es vēl neesmu atradis starp viņiem cilvēka, kas nepārdotu savas dvēseles par gabalu gaŗas. Tu strādāŗi priekŗ tiem, bet kaut kuŗŗ no viņiem ņems un pārdos tev par četrdesmitpiecām kapeikām. Viņiem nav nekā svētāka par kapara kapeiku!

Viss tas ir māŗi. Nekam, nekam es vairs neticu un neticēŗu!

Pa pilienam tu iztecināŗi priekŗ viņiem savas sirds asinis, bet viņi tev izraus rīkli un atdos suņiem. Suņiem, jā!

Nav vērts neko darīt. Dzīve ir bedre. Un nu, lai viņa ir. Parauj viņu velns! ...”

Ābeltiņŗ klausās Lūzuma vārdos, un viņā pamazām iesūcas dzīves rūgtums, Œults un neticība.

Gandrīz vai ik vakarus tas sēd ar Lūzumu krogā. Reizēm viņi lādas, reizēm apkampuŗies, galvas kopā salikuŗi, raud.

Ābeltiņŗ jau zin, ka viņŗ neko neizdarīs, nekur neaizies. Ja ar’ viņam būtu tik daudz rakaktra spēka, — pienākums pret Mariju viņu sien uz vietas. Tas apprecēŗies un izplūdīs miglā tāpat kā visi citi.

Bet vislaimīgākais cilvēks ir Kāposts. Tikpat viņŗ, kā viņa cienījamā madama, paliek ar katru gadu sārtāki un apaŗāki. Katru gadu Dievs viņiem dāvina

tuklu puiku. Čukuru un miltus viņi izved no Rīgas arvienu lielākās partijās, jo tie atrod arvien vairāk noņēmēju. Var droši cerēt, ka ar laiku tas atvērs pārtikas bodi, kur būs dabūjama arī sāls, siļķes un petroleja.

PILĪTES

Viņu nesauca Jāni: viņš nebija tas lielais, godī-gais tēva dēls, zilām, mierīgām acīm.

Viņu nesauca Jānīti. Nebija neviena, kas viņu pasauktu par Jānīti: māte viņam bij mirusi.

Viņu sauca Janku.

Viņam bija strupi, pelēki matiņi, apaļa piere, acis kā uguntiņas. Viņam bija ābolu sārti vaidziņi, viņam bija mīļš smaids.

Bet skolā viņa brūnās uguntiņas reti dzirkstījās; reti viņš šē rādīja savu smaidu.

Kad vasaru viņš ganos gāja, viņš smaidīja katram kukainītim, kas viņam uzlaidās uz rokas, rudai sē-nītei zem paegļa zara.

Viņa acis uzdzirkstīja katram tauriņam, katrai kreimenei satrūdējušās lazdu lapās.

Bet skolā viņš bija noskumis, vai spītīgi sabozies kā ezēns.

Viņa spožās acis bija aizvilkušās ar valganu skum-ju migliņu.

*

Viņa svārki bija šūti no pamātes zilajiem brun-čiem. Zilā krāsa bij palikusi vairs tikai padusēs; mu-gura bija noplukusi, priekša noberzta un nodriskāta. Viņi visi bij nolāpīti rupjiem linu diegiem, it kā mazs kukainītis tos būtu no vienas vietas notekājis sīkām, baltām pēdiņām.

Bikšīņas sastāvēja gandrīz tikai no bieziem, pelē-

kiem ielāpiem un bija aizgrieztas ar koka sprūdzeni, kuŗu viņš pats bija pataisījis.

Viņam nebija ne savas cepures, ne savu pastalu.

Viņš nāca uz skolu ar tēva veco cepuri, kuŗa krita viņam uz ausīm; ar brāļa vai pamātes vecām pasta-lām, kuŗas bij novārstītas smagiem ielāpiem.

Kad puisēns pirmdienās tuvojās skolai, viņam bij tā, it kā viņš no galvas līdz kājām būtu apkrauts ar kaunu.

Viņam bij kauns no savas cepures, no svārkiem, no pastalām, par kuŗām puikas zobojās, ka aiz viņām varot launagu aizbāzt.

Mājā viņš reti dabūja baltu kreklu. No viņa nāca skāba sviedru smaka. Neviens negribēja ar viņu kopā sēdēt.

„Lūdzu, skolotāj: Janka smird, es nevaru pie viņa sēdēt!” — visi vairījās, un puisēns sēdēja viens pats savā solā.

*

Beidzamo stundu priekš pusdienas pa klasi staigāja vēstules.

Plaudis rakstīja Bērziņam:

Mīlais Drauks!!!

Vispirms es tevi apsveicināju ar daudz labām dienām un lūdzu ka neņemtu par ļaunu, kad es tev šo vēstuli rakstu šorīt tu ēdi Desu un man nedevi. Dod man desu, tad es tev došu klučkas man Māte rītā nesīs klučkas. To raksta Tavs

tevi mīlēdams drauks

Anton. Plaud.

Jankam nebij neviena drauga. Viņš nevienam nekā neprasīja, un neviens viņam nekā nedeva. Citi gro-zījās ap biedru desām un zirņiem. Viņš stāvēja kaktā pie savas lādītes, un sauss piens un maize birza starp viņa baltiem zobiem.

*

Pār bērnu galvām kvēpst lampas sarkanā liesma. Klases logi ir zili, lampas gaisma paliek arvienu nemanāmāka.

Bērni stāv solos un gaida skolotāja. Citi vēl pārskaita bausļus un bībelperšas, citi paklusu sarūcas, sagrūstās.

Uzraugs, durvis pavēris, klausās, kad sāks dunēt trepes. Maza, bāla meitenīte, acis aizmirkšusi, murmina bībelperšas, un rokas viņai stingst no bailēm. Viņas galva izliecas no rindas, mati krīt viņai uz acīm, un viņa čukst: „Ei, vai nāk jau? Kļaviņ, vai nāk jau?”

„Nē, nenāk. Laikam vēl kapiju dzeļ . . .”

Trepes nodun, skolotāja soļi šņāc priekšistabā. Uzraugs iekliezdas: „Skol'tājs, skol'tājs!” un ieskrien savā vietā. Visi izstiepjās un sastingst. Viena spalva nokrīt uz grīdas; kāja nošvīkst — viens grib to pacelt . . . Durvis veras — „La—abrīt!” Visas gaišmaitaino galvu rindas noliecas līdz pat galdiem.

Skolotājs uzkāpj uz katēdra, pārlaiž acis pār klasi un šķirsta dziesmu grāmatu.

Lapu švirkstēšana asi atskan klases kapa klusumā. „Švirks!” Jankam nāk atmiņā, kā ceļa taisītājs vakar granti bēra.

Viņš stāv otrā galdā aiz ceturtdziemnieka Bāliņa platās muguras. Bāliņš, galvu izslējis, gaida, kad skolotājs teiks vārdus un varēs laist vaļā to rīta spēku, kas sakrājies viņam krūtīs un gaida kā vilnis aiz dambja.

Pa abiem klases logiem plūst rīta gaisma — divas pelēki zilās straumes līst gar sienām, gar krāsni; aizskaņ skolnieku vaigus un nervozi viņo arvien tuvāk lampai.

Lampa ir Jankam taisni virs galvas. Viņas gaisma līst pa Bāliņa dzeltenām matu šķipsnām, pa viņa rūzgano muguru un lien Jankam sejā, tā kā gandrīz acis līp cieti. Un viņam ir tik silti aiz Bāliņa muguras kā aizkrāsne.

Piepeši Bāliņa pakausis nodrebas: „Es cēlies sveiks un vesels!” visi dzied, cik kuņam spēka, bet Bāliņa balss lido pār visiem kā kaiva pār vilņiem — viņš dzied par visiem skaņāk.

Bet Janka domā, kā ceļa taisītājs granti beņ.

Viņš to tik skaidri redz un dzird, ka pašam brīnums: Lāpsta cērtas brūnā grantē un šņākdama sviež viņu prom. Brūns virpulis aizskrien pa ceļu, un pa viņu žvinkstēdami un dancodami drāžas mazi akmentiņi, nokrīt un paliek smiltīs, un lāpstas gals noskan pār viņiem kā zvans...

Kad būtu brīv, viņš ietu, salasītu pilnu sauju akmentiņu, nomazgātu viņus baltus, baltus un saliktu rindiņā uz galda.

Puisēns ir tā sasapņojies, ka gandrīz aizmirst nokrist uz galda un noskaitīt tēvreizi.

Uz katēdra noklaudz dziesmu grāmatas vāks, soli nobriksķķ — visi nosēstas.

*

Un skolotājs nosēstas uz katēdra un jautā:

„Kādas nāves mēs izšķīram?”

„Mēs izšķīram rupju un smalku nāvi,” atskan sīka, dreboša balstiņa.

„Kādas nāves mēs izšķīram? Bāliņ!”

„Mēs izšķīram pavisam četrējādas nāves: miesīgu un garīgu, un laicīgu un mūžīgu,” Bāliņš skaļi atbild un pašapzinīgi nosēstas.

„Pareizi, atkārto: kādas nāves mēs izšķīram?”

Visi ceļ pirkstus un atbild, skolas mašīna sāk griezties.

Tikai Janka necenšas atbildēt. Viņš nedomā par nāvi, viņš domā par dzīvību.

Lampa virs viņa galvas paliek arvien baltāka. Silti gaismas stariņi tekā pa zēna matiem un silda viņa smadzenes, un viņš domā par savām jaunām ābelītēm.

„Kāda ir garīga nāve smalkā vīzē?” noskan skolotāja jautājums kā miglā, bet Janka domā par savām ābelītēm:

Dārzā aiz lecektes spīd balti kārklu lociņi. Zaļā zālē, kā ielāps, melns, rūpīgi izrušināts zemes gabaliņš. Ap viņu liecas balti kārklu lociņi — sēta, ko viņš aptaisīja. Kur pavasarī viņš iemeta sēkliņas, no melnās zemes lien ārā mazas ābelītes un veļ valā valgani brūnas lapiņas.

„Kad varētu uzzīmēt!” Janka domā un domās velk ar zīmuli uz papīra lapu robiņus...

Tagad viss dārzs ir nosalis un ābelītes guļ zem rudām rudens lapām. Baltās likstiņas spīd kā kauli pelēkā vītušā zālē...

„Eņģeļus iedalām divās daļās: ķerubos un seravos! Atkārto: divās daļās!” skolotājs kliedz.

„Eņģeļus!” Janka pamostas kā no miega.

Viņš apskatās apkārt: viņā galdā stāv mazā Milda Zālīte un raud. Uz pleca lakatiņš viņai dreb, un asaras klusi krīt uz galda.

Skolotājs laikam viņu sabāris. Jankam ienāk prātā pasaciņa par asaru krūzīti. Viņa fantazija sāk darboties, un viņš redz, ka uz galda gala nolaižas balts eņģelītis un, spārniņus saglaudis, lasa meitenes asaras un beļ ar saujiņu tintes pudelītē.

„Ko dara eņģeļi? Elster!” skolotājs sauc.

„Eņģeļi,” Janka dūšīgi iesāk... un nobeidz klusi, „lasa asaras.”

„Nezini. Ko dara eņģeļi?”

Janka paceļ pirkstu un viņa vaidziņi smaida.

„Ko tu gribi?” skolotājs prasa.

„Lūdz, skolotāj, es esmu redzējis eņģeli. Vienreiz nolaidās uz mūsu šķūnīša jumta. Pats bij tāds pelēks kā vanadziņš, no spārniem bira sudraba lāsītes...”

„Nu, nu! sēsties!” skolotājs saka un nezina, vai smieties, vai skaisties. Bet lielākie skolnieki nevar apslēpt smaidu; kaut kur kaktā viens iespurkšķas. Skolotājs piesarkst un jautā tālāk.

Viņš klusu skaistas, ka reliģijas stundas nopietnība ir izpostīta, un viņa dusmas meklē izeju.

Viņš nav mierā ar atbildēm, top nervozs un sit ar roku pa katēdru.

Un Jankam ienāk prātā, kā lielie puisi viņā sētā trumpas sit un strīdas. Uz galda vidū guļ piķa dūzis, un visi sasarkuši bada viņu ar pirkstiem, sit ar dūrēm uz galda un kliedz.

Piķa dūzis puikam neiziet no prāta, un tas, izvilcis no ķešas zīmuli, klusu atveļ „Skolas Draugu” un zīmē uz vāciņa piķi, zīmē, muti līdzī grozīdams.

Tīkmēr skolotājs jau plaši un pamatīgi izrunājies par eņģeļiem, stunda iet uz galu. Jāatprasa uzdotā dziesma.

Janka viņam prātā, kā gruzis acī.

„Elster! Skaiti „Modrējies, tu, mana sirds”, trīsdesmit pirmo pantu.”

Janka pieceļas un, galvu iecirtis, stāv.

Skolotājs mana, ka viņš kaut ko noslēpj. „Tu nezini, tu nezini!” viņš noskrien no katēdra. „Ko tu tur slēp?” Viņš paķeļ Jankas baušļu grāmatu.

„Piķis! Tu esi uzzīmējis piķi! Ar ko tu strādā tādā brīdī, kad mēs visi savas sirdis paceļam uz to Kungu un mācāmies viņa svētus vārdus. Ak, tu esi vēl jauns, bet tavu sirdi jau ir apsēdis ļaunais, tavas domas jau sienas pie grēcīgām spēlēm! No kā ir šī zīme, kuŗu tu esi uzzīmējis? Tā ir no vella, tas ir vella zieģelis, ar kuŗu viņš apzieģelē tās dvēseles, kas no Dieva atkāpušās. Bet tev nebūs viņam padoties, tu neredzēsi vairs šās grāmatas. (Viņš pārplēš to pušu.) Bāliņ, ej, iemet viņu krāsnī! — Tu iegādāsi rītā jaunu grāmatu. Bet lai tu pieminētu, par kā bērniem mēs še mācāmies, tad tu paliksi šodien bez pusdienas un stāvēsi kaktā, kamēr citi baudīs tās dāvanas, ko mēs ik dienas kā bērni no sava Tēva dabūjam. Vakarā pēc lūgšanas tu man atsacīsi dziesmu...”

„Uz rītdienu iemācīsities līdz šai vietai,” viņš aizvelk ar nagu „Skolas Draugā”. „Piecelieties!”

Soli nobriekš. Skolotāja soli nošņāc, un viņa plikais pakausis pazūd klases durvīs.

*

Rēķināšanā nāk jaunais skolotājs. Vecais nav stingrs krievu valodā un pērn pieņēma sev palīgu. Tas ir jauns cilvēks ar ušīnām, ļoti stingrs krievu valodā.

„Rēķināt simts divdesmit pirmo uzdošanu,” viņš, klasē ienācis, izsauc.

Visi nosēstas, uzšķiņ uzdošanu un noliec galvas uz tāpelēm.

Tikai Janka stāv, uzmetis lūpu. „Lūdzu, skooltāj, es nevaru dabūt!”

„Ko tu nevari dabūt?”

„Uzdošanas...” Janka sniedz skolotājam dzeltenu lapu vīkšķi netīros diegos... „Man ir veca grāmata.”

„No spranču laikiem,” viens iesmejas...

„Es ar' nevaru dabūt. Kāpēc tu nenopērc jaunas grāmatas? Tā kā rītu būtu jauna!” viņš atsviež puiķam grāmatu un uziet uz katēdra.

Janka vēl paliek nezināšanā stāvot; tad nosēstas, izšķirsta vēl labi krietni savu grāmatu un sāk vienā vietā rēķināt.

Bet tas viņam ātri apnīk, un viņš sāk zīmēt vabuli. Vabuli uzzīmēt var, bet kāju pietaisīt nevar.

Un viņš sēd un domā, kā vabulei pietaisīt kājas...

Uzdošanas ir izrēķinātas, skolotājs apstaigā galdus.

Viņš pienāk un skatās Jankam pār plecu viņa tāpelē.

„Lūdz', skooltāj, kā vabulei var pietaisīt kājas?”

Janka piecēlies klusi prasa, un viņa skatiens mīļi un bailīgi lien skolotājam acīs.

„Kājas? Kas tās par kājām? Kur tas rēķins? Kas? Ar ko tu nodarbojies rēķināšanas stundā? Eļ kaktā!” Skolotājs saskaities izgrūž viņu no sola.

Janka iet kaktā, nostājas un skatās logā. Viņa apakšlūpa raustās, no acs izlien asariņa un dreb no-laistās spalviņās kā rasas zilīte smilgas skariņās.

*

Pēc vakara lūgšanas Janka paņem grāmatu un iet skolotāja ķēķī mācīties.

Aiz viņa vēl norīb trepes — nobrūk zemē beidzmais skolnieku vilnis un izplūst ārā.

Citi ienāk no āras, nodauza kājas priekšnamā; durvis noklaudz, un pa viņām izraujas kliegzieni, kā liesmas iz noslāpēta ugunskura; skolotājs iziet ar lampu caur priekšnamu, un viss paliek kluss... Durvis kļuvis iecirkstas un viegli aizveras. Skolotājs ieiet savā istabā.

No guļamistabas paceļas bailīgs troksnītis un klusi lokās gaisā, kā čūska sausās lapās...

Janka ieiet ķēķī, nostājas pie sienas zem kūpošas skārda lampiņas, atveļ grāmatu un noliec viņā galvu.

Viņš lasa uzdoto dziesmu, bet vārdi aiziet viņa apziņai gaŗām, it kā dziesma būtu sarakstīta svešā valodā. Kūpošās lampiņas gaismā viņi izskatās tik lieli un tik sveši, ka Jankam tiek uzreiz brīnums pašam par sevi, ka viņš tā te stāv un skatās izraibinātās lapās.

Pavardā rūc uguns, liesmu roze laistās logā; sprakšķēdamas izlec dzirkstelītes. Uz plīts vārās trumulis un met uz augšu vieglus tvaika mutulišus; caur riņķiem spīd uguns zelta gredzeni. Un kaķis guļ uz mūŗa un ņurd, un laiski mirkšķina acis.

Janka grib ar varu piespiest savas domas pie uzdotās dziesmas; viņš lasa pusbalsī, bet viņa paša balss skaņa iet ausīm gaŗām, it kā aiz durvīm viens runātu ko svešu.

Visu viņa prātu pārņem vienas domas: kaķis! Uz mūrīŗa, aiz lielā, brūnā sālsgrauda, guļ viņa kaķis, saritinājies uz vecām lupatām. Kad Janka pieiet un aizskar to ar roku, tas lēni atveļ slinkās, omulības pilnās acis un ņorīdamies stiepj viņam pretī savas baltās ķepiņas.

Mājā Janka visiem ir lieks: neviens ar viņu neparunājas, — jā, uzk dziedz, ko tinas pa kājām. Visi iet noguruŗi un noskaituŗies uz dzīves ļauno varu; tikai kaķis ir vienmēr omulīgs, vienmēr puikam labvēlīgs.

Viņš silti glaužas Jankam pie rokām un, laimīgi nurkšķēdams, mirkšķina acis...

Visi kakti pilni netīru krāmu, gultas netaisītas: saburzītas skrandu segas, pelēki palagu stūri, salmi nostaipījušies; krāsns nokārta sasekšķējušām zeķēm un autiem, soli piemētāti vecām skrandām; logs notecējis smagām svina sviedru pilēm, it kā noraudāties par visu to postu un nabadzību, kas valda šai mājā.

Visi nāk un iet netīri, noskrandājušies, dubļainām kājām. Nav nevienas tīras vietiņas visā mājā.

Tikai kakts aiz brūnā sāls grauda izliekas pilns silta, laimīga miera. Kakts, kur dzīvo kaķis!

No rīta viņš izlien uz sāls grauda un mazgā savas baltās ķepiņas. Šīs ķepiņas ir par visu tīrākas šai mājā; tādēļ Janka viņas mīlo. Viņa actiņas uzdzirksta, vaidziņi smaida: kaķis!

Puika nevar novaldīties savā vietā, viņš pieiet pie kaķa un sāk glaudīt viņa muguru. Kaķis ieņurkšķas un uzmet kūkumu.

Durvis veras... „Skolotājs!” viņam izskrien kā šalkas caur kauliem, tas atlec atpakaļ savā vietā.

Ienāk gorīdamās skolotāja vecā kalpone Anna ar paplāti rokā.

Lakatiņš viņai uzvilks uz acīm, tā kā var redzēt tikai viņas tuklo, sarkano vaigu un slinki izstieptās taukainās lūpas.

Viņa aizgorās līdz logam, uzliek paplāti uz palodes, cilā traukus un aplaiza atstātos kauliņus...

„Vai tev atkal jāstāv, Elster?” viņa atgriezies skatās puikā miegainām acīm. „Ak tu manu dieniņu! Katru nakti, katru nakti... Vai, vai, vai! Kas ar tevi būs, kas nebūs?” viņa runā un liek traukus plauktā. „Tu jau laikam vairs nemaz nemācies? Ak prāts, ak prāts, kas tādām bērnam gan par prātu!...

Nu saki, vai tev ir ar' maz kāds prāts, vai nav?” viņa pienāk tam klāt ar baltu krūzīti rokā un skatās viņā caur aizlipušiem plakstiņiem.

„Vecāki tevi sūta skolā, dod maizi, drēbes, apavus, un tu nemācies! ... Ko tad nu atkal esi palicis parādā? Vai tos pašus dievvārdus, vai? ... Un tie jau būtu pati vieglākā mācība, lai nu vai tā krievu valoda kā ... Es jau skaitītu viņus no rīta līdz vakaram, bet kas man to dos: ej noslemēj's, kā sunītis; labi, ja svētdienas rītā dabū saņemt dziesmu grāmatu rokā. Ak dēls, dēls! Jūsu pamilijā lai nu kā ir, vai nabagi, vai kā, bet visi godīgi cilvēki, tik tu vien gribi par palaidni palikt. Ak, ak, ak!” viņa nopurina galvu un noliek krūzīti plauktā.

Janka stāv kā sastindzis, galvu iegriezis grāmatā. Viņa vaidziņš aiz grāmatas vāka ir nosarcis, un tam ir kauns celt acis uz augšu ... „Visi ir tik labi un godīgi, tikai viņš palaidnis! ...”

Vecene izvelk pagales, nolej un aiziet. Ugunsroze logā izdziest, trumulis kā sabijies apraujas un sāk klusi, bailīgi sīkt; pagales dzisdamas skumji smilkst, knikšķēdamas birst oglītes zemē; viena ogle vēl ir palikusi nenodzēsta, no viņas šķetinās sīks dūmu pavediens un lien puisēnam acīs. Acis sāk nevaldāmi asarot. Asaras skrien pa vaigiem, sūcas mutē un birst atvērtās grāmatas lapās. Viņš vairs neredz neviena burta, neviena vārda, viņš redz vairs tikai savas asaras ...

Aiz sienas sit pulkstenis. „Elster!” skolotājs sauc. Puisēns noslauka dūrē asaras un iet iekšā.

Viņš ieiet un apstājas pie durvīm. Balta lampas gaisma apžilbina viņa valgās acis, bet viņš nenoslauka to, viņš stāv, lūpas sakniebis, nolaidis rokas.

Viņš izskatās kā no dzelzs vai akmens; tas vairs nejūtas palaidnis, viņa dvēsele ir pārsalusi ar saltu spītību; tā ir aizslēgusies kā mute, kuŗa vairās no ģifts.

*

„Tu man neatbildi? Tu man negribi atbildēt?” skolotājs sarausta puiku aiz rokas. Janka salīgojas un stāv atkal, galvu iecirtis, sakniebis lūpas. „Labi, tu

atsacīsi man rītu pēc pusdienas," skolotājs dusmīgi nosaka. „Tagad vari iet!”

„Rītu,” puikam noveļas kā slogs; visi locekļi kļūst svabadi, un tas palēkdamiem aiziet guļamistabā. „Rītu, — tagad var iet gulēt.” Viņa pieri spiež kaut kas mīksts un silts — miega mazais, melnais āzītis bada puiku. Kamēr Janka, uz savas gultiņas nosēdies, auj kājas, miega mazais melnais āzītis mīksti spiež savu pierīti pie puisēna cietās, stūrgalvīgās pieres... Vismīlākā vieta skolā puikam ir viņa klibā gultiņa. Tur vakaros no viņa nokrīt skolas važas un viņš ar laimīgām trīsām lien zem sava plānā deķīša. Te neviens viņam neprasa ienīsto bībeles peršu un krievu „štiku” (dziesmiņu), te viņš mierīgi var sapņot savus bērna sapņus. Zem pelēkā gultas sedziņa viņa dvēsele veļ valā savas baltās lapiņas kā zieds, kurš nakti slēpies no tumsas un salas.

Bērni jau visi guļ. Kā lēns vilnis, klusi šņākdama, ceļas un krīt viņu mierīgā elpa. Pie melnā krāsns stūra spīd sarkana, nokvēpusi lampiņa, kā apmiegojusies acs. Liekas, ka viņa tūliņ, tūliņ aizvērsies un izdzīsīs.

Janka pieiet pie krāsns un izžauj zeķes uz šnores. Viņš ir pilns siltu jūtu. Tas paskatās uz miegaino uguntiņu, iesmejas klusi un saka: „Uguntiņa! Ar labvakaru, uguntiņa!”

Tad viņš iestājas savā gultiņā kājās, sacel segu un ar sajūsmību krīt iekšā. Gultiņa sašķobās, blar—blar—blar galdi izkrīt uz grīdas, putekļi pajūk gaisā. Te jāievēro, ka gultiņa ir ļoti veca un kliba, jo viņai ir tikai trīs kājas, un tā nevar izciest stiprākas piedauzīšanās.

Puika uzlec un, pa jokam saskaities, palēkdamiem speļ kā kumeļš pa gultiņas galvgali un runā:

„Ach, ti sovsem ņe ūčišsja, ostaņešsja pošļe obeda!” Tad paceļ maisiņu, saliek galdus, sataisa un klusi kā kaķītis ievelkas gultiņā un saritinās zem apsega.

Tā tas atkārtojas gandrīz ik vakarus.

Viņa gultiņa ir gandrīz pie pašām durvīm. Durvīs lielas, melnas spraugas, pa kuņģam nāk vēsums un ķeras aukstiem miroņa pirkstiem puikam pie pleciem. Viņš satinās ciešāk savā deķītī un piespiež rokas pie krūtīm.

Un viņam ir tādas sajūtas, it kā pie krūtīm tam gulētu viņa baltās pīlītes, kuņas tam tēvs pagājušā pavasarī dāvināja. Viņa mīlākās domas katru vakaru bij šīs pīlītes. Katru vakaru puisēns domās aizgāja uz māju un apskatījās, kā pīlītes gul, galvas aiz spārnēm aizbāzušas. Un tagad viņš iedomājas, ka pīlītes viņam tepat zem segas; viņš piespiež ciešāk rokas pie krūtīm un aizmieg laimīgs. Un sapnī viņam nāk pretim, galvu grozīdama, balta pīlīte un skatās viņā ar rudu actiņu.

*

Rītā ķēķī sprakst uguns, švirkst pannas; krustmāte (apkopēja) rājas; zēni un meitenes sasarkušiēm ģimjiem stāv ap pavardu, groza gaļu un triec. No pannām kāpj dūmi un griežas ap bērnu galvām; viss ķēķis pilns sadegušas gaļas un sīpolu smakas. Šī smaka visus lieliski uzbudina. Un plīts izskatās pēc maza elku dievu altāra, ap kuņu stāv mazi priesterēni un upurē savam dieviņam no tās pašas zemes augļiem. Uz malkas bluķa pakāpies, kā virspriesteris, stāv Jānis Elsters, un viņa skaļā, jūsmīgā balstiņa šaudās kā zelta liesmiņa caur ķēķa dūmiem. Viņa pārspēj visu troksni. Jankam jau sen nekā nav ko cept. Viņš jau ir apēdis savu pēdējo maizes ņuciņu, izgrabinājis pēdējās biezpiena druskas no savas māla bļodiņas. Pakāpies uz malkas, viņš stāsta par savām pīlītēm. „Tā viena ir cauri balta kā sniegs, tik knābis un kājas ir dzeltenas. Neviena melnumiņa nav uz spārnēm. Tai otrai ir tāda zaļa galviņa un pelēki spārnu galiņi. Ap acīm tādi sarkani riņķīši, acis ir ietaisītas kā gredzentiņos. Traki skaisti! Un tad iet tā gāzēldamās, kā lielasmātes,” Janka, rokas cilādams, šūpojas uz malkas gabala, rādīdams, kā pīlītes iet.

„Kur tad viņas peld?” kāds ieprasās.

„Ogrē; mums pie pašas mājas ir Ogre. Cik mums ir skaisti! Dienvidos, kad atnāku no ganiem, aizeju uz upi, iesēstos laiviņā un tad braucu... Kad lēnām brauc, var redzēt zivtiņas vis! Daža zivtiņa ir pelēka, te uz reizes pasitas un paliek balta kā sudrabs. Un krasti! Ievu ziedā pakrastes kā kupenas, visa upe ir balta, un lakstīgalas tā dzied, tā dzied, kā...”

„Kto zģes govorit po latiški?” Durvīs parādās skolotājs. Viņš patlaban kā piecēlies, mati ir slapji no ūdens, ģīmis ar miega īgnumu.

„Skol'tājs, skol'tājs!” visi bailīgi sačukstas un paliek klusu, pat pannas apstājas švirkstēt.

„Kas še runāja pa latviski?” viņš vēlreiz prasa.

„Elsters,” kāds čukst.

„Tu runāji pa latviski, Elster?”

Janka stāv sasarcis, sakniebis lūpas un nesaka neviena vārda.

„Vai tu runāji latviski, atbildi!” Viņš sarausta puiku pie pleciem. „Nu?”

„Vai viņš runāja latviski?” tas griežas pie apkārtstāvošiem.

„Jā,” kāds čukst.

„Bāliņ, kam ir rota? Ej, atnes rotu.”

„Rota” ir diegs ar vecām spalvām, kuŗa jānēsā katram, kas runā latviski. Pie kā beidzamā nonāk, tam jāpaliek sestdien pēc pusdienas. Ar „rotas” palīdzību centīgais skolotājs grib atradināt bērņus no latviešu valodas.

Bāliņš godbijīgi piečabina savām pastalām un pāsniedz skolotājam rotu.

„Še, ej klasē,” skolotājs pavēl.

Janka aizgriežas un skatās sienā. Skolotājs paliek sarkans un bāls no dūsmām. „Vai tu man neklausīsi?” viņš kliedz. „Es tevi mācīšu, kā skolotājam jāpaklaus!” Viņš saķeŗ puiku aiz pleciem un skrien pa trepēm augšā. Abi sasarkuši; abu sirdis sit briesmīgās dūsmās un naidā.

Pusnešus tas uzrauj puiku augšā, klasē, uzmet viņam „rotu”, ieliek kaktā un saka: „Tā stāvēsi divas stundas,” un aiziet.

Janka stāv, stāv. Uzraugs zvana klasē. Skolnieki sanāk, nosēstas un atver grāmatas. Janka iekļiedzas un ieķēras abām rokām „rotā”. Spalvas izbirst zemē, spītīgās rociņas krāsojas asinīm.

„Kas še kļiedza?” skolotājs ienākdamš prasa.

„Janka pārrāva „rotu”.”

*

Ap pusdienu pie skolas lendeņa gaida zirgi kamanās un ježikās. Pa nakti ir uzsnidzis dziļš sniegs. Debesis ir tik baltas un tuvas, lauks tik balts un neaizskarts. Tik kamanu slieces uz ceļa izjaukušas sniegu. Jumti kā pieplakuši zem mīkstās sniega kārtas; viss ietīts kā vilnā, it kā ziema pa nakti būtu apvilkusī baltu kažociņu. Ābeļu zari pilni mīkstu sniega picīņu. No gaisa vēl krīt retas, noreibušas pārslīņas. Viss ir tik iesnaudies, tik kluss un maigs kā iemiguša bērna vaigs. Vējš ir nodziedājis savu šūpuļa dziesmu un pats nolicies zem eglēm. Nav ne mazākā troksnīša, tik zirgi mīņājas un rausta kamanas. Rets ābeles zars iedrebas, rets sniega picīņš izšķīst un izirst sīkos puteklīšos.

Skolā dzied: „Nāc, ak debess tētīt.” Un arī skaņas ārpusē izliekas tādas mīkstas, tumšas, kā kažokā tītas.

Tad viss sajūk nekārtīgā troksnī. Durvis klauz, atskan skaļa un priecīga sasaukšanās: „Iesim reizē!” Veci raisa zirgus, uz trepēm izskrien bērni baltām kulītēm padusē. Un visa šī dzīvība kaut kur pazūd, iegrimst kā sniegā. Kamanas aizšņāc, zvaniņu skaņas izbirst kā sudraba zirnīši sniegā, un viss atkal paliek kluss, tik skolā kāds visā galvā raud. Var dzirdēt, ka raud.

Pēc laba laika iznāk no skolas Janka savos nopliušos svārciņos, ar kulīti pār pleciem. Viņš jūtas ļoti

noguris. Jaunais skolotājs atstāja viņu divas stundas pēc pusdienas, bet viņš tikām kļiedza un raudāja, kamēr skolotājs vairs nevarēja izturēt un atlaida viņu uz māju. Tas metās no klases ārā, kaut gan vēl nebija uzsacījis vakarējās dziesmas. Un pirmdien atkal no vecā skolotāja būs! Bet lai ir: viņš par to neko nebēdāja.

Tas nogriezās uz meža ceļu un brida pa izjaukto sniegu. Pār eglu galiem nolaidās pelēkas debesis bez saules, bez cerības; debesis, kuņas skumjās nogriežas un cieš klusu. Mazās eglītes gar ceļmalu stāvēja, tik priecīgi pacēlušas nosnigušās galviņas, kā meitenes, kuņām māte uzsejusi baltus lakatiņus; bet lielās — tik drūmi un nopietni, kā pie zārka, un liekas, it kā viņas zem nolikušiem zariem slēptu lielas bēdas, kā sievas, kuņas zem sedzenēm tur saraudātus mutautiņus. Kaut kur zīlīte žēli sīc, kā nosalusi, kaut kur uz zara vārņa pacilā spārnu un iemies.

Janka iet, galvu noliecis, un bļodiņa grab viņam uz muguras. Viņš ir ļoti noguris un noskumis; viņam gribētos kam pieglausties, izstāstīt savas sāpes, bet viņš zin, ka mājā nav neviena, kas viņu uzklausīs un saprot. Ir tikai kaķis un pīlītes...

Šad un tad noveļas kāds sniega piks no zara; zīlīte ir apklususi; puika klausās pats savos soļos un jūtas tik atstāts un pamests, ka viņam paliek bail, un tas raudādams sāk skriet pa likumaino ceļu. Tam liekas, ka viņš ir tas nelaimīgais Ansītis, kuņu vecāki pametuši mežā, — no meža izskries vilki un viņu apēdīs. Un, aizturēdams raudas, viņš kļiedz un klausās pats savā balsī. Viņam paliek drošāk, tas grib saturēties un sāk iet soļiem, kājas cieši mīdams sniegā. Te jau paliek gaišāks, mežs beidzas, un viņš iznāk uz lauka. Tam pretī nosnigusi pakalnīte, no kuņas nogriežas olnīca uz leju. Aiz olnīcas zūd sniegā viņa tēva māju sakritušie jumti.

Var dzirdēt, ka aiz meža stūŗa viens īgni kunkst un kļiedz kā uz zirgu. Uz pakalnītes parādās vājš

zirdziņš ar lielu žagaru vezumu. Jauns puisis, izstiepis zodu, sit viņam ar pātagas kātu pa izstieptiem krusta kauliem, rausta grožus un lādās. Zirdziņš elsdams mīdās pa sniegu un velk sagriezies, cik vien tam spēka, bet puisis tik rausta grožus un sit. Izliekas, it kā viņš zirgā gribētu nosist savu nelaimi.

Janka apstājas olnīcā aiz bailēm un brīnumiem. Kāds tas brālis izskatās! Kāpēc viņš pelēcīti tā sit? Zirdziņš tak iet pusteciņus ar lielo žagaru vezumu.

Vezums šnākdams paiet Jankam gažām. Brāļa acīs spīd dusmas un sāpes. Viņš pat nepaskatās uz puiku, kuŗš, piespiedies pie sētiņas viņu gaida.

„Kāpēc tu pelēci tā sit?”

„Sit vai nesit, beigts tāpat ir,” viņš nokunkst, un vezums pazūd lejā.

Zēna sirdi pārņem baigas jausmas. Viņš jūt, ka ir noticis kas briesmīgs.

Viņš nogriežas gar rijas stūri un iet uz istabu. Zem nosnigušā jumta guļ viņa tēva mājas melnās, nokvēpušās sienas. Pa ķēķa durvīm iznāk pamāte un paiet viņam gažām, kūpošiem ūdens spaiņiem uz pleciem. Lakatiņš viņai dziļi uzvilks uz acīm, viens vaigs tā savādi nosarcis. Tā ieiet kūtī, un Janka dzird, kā viņa klieudz uz govīm.

Puisēns atveŗ čīkstošās istabas durvis un iekrīt pār augsto slieksni istabā. Uz mūrīša kažociņā sēd tēvs un stīvi skatās istabas kulā. Viņš izskatās tik saplacin un nospiests, ka puisēnam paliek viņa briesmīgi žēl. Viņš noliek kulīti gultā un nevilus ierauga, ka pulkstenis ir apstājies, bumbas nokārušās, pendelis stāv.

Viņš grib tēvam kaut ko teikt un prasa:

„Tēt, par ko pulkstenis ir apstājies?”

„Kā tie vakar viņu sagraudāja, tā apstājās.”

„Kas tad sagraudāja?”

„Muižas kungs ar pristavu. Aprakstīja beidzamo lietiņu, i tavas pīlītes, i Dāvja kumeļu. Nu mums vairs it nekā nav. Un pavasarī mūs izsviedīs no mājas, tad varēsīm kārt kules plecōs un iet ubagot.”

„Aprakstīja?” Janka atkārtu. Viņš nesaprot, ko tas nozīmē, bet no tēva grūtās balsis jūt, ka tas ir kas briesmīgs.

„Vai kaķi ar?” viņš bailīgi iejautājas.

„Tad tik jau nu atstāja, kā to tavu kaķi...”

Puisēns atvelk elpu un ieiet aizkrāsnē. Kā tad, kaķis vesels, guļ, saritinājies uz pamātes brunčiem.

Bet pīlītes ir aprakstītas.

Un puika iedomājas savas baltās pīlītes, aprakstītas lieliem, neglītiem burtiem. Aprakstītas... It nekā tīra un skaista vairs nebūs viņu mājā. Un to pašu māju viņiem atņems. Muižas kungs tos izsviedīs un izdzīs, un viņiem būs jāmaldās pa svešām sētām. Zēns nevar vairs valdīties. Viņš izskrien ārā uz sliekšņa un, pierīti savilcis, žņaudz mazo rociņu dūrē un kliedz: „Es viņam vōlnam gan rādīšu!”

NABAGS

Aiz Lubu pagasta kancelejas durvīm viens grabināja un sēca, kā vecs sienas pulkstenis, kad taisās sist...

Durvju klinķis čīkstēja, un pa viņām iečabināja 68 gadi vecais Draulu pagasta loceklis Jānis Mietiņš. Viņš ilgi mīņājās un čaukstināja ar savām pastalām, kamēr aiztaisīja durvis. Tad atspiedās uz sava dzeltenā paegļa spieķīša un stāvēja, plaši ieplēstām acīm, vaļēju muti, kā bērns... stāvēja ilgi...

Pie galda sēdēja pagasta valde zilos tabakas dūmos: Grīslītis un Rode, vecākais ar skrīveri.

Visapkārt uz galda bij grāmatas un papīri, tintes un štempeles. — Tumīgais skrīveris, vaigu viebdams, pīpēja cigāru un rakstīja kaut ko lielā grāmatā, pieri savilcis dziļas gudrības pilnās krunkās. Grīslītis bij iespraudis zobos baltu papirosiņu, no kuņa griezās sīki dūmu gredzentiņi ap viņa slīpo deguniņu un, šķidro bārdiņu trīsinādams, parakstīja pavēstes...

Grīslītis atbīdīja parakstīto pavēstu paku un pagriezās pret Mietiņu ar savu dzelteno gumijas elsiņu un melno šlipsīti, kā krustiņu kaklā.

„Hem, ko tu gribi, Mietiņ?” viņš prasīja tikpat šķidrā balstiņā kā viņa bārdiņa.

Mietiņš sāka ar mokām kustināt lūpas.

„Žēlīgi valdnieki, es lūgtu... man nav ko ēst...” viņš beidzot izrunāja, un viņa balss skanēja kā aizsmakusi ērģeļu stabule.

„Vai tad mums te ir maize? Hē, hē,” Grīslītis smējās. „Tev jau ir dēls, kas maizi dod. Skrīveņa kungs, paskaties rullī, viņam ir dēls!”

Skrīveņa kungs pacēla pret nabagu savu tuklo vaigu.

„Jān Mietiņ!”

„Ko?”

„Tevi sauc Jāni Mietiņ?” —

„Jā, Jāni. Man jau dēls arī bij Jānis. Vēl puika bij, kad aizgāja uz kuģiem. Nu būs jau piektais gads, kamēr ne zīle nav dziedājusi, kur palicis. Nomira māte, nomira māsa... Diezin, kur vēji aizpūtuši, vai nu ir noslīcis vai: dzīvs jau nu vairs nav.”

„Jā, jā, viss jau var būt, bet mums par to nav nekādu dokumentu,” Rode piezīmēja.

„Jā, jā, nav prajentes, nav, kas apgādā. Nu vēl piemetos pie tā paša saimnieka, kur pērn ganos gāju. Tur man ir kakts un gulta. Vēl nu līdz šim deva no tā paša ganos gājuma pa krūzītei piena, pa bļodiņai putas. Nu jau teica, nevarot, lai ejot pie pagasta. To kaktu vēl... nosienu kādu slotu, nopinu kādu pāru vīzu... vēl varu nopelnīt, bet maizes gan vairs nevaru, tās gan vairs nevaru. Būtu vēl gājis ganos, bet man jau kājās jikts; kā saņem, tā jāpaliek turpat uz vietas, lai lopi iet vai pļavā, vai druvā...”

Skrīveņa kungam jau vecītis apnicis. Viņam liekas, ka tas aizskaņ pagasta valdes cienību, tik vienkārši un vaļsirdīgi runādams par savām bēdām.

„Nu jau būsi diezgan izrunājies par savām slimī-

bām. Tagad vari iet. Šī lieta nepiekrīt pagasta kompetencei. Ja gribi palīdzību dabūt, nāc pie vietnieku pulka. Sēde būs pēc divām nedēļām...”

Mietiņš aizvēra durvis un gāja ilgi uz māju, ar dzelteno paegļa spieķīti taustīdams ceļu.

Tas bija aprīļa sākumā. Pavasaļa ūdeņi bija izrāvuši ceļu; vecītis brida kā pa arumiem. Pienāca vakars, un krēsla smagi gulās uz viņa rūzenās, salīkušās muguras.

*

Pēc divām nedēļām Mietiņš gaidīja, piespiedies pie pagasta valdes durvīm. Vecā ratene rokā, sirmie matiņi izjukuši, pie netīrās durvju stenderes. Aiz durvīm pagasta vietnieki sprieda par viņa likteni...

Kad viņš iegāja iekšā, Grīslītis pazvanīja un teica: „Jān Mietiņ! Tā kā pēc pagasta ruļļiem tev ir dēls, tad vietnieku pulks nolēma tavu lūgumu atraidīt.”

„Man dēla nav. Jau piekto gadu ne zīle nedzied par viņu. Vai viņš mani aizmirstu, ja būtu dzīvs? Agrāk ik gadus ticīgi sūtīja naudu. Diezin, kādā jūras dzelmē tagad gul.”

„Jā, tas mums nav oficiāli zināms. Par to mums nav nekādu dokumentu,” skrīveris paraustīja plecus.

„Jā, tas nav nekas oficiāls, tādēļ mums nav dokumentu,” Grīslītis atkārtoja.

„Ko es, vecs cilvēks, zinu no dokumentiem. Bet man gribas ēst, dodiet man maizi! Es nevaru bez laika ieiet kapā. Man nav ne sakaltušas garoziņas mājā. Kur lai es eju?”

„Ej uz mežu sēņot!” kāds paēdis runas vīrs mēģināja jokot.

„Vēl jau vari arī ganos iet,” kāds ieminējās.

Tad vecītis atkal iesāka stāstīt par ģikti.

„Vari iet uz komisāru žēloties, ja neesi mierā ar vietnieku pulka spriedumu.”

„Vai tad viņš būs tas devējs, kad pagasts nevar dot...” Mietiņš kā nesaprazdams vēl stāvēja pie

durvīm, kā gribētu vēl ko teikt, saukt, — bet nebij spēka...

Viņš apgriezās un izgāja.

Pēc divām nedēļām viņš stāvēja pie komisāra, tāpat kā pagasta valdē, salicis rokas uz nūjiņas, plaši ieplēstām acīm, kā bērns. Kā viņš bija atkūlies šurp? Varēja tikai redzēt, ka viņš bija ļoti noguris, viņa stāvs bija stipri saliecies uz nūjiņas, ceļi drebēja.

Atkal viņa priekšā bija galds aiz treļņiem... tintes un štempeles, grāmatu un papīru kaudzes, un kāds tuvredzīgs kungs, spožām misīņa pogām, caur brillēm kā sikspārnis stīvi raudzījās viņā, arvienu pa krieviski ierūkdamiem.

Otrs jaunāks, gludi sasukātu galvu, viņu izprašāja un pārtulkoja viņa sūdzību krievu valodā.

Tad viņam teica: nu varot iet, lieskungs pieprasīšot pagasta valdei izskaidrojumu.

Vai tad viņš dabūšot maizi?

To nevarot zināt. Lielskungs spriedīšot pēc likuma.

Bij jāiet uz māju.

Saule kvēloja kā ceplis. Vecītis apsēdās kādā grāvmalā, izvilka maizes gabalu un sāka ēst. Paēdis nevarēja vairs piecelties; ieķēries ar rokām zālē, viņš nespēcīgi cilāja slimās kājas un raudāja.

Cepure bij nokritusi grāvī, sirmā galva trīcēja kā zem krusas.

Tad pa ceļu attecēja palss zirdziņš, jauna meitene nolēca no droškas un pieskrēja vecītim klāt.

„Tētiņ, kas jums kait? Vai jūs esat slimš?” tā prasīja, uzlikusi roku uz viņa nosvīdušās pieres.

„Mietiņš no Vaivariem... Mietiņš no Vaivariem...” vecītis kā nesamaņā runāja.

Tā palīdzēja viņam piecelties, uzsēdināja uz droškas un aizveda gandrīz līdz pašiem Vaivariem. Tad iedeva vēl divdesmit kapeikas un aizbrauca pa ceļu tālāk.

*

Pēc kādas nedēļas no komisāra kancelejas izgāja raksts. Viņš nonāca pasta tašā un tapa novests uz Lubu pagasta valdi. Skrīveris viņu izlasīja un nolika blāķī. Viņš steidza atbildēt tikai uz tādiem rakstiem, kuriem priekšniecība bij nosacījusi termiņu; citi visi tika sakrauti blāķī. Pa divi, trīs mēneši reizi skrīveris „iztīrīja kanceleju” un atbildēja ar reizi uz visiem ienākušiem papīriem. Tad mierīgi gaidīja, kamēr sakrājas jauns blāķis.

Pa vasaru vēl Mietiņš šā tā sitās, gāja saulainās dienās saimniecēm dobes ravēt, sēja slotas, taisīja ķaotes. Bet rudens nāca arvien tuvāk, un vecīti pārņēma rūpes par ziemu.

Viņš aizstaigāja uz pagasta valdi apjautāties, vai jau nav no komisāra atnācis spriedums, bet viņam teica, lai vēl tagad negaidot: maize jau nenākot tik ātri...

Tad pēc kāda laika no Lubu pagasta valdes izgāja raksts un nonāca komisāra kancelejā. Un komisāra rakstvedis viņu izlasīja un nolika blāķī...

Nāca vēsas, lietainas dienas, vecīti saņēma kaulu sāpes, un viņš vairākas nedēļas pusbadā nīkuļoja pa savu kaktiņu. Iziet vairs nekur nevarēja, neviens viņam nekā nepienesā. Tik saimniece, nevarēdama noskatīties, kā turpat priekš acīm cilvēks mirst badu, ielēja viņam kādreiz putru.

Kad noskaidrojās pirmās septembra dienas un vecīša locekļi atspirga saulē, viņš taisījās atkal ceļā uz komisāru.

Un atkal viņš stāvēja komisāra priekšā, pacēlis uz viņu savu aizsvīdušo skatu.

Un atkal vecītis runāja un komisārs klausījās, viņā stīvi caur brillēm skatīdamies, tad teica, lai ejot uz mājām: viņa dēls esot uzskatāms par pazudušu, viņš rakstīšot uz pagastu.

Bet nabags vairs mājā nepārnāca. Viņu atrada otrā rītā uz ceļa nomirušu.

Atnāca papīrs. Tur bija uzdots paziņot nespējnie-

kam Jānim Mietiņam, ka viņam tiesība dabūt no pagasta uzturu.

Tai pašā dienā atveda pie pagasta nama Mietiņa liķi.

„Un taisni tagad viņam vajadzēja nomirt,” skrīveris sirdijās.

„Ko lai tagad dara ar komisāra rakstu? Kam lai nu pasludina spriedumu?”

Visu dienu viņš bija sapīcis un naktī sapņoja, ka tam rokā komisāra raksts un viņš iet meklēt nespējnieka Jāņa Mietiņa, lai parakstās.

Viņš iet, iet, uzreiz dzird: mūzika spēlē. Viņš domā, ka zaļumu svētki. Bet nava ne zaļumu svētku, ne kā... Mūzika spēlē, bet mūzikantu nevar redzēt. Priekšā pļava visa vienos ziedos. Un pa pļavu tek divas upes: tā viena ir balta, tā otra dzeltena. Viņš iet pie dzeltenās upes un redz, ka tur nav vis ūdens, bet medus. Pa virsu vēl peld zeltainas kāres, tik lielas kā ledus gabali plūdos. Un skrīveris noliecas pie upes un izkaņ mēli, grib dzert, bet nevar klāt tikt: par resnu! Viņš dabū tikai kādas zālītes nolaizīt. Un tas pieiet pie otras upes, tur nav vis ūdens, bet piens. Viņš liecas dzert, nevar pieliekties. Bet viņam slāpst tik briesmīgi kā pagīrās.

Tad, nezin no kurienes, sanāk spārnoti vīriņi, apaļiem vaidziņiem, labsirdīgām actiņām... ņem no upes mirdzošas medus kāres un smeļ pienu kannās. Un tie ceļas kaut kur augšā ar pilnām rokām, un skrīveris ar bailēm mana, ka tas ceļas viņiem līdz. Un viņi paceļas zilā telpā, tur augšā griežas kā uzlēcoša saule, ap viņu peld zvaigznes kā zelta zivtiņas.

No augšas līst gaisma uz gaŗa galda, kas apklāts baltu, baltu autu, tas mirdz kā saulē sniegs.

Un spārnotie vīriņi liek uz galda pienu un medu un sārtus, sārtus augļus.

Un aiz galda sēd ļaudis gaŗās, baltās linu drēbēs. Un ap galvu viņiem griežas starojoši zelta kroņi. Visi ēd un dzer.

Bet galda galā sēd vecs, vecs vīriņš gaŗu, gaŗu, baltu bāŗdu. Tam priekšā balta kanniņa ar zelta driksniņām. Un pie labās rokas viņam sēd vecais Mietiņš. Tas ir gliŗti noskuvies un izskatās tikpat apalš un sārts kā eņģeļi.

Un vecais vīriņš ceļ kannu un pilda nabaga krūzīti ar debesu pienu un liek uz viņa šķīvja mirdzošas medus kāres. Un Mietiņš ēd un dzer.

Bet skrīveris skatās un brīnās, kā tā var uzvesties: nomūrējis visus vaigus ar medu, kā bērns.

Tad pienāk eņģelis ar divieli pār pleciem un noslauka Mietiņam vaigus un degunu.

Un tas pats pienāk pie skrīveŗa un prasa, ko viņš vēloties.

„Lūgtu, vai nevaru dabūt runāt ar Mietiņa kungu?”

Kāpēc nē? Varot gan, lai tikai pagaidot, līdz mieļasts beidzoties.

Un skrīveris vēl ilgi gaida, kamēr beidzot visi pieceļas, tikai vecais vīriņš galda galā paliek sēdot. Un tie visi iet viņam gaŗām un noliec savas galvas viņa priekšā, un viņu kroņi nolaižas tam pie kājām, un tie skūpsta viņa balto roku. Tad pieiet arī Mietiņš, bet vecītis tam neļauj pieliekties, viņš pavelk to sev klāt un noskūpsta uz pieres un saka:

„Šis ir mans mīļākais nabags!” Tad arī viņš pieceļas, un visi izklīst pa telpu. Un skrīveris dzird, kā debesu pulki dzied. Tad Mietiņš stāv viņa priekšā. Un skrīveris ar viņu runā bailīgi un padevīgi, kā ar pašu komisāru.

„E... Mietiņa kungs, man jums jāpaziņo, ka jūs tagad varat dabūt pabalstu no pagasta, jo komisāra kungs jūsu žēlošanos ir ievērojis...”

„Jā, nu man jūsu palīdzības vairs nevajaga, nu Dieviņš mani baŗo pie sava galda.”

„Nu, jā, jā, bet mums tā forma jāizpilda, tā forma jāizpilda,” skrīveris runā un sniedz viņam papīru.

„Lūdzu, parakstieties, ka komisāra kunga spriedums jums paziņots.”

Mietīņš saņem papīru rokā.

Uz reizes skrīverim uznāk bailes, ka nabags neparakstās latviski, un viņš, padevīgi smaidīdams, saka: „E... pišķe lučše po russki!”

Bet nabags saskaistas un kliedz: „Es parakstos ar zibeni!” Uguns apšķīst skrīverim ap acīm. Viņš uzmostas: saule spīd viņam taisni acīs.

AIZKALTIS, AIZLŪZIS KOKS

Reiz pavasarī es nācu no meža. Uz rokas man bij cirvis, uz pleca nocirsts elksnis. Salti mākoņi brāzās pa egļu un bērzu galotnēm, un lietus ar sniegu sitās man sejā.

Zeme patlaban meta spalvu. Caur sapuvušo kūlu līda zaļa zāle. Pumpuri bij atvērušies, kā zaļas austiņas — visi zari un zariņi klausījās un gaidīja.

Bet mākoņi, skaudīgi šņākdami, splāva pelēku sniegu jauno asnu brūnajās actiņās, tie piesplāva krūmu un koku austiņas, tā kā tās palika kurlas un vairs nedzirdēja pavasara soļu. Koki izmisuši kratīja galvas, laužīja rokas, un viss mežs raudāja.

„Ko jūs raudat, baltie bērzi, ko jūs raudat, skais-tās apses? Cik ilgi mākoņi smiesies par jūsu gaidām? Pavasaris jums atnāks tāpat kā pērn un aizpērn. Viņš aizdedzinās jūsu kailos zaros zaļas liesmas, pa kuņģam sprakstēs putniņi un baltas ziedu dzirkstis griezīsies...

Mana sirds paliks tāda pati, kāda bij rudenī, kāda bij ziemā, pilna skumju un izmisuma. Mana dvēsele ir kā vāts, kuņģai neviena vietīņa nav vesela, kur dāmetas, tur sāp...”

Es biju ieradis stāstīt savas skumjas, jo man bija grūti viņas vienam nest, un tagad tās sūdzēju kokiem. Bet viņi neklausījās manī: viņiem pašiem bija savas sāpes, un tie raudāja paši par savām skumjām.

Tā es gāju meža ceļu . . .

Lietus ar sniegu pēra manus vaigus kā ar saltu lupatu, elksnis spieda plecu.

„U—ū,” es dzirdēju mežā vaidam. Apstājos un klausījos . . . nekā nevarēju izšķirt: vējš sajauca visas skaņas vienā šņācošā vilnī.

Gāju tālāk: nekā, kunkst atkal.

Nometu elksni un gāju skatīties, kas tur vaid.

Pašķīris no saltuma drebošos elksnīšus, ieraudzīju aizlūzušu, aizkaltušu bērzu. Liela vāts bija viņa melnajā celmā, aiz saplosītās mizas bij iznākušas baltas kaula šķembeles; viss bērza augums bij noslīdzis uz jaunas eglītes . . .

Turpat pie celma bij dziļa bedre, iz kuņas bargi raudzījās vecu egļu galotnes, kā tumši torņi. Bērzs bija apķēries eglītei, un tā turēja viņu apkampusi savām zaļām rociņām, un viņas jaunā galotnīte skūpstīja slimā mizu.

Bērza brūnie zari kā bailēs ķērās ap eglītes zaļo augumu.

Viņš drebēdams gulēja eglītes rokās, un viņa zari vaidēdami griezās eglītes miesā. Viņas miza bij nobērta, un tā visa bij noskrējusi tīrām sveķu asariņām.

Bērza gaudenie zari bij pilni eglītes asaru.

Viņa jau noskrien asinīm!

No apakšas jau kalst viņas mīkstie zariņi, brūnā sūna piebirusi viņas nodzeltējušo adatiņu.

„Ko tu vaidi, meža gauduli? Ko slēpies no nāves, ko gaidi. Cik pumpuru vairs ir tavos zaros? Vai tu proti vairs šalkt? Vai vari vairs locīties vējā un dziedāt? Tu esi stīvs kā mironis un vari tikai vaidēt. Zem taviem vaidiem nonīkst šī meža meitene. Tu esi slepkava! Mirsti, bedre tevis gaida!”

Un, paņēmis cirvi, es nocirtu viņu; bet gāzdamies tas nolauza eglītei galotnīti ar brūno pumpu, kuņa bij pilna neatvērušos pumpuru kā šūna nedzimušu bitīšu.

Tie bija cieši saauguši.

Man bija žēl viņas jaunās galotnītes, tā bij kā
altāra luksturis, pilns neaizdegušos svečīšu.

Tie bija cieši saauguši...

DZĪVĪBA

I

1905. gadā, kādā no pēdējām vasaras dienām, slauka meitene brūnos ģimnazistes svārkos sasarkusi pienāca pie Kokneses stacijas, kad vilciena pēdējie zaļi nosūbējušie vagoni pazuda aiz kokiem, atstādami gaisā pelēku dūmu klēpi, kuŗu vējš lēni izārdīja uz sliedēm.

Dūmi izklīda. Iz mākoņa izpeldēja saule. (Tos vēsos, robainos priekšrudens mākoņus jau katrs pazīst, pa kuŗiem staigā saule te kalnā, te lejā.) Stacijas platforma palika sārta gaiša. Sliedes aizstiepās pa smilti kā palsas čūskas mirdzošām mugurām. Apšu lapas mirka purpurā.

Sargs ar karodziņu rokā noskatījās pakal aizejošam vilcienam. Vējš kustināja viņa sarkano lupatu: nokvēpušais sejs bij viss sārts kā vakara mēness. Acis piemiedzis, viņš atpūtās pievakara sārtumā. Bet skuķis stāvēja stacijas ēnā bāls, nodzisis; atmeta galvu un skatījās atpakaļ uz to pusi, no kurienes bij atņācis, pār kuŗu jau drūzmējās mākoņu krēsla, — un gaišā matu bize izliekusies nekustoši gulēja uz pleca, tik vējš lēni kustināja balto lentas galu. Pār galvu čivinādams tai pārskrēja kāds putns un paslēpās laikam kaut kur stacijas paspārnē. Viņa arī neizšķīra, kas tas bij par putnu — tik zināja, ka viņš kaut kur aizskrēja un paslēpās — laikam apgūlās; un tā domāja, kur lai iet: pēdējais vilciens aizgājis? Kur lai paliek?

Sakniebusi lūpas, tā izgāja stacijas pagalmā. Kāds vedējs pie slitas dzirdēja zirgu. Aiz viņa čīkstēja kro-

ga melnās durvis — kāds iznāca un nokāpa pa trepēm smagiem zābakiem.

Viņa gāja projām pa ceļu, pati nezinādama kur. Vedējs dārdēdams aizdrāzās gaļām: vezumā uz salmiem daudzījās dzelži.

Viņa pārkāpa pār ceļa valni un sāka iet pa noļauto āboliņa lauku; piegāja pie vīstošas āboliņa stīrpas un nosēdās zemē, ar roku nobraukdama gar sakaltušām ziedu galvām. Viņu pārņēma vīstoši salda smarža. Bet nemiers cēla viņu augšā... Kaut kur aiz kokiem mirdzēja balta mūra ģēvele vakara sārtumā un divi lieli logi, kā aizkurti. Un viņai ienāca prātā pagasta māja. Marija!... Viņa varēja aiziet pie Marijas. Viņa vēl nebūs aizbraukusi. Rītu piecelsies agri un brauks abas ar rīta vilcienu.

Bet varbūt viņa kur izgājusi staigāt. Viņa jau nevar ne stundas mierīgi nosēdēt. Viņa ies uz Daugavu, — varbūt, ka kāpelē pa vecām pils drupām vai skraida pa krasta celiņiem. Šovakar jau ir pēdējais vakars, rītu skola. Viņa atradīs to vecajā paviļjonā, pārlietušos pār satrūdējušo margu, sērās domās, jā — sērās domās. Mare būs priecīga! Un tad viņas izrunāsies. Mare tā var triekt, tā var triekt. Un ies abas uz māju un gulēs vienā gultā. Ja tikai maz dabūs aizmigt? Vasaras svētku nakti viņas bij norunājušas tik ilgi, ka aiz loga, rīta gaismā, varēja izšķirt violetos ceriņu zarus. Mare izlēca no gultas, atkrampēja logu un nolauza lielu vēsi aprasojušu zaru un iemeta to ar rasu viņai gultā. Un tad viņas aizgāja abas baltā rīta gaismā...

Viņa izstaigāja visu Daugavas krastu, meklēdama savas draudzenes, visas pazīstamās tekas, meklēdama acīm viņas mazo, veiklo augumu, gaišās drānas — ne zīmes, ne pēdu no tās! Celiņi atstāti gulēja vakara ēnās, uz pilsdrupām dzisa vēls sārtums. Viņa skatījās pa izdrupušiem logiem Daugavas zilganpelēkā mierā, Pērses nemierā; logi to baidīja! Tie izskatījās kā acu

tukšās alaš miroņa pierē un visa pils — kā kalnā pamests, izbālējis galvaškauss . . .

Lielie, pelēkie akmeņi, pār kuņiem kāpelēja gājēji, kas šās vietas apstaigāja, jau gulēja vakara krēslā, noslāpuši, uz mutes pakrituši, — it kā neviens te nekad nebūtu staigājis.

Viņa gāja pa atstātām tekām, uz kuņām šovakar neredzēja neviena; tikai kāds melns kungs, ar žokeja cepurīti galvā, pagāja viņai garām, jājamo pātdziņu daudzidams ap saviem lakādas zābakiem, un liels melns suns, steidzīgi ošņādams pa zāli.

Un tad bij jau gandrīz tumšs, tik ātri uznāca krēsla! Un tā satraucēta steidzās uz ceļa: līdz pagasta mājai bija gandrīz veselas divas verstis . . . Ejot tā dzirdēja pati savu elpu. Viņa laikam gāja ļoti ātri. No papelu krēslaini zaļiem torņiem vāji nošķīrās debesu pelēki zilā straume; ceļš gulēja ēnā. Viņa gāja klupdama pa sakaltušām dubļu kaudzēm. Uz brīdi viņu iepriecināja stacijas uguntiņas un sarga signāla radziņš, ar kuņu tas priecīgi paziņoja brauciena pienākšanu, kas, izmezdams dūmus un tvaikus, apstājās un aizgāja kā parādība. Tad atkal viss sastinga. Pa labo purva lēznumā gulēja sils, kā krauklis nolaistiem spārniem — un pār viņu cēlās mēness, kā slāpdams vakara dūmakās, kā raisīdamies no tām. Un debess mala ap viņu rūsēja kā vaŗš.

Uz reizes aiz muguras meitenei iedārdējās pakavi. „Kazaki,” tā domāja, „kazaki!”, un caur matiem tai izskrēja tirpas. Viņa noskrēja no ceļa un tikko neiekrita grāvī. Jātnieks, kuņu viņa bij redzējusi pie pils drupām, uz melna zirga aizauļoja viņai garām. Zirgs lēkšodams meta ar pakaviem zemes gaisā, suns sekodams aizdrāzās no pakaļas kā viesuļa kamols . . .

Nonākusi pie pagasta nama, tā jutās ļoti nogurusi; sirds sita smagi, deniņos spieda. Augstās, pelēkās mūra ģēveles gandrīz sakusa ar krēslu, tik vienā logā kā tēraudā drebēja sarkans mēness stars.

Viņa uzkāpa pa akmens trepēm un iegāja pa atvēr-

tām durvīm priekšnamā. Soļi asi atskanēja uz ķieģeļu klona; tā gandrīz nobijās pati no saviem soļiem... Atvēra vienas durvis — tumšs, neviena cilvēka, tikai mēteļu ēnas atstātas guļ. Kluss, tikai kaut kur čirkst pulkstenis... Tā viņa izgāja caur kādām trim istabām, maldīdamās starp krēsliem, kuŗi reizēm gāzās ar lielu troksni; apstājusies istabas vidū, tā sāka gandrīz raudāt, te izdzirda uguni sprēgājam; tur bija ķēķis, un tur viņa atrada veco skrīvera kalponi, kas pie pavarda vārīja tēju. Viņa pazina meiteni no pagājušās reizes un saņēma to ar veca cilvēka laipnību... Marija jau dienā aizbraukusi. Pats kungs ar madamu arī esot aizbraukuši viņai līdz uz pilsētu.

Meitene sēdēja tai līdzās uz soliņa kā novītusi. Viņas laikam dzēra turpat pie plītes tēju, — bet tas viņai turpat pazuda no atmiņas; tad vecene aizdedzināja sveci un ievēda viņu lielā, pustukšā istabā; pie sienas stāvēja gulta un galdiņš.

Grīdas vēl garoja — laikam pie vakara mazgātas. Gaišs bija silts un smags, istaba pilna zila tvaika — vai bij, vai izlikās... Meitene sāka izģērbties, mest drēbes gabalus kā nastas: zābaki tik smagi, it kā papēži tiem būtu no dzelzs...

Viņa vēl dzirdēja, kā aizvērās durvis, un šī skaņa atbalsodamās pazuda līdz ar vecenes soļiem, kā maldos...

Tad viņa manīja, ka ap viņu sāk lasīties šausmas. Melnais jātnieks viņu vajāja. Tā skrēja, skrēja, bet nevarēja paskriet. Kājas bij sasietas ar melnu lakatiņu, it kā viņa patlaban būtu izkāpusi no Lieldienu šūpolēm. Un pakavi dunēja arvien tuvāk un tuvāk. Tad kas pārtrūka... Viņa iebēga mājā un aizslēdza durvis. Ielīda klusi, kā pelīte, gultā un gaidīja, ka viesulis paies gaŗām. Bet viņi jāja šurp! Viss nams nodrebēja, pagalmā krāca zirgi — viņu sauca, meklēja... Priekšnamā sabruka soļi un piepildīja visu māju ar smagu baiļu tumsu... Viņa saplaka gultā, nevarēdama ne locekli pakustināt. Pie durvīm skaņi

pieklauvēja. Viņa šausmās atvēra acis. Visas durvis bija vaļā.

Visi logi kvēloja kā dūmaini sarkanas acis. Visapkārt logi, visapkārt deg! Un caur liesmām un dūmiem dunēja pakavu troksnis. Kaut kas krita. Sēri noskanēja sarkanā šausmu chaosā lūztošs stikls. Kaut kur vaidēja, meklēja, kā sauca palīgā...

Viņa gribēja aizvērt acis, bet nevarēja. Viņu piekāla dūmaini sarkanie logi. Visapkārt logi! Tā nevarēja novērsties: visur logi. Viņai bij jāredz viss līdz galam. Nevarēja izbēgt. Ne pirkstiņa pakustināt. Miesa gulēja kā nomirusi zem palaga, kas izlikās nekustināms, kā miroņa auts. Tikai smadzenēs kvēloja, dunēja pakavi. Nekas nebij glābjams. Viss zuda, un mēris staigāja, lasīdams upuļus. Liels, melns mednieks, no kuŗa tālu krita ēna, staigāja pa lauku ugunsgrēka blāzmā, lasīdams melnos sakņupušos ķermeņus...

II

Istabā sāka lasīties un čukstēt, tikai nevarēja ne paskatīties, ne redzēt, kas čukst. — Vecā kalpone stāvēja pie gultas, — uz kailā pleca tā sajuta viņas aso roku, uz kuŗas gulēja rīta vēsums.

Meitene skatījās brūnā vecenes sejā, bailēs ieplēstām acīm, kā parādībā, — tik dzīvs vēl bija sapnis. „Nu jau būs laiks celties, pulkstenis jau seši,” tā čukstēja un aizgāja. Sētā skaņi dziedāja gailis un vecene aicināja cāļus ēst. Meitene izlēca no gultas un nokratīja bailes, kuŗas vēl gulēja uz visiem locekļiem kā miroņa auts. Tik briesmīgi jau nemaz nebij! Pār silu pacēlās saule.

Gar logu svilpodams pabrauca malējs, viss noputējis balts uz miltu maisiem, atmetis cepuri pakausī. Uz viņa sārtās, nebēdīgās pieres varēja skaidri just miltu baltumu, kuŗu uz vaigiem tas bij izjaucis pirkstiem. Pār pagalmu vecene runādama aizveda govi,

kuŗa ejot aizgūtnēm plūca zāli. Sētā kladzināja visas — viņu apņēma mierīgās, jautrās dzīves skaņas.

Un, ejot uz staciju pretim gaiši atvērtām rīta debesīm, tai likās, ka nekas, nekas nebūs...

III

Kad izskanējuŗas bij gaviles, pār zemi tumsa Golgātas krēsla. Pravieŗa vārdi slāpa kā velvēs. Viens lēni vilka kā ar milzīgu grābekli pār Latvijas laukiem, asinskāriģi taustīdams, rausdams kopā visu, kas bij spēcīģaks, lielāks — lai salauztu. Vai tam, kas aizmetās ŗos dzelzs zaros! Katrs, kas vien juta sevī spēku, centās aiziet, paglābt — vai ar bērna dvēseli stāvēja savas nelaiŗes durvīs...

Tiklīdz sāka iet dzelzceļi, otrā vai treŗā dienā, Milda Skaidrā brauca uz māju; skolas bij slēģtas. Visi bij noguruŗi — atmoduŗies no reiboņa, pelēki, kā rītā pēc sārtām dzirēm. Nospiesti baiļu neziņā kā slazdā... Runāja, ka Smilŗu kalnos jau esot atmērīts lauks un rokot bedres... Vēl ŗaubījās un neticēja, vēl lielījās un ŗāva gaisā, un klusām drebēja par dzīvību...

Milda domāja par tētiņu. Bet tam jau nekas nevarēja būt? Kas viņam varēja būt? Viņŗ jau bij vecs cilvēks un tikai klusām priecājās un juta līdz. Lasīja radikālo avīŗu ievadrakstus un ziņas vienā balsī, kā sprediķus, reizēm atkārtodams vietas, kur bija stiprāk sadots, lai nokāŗētos un pats pie sevis nosmietos, vai uzmeklētu graudnieku, kuŗŗ arī bij liels politiķis... Kas varēja būt viņas tētiņam, viņas mīļam, vientuļam tētiņam?...

Vilciens gāja caur ŗtiku rindām — visas stacijas bij pilnas smagas, pelēkas ŗudzoņas, smagu zābaku un vienmuļīģu nenosakāmu seju. Stacijas priekŗnieka sarkanai cepurei līdzās stāvēja ŗtiks, kā piesprausts. Cilvēki vagonos runāja bez balss, kā aizsmakuŗi, vai nogriezās viens no otra un skatījās pa logu laukā...

Koknesē uz sliedēm stāvēja divi sargzaldāti... Kur bij citi! Tētiņš salicies gaidīja uz perona, sabāzis rokas īsā, nodzeltējušā mēteļa ķešās, kā nosalis. Laiks bija skaidrs un kluss ar tēraudzilu debešu zilganumu pamalē. Pa gaisu kā bez mērķa laidās sniega pārslas. Viss jau bij piesnidzis balts!

Uz tētiņa vaiga neredzēja parastā smaida. Tā sejs bija sarāvies un ass un savādi drebēja zem viņas skūpstā. Tad tas novērsās, paņēma viņas kurvīti un sāka steidzīgi mīņāties uz iešanu. Kur bij palikusi viņa lēnā, maigā tūlība? It kā no kā izbēgt! Lai ejot, lai ejot! Kumeļš būšot nosalis gaidīdams... Jauns kumeļš. (Bet laiks nemaz nebij salts.) Viņš ātri to iesēdināja brūnajās kamanās uz asā āboliņa, kuņā spīdēja dažas zeltainas pīpeņu galvas un, atraisījis kumeļu, gandrīz dusmīgi piesita tam ar grožu pie sāniem.

Uz krustcelēm griežot, kumeļam samijās kājas un kamanīņas tikko neapgāzās, tētiņam vajadzēja izkāpt un izbraukt tās uz ceļa: tur, skriedami pa sniegu, viņiem ātri pagāja gaŗām divi pelēki cilvēki: ģimjus nevarēja redzēt: tik cepure vienam krita uz acīm, velkot kājas iz dziļā sniega. Uz ceļa iznākuši, tie dvesa: „Ved, ved!” un devās pusteciņus uz priekšu. No kāda ziemas ceļa, kas iznāca no laukiem, smagi uzgriezās lielas zemnieku ragavas ar augstu atzveltni, pie kuŗas bij piesietas ar striķiem rokas — varēja redzēt striķus, kā metalla riņķus; aiz zaldātu pelēkām mugurām varēja just smagu cilvēku gūzmu. Ragavas pazuda priežu likumā...

Tētiņam nezina kas bij sameties pie aizjūga. Viņš drebošām rokām ilgi knibinājās ap kaut ko, skraidīja no vienas siksnas uz otru, laboja sēdekli, ilgi meklēja cimds — vilka un nevarēja uzvilkt. Iesēdies brauca lēnām, turēdams kumeļa grožus...

Norībēja zalve, iecirzdamās gaisā kā ass tērauda zāģis. Kumeļš sacēlās un rāva kamanas, meitene iekliegdamās iekērās tētiņam plecā. Otra... trešā...

Vecais sauca kumeļu un, gandrīz raudādams, mierināja meiteni, viņa spēki bija par vājiem: kumeļš laidās lēksus, sajutis, ka groži atšļūk. Sniega jūklī žibēja pakavi, kā gaisā izmesti. Viņš aptvēra meiteni un iekungstējās... Un kamanām skrienot, tiem likās, ka tās viņus ienesīs kā atvarā, kuŗš atvēries jau gaidīja.

Tik ar lielām mokām izdevās zirgu noturēt. No meža likuma iznāca divi oficieŗi. Viens stāstīja kaut ko un smējās, pagriezis otram spīdoŗi sārto, noskūto vaigu, rādīdams baltus, apaļus zobus.

Vecais turēja ceļmalā dreboŗo kumeļu. Mildai iesītās acīs smejoŗie zobi, viņa sajuta tos uz sava vaiga, — un kaut kas viņā aizlūza uz visiem laikiem. Sakņupusi tā sēdēja kamanās, kā iemesta, saspiedusies, bez lepnuma, nodzisusi, bāla kā drēbe...

Smagi aizgāja zaldāti nedroŗiem, sajukuŗiem soļiem, saguruŗi zem flintēm, kā zem lāsta.

Meŗa likumā kaut kas klusi čaukstēja — viņi brauca ātri un neskatījās... sniegā dzisa pēdējās dzīvības skaņas...

Iemeties ragavās, uz tīriem gaŗkūlu salmiem, piebrauca vecs zemnieks, ierāvis galvu kaŗoka apkaklē, stīvu darbinieka zirgu, no galvas līdz kājām apauguŗu gaŗām, bāloŗām spalvām.

Uz ceļiem braucējam drebēja balts palags. Vējš šķieda salmus un mētāja palaga stūŗus... Kam bij balināts ņis auts?... Zemnieks izmīsis dzina zirgu, kuŗš aizkūsis nevarēja pagriezt ceļa un, smagi elso-dams, aizstampāja savām resnām, spalvainām kājām...

IV

Naktī atkal Mildu mocīja murgi. Viņa bija pilsētā, savā istabā. Vakars bij, uz galda dega lampa, un tētiņš bij atbraucis viņai pakaļ un sēdēja uz dīvāna. Viņa gribēja nolaist priekŗkarus un piegāja pie loga: liels melns vīrietis stāvēja ārā, lukuŗu gaismā un

skatījās uz viņu ļaunām acīm un nejēdzīgi smējās. Tā skaidri redzēja viņa baltos, atņirgtos zobus... Nolaida ātri priekškaru; bet caur melno autu tā juta viņa acis un nevarēja aiziet no loga, tai vajadzēja atkal skatīties. Pacēla priekškara malu — viņš stāvēja turpat un skatījās uz viņu ļaunām acīm...

Viens saņēma viņu aiz rokas un atvilka nost: viņai bija jāiet aizslēgt durvis, tā kā gāja prom meitenes.

Un kā viņa vēra durvis, viens ātri kāpa augšā pa trepēm, viņai atkal gribējās redzēt, kas tas ir, un tā nevarēja aiziet. „Viņš” stāvēja jau pie durvīm, tā tikko dabūja apgriezt atslēgu; aiz stikla jau mirdzēja viņa baltie zobi.

Durvis drebēja, stikls lūza — viņš spiedās iekšā!... Tā ieskrēja istabā un aizslēdza durvis... Dēļi sakustējās — viņš spiedās iekšā!... Un istabā izauga liels, melns vīriētis — ēna tālu aizgāja pa griestiem.

Tā iebēga gultā. Viņš nāca tai virsū, nejēdzīgi smiedamies. Viņa saslējās tam pretī ar visu savu dvēseles spēku... Viņš nolaida ļaunās acis, kā vīlies. Meitenei izauga dusmas, tā paķēra no galdiņa ūdens karafi un svieda to ļaunajam pa galvu; tas saplaka mazs, mazs, kā kupris, un, nejēdzīgi smiedamies, pazuda...

Viņa paskatījās uz dīvānu: tētiņa vairs nebij! „Tētiņ, tētiņ!” tā iekliedzās un atvēra acis.

„Kas ir, kas ir, bērns? — es jau tepat esmu,” tētiņš atsaucās un pienāca pie gultas ar kaut ko spožu, ko rūpīgi rīvēja ar vilnas lupatiņu, „negribas atdot, labāk noslēpšu kaut kur šķūnī, sienā. Bez sava ieroča grūti iztikt” — viņš rādīja Mildai revolveri — noglaudīja viņas roku un aizgāja...

Rīta vēsumā klusi kurējās lielā, baltā krāsns; uz sienas tai pretim drebēja vieglas, zeltainas ēnas. Tētiņš ienāca atkal istabā un, nosēdies uz likā mūrīša, aizkūpināja pīpīti. Viņa platā, mierīgā mugura likās atpūšamies.

Milda saģērbās un izgāja tāpat basām kājām uz valgani vēsā istabas klona.

Aiz loga bij balts ziemas rīts, lēns un šķīsts kā jēriņš. Noslīdīgais ābeles zars tik skaidri nodalījās aiz loga, it kā pats skatītos savos mīksti noslīdīgušos zariņos, kā izplēstos pirkstos, uz kuņiem pa nakti uzkrītis ziemas brīnums...

Meitene atslējās pie loga, tai piere metās pie vēsās rūts — un valgām acīm čukstēja: „Dzīvība, mīlā baltā dzīvība!” Bet viņas prieks ātri nodzisa — vakar tas bija ievainots viņai dvēselē, viņas dzīvība bij aizlauzta uz visiem laikiem. „Dzīvnieka prieks, kas palicis sveiks!” Un atkal tai ieskanējās ausīs nejdzīgie smieklī, viņa atminējās, kā bij saspiedusies kamanās, kad „tie” gāja gaŗām, un sejā viņai iesvilās kauda sārtums: „Dzīvnieka bailes!”

Kājas pielija ar riebumu. Nodzīsusi lēni tā aizgāja no loga. Un viss viņai izlikās riebīgs un svešs: baltā kafijas kannā, ko vecā kalpone Ieva ar priecīgi sārto seju un spalvaino virslūpu uzlika uz galda; pat tētiņa mierīgā mugura tai likās aizskaŗoša. Viņas dzīvība bij noskausta uz visiem laikiem.

V

Vakarā, līdz sāka kustēties krēsla, — lēni izauga kaut kas liels un smags un nekustoši stāvēja istabā. Lai citi tā nemanīja, — Milda pastāvīgi juta to un slāpa kā zem sloga.

Ar bailēm tā gaidīja nakti, kad bija jāiet gulēt. Līdz aizvērās acis, — kaut kas pelēks, lēns stāvēja pie gultas nolaistām rokām un sēri klusēja. Kaut kas pilēja zemē pa nolaistiem plakstiem. Un klusums uzgūlās viņai kā kalns, no šās klusu ciešanas tai asinis stājās dzīslās. Viņa gribēja runāt: „Es neesmu vainīga,” bet nevarēja dabūt vārda pār lūpām. Tad ēna kā sakustējās un čukstēja: „Tu dzīvo, — es esmu nomiris...”

„Es neesmu vainīga, neesmu!”

„Esi, esi!...”

„Es nedarīju, nekā nedarīju!”

„Tu redzēji un nogriezies. Tu piekriti un atļāvi...
Un nekā, nekā viņiem neteici! Tu dzīvo — es esmu
nomiris...”

Un atkal klusums uzvēlās kā kalns, un lēni kas
pilēja no „viņa” nolaistiem pirkstiem.

VI

Vajadzēja darīt ko, lai nenoslāptu! Viņa vairs ne-
varēja dzīvot, vajadzēja kaut ko darīt! — tikai to
viņa zināja, citu visu aizmirsā.

Viņai nevajadzēja vairs mocīties un domāt, tā
visu zināja...

Apņēmusies lakatu, tā paņēma kaktā no vadža
mazu, sarūsējušu atslēdziņu un aizgāja, brienot šū-
podamās uz aizpūstā ceļa, zem kuŗa kājām grūti bij
atrast cietās, sen nebrauktās sliedes.

Lejā, pie egļu skupsnīša, stāvēja mazs, pelēks šķū-
nītis... Viņa atslēdza mazo bleķa aizkārtņiti, ar
kuŗu bij noslēgtas šķūnīša durvis, atcēla bomi, uzrā-
pās uz zaļās, smaržojošās sienas un ilgi meklēja ap
sienu kaut kā, kamēr atrada aiz spāres mazu lupatās
satītu vīstoklīti. Iztina — un atrada tētiņa revolveri
un divas kastītes patronu... Viņa smaidīdama pie-
lika pie vaiga vēso, mirdzošo stobru; izšāva dažas
reizes jumta spārēs un noglabāja kabatā.

Tad aizslēdza durvis un gāja uz māju.

Viņa zināja, ka tētiņš brauks rītā ar graudnieku
uz mežu...

Nakti gulēja mierīgi, tikai tētiņš viņai stāvēja
prātā... Bet tas viegli aizgāja: viss, kas viņai bij
bijis mīļš, — noskausts, svešs stāvēja tai aiz muguras.
Tas, kas viņai bij priekšā, bij daudz lielāks par visu
— liels un nenovēršams kā liktenis.

Rītā tā piecēlās līdz ar ziemas sauli. Ātri saģērbās

un izgāja ārā. „Visvajadzīgākais” tai vēsi, mierīgi gulēja pie sāniem. Sirds bij vēsa un skaidra kā ziemas rīts...

Pie trepēm tai iznāca pretim vecais mājas suns un priecīgi paskatījās acīs, staipīdamies un žāvādamies uz līdziēšanu. Viņa aizdzina to un izgāja uz ceļa...

Redzot zem kājām cieto mirdzošo gāli, tā juta sevī nezināmu spēku; katra dzīslīņa jutās kā tērauda liekta!...

Un atkal tā dzīvoja, un rīta saule laistījās viņas pierē.

JAUNĪBA

Lielās plāvas bij pilnas zelta. Zelta bites zelta dūmos dūca zelta dziesmiņu. Pusdienas vēsma, kā laizturēta elpa, kustināja sarkanos fuksiju zvanus uz pusatvērtā loga un kausēja medu istabā.

Uz dīvāna pie pelēkās sienas gulēja brūna galva; saules straume, pilna zelta puteklišu, kā asmens nogrieza divas kuplas matu šķeltnes, kas krita uz pieres... Pieres ēnā gulēja acis zem pievērtiem plakstiņiem, kā meža avoti.

Līdzās stāvēja greizs, noputējis galds. Sarūsējusi spalva, izkaltusi tintes pudelīte, liela kaudze zilu burtnīcu — viena atvērta — uz tā. Lielie, apdomīgie burti stāvēja kā zaldāti rindās, un pār viņiem klājās bieza putekļu kārtā.

Istabā nebij vairāk nekā. Pelēkās sienas saslēdzās kaktos kā klintis, bet griesti bij balti un viegli. Tik vieglas bij jauneklā domas.

Viņš zināja, ka kļavas zied, manīja pusdienas vēsmu savos matos, kā tauriņa spārnu, dzirdēja bišu dūkšanu... Zem viņa baltās pieres slēpās pasaule, vēl skaistāka kā aiz loga. Tur vidū stāvēja kļava, kā zelta mākonis: visi zari bij pilni gažām, kuplām ziedu

ķēdēm; viņās pūkainas, noreibušas šūpojās bites un dūca tikai vienu: Alīna! Alīna! Viņa galva bij pilna reiboņa...

Viņš gāja gar Alīnas māju. Istabas galā bij viņas puķu dārzs... Pār viņu lika liels ceriņu zars un raudzījās pāri divi gaiši logi. Aiz viņiem sakustējās mirtes un pamirdzēja Alīnas gaišie pleci... Tā iznāca zem ceriņa basām kājām brūnos svārkos un gāja pie puķēm, it kā viņa neredzētu. Viņš sveicināja. Viņa pacēla uz augšu savas biklās acis un atņēma labdienu; noliecās pār dobēm un sāka plūkt puķes un runāja ar viņu, pacēlusi galvu, tā kā saule spīdēja sejā un tai vajadzēja smaidīt. Tad viņa sniedza tam saplūktās puķes, un viņš manīja, ka brūnā rociņa drebēja, tās dodot...

Viņš pavadīja to reiz uz māju. Viņi gāja pa kājceliņu gar rudzu lauku vasaras naktī; gērbusies baltās drānās, viņa gāja tam līdzās kā mēnesnīca caur zilo nakti; viņas soļi tuvu, tuvu švīkstēja zālē, roka slīdēja pa vārpām. Pie vītoliem tā sniedza viņam to ar rasu un aizgāja...

Viņš vēl stāvēja zem miglas pilniem zariem, kad tā pazuda aiz dārza. Aizmirsis visu, tas dzirdēja tikai viņas soļus un savu sirdi nakts klusumā.

Viņš gāja līdz dārzam un klausījās: aiz ceriņiem vēl drebēja viņas soļi... Tas stāvēja atkal pie viņas puķu dobēm.

Alīna sēdēja uz sola zem savas istabas logiem... Viņš apstājās uz ceļa tai pretī. Bet viņa nebūt nesatrūkās, tik atmeta no pieres uzkritušos matus un pārvilka pār plecu savu smago, tumšo bizi.

„Labvakar, labvakar!” viņa klusi smējās.

„Netīkas iet uz māju...”

„Man ar' vēl nenāk miegs...” Viņš pārkāpa pār puķu dobēm... Alīna pavirzījās uz sola... „Sēdiet!” — tā pacēla galvu un klausījās. Istabā iečirkstējās gulta...

„Kas ir?...”

„Mamma . . .”

„Vai viņa nebārsies?”

„Nē, nedzirdēs . . . Ja zinātu, tad gan bārtos. Viņa negrib, ka es tik ilgi palieku augšā.”

Viņa paskatījās uz savu bizi: lenta bij atšķetinājusies vaļā. Smaidīdama atraisīja to un sāka par jaunu iepīt.

„Skaists vakars,” viņš nopūtās.

Tā neteica nekā, tik viņas slaidie pirksti slīdēja caur melnām matu grīstēm; ausīs šalca kā tumšs mežs, bet pirksti slīdēja tik klusi . . .

„Jums skaisti mati . . .”

„Nav vis . . .” Viņa notvīka un pārmeta bizi pār plecu.

Viņi abi gandrīz reizē nopūtās un aplkusa.

Viņš nezināja vairs ko teikt. Mēģināja turpināt pirmīt iesākto sarunu par laikrakstiem, bet tagad, viņai līdzās sēdot, tā izlikās nevajadzīga un lieka.

Tur sēdēja Alīna. Viņš to bij tik daudz reizes redzējis, ar viņu runājis, bet tagad tā bij pavisam cita. Viņai vairs nebij nekā ikdienišķa. Viņš manīja, ka tā krēslā atsvabinās no visa, kas tai uzlikts, iemācīts. Un pats viņš tika cits. Tas bija nonācis pie noslēpuma. Viss, ko viņš dienā domāja, tam tagad izlikās mazs, svešs un tukšs pret Alīnu. Viņš jūta, ka tam līdzās sēd sievietē, kaila, bez apsega, neizprotama kā zemes dvēsele. Tā klausījās viņa vārdu šalkā par mākslu, literātūru, mēģināja iedomāties, ko viņa lasījusi, un tam atbildēt, bet varēja redzēt, ka nespēj domāt, — kā nedomā cerīna zars, kuŗš taisās ziedēt. Tā gaidīja citu no viņa, un tiem abiem bija grūti, kā cilvēkiem, kas, ilgi maldījušies pa ikdienas meliem, ierauga patiesību kā lielas kvēlošas pūces acis. Tam bija gandrīz bail no viņas, kā mežā satikt kailu cilvēku. Bet nespēja aiziet, ap viņu tinās noslēpums skaists, zem kuŗa gulēja sievietē, kā tekošs ūdens zem mēness vizmas . . . Tas dzirdēja viņas elpu un domāja

tikai vienu: Alīna! ... Visas viņa domas noreibušas nokrita pie šā vārda kā maija vaguļiņi pie ugunskura.

Tas juta viņas matu smaržu, nedroši pielika roku pie bizes. Tā paskatījās uz viņu, nekā neteica. „Kā viņa man uzticas!” — Tas nedrīkstēja viņas noglāstīt, baidīdamies apvainot viņas uzticību. Viņš noņēma savu roku no viņas pleca un cieta klusu.

Pār rijas jumtu cēlās mēness. Debesis bij zaļas, zvaigznes valgas, kā ar rasu. Priekšā gulēja zaļš miežu lauks, pār viņu stiepās migla, pilna mirdzošu rasas pilienu, kas drebēja pie plaukstošām vārpām...

„Varbūt jūs gribat gulēt iet un es jūs kavēju?” Viņš piecēlās un taisījās aiziet.

„Nē, palieciet vēl,” viņa atkal pacēla galvu pret logu un klausījās, kā gaidīja vēl kā; bet viņš neprata tai tuvoties: nosēdās atkal un neveikli saņēma viņas roku... „Pavadiet mani,” viņš apjucis teica. Tā piecēlās un gāja viņam līdz, no saltuma spieždamās tam klāt. Tas spieda viņas lēno roku, kā sasildīt viņas baltos plecus — drebošus gulbja spārnus.

Aiz miglas jau blāzmoja rīts, viņš gāja tai līdzās pilns nemiera. Pie vītoliem viņi izšķīrās, viņš gribēja vēl ko teikt, bet nezināja vārdu. Viņa aizgāja...

„Es varēju viņu apkampt un noskūpstīt. Kāpēc es to nedarīju? Viņa man uzticējās, nāca man līdz... Ko viņa darītu, kad es to nobučotu!...” tas iedams domāja.

Tam netikās vairs uz māju iet, ne šķirties no šās savādās, skaistās nakts. Ceļmalā stāvēja nosūņojis siena šķūnītis ar atvērtu lūku. Viņš uzkāpa pa izdrupušo pakšņi augšā un atkrita sienā, plaši ieplēstām acīm, kā skatīdamies brīnumā.

Rīti kvēloja arvienu sārtāk, tumsa zuda; plava atvērās līdz pat kārkliem, kuņģi vēl saliekušies snauda zem rīta miglas, kā gani pelēkās sedzenēs... „Ko viņa darītu?” Viņš aizmiga ar šo jautājumu.

To pašu viņš domāja tagad. Tas viņam izlikās kā skaista mīkla, kas vilka klāt visus viņa prātus. Viņa

jūtas bija paceltas kā spārnos; tās dūca kā bites ap stiklu, aiz kuŗa bij neredzēta ziedoŗa pasaule.

*

„Jānis un Andŗs!” ŗie vārdi tam nebija mazāķ dārgi. Tas skatījās viņos kā rīta mākoņos. Vai kāds tā bij dzīvojis? Viņŗ bija pārliecināts, ka visā pasaulē tā dzīvojuŗi tikai trīs: Jānis, Andŗs un viņŗ.

Tas atminējās mazo Jāņa skoliņu aiz purviem un bērzu birzītēm kailā kalnā, kā garenu mūŗa kasti, kas izŗķīrās no kastes tikai caur to, ka viņai bij ŗķaidu jumts un divi ŗkurŗeņi. Pie viņas nebija neviena kociņa — neviens par to nebija domājis — tik malas grēdas un zirgu sienamās slitas. Arī viņi nedomāja par kokiem un puķēm; tie bij aizgājuŗi no dzīves un domāja tikai, kā vairāķ idejas ienest ŗai normalē, kur ļaudis gulēja tēvu tēvu ieradumos kā akmeņi sūnās.

Pagastā jau bija cilvēķi, kas klausījās. Kas apstājās mulsumā, kā gājēji mežā: tiem liekas, ka viņi pagājuŗi gaŗām krustcelēm. Un, zarus ŗķirdami, tie dodas mežā un meklē ceļā. Ar rasu drēbes, dūņās kājas, bet vaigā mirdz austoŗa saule.

Jau bija cilvēķi, kas gaidīja kā. Tie, kas pirmie rītā mostas, tie, kam jautrs miegs. Ko sapņi tin vieglās dzijās, kas trūķst pie pirmās pakūŗtēŗanās; baloŗi, kuŗus nevar noķert cilpā; ceļ spārnus uz sauli, līdz mana tuvojamies. Caur vieglu miegu dzird rīta ŗoļus un uzceļas sārti, pilni rīta vēsuma, kā rasā gulējuŗi rudens āboli.

Tie, kas rītā iziet ārā un dzird pirmos gaiļus. Redz jau uzvilktu saules loku, pirmās asinssarkanās bultas...

Reiz svētdienas vakarā pie viņiem ieradās divi jauni saimnieķu dēli — no kalna aiz bērziem — un lūdzā, vai nevarot viņus pamācīt vijoli spēlēt... Viņu vaigi un lūpas patlaban sāķa pārvilkties vieglām, dzeltenām spalviņām, kas mirdzēja kā medū mērcētas... liepu medū. Acis jautras, ziņķāŗigas, kuŗas

varēja jau smaidīt zobojši, neticīgi. Viņas jau bij redzējušas dzīves kailumu un radušas neticēt un šaubīties. Tie bij jau redzējuši tukšas vagas, mātes rūpes un bēdu pilnos pātarus. Arī māte jau šaubījās un lūdza Dievu ar nogurumu, bez cerības — vairāk aiz ieraduma. Aiz viņiem jau bij tautas vilšanās un šaubu rūgtums, kas skatās vairs tikai sevī, palaižas tikai uz sevi, — ko bija pievilis Dievs un cilvēki. Viņi bij noklausījušies tautas pagātņi vēja šalkšanā, ganot pielijušās birzēs, redzējuši to savas istabas tumsā.

Jau pazina darbu. Bij gulējuši ar kumeļiem norā un modušies ar purva strazdu. Zināja, kā sāni smilkst, griežot smagus siena vālus; kā asiņo pirksti, kūlišus sienot. Uz linu lauka vakarā bij mazgājuši stīvās rokas sērmūkšu sulā — sasprāgušas kā saulē mālš. Zināja, cik patīkami sarmas rītā atsist ledu no linu mārkā un laisties iekšā zaļās gļotās. Stāvēt kā saltās tērauda stīpās, sviest sauju pēc saujas kā vārdes uz krasta un redzēt, kā saule, bāla, kā neizgulējusies, salti smiedamās, aiziet pār kailo ataugu un nenāk ne labrītu padot... Pazina sniegu, pazina lietu. Zināja, cik sēri ragavas čikst ziemas dzeltenā krēslā, kā izsalst acis un kājas sveši kladz uz zemes, braucot caur tāliem mežiem. Viņu matos vēl varēja manīt rijas putekļus, uz sārtās pieres pie pašiem matiem vienam vēl ātrumā nenomazgāta pelēka strīpa...

No vijoļu stundām iznāca sarunas mazās bleķa krāsniņas priekšā.

Krāsniņa sprakstēja no visa spēka. Ķieģeļi plīsa, smiltis čirkstēja aiz plātēm. Ogles kvēloja līdz melnai naktij.

Mazā dzelzs krāsniņa, pilna zvēroša zelta!...

Viņi runāja līdz pusnaktij. Liesmas priecīgi ziedēja tumsā, viņas bij mirdzoša uzvaras cerība.

Un viss, ko viņi runāja, bij skaists un baigs, kā uguns naktī. Tie bija bērni, kas rudens vakarā klausās šausmīgā pasakā, drebēdami aiz bailēm un cīņas prieka. Kad līdzcietība jaucas ar dūsmām un katrs

jūtas aizmirsts muļķītis, kas atsvabinās saules meitu un nocirtīs pūķim deviņas melnās galvas.

No šī pulciņa vēlāk izauga dziedātāju koris. Jānis, kuŗš pavisam nebija mūzikāls, uzņēmās koŗa vadīšanu un svētdienās nosvīdis mācīja dziedāt, piespēlēdams sārto meiteņu balsīm savu čikstošo vijoli.

Svētdienu pēcpusdienās sanāca jaunie saimnieku dēli, saimnieku meitas, sastrādātām rokām — bet pieres jau tās slēpa no saules: tās bija baltas jau kā alabastrs, un matus tina čaukstošs zīds. Bij arī daži saimnieki un vērīgākie kalpi un kalpones, kā sārtas magones.

Dziedot un runājot, atnāca korī mūsu biedru domas, kā svešas meitenes neredzētās drēbēs, kuŗām no iesākuma brīnās, atraujas, — līdz iemīlas visi viņu dzirkstošās acīs un skaņos smieklos. Līdz sāk tās par visiem valdīt un tie gatavi iet par viņām ugunī un nāvē.

Atmiņas no šā laika Vilnim bij vismīļākās: acis raudzījās kā zaļā ugunī...

Cik toreiz bij viņi savādi! Tie cietumnieki, kas izlauzušies ārā no sapuvušām sienām ar visām durvīm un logiem, norāvuši namam slēģus, lec un dauza tos mežonīgā priekā! Pat apģērbs tiem izlikās par šauru! Vasarā tie nometa drēbes un staigāja pa mežu kaili kā fauni, kliegdami liksmus, asus zaimus un gavilēdami tālu pār kalniem.

Andža skola, kur tie visi trīs pa vasaru dzīvoja, viņiem izlikās par šauru. Tie nesa uz mežu piegūlnieku maisus un klāja sev vietas noras krūmos un tur gulēja nakti jauno alkšņu medus gaisā.

Vakarā sakūra uguni un ilgi runājās ar zvaigznēm. Liesmas rūkdamas gāja augstu caur alkšņu lapām, augstu gāja draugu sapņi. Nebij nekā, par ko viņi nevarēja smieties, lai ar visi meta krustus. Nebij tālumam, ko viņi nedrīkstētu sapņot. Naktis — zilas; zvaigznes mirdzēja asi; droši laidās viņu sapņi ziliem, švīkstošiem tērauda spārniem.

Bija arī klusas stundas, kad tie jutās sieti pie zemes. Tad viņi nededzināja uguns un, kā sevis nepazīdami, sēdēja krēslā; jūta uz vaigiem vēsu rasu, redzēja mēness zelta naudiņas birstam alkšņu zaļā krēslā... Tad zeme garoja smagi un saldi un zvaigznes mirdzēja aiz mēness staru tīkla kā mīlas acis... kā acis, kuņas pazina tikai katrs viens pats...

LETARĢIJA

I

Savāda slimība, kuņai neviens nezināja nosaukuma, bij pārņēmusi Launa miesu. Vai kāds bij aizspiedis viņa dzīslas un aizslēdzis sirdi, šo dzīvības aku?... Miesa vīta un bālēja acīm redzot, kaut gan Launs bija bagāts un varēja izpildīt katru viņas vēlēšanos. Dzīslas uzpampa, kā izsērējuši strauti, asinis vilcinājās un stājās, kā klausīdamās svešā balsī. Miesa likās nevērīga, nederīgs trauks, kas nespēj saturēt visdārgāko, sveša čaula...

Jūtas vēl bija ļoti asas. Kā atdalījušās no miesas, tās noskatījās uz viņu it kā no citas pasaules.

Sāpju nebija nekādu, tikai locekļi palika arvienu nespēcīgāki un vienaldzīgāki. Tie it kā atkrita no dzīves, kas reiz bij izlikusies tik pievilcīga un skaista.

Viņš vairs neizgāja no mājas, ne pie saviem draugiem, ne uz pilsētas dārzu klausīties akas šalkoņā.

Veselām dienām tas gulēja uz dīvāna lielā baltā zālē, un pusmiegā tam nāve izlikās saprotamāka kā dzīvība.

Pamodies viņš brīnīdamies aplūkoja apkārtējās lietas, kā noslēpumu, pie kuņa velti klauvēja viņa domas. Un tās bij tik vienkāršas lietas: apaļais galds te pat klāt, ciets, viegls zem viņa rokas, baltās sienas;

uz grīdas spoža saules palte ar vieglām aizkaru ēnām. Viss tas bija un nebūs, nekad vairs nebūs! . . .

Garās, nokusušās kājas, bālās, nosvīdušās rokas, krūtis, kuņģis slāpa elpa, — viss tas likās viņam svešs, kā maska.

Viss tas nokritis kapā un satrūdēs. Ar ziņkārību un žēlumu viņš aplūkoja savu roku, to viņš pazina tik labi, tā viņam bij ilgi klausījusi — drīz no viņas paliks tikai jēli, sarkani kauli; šis smalkais bālums saspriegās un aiztecēs prom, kā ūdens aiztek pa pirkstu starpām . . . Bet viņam netikās raudāt, un tas nezināja arī smieties, jo no dzīves tas nekā nesaprata. Neviens nezināja, kas ir dzīve. Kas viņam bij ko smieties tur vai raudāt. Viņš noskatījās visu ar vēsu vienaldzību, valdīdams bailes.

II

„Maskas, maskas!” Launs murgoja kā ārprātīgs. . . Ar bailēm aplūkoja savu sievu. Arī tā nesa masku. Vieglais lokanais stāvs pelnu pelēkās drēbēs, mikstie, pelēkie mati, ovālā bērna sejiņa, sīkiem, sēri pelēkiem pantiem; balss mīksta bez skaņas, kas slāpa kā pelnos. Vai tā nebij maska? Viņa bij tik laba un līdzjūtīga un centās atdzīvināt viņa mirstošos locekļus. Lika viņam karstus pelnus pagalvī un pie kājām. Viņa tā norūpējās un nobēdājās par viņu! . . . Bet miesa tam bij jau palikusi vienaldzīga un sveša. Viņam bij vienalga, kā grozīja, ko darīja ar to . . . Tas priecājās, kad atnāca nakts, kad apklusa sievas nopūtas, neredzēja vairs viņas līdzcietīgo smaidu.

Nakti viņš gaidīja ar ilgošanos, kā atpestīšanu no meliem, — kad uz krēsliem gulēja drēbes, kā atstātas maskas, sieva mierīgi elpoja gultā. Tikai viņš negulēja. Nakti tas redzēja patiesību skaidrāk kā dienā. Tad viņš bij viens ar savu likteni . . . Un tas redzēja tumsā savas dzīvības koku. Nāve bij noliekusi viņa zaļos zarus un nolasīja pēdējos zeltainos augļus. Viņš

svētīja šo stundu; tam likās, ka arī debess nomet masku: kā gaišas ēnas izklīda mākoņi; gar krēsliem turēdamies, viņš piegāja pie loga un ilgi skatījās zvaigznēs.

III

O, viņš bija līdzietības cienīgs tēls! Daudz noskumušu draugu sēdēja pie viņa kājām. Bet nekas vairs nesaistīja Launu ar tiem. Starp viņiem bija tālums, aiz kuŗa tie viens otra nevarēja pazīt. Launs bija nolaidies kā akā, tie no augšas varēja tikai noskatīties, bailēs. Viņi nevarēja tam nākt līdz, kā citreiz pie dzīru galda; viņš palika lejā viens ar savu likteni.

Un viņu līdzietība derēja daudz vairāk viņiem pašiem nekā Launam. Pussastingušais tēls zem baltā palaga dažā no viņiem tiešām modināja siltas jūtas, bet dzīvam un veselam arī sāpes ir laime: tie varēja aiziet no Launa ar pilnu sirdi, domājot par to, cik viņi labi, līdzjūtīgi un viegli aizkustināmi cilvēki...

Nekas Launu nesaistīja vairs ar dzīvi, visi pavedieni notrūka un atvilkās skanēdami, kā nogrieztas tērauda drāti: nāvei bija asas dzirkles.

Pat sieva tam palika sveša, kaut gan teicās viņu bezgalīgi mīlot un nevarēja slēpt asaru. „Nu, kapā jau man līdz, nekāpsi...” Launs auksti domāja.

Tikai viena skaņa pavadīja to caur dziļo tumsu: reiz birzē viņš bij dzirdējis meitenes smieklus. Un visu laiku tie skanēja viņam ausīs kā zvans.

Un viņš domāja: „Kas saista šo mirkli ar to vasaras dienu, kad es pirmo reiz dzirdēju tavus smieklus ataugā? Kad tu nesi uz pleciem savus matus kā mirdzošu saules kodeļu un rādīji man savu smejošo vaiņu... Ne esmu teicis, ka tevi mīlu, ne skūpstījis, — un tu pavadi mani nāvē. Viss ir nozudis, dzirdu tikai tavus smieklus, vairs esam tumsā tikai divi, es un tu.”

Launs atsauc savu sievu: „Kad es nomirstu, atai-

cini Elenu. Lai viņa redz mani vēl zārkā. Lai skan pār mani vēl viņas smiekli! . . .”

Viņš nogrima dziļā nesamaņā . . . Nāve, likās, bij nogriezusi pēdējo pavedienu, kas turēja Launu virs bezdibeņa.

Viņu nomazgāja, saģērba baltās linu drēbēs, kā viņš pats bij vēlējies.

Kājās melnas samta kurpes, rokās iespiests novītis rozes zieds. Uz galda atvērtā zārkā, kā vieglā laiviņā, kas gatava uz braukšanu.

Pār zārku liecās divi tēli. Atraitne raudāja, galvu ietinusi sēru šķidrautā. Elena noliekusies taustīja Launa vēso roku, vai nemanīs pulsu, atklāja viņa iekritušās krūtis, vai nedzirdēs sirdi. Kaut tikai drusku manītu dzīvību, viņa uzpūstu to par degošu kvēli. Tad viņš piederētu tai un staigātu līdzās pa plaukstošām birzēm. Tas klausītos viņas gavilēs un dzīvotu no viņas prieka. Tā pati bij tik pilna dzīvības. Viņai vajadzēja trauka, kur atliet savu pārplūstošo spēku. Visu laiku viņa bij to nesusi kā reibinošu zāļu nastu . . . Jau galva bij noslikusi no nastas, viņa gribeja izdalīt to, veltīt kailāko no visiem. Bet tas gulēja zārkā . . .

Viņas acis slīdēja pār Launa vaigu kā aizšautas bezdelīgas.

IV

Launs slāpa un cīnījās necilvēcīgām mokām pakustēties. Locekļi bija iesaluši kā ledū. Pirmā sajūta, kas ienāca viņa apziņā, bij šīs briesmīgās cīņas smagums. Viens bij iekalis viņu kā dzelžos un gulēja uzvēlies uz krūtīm. Tā bija kapa tumsa, smagāka par vissmagāko murgu. Bet tā bij tīri miesīga sajūta. Dvēsele visu slimības laiku bij dzīvojusi nāves tumsā un pazina vientulību. Viņa vēl nebij atmodusies un nezināja, ka ir kapā. Tā bija vēl tikai miesa, kas cīnījās pamosties.

Mēle mutē gulēja stīvi kā galoda. Ar lielām mokām izdevās pakustināt to, un viņš dzirdēja savu pirmo nopūtu. Pacēla smagos plakstiņus. Tumsa. Kur viņš bij? Mājā uz dīvāna? Vai vakars bij, ka tik tumšs? Kāpēc nededzināja lampas? Un kas viņam bij uz acīm uzmetis šo stīvo autu? Ar lielām mokām viņš attina to. Par ko te bij tik šaurs, ka nevarēja pakustēties? — rokas metās pie dēļiem, kuņģi apspiesti nodunēja. Launs manīja ko nelabu. Viņš saņēma visus mostošos dvēseles spēkus un sāka klausīties. Dzirdēja slāpstošu dunoņu. (Tur bēru vainagi lūza un čaukstēja un smiltis gulās gar zārku.) Kas dunēja un čirkstēja tik nejēdzīgi kā smiltis? Launs briesmīgi nevarēja ciest smilšu, — ja zemes aizbirza kādreiz aiz nagiem. Smaga, slāpējoša zemes un skuju smaka viņam atkal uzgulās uz krūtīm un aizņēma elpu... Un karbols?... Vai viņam bij kāds ievainojums?... Viņš mēģināja piecelties: galva atsitās pret dēļiem un atkrita nespēcīgi atpakaļ uz savādi čaukstošā skaidu spilvena. Uz krūtīm tas sataustīja mazu, vieglu koka krustiņu... Tagad tas atminējās, ka bija taisījies uz nāvi. Un līdz ar atmiņu par slimību, viņā pamodās pēdējās domas, ar kuņģam tas bij kritis nesamaņā: smiekli, kuņģus reiz bija dzirdējis birzē. Tas dzirdēja viņus kapa tumsā, kā Lieldienas zvanu noslāpušā pavasaļa naktī. Tas bija brīnums, kas jauca viņam prātus, un viņš domāja kā toreiz: „Kas saista šo mirkli ar to vasaras dienu, kad es pirmo reiz tevi dzirdēju smejamies ataugā. Tad spīdēja saule, un tagad es slāpstu tumsā!...” Viņš ilgi domāja šās domas un nevarēja atrast viņām gala... Izmisis tas spēra ar kāju pret zārka sienām, nodauzīja rokas jēlas un kļiedza, kļiedza, pats nezināja ko, lai apreibinātos ar troksni un nezinātu, ka ir aprakts. Šausmas viņam deva necilvēcīgus spēkus. Kaut kas lūza, dēļi brīkšķēja un kājas apbruca smiltīm. Viņš vairs nevarēja to pakustināt. Tad tas atspiedās uz elkoņa un sāka daudzies dūrēm, aizmirzdamš sāpes, lai tikai tiktu

ārā no šām domām. Jo tas bij pamodies, un viņā bij saslējusies dzīvība ar pēdējo spēku.

V

Viņš nevar būt nomiris... Vai miroņa vaigs ir tik silti balts? Elena šaubījās. „Vēl nerociet šodien, vēl nerociet, viņš uzmodīsies,” tā lūdza, kā klausīdamās noslēpumā, kā pati brīnīdamās par saviem vārdiem.

„Ak, man vairs nav cerības! Viņš slimoja tik ilgi un nu jau trešo dienu guļ zārkā.”

„Vēl nerociet, lai paliek vēl šodien! Viņš uzmodīsies...”

„Ak mīlā, kā lai nerok? Kaps ir izrakts, viesi saļūgti, mielasts sataisīts...” Atraitne noslaucīja asaras un izgāja skatīties, vai skujas jau izkaisītas uz ceļa...

Bailēs sastingusi, Elena noskatījās, kā zārks zuda aiz sveču dūmiem un klusās, stīvās cilvēku drūzmas. Viņa gribēja kliegt, bet tai nebija spēka. Viņas dvēsele atradās pūļa varā, un tajā gulēja negrozāma pārliecība, ka Launs ir miris. Viņa bij piespiesta kā pie sienas un mēmi noskatījās, kā zārks, šūpodamies uz dvielēm, pazuda kapā... Tikai tad, kad no cilvēkiem bija palikušas tikai pēdas smiltīs, viņa atdzīvojās un, nezin kādēļ, sāka plosīt vainagus un izjauca smiltis; pielika vaigu pie zemes un klausījās. Dzirdēja tikai klusu, slāpstošu čaukstoņu. Nemierā tā skraidīja ap kapu, gribēja aiziet, bet vienmēr atnāca atpakaļ, pielika vaigu pie zemes un klausījās... Gavilēdama nu uzlēca augšā: no kapa nāca dobja duņoņa. Viņa klausījās atkal un atkal, kā atdzerdamās: varēja izšķirt noslāpušu cilvēka balsi... Tā sauca kapračus un stāstīja, ka mironis dzīvs, lai nākot, rokot ārā, viņš noslāpšot zārkā... Ar lielām mokām viņa dabūja tos pie kapa: neviens negribēja ticēt. Skatījās uz viņu kā uz ārprātīgu. Gāja līdz, lai tiktu

no viņas vaļā. No kapa nāca savāda dūzma. Zeme dunēja viņiem zem kājām...

Un atkal lāpstas svieda smiltis, tikai racējiem rokas drebēja. Elena izrāva vienam lāpstu, un tērauds gaviļēja grantī kā zvans. Viņa jau pazina Launa balsi. Viņa vairs nevarēja valdīt prieka un sūtīja cilvēku no kapsētas uz Launa māju, lai paziņo kundzei, ka viņš dzīvs.

Lāpstas atdūrās pret zārku. Elena aizdzina kapračus. Ar rokām atkasa zemes, gribēja atcelt vāku, bet nevarēja — zārkā bij jau klusu. Varbūt viss bij jau beidzies! Viņa izmisusi sauca kapračus, tie attīrīja zemi un apdomīgi nocēla vāku.

Launs gulēja zārkā asiņainām rokām, liķa auts saplēsts uz ceļiem, kājas smiltīs. Acis vaļā, nogurušas, plakstiņi lēni cilājās.

Zārkam galvgalā stāvēja Elena un redzēja brīnumu, kuŗam bij ticējusi ar visu dvēseli.

Lēni noliecās un saņēma Launu zem padusēm... O, viņa bija stipra, — Launs izvārdzis, viegls, pieklāvās tai pie krūtīm kā bērns un nespēcīgi šņukstēja; miroņa kurpes nomuka smiltīs. Pa trepēm, kuŗas nolaida lejā, kā varone Elena izkāpa no kapa, — nezināja, kur izglābto likt: gaisā bij jau valgs vakara vēsums, — viņš plānās miroņa drānās, apskāvies spiedās tai klāt un runāja kā nesamaņā: „Aiznes, aiznes mani prom no kapiem!”

Elena atslīga ar viņu uz kāda kapu sola. Viņš bij vēl tik vājš, drebēja no uzbudinājuma un vakara vēsuma.

Pa kapiem ātri steidzās kāda sieviete. „Kur viņš ir, mans vīrs, mans vīrs?” Tā nokrita uz ceļiem pie sola: ietina Launu mētelī, slaucīja viņam smiltis no kājām. Elenas vaigs staroja uzvaras priekā. Tā atsva-binājās no Launa un lepni nogāja pie malas. Sieva skūpstīja viņa ceļus un raudāja... „Es atnesu tev arī kurpes. Tagad ir tik vēss,” viņa teica un ņēmās aut viņam kājas.

Jā, tās bija viņa kurpes, un tā bij viņa sieva... Viņš pazina šos pelēkos matus, no kuŗiem bij noslīdējis auts, šo pelnu pelēko sejiņu, pār kuŗu skrēja asaras...

„Kur ir tā, kas mani piecēla?” viņš skatījās apkārt, bet nekur viņas neredzēja.

„Kur ir tā, kas mani piecēla?...”

Arī sieva izmeklējās Elenas, bet neatrada.

Tad Launu pusnešus aizveda no kapsētas...

Bet Elena sēdēja vakarā pie tukša kapa.

MAZGĀTĀJA

Aino Salminena bij mazgātāja... Kādēļ ne dziedātāja, kuŗu uz skatuves apber puķēm; ģimnaziste, kuŗa smiedamās pārnāk no skolas, zeltaini pūkainu galviņu pūkainā aunādas cepurītē, ar sniega pārslīņu acu skropstā? Vai advokāta kundze, kuŗa vakarā elektrisko lampu baltā gaismā staigā pa bulvāri, aiz gaŗa laika ieiedama vienā otrā bodē, — te paņemt cimodus, te sulotus augļus, te mirdzošu kristalla trauku? Vai bagāta tirgotāja meita dejas uzvalkā, dziļi izgrieztām krūtīm, kuŗu maigais rozā greznums viegli šūpojas gaišos atlasa vilņos sveču tveicējošā spožumā, kad tā, atspiedusies ar mākslotu nogurumu uz kavalieŗa rokas, gaida valša pirmās skaņas?...

Bet viņa bij tikai mazgātāja. Somijā vēl pastāv ieradums pieņemt atklātās pirtīs par mazgātājam sievietes. Kāpēc liktenis bij iemetis viņu sutainā pirtī un ik dienas lika viņas rokās kailas svešas miesas, kuŗas atdevās viņai kā mašīnai, ar klusu riebumu un vienaldzīgu līdzietību saņemdamas viņas pakalpojumu?...

Arī viņa gaidīja uz deju pulksten vienpadsmitos dienā, sutainā koridorā, kā aktrise aiz kulisēm, vai

dejojāja balles uzvalkā, tikai ar drusku citādu uztraukumu. Arī viņai sākās dejas, kur takti sita apmeklētāju miesas untums un spēlēja ūdens un tvaiks.

Pelēka, pielijušām drēbēm, kuŗas ejot sitās tai ap kājām, viņa skrēja no viena numura otrā, te ar samirkušiem palagiem, te ar veļas sniegu uz rokas, te ar zaļu limonādes pudelīti padusē, vai zeltainu apelsīnu uz šķīvja. Kā gaisa meita mitrās mākoņu skrandās, viņa grozījās drīz te, drīz tur: te ar slotu, te ar krāsns krukli, un no viņas piemirkušām drēbēm gar sarkani notvikušām kājām sūcās netīrs ūdens...

Arvienu jauni apmeklētāji ar veļas sainīšiem padusē gaidīja viņu priekšistabā uz gaŗā koka dīvāna. Arvienu no jauna vērās durvis, no āra zuda koridoru krēslā. Tik skrienot tā manīja viņu aukstos zobus pie savām basām kājām...

Jau desmitos viņa atstāja veļas nodaļas smagās velves un kāpa augšā pa trepēm smaržojošiem dvieļu un palagu klēpjiem — no viena tvaika otrā. Numuros jau tvīka krāsni; krāni sīca, un uz pieres spiedās sviedri.

II

Viņas darbs bij no ārienes pavisam nepievilcīgs. Bet tam tomēr bij sava apslēpta dvēsele.

Ikkatrs viņā redzēja tikai mazgātāju, kuŗa dara ierasto dienas darbu. (Ļaudīm piemīt savāds aklums: viņu plakstiņi ir pārvilkti ar ieraduma tēnu.) Tikai rets kā pa miegam manīja to neparasto maigumu un labvēlību, ar kādu mazgātāja saņēma cilvēka miesu. Bet šī sajūta pazuda kaut kur un aizmirsās. Tikai atstājis vannu, katrs juta gaišu prieku...

Aino Salminena mīlēja savu darbu. Tas piepildīja viņu līdz pirkstu galiem.

Laikam viņas tēvs, kuŗš bij ienācis no laukiem kā „nabaga puika” un izvēlējies par saviem darba rīkiem pinzeli un krāsu podu, vaļas brīžos nodarbodamies

ar zīmēšanu, bij atstājis viņā ietītu mākslinieka dvēseli.

Viņai bija dzīva daiļuma sajūta, tāda, kāda ir trauku pārdevējam, kad tas, iztinis no salmiem jaunu krūzi, ar pirkstu piesizdams, klausās viņas skaņā. Tā milēja cilvēka miesu un turēja to rokās kā dārgu trauku.

Viņa pazina jaunības rožaino vieglumu un vecuma pelēko šļauganumu... Viņai atklāja visu vienaldzīgi, kā spogulim vai sienai, bet viņa visu sajuta neparasti dzīvi: kroplība sacēla viņā riebumu un skaistums savilņoja līdz klusām maigām sāpēm.

Tik vēlā vakarā, kad tā bij nogurusi, visas šās jūtas pārvilkās kā ar miglu, un viņai gaŗām slidēja tikai svešas miesas, kuŗas pavēloši prasīja viņas kustēšanos.

Ar to beidzās diena. Satinusies savā pelēkā lakatā, viņa gāja uz māju, taustīdama ķešā iegūtos naudas gabalus.

III

Reiz rudenī, kad sākās darba diena, Aino stāvēja priekšistabā, atspiedusies pie sienas, baltā krekliņā, atlocītām piedurknēm un gaidīja apmeklētāju.

Viņa vairs nebija jauna. Sīks somietes ģimītis plānām, baltām lūpām, aiz nosarkušiem vaigu galiem sēri iesplēstas pelēkas acis... Uzlocītais krekliņš atklāja brūnas rokas ar zūdošu jaunības apaļumu.

Atspiedusies, kā pielipusi pie pelēkās sienas, viņa vērās caur aizsvīdušo logu uz bulvāŗa koku melnām galotnēm, pie kuŗām viegli pieķērusās drebēja pēdējās bāli zaļās lapas. Šis zaļums bij tik viegls un aizejošs kā vēja uzmests tīkliņš.

Tā sajuta nogurumu visos locekļos. Vai tādēļ, ka dienas darbs vēl nebij aizkustinājis viņas spēku, tā kā tai bij vaļā atlaisties un domāt par sevi? Vai vainīga tur bija rudens diena ar pēdējo aizejošo zaļumu?

Jo arī viņa mīlēja vasaru, kaut ar tik daudz, kā uz ielas varēja redzēt.

Visa viņas būtne bija lēnu skumju varā, tās gulēja uz viņas locekļiem kā smaga krēsla.

Pie kases sēdēja sārta kasieriene, brūnām uzgriez-tām sprodziņām ap kaili spīdīgo pieri un garlaicīgi šķirstīja vecu joku lapu.

Citas mazgātājas — pa lielākai daļai padzīvojušas sievas — vēl klusi, steidzīgi staigāja pa gaŗo korido-ru ar veļas baltumiem uz rokas. Kaut kur pilēja krāns ar gaŗu, sēru metalla skaņu...

Slaiks vīrietis stāvēja pie kases. — Aino nemanīja, kā viņš bij ienācis — tā ievēroja tikai viņa kustošo muguru gaŗā pelēkā rudens mētelī un balsnos deni-ņus zem platās melnās platmales.

Tad atskanēja zvaniņš, un viņš nāca šurp, ejot no-ņemdams cepuri. Viņa nebij ilgi redzējusi tik daiļa seja. Viss viņš bija tik zeltaini ruds kā rudens. Rudi mati, balta piere, gaiši pūkainām uzacīm, kuŗas iz-skatījās kā maigi uzpampumi. Balsna seja ar viegli silstošu jaunības sārtumu. Ruda kopta bārdiņa mīk-stām nošļukušām ūsiņām, zilas, nogurušas baudītāja acis. Tik drusku izspiestie vaigu kauli ienesa šai har-monijā ko nevajadzīgi cietu.

Kā gaŗām slidēdams, tas pavirši paskatījās uz mazgātāju — tā aizkustināja viņā kādu patīkamu atmiņu... Vai kādai no pazīstamām sievietēm viņā bij kas līdzīgs? Vai uz bulvāŗa kaut kur tas bij re-dzējis sentimentālu glezniņu tādā pozā?...

Viņa sakustējās un gāja tam pa priekšu, nedroša un apjukusi. Šis cilvēks, kā nācis, bij ienācis viņas dvēselē, savienodamies ar viņas domām. Tur viņš ie-stājās, kā zirnekļis savās dzijās, un sāka aust savādu miglainu uztraukumu.

Drebošām rokām tā slēdza durvis. Sirds sāka sist, kad viņa iegāja iekšā. Kaut varētu kur aizbēgt, pa-slēpties, — tāds viņai bij kauns no savām atlocītām

rokām un uzspraustiem brunčiem, un no tā, ka viņa mazgātāja...

Kas tas bij? Viņa pavisam apjuka un neprata aizgriezt vairs krāna! Karsts ūdens lielām šaltīm gāzās vannā, piepildīdams mazo kambarīti ar baltu sutu. Jau gāja pāri... līdz tā dabūja vēl atraut nolaižamo ķēdīti. Tad kūpošais līmenis sakustējās: ūdens vannā sāka noplakt.

Drusku apmierinājusies, Aino aiztaisīja krānu, iemeta termometru un sāka laist saltu.

Jauneklis izģērbies stāvēja durvīs...

Viņa ātri norādīja uz sataisīto vannu un gribēja aizzagties tam gaŗām, bet tas viegli saņēma viņu pie pleca un teica, lai paliekot, viņam vajagot mazgātājas.

Viņa nevarēja aiziet un nezināja, ko iesākt. Nolaidsusi acis, tā palika stāvēt, tad viņas pelēkā pierīte spēji savilkās grumbās un zem plakstiņiem ātri sāka kustēties asaras. Viņa aizklāja seju ar priekšautu un pazuda.

Nezinādams, ko domāt, jauneklis iekāpa vannā un, pārlicies pār malu, klausījās. Nekā nedzirdēja. Mazgātāja bij aizgājusi... gribēja zvanīt, bet siltais, glaudīgais ūdens piepildīja viņa locekļus ar smagu slinkumu.

Atkal kur pilēja krāns, un katrs piliens atskanēja kā skūpst, ar sēru metalla pieskaņu.

Ap viņu šūpojās klusi, glāstoši viļņi un ievilka to neredzamā saskaņā. Viņam negribējās izjaukt to ar zvaniņu. Lai paliek! Viņš noskalosies pats, kā redzēdams... Varbūt viņai bij kādas sāpes...

Viņš izstiepa ceļus un atļaidās ūdenī. Aizvēris acis, tas nodevās domām, kuŗas dzina caur smadzenēm rožaina šalka. Priekš acīm kāpa balta, mīksta miglīņa un kūpēja viņam pār galvu. Kaut kas viņu viegli spieda. It kā kas būtu atgadījies... Viņam palika drusku skumji. Vai tādēļ, ka viņš bija palicis viens un ūdens pilēdams vilka līdz vienmuļīgo metalla skaņu?

Un miglā, kas kūpēja viņam pār galvu, tas redzēja mazgātāju. Atslējusies pie sienas, baltā krekliņā, kailiem elkoņiem, tā skatījās uz viņu platām, sēri pelēkām acīm... Kur viņš to bij redzējis? Tā atgādināja viņam kaut ko pazīstamu. Un atmiņā tam sāka iet gažām pazīstamu sieviešu tēli, ar kuŗām tas kādreiz bij stāvējis sakarā.

Viņš atrada jaunu meiteni, ar kuŗu tas kādā ziemeļu pilsētiņā pāra gadus atpakaļ bij pavadījis dažas laimīgas dienas.

Viņam likās, ka tā un tomēr nebij tā. Vecāka, pelēkāka un rupji kairinoša, mazgātājas krekliņā un uzsprastos bručos...

Tam likās, ka no viņas drēbēm nāktu netīra, reibinoša smaka... Viņa mute atvērās kā slāpēs.

Tagad tas saprata arī viņas savādo uztraukumu. Viņš to bij uzminējis ar savu instinktu... Kāpēc neizlietot gadījumu? Mazgātāja... Interesanti... Pēdējos divus gadus viņš bij tā dzīvojis, ka tīrās pilsētas dāmas ar mūžīgo rožu un vijolišu smaržu, kuŗas tas tik viegli uzvarēja ar savu skaistumu un Don Žuana veiklību, — viņam bij sen jau apnikušas.

Piedzīvojumu meklētājs un baudītājs, kas negāja gažām nevienam zaļam zaram, ja ieraudzīja augli viņā, lai tas būtu augstu vai zemu, — viņš domāja par mazgātāju... Nevienam vēl nebij bijusi mazgātāja... Viņš iedomājās jau, kā stāstīs saviem biedriem par šo interesanto piedzīvojumu.

Smagums izzuda, ūdens palika rēns, un tas ieraudzīja gaiši mirdzošu gāzes radziņu un sienu, kā ar bronzu nolietu. Viņš sakustējās un sāka mazgāties. Nu jau viņš zināja, ko darīs. Ne par ko tas ilgi nedomāja, un nekā tam nevajadzēja ilgi ilgoties.

Kad mazgātāja bij pārvarējusi nejaušo jūtu savīļņojumu un ienāca numurā, — apmeklētājs bij jau aizgājis. Uz mazā tualetes galdiņa mirdzēja sudraba naudas gabals un balta papīra strēmele ar ātri slido-

šiem burtiem: „Atnāciet rītu, plkst. 4, Fabiana ielā 7, III — Vikstrēms.”

Ilgi tā skatījās papīriņā, stāvēdama zem miglota gāzes radziņa. Likās, ka nebij diezgan gaišs, lai saskatītu skrejošās rindas... līdz rokas tai sāka drebēt.

Ūdens laiski šūpojās vannā kā taukaini spīdīgs smaids.

Atskanēja zvaniņš. Mazgātāja satrūkās un ar neizsakāmu rūpību salocīja papīriņu un noglabāja to azotē. Tad viņa lika rokas netīrā ūdenī.

IV

Tiem, kas dzīvo no druskām, neredzams kāds staigā līdz un čukst ausīs skaistākās pasakas. Šis vil-tīgais māns saista tos pie dzīves ar saviem meliem. Tas sēd pie viņiem kā kopējs pie slimnieka gultas un stāsta par prieku un sauli, kuŗu smagos sāpju mur-gos tikko jūt no tāluma. Arvienu kā zelta acs ieska-tās tumsā, pamirdz un aiziet. Kā balta roka sniedzas caur smagām dzelzu durvīm ar ziedošām rozēm. Bet kad tie atmostas un atver acis, neviena nav. Durvis cieti. Dzelzu bultis rūs kā rūsējušas cietās tērauda cilpās. Tik dvēsele deg pati savās slāpēs. Pati raugās savā spožumā, pati sildās pie savas uguns.

Aino Salminena bij paradusi piepildīt savas dzīves kailumu ar savādu sapņu spēli. Viņai bij īsta mākslinieces fantazija. Tā tērpa viņu karalienes purpurā un izklājās tai zem nogurušām kājām, kā kvēloši raiba austrumu sega. Tā izlēja siltu gaismas vizmu viņas pagraba tumsā un zīmēja uz pelēkām sienām kustošas zelta lilijas...

Viņa arvienu vēlu pārnāca mājā, kad pagrabiņā jau visi gulēja. Tikai māte reizēm pamodās, nosēdās tai līdzās pie vecā galda un stāstīja par savām bēdām. Bet tas bij tikai tad, kad viņai nebij īres ko samaksāt, vai citas kādas rūpes nedeļa miera. Māsa,

kuŗa gulēja ar māti vienā gultā, arvienu bij smaga, dziļa miega pilna.

Vakarā Aino pa laikam bij pilnīgi viena... Viņa klusi aiztaisīja durvis un nolika kaktā slapjās drēbes. Tad atsedza uz galda atstāto ēdienu un paēda tāpat ielas lukturā maigi dzeltenā gaismā, kuŗa zeltīja viņas mīkstos, sajukušos matus, kamēr viņas profils kustējās pagraba krēslā.

Laterna jauca bāli zeltainas staru šķiedras pagraba tvanā, kā spožus liniņus pelēkā vadmalā, kuŗa izgaro slāpējošu sviedru smaku... Pēc vakariņām ilgi slīdēja caur pagrabiņu viņas klusā ēna ar maigo gaismas zeltījumu uz sajukušiem matiem, nododamās savādiem māņiem. Tik gurdenums dalīja viņas jūtas un vilka to gultā...

Bet šovakar viņas gurdenums nebija smags, bet patīkams, kā viegla nasta, kuŗa mīksti spieda viņas locekļus. Kāds bij viņu noglaudījis... Tas viegli izliekas, kad cilvēks tik ilgi viens pats runājis ar sevi un bijis sev vienīgais draugs... Tagad viņai bij tā, it kā viens no tiem glītiem bagātiem cilvēkiem, kuŗu miesas tā ik dienas ziepēja un glaudīja, būtu nomazgājis pašu pelēko mazgātāju, un nu viņa sajuta visos locekļos saldu vieglumu.

Sirds krūtīs sita viegli un silti. Un ienākot tai bija svešs mitrais pagraba gaiss, kuŗā garoja divas lielas veļas baļļas.

Viņa nepalika tumsā kā citiem vakariem, bet uztrauktām rokām iededzināja lampiņu, apgāza krūzi, uz ko miegā atsaucās māte, smagi apgriezdamās no viena pleca uz otra un murgos kaut ko muldēdama. Ūdens klusi tecēja no galda, kā neredzama laime. Viņa ķēra pēc papīriņa un lasīja desmito, divdesmito reiz. Māsa pamodās, piecēlās gultā sēdus, miegā atvērtu muti un mirkšķināja pret gaismu salīpušās acis. Viņas bālais platais sejs biezām, uzpūstām lūpām bija pilns zemes smaguma... Baļļās rūga pelēkie veļas loki, ievilkušies čaukstošās ziepju putās. Viss likās

viņai tik svešs. Sirds krūtīs sita viegli un silti, viņa jutās kā no citas pasaules.

Aino izģērbās un nolika sev līdzās pie ielīkušās dzelzs gultiņas sūro sienas lampiņu un mazu spogulīti dzeltenā koka ierāmējumā ar raibu, taukainu stiklu. Atgūlusies viņa izlaida pelēkos matus pār krūtīm, kuņģā vairs nebija jaunības svaiguma. Kaut kas bij atplacis. Kaut kur slēpās neredzams vītums. Viņš ievilkās ādā kā vasks, — kā rudens dzeltenums ievilka liepas lapā, — un izlīdzināja rožainās bedrites. Viņas sejā bij kaut kas plakans, nospiests, tā bija pelēka kā tvaiks, ko viņa elpoja; āda uz vaigiem bij asa un saskrēdājusi: par daudz ilgi to bij gļaudījusi dzīves rupjā roka. Bet acis bij pilnas laimes un izlēja pār ģīmi neredzamu daiļumu, kuņģš plūda gar deniņiem un klusi strāvoja plāno lūpu kaktiņos.

Viņa skatījās spogulī, — bet neticēja tam. Viņa nekam neticēja. Ne tam, ka viņa guļ savas mātes pagrabiņā aiz lielās baltās krāsns, kuņa cauru dienu tvīka un garoja, apkārta ar žūstošu veļu. Viss viņai te bij svešs. Šovakar tā atdalījās no visa.

Tā nebija viņas māte, kas nemierīgi murgoja gultā un berzēja sūrstošās rokas. Un vai tā bija viņas māsa ar miegā atvērto muti, kuņa naktī bij pilna smaga noguruma, dienu rupja iņnuma: cirta durvis, klauzdzināja koka tupelēm un šņākdama pūta gludekli?...

Tik tēvu viņa atminējās aiz gadu miglas un mīlēja to kā sapni.

Tas bija atstājis viņā augstāka cilvēka iespaidu ar savu ceņšanās tragīku. Un ja tai kādreiz uznāca skumjas, tad viņa raudāja pēc tēva. Tas bija vienīgais cilvēks, pie kuņa viņa jutās dziļi saistīta. Kā dārgumu viņa glabāja tā zīmējumus atvilktņē un vecu izbālušu fotografiju, uz kuņas tas stāvēja kupliem matiem, vecmodīgā uzkreklā, platiem svārku atlokiem. Māte viņai bij stāstījusi, ka tas ienācis no laukiem, bet viņa neticēja to. Neticēja, ka tas bijis strādnieks...

Viņam kaut kur bij bagāti brāļi un māsas. Ja ne te, tad Amerikā. Viņa arvienu gaidīja, kad ienāks pie viņiem pavecs cilvēks, pilnīga auguma, bieziem sirmiem matiem un bārdu, zilā uzvalkā, noliks uz galda spieķi un cepuri un izstieps pret viņiem savas mikstās, baltās rokas: viņas tēva brālis!

Bet tagad arī tā bija labi. Viņa glaudīja papīriņu, kuŗš gulēja tai uz krūtīm. „Viņš gan bija kāds doktors vai maģistrs... Kas viņš cits varēja būt? Tik skaists un gudrs cilvēks. Tik gudrs viņš izskatījās...”

Viņa bij laimīga, un tai uznāca kāre pašai ar sevi sarunāties, kā viņa bij radusi savā nakšu vientulībā. Tā skatījās spogulītī un čukstēja, kā pati sevi pielūgdama: „Aino, tu esi skaista, lai saka, ko grib. Tu esi ļoti skaista, tik neviens tava daiļuma neredz... Tu domā, tie tavi mati, pelēkie tie?... Hi, hi, tā ir tikai parūka, tikai parūka,” viņa runāja mirdzošām acīm. „Mazgātāja jau nevar citādu nest. Tev mati ir gaiši un kupli... Kupli, kupli... Ap galvu tikko var aptīt divas lielas bizes... Un tā nav tava seja! Tev nemaz nav tāda seja. Viņa ir balta, balta, sarkanām lūpām, sarkanām kā sērmūksogas. Viņas ir saldas, kā izsalušas, ar asu kaislības rūgtumu. Saldas un rūgtas...” viņa nogura pati no savām domām, it kā ilgi būtu skūpstījusi savas sarkanās lūpas, un aizmīga laimīga ar mazo spogulīti uz krūtīm, aizmirdama nopūst lampiņu, kuŗa dziestot piepildīja pagrabiņu ar sūru tvaiku.

V

Rītā, kad māte nāca celt Aino pie darba, viņa uzvilka segu uz vaiga un teica, ka neiesot: sāpot zobi, visu nakti neesot varējusi gulēt. Pirtī bijis caurvējš: žokļus laužot pušu. Izlikās nogurusi, rādīja vārīgu seju. Jāiet esot pie ārsta un jāliek izraut, citādi nebūšot mierā.

Tā bija tīra patiesība. Viņai bieži sāpēja zobi, kaut

gan reti tādēļ palika mājā. Māte tūliņ noticēja, un viņas zemei līdzīgā seja pelēkā lakatā ar zilgano apakšlūpu palika vēl pelēkāka. Tā sāka taustīties pa istabu pēc kaut kā, kas varētu apmierināt meitas sāpes. Un kad tā neatrada nekā, viņa noraisīja no galvas savu silto vilnas lakatu, un Aino gribot negribot vajadzēja ļaut apsiet ar to vainīgo vietu — varbūt, ka paliekot labāk. Viņa spieda deķa stūri pie savām plānām lūpām, kuŗas locījās nevaldāmā smaidā, kā ķirzatiņas. Viņas galva bij kā iemūrēta mātes lakatā. Vaigi tvīka, acis nevarēja slēpt sava spožuma. Viņai bij tik patīkami justies pusnogurušai, pusslimai un dzirdēt ap sevi mātes soļus, kuŗa rūkdama kustējās no viena kakta otrā un cēla augšā iemigušās lietas no nakts snaudas. Krāsni sprēgāt sāka uguns, māsa cirta durvis, un veļas ballas pamodās ar miegainu šļakstēšanu. Ritmiski čīkstēja atkal veļa zem abu mazgātāju rokām. Un kamēr pagrabs pildījās ar ierasto dienas troksni, Aino gulēja kā sasilusi kaķe mirdzošām acīm...

Viņas sapņu krāsas pamazām nobālēja. Tā domāja, kā ģērbties, — lielas izvēles nebij... Un tomēr, kas tad viņai trūka? Vai tai nebij, tāpat kā visām dāmām, cepure, virsjaka, — pat zaļš samta maciņš tai bij... Tikai tad, kad viņas domas sāka tuvāk uzkavēties pie katras lietas, tai uzreiz izlikās par daudz gaismas. Tik nesaudzīgi kaila bij zilganā rīta gaisma! Tik smejoši viņa līda acīs... Tā uzmeklēja vismazāko traipu, vismazāko caurumiņu viņas nodilušās drēbēs un nīrgādamās rādīja viņas nabadzības zīmes. „Kā, nu vai ar tādām drēbēm var iet? Vai viņš laidīs tevi savā istabā?...”

Lakats viņu smacēja. Un tā sajuta parasto uztraukumu, kā uz darbu ceļoties: kad tik nenokavētos! Viņa uzlēca no gultas. Tik ar vienu viņa varēja līdzēties: adata un diegs!... Benzīna arī laikam nebija mājā... Viņa atvēra savas lādes velvēto vāku un uztrauktām rokām sāka kravāties pa savām drēbēm,

jaukdama augšā vecu vītuma smaržu, kuŗa nāca no kādām lādes dibenā iemestām sen izbalējušām puķēm. Viss izlikās tikpat izbalējis un iziris kā šie sabirzušie ziedi. Jā, tai bij cepure, bet, kad viņa izņēma to laukā, tā izskatījās sagriezusies kā vecs grozs. Lenta sadilusi, un abas katūna rozēs nokārušās un melnas, kā nosalušās... Virsjaka, kā viss, bija sen iegādāta un izgājusi no modes. Saliemtiem āķiem, kuŗi vairs neķērās cits citā, vilēm, kuŗas rādīja irstošus audus. Tikai zilā katūna kleita ar baltām zvaigznītēm vēl bija jauna un tīra. Tā bija šūta pēc modes, izpūstām piedurknēm un krūtīm, bet viss tas bija saplacis un saburzīts.

Viņai aizgāja visa priekšpusdiena, kamēr tika ar visu to kaut kādā galā. Un aizietu divas dienas, ja sirds nesistu stundas.

Tik cepure stāvēja uz galda kā krava. Viņai gribējās to samīt ar kājām, iesviest kaktā, bet nedrīkstēja atdoties savām jūtām. Ai, kā viņa ienīda šo ligzdu. Pirksti dega saraut un nosviest nobālušās lentas, bet bij bail. Acumirkļi šai skrandu kaudzei priekš viņas bij nenosakāma vērtība. Bez cepures nevarēja iet. (Māsa gāja ar lakatiņu, tāpat kā māte, viņai bij tikai caura salmene.)

Vajadzēja aplāt ar kaut ko šo nabadzību. Tā skrēja uz bodi, pirka biezu melnu šķidrautu un lika to trim kārtām ap cepures salīkušām malām...

Pusdienas tā neaiztika. Viņa nevarot ēst karsta. Viņa neko nevarot ēst! Viņai stipri sāpot, lai liekot viņu mierā.

Arī mātei ēdiens negāja pie sirds. Tā nopūzdamās piecēlās no galda un sāka kravāt kurvī izbalsināto veļu. Tik māsa ēda daudz un vienaldzīgi.

Aino, beidzot saģērbusies, stāvēja pie loga un grozīja galvu raibā spoguļiša priekšā, te taustīdama cepuri, te matus. Par laimi spogulītis rādīja tik neskaidri, ka viss izlikās labi. Seja bij balta, acis mirdzēja, cepure izskatījās tumša un viegla... Aino da-

rīja nemierīgu tikai mitrā pagraba smaka, kuŗa nāca no viņas drēbēm. Vēl vajadzēja iznīcināt pēdējās zīmes, kas saistīja viņu ar pagrabu, tad viņa būs tāda pati kā „visas”, tā domāja un nosarka aiz prieka par šiem meliem, kuŗiem uz reizes tā pieķērās ar sirdi un dvēseli.

Viņa izgāja un atgriezās ar mazu pudelīti parfīma, kuŗš smaržoja pēc lētām ziepēm. Attaisījusi korķīti, tā kāri oda sāji saldenu smaržu, tad ātri, kā gūdama, salēja to savās drēbēs, neatstādama sausu ne kurpju.

Pieri saspieda viegla reiboņa. Krūtīs iesitās karsts vilnis, kā medības sunim, kad to palaiž no saites. Viņa paņēma zaļo samta kulīti ar nodilušām puķēm un izgāja uz ielas.

VI

Iela bij vēsa un tukša. (Jo dzīvāk Aino sajuta savas sirds siltumu.)

Ass vējš izdzina caur locekļiem tai vieglus drebuļus un sagrieza viņas drēbes, atsegdams melnās zeķītes vaļējās korpēs. Ar šķidrā vasaras cimdiņā tērpto roku viņa turēja cepuri, kuŗai vējš draudēja noraut glābēju šķidrautu.

Caur debesīm vēlās auksti mākoņi, kā zilgani tērauda ruļļi. Aiz viņiem kaut kas tuvojās satricošs, kā krusa. Likās, ka varētu dzirdēt tālumā sniega šņākšanu. Gaisā bij aukstuma smaka. Kaut kas bij nomiris un sastindzis gulēja zārkā. Visi gaidīja tik, ka smiltis sāks birt uz kapa, lai aizietu un ieslēgtos savos dzīvokļos.

Aino turēja cepuri. Jakas piedurknes bij tik īsas. Aukstums gulās pie stulmiem kā kaili spīdīgs šķēps. Viņas miesa klusi drebēja. Bet sirds sita silti. Kaut kas viņu vilka uz bulvāra. Viņa jau tagad bij tāda pati kā visas... O, kad zinātu greznās dāmas, kāds viņš bija, ruds kā rudzu roga un lokans kā bērzs. Lokans kā bērzs. Kuŗai no viņām tāds bij? Kuŗai

Viņa izgāja uz Fabiana ielas. Pulkstenis katedrālē rādīja dažas minūtes priekš četriem. Pēc brītiņa viņa stāvēja pie augsta nama no sirma Somijas marmora, dziļām, tumšām durvju alām un viegliem, gaišiem logu balkoniņiem. Viņai krita acīs liels četrstūrainis akmens atlūzušiem kristalliem, kuŗš izskatījās kā pelēka ūdens piesūcies sniegs. Viņa noglaudīja to ar roku un paskatījās augšā, tad vēra dzelzī kaltās ozola durvis...

VII

Pēc nepilnas pusstundas saburzītu un sajukušu viņu izbīdīja uz trepēm. Sasarkusi viņa grozījās vēl un gribēja ko runāt, bet dzeltenās oša durvis jau nodrebēja un atslēga sakoda zobus.

Smacējošs karstums kāpa viņai deniņos. Zelta desmitmarku gabals dedzināja viņai roku.

Acīs tai palika tumšs, un viņa dusmās koda ar zobiem dzelteno metallu, kā suns koku, ar kuŗu viņu sit...

Konvulsija pārgāja, iesāpējās pierē un kakla dzīslas... Zelta gabals smiedamies dejoja uz trepēm. Acis bij pilnas nespēcīgu asaru. Grīlodamās viņa nogāja dažas trepes un atspiedās uz mergām, lai pārvarētu nogurumu.

No otra stāva dzīvokļa iznāca māte ar baltu laka-tiņu, kā sniegu, uz galvas un tukšu veļas kurvi rokā.

Ieraudzījusi meitu, viņa domāja, ka tā nāk no zobu ārsta.

„Nu, kā nu ir? Vai izrāva? Vai daudz bij jāmaksā?” viņa nākdama čukstēja.

„Ak liec man mieru!”

Māte ieskatījās tai sejā. Viņas lūpas locījās un zods drebēja no aizturētām raudām.

„Vai tev vēl sāp?” māte līdzjūtīgi jautāja.

„Jā, sāp...” Viņas slidēja lejā. Aino — bāla, tumšiem, aizvērtiem plakstiņiem.

Uz pēdējā pakāpiena kas sārti ievizējās.

„Nauda,” māte noliekusies pusbailīgi, puspriecīgi čukstēja.

„Neņem, tu nedrīksti ņemt — tā nav laba nauda! . . .” Aino rāva viņu aiz rokas, un zelta gabals skanēdams dejoja pa koridoru. Vēl aiz durvīm viņa dzirdēja tā auksto skaņu.

„Es jau negribēju viņu piesavināties,” māte apvainota runāja, „tā tu nemaz nedrīksti no manis domāt. Vajadzēja atdot mājas sargam, varbūt, ka kādam ir izkritis . . . Tu ar nezini, ko dari ar savām sāpēm.”

Tad viņai palika Aino žēl, un tā sāka mīļi plāpāt kaut ko, lai novērstu sarunu uz citām lietām.

„Es nupat biju pie studenta Bergboma ar veļu. Ak, kas tam kungam ir par veļu. Krekli no zīda miesas krāsā un no tīrākā holandiešu audekla. Laikam ļoti bagāts cilvēks. Reiz bija palikusi kreklā dzintara poga. Es viņam aiznesu to, un viņš man iedeva veselu marku. Ļoti smalks un devīgs kungs . . .”

Viņas izgāja uz bulvāra. No kafejnīcām un bodēm plūda ārā publika un slinki slīdēja pa ielu. Aiz spoži baltām apkaklītēm grozījās pilnie, sārtie pilsoņu kakli.

Vecā mazgātāja atdzīvojās. „Vai nē, meitiņ?” viņa raustīja Aino aiz svārkiem, „pie pilniem kakliem der labi zemas krāgas? Vai nē? . . .”

„Redzi, tur maģistrs Leino, īsti smalks un gudrs kungs, tam ar es mazgāju . . .”

„Un advokāts Koskinens . . .” Aino skatījās garām gājēju sejās, un visi tai likās pazīstami. Un tā klusi runāja līdz mātei: „Un to es mazgāju, un to es mazgāju . . .” Un tā juta, ka caur viņas rokām slīd svešas miesas, vienaldzīgas kā akmeņi — šo slīdēšanu, kas atstāja viņai tikai netīrumus. Viņa nevarēja palikt starp šiem cilvēkiem, it kā tie viņai būtu ko nozaguši. Un tumšas naida jūtas piepildīja viņas dvēseli. „Nāc, nāc!” viņa vilka māti nost no ielas. Tās ieklupa pa akmens vārtiņiem Kaizaniēmi dārzā.

Vējš sagrieza viņu drēbes un sacēla gaisā veselu pu-
tekļu mākonī ar retām rūsganām lapām, it kā gribē-
tu apklāt viņas ar gružiem un dziestošu rudens zeltu.

Pret ziemas pusi izklājies gulēja melns mākonis,
kā lāča āda.

KRUPIS

Visi viņu sauca par Krupi. Mārtiņš Dievezers bij
aizmirsts.

Kad viņš bija vēl puisēns, tajos gados, kad
dvēsele sāk mosties — gāja kopā ar tēvu mežā kokus
līst, — ar kādu brīnumu tas atkārtoja sava vārda
skaņu, kad eglēs apklusā cirtieni un sarmas sīkie pu-
teklīši kūpēja zem smagiem egļu zariem kā vīrāks
zem atstātas baznīcas velvēm. „Dievezers, Mārtiņš
Dievezers!” — viņš, elpu aizardējis, klausījās savā
vārdā kā brīnišķā mūzikā.

Tik salda ir skaņa, kad pašlaik mostas no sapņiem.
Gars raisās kā no palagiem, ikkatra jūta stiepjas pre-
tim pirmai skaņai. Viss austošs, neizprasts, sirds pilna
zilganu miglas tēlu kā rīta gaiss, un gaisma stiepjas
caur ēnām tik mīksta un sārta kā zelta tilts, kuŗš
aizved tālumā. Zelta tilts pār jūru.

Viss austošs, neizprasts un mīļš.

Tik jauns ir uz vecās zaļās ledus garozas uzskritu-
šais sniedziņš, kā cukurs uz maizes, un puika jūt uz
mēles vēsu saldumu. Tik vēsi un jautri skraukst ve-
cais sniegs. Zēns izvelk no kules zaļu cukura graudu
un gabalu valgas, smaržīgas maizes un, nosēdies uz
nomizotas balķes, sāk grauzt. Vāvere bailīgi iesvelp-
jas egles zarā, kaut kas klusi kniķš, un no egles griez-
damās krīt rudas pliviņas. Zēns skatās viņās un ie-
rauga, ka egles apakša nobirusi visa sīkām sēkliņām,
kuŗas iedzēlušās sniegā kā spārnotas skudrītes...
Puisēns nometas uz ceļiem un raksta viņās ar nosar-

kušu pirkstiņu: „Mārtiņš Dievezers, Mārtiņš Dievezers.”

Vāvere biedēdama, pati nobijusies, iekliedzas zarā, puika uzlec augšā un skatās caur skujām viņas jau-tājošās actiņās, kā pārļu nagliņās.

Un puikam tā liekas kā princese rūsganā zīdā, kad tā uz pils trepēm apstājusies ierauga nezināmu tēva dēlu, kas patlaban nāk pie ķēniņa par pavārēnu uzdoties.

„Vāvere,” puika domīgi smejas. Tik neatklāts viņam šis vārds. Tad viņš jautri sasit plaukstas un paces, it kā gribētu noķert biklo meža meiteni. Zari salīgojas, tā iekliedzas un pazūd biežā egles galotnē — nadziņi vien noskrapst.

Un kad atkal apklust cirvji, puisēns skrien caur sniega apveltīem paegļu ceriem, spraužas caur sīk-eglišu biezokņiem, ar elkoņiem zarus laužams, ar delnu acis sargādams — uz nelielo meža ezeru.

Viņš izmīnā un atkaš ar rokām sniegu no apslēp-tās gāles un skatās zaļā, glāžainā tumsā. Redzēt nevar. Viņš noliekas guļus un pieliek nosalušo austiņu pie paša ledus. Sirds ātri sit uz skanošās gāles, bet pats viņš tik kluss — ne kājas nepakustina, lai tikai kāda skaņa nepaietu gaŗām.

No sākuma skan tikai sausā sniega čaukstoņa, bet tad jau viņam liekas, ka dzirdētu burbuļojam zem ledus apakšzemes upes, kuŗu ūdens plūst dziļi apakš melnām egļu saknēm. Straume slīd klusa, kā svētku gājiens pa baznīcas vārtiem, pilna neredzētu zivju un ziedu. Zivju sari ir sirmi kā vecs mežs — viņas ir tik senas: simtu un tūkstošu gadu. Un neviens viņas nevar izzvejot, jo tās staigā tikai pa bezdibeņiem un apakšzemes upēm. Arī šis ezers ir bezdibenis; dziļi iekšā viņam ir sava saule — zaļa, balta, zvaigznes un mēnestiņš — ruds, kā atlauzta priedes sakne, kā no-ziedējušu ūdens zāļu pumpa.

Bet tur nonāk tikai slīkoņi. Un tad viņi ir jau nomiruši un nekā nevar redzēt...

Arvienu stiprāk šalc apakšzemes straumes, tumšie ūdens ceļi pilni kustošām ziedu ķēdēm, kuņās satinušās slīd zivis un neredzēti ūdens dzīvnieki, sarkanām, izvērstām acīm, no kuņām puikam paliek bail... Vai gāle plīsa? — liekas, ka ezers nodreb un dzelmē kāds sakustina zvana mēli. Bezgala žēla dunoņa, kā aukstas tirpas, iziet caur sastingušo sniega klajumu un izdziest eglēs, kuņas viņu apklāj saviem mīkstiem zariem. Vēl vārna paceļ spārnus un apglabā šo skaņu kā noslēpumu. Sniega piciņš noveļas no skujām un izput baltos pelnos, un neviens, neviens vairs nekā nezina. Bet lejā ir svētki, tur zvans nebeidz skanēt un baltas raudiņas dejo starp baltām zvaigznēm...

„Mārtiņ, Mārtiņ!” sauc tēva balss. Puikam liekas, ka tā nāk no ezera, caur matiem iziet siltas tirpas, sirds klausīdamās ātri sit uz ledus. Viņš uztrūkstas tikai tad, kad tēvs tam pienācis gluži klāt.

Egļu tumšais ēnu gredzens ir savilcies un apklājis ezeriņu. Egles ir uznākušas virsū un šalc viņam tept uz galvas; galotnes pazūd kaut kur debesu sirmumā — tik tikko viņas var nojaust, kā šūpojošas ēnas, kā tālus gaisa tēlus — un tās runā, runā pāri klajumā. Viņš klupdams soļo pa tēva dziļām, sniegā iemītām pēdām, viņam ir tādas jūtas, it kā tas būtu tēva lielos zābakos un staigātu lieliem, vareniem soļiem kā tēvs, un ausīs tam šalc: „Dievezers, Mārtiņš Dievezers!”

*

Bet viņš neizauga ne tik liels, ne tik stalts. Nelai mes gadījums salieca viņu mazu un pilnīgi pārvērtā tā miesu un dvēseli. Reiz mežā tam uzkrita koks, ielauza muguru; ass zars ieplēsa sānos dziļu rētu, no kuņas tas tikko nenomira. Stipra tēva dēls — izcietā, tik dabūja kupri un izauga līks kā vēja laužta eglīte.

Viņš vaidēja gadiem, līdz visiem apriebās un apnika. Pat māte kļuva vēlējās, kaut būtu nomiris —

kas tādām vairs par dzīvi! Bet viņā dega neizdzēšamas dzīvības slāpes.

Pēc ilgiem mēnešiem lēni atsila vaigi, atsarka vītušā miesa, kā atsarkst sniega izgulēti asni pēc pavasara saules. Acis atplaiksnījās, un viņās gaiši iesmējās dzīvība — paspruka kā dzeltens putniņš no kaķa ķetnas. Vēl sāpoša, bet jau liksmā... Gaisma paplūda no acīm un izlija gar vaska bāliem deniņiem. Viņa dzīslas no jauna pildījās asinīm. Lēni tas atplauka kā aizkaltis koks. Viņš sāka celties no savas slimības gultas uz kruķiem un dzīvot. Ēda ar garšu un dzēra. Pat smējās. Tikai smieklī bij klusāki un skanēja zobojoši, kā no tālienes.

Spēks nebij salauzts, tik saliekts un sapikots kamolā; asinis par jaunu meklēja sev ceļu. Pamazām viņš sāka par jaunu veidoties citā sejā. Nu viņam bija bāls vaigs ar cietām, asām spalviņām, kuņas vajadzēja pastāvīgi dzīt, lai neaizaugtu gēmis. To viņš darīja kārtīgi savām drebošām rokām vairākas reizes nedēļā; tik zem apakšlūpas atstāja mazu spalvu rodziņu. Viņš pats, kā liekas, šo vietu uz savas sejas ļoti mīlēja. Izkāra mēli, slapināja spalviņas ar siekalām; palika priecīgs, skatījās spogulī un runāja: „Krupis! Nu, vai tu neesi krupis?” un smējās.

Tā galu galā viņš pats bija vainīgs, ka ļaudis to iesauca par krupi. Viņš neņēma nevienam neko ļaunā, tik staigāja smīnēdams un kopa savu seju. Tas bija vienīgais darbs, ko viņš varēja darīt. Vēl tas iemācījās fleiti pūst. Likās, ka viņa pirkstos dzīvotu gars. Bet viņa spēlei neviens nepiegriezta lielas vērības: domāja, ka nav prātā īsts, tādēļ ka bieži runāja ar sevi un smējās pats savām domām.

„Kāpēc tu slapini zodu tik neglīti?” viņam jautāja.

„Es gribu būt vienmēr valgs. Es esmu krupis un mīlu rasu,” viņš lepni atbildēja.

*

Reiz kalpam bija kāzas upes ciemiņā. Dzirkalis Palsais, kuŗš spēlēja visos godos, nebij atnācis. Viņš kala akmeņus kaut kur patālu, nebij aicināts. Saimnieks bij atsūtījis, lai Krupis nākot un izlīdzot viņiem ar savu stabuli.

Krupis ne reizes nebij ļaudīs spēlējis. Viņš pūta un spaidīja savu stabuli tikai vienatnē, kā sāpošu dzīslu. Aizzagās mežā vai ievilkās istabas kaktā un satinās vakara krēslā. Kad viņš domāja par to, ka spēlēs kalpa kāzās, krūtīs drebēja ass saltumiņš, saliekto krūšu dobumā kā vēsa vērpata.

Vēlreiz viņš rūpīgi noskuva seju, ietina stabuli lakatā un gāja.

Aizgājis ielīda ceriņu krūmā pie vārtiem, kāzīniekus no baznīcas gaidot. Dzīvi, dreboši zari apsedza viņa kroplo augumu. Viņš iesmējās laimīgi un skūpstīja cietās, jaunās ziedu virknes. Un skatījās atvērušās ziedu zvaigznēs, kur laime būs. Atrada divpadsmitstarainu ziediņu: divpadsmitstaraina tam laime bij... Varbūt viņa tepat sanēja kā pūkaina bitīte kādā zarā. Jā, viņa bija te, aiz lapām sanēja klusi, kā raudošā stīga. Ziedu smarža slāpēja viņu kā sārta meitenes diena. Aizrāvusi elpu, tā pati stāvēja aiz ziedu ēnām un turējās no smiekliem. Tūliņ viņa iesmiesies un zari nodrebēs. Sirds gaidīdama stājās. Tūliņ, tūliņ... skanēja zvani. Viņš saspieda fleiti. Uz cietiem, noskūtiem vaigiem no zariem krita rožainas ziedu ēnas.

Smagi elsodami, satecēja pagalmā kūlainie kalpu zirdziņi; sprausloja, kā no ūdens iznākuši, un valbīja gar sētu lielās, valgās acis. Viņus apbūra pulksteņu skaņa. Vēl bija kaut kas, kā viņi nemanīja, tāpat kā kāzu viesi smagos zābakos — mūzikas. Neizsakāmi klusa un daiļa laimes skaņa sita pie krūtīm kā ar mazu zelta āmuriņu. Bet aiz kāju dimdoņas un pulksteņu skaņām mēlēm neviens viņas neizdzirda. Tik jaunais vīrs, vezdams līgavu pa vārtiem, apstājās pie

krūma un teica: „Klausies, kā cerā strazdiņš dzied. Tas uz labu laimi.”

Tā runādami, kāznieki sagāja istabā.

Pēdējā palika saimnieka meita Marta. Viņai bij vieglāki soļi un klusākas ausis. Tā pašķīra zarus un iesmējās: „Ekur zēns, sēd kā putns zarā. Ļautiņi domā, ka strazds.”

Krupis, atņēmis stabuli no lūpām, skatījās viņā caur ziedu ēnām, kā pa sārtu sapni. Marta smiedamās vilka viņu aiz rokas ārā — tas turējās pretim, kā iepiņš zaros. Kā viņa nobijās, kad no cera iznāca salauzts cilvēks ar smagu kupri kā nastu uz muguras.

*

Pēc mielasta kāznieki sāka dimdināt kājas uz klona. Krupis nosēdās kaktā un sāka spēlēt. Bet viņa mūzika nederēja zābakotiem vīriem. Neviens nedzirdēja, deja juka. Kļiedza, dusmojās un dziedāja līdz paši savu dejas meldiņu. Visi žēlojās, ka neesot dzirkaļa. Tas Krupis pūšot kā pudelē, nekā nevarot saprast.

Bet Marta bij atslējusies pie sienas kā sieta, saliktiem elkoņiem, un nedzirdēja nekā cita kā kropla stabuli. It kā tas spēlētu viņai vienai vien. Zilgana meldija stiepās ap viņu un sēja un šūpoja to maigā skaņu tīklā. Viņa negāja dancot. Kājas likās par smagām. Viņa jutās gluži saistīta, elkoņi klusi drebēja kā cilpās.

Pie vakara ieradās dzirkalis ar savu pijoli. Pie durvīm nostājies, tas uzrāva veco kāzu maršu ar parasto troksni. Pirksti tam bija cieti un stīvi, bet viņos netrūka uguns. Pijole elsa un dūca kā tumšs tērauda zāģis, kājas klauzdēja kā šķilas uz klona. Mārtiņš palika kaut kur tālu ar savu stabuli. Neviens viņā vairs neklausījās.

Tas atņēma fleiti no lūpām un, bāli smaidīdams, izgāja ārā.

Te ziedēja magones. Lieli tumši sarkani ziedi šūpojās viņam ap galvu un čukstēja, čukstēja Martas

vārdu. Galva palika karsta un sausa. Viņš nometās zālē, mērca roku valgos stiebroš un lika vēsos pirkstus pie izslāpušās pieres.

„Ko viņš dara?” Marta, uz sliekšņa iznākusi, čukstēja. Krupis gulēja uz ceļiem zālē. Viņa salauztais stāvs drebēja. Un tā redzēja, ka viņš vilka zīmes uz pieres un vaigiem, kā pielūgdams, kā saites siedams ar kaut ko neredzamu. Viņai tika bail. Bet kad tas bij nozudis aiz dārza ceriem, pār kuņģiem mēness stiepa mirdzošu pērļu dziju, Marta aizgāja tai vietā, kur Krupis bij gulējis uz ceļiem un mērca roku rasā.

*

Šis vakars Martai neizgāja no prāta. Pie baznīcas, kur Krupis klusām piekopa savu amatu — ubagošanu — viņi satikās svētdienā. Zagšus, sarkdama viņa uzmeta tam acis — viņas skatiens bija kā bikls putniņš. Aizkāra to ar spārniņu un aizlaidās pār galvām. Tomēr kroplis sajuta nedrošo glāstu, zināja, ka tas meklē viņa.

Caur ļaužu drūzmu tas redzēja viņas rudo bizi, kā vāverīti uz pleca. Likās, ka tā skatās, vai viņš nāk. Marta izlocījās caur zēnu baru kā zivtiņa caur kārkliem. Kad tā pasita plecu uz augšu, Krupim likās, ka viņam māj.

Valgi pumpuri viņu sauca kā aklu medni, kuņģis dzird tikai savu asiņu tumšo šalku.

Viņi bija laukā.

Marta gāja kā slēpdamās, kā gaidīdama, ar melnu dziesmu grāmatiņu valgā zeltā. Krupis nāca pa pēdām. Viņa acis bij pilnas klusas, līdz zemei noliektas laipnības, kas apbūra un nolieca kā samītas noras zālītes smarža.

Gar upes malu sārti migloja palsi vītoli pievakara saulē. Viņi sēja rubīna dzirkstis. Martai kājas kusa palsās smiltīs. Krupis nāca klāt nedzirdamiem soļiem. Viņa acis bija lūdzoši skaistas. Soļi ar sāpēm noslāpa smiltī. Viņu rokas satikās. Kaut kas valgs un mīļš

pieskārās pie viņas lūpām. Tālu pār pļavu kūpēja sarkanotās ziedu dūmakas.

*

Kropļis un Marta nozuda no tā vida vienā laikā. Viņi negribēja te rādīt savas laimes. Nabags, kam bija līgava un vēl tāda skaistule, līstu visiem kā skabarga acīs. Viņus abus ar pirkstiem nobadītu labsirdīgie ciema ļaudis, kuŗi pie baznīcas tam līdzcietīgi spieda saujā vaŗa grašus. Viņu ieredzēja te tikai kā nabagu. Visi atdalījās no viņa ar mazu līdzcietību ik reizes, kad raisīja uz ceļa savas maka siksnas. Visiem likās, ka tas ir par galvu zemāks nekā viņi. Neviens vairs neredzēja Mārtiņā cilvēka, visi ieredzēja viņā tikai ubagu. Viņš bija mīļš nabadziņš, par kuŗa likteni tiem bija ko noskumt, lai jo dzīvāk manītu prieku par savu sārto miesu un ieguvuma pilnām rokām. Viņš bija derīgs kā kropļis, pie kuŗa tie varēja mērot savu augumu un savu dievbijību un tikumu. Savu veselību un laimi.

Viss šis veselais pūlis sīkdams mestos uz Krupī, kuŗš bij piecēlies cilvēka augumā, un dauzītu viņu tik ilgi, kamēr tas atkal gulētu uz ceļiem, lai, gaŗām ejot, varētu līdzcietīgi nopūsties: „Nabaga cilvēks. Reiz mežā tam uzkrita koks, un no tā laika viņš vairs nevar piecelties.”

To Krupis zināja. Viņam tikās kā zaglim pazust ar savu laimi.

Viņi iebēga lielā pilsētā kā mežā. Par grašiem, kuŗus uz ceļa bij saubagojis, Krupis noņēma kambari vai, labāk sakot — alu vecā mūŗa namā, pagrabā ar zemu lodziņu, kuŗā līda vēsi nosūnojuši akmeņi.

Bet viņi sasildīja ātri mitro telpu ar saviem skūpstiem. Pat Martai, kuŗa bij izaugusi sārta priežu istabiņā pie silta mūŗa, šī ala palika mīļa.

No rītiem Krupis uzvilka savu brūno mēteli ar biezām, nospurušām vīlēm un gāja pilsētā ubagot. Pie durvīm pieklauvējis, rātņi atvainojās par traucē-

šanu un gāja līdzī istabās, kā darīšanās vai viesos. Viņš iesāka runāt par šo, par to, līdz viņa balsī sāk skanēt apslāpētas sāpes: tas aizņēma savu dzīvi. Ar dažiem vārdiem, divām, trim aprautām skaņām viņš klausītāju saistīja un ievilka savā liktenī. Stāstīja, cik skaists bijis jauns, cik zaļi bijuši viņa nodomi un kā tos visus saliecis un salauzis sauss egles zars, kuŗš vēl tagad duŗot. Ja kādam bija biezākas ausis, viņš atvēra svārkus uz krūtīm un rādīja ziedoši sarkanu rētu un kautri nogriezās.

Viņā slēpās lepnums, kuŗu tas nekad nezaudēja. Viņš nebija kā ubags, bet kā karalis, kas pazaudējis valsti. Varbūt tāpēc viņam deva vairāk kā citiem.

Bet Marta gaidīja pagraba vēsumā. Ar krēslu Krupis pārnāca un vilka no sava brūnā mēteļa kulēm smaidoši sarkanus āboltiņus, vīģes ar baltu medus sarmu, oranžas kā zelta saules, zaļus banānu pusmēnestiņus.

Kad ar ubagošanu bija veicies, viņi piebāza kules ar augļiem un gāja no pilsētas ārā. Vecs egļu meŗš apslēpa viņus zem saviem spārnjiem, kuŗi vēda kā zaļi vēdekļi. Egles locījās un dziedāja. Šalkoņa izgāja kā nopūta un slāpdama čukstēja skujās. Bet jo dziļāk slāpa, jo skaņāk modās. Zari piepūtās. Galotnes saligojās un izplēta viņu kā ŗņācoŗu zīdu caur visām debesīm. Tā aizgāja līdz pasaules galam un klusi atgriezās un satinās zaros.

Viņiem patika klausīties ŗai bezvārdu valodā. Tie apsēdās starp augstām papardēm un kūpoŗām vijgriezēm. Un tie jutās pulkā. Un tiem likās, ka zālēm ir mīļas sīkas sejiņas un uz pleciem zaļas lakatu bārkstis.

Viņi saprata, ko puķes klusē, ko runā putni... Krupis spēlēja, tīdams klusas, dzidras skaņas kā no zelta spoles. Marta iegāja viņam līdzī citā pasaulē.

Spolīte tecēja cauri zaļām dzijām. Ar zeltu caur-austa, caurŗauta atsarka dvēsele.

Viss bij tik runājoŗš un dzīvs, it kā tūkstoŗ sirdis

te pukstētu draudzīgā klusumā. Mēmas, zaļas sirdis, vienlīdz draudzīgas visam, ap ko tinās saule.

Bieži gadījās, ka viņi pārnāca no meža, roku rokās saķērušies, aizmirsušies kā no aizsaules, kur simts gadu paiet kā viena diena. Viņi iznāca uz ielas ar to vientulību un tuvību, kāda tiem bij mežā. Kā no tumsas iznākuši, viņi bij gandrīz akli un neredzēja cilvēku. Uz viņiem gulēja vēl lapu zaļais vēsums, švīkstēja debesu zīdi...

Bet laudis aplūkoja viņus ļoti ziņkārīgi. Šie nabaga ģeķi bij samīlējušies, to jau varēja redzēt no viņu acīm, kuŗas bij aizmiglotas no sava spožuma. Kroplis ar saliektu muguru un slaika rudacīte, mīksta zelta apglautiem vaigiem. Cits gāja gaŗām skauzdams, cits smiedams. Kāds jauneklis bij dziļi ievainots.

Viņš dzīvoja mazā baltā namā, pilsētas malā, un redzēja Martu ar Krupi no meža pārnākam gaŗdrīz katru dienu.

Gaŗām viņa šķīstam logam līdz ar vakara saules sarkanumu aizgāja Krupis, apsarcis kā nakts ēna, rokās ar nepazīstamo daiļo. Kroplis likās kā zaglis, kas nozadzis dārgumu — viņam, viņam. Jau gadiem tā sirdi slāpēja ilgas, bet viņš vēl nebij saticis nevienas, kuŗas dēļ tam gribētos atstāt savu balto jaunekļa vientulību, kaut gan daudzas uz viņu skatījās tādām acīm, kuŗām plakstiņi līp kopā no mīkstas saules. Viņš bija skaistākais no visiem, tāpēc nelikās to redzot. Viņš izbaudīja sava lepnuma saldumu, līdz tas palika rūgts tai vakarā, kad Krupis ar Martu viņa logam pirmo reizi gaŗām gāja.

Nemanot to bij ķēris asmens. „Tas ir noziegums, ko viņš pastrādā pie šās nabaga meitenes,” jauneklis domāja, staigādams pa savu gaišo istabu, un vakars dedzināja sarkanas balto rožu ziedu malas uz loga kā izlocītus asmeņus.

Viņam uzmācās nemiers, tas klejoja pa āru līdz vēlai naktij un domāja, kā meiteni atsvabināt. Un priecājās, ka bij atradis sevī tik augstsirdīgu apņem-

šanos. Jā, viņš izraus to no šī neglītēna rokām un paglābs pie sevis aiz baltām rozēm... „Nabaga meitene, nabaga meitene!”

Mīlestība aizdegās un iesarka kā agra uguns, kuŗa iet caur miglu. Ap viņa jūtām tinās nepatīkams vēsums... Kā viņa varēja mīlēt tādu kropli, tik skaista. Kā varēja atdoties tādām... ķēmam! Vai viņa neredzēja, vai viņa nezināja, ka Gaigals bij te, baltā namā, skaistākais un lepnākais no visiem? O, viņš bij ievainots, ieplēsts dziļi un nevarēja atrast miera.

*

Kas Krupim slēpās asinīs, kaut kur viņa savilktais dzīslās, tas atklāts bij Gaigala sejā, kā šķīstā marmorā. Kā roze atdarās ziedā, tā viņš viss bij atvēries ārējā skaistumā. Tikpat vienkrāsaina un skaidra bij viņa dvēsele, tam neapnika skatīties savā tikumā. O, Gaigals bij mierā ar sevi, tik nekad ar citiem. Ļaudis bij netīri un ļauni, viņš viens balts staigāja visiem garām.

Garām dārziem un namiem viņš staigāja kā nepazīts īpašnieks. Viņam tik vajadzētu acis uzmost, un pati daiļākā nāktu tam pretim. Vestu to istabās, kur spoguļi jautri atsit sudrabu un kājas grimst dziļi tumšās samta rozēs. Skrietu viņam pa priekšu dārzā caurstarotās linu drānās, liektu zaru, un no visiem augļiem, kas dūmaini, noreibuši turējās pie zariņiem, viņš varētu plūkt pašu skaistāko.

Bet Gaigals neaizskāra neko. Viņš gribēja tikai glābt nelaimīgu meiteni. Šīs domas viņu aizkustināja. Balts vilnis spieda viņa krūtis. Viņš aizgrābts juta savas dvēseles gaišumu, saslēja rokas pār galvu un sāka sevī šūpoties. It kā tam no pleciem stieptos spārni un viņš celtos arvienu augstāk, augstāk... Zem viņa zaļo lauki un balti bērzi lokās vējā. Viņa spārni tikko kustas, pilni vēsas kristalla straumes kā vanagam, kad tas vislielākā ātrumā pamiris apstājas gaisā.

Šī celšanās un grimšana. Viņš lika roku uz savas sirds un sajuta to vēsu, kā zaļu ledus gabaliņu. Pie viņa pirkstiem pielipa šis saltums. Viņš sakrustoja rokas uz muguras un staigāja, domādams, cik nekrietni cilvēki — ierastās domas, kas deva viņam sajūst un izbaudīt savu pārākumu līdz pat saltumam pirkstu galos.

*

Viņi satikās mežā. Gaigals, kuŗš no tā vakara vairs mierīgi nevarēja sēdēt mājās, uzgāja Krupi spēlējam. Tas redzēja un dzirdēja tikai savu stabuli. Marta pirmā viņu pamanīja. Pacēlusies no papardēm uz rokām — skatījās Gaigalā, pameta acis uz Krupi: vai teikt, vai nē. Gaigals pacēla cepuri no tālienes. Marta nosarka un nodūra galvu. (Tā mazas meitenes sarkst, kad iebrien rudzos...) Vai sveicināt, vai nē? Gaigals palika stāvot... Uznāca kā dusmas, kā untums ar klusu baiļu vēsmu. Ko tas grib? Viņa sadrūvējās un saīga, asa kā meža rozīte.

Svešnieka acis meklēdamas skraidīja pa papardēm, laidās pār eglēm un arvien apstājās pie viņas. Viņa nemiers pārgāja uz Martu kā meža čukstēšana. Un tā pati sāka aplūkot viņu caur zaļām paparžu spraugām.

Krupis vēl spēlēja, tad tas sāka manīt, ka viņam kas zūd — tā bija Martas dvēsele, ko tas vienmēr neapzināmi sev juta klāt. Kaut kas vēss un svešs iespidās starp viņiem. Viss reibums aizgāja, kā vēja aizpūsts. Stabule apklusā gandrīz pati no sevis.

Gaigals pienāca klāt. Viņi pārmīja dažus vārdus. Un tie bija tikai vārdi, lēta rotaļa, ar kuŗu iesākas visas kaujas. Bet Krupis bija priecīgs. Viņš jau staigāja no durvīm uz durvīm un meklēja cilvēka, bet nebij vēl saticis neviena, kas viņu būtu meklējis, kas būtu ja tik, kā nejauši uznācis viņam virsū, paklupis kā pret celmu. Tas noticēja pirmiem Gaigala vārdiem un domāja, ka tiešām viņu spēle atvīlusi.

Viņi reizē izgāja no meža. Gaigals pavadīja viņu līdz mājai. Viņš nebija lepns un iegāja arī iekšā. Gan Marta kaunējās un sarka par tādu istabu, kur pie griestiem karājās tumšas lāses. Bet Krupis tā nelikās redzot, priecīgs, ka viņam nu viesis. Un cēla priekšā cieņu — augļus, — un zāļu trauciņu ar vīnu. Bet viesis nesēdās klāt pie vecā egles galda. Nē, viņam negriboties, lai nemaz nepiesolot, viņš neko neņemšot. Un ēdiens palika neaizskarts visu laiku, kamēr Gaigals tur bij.

Viņi sēdēja klusi, nodzisuši, kad tas aizgāja. Viesis bija atstājis pagrabīnā svešu vēsumu.

Svešums kā sarmā aizskāra Martas dvēseli. Viņa sarāvās, kaut kas lēni plīsa, gaži sāpēdams, smalki raudādams, kā skaidra rudens gāle. Un varbūt pirmo reiz viņai likās, ka tā uz galda ir ubaga maize.

*

Nu Gaigals nāca gandrīz ik dienas. Krupim ar ubagošanu vairs neveicās, viņš reti gaismā pārradās mājā.

Viņš bija palicis kautrāks; durvis tik lēti vairs nevērās. Laime, kas darīja viņu drošu, aizmiglīga, aiztinās kā saule. Kaut kur bij iesēdusies pelēka sieva. Viņa turējās ēnā, slēpdama naida pārvērstu seju, un sita atspoli caur neredzamām dzijām. Pie katra sitiena tam sarāvās sirds. Viņš palika bailīgs, staigāja nedroši, kā starp izmestām cilpām. Viņam bija grūti saubagot tik daudz, kā iztikt, un bieži tie vakarā apgūlās neēduši.

Gaigals ienesa pagrabā citas dzīves smaržu. Viņa drēbēs vēl tinās rožu smarža, viņa gaišo kambaņu izsilušie gaisi.

Viņa tikumiskā elpa klusi, nicīgi grauza Martas mīlestību kā smilts, kas iekritusi jēlumā. Viņas kaislība tai rādījās tik kaila kā koks, kam mizu noēduši ķirpji. Tik nabaga viņa jutās.

Bet kaut kur dziļumā tvaikaini modās jauna mīla,

par jaunu atsarka ziedu trauki, un maigas uzticības pilna tā skatījās uz Gaigalu. Viņas dvēsele piekļaudamās uzņēma katru tā pakustēšanos kā atsilis vasks. Līdz ko viņš atnāca, viss pārvērtās. Viss rādījās citā sejā, viņa dabūja citas acis. Bet vai Gaigals bij ko teicis? Nē, viņš par Krupi gandrīz nekā nerunāja. Izmeta divus, trīs vārdus, gaŗlaicīgi gaŗām ejot, bet tie krita viņas sirdī ar ledus vēsumu. Tā sāka atsalt no visa, kas viņai līdz šim bija mīļš bijis. Kam viņa bij gājusi pakaļ aizmiglota, iesarkusi, tas atvilkās nu no viņas. Līdz šim tā bij pielipusi Krupim kā lapīna, neprasiđama, nezinādama, kas labs, kas ļauns. Nāca sausa vēsma un izdzēra valgo vītumu, kas sēja viņu pie kropla krūts. Tā jutās izkaltusi un ieplīsumi; cits sauca viņu prom. Starp viņiem palika plaisa, pa kuŗu vilka duŗošs vējš. Tā slīdēja kā no krasta. Viss atvilkās tāli un sēri, bet zem kājām čaukstēja vilņi, vildami un solīdami...

Kamēr Gaigals te nāca, tā nemanot bija dabūjusi citas acis, pār viņu sāka izstiept rokas cita dvēsele. Un viņa zināja, ka ubagot ir kauns un ka tā dzīvojusi kauna dzīvi.

Viss likās izpostīts un neizsakāmi bēdīgs. Un kad vakarā Krupis spēlēja fleiti, viņu klusi smacēja asaras. Tik atstāta maldījās skaņa, tik atstāts likās viņš pats. Un viņai vairs bij tik viena vēlēšanās, tikt ārā no pagraba, kuŗš slāpēja viņu kā kaps.

Krupis, kā likās, saprata viņu labi, bet neteica ne vārda. Viņus spieda klusums.

Kad Krupis izgāja, Marta atžirga atvieglota, savilnāja un atdzīvojās atkal kā sastindzis ūdens. Viņu sacēla neredzama vēsma, kas baigi aprāva elpu Krupja tuvumā, tā kā asinis stājās sirdī, un silti atlaizdamās šūpoja viņu, kad tā palika viena. Aizkustināta viņa klausījās uz Gaigala soļiem. Viņai likās, ka to meklē. Šī sajūta turēja to pastāvīgā uzbudinājumā. Naktī tā dzirdēja savu vārdu saucam, bet kad uzmodās, to tumsā apkampa riebums un tā izmisusi lika atpakaļ

galvu uz apnikušā pagalvja, kā nāvē. Viņa dzirdēja Gaigala gaišo asiņu skaņu. Viss viņā gaviļēja un raudāja. — Kāpēc tas neņēma viņas? ...

Uz Gaigala jūtām vēl gulēja plāna kārtiņa ledus, plāni iedomātas šķīstības vižņi.

Viņi vēl ilgi būtu tā cīnījušies, bet Marta bij palikusi tik nemierīga, tik nesavaldāmi neuzmanīga; ar vienu karstu pakustējienos tā salauza vēso vizmu. Un Gaigals stāvēja ar atvērtu sirdi pret sevi un Martu. Viņš bij pavisam izkritis no lomas; no laimes samulsis, tas sēdēja pie skaistās grēcinieces kājām, nezinādams, kur sākt, kur beigt.

*

Un vienā vakarā Krupis atrada pagrabu tukšu kā bedri, no kuŗas izgrābti visi dārgumi. Martas tur vairs nebija. Kā ieradis, viņš salika uz galda savas mazās dāvaniņas, ar zeltu nosūbējušas oranžas un zaļus banānu pūsmēnestiņus. Viens sarkans āboltiņš smaidīja bālā mēness vizmā, kas lija caur zemo lodziņu uz saskrējājušā egles galda ar gaŗām tumšām plaisām. Loga šaurais rāmis krita kā krusts pār pelnu sudrabainiem dēļiem un dalija smaržojošo augļu kopu ar melnu zīmi. Un āboltiņš smaidīja tik sēri ar savu sarkanumu, un viss, ko viņš pa dienu bij vācis ar tādām rūpēm un kaunu, raudzījās uz viņu ar atstātības vēsumu. Viņš uzkrita uz galda un sāka raudāt bez balss, bez asarām, viņa dvēsele raustījās neizraudamās sāpēs.

Mēness gaisma likās karājamies gaisā. Bij redzams, ka viņa nepieder pagrabam, kuŗa sienas sedza pelēka krēsla. Te lejā bij nolaidies gabaliņš no augstas, apskaidrotas pasaules; tas šūpojās tukšajā gaisā kā atrisis elfas šķidrauts. Krupim nebija palicis vairs nekas, kā šis gabaliņš mēness gaismas. Viņš pieķērās pie tā aklas vientulības bailēs, un lēni tam atvērās cita gaišāka pasaule.

*

No sākuma viņš nezināja, kur palikt, un klejoja, kā sevi pazaudējis. Nekas viņu nesēja vairs. Tā nolauzts zariņš apvītis lido pa gaisu, līdz smilts viņu uzņem un tā vītušās lapās kaļ zīda šūpulīšus aizmiguši kāpuri, kuņģus tas trūdēdams auklē jaunam spānotam priekam.

Viņš vairs nenāca mājā. PAGRABA klusums to slāpēja kā kapa smilts. Kad tas kādreiz nokūsis apsēdās pie tukšā galda un bez domām vilka ar pirkstu pa biezo putekļu kārtu, kas pamazām apklāja visas zīmes, visas atmiņas, viņam likās, ka tas ir nomiris un sēd aizbērtā dobē. Un kliegdamas tas trūkās augšā un skrēja atkal pa ielām, līdz noguris pakrita kaut kur zem nomaļa koka vai luktura staba. Dienas un naktis viņš pavadīja laukā.

Zviņaini akmeņi, dūmos nosūbējuši koki, vienmuļīgas namu sienas, greznumā mirdzoši logi. Zirgu nogurušie purni, laipni suņi un steidzīgi cilvēki. Viņu izklaidēja raibā kustība, tā neļāva viņam nolaisties sāpju akā, kur tam zuda visa gaisma.

Viņu apņēma pasaules mūzika. Un nemanot šai krāsu un skaņu straumē tas zaudēja atmiņu par sevi. Viņš palika par puteklīti krāsu jūrā, kurš klejodams atstaro tūkstoš būtnes. Nekas viņam nebij pazīstams, bet viss tik tuvs. Viņu darīja neizsakāmi laimīgu šī satikšanās. Visu, kas atsitās pie viņa krūtīm, tas sveicināja ar atvērtu sirdi. Reizēm tam likās, ka viņš iet kā karalis caur dzīvi. Visi mīļo viņu un viņš visus. Uz tūkstošu sveicieniem viņš atmirdz ar smaidu. Viņu redz ikkatrs, un viņš redz visus. Un tam likās lielākā laime, ka viņam nav neviena cilvēka, kas ievaino viņa jūtas ar neuzticību un sāpēm.

Viņš bij tik laimīgs, ka tam nevajadzēja runāt. Kad viņš satika bērnu, tad smaidīja klusu. Ja viņam gribējās ēst, tas izstiepa roku un turēja to tikmēr, kamēr kāds nāca un iemeta viņā grasi. Tad gāja un pirka sev maizi un ēda klausīdamies, kā saberztie labības graudiņi saldi satikās ar viņa asinīm.

Viņš bij visklusākā un maigākā skaņa visā skaņu greznumā. Viņu sēja un šūpoja tūkstoš citas vieglā, skaistā burvībā. Un tas zināja, cik skaista ir nebūtība. Viņš bija iedzēris zaļu mūžības dzērienu, kas tam atņēma visas sāpes, nogrieza pagājušo un nākamā, apturēja viņa dzīvi uz acumirkli, aizdedza kā zvaigžņu punktu, padarīja par vieglu dzirkstiņu.

Bet tad nāca diena, kad viņa dvēselē blāzmaini aizdegās vecā seja un tas ar izsmieklu stāvēja pie bijušās dzīves sliekšņa.

*

Pa to laiku Gaigals smēla savu laimi; bet viņa aciņa sāka mest dūņas, kamēr tas vēl nebij aizskāris dibena.

Kā pēc saulrieta vēl atsarkst debesis, tā Martas dvēselē dzisdama blāzmoja vecā mīlestība.

„Kāds tu esi sauss un balts,” viņa reiz runāja, pajādama Gaigala vaigus. „Krupis bij daudz karstāks.”

„Nu zināms, viņš jau nebij nekāds cilvēks. Vai nu tādu var mīlēt. Bet viņš... apsita mani kā ar karstu tvaiku. Un viņš bij tāds valgs. Vakarā viņš krita rasā kā neprātīgs. Varbūt neprātīgs ar' bij.”

Šī valodiņa varēja novest Gaigalu līdz ārprātam. Nevarēdams valdīties, tas dusmās meta ļaunus vārdus, dzina viņu prom, sauca atpakaļ un lūdzās.

Marta palika klusāka, vairs nepieminēja Krupi ne ar vārdu, bet no viņas klusi ēnotās sejas, no acīm, kuņas aizmiglojās un aizgāja kaut kur, viņš redzēja, ka tā vēl arvienu domās min kā mīklu to, kas viņu bij aptinis ar karstu miglu.

Gan Gaigalam patika laist caur pirkstiem viņas matus kā šķidru zeltu, bet tas nevarēja aizmirst, ka vēl viens cits ir viņas tuvumā. Krupis vēl vienmēr bij te. Tas nebij vēl uzvarējis un izdzinis viņu no pilsētas. Šis ķēms staigāja pa tām pašām ielām, kur viņš, elpoja to pašu gaisu un varbūt sapņos skūpstīja tās pašas lūpas.

Nē, jau ne! Viņš neienīda šo ubagu. Priekš tam viņš bij par daudz nožēlojams. Bet viņš zināja, ka tas vīla ļaudis, izlikdamies par nevarīgu cietēju. He, he, he! — no Martas viņš bij šo to dzirdējis: rēta viņam sen jau bij sadzijusi, bet nu, lai aizkustinātu sirdis, tas krāsoja viņu sarkanu. Ak, kad tie zinātu, no kam viņam tās nāvīgās rozēs... Gaigals bij pilns tikla īgnuma un nevarēja atrast miera savas līgavas rokās.

*

Reiz vakarā viņi sastapās kādā pazīstamā dzertuvē. Zāle bij ļaužu pilna.

Krupis sēdēja pie sava galdiņa, skatījās, kā gāzes radziņi zied, un slapināja lūpas ar alu. Viņi nejauši saskatījās. Kaut kas aizdegās viņos, un no tā brīža tie nebija vairs izšķīrami. Ja ar visi tūliņ atstātu zāli, tie paliktu sēdot. Kaut kas vilka viņus klāt vienu pie otra. Un tiem abiem drebēja rokas, kad viņi cēla kausu pie mutes.

Krupis dzēra un slapināja lūpas: šodien pilsoņiem bij bijusi laba roka! Viņam tikās uzsist uz galda un izslieties augšā ar visu savu saliekto augumu.

Neviens nezināja, kā tas bij iesācies, kad izcēlās troksnis; ļaudis atgriezās no saviem galdiņiem, aizbēga iztraucētās sarunas.

Krupis stāvēja kājās. Viņa saliektais augums ar mokām stiepās uz augšu un svērās atpakaļ. Viss viņa spēks likās saspiests pierē un acīs, kuŗas tas turēja pāri galvām. Gaigals bij viņu apvainojis, nosaucis to par zagli, — tāds pātagām būtu izdzēnams aiz vārtiem, bet viņam dodot bagātas dāvanas, un tas sēdot pie viena galda ar tiem, kuŗus tik bezkaunīgi krāpnot, par kuŗu līdzjūtību aiz muguras smejojies.

Bet Krupis neredzēja Gaigala. Viņš slapināja drebošās lūpas un smīnēdams runāja uz ļaudīm, it kā tiem būtu viena seja un viena dvēsele.

„Jā, es esmu nabags, es dzīvoju kā suns no druskām, ko izkaisa jūsu pirksti, bet kas ņems man prie-

ku smieties par jūsu tikumu? Jums pieder manta un gods, man manu lūpu klusais smaids.

Redziet, tik maza bij mana dzīve, man nevajadzēja vairāk kā cieta salmu pagalvja, es ēdu augļus, ko bij ietecinājusi saule, un man nebij citas vēlēšanās, kā dzīvot, un to visu man bij ņemt ar viltu.

Jūs viebjaties nicīgi... Vai man bij karaļvalstis iekarot un mīdīt dzīvas miesas kā mālu? Jūs sagriežat zemi šaurās šķēlēs, zobins dala augļus. Vai vilts ir sliktāks nekā zobins? Vai es neēju kā visi, cīnīties uz dzīvību un nāvi?

O, jūs esat labi bruņoti, tik viena vietīņa ir vaļā, viens vārīgs jēlumiņš pie jūsu miesas, kuņģam jūs ļaujat viegli sāpēt. Bet šī vaina ir tik lēta un tikpat viegli atveras kā aizdzīst. Līdzcietība, maigā jūta! Jūs manāt viņu kā skudras kājiņu, kad es eju jums gaļām ar savu kupri, — tad laižat roku kabatā, noņemtat man mazu vaŗa naudiņu un aizejat, lēti izlīdzinājušies ar Dievu un cilvēkiem. Un ejot priedīgi aptaustāt savu naudas zutni, viņā ir vēl tik daudz, ka ne rītam, ne parītam netrūks.

Un kad jums pusdienu piedegusi un lietus aizmiglojis logu, jūs atminaties ubagu, kuŗš stāvēja uz ielas stūŗa sīkā debesu smeldzē un muldēja nesaprotamus vārdus, tad vieglāk nopūšaties un sakāt: „Nē, ir jau ļaudis, kam iet daudz sliktāk.”

Un vakarā pirms gulētiešanas, kad pārdomājat dienas darbus, jūs atminaties, ka satikāt nabagu un iedevāt viņam vienu grasi. Un krūtīs jums pamostas kā vēsma no tiem laikiem, kas kaut kad bijuši, vai būs, — kad cilvēki bija brāļi un nezināja, kas tavs, kas mans... Bet jūs to aizmirstat ar uznākušu snaudu.

Es biju jums lētas izlīdzināšanās upuŗa trauks, spogulis, kuŗā jūs varējāt aplūkot savu tikli skūto seju. Ak, es biju tikpat padevīgs, kā izsalcis, un vīlu un mānīju, kā jums tikās.

Redziet, es neesmu tikls... Kas deva man jēgu dzīvot, — uguns, uguns, kas deg manās dzīslās. Ne-

miet savu, tik niecīgs tas bij! Tik zemi, zemi man atstāji. Ha, to jūs nevarat sagriezt gabalos un aiznest, — jūs man būtu nozaguši debesis no galvas, bet viņas vēl man mirdz ar pērļu spožumu! ...”

Tad, sevī apklusdams, viņš atstāja zāli. Bet gūzma sakustējās un šalkoņa izgāja caur visiem kaktiem. Aiz biežā tabakas dūmu tīkla kautri saskanēja glāzes. Bailīgā skaņa pazuda balsu šņākšanā.

*

Viņš atstāja pilsētu, izgāja mežu un nonāca zaļā kalnu norā; tā nebija nora, bet mīksta pļaviņa, pilna biezas jaunas zāles. Viņu baņķoja avota valgums, kuņš nāca no kalniem un sadalīdamies iznēsāja savas vēsās straumes kā kristalla virves.

Nora izskatījās tik neaizskarta; ne stirnas pēdas nebij sajaukušas zāli.

„Cik viegli staigā stirnas! Vakarā viņas zogas uz avotu dzert, bet viņu tievās kājiņas ir tik maigas, ka nesamin ne stiebra. Viņu mute tik pieticīga, ka zālē neatstāj robu,” Krupis domāja. Viņam bij mīla zaļā pilnība.

Tumši eglu zari, mīksti šalkdami, iezāģēja zaļumā kustošas ēnas; drebēja smilgas, bet bija tāds klusums, ka zem zaru velkošās zuzoņas varēja dzirdēt sudraba skariņu skaņu.

Un pļava bij kā audekls, pa kuņu slīdēja robainas mākoņu ēnas ar gaišiem saules mutuļiem. No rītiem migla sitās un šūpojās zem debesu vaiga, tad gaiši ābolaina lija saules gaisma, visa pļava kustējās bāli zeltainos ābolos.

Bet bija arī agrāki rīti. Un agri zāles modās. Kad nakts aizvilka aiz eglēm savu pelēko mēteļa stūri, uz pļavas palika tikai sīks miglas sudrabs kā caurstarots tēņš, ko pēdīgo atsedz no dārguma sejas. Tad zem sārtās saules no viņa iztinās pļava un irstošas sudraba strēmeles ātri aizvilkās un pazuda kā viegls garojums. Zāles stāvēja atvērtām porām. Varēja dzirdēt, kā

pukst viņu zaļās sirdis. Puķes atdarīja slēgtos kausus, un viņos smagi vēlās lieli gaiši rasas safīri, kuŗi cauru nakti bij vēsi klauvējuši pie ziedu durvīm.

Viņš redzēja neapzinīgo prieku, ar kādu pļava sūca sauli. Ikkatrs stiebriņš bij pilns laimes. Viņam patika te, un viņš nekur vairs negribēja iet.

Meža stūrī tas atrada pussakritušu šķūnīti; laikam izkopts bij reiz skanējusi pār pļavu. Bet nu, kā likās, viņa bij aizmirsta, šķūnītis sagāzies. Uz jumta bij palikušas tikai kailas kāršu redeles, un ar pēdējo satrunējušo salmu vējš dancoja uz noras.

Viņš apskatījās, kā ietaisīt dzīvokli. Noplēsa eglei mizu, apsedza augšā stūrīti, zem kuŗa varēja gulēt. Pārējās kārtiņas atstāja tāpat. Kad uznāca lietus, viņam tikās, sēdot zem savas krija koras, skatīties, kā pilītes dancoja uz grīdas kokiem, putekļus pasizdamas.

Sienā pret vakariem, no kurienes pa gravas šauro spraugu varēja redzēt kalnus, bija mazs lodziņš, vēja caurums mazs. Viņš vārīgi pārsita savu gaišo blašķi un aiztaisīja to ar viņas smalko stiklu. (Ūdeni varēja dzert tāpat no avota.)

Uz vakaru, kad egles sāka stiept pret sauli gaŗas ēnas, caur rūti staroja kalnu zilganums. Stikls dabūja dvēseli. Krupis stundām varēja skatīties viņa starojumā. Zināms, stundu te nebija, bet tas tomēr dzirdēja viņu slīdēšanu. To darīja ķirpji ar saviem kaltiem un āmuriņiem. Sausās balķītes skanēja kā pulkstenis. Ķirpji nenogurstoši urba un saurba dienas. Un grauzdams pamodās viņa miesā izsalkums. Barība, ko tas bij paņēmis līdz, sen bij izgājusi.

Un viņam vajadzēja meklēt zemē saknes. Bet zemes sakne ir rūgta.

Viņš nolauza asu egles zaru un sāka izrakņāt savu noru. No sākuma saudzīgi atšķīra ziedus un uzplēsa valgo velēnu. Tur gadījās retas saknes, viņš izrāva tās kārām rokām, acis aptumšoja smags asiņu vilnis, tas neredzēja, ko darīja. Viņā dzīvoja vairs tikai iz-

salkums kā sakaitināts zvērs. Tikai saknes un saknes, rudas un baltas, pēc viņām stiepās pirksti caur melnām zemēm. Viņš samina skaistākos ziedus, jo tiem bija sīkas saknes. Tas nepacietīgi rāva un plēsa viņu maigās bārkstis, līdz sataustīja treknu sakni. Aiz nagiem spiedās zvirgzdi, satrunējuši prauli, un vēsi, tiepīgi akmeņi stājās viņam ceļā. Tas noberza jēlas rokas, kamēr izvilka meklēto. Tā viņš darbojās ilgi, kamēr kupris uz pleciem palika smags kā dzirnu akmens un vilka viņu pavisam pie zemes. Tad viņš apstājās un slaucīja rupjas sviedru lāses ar zemaino roku.

Viņa seja kvēloja, izkaisītās saknes vīta saulē. Viņš redzēja, ka tās sagrieza brūnās skariņas un sarāvās tveicē. Un izsalkums tik skaudīgi ievēroja, ka viņas paliek mazākas. Viņš nenocietās vairs, smagi liekdams lasīja tās kopā un gāja uz avotu.

Viņš nomazgāja zemes un sāka ēst, atsēdies uz vēsiem oļiem. Bet zemes sakne ir rūgta.

Viņa miesu smilkstēdams grauza izsalkums, viņš nevarēja apklusināt to ar šām saknēm. Zobi kāri saplosīja un samala tās, mutē kusa sājs rūgtenums. Iekšas raustījās. Tik reti gadījās kāda salda saknīte, to ātri aiznesa asinis.

Paēdis viņš bija ļoti noguris un atlaidās bez spēka uz oļiem.

Viņu saistīja smags miegs. Visi prāti aizmiga, tik uz vaiga un acu plakstiņiem palika nomodā sarkana saule, ausīs klusa viņu čukstēšana un oļu sudrabainā smiešanās. Un vējš kaut kur kustināja gaŗas baltas puķes.

*

Viņš atmodās ar notirpušu galvu. Atkal izsalkums plēsās ar truliem suņa nagiem, iekšas sāpēja. Pamodās nemiers, rūpes saspieda smadzenes. Viņš domāja, kur atstājis savu kapli, ka būtu jāiet rakt, bet uz jūtām vēl sanēja salds reibums kā nenodzisusi snauda... Vai tas bija sapnis? Bet tepat jau staroja puķes un

avots smējās, un vēsma vilka sārtu vakara tveici kā siltu zīdu gar vaigu.

Viņš uzsita ar roku uz akmens un teica: „Mierā, suņi, mierā! Cik ilgi lai es klausos jūsu smilkslēšanā? Nu esmu diezgan jūs baņojis. Nu gribu skatīties, kā puķes staro. Kas jūs var piepildīt?”

„Mierā!” viņš uzsita vēl uz akmens, tā ka asas sāpes izskrēja caur kauliem un divi tumši asins pilieni, ar smilti apvilkušies, smagi novēlās zvirgzdos.

„Sāp? He, he, he! Sāpiet tik, es diezgan esmu ar jums sāpējis. Man nesāp nekas.”

Viņš piegāja pie zaļa zītara atvარიņa un apsēdās starp baltām klusām puķēm un klusēja, kā stikliņš zālē klusē.

„Cik labi. Es gribētu tikai atstarot gaisu un sauli un nezināt un nejūt nekā.”

Atkal viņš dzirdēja smilgas drebam. Vakara vizma lēja vieglu rožu vīnu ziedu baltos, klusos kausos. Viņš redzēja, ka puķes starodamas sūca debesu valgumu. Un tur, kur tas apklusdams sevi pazaudēja, viņam atvērās cita dzīve, dabas dziļā laimes snauda, bez sāpēm un prieka...

Izsalkums sāka atkal smelgt. Viņš ieskatījās atvარიņā un ieraudzīja viņā smieklīgi saliekušos cilvēku ar tumšu nastu uz muguras, ap kuŗu klusi locījās baltas puķes un zaļi zāļu stiebri stiepās uz augšu. „Viņas prasa manu kupri, viņas prasa manu kupri,” tam ienāca prātā.

Un viņš runāja atkal uz iedomātiem suņiem: „Priekš kā jūs plēšaties? Viņam nevajaga vairs jūsu. Apturiet savus žokļus, noceliet kurvi un izjauciet dzirnas. Priekš kā jūs maļat, tas negrib vairs būt.”

Viņš gāja atpakaļ uz māju, sataisīties uz rītu. No šķūniša apakšas līda ārā krupji, kuŗi tur slēpās no dienas karstuma aiz akmeņiem un zemes pikiem.

Viņu brūnā, tulznainā miesa bij pilna slāpju. Tas noliecās pie viņiem zemē un skatījās, kā tiem elpojot kustējās sēņu sirmās pakakles. Viņu acis atvērās un

aizvērās slāpēs kā iegareni pārļu spoguliši ar ruda zelta maliņu.

Vakara vēsma lēni izgāja caur gaisu. Viņš juta rasu krītam. Karsta vēlēšanās izgāja caur sirdi kā gaŗa zelta adata. Asiņu pilieni silti nodrebēja līdz pirkstu galiem. Viņš krita ar seju valgos stiebroš un savienojās klusi ar visu. Visas robežas pazuda, viņš bija ārā no sevis, plašumā. Un lūpas čukstēja nesakarīgus vārdus: „Tu, kas vēdi gaisos klusi, sirds pēc tevis iztvīkusi... Tad, kad nakts sāk rasu sēt, savus zvaigzņu spārnus plēt...”

Viņš piecēlās aplaimots. Saule bij nogājusi. Viegla migla aizmata debesis ar pārļu sirmumu.

Atsēdies uz savas mājiņas sliekšņa, viņš skatījās, kā zvaigznes sēja starus caur ēnu dziju, un debess un zeme satinās un nogrima viņā kā pārle gliemezī.

Mēness pacēlās aiz eglēm, zaru krusti bāli zeltījās. Un klausīdamās, bikliem soļiem, stirna gāja uz avotu dzert.

Elpu aizmurdams, viņš skatījās, kā viņas tumšā mugura šķīra miglu un mēness zeltīja viņas rudos sānus, viņas cieta spalvu gaiši rudo vizmu. Viņš klusēja laimīgs, kamēr viņas mute bij pie avota. Un kad tā nodzērusies pazuda uz pakalna kā gaisā (tik radziņi novizēja) — viņš viegli atvilka elpu.

„Cik labi, ka tagad vasara. Ja būtu ziema, es gaidītu viņu ar asiņainu priedes zaru. Mierā, suņi, mierā, medijums ir prom.”

*

Zeme iztinās no miglas kā skaista sieva, kuŗas miesa svaigi iesarkusi, ieberzta smaržīgām zālēm.

Agri atvērās debesu palodas un klusi stāvēja vaļā uz visām pusēm. Vilka tāla vēsma. Rets zāļu stiebrs pakustējās, egles zars, kuŗš bija izstiepis savus tumšos krustus rīta gaisā.

Un saule bij izplaukusi kā brīnišķs zieds. Valgā oranžu zeltā tā klusi šūpojās augšā, tur uz lapas, uz

atplisušās priežu mizas uzmezdama savu velšu sarkānumu. Dziestoši purpura zīdi tinās caur gaisiem, un aiz viņiem gavilēja gaišas oranžu straumes.

Jumta kailās kārtiņas sarka. Rūsas dzeltenie baļķīši skanēja. Ķirpji bij kājās un strādāja ar saviem kaltniņiem.

Krupis pamodās un pēdējo reizi nomazgājās rasā.

Tad viņš iegāja un izņēma lodziņam rūti, skaloja to strautā, skandināja uz akmens un skatījās pret gaismu kā kalējs, kuŗš rūda izkapti. Tas priecājās par viņas asumu un, saldi saraudamies, juta to savā miesā.

Viņam bij viegli un labi. Visu aizmirsis un atsa-cījies, tas apskaidrots tuvojās citai dzīvei. Uz viņa dvēseles gulēja miers, kā rasa uz noliekta zālītes. Šodien viņā bij pamodies Mārtiņš Dievezers.

Viņš atminējās, ka uz meža ezera bij klausījies gāles vaidu, un tam likās, ka atkal dzirdētu zilās velvēs zvanām. Pasaule atkal šūpojās viņa priekšā neizmērojama, neizbrienama kā jūra, un viņš drebēja ilgās, it kā ārā no sevis. Atsilis un atjaunots viņš stāvēja pie jaunās dzīves vārtiem tikpat nesaliekts un skaists kā savā jaunībā.

Lielais izlīdzināšanas brīdis bija klāt. Viņš nokrita ceļos un čukstēja:

„Puķes, atsedziet savas sejas un dodiet man vietu starp jums. Manas asinis drebēdamas meklē jūsu, ikkatrs piliens iet kā uz svētkiem.

Smilgas, pašķiriet savas klusās skariņas, uzņemiet mani starp jums, apsedziet mani ar savu sudrabu!

Vilnis sārts mani aiznes. Es sasienu sarautās saites...” Un viņš spieda stiklu dziļi savilkta dzīslās.

*

Uz vientuļās kalnu noras gadi aiziet kā vēsma. Netālu no avota zālē sabiruši balti kauli kā krīts, un caur viņiem spraužas uz augšu sarkani ziedi.

AIZKLĀTĀ DĀMA

L ikās, ka debess pa ziemu būtu iekalta pelēkās tērauda stīpās. Nu varēja redzēt, kā viņas izplētās, atsegdamas slapjus namu jumtus un mākoņu nebeidzamu klajumu.

Ziema man bij pagājusi bez skaņu, bez sājpu, kā aiz balta šķidrauta. Es izgāju no bezgala gaŗām, klušām sniega velvēm. Ziemas vienmuļība bij tik gaŗa, ka man pazuda dienām skaits un es nemanīju vairs ne viņu, ne sevis. Tik vējš, vējš uzmodināja mani reizēm ar savu gaŗo sājpu gaudienu. Kad es biju laukā, viņš sagrieza manas drēbes un iemeta man sejā sauju smeldzošu sniega puteklišu. Un putekliši bij nosaluši un saīguši, un koda un gaudoja kā mazi vilciņi. Bet vējš bij tik rets šai ziemā. Dienas slāpa puspelēkā sniega klusumā. Un lielie vējputeņi parādījās tikai uz pavasaŗa pusi.

Man nebij ne sapņu, ne atmiņu. Un ziemas klusums bij nokritis kā apsējs no vāts. Ārā bij saule, un krūtīs — klusas, dziļas slāpes. Pār manām lūpām pārskrēja vēsma: viņas drebēja un locījās izsalkušā smaidā... Tiešām, nebija vairs tālu tās dienas, kad ķirzatiņa iznāk no priedes celma, nobirusi ķirpju putekliem, un atsilusi lokās saulē. Tā čaukstēdama laižas pa pērnām lapām, un viņas mīkstās kājiņas jūt pirmos cietos asnus. Viņas aukstās ķepiņas krīt asniem uz acīm, un tie atmostas un sauc: „Tu, tu tā esi, ķirzatiņ!...” Tāda nemiera vēsma bij uznākusi man. Es nezinu, ko jūt aizsalis ezers, kad tas pēc pirmā pavasaŗa atkušņa piesit ar gaŗu mīkstu vilni pie trauslas gāles. Bet es atminu labi, kā toreiz man bij. Es atkal dzīvoju. Sirds sāka atkal sājēt un sist. Un es skrēju pa atkusušām ielām, un līdz ar pirmām ūdens straumēm es gribēju celties un līdzī šākt.

*

Uz dārza sētas sēdēja daži novītuši baskāji un knosījās. Viņu pelēkie uzpampusie vaigi smaidīja saulei. Blēdīgi jocīgi samiegtas bij viņu nostruvējušās, asarainās acis. Bet starp salīpušiem plakstiņiem kā miglots vilnītis vizēja pirmais pavasara prieks.

Turpat stāvēja jauns apelsīnu pārdevējs baltā priekšautā, un ap viņa lielo dumjo zābaku purniem locījās atsilušas dubļu straumes. Iela kūpēja. Ziemas smagums atkūsis cēlās gaisā un laidās uz sauli kā vēja pacelts šķidrauts. Trotuāri spīdēja. Plāna vizma sitās caur pacelto pavasara tvaiku, tik smalka kā vaguļiņa apakšspārni, kuŗi gaisā dūc un mirdz. Līdz ar rīta miglu cēlās augšā pamodušās pilsētas troksnis. Ielas dunēja no tūkstoš atsvabinātām kājām, kuŗām bij atraisīts ziemas klusums. Rati laidās, vieglie riteņu loki vizēja baltām sudraba stīpām. Tumši tērauda stieņi dārdēja gaŗās apdauzītās orēs. Visas ratu pakāļas kliezda kā atplēstas rīkles, un katrs dzelzītis skanēja. Un akmentiņš vēlās, un arī tas skanēja. Bet karietes laidās klusi, kā lieli tumši putni, kuŗi tālu izplēš spārnus un paiet gaŗām. Un prātā man nāca kalnu krāces, kuŗām ūdens tēvs, nosutušos plecus saulē grozīdams, iet atraut ledus spundi. No klintīm gāžas avotu mucas un baļļas. Viņu rūkšana bij ratu riteņos un dzelžos. Un līdz ar ielas tvaiku tā laidās uz sauli.

Uz ielām bij tik daudz kustības. Šī diena bij kā zemnieku sieva, kuŗa pēc klusa bēŗu goda noraisa no galvas balto linu autu un apgērbj priecīgas darbdienu drānas.

Es pārgāju pār šķērsielu, un man priekšā atkal bij dārzs, gaŗa sēta ar dzelzs treliņiem un iela kā upe. Ores un karietes vīzošiem stikliem gāja kā palos. Ļaužu galvas kustējās kā tūkstoš tumšu, nemierīgu vilņu un rāva visu prom. Tumši valgi liepu zari šūpojās gaisā. Viņi nevarēja ietilpt aiz treliņiem. Un likās, ka arī dārzs būtu sakustējies un pacēlies līdz ar rīta miglu. Pie pilniem pumpuriem mirdzēja piles.

Un zvirbuļi laidās no zara uz zaru. Veseliem bariem tie izbira uz ielas un salaidās atkal zaros, kā tumšas vilņu šlakatas.

Uz ielas stūra atkal stāvēja apelsīnu pārdevējs, un saule lija viņa atvērtā grozā. Oranžas smaidīja man no tālienes ar vienu vaigu zem sīka miglas sudraba. Bet kad es piegāju klāt, viņas laidās man gaŗām kā lieli zelta gabali. Oranžas deĶoja grozā kā zelta akmeņi straumē. Un ielas tūkstošbalsīgi dunēja zem manām kājām.

*

No jumtiem ātri bira piles un drebēja uz iztraucēta skārda. Gājēju papēži mirdzēja no ūdens. Un tur pie augsta nama stūra kā vilnītis pazibēja man maza kājiņa. Roka dzeltenā cimdā viegli pieturēja svārku, atsegdama gaŗus, graciosus papēdīšus, uz kuŗiem šupojās jauna dāma. Papēdīši vizēja no ielas valguma un skanēja ātri, ātri kā pilieni uz akmeņiem.

Roka nolaista turēja svārku, bet likās, ka viņa bij tikai nolaista, kā efeja, tik daudz viņā bij nepiespiesta daiļuma. Viņas smalkos pirkstos nebija manāms zīda drēbes smagums: kā tumša straume tā laidās ap viņas rociņu un šalca ap viņas soļiem. Pirkstu maigās portis bij nospiedušās dzeltenos cimdos, kā pūpoli (pie kārkla zara), kad tie patlaban izbēruši dzeltenu ziedu miglu.

Es nebiju vēl ieskatījies viņai sejā. Bet viss pie viņas jau man izlikās tik pievilcīgs un skaists. Nekā nedomādams, es gāju viņai līdz. Tā pieturēja savu svārku, viņas papēdīši meta gaŗu zīda vilni, bet man likās, ka tā tur savā apliektā saujiņā kaut ko neizsakāmi skaistu un mīļu.

Un pie tā augstā nama stūra viss ap mani uz reizes kļuva citāds. Visas skaņas saplūda vienā tumšā vilnī, kuŗš mani apņēma kā egļu šņākšana. Man gaŗām gāja tūkstoši ļaužu, bet es neredzēju un neizšķīru vairs nekā. Es biju iegājis kā mežā un tikai neskaidri jutu

cilvēkus, kā egļu ēnas. Dzirdēju tikai, kā viņas soļi krita uz akmeņiem kā jautri pilieni, un papēdīši vizēdami meta tumšu vilni man priekšā. Es nemanīju vairs, kā dārdēja ores un dzelži, bet tik skaidri dzirdēju, kā zīds kautri šalca ap viņas soļiem. Tā mežā lielā vējā var dzirdēt, kā smiltis čirkst zem biklām kājām, ja tev pa priekšu iet kāda būtne, ar kuņas soļiem tev nemanāms sakars. Tāds sakars bij nodibinājies starp mani un svešo dāmu. Es gāju viņai līdz caur tumšu ļaužu silu. Nemanot es biju pieķēries viņai, kā skujiņa ieķēras drēbēs, un tā nesa mani līdz: viņa turēja mani savā apliektā saujiņā līdz ar savu drēbju vīli, viņas pirkstu maigās portis smējās par mani: viņām bij mīļas, klusas bedrītes.

Es gāju viņai pa pēdām. Viņas plecu maigais vilnis ejot šūpojās kā aizmidzis savā skaistumā. Ik katrs solis bij mans, un katru kustību es noplūcu kā izplaukušū ziedu.

Es paātrināju savus soļus un, acis nolaidis, klusu staigāju viņai līdzās, juzdams, ka pie mana pleca tik tuvu nolaidās viņas rociņa. Viņa bij par daudz tuvu pie mana pleca: skāistums darīja man sāpes. Un kad pūli spiezdamiēs mēs sadūrāmiēs, man bija jānopūšas tik smagi, it kā uz sirds gulētu lielas bēdas.

Es paliku nemierīgs un man gribējās paskatīties viņai sejā. Bet tik grūti bij celt acis uz augšu. Viņa gāja noliekusi galvu. Seja bij aizsegta ar šķidrautu. Bet es manīju gaišu rožu sārtumu un gaŗas plakstiņu ēnas, kā tumšus zibiņus. Man likās pat, ka viņa paskatījās uz mani un kaitinādama vēl dziļāk nolieca galvu un noslēpās zem šķidrauta. Un man likās, ka es pamanīju acis, kā jautrus pilienus. Viņa slīdēja klusi, kā liels tauriņš turpat pie maniēm pirkstiēm. Un es gribēju viņu noķert. Es gribēju atklāt noslēpumu, kas tinās ap viņas soļiem kā maiga zīda straume. Es gribēju atklāt viņas smaidu, kuŗš pazibēja kā zivtiņa šķidrauta dziļā, un acis, kas slēpās zem gaŗām plakstiņu ēnām. Šās gaŗās, kautrās ēnas,

pie kuŗām kā mirdzoŗš piliens pie tumŗas skuŗiņas karāŗās prieks. Es gribēju pacelt řās ēnas kā zarus no avota un pārplūst no prieka.

*

Es staigāju visur viņai līdz. Viņa nepacēla řķidr-
auta, arī nepaskatījās, bet es zināju, ka neesmu viņai
vienaldzīgs. No tā, kā viņa nolieca galvu, kā izņēma
mutautiņu, vai kā vējš pakustināja viņas cepures
spalvu, — no visa es manīju klusu labvēlību. Mēs
izstaigājām un izkrustojām daudz ielu, taisnu un
liku. Es padevīgi stāvēju pie veikalu durvīm, kuŗas
viņa řad un tad pazuda ar ātru soli, kā vēdekli iz-
plēzdama savu tumŗo svārku. Un kad durvis aiz vi-
ņas jau sen bija aizvēruŗās, es vēl dzirdēju strauju
zīda řņākšanu. Sirds řūpojās, kā putns zara galā...

Es stāvēju pie pārdotavu logiem un skatījos spogu-
ļos. Es biju iebridis mirdzoŗā klusumā un stāvēju pie
viņiem, nevarēdams atrauties. Tik klusas ir lēznas
lietus paltis uz zaļas noras, kuŗas tur atstājis ātrais
pērkona debess. Tur klusi viz baltas miglas mākonī-
tis, kamēr gar debess malu vēl graudams velkas
tumŗs negaisa spārns. Tik tumŗi dārdēja aiz manis
iela. Bet es biju iebridis klusumā un jutu tādu skaid-
rumu, it kā tieŗām stāvētu lietus ūdenī uz noras un
man caur pirkstiem spiestos mīksti asni. Un es vēro-
ju savu seju. Viņa bij tik tuva. Likās, ka varētu
taustīt acu mirdzumu un tos sīkos asos griezienus,
kuŗus uz deniņiem bij ievilkuŗās sāpes. Bet řai brīdī
man viņa bij tik neizprotama un tāla, kā miglas mā-
konīŗa ēna noras ūdenī. Viņa bij tik neizprotama, ka
man gribējās to satvert un kāri taustīt, vilkt ar pirk-
stiem pa vaigiem un deniņiem. Es gribēju redzēt viņā
savu likteni, sataustīt kādas zīmes no tā. Bet klusi
viņa ēnojās mirdzumā tikpat nepieejama un tāla.
Un sarkans kociņŗ liecās ap stikla slīpētām malām,
kā burvja riņķis. Es skatījos un prasīju savai sejai:
„Vai viņa tevi zin? Vai viņa tevi grib?” Bet lūpas

locījās apmulsušā smaidā, un sirds sita kā sarkans āmuriņš pie smagām dzelzs durvīm.

Tikko atskanēja viņas soļi, es devos atkal tai līdz. Mēs gājām pa atsilušiem dārziem, kur kļavu zaros gulēja smags pavasara vējš. Mēs gājām pa gaŗām alejām, caur kuŗām laidās karietes. Un veci ŗuburoti zari šūpojās valgā zilgumā. Un atkal mēs bijām uz greznas ielas. Mēs iegājām kādā namā un uzkāpām pa trepēm. Tā piezvanīja un pazuda dzīvoklī. Es paliku trepju likumā. Pa šauro koridora logu spīdēja saule. Sarkanais trepju loks kvēloja kā aizdedzies. Bet durvis klusēja. Tikai kaut kur tālu istabās varēja dzirdēt aizejošus smieklus, un no lejas nāca augšā ielas dūkoņa. Es stāvēju, kamēr saule aizgāja no loga. Es stāvēju tik klusu, it kā par ēnu būtu palicis, un klausījos ilgi, ilgi. Un tad es dzirdēju atkal ātrus soļus; durvīs sāņus stāvēja mana dāma, vilkdama šķidrāutu pār seju, un runāja kaut ko istabās. Es sapratu, ka vakarā būs masku balle kādā atklātā vietā un ka viņa tur būs. Un vēl es dzirdēju, ka tā būšot karalienes uzvalkā. Tad viņa ātri pazuda uz trepēm, kā vēsma. Es metos pakaļ, bet nekur vairs nevarēju viņas ieraudzīt. Viņa bija pazudusi ļaužu drūzmā.

*

„Ja viņa būs karaliene, es būšu vergs. Es būšu jautrs nerrs pie viņas kājām.”

Es gāju un izmeklēju sev masku: sarkanus samta kamzoļus ar biezām, zaļām strīpām, mīci ar vaŗa zvārguļiem un visu, kas vajadzīgs, lai varētu rādīties priekšzīmīgā nerra lomā. Nesu savas mantas padusē un domāju par karalieni. Un man likās tik viegli kūleņus mest un smieties, it kā par nerru jau būtu dzimis.

Bij pagājis laiks, kamēr es sapņoju. Uz ielām jau aizdedza lukturus. Balti un sarkani gaismas pūšļi kā mazas mēnesnīcas karājās pie stabiem un veikalu loģiem. Bet ļaužu drūzma vēlās arvienu biezāka un

smagāka. Es biju pilns steigas, bet nekur nevarēju palikt. Lukturu gaismā man pa priekšu plātījās plata ēna: liels cilvēks gaŗām milža rokām. Viņš grozījās kā siena maiss un skatījās atpakaļ un smaidīja kaut kam ar platu sarkanu seju. Un lēni bīdīja uz priekšu savas smagās kājas ūdens zābakos, lieliem lempīgiem atlokiem. Es nevarēju tikt viņam gaŗām, kā ēnai. Man bija jāsavaldās un jāiet reizē. Un kad es atradu beidzot zināmo namu, balle jau bij sākusies. Zāles gaŗie spoguļa logi kvēloja vienās ugunīs. Es laidos pa trepēm augšā un biju vidū.

Durvis plati bija vaļā. Uz augstām baltām palodām un stenderēm krita mīksta sārta tveice. Vidū no zāles griestiem, kuŗai gala nevarēja saredzēt, nolaidās liels lukturis, tumši sarkanā zīdā pītām zelta bārkstīm. Sveču mirdzošās sejiņas bij paslēptas šai maskā. No dejas trokšņa, kā likās, griesti drebēja, lukturis manāmi šūpojās gaŗās vaŗa ķēdēs un lēja tumšu rožu gaismu: drudžainu sveču tveici. Es sasiņu zvārguļus un laidos vidū. Mani aiznesa dejas straume. Vijoles grieza asas sēras, kā klusi un karsti asmeņi. Taures sauca uz prieku un baudu, fleitas glāstīja un smējās un muldēja nesakarīgus satikšanās vārdus. Bungas dārdēja pāri kā mīksti, tumši vilņi. Viņas pieskanēja klātu, kā lielais dzīves vilnis. Dzelsstiņš priecājās, sietiņš žvargstēja bezbēdu tracī līdzī maniem zvārguļiem. Un šī mūzika grieza un purināja raibo masku baru kā vējš rudens dārzu. Tūkstoš kāju dimdi uz ozola klona šūpoja greznu tēlu svaru drudžainā sveču tveicē. Lentas šņāca vijolēm līdz, un šķidrauti laidās kā ūdens putni uz satrakota vilņa. Bet pa vidu vizēja sudrabots vainags. Es pamanīju savu karalieni un metos pie viņas kājām. Metu kūleņus un smējos un lēcu caur stīpu. Bet viņa lidoja klusa un slaika kā ūdens zieds (baltā zīdā), un viņas purpura mētelis sita manu seju kā smaržīgs spārns. Mūki un zvejnieki, gani un bruņinieki, tiešneši sarkanos talāros un čigāni spiedās ap viņu trakā

dejā. Sviedri straumēm tecēja gar notvīkušām ausīm, un luktura blāzma krita uz maskotām sejām kā mežonīgu slāpju atspīdums. Manu dāmu apkampa karsta masku plēne. Vainags viņai bij galvā, un tā šūpojās klusi, kā slaika līlija, šo mežonīgo ērmu vidū. Es dauzīju zvārguļus un smējos skaņiem āksta smiekliem, kuŗi skanēja kā ēzeļa blāviens, bet cauri tumšai trokšņa jūrai tik skaidri dzirdēju viņas balto kurpīšu švīkstoņu, kā aizmigušu dūjas spārnu. Mans kļiedziens plēsa pušu skaņu drūzmu, un visi viņu dzirdēja. Un karaliene sita man pa seju ar savu dzelteno cimdiņu. Es griezoz un dūcu kā akmens krācē. Un līdz ar uguņu tveici no karalienes pirkstiem lija pār mani klusa labvēlība. Es manīju karstu solījumu, un tas piepildīja manas krūtis ar ārprātīgu cerību.

Un kād pusnakts sita, es traucos notvert viņu un lūdzu: „Pacel masku, pacel masku.” Bet tā izslīdēja man no rokām un laidās prom caur sajukušo masku baru, kas patlaban atklāja sejas. Es spiedos viņai pakal un lūdzos: „Pacel masku, pacel masku!” Bet viņa sita man pa seju, kā nerram sit, un smējās klusi zem šķidrauta.

Vēja pilnā tumsā gaidīja kariete. Un mana karaliene pazuda aiz tumšiem tērauda stikliem. Kučiera ēna sakustējās, un zirgi laidās pilnos rikšos. Es uzmetos uz ratu kāpšļa, spiedu pieri pie aukstā stikla un čukstēju: „Pacel šķidrautu, pacel šķidrautu!...” Vējš kratīja zvārguļus. Kariete ritēja prom. Es stāvēju uz kāpšļa un turējos pie durvju tverāmiem, mēģinādams ieskatīties iekšā, kad uz karietes stikla krita luktura stars. Bet es redzēju tikai baltu drēbju ēnu.

Vējš smagi nopūtās un sāka bērt sniegu. Lielas, mitras lēpas krita man uz rokām, uz pleciem, lipa pie deniņiem. Un es drīz vairs nedzirdēju pakavu dunoņas. Stikli bij aizšķiesti ar sniegu, acis lipa cieti. Karietes augstie riteņi vēla smagu sniega kārtu. Mēs

bijām ārā no pilsētas. Zirgi gāja pret kalnu un eļša. Kučieris, kā ēna, bij saplacis zem negaisa. Sniegs gurstēdams vēlās un bruka, kariete krita atpakaļ, un zirgi kā ērmi ieplēta pret kalnu savas četras kājas.

Manus plecus spieda sniegs. Es pamanīju, ka esmu nosalis. Drēbes novilka ūdens. Rokas karājās uz leju, un man nebija vairs spēka viņas pacelt. Locītavas bij kā svina pielietas, un pa pirkstiem tecēja lipīgs ūdens. Es biju nokāpis no kāpšļa un ar mokām vilkos līdz. Un kad zirgi aiz noguruma stājās, es piedauzīju ar stīvo roku pie karietes durvīm. Un kad tā atsitās pret stiklu, es nemanīju aukstuma, un viņa gulēja tur sveša un smaga kā koks. Man likās, ka es pats palieku tumšs un smags kā akmens. Un man gribējās nogāzties zemē un gulēt bez elpas kā akmenim. Es tikko turējos uz kājām. Sniegs slāpēja mani lielām lipīgām pārslām. Bet vēl skatījos uz karietes durvīm un runāju: „Pacel šķidrautu, pacel šķidrautu!” Un nepazinu savas balss — tik sveša un aizžņaugta un sāpīgi klusa! Bet šoreiz bij dzirdējusi mana dāma. Kariete sakustējās. Es atkritu pret riteni, un durvis vērās tik lēni un smagi. . . kā gultos man uz krūtīm. Un manā priekšā stāvēja aizklātā dāma kā balts vējputeņa tēls. Vējš sagrieza viņas drānas un pacēla šķidrautu: es redzēju tumšas ģindeņa acis un melnu mutes caurumu, kuņģa sīca vējš. Sniegs uzkrita ar blāķi, sagrieza un rāva viņu prom. Tā pacēla šķidrautu un dejoja mitrā sniega pārslu šallē, un vējš šņāca viņas tukšā mutē. Es aplāju seju ar rokām un gāju viņai līdz. Lai cik tumša bij viņas seja, man sāpēja, ka tā bij nozudusi. Es gāju viņai pakaļ un nezināju, kur eju. Es nebiju vēl atmodies un maldījos pa sava sapņa pēdām. Tomēr smagums sāka zust. Bet man bija briesmīgi salt. Es skatījos apkārt un pamanīju kādas sētas ēnu. Tumšas prieku galvas kustējās un šņāca kā negaiss. Bet šis negaiss bija tik domīgs un stāvēja uz vietas. Zaru draudošā šņākšana plīsa un sadalījās klusās sāpēs. Un zem priedēm aiz

sētas kā laužts zelta salmiņš drebēja bāla uguntiņa. Viņas gaismā es redzēju tumšu krustu, kā izplēstas rokas. Jā, nu es pazinu šo vietu: te bija kapsēta, un kapsētas sarga logā dega uguntiņa. Es braucu ar roku gar aso mūra sienu. Es taustīju notirpušiem pirkstiem akmeņus, oliņas un zvirgzdus, un asus kaļķu putraimus, kuņi sabirza manos pirkstos: es gribēju vēlreiz just, kur es esmu. Tad es biju apmierināts un gāju uz māju.

Kā par brīnumu manī atkal bij atgriezies spēks. Es drebēju no aukstuma un nesapratu, kas ar mani ir noticis. Vai tas bija sapnis, vai halucinācija? — bet masku ballē es biju bijis. Man rokā bija nerra cepure, un mani pirksti saldami lipa pie vaŗa zvārguļiem. Man bija salti, bet šis saltums bij tāds, kāds ir mostoties. Manu miesu sapurināja spirti rīta drebūli. Un patiesi bij jau rīts. Sniegs bija pārstājis, zeme bija balta, debess zaļa kā ledus. Lejā gulēja nepārredzamas namu ēnas, un viņas bij iespraustas bālas rīta ugunis. Un dzīve man likās kā ēnu ceļš, uz kuŗa augstu zied saules puķes. Ēnas dziest un aug, bet ziedī ir mūžīgi. Un laikam tāpēc man nebija kauns no nerra cepures; es nemetu viņas zemē, bet nesu uz māju un uzkāru pie sienas turpat, kur stāvēja mana pravieša tēls. Es skatījos uz sabrukušo nerra mīci un balto maigā pravieša pieri, kuŗā spiedās iekšā ass ērkšķa zars, un tie abi man izlikās vienlīdz cienjami un vienlīdz nožēlojami.

Pēc šās savādās nakts es biju ilgi slim. Bet kad izveselojos, pirmiem drebošiem soļiem gāju pie sienas un stiepu bālos pirkstus, no kuŗiem vēl nebij izzudis drudža karstums, pie vēsā vaŗa un klausijos, kā zvārguļi smējās man saviem asiem zvirgzdiem.

MIESNIEKS

Vairāk gadus atpakaļ kādā pilsētā ar diviem tiltiem dzīvoja miesnieks Jānis Baltiņš.

Otrā pusē uz upes krasta paceļas torņi un spīķeri, un augstas ēku un uguņu rindas, šai pusē, uz upes zemā krasta, dzīve pieplakusi zemās vienstāvu mājiņās, sarkaniem dakstiņu jumtiem, uz kuřiem fabriku skursteņi vērpj savas melnās dūmu kodeļas. Un tādēļ gar sarkaniem jumtiem velkas bieza kvēpu vīle.

Šai malā dzīves soļi ir smagāki, viņas elpa dziļāka un ilgu slāpju pilna. Te dzīvo darbs un dzīves prieks, kuřš slauka nosvīdušo pieri un pāri ugunīm un dūmiem ceļ uz augšu pieputējušās acis. Ritenis griezdamies palīdz dienai aiziet un panest viņas rūpes un slāpes. Cilvēks dzen darbu un darbs cilvēku — verga spēle, kuřa sien augumu pēc auguma. Diena un nakts te ir kā ritenis, kam viena puse balta, otra melna. Viņas nozīme ir: uz baltās puses uzgriezt melno. Redzēt, kā laižas gar acīm spieķu rindas, un gaidīt melnās miera strīpas, kad var atlaist nogurušās rokas. Jo naktij pašai ir sava griba: rats nedzirdami griežas tālāk, līdz parādās atkal žvingstoši baltie dienas spieķi un sauc rokas pie ierastiem kliņķiem.

Krasta nomaļākā ieliņā ir miesnieka Jāņa Baltiņa nams — tāds kā visi, nelieliem seštūrainiem logiem un saskrēdējušu dakstiņu jumtu. Priecīgi viz atsprāgušie dedzinātā māla gabali, uz zaļas izkārtnes — melns bullītis dzelteniem ragiem un atvērtās durvīs un logā izgērbtas lopu miesas: jērs ar zilganu ādiņu, ruds, noskūts cūkas purns.

No fabrikas gar malkas dārzu nāk šauras laipas. Uz nelīdzeniem dēļiem ir melnas pēdas, un arī bodes trepju trīs pakāpieni pa dienu paliek melni, lai gan ik rīta tos kaisa svaigām zāģu skaidām.

Kaimiņos ir zemē iegrimusi smēdīte, izrūsējušiem

loga gabaliņiem, traktieris, kuņš atdzīvojas tikai sestdienas vakaros, sedlinieka bodīte ar bālu misiņu un melnas ādas smaržu, kāda iebraucama vieta un viss, kas tādā nomaļā ieliņā mēdz būt. Kamēr aiz strīpainām malkas kaudzēm ir redzams fabrikas skurstenis kā sarkana lakas stanga nodegušu galu, tikmēr te ir Baltiņa bodīte — tik bullītis uz izkārtnes pagājušo pavasari pārkrāsots — tam ragi bij zaļi, šim ir dzelteni un zariņš mutē.

Rītā agri, kad pagalmā vēl ir migla, Baltiņš iznāk rozā blūzē, kā maisā, un baltā skotelē, un ap viņa spalvainām rokām apsitas silta lopu elpa. Pie slitiņas tie gremo snaudzami, un viņu lielās acis mirdz kūpošās garaiņās kā dūmaini topazi. Vienu pēc otra tos atraisa un tie iznāk, kūtri un vārīgi likdami uz akmeņiem atspiestās kājas. Viņus nostāda slīpā akmeņa renē. Viņi nesaprot, kādēļ te jāstāv, jo priekšā nav ne siles ar izgrauztu malu, rūgtu garozu un sutinātu zāliņu smaržu, par ko viņi domājuši, nākdami simts verstu gaŗo ceļu, nav pat ne ūdens spaiņa, ar sēnalām noķepējušām stīpām. No renes nāk nejauka smaka, muskuļi raustās uz krūtīm, acis ieplēšas līdz baltumiem, un pūslas izgrūž gaŗu nopūtu... Pūsis ar varu ierauj priekškājas renē, pēc tam ar celi iegrūž plato pakaļas sānu. Tai brīdī apsitas ap Baltiņa rokām silta dvaša, un viņš laiž uz mēmās pieres ierasto nāves sitienu.

Lops krīt uz ceļiem, pūsis ātri kā zaglis metas klāt pie platām kakla lēnēm, un nazis klusi un ātri dara savu darbu.

Pabeidzis sētā, Baltiņš iet veikalā, dala, sveŗ un pārdod. Tā strādā viņš katru dienu, un nekad viņam neienāk prātā, ka tas nedara tā, kā vajag. Uzliektu kaklu, uz kuŗa mati jau metas sirmi, priecīgi vēriģām acīm, tumši sarkaniem vaigiem, kuŗi jau manāmi atkārušies no mutes un zoda — viņš skatās pircējos un savā darbā. Un visā viņa gaitā ir akla un klusa padevība. Ko rītā kauj, pa dienu šķeļ, liek sā-

līt, žāvēt un, kad vaļa, no atlikušām ribām atraisa un atšķetinā muskuli pēc muskuļa. Tā zem viņa pirkstiem sadilst tūkstošiem dzīvību... Baltiņš ir priecīgs, vesels, mierā ar ļaudīm un naudas gabaliem, kas apsvīst viņa pirkstos ar pelēku tauku kārtu.

*

Bet Baltiņa dzīvē ir arī otra puse, tāpat kā naudas gabalam: jo lielāks skaitlis, jo greznāka zīme. Jo vairāk naudas gabalu Baltiņa lādē, jo glītāka un ērtāka tiek viņa dzīves otra puse.

Ikkatra lopa miesā ir apslēpts skaitlis, ko vajaga uziet.

Bet ko nerāda raksts, to rāda ozola zariņš. Baltiņa šauros logus līdz pusei aizklāj smalks linu aizkars, kuŗā veikla rociņa izvilкуси krustus, kā vieglas vagulu ūšiņas, un kantainas kārava acis. Pakāpušās uz galdiņiem, saules pusē spiež gandrīz rūtis ārā mirtes žuburainas, fuksijas sarkanbaltiem ziedu pulksteņiem un slaikas rozītes šauriem maigiem ziediem. Bikla efeja taustīdamās stiepj griestos savu tumšo, jūtīgo zariņu. Lielu un mazi zilgani dedzināti un sarkani māla podi — viņu ir tik daudz, ka Baltiņa kundze sūdzas savam vīram: vajagot lielāku logu, viņa nezīnot, kur savas puķes likt.

„Lielākus logus, lielākus logus,” Baltiņš domā, daļa, sver un rēķina.

Ko naktis negulēdams skrējis pa tirgiem, ko mircis rudenos uz dubļainiem lielceļiem: nu ir jau kas ko paskatīties. Ieejiet „zālē”: kādu sedziņu tur nav un ķiseniņu — uzliekamie un paliekamie. Kādas galviņas tik nav uz kumodes un krājkastīte, smaga cūciņa no rožu sarkana māla. Pie pusdienas Baltiņš sēd zilā vestē un vaļējās aprocēs, kuŗās svabadi kustas viņa lielās rokas.

Līdzās kuļina kājas zem galda viņa septiņus gadus vecā Katiņa, velk kaŗoti gar vaigiem un runā, runā ķērķstošā balstiņā, kā no ligzdas izkritis strazdēns.

Galda galā sēd Baltiņa kundze, gadus piecpadsmit jaunāka par viņu pašu. Viņa nav resna, kā miesnieka kundzei pieklātos, un tikai tagad sāk griezties pilnumā. Bet viņas pilnums vēl ir svaigs, kā balts rācenītis melnā purva zemē. Viņai nav daudz vairāk par trīsdesmit, ir tādas pašas dzīvas acis kā meitēnam, gaiša piere, kuŗa ātri piesarkst, pasarkani mati un pelēka dzimuma zīmīte vaiga kaktiņā. Mazas rokas, kuŗas arvienu ir drusku apsvīdušas, kā viss šai namā, kur katrai lietai un katram kaktam ir iedzīvota smaka. Bet kā tik neprot šās rokas, kādas dzijas izvilkt un kādas cilpas mest. Sedziņas un paklāji — tā visa ir viņas gudrība.

Ceturtais pie galda ir zellis Augusts, gaŗš pilsētnieks slaikiem locekļiem, baltsarkanu seju un bāli zilām acīm, jauns un ļempīgs kā gulbēns. Viņam gadu pāri divdesmit, šī otrā vasara par zelli. Četrus gadus viņš audzis un mācījies Baltiņa sētā. Un zin jau visu spriest un dažreiz pat runā pretim saimniekam ar manāmu pārākuma smaidu: viņš vērtē to bulli pusotra puda vairāk, viņš grib derēt, ka tā govs iznesīs tik un tik — un dažreiz izrādās, ka viņam taisnība. Tas dara viņu laimīgu un lepnu. Viņš uzpūšas un runā pār visu sētu un izlaižas pie stenderes ar cigāriņu zobos, pārlicis vienu pār otru savus gaŗos, slaidos ceļus. Viņš tausta un spaida atvestos lopus tāpat kā Baltiņš un saka: „Es lieku savu galvu ķīlā, ka tur nav ne septiņu pudu,” un nekad neaizmirst to Baltiņam atgādināt. Šīs sarunas turpinās arī pie galda. Ar vārdu sakot, Augustam netrūkst jaunas pārākuma apziņas un patīkama skarbuma. Mājā Augusts ieņem noteiktu vietu, ir visur otrs no saimnieka un traucas pat ar plecu to pie malas pabīdīt (kur var) — tikdaudz prieka un pašapziņas ir viņa rokās, un saimnieks labprāt uzļaujas viņa spēkam.

Tāds jauns un lielīgs ir Augusts, iet šūpodamies un, kā liekas, stieejas vēl arvienu gaŗumā.

„Vai, vai, August!” kundze smejas, kad viņš, iek-

šā likdamies, kādreiz nosit pieri pie palodas, „Cik liels jūs gribat augt? Tad jau vajadzēs priekš jums jaunas stenderes likt, jūs jau nemaz vairs nevarat salocīties.”

Bet Augusts smejas un nosviež uz krēsla cepuri ar apsvīdušu ādas širmi. „To vajadzēs gan, kundze. Vajadzēs arī griestus augstākus. Redziet — un es vēl gribu augt,” — viņš ceļ roku pār galvu.

Pa mācekļa gadiem kundze Augustam ir bijusi ļoti laba. Balts palags, silta sega, dažreiz arī kāda maza dāvana: kakla saite vai cimdu pāra — viss tas viņam ir bijis.

Kundzes tuvumā Augustam daudzreiz uznāk savādas jūtas. Vēsma, kuŗa nāk no viņas rokām, no pleca, kad tā pagriežas, ir tāda, ka Augustam gribas likt galvu viņas klēpī, apturēt viņas balto rakstāmo adatiņu un sūdzēt kaut ko, kaut arī nav nekā, par ko žēloties varētu. Bet kundze ir tik tālu, un, tuņšā priekšnamā vai gultā izdzēsis sveci, viņš nopūšas viens pats, kā bullītis priekš kaušanas.

Ir arī citādi. Kad pēc vakariņām kundze izlaiž uz galda savus kamoliņus, Augustam nekur vairs netīkas iet un nekā vairāk nevajaga. Un lai gan kundze pastāvīgi zobojas par viņa neveiklību un priecājas, ka viņš dusmojas un sarkst, nezinādams, kur likt savas gaŗās rokas un kājas — starp viņiem pastāv laba saticība. Baltiņš klusu priecājas, ka izaudzējis sev tādu palīgu, un domā uz svētkiem dāvināt viņam zēģelgredzenu ar lielu zilu akmeni, kādus labprāt valkā miesnieku zēļi un komiji. — Tā paiet dienas siltā pieticībā. Ja akmens krīt uz ceļa, to paspeŗ ar kāju, un atkal dienas iet.

*

Plata upe šķiŗ krastus spēka pilnā mierā. Kā ūdens putns, izplētis spārnus ar stingriem plecu kauliem, uz kuŗiem mirdz baltas putu pūkas. Kur noslēgts viss mūrī un akmenī, upe viena ir vaļā, un viņas

straume ir atsegta krūts. Katrs elpas vilciens, ik vilnis ir redzams. Tāpēc pilsētnieki viņu mīlo, un, kad istabas paliek šauras un katrs kakts liekas piesvīdis ar siltām atraugām, tad upe atvēsina apmauktās pieres un rauj viņus līdz ar savas straumes spēku kādu gabalu. Ja viņas nebūtu, pilsētnieku dzīve būtu daudz bālāka. Bet varbūt tad arī pilsētas nebūtu.

Kā vējš, gaŗām skriedams, sagrieŗ drēbes un rokas uz to pusi, uz kuŗu viņš iet, tā upe, gaŗām iedama, paceļ daŗa pilsētnieka domas un sapņus. Tas jūtas siets pie straumes, kuŗa sākas kaut kur nezināmos kalna avotos un beidzas jūŗas tālumā. Tik tālu aiziet viņi. Viņu baltās muguras kust vēl aiz tiem ziliem plauktiem, uz kuŗiem vakars noliek savus zelta traukus. Un līdzās savai mazai dzīvei ikkatrs vēl klusu, daudzreiz pats tā nezinādams, dzīvo līdzī upei. Prieŗīgs, ka var atstāt kaktu un, ja ne vairāķ, paskatīties un līdzī vilnim atvilkt elpu.

Gaŗa zelta spalva aiz skursteŗa dūmiem viz tālumā uz tumŗiem viņu robiem. Viņas maigās pūķas šūpojas un mainās: var redzēt, ka viņai pāri iet vakara vēsma. Un pāriŗis, kas stāv uz krasta aiz tukŗām tirģus būdām, uz kuŗu netīri pelēķām lūķām sarkst norūseŗjuŗie eņģi, un kungs, kas gaida omnibusa — nopūŗas, neŗin kādēļ; un daŗs labs vēl apstājas un neŗūt zem kāķām cieto, netīro akmeŗu kādu brīdi. Un pilsēta aizdegas bālās un bāli zaļās vakara uģunīs kā vieģla un skaista pasaka. Krasta augstais loks ar torŗu spicēm, ēnu rindām un klusām, skaidrām uģuŗu akām izskatās vieģlā krēslā kā izlaists brīnumputna spārns, zem kuŗa spalvām deg zelta olas. Un kā domīģa mūzika uz rupjas vaŗa stīģas iet caur krastu vakara dunoŗa.

Pār upi ved divi tilti. Viens — koka — ĝuļ zemu ūdenī uz sarkanām tēŗauda laivām un braucot šūpojas un skan. Otrs kaŗas aģustu tumŗā stieŗu lokā. Vilcienu ātra dārdoŗa, ratu un ķēŗu takts, strauģa skursteŗu elsā un slieŗu dūķŗana nāķ no turienes, un

vējš vērpij caur tilta margām gaŗus dūmu pavedienus no tām kuplām vārpstīm, ko dvesdams izmet tvaiks. Ir pelēkas un melnas, kā Sibīrijas lapsas ar zelta akotiem... Visu to Baltiņam patīk redzēt un dzirdēt, kad tas vakarā, aizjūdzis savu pelēko zirdziņu ar asām, jūtīgām ausīm vieglos kurvja ratos, izbrauc pastaigāties. Viņam līdzās sēd sieva un Katiņa, nerimstoši grozīdamās ar plato salmu cepuri, kuŗas lentai vējš neliek miera. Tik daudz ko rādīt, brīnīties, smieties un izsaukties. Meitēns grozās, it kā šauros maigos plecotos tam būtu ieliets dzīvsudrabs, un salmenes vieglā mala berzējas abiem braucējiem ap rokām.

Tā berzējas zivtiņa pie veca akmens, izmezdama viņa sūnā pa sudraba zvīņai. Vismīļāka tā Baltiņam, kuŗš sāk manīt savā lielā miesā jau vecuma smagumu. Aiz tukliem plakstiņiem sakāpj silts valgums. Ar mazo runājot — viss viņam otrreiz jauns. Pelēcītis tek viegli, kā apkārt skatīdamies, te uz vienu, te uz otru pusi pagriezdams savas jūtīgās ausis. Un tilts zem viņa kājām šūpojas un skan. Upes vidū braucēji ievēl elpu un līdz ar gaŗo ratu un gājēju rindu līgojas vakara putekļos kā uz vieglas zivs muguras.

*

Ielas galā ir maizes bodīte. Uz trepēm sēd pelēks kaķis, mirkšķina acis un, izliecis kupri, glaužas pircējiem pie kājām. Tie ir bērni, kuŗus sūta pēc maizes: meitēns ar groziņu mātes lielā lakatā, puika ar cepurīti uz pakauša, kuŗš iet tikai tecīņus. Ir arī tādi, kas vēl baidās no kaķa un nedrīkst iekšā iet, ja runcis gaida uz sliekšņa, draudoši izslējis kūkumu. Tad durvīs parādās laipna māmiņa, baltu matu šķirtnēm gar vaigiem, melnā lakatiņā, un saka: „Nāc vien iekšā, kaķis labs, nekodīs. Ķic, kaķi!...”

Logā ir olu groziņš un brūni nodeguši maizes galiņi. Kliņģeris uz izkārtnes gluži izbālējis, un arī

vārdu nevar salasīt, bet bodīti katrs zin, jo te var dabūt labu maizi. Visu cep laipnā māmiņa, kuŗa mīl izrunāties ar pircēju un dod bērniem no skārda dozes dzērveņu konfekti par nākumu!

Te dzīvo Baltiņa draugs — Tiltiņš — pamazs vīriņš, gaŗu sirmu bārdu un biezām bargām uzacīm, zem kuŗām slēpjas mīlas zilas acis. Un vienmēr ir tā, it kā viņš ar saviem uzačiem gribētu biedēt, ar acīm teikt kaut ko mīlu — tik silts ir viņa skats. Tiltiņš smēķē pīpi ar gaŗu lokanu kātu, savēlk uzačus un saka: „Jā, kas labs, tas labs.” Par labumu gan gādā sieva, kuŗai ir apbrīnojami čaklas rokas. Pats viņš vairāk tūļojas ar pīpi, mīl lasīt vecā bībelē, līdz uzačiem nogrimis dūmos. Bet bībeles vārdus neizlieto priekš sodīšanās kā citi veči, kas izbaudījuši zemes rūgtumu. Viņš par daudz ieradis dzīvot lielās krāsnsiltumā un maizes smaržā. Viņš nekā nesoda, un viņa beidzamais vārds paliek vienmēr: „Kas labs, tas labs.”

Sestdienas vakarā kādreiz Baltiņš aiziet tur ciemā, un Tiltiņa kundze laipni iebīda viņa plato muguru no bodes dzīvoklī. Uz galda, uz krēsliem un grīdas — visur apaļi, silti maizes kukuļi. Smaržo milti un jauna garoza. Pretim nāk Tiltiņš vestē, laiž dūmuš bārdā mīkstām lūpām un saka: „Nu, kas labs, tas labs.” Tāpat maigi iebīda viņu otrā istabā un nosēdina vecā ādas lēnkrēslā, kuŗam uz visām pusēm iznākuši sari, kas dažreiz nepatīkami kutina zem ceļiem. Uz galda atrodas pudele ar dzeltenu zāļu šņabi, kuŗu Tiltiņš pats taisa ar dedzinātu cukuru un ķimenēm. Skābs gurķis uz māla šķīvja. Viņi uzkož, iedzeŗ un runā šo un to, pie kam Tiltiņš lieto salīdzinājumus no bībeles. Beidzot izšķiŗas iesiluši, un Baltiņš tur Tiltiņu par savu labāko draugu.

*

Tik ilgi koku cērt, kamēr viņš sāk šūpoties un krīt. Tik ilgi Baltiņš ir sitis pa lopu mēmām pierēm,

kamēr iesitis robu pats savā sirdī. Lūk, viņš sāk manīt, ka ir pārvērties un ka arvienu tālāk kas notiek ar viņu. Jauns būdams, Baltiņš visur nesa līdz miesnieka nazi. Tagad tas no viņa kaunas. Iedzērušu zellu barā viņš nekad nebij pēdējais. Un kad šenķī vai tumšā ostmalas ieliņā, no sestdienas nakts dzīrēm mājā nākot, satikās ar jūrniekiem vai korķu griezējiem, kas, ķildas meklēdami, stājās viņam ceļā — tas ātri un nemanāmi sazīmēja dažam plecu vai sānus. Nazis viņam toreiz bij arī mežonīga spēļu lieta. Un nu — Baltiņš nevar vairs mierīgi dzirdēt, kā ieņirkstas pieres kauls, kad cirvis krīt. Viņš dara visu tāpat kā agrāk, tik pats vairs nav tas, kas bijis, un citādas, jaunas un nedrošas jūtas pavada viņu uz katra soļa. Cirvis, kuŗam uz apsvīdušā kāta nospiedušās pirkstu zīmes, nazis ar vara riņķi, — dienu no dienas viņš ir cilājis tos bez kādām domām. Un nu, kad paskatās, paņem rokā, viņam kaklā iespiežas kā kumoss. Kluss riebums pavada viņu pie darba.

Baltiņš ir kājās tikpat agri no rīta un tāpat uzlīcis iet visu dienu un rūpējas un rīko, kā ieradis. Neviens nekā nemana. Tik šur un tur pieskaroties, viņā paspīd citas jūtas, kuŗas tas pats vēl nesaprot. Baltiņa balss ir kļuvusi klusāka un vērīgāka. Viņš vairāk klausās, un tam vairs nepietiek, darbu rīkojot, runāt caur istabu un pagalmu un dzirdēt tikai savu spēku. Cik labi viņš tagad saprot katru sāpju skaņu un to mēmo bezpalīga izskatu, kāds ir cietējā sejā. Un kad šuvēja Anna Krēsliņa ar nodzeltējušu rociņu, satūrēdama uz krūtīm visās dzijās izdilušu vilnas lakatu, acis nolaidusi, sniedz viņam pār galdu rēķina grāmatiņu — viņš pieraksta un pamāj ar galvu tikpat laipni kā visiem un nesaka ne vārda par parādu. Viņš redz, kā tā nobijusies, cik katrs solis viņai kauna un sāpju pilns.

*

Baltiņa kundze sāk pamanīt, ka vīrs vairs nav tāds kā agrāk. Viņš ir palicis svešādāks, maz ēd un

pie galda bieži glauda Katiņas gaišo galvu. Viņa redz tā lielos pirkstus drebam. Vīsa Baltiņa sirsniņa izplūst uz bērnu. Ar sievu viņš ir labs, kā arvienu, bet ierastos vārdus viņa nedzird vairs tā kā agrāk. Vai viņš ir slims? Piere ir dzeltena, un sāk parādīties vaigu kauli.

„Kas ar tevi ir? Tu jau acīm redzot sāk izkristies. Vai tu esi slims?” viņa kādā vakarā izgērbdamās gandrīz dūsmīgi saka.

„Nezinu, nezinu, kas ir,” Baltiņš, uz gultas malas sēdēdams, apkampis plaukstām seju, spiež acis cieti, un pie pirkstiem tam līp siltas asaras.

„Būtu gājis pie ārsta,” sieva, līdzās nosēzdamās, ar kļušu neparādīšanu saka.

„Jā, jā, būs jāiet pie ārsta. Nu, gan jau viss būs labi. Es laikam esmu drusku slims,” Baltiņš saka, atspiedis asaras.

*

Trīs gadus kāpurs barojas tumsā. Ceturtā gadā viņš pamana sauli un vārīgi kūņojas uz augšu. Uz muguras tas nes salīpušus tauriņa spārnus, kā plaukstošas lapiņas, kuņas atvērsies saulē. Taustīdamies viņš šūpojas augšā starp tumšiem zemes pikiem, un viņa pirmos soļos ir nevarība un sāpes.

Gandrīz tā ir ar Baltiņu.

Īr rudens. Kādā rītā saģērbies, Baltiņš iziet pagalmā padarīt ierasto darbu. Miglā viz sētas ķieģeļu pīlāriņi. Lieveņu jumti ir tumši no rasas. Kaut kur aiz viņiem ir saule, un augšā rīta puse mirdz kā bāla smilts. Lopi ir nolikušies rīta snaudā un pūš gaži un smagi. No valgiem mūļiem nāk garaiņas. Citi ir nogulušies un pievēruši acis, un skaidas un salmiņi dejo ap viņu purniem.

Augusts, atslējies zem lievenīša, pīpē cigāriņu. Cepure ar tumšu ādas širmi dziļi uzmaukta uz acīm. Viņš tur rokas zem skoteles, un sejā ir rīta saīgums. Dienas strādnieks Pūce, mazs, nādziņš vīrelis, šauru

un saspiešu seju, no kuŗas redzams tik asais deguns, uz trepītēm pakāpies, met striķus cilpā. Baltiņš nāk nedroši, kā kaunēdamies. Viņš pat nepaskatās uz loņiem, un, kad Pūce sāk mētāt rokas un lielīt kādu govī, kuŗa iznesīsot vismaz divdesmit pudu, — viņš nolaiž acis un cieš klusu. Acīm redzot, kungs nav pie laba prāta. Bet viņš izvelk Pūcem labi pazīstamo cigāru maisiņu, viņi aizpīpo, un Pūce liekas mierā, jo cita nekā viņam nevajag.

Baltiņš skatās apkārt, bet viņa acīs vairs nav parastās priecīgās vēribas. Viņa skats gurdeni slīd gar lietām, kā nepazīdams. Citus rītus viņš ātri uzmeta acis: naži, cilpas, kaujamie soli, visas lietas viņu pazina un atbildēja no pirmā skata: jā! Šorīt Baltiņš tūļojas un nezina, ko iesākt. Pa ieradumam viņš paņēma cīri un nedzird, ko Augusts saka. Kad atskan parastā nopūta un apsvīst roka, tas liekas aizmirsis, kādēļ te stāv. Un Augustam vajaga atgādināt: „Sāk nu kungs, sāk!” Baltiņš nomet cīri. „Šodien, August, man nav droša roka. Es laikam neesmu vesels. Un uz pilsētu arī bij drusku jāaiziet. Sāc tu, August,” viņš kā atlūgdamies saka. — „Ā, laidiet ar’ izprovēt roku!” Augusts rāda zobus, ieplēšas, un uz platās pieres krīt ātrs un drošs sitiens.

*

Baltiņš stāv istabas vidū baltā krekļā un ņemas aizpogāt grabošanas aproces un nevar. Jāiet pie ārsta. Stipri spiež mugurā un sānos. Viņš elpo ar atvērtu muti un nevar aiztaisīt podziņas. Liekas pavisam nokūsis jau, kad iznāk sieva ar jaunu mutes lakatiņu un cimdiem. Ātri saviem dzīviem baltiem pirkstiem viņa saspiež aproci un iekniebj bronzas podziņu ar pistoli.

Baltiņš atsvabināts noglauda viņas plecu, uz kuŗa uzņemts tikai adīts lakats un izjukuši mati, kuŗus vēl nav spējusi piekopt. Bet kad Baltiņš grib atņemt roku, tad podziņa ir iekērusies kādā dzijā, un gandrīz

ar bailēm viņš redz, ka lakats nāk līdz, atsegdams sievas balto plecu un kakla dobīti. Un atkal sievai vajaga viņu atsvabināt. Viņš ir tik nevarīgs kā bērns. Viņa lielā miesa liekas pazaudējusi visu savu veiklību un apziņu. Liekas, ka viņu varētu sapīt diegā... Klusu dusmodamās par vīra neveiklību, Baltiņa kundze uzliek viņam uz krūts savas rokas ar melnu kakla saiti. Mirtes stāv klusi uz apsvīdušā loga, uz kuŗa augšējās rūts atspīd smilšu bālums. Kundzes kailie elkoņi kustas ātri un veikli, viņai vēl ir dzeltenī rožainas bedrītes. Viņa stāv atvērtām krūtīm, galvu nogriezusi sāpus, jo no Baltiņa mutes nāk smaka. Baltiņš skatās un domā: „Dzīvot, dzīvot.” Sieva savelk lentu un pagriež viņu pie spoguļa. „Nu, ko es tur skatīšos, labi jau ir,” viņš nemierīgi saka un nogriežas. Netīkas redzēt novītušo seju, kur katrs pants karājas, kā nosalusi lapa pie slapja zara, — netīkas redzēt iekritušo acu un nodzeltējušo plakstiņu.

„Bet tā kā tu izstāsti visu, kā tev ir un kas tev sāp. Sākumā jau vienmēr var līdzēt, ja tik dakteris zin, kāda vaina,” sieva saka, pamanījusi nepatīkšanu viņa sejā. Uzliek roku viņam uz krūtīm, noglaudīdama uzkreklu, un, aizardējusi elpu, pieduŗas ar savu sārto muti pie viņa ļenganām lūpām.

„Gan jau gan,” Baltiņš saka nogriezdamies un ievelk dziļi elpu.

*

Sataisījies Baltiņš iziet uz ielas. Ir vēl agrs. Smēditē kā no apakšzemes nāk āmura sitieni un bāla uguns dalās ogļu pelēkos rūšu gabaliņos, kuŗi drebēdami dūc laktai līdz. Bodīte ir tikko atvērta, un pārdevēji stāv durvīs ar visiem brelokiem (daŗam karājas pat balts sudraba medālis, kā rīta mēnestiņš, nezina kam par godu kalts un kā iemīts). Pār ielu pāriet šuvēja sarkanā blūzītē un melnos ŗauros svārkos, puskaīlām rokām, kuŗās kūp balta tējkanna ar māla puķīti. Pie kādas mājeles vārtiem ir veca zivju sieva ar saviem

ratiņiem un ar brūno, noķepējušo roku beļ otrai tādai pašai vecai un nodzeltējušai sievai reņģītes sarūsējušā stopā, kā sīku sudrabu. Visu to Baltiņš ievēro ar sevišķu prieku.

Ejot viņš jūtas tīrs un svabads, kā svētdienā. Katra dzīves zīme, ko viņš redz: kaķis uz loga aiz puķu podiem, sunītis uz bodeles trepēm brūniem uzačiem un vērīgi saliktām Kleinām kājiņām, kuņģam nāsis raustās no rīta smaržas, brūža puisis, noliecis zili sarkano kaklu zem melnās skoteles siksnas, veļ alus mucu pagrabā, — viss tas viņu patīkami uzbudina. Mugurā spiež, ceļa gali dreb un gribas dziļi atvilkt elpu, bet tas viņu netraucē, it kā ar nodomu tas gribētu aizmirst visas lēkmes. Caur rokām iet savāds siltums no trīsas, zosu āda duļķas un salst, bet tas dara viņu vēl jūtīgāku un vērīgāku. Kājas liekas ārkārtīgi resnas un smagas, bet viņš iet viegli un pats nemana savu soļu; tik uz tilta drusku apstājas un atspiežas pret mergām.

Kā gribēdams izbēgt no sava šaurā sājpu kakta, kur tik tuvu paša liktenis, viņš pieķeras visam, ko satiek. Viņa dvēselē ir pamodušās asas neparastas slāpes — bīda to iekšā ielas drūzmā, kur veseli un priecīgi cilvēki dara savu darbu.

Tilta grodi ir mitri un vēsi sīkām rasas zvīņām, dzelzs patīkami dzisina muguru un rokas. Upe smaržo stipri, kā zivs, deniņos kāpj vēss reibums. Zilpelēki vilņi šūpojas rindu rindām kā varžu purni. Paiet tvaikonītis ar bālu misiņa kalumu, žvadzinādams izrūsējušu skārda skurstenīti. Dūmaini sudrabotas, glaustas ūdens strīpas satiekas ar lēkājošiem vilņiem. Gaŗas, tumšas dūmu lentas lokās caur miglu, un tvaika svilpes cita aiz citas mauj gaŗi un tumši kā upes dibenā.

Brūna migla ceļas no ūdens, no tilta, no ielām un namiem, un līdz ar viņu ceļas pilsēta ar savu dienas troksni. Katrā ielas galā, ik vārtos, durvīs, logu dobumos ir briedošas rīta garaiņas. Un atkal pilsētā ir

jūtams spārna vēdiens. Liekas, ka līdz ar miglu tā kāpj uz augšu, tērauda zilām torņu galotnēm un tumšām namu korām, uz kuŗām spīd rudens saules bālums kā māla ūdens.

Tilts šūpojas kā audekls no viena gala līdz otram, pakavi skan, rati mīksti rīb uz grodiem, un brūnā rīta miglā Baltiņam plūst gaŗām dienas straume. Kantoristi, bodnieki, nokavējies strādnieks zilā krek-lā un dūmos nosūbējušos svārkos; kundze pelerīnā, izstieptu vēderu un jūŗas zāļu kurvīti uz rokas. Skolniece ar grāmatām brūnā ādas siksnīnā, aizkavē-jušos kājiņu, kuŗa ātri aizzib gaŗām. Vezums ar zi-lām un smagām piena kannām, ore sārtām ķieģeļīšu rindām, kuŗi sasizdamies mīksti skan, kur vedējam kājas smieklīgi karājas pār uzkalas malu un mugura norūsējusi ķieģeļu putekļiem... Klusu aizšūpojas gaŗām puķu kulba apsvīdušām rūtīm, aiz kuŗām pamirdz baltas un sārtas ziedu sejas. Arī augšā uz kulbas ir puķes kastēs un grozos. Baltiņam liekas, ka viņas klanās un sveicina ar katru ziedu. Zemniece puķainā lakatiņā kratās uz augstā pederu krēsli, zem viņas kājām salmos ir kas sārts, — rožu rācenīši. Aiz-slīd ore gaŗiem, smaržīgiem dēļiem, miltu vezums, uz kuŗa braucējs tikpat plats un noputējis balts kā miltu maiss. Un Baltiņš atvelk dziļi elpu: „Ak, kaut es varētu būt tik mierīgs, vesels un balts kā tas tur!” Bet mugura iesāpas, un gaŗā gājēju un braucēju rin-dā viņš ierauga kaut ko, kas pirmā brīdī liekas ne-saprotams. Četri nesēji bāli zilās blūzēs tur uz ple-ciem nestavas, kuŗās guļ kaut kas satīts, kā kūna, — un šūpojas lēniem, vienādiem soļiem. Kāpostu vezums ar vēsām cietām galvām, kā sudrabs žvakstēdams, paiet gaŗām, nesēji pienāk klāt, un Baltiņš redz, ka nestavās guļ cilvēks — var manīt slaidas kāju līnijas zem segām, un tai vietā, kur galva guļ, ir augstāks zem palaga. „Slimnieks, un viņu nes uz slimnīcu,” Baltiņš domā, klusi sagurdams. Atstāj tilta malu un sāk lēnām iet... Liels alus vedējs tumši brūnu seju,

melnā ādas skotelē, sēd augstu uz zilām ozola mucām un pliukšķina ar pātagu. Baltiņš spiežas pie malas, un tam liekas, ka kāds viņu dzen. Nekā vairs neievērodams, viņš iet, cik ātri var, un nonāk par agru pie pazīstamā ārsta durvīm. Pieņem tikai vienpadsmitos.

Baltiņš nokusis sēd uz kāda sola; staigā pa ielām; apstājas pie kādas zvejas bodes loga un ilgi skatās, kā liela tumša zivs slāpdama tver ūdens burbuļus akmens silē. Viņš saprot to, bet nevar vārdos izsacīt sev. Un sacēlis savus lielos plecus, iet pie ārsta, noskumis un mēms.

Ārsts, silts, mierīgs kungs, kuŗa ģimis atgādina labi koptas govus tesmeni, liek nolaist Baltiņam drēbes, izdauza un izklausā ar savu silto ausi un pazīstamo ārsta trubiņu, kuŗu te še, te tur patīkami un sāpīgi piespiež. Izlūko un iztausta lielām baltām un mierīgām rokām. „Aknas un sirds,” viņš saka, atstādam uz krēsla saliekto nodzeltējušo muguru, izspiestām lāpstīņām un asu skriemeļu rindu. Baltiņš, kā izkaunēts, sāk sakārtot drēbes un ilgi nevar dabūt rokas krekla piederknē, kas viņu briesmīgi uzbudina. Viņš gandrīz nedzird, ko ārsts runā, grozīdam savas baltās rokas zem spodrā niķeļa krāna — kā jāizturas, ko ēst, ko neēt. Viņš ir pievilies un līdz ar drēbēm apvelk un saspiež uz krūtīm tās pašas aklās skumjas. Viņš bija gaidījis kā cita, nezinādams, ko no ārsta var gaidīt. Viņa slimība, kaut ar miesā izaugusi, bij parādījusies viņa dvēselē ar tik daudz maigām un savādām jūtām — šitā vaina viņam bij mīļāka un tuvāka nekā tā, kas spieda mugurā.

Ja kādam ir vāts, ar kādu rūpību to tin un sarga, rāda un izklausās padomus. Baltiņš tik sargāja un neprata parādīt. Un tāpēc viņam bij divkārt grūti. Savā ikdienas dzīvē viņš bij lietojis vienas un tās pašas domas, tos pašus vārdus, ko visi lietoja un saprata. Bet nu ar slimību viņā ir izaudzis kas, kā citos nav un priekš kā viņam pašam trūkst vārdu.

„Aknas un sirds tāpat kā visiem lopiem,” Baltiņš domā, iedams no aptiekas, kur viņu kādu stundu slāpēja zaļu smaka un mulsināja šaurā bālā komija akurātā kustēšanās aiz spīdīgi dzeltenā galda. Šaura krādziņa, šaura ūsiņa, kā mīksts, stingrs ogles vilciens, šauri, šļaugani vaigi. Šauras kastītes, melni uzraksti. Baltiņš bij redzējis pulksteni, kuŗam sitot atdarās durvtnas, iznāk bāla misiņa lelle un izdara zināmas figūras. Šī kustēšanās aiz aptiekas galda nepatīkamā kārtā viņam atgādināja pulksteni.

„Ā,” Baltiņš domā bez vārdiem. Kabatā viņam ir pudelīte ar šņācošu rozā papīrīti un pulverīšiem, kas jāieņem trīs reizes dienā, bet viņš iet uz māju nabagāks kā bijis.

Tā nonāk tas uz vecā tirgus laukuma, kur pārdod augļus, dārza saknes un puķes. Pretim Sv. Jāņa baznīcas priekšnama tumšiem ķieģeļu spraišļiem, kur, gandrīz pielīpis pie sienas, izdrupušā mētelī stāv apustuļa tēls — rindā sagriezušies puķu pārdevēju galdiņi.

Tāli debesu spoguļi met vecā baznīcas mūrī vēsu atspīdumu. Baltiņš apstājas un skatās apustuļa lēnās un it kā aklās acīs. Viena roka viņam pacelta — pirksti nolūzuši, palikusi tik šaura akmens delna ar tumšu lūzuma zīmi. Baltiņam liekas, ka roka ir ievainota, bet apustuļa seja ir tik mierīga, un tik mierīgi viņš raugās savām neredzošām acīm pār raibo tirdziņu un nosūbējušām vaska ģēvelēm kaut kur citā pasaulē. Miers ir augšā. Reti no torņa zimzes kāds balodis laipodams izmet savu balto spārnu.

Baltiņš dziļi elpo un jūt kājās pazīstamas trīsas. Viņam vajag kaut ko darīt, tas skatās, vai nestāv kaut kur ubags — vecenīte izžuvušu zodu, puika netīru asaru zīmēm uz vaigiem, kas, pagriezis kaut kur savas aukstās pelēkās acis, vienaldzīgi runā iemācītus ubagošanas vārdus. Bet baznīcas siena ir tīra. Ubagu nav, ir tikai puķes, puķes uz zemes grozoš un uz galdiem. Baltiņš redz teltis, gar kuŗu audeklu malām

slīd tas pats tālo debešu atspīdums, ļaudis melnās rudens drānās, zaļas puķu kulbas nosūbējušiem stikliem un ziedus, kuŗi vējā klanās. „Ā, puķes!” Baltiņš uzbudinājumā liekas ieraudzījis taisni to, kas viņam vajadzīgs. Viņš iet pie pārdevējas melnā lakatiņā ar padevīgu mikstu un bālu seju. Uz viņas sakļautiem pleciem un nolaistos plakstiņos ir nogurums, it kā tā visu nakti būtu braukusi ar diližansu, vai tikko izkāpusi no dzelzceļa vagona. Viņa ņem saviem iedzelteniem rievainiem pirkstiem pīpenes, astras un citus vēla rudens ziedus, ko Baltiņš liek, un klusēdama sien viņam buķeti, kā uz bērēm. (Tā viņa ieradusi, jo brālis, dārznieks, tur puķu būdu pie kapsētas, kur viņa sēd pārmīšus ar savu vecāko māsu...)

Baltiņam ir puķes rokā, viens otrs paskatās uz viņu (tāds cilvēks ar buķeti laikam izskatās savāds). Baltiņš redz, ka viņu ievēro. Viņam paliek kauns, tas nolaiž pušķi gar sāniem un nezina, kur palikt. Par laimi vedējs stāv uz stūŗa, viņš kaut kā iesēstas droškā un aizbrauc, turēdams puķes uz drebošiem ceļiem. Varbūt kāds iedomā par dzimumdienu, un nezina vai kādam ienāk prātā, ka braucējs ir slims.

Puķes ieliek zaļā stikla vāzē uz brūnās kumodes, kur stāv jau divas tādas pašas vāzes ar krāsotām smilgām — un visādi sunīši, kaķīši un gailīši.

Baltiņa kundze ir ļoti priedīga un, kātus griezdamā, stāsta atnākušai kaimiņienei, kāds jocīgs viņas vīrs: gājis pie ārsta un atvedis puķes (viņa paskatās uz Baltiņu, kuŗš sēd uz dīvāna, nolaidis rokas starp ceļiem). Visi atrod to par labu zīmi.

Mazā Kate — vienā rokā lellis, otrā pīpenes ziedīņš — griežas un danco starp krēsliem, izplēzdama rokas iekliedzas un krīt tēvam klēpī un griežas atkal. Bet Baltiņam nepatīk šis nevainīgais trācis. Viņš nevar panest vairs ne mazākā nieka. Viss viņu ievaino un uztrauc. Viņš ieiet guļamistabā un tumsā nosēstas starp krāsni un gultu uz mazā kāju soliņa. Viņš jūtas noguris, krāsns ir silta, viņam gribētos noliekt

savu lielo miesu un aizmigt. Mutē un locītavās ir nepatīkams saldums. Viņš ir pilns miega, bet galva tik tukša un viegla. Baltīnam pat liekas, ka tā nemaz nav galva, bet pieputējusi alumīnija glāze uz kumodes, kuŗu viņš šad un tad pacilā aiz gaŗa laika. Viņš atspieŗas pie krāsns, un tam uzmācas krēslas halucinācijas. Viņš redz sejas, kādas nekad nav redzējis. Tās rausta pieres, izvērŗas un paliek arvienu nejaukākas un pazūd. Un parādās atkal citas sejas, kā vieglas viļņu zīmes: viņas līdzinās izplūstoŗām zilganām eļļas figūrām uz ūdens. Reizu reizēm paspīd zaļa sēra gaisma, kāds tēls iznāk izvērŗtām acīm, atņirgtiem zobiem un tikpat ātri nozūd... Un Baltīņš redz vēsu zaļganu ūdens sili, trīs vieglus burbuļus, kuŗi griezdamies satiekas un izšķīŗas, — tumŗa zivs ēna slāpdama lien uz augŗu un pieliek maigu, bālu apakŗlūpu pie vieglā burbuļa, un tas plīst viņai pie atvērtām ļaunām. Viļņu riņķi sajūk, zivs ēna nozūd, tik trīs burbuļi deŗo kā sudraba gredzeni. Un tad tie vairs nav gredzeni, bet nekustoŗas acis, kas urbdamas raugās Baltīnam ģīmī. Viņš iztrūcies pakustina galvu: „Zivs, jā, tā tā zivs, ko logā redzēju...” Katiņa, pamanījusi tēvu, priecīgi ierēkdamās krīt tam ap kaklu. Viņš pamostas no saviem nomoda murgiem. Mazā grib bēŗuļot pa krēslu (viņa domā, ka papa slēpjas). Aizbēŗgusi otrā istabā aiz skapja, viņa kliedz: „Papa, meklē nu, papa!” Viņa, elpu aizardējusi, klausās, gatava ierēkties no prieka tūliņ kā papa, atspiedis rokas uz ceļiem, smieklīgi nolieksies pie skapja stūŗa (reizēm, aizslēpies pats, viņš tikai viegli ar pirkstu pakutina tai aiz austiņas: tad smieŗšanās un dīdīŗšanās vēl lielāka). „Papa, meklē nu—u!” — viņa sapīkusi stiepj. Bet papa nenāk. Viņa dzird tikai noguruŗu balsi: „Paliec nu mierā, paliec nu mierā, bēŗns!” — Kādā mierā, kad rokas ir pilnas tekoŗa sudraba? Mazā to nevar saprast. — Mamma ir izgāŗjusi ar kaimiņieni. Un kad papa nenāk, bēŗns spēlējas viens pats. Bāla gaismas strīpa nāk pār mirŗu ļu-

buriem un krēslu mugurām no loga. Izlūkusi ar seju gaismā, meitene sasit plaukstas, iekliedzas un palien zem galda. — Kad papa nenāk, viņa spēlējas ar mēnesnīcu — tāds atrod draugu visur. — Viņa nezina, ka katrs prieka kliedziens tēvam sāp. Ikkatrs nieks beidz viņu nost.

*

Otrā dienā ir sestdiena. Vakarā, nezinādams kur palikt (sieva mazgā un krāmē istabas, visa māja liekas izjaukta, pat rokas un kājas liekas izvilktas no locītavām) — Baltiņš aiziet pie Tiltiņa.

Tur smaržo tāpat kā agrāk un ir tik silts, ka, iekšā ejot, Baltiņam ienietas deniņos un sviedri iznāk uz pieres. Viņš nosēstas lēnkrēslā ar vaļēju muti un runā lēni, tā kā var dzirdēt viņa gaļo, aizkusušo dvašu. „Cik pie tevis labi, Tiltiņ!”

„Nu, nu!” Tiltiņš saka un pūš dūmus bārdā. Viņš ir paspējis jau izpērties. Bārda ir platāka un baltāka, vaigu gali mirdz. Skandinādams atslēdzina, viņš šļūc uz skapīti pēc šņabja. Cilā roku baltā krekla piedurknē un pilda glāzītes ar dzelteni šķidrumu, kurš jau no tālienes ož pēc ķimenēm; sagriež gurķi uz šķīviša (citreiz pie šās operācijas Baltiņam sanāca siekalas mutē) un noliek gabalu melnas maizes un stikla trauciņu ar sāli. Baltiņš skatās, kā kustas Tiltiņa baltās piedurknes, un tas viņu apmierina. Iedzeršu, varbūt paliks labāk, viņš domā (kaut gan ārsts noliedzis reibinošus dzērienus). Un tiešām, kad abi draugi saskandina drebošās glāzītes un iedzer, uzkozdami sāli mērcētu melnas maizes kumosu ar gurķa šķēlīti — Baltiņam paliek labāk. Viņš skatās, cik Tiltiņš šovakar mīksts un balts, kā izvītēts vītola zars.

Baltiņš saspiež acis aiz asarām, kas no šņabja iznākušas, nokrekšķinās un sagriežas uz krēsla.

„Cik labi pie tevis smaržo, Tiltiņ. Vai tu negribi

man irēt kaktu, es nākšu dzīvot pie tevis,” Baltiņš runā pus jokodams, pus nopietni.

„Ak, ko nu vēl kungam nevajadzēs. Kādas pašam nav zāles, kādas puķes un gardīnes,” Tiltiņš tāpat atbild.

„Nē, no tiesas, Tiltiņ, kā man mājā ir apnicis. Es nekur vairs nevaru pagriezties. Visur jēluma smaka... Vakar es eju pa ielu, un man gažām brauc zemnieks uz siena ķīpas, no vezuma nāk tāda ābolu smarža. Un redz, es tūliņ domāju: kad man tā būtu, kā tev. U, kā ir apriebusies tā miesas smaka! Redz, kad, par piemēru, man tāpat kā pie tevis smaržotu ķimenes.”

„Jā, kas labs, tas labs,” Tiltiņš saka, vilkdams dziestošu pīpi savām mīkstām lūpām, tā kā pat pīpes kāts, liekas, saka: labs. „Tā vien ir tā vainiņa, ka katram gribas citādi. Un dzīvotu tu tā, kā es, redz, tāpat domātu, kaut bijis kā citam. Vai tu domā, ka man te diez kā patīk sutināties? (Viņš paceļ uzačus un apskatās) — Ni jau. Es ar gribētu, kad man būtu maza muižiņa te kaut kur pilsētas tuvumā, kur mēs abi ar sievu varētu labi dzīvot. Liec parakt kartupeļus, paslaukt pienu un sūti uz pilsētu pārdot. Kāda bēda! Dzer vīnus un balzāmus, kādus gribi. Vītējies kā lūks — vai mugura svīst! Sēdi uz balkona, kad karsts, vai ēnā: turpat pie acīm tev nokaņas koks ar tādiem zariem, ka ne adata cauri nekritīs... Jā, kas labs, tas labs.”

Viņi nogrimst sarunā, un tikai pamazām Tiltiņš sāk saprast, cik dziļi sirgst viņa draugs... Viņš grib kaut ko teikt, bet nevar atrast vārdu. Tad viņam ienāk prātā kāda vieta jaunā testamentē. Viņš paņem no plauktiņa bībeli cietos koka vākos, saliektiem misiņa āķiem, un ilgi šķirsta nodzeltējušās lapas, no kurām nāk veca papīra dvaša. „Redzi, te tas ir rakstīts,” Tiltiņš saka, uzspiedis divus pirkstus uz panta. „Un viņš debesi redzēja atvērtu un kādu trauku nonākam, it kā lielu palagu pie tiem četriem stūriem nolaistu zemē. Tanī bij visādi četrkājīgi lopi un

zvēri un tārpi no zemes virusus un putni, kas apakš debess. Un balss notika uz to: „Celies, Pēteri, kauj un ēd!” — Tiltiņš paceļ uzačus un skatās priecīgi. Bet Baltiņš krata galvu un runā bez cerības: „H—jā, bibelē daudz kas ir rakstīts. Un visādi var tulkot... Kauj un ēd, ko tur vairāk. Bet kad nepalīdz!” — viņš uzbudinās un kliež ar asarām. „Nu jau kādu trīsdesmit gadu daru tā dienu no dienas, bet kad nepalīdz nekā!... Kauj un ēd... Bet kad vairs nepatīk, un es katru dienu domāju, vai tad cita nekā nav?... Nepatīk, draugs,” Baltiņš saka, kā noslāpis. „Nu, neņem par ļaunu, mīlais draugs, gribējās izrunāties. Ko lai dara, jāmirst nost, nekas vairs nepatīk. Jāiet ir laukā.” — Viņš pieceļas, atspiezdamiem uz galda, un skatās uz durvīm, plaši ieplēstām acīm, kā cerības meklējams, kā gribējams izbēgt no sava likteņa — iziet laukā, kur viss jauns, gaišs un tīrs, kā pirmās bērības dienās, kad basām kājām gribējās skriet pa jaunsnigušu sniegu un kad bez apdomāšanās mērca paltī pirmos zābaciņus...

*

Jau ilgi Baltiņš guļ uz gultas. Ir ziema, februāris. Krāsni sprakst uguns. No loga klusi pil ūdens. Vējš rausta slēģus, skandina sarūsējušos krampīšus un augstu pār rūti met sniega šķidrautu, kuņā tinas bāla saule. Uguns krāsni kā slāpdama apstājas, tad ierūcas no jauna. Kaut kas tāpat notiek Baltiņa krūtīs. Iegārdzas un paliek klusu. Viņš ir manāmi saplacis zem brūnās segas, un viņa lielās rokas izskatās kā redele. Viņas ir palikušas ļoti jūtīgas, un katra spalviņa ādā saraujas no mazākās vēsmas.

Raug, viņš mēģina pacelt roku. Drudža murgos ap viņu visapkārt stāv lopu tumšie, mēmie mūļi, skatās miglainām, dziestošām acīm un pūš viņam uz rokām. „Jā, jā,” Baltiņš runā ar stīvu mēli, kuņas tumšais galiņš tikko pakustas vaļējā mutē (dzird tikai klusu šņākšanu). Un kad slimais pamozdāmiens

lēni paceļ plakstiņus un pakustina pleca kaulu, pār kājgali skatīdamies aizgājušā murgā, — „jā, jā,” viņš čukst. Nu saprot Baltiņš dzīvību un nāvi, kuŗa stāv tik tuvu, ka viņš to varētu ar roku aptaustīt. Neviens loceklis vairs neklausā viņa gribai, pats viņš var tikai pirkstus pakustināt. Miesa ir apnikusi sevi nest. Viņa palikusi tik smaga, ka nespēj pat gulēt, lai liek kā grib. Uz muguras un sānos ir āda atspaidīta — tik gaŗš ir miega un murgu ceļš, kuŗš guļu jānoslid līdz nāves vārtiem caur bezgala gaŗām dienām un naktīm. Uz krūtīm ir uzgūlies kaut kas liels un smags, priekš kā viss pazūd un spiež viņu arvienu dziļāk un dziļāk tumsā. Un viņā ir tikai vairs viena vēlēšanās: tikt laukā, laukā. Reizēm viņš krīt bezdibenī pavisam izdzisdams — tik kāju pirkstu galus viņš vēl mana. Bet nu arī uz pirkstiem liekas uzmetas kādas dzijas, kuŗas viņš nevar atšķetināt.

Pār seju ir izplūdusi dzeltena krāsa, un vaiga kauls ir tik ass kā vecas vistas krūts. Vēca radiniece ar gaŗu bālu degunu, brilli uz acīm, sēd pie mirēja gultas un lasa dziesmu grāmatā ar nodzisušu zeltījumu. Reizēm viņa paceļ acis pār brilli un uzņem, svinīgi sakustināta: „Esi svētīts, amen, klusi, jau Viņa augstā vārdā dusi”. Un izdziedājusies slauka palaga stūrī asaras. Viņa pati ir veca un domā vairs tikai par svētīgu galu. Savāds baudījums viņai Baltiņa nāvi līdz izdzīvot.

Baltiņam patīk, ka krustmāte dzied par nāvi. Viss jau ir nosiets, sataisīts, ikkatra dzīslīņa grib tikt laukā, un vecie bērņi meldiņi ir tikai pavadīšana ceļā, kas ātrāk palīdz sagaidīt aiziešanas brīdi. Viņam patīk, ka tā stingri un klusi skatās uz viņu caur brillēm, kā prom raidīdama; pārklāj segu un aizbāž palagu — kā gādīga mājniece braucējam, kuŗš jau ratos iesēdies, sakārto kisenu. Šī radiniece ir pazīstama visur zemā krasta pelēkās un dzeltenās mājiņās. Viņu sauc visur, kur mirst vai dzimst. Neviens neprot tik labi sataisīt ūdeni jaunpiedzimušam bērņam, tik vieg-

li un stingri nosiet gaŗā baltā jostā likās rociņas un kājiņas, tā mirēju aizvadīt, kā viņa.

Sieva un Augusts — Katiņa ar lelli dažreiz nesa-prazdami stāv pie gultas... Sieva noliecas pār mirē-ju kā pār bērnu un runā vājā, līdzcietīgā balsī: „Nu, vīriņ, vai tev ir labāk?” un nesaprot, ka nekāda la-buma Baltiņam vairs nevajaga. Reizēm atnāk Tiltiņš un sēd kājgalī kā ūpis, savilcis uzačus. Un kā miglā Baltiņš redz, kā aiziet viņa sudrabainā bārda...

*

Bet kamēr Baltiņš mirst, nama otrā galā sākas jauna dzīve ar tādu spēku, ka viņu tikko var noslēpt mazā kantoŗa istabiņā bez loga, kur stāv galdiņš ar rēķinu grāmatām un zaļu lampu, kāds krēsls un melns ādas dīvāns. Kamēr Baltiņš slimu, kundze un Augusts vada veikalu. Viņa klāj sev vietu uz melnā dīvāniņa, lai slimā netraucētu un rītā, kad darbs sā-kas sētā un bodē, būtu agri kājās. Vakarā pie lampi-ņas viņa noslēdz rēķinus ar Augustu un ieraksta grā-matās dienas ieņēmumu. Viņu rokas pie tam pārāk cieši satiekas un, lapas šķirstot un skaitļu rindas skai-tot, Augusta seja noliekusies pārāk tuvu. Viņa elpa dedzina tai vaigu, un tā apmulsusi nosviež zīmuli. Kaut kas jauns un briesmīgs ceļ viņu uz augšu. Lie-kas, ka šai namā kustas neredzama šūplā liksts. Otrā galā, kur Baltiņš mirst, tā dziļi nogrimst tumsā, bet viņu ar Augustu tā met arvienu augstāk. Viņi pār-dzīvo bailes, kaunu, bet liksts gaviļēdama ceļ viņus augšā.

Viņi pazīst jau skūpstus tumšā priekšnamā. Vienu laiku viņi satikās divi trīs minutes dienā pieliekamā kambarī ar šauru lodziņu, uz kuŗa stāv noputējušas pudeles. Gaisma noputējušās pudelēs, saltums no aiz-viznījušā lodziņa, uz kuŗa izšķiestas zelta adatiņas — duŗošas adatiņas, kas ar saldiem drebuļiem liek spies-ties viņiem vienam pie otra — tas bija viņu karstais ziedonis...

*

Pēc Baltiņa nāves veikalu saņem Augusts līdz ar atraitni, kuŗa par jaunu uzzied viņa rokās. To pašu var sacīt arī par veikalu. Ik rītu klons ir izkaisīts jaunām zāģu skaidām, uz durvīm jērs ar zilganu ādiņu. „Pats kungs” (kā tagad Augustu sauc) ir baltā priekšautā un jaunus zābakos, stingrām austiņām uz abām pusēm, kuŗas liekas klausāmie tikpat vērīgi un laipni kā Augusts, noliecis kaklu pret pircēju . . .

Viņiem ir tas pats mazais pelēkais zirdziņš, un izbrauc viņi tāpat trīs. Un tilts zem viņiem tāpat šūpojas un skan.

BĀLAS LAPAS

Nesen uzgāju sauju bālu lapu . . . Vēl nebija ne Augusts, uz bulvāriem ziedēja liepas un apdveša mūŗus ar sievišķīgu vasaras tuvumu. Ielās plivinājās saule, kā karsta lenta uz meitenes pleca, un bērzu pazarēs zibēja dzeltenī tauriņi. Es neuzlasīju viņas zem birstošiem kokiem un neesmu atņēmis vējam šīs bālās skrandas. Tās ir vienkārša papīra lapas. Es atradu viņas kāda lavieŗu emigranta istabā, kad tas bija aizbraucis uz veļu valsti, atstādams uz krēsla gaŗu pelēku mēteli un uz mazā galdiņa, kuŗš kā ubags bija atspiedies pie sienas, vairīdams savu salūzuŗo kāju — vecu svina lampu ar augŗup uzgrieztu apgruzduŗu dakti un daŗas aprakstītās lapas. Viss tas bez rūpēm bija pamests sveŗai ziņkārībai, kā čūska pamet novalku, kad tā dabūjusi jaunu ādu.

Zinu, ka ieslodzītie un emigranti labprāt raksta. Vakarā sēd pie biezas burtnīcas, čukst un klausās pats savās lūpās, it kā cits kāds viņas kustinātu — un raksta. Tā bērns, pa nakti ejot no vienas kaimiņu sētas uz otru, meŗā, kad vairs putni nedzied un tikai

sisenītis dreb tumšā pazarē, kā sirds zem ņiebura — apstājas un iekliedzas tumsā! Balss pārlīgo pār gatlotnēm. Priecīgas tirpas iziet caur pamirušām rociņām. No pleciem nokrīt, kā smaga rasa no zara. Pār muguru pārscrien pilienu saltums. Var tālāk iet, līdz klieziens izdzisis un zari atkal sāk čaukstēt kā melni vēži slapjā maisā. Krūtīs tikai viena maza sirds, un apkārt sveša un auksta mūžība. Tā nepazīst gājēja un čukst kaut ko savā valodā, ko saprot tikai vējš un zvaigznes. Un atkal jāiekliedzas: „Uhu, uhu! Es eju caur mežu. Es esmu te...” Tā gribas dzirdēt savu balsi, kad tumsa mācas virsū...

Lapas bija palaistas kā vējā. Mirējs nebija rūpējies viņas sakārtot. Tādas tās pasniedzu lasītājiem. „Priekš kā tas der?” dažs neuzticīgi prasīs, kā mums par visu prasa. — Priekš herbarija. Varbūt, kāds ir, kas krāj izbālušus stādus. Tāds atradīs šais lapās kādu melnu ziedu.

Kristianijā, augustā 1909.

1

„Kas visu grib zināt, ātri paliek vecs.” Es palieku vecs. Ne tādēļ, ka ilgi būtu dzīvojis. Ir rīti, kad pieceļos bez atmiņas. Un kad atveŗu logu, apziņa nolaižas man kā balts balodis uz pleca. Viss ir labi, kamēr es, nekā nezinādams un gluži bez domām, jūtu pie sava vaiga viņa balto spārnu galu, kā tas, lēni plivīnādams, stāsta par iespēju dzīvot un laisties, par brīvību un nepārietu tālumu. Bet līdz ko atmosfosa un atminos iesākumu, viss liekas vecs. Un kur vien pieskaŗos, birst putekļi man no pirkstiem. Viss ir palicis pārāk pazīstams. Nevienai lietai nav vairs viņas nevainīgā spoŗuma. Visu esmu saplosījis un izmeklējis kāriem pirkstiem. Un nekas nedod man vairs neaizskartas dzīves burvības. Mīlēt un vilties... Man mīlēt bija un nezināt, un neaiztikt. Es esmu izdarījis noziegumu un nu nesu lāstu. Esmu aizskā-

ris dzīves svētumu; to agro vizmu, kas guļ uz visām lietām kā rīta stars.

2

Kāds vīrs, meklēdams aizsauli, nonāk skaistā pļavā un dzird, kā trīsreiz putniņš dzied. Un kad viņš atgriežas, neviens viņa vairs nepazīst. Ierastie cēļi ir aizauguši ar zāli vai izarti. Ir citi ļaudis un citas mājas. Kamēr vīrs klausījās putniņa dziedāšanu, jau pagājuši trīs simti gadu. Vecs mācītājs zin viņu vārdā saukt pēc vecām baznīcas grāmatām, un tas sakrīt pelnos. Tāda ir teika.

Man arī liekas, ka es, no mājas iziedams, esmu aizmaldījis aizsaules pļavā un dzirdējis putniņu dziedam. Bet tad sauc mani vārdā un es sakrītu pelnos. Mēnessērdzīgo uz jumta un mirstīgo mūžības pļavā nevajaga vārdā saukt. Cik nāvīgi no jumta krist, tik sāpīgi atrasties pelnos. Rušināt aukstas ogles un zināt, ka viss ir jau bijis.

3

Ir cita pasaka. Lauma aiziedama atdod meitenei pils atslēgas un saka: visās istabās tu vari iet, tik tajā ne, kas ar lūku aizsieta. Bet meitenei gribas zināt, kas pēdējā istabā. Plūc lūku, veļ vaļā beidzamās durvis un atrod asiņu ballu un nokauto brāļu galvas. Nu bēg raudādama. Bet vai ik reizes gadās lācis ar dzīvības ūdeni? Burvis, kas sasien dzīsliņu pēc dzīsliņas, ka acis var redzēt un mute atkal smieties? ...

Tāds biju ziņkārīgs. Plūcu saites un vienmēr gribēju būt beidzamā istabā. Tad šausmās aizbēgu, un nekas vairs man nerādījās no senā krāšņuma.

Esmu piederējis dažādām ticībām un tām visām atņēmis nevainību. Visur par agru esmu nonācis pēdējā istabā. Dažreiz viņā nebija nekā briesmīga, tik maza netirība, kā nelāgā naktsmājā. Bet es arvienu priekš gaismas kā bēglis atstāju namu.

Nu gribētu būt pieticīgs staigulis, kam nav ne krekla mugurā, un priedzēties par visu no tālienes, kā Dievs dod. Es gribētu redzēt visu kā agrā rasā... Bet kas atdos man manu nevainību?

4

Viss pārāk pazīstams un es pats sev. Tik labi zinu savu vājumu. Pārāk ilgi esmu bijis viens. Par daudz laika man bijis aplūkot savu seju. Tā apnikusi man kā dvielis, kuŗš ik rītu bāl man priekšā no tā paša kakta. Pa ielu iedams, es noliecu galvu. Man ir kauns no sava seja. It kā katrs, ieraudzījis mani, varētu man vaigā sist. Es labprāt uzliktu sev masku, kā vēsu lapu liek uz sakarsušas vāts... Kungs, dod man jaunu seju!...

5

Vējš gaudo ārā nakti. Es raujos savā kambarītī, bet nakts nāk iekšā un met man ap rokām savu auksto skumju dziju un māj, man jāpalīdz viņai šo dziju notīt. Viņai ir tumša robaina seja, kā veca klints, kuŗu izgrauzuši avoti. Tā skatās manī cieši, plakstiņi kā pielijuši zari un nekustas; tik reti kāds piliens krīt. Uguns raustās lampā. Ēnas staigā pa sienām un griestiem. Es sēdu un klausos, kā dzija sīc. Man prātā nāk citi vakari, kad māte deva man dziju tīt, ko pati bija savērpusi no mūsu aitiņas baltās, mīkstās vilnas. Manas rokas toreiz bija jaunas un sārtas. Un es priedzēti turēju viņas uz augšu. Krāsns spraugā sprakstēja skals, liekdams gaŗu zelta ogli, un man apkārt tecēja silts vilnas mākonītis. Nu nakts sēd pie manis, un es klausu viņai, kā toreiz mātei...

Kad rītā izeju uz ielas, viss ir balts. Mani apņēm vieglas pārslas. Es esmu kā bite ziedā. Uz brīdi palieku akls. Namu sienas un akmeņi zem kājām — viss liekas gaišs un jauns. Ielas troksni aptur balts miers,

kā kautrs pirkstiņš pārkliegušos rīkli. Gribas šūpoties līdzī pārslām, atļauties, aizdarīt acis un iesnigt dziļi, dziļi. Un gulēt, kā bērns mātes miesās guļ, pieglaudis elkoņus pie krūtīm un plaukstu pie deniņiem. Gribas no jauna piedzimt.

6

Ūdens... Es biju laukā un klausījos, kā viņš uz klintīm dzied. Mazas muskuļainas kalnu priedītes priecīgi spēkojas ar pavasara vēju. Caur sārziem sakņu mezgliem murdēdamas straumes skrien. Kalns ir noņēmis balto sniega cepuri, uz viņa akmens pieres mirdz pilieni, it kā tālu nogājies būtu un te apstājies sviedrus noslaucīt...

Ūdens glāžu lentas te pazūd, te parādās klinšu spraugā un šņākdamas tinas tālāk. Tur sūnā pamirdz kā balti zāģa robi. Arī zāģēšanu dzird. Un priežu strupās galotnes, kuŗas vējš piepūš kā birstes — palīdz līdzī vilkt. Es redzu, kā nogāžas akmens un atveŗas klints, pa kuŗu tekā pilieni kā sudraba skudras. Vistumsākie pamati dreb sakustināti. Un pār visu straumes muld un šļupst, kā noreibuŗas no pavasara spoŗuma. Smarŗo priežu saknes un pērnā zāle.

Ceļš ir balts un ciets, un kājas jau sacel putekļus. Kā gaiŗš sudraba spārnš aiz klintīm izliecas fjords ar lielo saules dimantu vidū. Līcis guļ tur apakŗšā, bet ejot man liekas, ka tas izplēŗas pār visu debesi un ceļ mani uz augŗu.

Es apstājos pie kāda strauta, kuŗš tinas pār akmeņiem lejā kā dzija no spoles. Skatos un neredzu kalnam galu. Mākoņi aizvelkas un pazūd zilumā, kā kuŗi aiz jūŗas pilnuma. Es gribu redzēt, kur viņi paliek un kur ceļas strauts. Lecu no akmens uz akmeni, un mana ēna šūpojas straumē. Visur ir izspieduŗies cietie klinŗu ŷokļi, tik sūna glauŗas kaut kur mīkstām bailīgām sprodziņām, gariem mirdzoŗiem ūdens pavedieniem. Uz klintīm pakāpuŗies, turas asi

barbarisa krūmi. Viņu melnos, tievos noliektos zaros karājas pērnās ogas kā gaŗi rožu kristalli. Šūpodamies uz izbrukušām granīta šķeltnēm, es dažreiz ieķeros viņu asos zaros. Aizkūsis lasu rožu pilienus un spiežu uz mēles viņu skābo sulu. Ja kāds ērkšķis mani aptur, es, vaļā raisīdamies, domāju: „Tomēr šodien ir laimīga diena.”

Es gaviļēju, kad tieku uz jauna paugura. Metu akmeņus krācē un skatos, kā straume viņus plosa.

Nāk priedes ar ēnu. Pie celma tumši mirdz skudru pūlis. Mani uztrauc viņu čukstēšana. Ēnas mainās ar sauli. Es nonāku klinšu purvājā. Brūnās sūnu dobēs guļ dildami sniega miroņi. Pār akmeņiem rāpjas balti bērziņi. — Fjords pārklāj kalnu un debesis ar savu spožumu. Viņš ceļ mani arvienu augstāk. Aiz muguras es manu kustamies bezgalīgu spārnu, skrejot izstieptu... Ūdens mīksti guldz baltā sniega kaklā. Es esmu gluži noreibis. Lecu starp bāliem dzelzs zāles kušķiem no viena ciņa uz otru. Krītu līdz ceļiem ūdenī, lienu caur brūnām eglītēm, kuņas sniedz man savus duņošos pirkstus. Tad esmu laukā. Uz manas galvas ir saule. Cīruļi dzied, un man liekas, ka visas straumes lejā nāk no debesīm.

Strauts kā zemē nogrimis. Redzu tikai vieglas pēdas, kuņas šur tur ieminušas zemē bālos stiebru galus. Tās ir mazas kautras meitenes pēdas. Un ejot man viņas pazūd.

Visapkārt ielejā guļ zili pakalni. Gar debess malu šūpojas vieglas mākoņu rindas kā rožu virknes. Mani apkampj skaista klusa bezgalība. Es domāju par nepazīstamo, kuŗa te staigājusi tik agri. Atgriežos un plūcu dažus stiebrus, kuŗus viņa pieminusi. Es esmu apmaldījies lauka vidū un nezīnu, kur iet... Viens vienīgs balts nams stāv nomaļū zem kāda veca koka. Logi ir aizsisti dēļiem. Brūnās durvis iegrimušas stenderēs. Es pakāpjos uz plakana akmens, kas namam ir trepju vietā, un spiežu sarūsējušo klinķi... Neviens nenāk atdarīt. Eju no kalna lejā.

No tās dienas, kad biju kalnā, man viss ir citāds. Viss kļuvis attālāks un skaistāks. Eju pa ielu kā gar kalna malu, skatīdamies vieglās meitenes pēdās. Manas lūpas čukst kaut ko, es runāju ar sevi. „Mēs esam divi vien, es un tu. Cik labi, ka varu runāt, es ilgi neesmu runājis. Nu man ir atkal kluss atklāšanās prieks. Es rādu tev savu sirdi — sagruvušu namu. Raug, drupu kaudzes un salauzts tēls ar seju putekļos. Balta pīlaru rinda, ap kuņiem ķeņas zaļas vīnlapas. Tik nabaga ir mana sirds. Es neprasu, lai tu mani mīlētu. Es pats sevis nemīlu tāda, kāds ik dienas esmu. Man gribas tikai zināt, ka tu esi kaut kur aiz dienām un gadiem. Un mana mīlestība taustīdamās stiepjas uz augšu kā akla vīnlapa, kuņa meklē saules.”

No rīta, kad strādnieki iet uz darbu, es esmu jau uz ielas. Man nav darba. Esmu viens svešā pilsētā, kur labi pazīstami man tikai akmeņi. Zinu, ka man nav nekā ko meklēt. Tomēr eju un runāju pats ar sevi, kā muļķītis. Šie akmeņi mani par tādu padarījuši.

Ielas ir tukšas un plašas. Gar malām kustas šaura gājēju rinda. Pār jumtiem tūkst biezi miglas mākoņi kustošiem blāzmas robiem.

Cik viss ir tālu, un cik tu tuvu man. Bet es skatos tikai tavās pēdās. Runāju vājā vārdus, kuņus tu nekad nedzirdēsi. Un man jāpiepilda izsalkums ar tukšumu, ar skumjām, kā no rīta iela pildās tvaikiem. Līdz bālām namu zīmēm šūpojas migla. Viņa līp man pie acīm kā zīrnokļa tīkls. Es gandrīz nekā neredzu. Gājēji gar ielas malu liekas pielipuši pie sienām. Maldos riņķu riņķiem, kā vilnis pēc norimuša vēja muld gar krastu. Ja kāds uzzīmētu manas pēdas, tā būtu sarežģīta figūra.

Jā, es vīstu kā pār sētu nomests stāds. Kas pacels mani un iespraudīs zemē? Un kur ir mana zeme? Es esmu izmests starp pasaulēm un laikiem, kā akmens no bojā gājušas zvaigznes. Ko var atrast uz akmens vairāk, kā aukstu rasu? Mana zvaigzne ir sašķīrusies gabalos un izmetusi savas daļas vienu vienā pasaules malā, otru otrā. Gabalos, kas viens otra vairs nepievelk. Nav lielas, pilnas sirds, kas sauktu klāt. Nav vesela, kur būtu robs, kas asiņodams ilgotos pēc savām daļām. Nav asiņu, ir tikai auksti, klusi pelni. Un tomēr es tevi mīlu, nepazīstamā. Tu — vakara stars uz padebeša, kuŗu vējš nes uz ziemeļiem.

9

Kad pilsēta pamostas un top skalāka, es apstājos pie kādas tējas magazīnas loga. Mākoņi čaukstēdami irst man uz galvas kā gaŗa, šķidra vilna. Gaismas robi top lielāki, un ielā birst iedzeltena staru straume. Aiz nobālušām tējas pakām, kam saule noēdusi rakstu, telpas ūdeņainā krēslā, piespiedis pieri pie atvērto durvju stikla, stāv jauns ķīnietis, kā lielā nogurumā, kā tālos sapņos turēdamies pie bāla misiņa kliņķa. Tieva gaŗa bize, kā no melni spīdīga astra, nekustas uz viņa pleca. Tumši brūnas un spīdīgas drānas — kā no cietiem zirga astriem austas. Bāls stars laužas caur diviem stikliem un krīt uz viņa nedzīvo dzeltenbrūno seju ar izstieptu apakšlūpu. Viņa uzdevums ir atvērt apmeklētājiem durvis un būt par dzīvu izkārtņi un apbrīnošanas priekšmetu gaŗāmgaŗējiem. „Lūk, kur ķīnietis. Re, bize, un pats dzeltens.” Ielas puikas pakāpjas uz trepēm. Gribētos arī mutē paskatīties, bet bail, ka neiekoŗ. Viņam ir plati, stipri zobi ar iedzeltenu spīdumu, kā vecs ziloņa kauls. Kāds sirms kungs, ārā nākdams, pakustina viņu aiz bizes galiņa un atskatās, jokodams. Bet ķīnietis nesaka nekā, tik savēlk lūpu piespiestā smaidā...

Nē, viss ir kā bijis. Viņa fanza nav nodedzināta,

un tēva kaps nav izpostīts. Kā mierā nogrimis, dus zaļā zālē akmens ar svētu rakstu zīmēm. Klusi šūpojas tur baltas krizantēmas. Balts skumju sliksnis, uz kuŗa satiekas dzīvie ar mirušiem. Kāda laime ir noskaidrīt lūgšanu pie tēva kapa un apliet puķes, un klausīties, kā ziedos sīc mirdzoši kukainīši...

Viss ir kā bijis. Raug, tējas krūmu vieglie, zaļie žuburi šūpodamies turas pie maikstēm. Ir svētku diena. Viņš sēd uz mazā lievenīša ar saspregājušu dakstiņu jumtu. Un vecie puķi uz durvīm izkaŗ saulē sen nobālušās mēles, kuŗas tikko atdalās no baltās gaismas, kas piepilda dārzu un debesis. Visā mājā ir izklāti jauni stiebru paklāji, no kuŗiem nāk lēna, tīra vītuma smarža. Māte staigā jaunām salmu zolēm. Nedzird ne dzelzi, ne akmeni, kas te kauc caurām dienām. Neklaudz nekas, tik stiebrī miksti skraukst zem mātes soļiem un tējas krūms šalc. Tik tuvu ir māte. Tepat kustas viņas brūnās, rievainās rokas. Zēns jūt pazīstamo drēbju smaržu un mātes mierīgo, rūpīgo garu, kuŗā tas ieradis dzīvot. Viņi ēd baltu rīsu no sarkanām māla bļodiņām. Cik rīss ir gards!... Arī te viņa diezgan, un var novārtīt tikpat baltu kā mājā. Var ēst, cik tīkas, bet prieka nav...

Aizeju no loga, un zēna seja paliek ūdeņainā krēs-lā, kā dzeltens pīpenes zieds, ko noliekusi rasa.

Augšā ir klajāks. Aiz dūmainu jumtu rindām atveŗas zili pakalni. Uz ielas stūŗa stāv avīžu pārdevējs, ap cepuri balta lenta ar melnu uzrakstu: aklais. Rokā balta avīžu lapa, kuŗu viņš lēni vēcina pa gaisu, pacēlis sev pār galvu. Viņa bālie plakstiņi ir cieši aizvērti un lēni raustās. Pret tālumu pagrieztā seja ar miksto, vaļējo bērna muti sudrabainā bārdā — izskatās tik redzīga. Ik dzīslīņa, zilgani drebēdama, skatās. Liekas, ka tas aicinātu ne pircēju ar mazu naudas gabalu, bet kādu no tāluma. Varbūt, tā ir mīkstā saules gaisma, kas list caur šķidriem māko-

ņiem kā caur baltu linu šķiedru... Vai viņš pamānījis manu nepazīstamo ar savu jūtīgo seju?

10

Nāk vasara, un ap mani top arvien klajāks. Ļaudis ģērbjas gaišās drānās un slēpjas zem kokiem. Es sēdu vēsā pagrabā. Te ir tikpat klajs kā uz ielas. Es mīlu to stundu, kad viesi izklīst un telpa pildās ar tukšumu un sērām. Viesnīcās un kafejnīcās es eju nogaidīt, kā apklust sarunas un noskan trauki. Tad lēni soļoju caur aukstiem tabakas dūmiem, vilkdams līdz dienas gaŗlaicību un skumjas.

Man priekšā uz akmens galdiņa ir glāze auksta ūdens, kuŗai pielikts drusku avieksteņu. Es mērcu viņā izkaltošās lūpas, un mani apklāj velves miers. Pie kādas kolonnas mirdz sirma galva — mēs esam divi vien: es un tu.

11

Es klejoju pa klintīm un skatos, kā zēģeles slīd. Kad saceļas vējš un laivas ierokas viņšos, viņas izskatās kā ūdens putni, kuŗi plivina gaisā savus sudrabainos spārnus. Bet ir buŗas, pilnas smaga vēja un tumšas kā vientuļa sēras. Es redzu tālumā kuģi. Viņa zēģele slīd kā mūka mētelis smags. Viņš iet, noliecis galvu zem tumšās kapuces. Tālu aiz jūŗā izmestām klinšu salām — melnām kā zārki un vaŗa sarkanām kā vairogi — mirdz gaiši viņņu lauki. Bet kur viņš iet, tur ūdeņi notumst. Liels pelēks mūks izaug un pazūd lēni padebešu sudrabā. Tā tiktos man aiziet un pazust.

12

Trīs balti bērzi parka pļaviņā. Es sēdu uz sola, pie kājām raras pilnā zilganā zālē guļ mana ēna. Tik

klusā un nekustas, it kā piederētu akmenim. Skatos viņā un domāju: no manis nav palicis vairāk kā šī ēna. Un es esmu nosodīts to iznēsāt pa pasauli. Ik rītu man gaŗām iet priecīgi ļaudis. Es redzu, kā lūpas smejas un vaigi sarkst tuvu, tuvu viens pie otra. Mana ēna guļ man pie kājām — mans uzticīgais suns, mans vienīgais pavadonis. Gan gribētu skatīties acīs, dzirdēt mīļus smieklus tuvu, tuvu, just siltu elpu uz sava vaiga. Bet ēnai nav ne acu, ne balss, ne elpas.

13

Rudens vakars. Ielā nami spiežas cits pie cita. Vējš šūpo lukturus. Lietus līst. Es sēdu teātrī, pār mani elpo kāda gaiša, mīļa tuvība. Kad lampas dziest, aiz rožainā krēslas līmeņa parādās karaliene un nolaiž baltās slaidās rokas uz sarkana samta. Tā sēd savā krēslā kā tāla sudrabpelēka ēna augstā zelta rāmī. Visu laiku viņa paliek puskrēslā, es redzu tikai viņas pirkstu vizmu. Klusu. Var dzirdēt, kā nēzdogs nokrīt un kāds atšķiŗ lapu. Viņas atturīgā, daiļā būtne klusi valda pār zāli. Tā bēg no ziņkārības, varēdama klaji pār visiem spīdēt. Bet viņas lepnums ir lielāks: tā slēpjas ēnā. Kad lampas aizdegas un pleci un sejas pārplūst ar gaismu, ķēniņa ložā nozib tikai sudrabaina drēbju vīle. Un krēsla mugura viz atstāta kā tukšs spogulis. — Tā slēpies tu no manis, kad tev tuvojos.

14

Esmu slims. Ārsts liek man aizbraukt kalnos. Kā lai aizbraucu? Neviens zvirbulis pa ziemu neatstāj paspārnes. Es esmu pelēks zvirbulis, kuŗš dzīvo ļaudīs. Te pilsētā kaut kā salasu tās druskas, ka varu lēni dilt. Tomēr klausu, kā varēdams, ārsta gudram padomam. Ik vakaru atstāju pilsētu un eju kalnā, cik tālu kājas nes. Tinos mētelī, riju vēju un sniegu.

Labāk nepaliek. Bet naktis ir skaistas. Un gaŗo ziemas vakaru tā kā tā nevaru nomocīt savu ŗauro sienu starpā. Eju, izdomājos daŗādas domas, pārdzīvoju atmiņas. Redzu debesi un zvaigznes un augstas egles, kuŗas izklāj pār mani savu stipro skuju smarŗu. Kad baltā sniegā smarŗo pēc bērēm, saku, ka skuja ir mūŗīgas dzīvības zīme un ŗķirstu un krustu tā tikai pavada. Lauŗu zariņu un ņemu uz māju līdz.

Tumŗš un varens ir meŗš, kā bruņots kuŗa vīru pulks ieročos no galvas līdz kājām. Tik droŗi iet caur viņu pat dziļākā naktī. Es esmu tik bailīgs un dzies-toŗš; te elpo mūŗīga dzīvība. Ja viens krīt, dīgst tūkstoŗ jauni vietā. Putni un vāveres iznēsā sēklas . . .

Kad uzkrīt sniegs, pār visiem kalniem mirdz egļu gali kā sudrabainas skostas. Es redzu, kā mēness nostaiģā savu ceļu. Daŗreiz man liekas, ka no augŗas lejā skatās bāla sieva baltā linu lakatā — kā saldama. Viņa netīk man tik auksta un bāla. Man ir diezgan skumju. Es mīlu mēnesi, kad tas ir dzeltens un spoŗš kā jauns zelta gabals. Tad man ir priecīģāk ap sirdi.

Lielā sniegā koki pavisam pārvērŗas. Zari ir biezi un savelti kā balta vadmala. Kur augsto egļu rindā atveŗas robs, es redzu lāčus baltām ķetnām, vilkus izstieptiem purniem un vīrus gaiŗos mēteļos. Kas nav vēl tur aiz viņiem! Zari nekustas, un koki izliekas tik dzīvi, ka es daŗreiz viņus uzrunāju: „Ēj, vecais, nāc ārā! Ēj, vecais, nāc ārā! . . .” Tad apstājos; klausos, un man paliek bail, ka es kā puika runāju ar meŗa godību. Man liekas, ka tur tumsā kāds paŗķirs zarus un tieŗām iznāks pats vecais, priekŗ kuŗa man jākrīt būs ceļos . . .

No lejas ceļŗ ir ŗaurs. Egles augstas, un mēnesnīca viz tikai zaru galos. Pamazām atveŗas balts kalna līkums. Egles paliek retas un strupas, platām meŗonīģām galvām, kuŗas mūŗīgi klanās, jo te augŗā arvien ir vēŗš.

Es nonāku pie aizsaluŗa kalnu ezera, kuŗu ieslēdz meŗš kā zils dzelzs gredzens. Pār bālo ledus lauku

līdz pat garām egļu ēnām, kuŗas izskatās kā apgāzta pilsēta ar torņiem — tālu dzirksta sniegs. Tik mēmi visi kalni. Nē vilnis neiebulkšas man zem kājām — un kaut tik liels kā vārdes mute. Kaut kāda stīga trūktu kā uz pakārtas vijoles, kuŗu saēd klusums. Es gaidu gāles vaida. Klausos, kad atskanēs gaŗš moku kliedziens, kuŗš plēš pušu aizsalušu ezeru kā sirdi, kuŗa ilgi un mēmi nesusi savu sājpu slogu. — Nekā. Viss ieslēgts, akli padevīgs savam liktenim. Es noliecu galvu un nogaidu, kamēr sirds paliek mierīgāka. Tad eju lēni atpakaļ.

Egles klanās. Zem zariem lokās dzeltenas mēnesnīcas paltis. Kaut kas aptinas man ap kāju. Es noliecos un paceļu baltu zīda lakatu, kuŗa nevar atšķirt no mēness gaismas. No viņa nāk klusa matu smarža.

Es palikšu zem sava pagalvja šo lakatu ar viņas matu smaržu.

15

Divas šauras sienas, logs ar stīvu dzeltenu aizkaru un izrūsējusi dzelzs gultiņa, saplakušu segu. Pie loga bailīgi atspiests mazs galdiņš ar bālrudu deķīti, kuŗu saimniece izgriezusi no savas mātes laulājamā lakata. Šis drānas gabaliņš tik slāpstošs un putekļu pilns pielīpis pie nekrāsotā dēlīša. Viss ir tik mazs un niecīgs un it kā slepena drudža pilns. Es nevaru staigāt pa istabu. Kur tikai pieskaŗas, viss dreb un ļogās. Tāpat kad sētā iebrauc rati, vai kāds aizveŗ durvis. Tas mani stipri uztrauc. Man pašam nemiers deg kā skabarga pirkstos, un es nezinu, kā viņu noklusināt... Sēdu saliekamā krēslā, izļodzītiem dzelteniem kociņiem, kuŗi padevīgi nosveŗas, uz kuŗu pusi pagrieŗos. Atspieŗu galvu uz rokas un cenšos nekustēties. List lietus. Logu caurumi sētā ir tumši un dziļi. Un kā zilgans šķidrauts kaŗas pār mani straumes, straumes; kūp un tek vienā gabalā. Uz loga skārda kā bailēs ātri, ātri dreb pilieni. Es skatos uz palso priekškaru

kaktā, kuŗš bez spēka nokaŗas zemē. Liekas, ka viņā nav neviena dziļa vesela. Un mana paŗa drēbes pieglauŗas man kā lēnas skumju straumes. Es neizturēŗu un sāksŗu daudzīt galvu rokām . . .

Sikŗana paliek klusāka. Uz melnā jumta ir uzlīdis bāls izlijis mākonis. Pie sienas zem noputēŗuŗa stikla atspīd nodzeltēŗusi litografija nodzisusā zelta rāmī — vienīgā glezna manā istabā. Dārzā zem augsta koka stāv slaiķis bruņinieķis pieŗos un sprādzēs, spalvu aiz cepures. Tam līdzās balta dāma augstā krinolīnā, apaŗiem bērna vaigiem. Aiz ezera tālumā gluŗi kā zem izlijuŗa debeŗa spīd balta pils. Es spieŗu pieri pie aukstā stikla: „Kur, kur ir ŗi stiprā, slaiķā, laimīgā dzīvē?”

16

Vismīļāk es sēdu pie galda, skatos irstoŗas dzijās un mēģinu iedomāties kāzu braucienu. Raug — pavēsa saulaina rudens svētdiena. Linājā ganās govis un jēri. Uz linu desmitas sēd ganu meita zaŗos svārkos un sukā matus ar misiŗa ķemmīti . . . Agrāk man katrai dienai bija sava seja. Svētdienai bija gaŗi zelta mati. Varbūt tā pati svētdiena, kas tur sēd. Balts, bikls jēru puduriņŗ un mierīgas govis . . . Es dzirdu pulksteņus aiz kalna . . . Pa abām pusēm ceļam apsarkuŗi mieŗu lauki un gaŗās rindās bāli rudzu stati kā dāmas krinolīnos. Griezi mirdz kā ŗūnas ar gaiŗu medu, ikkatrs stiebriņŗ pilns saules. Pār dārza sētu karājas ābeles zars cietiem sarkaniem rudens āboŗiem. Un līgavai ir sarkani vaigi. Pulksteņi dzied, lakati plivinās, un akmentiņi skrien tumŗi zaŗās ceļmalās, uz kuŗām vēl ŗūpojas baltas pīpenes. Jēri satrūkstas, govīs paceŗ galvas. Ganu meita zaŗiem svārkiem, bizes saturēdama, skrien uz ceļa malu. Suns kā viesulis pārmetas pār grāvi un, izstiepdamies ar balto krūti un ķepām, ķeŗas zirgiem pie purna. Tie sakrata vēliem rudens ziediem pītās krēpes un skanēdami pa-

zūd aiz kalna. Paliek tikai putekļi, kas, lēni šūpodamies, gulstas uz ceļmalas ziediem. Izrējies nāk arī suns atpakaļ, izkāris sarkano mēli. Un gane velk pie sevis viņa baltās ķepas un skatās viņam acīs... Kaut suns man būtu, es turētu savās rokās viņa ķetnas... Neviena nav. Ir tikai mēmas irstošas lietas, kuņas aplāj mani putekļiem.

Gar manām durvīm stiepjas zvaniņa drāts. Kad notrīs tā, es klausos, vai kāds nepieklauvēs. Bet soli un balsis paiet gaŗām. Es zinu, ka pie manis neviens nenāks, bet vēl ilgi klausos, kā sarūšējusi drāts berzējas gar manu sienu. Gaidīšana ir palikusi par lēnu ārprātu, kas pārņēmis mani līdz pirkstu galiem. Es skaitu soļus uz trepēm, bet visi iet gaŗām, gaŗām... Vai tas nav tāds pats trakums kā ūdens baile?... Es esmu pavisam svešs. Man nav neviena mīla paziņas. Es zinu, kas zvana. Bērni, kas pārdod zābaku šņores un rozā ziepju gabaliņus. Sieviete no glābšanas armijas ar dziļi noliektu tumšu cepures malu, gaŗām šķībām acīm. Kāds cilvēks īsos nodilušos svārciņos bez vestes, kuŗš drebošām rokām piedāvā gluži pelēku pastpapīru. Zinu un — gaidu. Reiz sāku iet pats durvis vērt, it kā saimniece aizviltu vai paslēptu manus viesus... Netīras dūrītes man stiepa priekšā gaŗas melnas saites. — No tā laika man ir daudz zābaku šņoŗu, kaut maz kas vairs palicis pāri no zābakiem... Reiz ievilku iekšā puiku nolijušām sarkanām rokām. Nosēdināju krēslā, dzirdīju ar tēju. Bet viņš kuļināja kājas un tik skatījās kā vanadzēns, kur pasprukt. Viņam nepatika mans kāss un tas, ka es tik neīsti, hysteriski smejos. No tā laika vairs neēju durvis vērt. Un tomēr gaidu... Reiz pieturēs uz ielas melna kariete. Uzkāps uz trepēm, piezvanīs un sauks manu vārdu. Un zvaniņš apstāsies, un manis nebūs vairs...

PAVASARIS

Mākoņi peldēja kā balti gaismas vāli viegli irstošā miglas tīklā. Debess gāja kā upe ar ledus drūzmu. Pa spraugām peldēja zilā gaisu straume.

Koku lapas mulsinoši šalca. Viņas bija vēl jaunas, plānas un mirdzošas, pilnas sveķu un saules.

Vilnis gāja trešu dienu. — Arona bija Vidzemes otrā pusē. Viņš bija iznācis Vasaras svētku sestdienā.

Lauki gulēja svētdienas mierā. Labība dīga. Brūnie arumi pārklājās ar vieglu zaļu sarmu.

Sestdien vēl Vilnis redzēja sējējus baltām, vēja izpūstām krekla piedurknēm. Zēni tecēja pakaļ ecēsām. Basas kājas krita irdenā zemē kā šūpulī. Ceļmalas bija pilnas ziedu. Visas puķes steidzās izplaukt. Laukmalas pilnas bērnu. Citi tekāja arājiem pakaļ, mazi balti neveikliši. Citi stāvēja un raudzījās pavasaŗa brīnumos. Arī dvēseles auga. Viss brieda un plētās. Rudzu vārpas plēsa stiebrus, un ābeles stāvēja dārzos kā aitiņas, apkusušas un sapinušas pašas savā viltā.

Viņš skatījās visam tam pāri, līdz parādījās Aroņas bērzu uzkalniņi. Kājas te palika smagas. Soļi paši kavējās pazīstamās birzēs. Viņš apsēdās uz pelēka akmens lauku ceļa malā, skatījās savos nopūtējušos zābakos un debesīs, kuŗas viegli kūpēja pār birzīm, sakusdamas ar zemi. Kājas glauda zāle, sakarsušos vaigu galus — debess, kuŗa laidās tik zemu, ka atstāja rasu uz labības stiebriem.

Uz kalna parādījās pulciņš cilvēku. Pelēki svārki, gaišas sieviešu drānas un vaigu blāznums. Tas bija Jāņa koris.

Kājas nodrebēja zālē. Vilnis kļuva ass un mīksts kā pārtecināts asmens un uzlēcis steidzās tiem pretī.

Acis ātri atšķīra Jāņa mazo, enerģisko augumu. Viņš jau pa gabalu smējās un draudēja: „Ak tu

viens, atnāci gan!" Viņi apkampās, un atraujoties un smaidot Jānim drusku saspīestā sejā, kuŗas vaigu galus bija apzīmējusi vasara saulē mērcētiem pirkstiem — Vilnis paspēja ieraudzīt, ka Jānim ir gludi noskūts zods un balta šlīpsīte zem kakla. —

„Ai, ai, nespied mani tik stipri!” gaviļēja klusais Andžs, kuŗš prata tikai klusu ciest vai gaviļēt.

Tad Vilnis iejuka dziedātāju barā, spieda daudz cietu sastrādātu roku — izskrēja kā caur mežu. Alīnas nebija, viss bija tukšs.

„Alīna ir dievbijīga meita, viņa vairs nenāk dziedāt. Mamma nelaižot.”

„Kāda mamma?” Vilnis brīnījās.

„Godā savu tēvu un māti, lai tev labi klājas un tu ilgi dzīvo virs zemes!” Jānis smiedamies draudēja.

„Ba—aušļi!” Andžs gaviļēja.

„Galvas gabali!” Jānis atsaucās un saņēma Vilni aiz rokām. „Vai tu zini lielo ūdens gabalu! Tas dara brīnumus, brālīt. Tas pārvērš visu par ūdeni. Un tas notiek divdesmitā gadu simtenī, gaišā dienas laikā. Iedomājies tik. Agrāk pārvērta ūdeni par vīnu, nu ir otrādi. Nu, iedomājies tik, ka tu vīna vietā esi iedzēris ūdeni!”

Jā, viņš bija gan ūdeni iedzēris. Bez tam vēl sāka līt no gaisa. Mazs lietiņš, kā zobodamies, kā ķircinādams, meta zaļumniekiem sejā sīkus asus pilienus.

Drusku satraucēti, bažīdamies par publiku, kuŗas vēl nekur uz ceļiem neredzēja, un par jauno lampu, kas vēl nebija atvesta, tie gāja uz kalnu.

Aizkustināts no satikšanās prieka, zem zobgalības slēpdams skumjas, Vilnis maisījās pa iztraucēto zaļumnieku baru, kuŗš bija pilns neizdzīvota prieka, kā patlaban atvāzts trauks, no kuŗa sitas vēsa dzēriena smarža.

Apaļais kalns stāvēja ozolu, lazdu un liepu vainagā, un laumas no gaisa kaisīja rasu uz zāles un lapām, lai nesasilst spirtais zemnieka prieks.

Caur alkšņiem čaloja upe rūkdama ar akmeņiem.

Šur un tur lazdās vēl karājās baltas un līkas egļu saknes, kā izrauti locekļi, un Jānis skaļi stāstīja, kā viņi ar Andžu tīrījuši kalnu.

Uz cieti nomīdītā māla jau bija sadīgusi reta bailīga zālīte. Aiz lazdām atvērās pakalne, pa kuŗu rāpās uz augšu siki alkšņi un paegli. Ķerdamies cits citam pie rokām, iekliegdamies un aizdziedādamies visi devās lejā.

Kaut kur zem alkšņiem bija piebraukti rati, uz tiem parādījās neizbēgamais sviesta spainis un kviešu karašas un siers, dzeltens kā mēnesnīca, ko ātri salsildīja dziedātāju rokas. Kaut kur no krūmiem puīši vilka ārā pudeles ar alu un augļu ūdeni. Sāka ēst un dzert.

Arī Vilnim kāds bija iedevis rokā lielu gabalu plāceņa ar sviestu. Kāds meitēns smaidīdams grieza tam sieru. Cits nesa alu glāzē, sita uz pleca un runāja kaut ko. Viņš brīnīdamies ēda milzīgo sviesta maizi un nezināja, kā dēļ te nācis. Viss uz reizes viņam bija palicis svešs. Viņš nogriezās un kāpa pa krūmiem uz augšu. Viņam bija rokā salijusi sviesta maize — viss viņa ieguvums. Smiedamies viņš iesvieda to krūmos.

Kā viņš te meklēja? Kas viņu bija atvedis zem šīm miglotām debesīm, kuŗas kaisīja viņam sejā kā izsmieklu vēsas lāses?

Aiz krūmiem zviedza zirgi, lejā dūca un čaloja dziedātāji ap sviesta spaini un kviešu karašām.

Galā lazdu likumā spīdēja mālains ceļš. Visi ceļi, kas nākot bija tik gaiši, tagad likās sajukuši. Vai viņa atnāks? Tas klausījās. Nāca kāda sieviete, saņēmusi gaišos vasaras svārkus, laipodamās un vairīdamās no pārlīkušiem rasas pilniem zariem. Tas tik dzīvi atgādināja Alīnu. Viņš zināja, ka tā bija ieradusi pa laidāriem staigāt, un viņam nāca prātā, ka Alīna, pa pagalmu iedama, laipojas uz paltīs iemestiem dēļu gabaliem.

Jeb viņa bija aizbraukusi ciemā uz dzelzaviešiem

pie bagāta saimnieka dēla, kuŗam veči to gribēja izprecināt, un laipojās viņa jaunā laidara durvīs?

Jā, viņa bija ciemā. Pār pagalmu gulēja atstāts svētdienas miers. Viņa apdomīgi gāja pakaļ vecākiem un tam jaunam saimnieka dēlam, kuŗš smaidīdams virāja savu jauno ēku durvīs un rādīja savu bagātību. Vai vērts bija viņu gaidīt? „Vai es celšu tai laidarus un rādīšu govīs? Mazas zemnieku meitenes briesmīgi mīl govīs. Līdz ko sāk kājām iet, jau mūrē no smiltīm kūtis un baŗo ar zāli alkšņa kociņus. Viņa ir vēl gluži maza meitene, neskatoties uz viņas lielo augumu. Viņu viegli varēs piemānīt ar laidaru: citu spēļu viņa vēl nepazīst...”

Viņš paskatījās lejā, tur nāca kāda meiŗa, šūpodamās zem maza melna lietus sarga. Pret lazdas zaru viņa pacēla to, un tas skaidri ieraudzīja Alīnas iebrūno, ovālo seju un apaļās bērna acīs. Bet Vilnis gāja tai pretim sevī atsalis un vīlies. Steigas un uzbudinājuma pilna, viņa stāvēja uz ceļa, sasarkusi, jautādama, apdvesdama viņu ar savu elpu.

Nekad, nekad viņa nebūtu domājusi, ka viņš ar būšot te!

Viņas uzbudinājums pārgāja arī uz Vilni. Tas nebēdīgi parāva nolīkušo alkšņa zaru, un viņai uz pleca nobira daži zaļi pilieni. Viņa paskatījās uz to, draudzīgi smiedamās, un Vilnis bija jau atsilis. Sāka runāt, nezin kur cēlās vārdi. Viegla skaņas, kā kukainīšu sīkšana, griezās ap viņiem un ierāva tos kā klusā karstā šalkā. Un Vilnim likās, ka visas skaņas, pat lietus bailīgā drebēšana lapās — iziet no viņiem.

Tas saplūda atkal kopā ar visiem. Viņa ceļojums nu vairs neizlikās nevajadzīgs un smieklīgs: uz reizes viņš bija tapis par visa centru.

Līdz šim Aronas zaļumu svētkos dejas laukumus vakarā apgaismoja ar petroleju, bet mūsu draugi kā visur, tā arī te gribēja rādīt progresu. Uz sarkanās sludinājumu lapas jeb „programmas” pie verstes staba stāvēja lieliem burtiem: „Vakarā deja pie gaišas

acetilēna lampas". Pa abām pusēm šim teikumam divas melnas rokas izstieptiem pirkstiem, kuŗi katram gaŗāmgājējam norādīja uz vakara ievērojamāko notikumu.

„Pie ac—citolina lampas!" Visi gaidīja ko neredzētu. Ļaužu bija daudz, neskatoties uz lietaino laiku. Slēpdamies zem koku zariem, visi gaidīja lampas. Deja neveicās. Tikai dejas priekšnieks, gaŗš, bāls skroderis, mazu melnu skolnieka cepurīti galvā, kuŗš izpildīja šo amatu visos apkārtnes zaļumu svētkos, ņēmās nolijis, platu sarkanu lentu pie sāniem, un daži iesiluši saimnieku dēli un meitas mīņājās pa mīksto kalna virsu. Viss tas notika „pie labas ragu mūzikas". No zālītes vairs nebija ne zīmes. Lietū spīdēja jēls, dzeltens māls. Visi skatījās saīguši tam pāri un gaidīja lampas.

Lauka vidū bija ierakts zemē augsts priedes stabs ar baltu šķērskoku augšā. Un ap viņu jau no pusdienas staigāja pelēks, noguris Rīgas zellītis, sarāvies plānos īsos svārciņos, vecu katliņu galvā. Tam vajadzēja lampu ierīkot un uzvilkt. Bet viņas vēl nebija. Jaunais Krasts bija aizbraucis uz staciju pakaļ un vēl nebija klāt.

Vilnis ar Alīnu stāvēja zem vecas egles, kuŗas zari bija pilni sirmas krēslas. Viņiem bija jau pietrūcis ko runāt. Viņi stāvēja viens otram pretim samulsuši, nedroši un sveši, baidīdamies atklāties. Ļaudis ir viegli zem vārdu un skaņu mainīgās maskas nest otram pretim savas jūtas. Bet cilvēks cilvēkam atklājas tikai tādos brīžos, kad vārdi žvadzēdami nokrīt kā aizkars no tēla.

Vilnis sēdēja zemē pie koka saknēm. Alīna bija atslējusies pie egles. Viņas brūno svārku loks metās Vilnim gandrīz pie vaiga. Viņu mocīja sievietes svešais tuvums.

Par laimi ļaudis uz reizes atdzīvojās: lampa bija klāt! Viņi atstāja savu zaļo paspārni un pievienojās zaļumniekiem. Caur pūli gāja priecīga dūkoņa: naivi

izsaucieni mainījās ar jokiem un asprātīgām piezīmēm.

Jauns students īsos formās svārkos un velosipedista kreklā, atmetis pakausī cepuri, slaucīja sviedrus no garās slīpās pieres ar linu gaišiem salīpušiem matiem. Viņš stāstīja, ka nokavējies, kā steigties, kamēr Rīgas zēns iztina no papīriem lampas daļas: rezervuāru („kā spaini!”) un lielu baltu stikla pūsli.

Ar ārkārtīgu nopietnību lampu uzvilka augšā un noskatījās, kā tā urkstēdama un sīkdama sāka degt vakara krēslā, kā miglota mēnesnīca. Visi brīnījās, ka varot tik labi redzēt, un students turēja runu, kuŗā ņēmās izskaidrot tehnikas panākumus divdesmitā gadu simtenī.

Nu esot citi laiki, kad izdziestot dūmainais skals un aklā petrolejas lampiņa modernā divdesmitā gadu simtenā gaismā. Lai paskatoties uz šo gaismas lodi. Vai tā esot lampa, vai mēnesnīca? Tik varens esot cilvēka prāts. Un ja debesīm reiz pietrūkstot gaismas, tad cilvēks radīšot sev sauli ar modernās tehnikas palīdzību.

Dažiem gan nepatika pēdējie vārdi. Vecākiem ļaudīm tie likās kā Dieva zaimošana. Bet visus aizkustināja studenta drošā pašpaļaušanās. Arī tos, kas bija noslāpuši dziļā jūgā un neticēja vairs cilvēka spēkam.

Atskanēja garās, lēnās, lempīgi jautrās „pastalnieku” skaņas. Visi sakustējās, neviens vairs nebēdāja par dubļiem. Cits modernās kamašās, cits smagos ūdens zābakos, cits tiešām postalās: pa krēslu sanāca augšā daudz tādu, kas dienu kaunējās rādīties: meitas, kam nebija svētdienas kurpju, puīši bez biļetēm, iedzēries muižas pusgraudnieks ar zaļu monopola pudelīti rokā un ganu zēns ar baltu lazdas līkstiņu. Visi priecīgi mīņājās dejā ap stabu, uz kuŗa dega jaunā lampa. „Uch, uch!” muižas puīši kļiedza. Līdzi fleitei reizēm ieburbuļojās meiteņu smiekli, izlēkdami kā sudraba zivis no mēnesnīcā mirdzošā atvara. Alkšņos puikas šāva no vecām pistolēm. Raķe-

tes šņākdamas laidās gaisā un kaisīja vieglas zelta ķēdes.

Vējš uzpurināja slapjos mākoņus. Balts mirdzēja piena ceļš, kā deļotājas šķidrauts, ar zvaigžņu sietiņu.

DERVIŠS

Es ļoti mīlu vecus pilsētas dārzus. Un nav ne-maz joks, ka mežā neredz koku — tāpat kā pūlī cilvēku. Mežā jūt tikai mežu, kā jūŗu, kuŗa tevi pārklāj, kā kuŗa pulku, kuŗš, ieročiem žva-dzot, dodas kaujā. Bet es te nevaru ne ieraudzīt, ne iemīlēt atsevišķu koku, kā pulkā zaldātiņu. Es tāpēc mīlu parkus. Starp gleznām pļaviņām te parādās katrs koks ar savu savādību. Un kad caur dārzu plūda vienmuļīgi raiba ļaužu straume, tad koki man arvienu bija tuvāki nekā cilvēki.

Es esmu dzīvojis svešās pilsētās un ar savām do-mām, sapņiem un varbūt arī rūpēm klejojis pa dār-ziem, kuŗu vairs neredzēšu. Dažs koks man tur pa-licis tik mīļš, ka es satiekoties to varētu uzrunāt: „Tu mīļais, labais koks!” Es tikai brīnos, kāpēc tik sveša man Rīga un Vērmaņa dārzs. Eļot caur viņu, mani pavada kāda sveša, lipīga un netīra sajūta. Kā līme tā pārvelkas man pār acīm un aplipina visas manas jūtas. Tās paliek slimīgi trulas un nederīgas kā mušas kājas, kuŗas tā notaisījusi ar klīsteri. Es jūtu visu kā tvanā, un viss ir tik svešs un tāls. Es redzu kokus platiem nolaistiem zariem, bet tie man izliekas nedzīvi kā dekorācija, un apcīrtā zāle man ir tikai zaļš plankums, tāpat kā krāsa uz sētas. Un man ienāk prātā, ka mēs redzam ar sirdi un ne ti-kai ar acīm. Sirds it kā baidās uzņemt šo apkārtni, šos ļaudis, un tāpēc acis rāda svešas un nedzīvas ai-nas. Bez manas ziņas sirds viņas atraida, tāpēc tās tik nepatīkami uzbāzīgas, kā sapņi pusmiegā. Prāts

nevar viņās ne iedzīvoties, ne iemigt: viņas tikai traucē, bāzdamas priekšā ko svešu, nesaprotamu, kā murgu.

Es neesmu Vērmaņa dārza cienītājs, bet ja man pie vakara gadās būt pilsētā, es labprāt nostaigāju līdz tam kokam, zem kuŗa vasarā mēdz sēdēt mans draugs, gleznotājs Vaivars. Nezinu, kāpēc es sevišķi atceros kādu rudens dienu, kuŗu mēs pavadījām kopā, klejodami pa dārzu un ielām. Viņa bija tāda pati kaila kā visas citas. Man viņa atmiņā tikai tāpēc, ka mēs ieraudzījām un sapratām viņas kailumu. Tā lētā burvība, ar kādu iet gaŗām ikdiena, kā sieviete, kuŗa divām, trim lentām padara jaunu savu nodilušo apģērbu — mūs vairs nepievīla. No kokiem krita lapas, un rudens bālumā mums parādījās kailā Rīgas dvēsele.

Es atceros katru nieku, katru vārdu, ko mēs runājām: tāpat kā lielie notikumi mums paliek atmiņā tie klusie brīži, kad dzīve paceļ masku un mēs dabūjam ieskatīties viņas sejā. Šie brīži mūs satricina, kā asa taures skaņa aiz tirgus balagana priekškara, uz kuŗa mēs esam aplūkojuši kādu niecīgu zīmējumu. Tad mēs zinām, ka stāvam aizsegtas tirgus būdas priekšā, kuŗā brēc ēzeļi un klauni sagatavo savus numurus.

*

Es iepazīnos ar Vaivaru „Jaunā Teātrī”, kādā no tiem drāmatiskiem vakariem, uz kuŗiem sanāk pusplaukušais, pusvītušais Rīgas zieds: ģimnazistes, kuŗu sejas grozās vairāk nekā saules puķes, studenti — „mežoni”, kuŗi drusku interesējas par politiku, nomaļu aktieŗi, gaŗiem eļļainiem matiem, un pāris aviŗu recenzentu, ap kuŗiem starpbrīžos salasās pulciņš diletantu pārrunāt jaunākos mākslas notikumus.

Kad zālē sāka nokārtot krēslus priekš dejas, es satikos ar Vaivaru tādā pulciņā un mani ar viņu iepazīstināja. „Vai jūs paliksiet uz deju?” es viņam jau-

tāju — frazi, kāda pirmā brīdī gadījās. Viņš vaļsir-
dīgi iesmējās un teica: „Būtu palicis, bet neesmu
gluži drošs uz kājām: esmu gluži bez zolēm.”

Mans jautājums bija tik pavisam un viņa atbilde
tik sirsnīga un atklāta, ka Vaivars man uz reizes
tapa tuvs. Pelēkos, nodilušos, līdz kaklam aizpogātos
svārkos, tumšu bārdiņu, kuŗa slēpa ironisku smaidu,
viņš stāvēja gaŗās ļēkanās kamašās, atliektiem pur-
niem, un kustējās tik apdomīgi, kā jau deļotājs bez
zolēm. Un tas bija labākais no mūsu jauniem glez-
notājiem, kuŗi vēl rakstīja savu vārdu pa latviski,
kuŗa brūnās meŗa upītes, dzeltenī pelēkās noras, sila
kapsētiņas pelēkiem sakrituŗiem krustiem dzeltenā
smiltī, pār kuŗiem paceļas jauni sērmūkŗi, smagiem
oranŗu sarkaniem ogu ķēmiem — bija visiem paliku-
ŗas mīļas. Tik mīļas, ka viņŗ savā izstādē tās pārdeŗa
uz izmaksu turīgām nama mātēm un tautiskiem dak-
teŗiem par divdesmit rubļu gabalā.

Pēc izstādes viņŗ kādā tumŗā krodziņā uz Suvoro-
ŗa ielas izmaksāja saviem draugiem alu un pusdienas;
bija gadījumi pat, ka viņŗi sēdēja krodziņa sētā, ze-
mā, brūnā lapenē, runāja un dziedāja, un saule caur
skalu pinumu spīdēja tumŗi zaļās pudeļēs un sasark-
kuŗās sejās.

Tad Vaivars klejoja atkal viens pats un bieŗi vien
bez zolēm. Viņu arvien varēja satikt „Nopūtu alejā”,
kādā nomaļā Vērmaņa dārza stūrī, kur zem klusiem
kokiem sēd strādnieki bez darba, dzejnieki bez vārda
un visādi sīki un nopiesti ļaudis, kuŗi uz galvenām
alejām nevar rādīties, vai tādēļ, ka viņŗu drānas pār-
rāk nodiluŗas, vai tādēļ, ka viņŗos paŗos vairs nav tās
nekaunīgās pašpīeticības, ar kādu tur staigā. Tur
salasās visi, kas izmesti aiz lielās dzīves vārtiem un
nespēj vairāk, kā tikai klusi klauzīnāt un nopūsties.
Vaivaram ar viņŗ dāvanām gan te neŗajadzētu at-
rasties. Bet viņŗam pavisam nebija dzīves praŗanas.
Biedri ar mazākām spējām ieņēma pieklājīgas zīmē-
ŗanas skolotāju vietas, pie viņŗiem grieŗas ar daŗādiem

darbiem. Tiem bija stāvoklis sabiedrībā, tai pilsoniskā sabiedrībā, kur mēro vēl katru pēc jostas mēra, kur cilvēka vērtība ceļas tikai tādā mērā, kādā aug viņa mēneša ienākumi. Tie gāja šai sabiedrībai visur līdz, prata visur bāzties priekšā un sevi izveicīgi rekomandēt. Vaivars bija tikai nelaimīgs krāsu dzejnieks, sapņotājs, kuŗš bēga no dzīves vecu namu un koku ēnā. Viņa dvēsele meklēja neaprobežotas svabādības. Viņš neprata izveicīgi laipot starp sevi un citiem un tādēļ turējās no visa nomalā. Tāpēc viņam patika „Nopūtu alejā”, kur redzēja tikai klusas, neuzbāzīgas, sevī nogrimušas cietēju sejas.

Vaivars pavisam neprata tuvoties tai pilsoniskai sabiedrībai, kuŗa varēja viņam sniegt kaut kādus ārējus panākumus. Balts krādziņš, melns svārks, lēta fraze tur bieži vien sveķ vairāk nekā nopietns talants. Bet Vaivars piederēja pie tiem slaveniem Malienas zēniem, kuŗi pavasaros nāk uz Rīgu „āža ragu vicināt”. Viņš bija iesācis kā vienkāršs māldeņa puika un atradis krāsās savu pasauli. Viņš atstāja daudz spēka, kamēr viens pats bez līdzekļiem, bez draudzīgas rokas tika laukā no nesaprašanas un tumsas. Tas bija gājiens pa Velna purvu no ciņa uz cini, kamēr viņš izbrida malā, kur balts lielceļš aizlokās gar noliekto „Velna priedi”. (Šī vieta no bērņības tam bija palikusi atmiņā, zem tās priedes viņš bija sācis tālumā skatīties). Māksla viņam bija vienīgais mērķis, vienīgā vajadzība. Visas citas vajadzības viņam bija līdz beidzamam jāierobežo. Tā Vaivars bija izaudzis tikai dvēselē. Ārēji viņš bija tas pats vienkāršais bailīgais lauku zēns, kuŗš reiz sēdēja zem „Velna priedes”, kuŗas tumšos sarepējušos zarus velns izgulējis, un skatījās, kur gar zaļo pļavas vīli, gar egļu malu lielceļš aizlokās un pazūd sudrabainās auzās.

Savās izstādēs Vaivars rīkojās kā izsalcis bērns, kuŗš aplauž savu rožu krūmu un atdod ziedu un pumpuru pilnus zarus par gabaliņu rupjas maizes.

*

Ir ap to laiku, kad aizslēgo vasarnīcas, no verandām novāc galdus un mūsu lielākā dienas avīzē parādās aizrādījums, ka Vērmaņa parkā tiek atvērts ziemas dārzs un pagrabs un ķēķis sagaida viesus „pilnā gatavībā”. Kad parks paliek tukšs un koku galotnes aizlīgo miglā, man tīkas iziet caur apkļusušām alejām un dzirdēt, kā vējš spēlējas ar pēdējām rudens lapām. Viena vasara ir atkal galā, un mana dzīves mīkla gandrīz uzminēta. Ir atraisīts viens mezgls vairāk, un cik tur vēl paliek, to es tāpat jau zinu. Kad kungi siltos rudens mēteļos iet satikties ziemas dārzā pie glāzes punša, es iegriežos „Nopūtu alejā” un redzu, ka tur vēl nekas nav darīts priekš sezonas maiņas. Pie zariem miglā, kā vēja aiznesams, vēl karājas bāls zaļums, un man pie kājām nokrīt kāda reta lapa. Uz pirmā sola, kas man ceļā gadās, sēd paveca ielas meita plānos rozā lindrakos, zem kuņiem, kājas cieši saspiedusi, slēpj novalkātas dzeltenas vasaras kurpītes. Viņa apmetusi ap galvu pelēku caurmainīgu šalli, caur kuņu spiežas laukā lieli rudi matu gredzeni. Viņa spiež pie krūtīm savīstītu šalles galu un skatās stīviem, netīru pūderi noķepējušiem plakstiņiem, pie kuņiem līp migla. Sev līdzās tā nolikusi gluži jaunu sarkanu saules sargu. Viss uz viņas tik vecs un irstošs. Viņai gribas, lai tai klāt būtu vismaz viena lieta, kas varētu to aizsargāt pret labi ģērbto pilsoņu baru. Un cik savādi! Šī novītusiā sieviete, tā sēdēdama, man izliekas kā jauna meitene, kuņa sagaida savu mīļāko atbraucam. Viņa stāv uz kuģīša piestātnes dēļiem un skatās ūdenī, kur vilņos mīksti sagramboti atspīd viņas kuplie rozā lindraki un sarkanais saules sargs. „Nopūtu alejā” vēl ir vasara. Te vēl tic saulei.

Un tad es ieraugu savu draugu Vaivaru. Arī viņš sēd tāpat kā vasarā pelēkos līdz kaklam aizpogātos svārkos, uzmaucis uz acīm platu melnu platmali, kā vairīdamies no saules. Viņš sīksti turas pie visiem vasaras ieradumiem un sēd te tāpat kā vasarā. Tikai

viņa seja liekas pelēkāka, un es gandrīz viņu nevaru atšķirt no miglas. Viņš skatās kaut kur savām bāli zilām acīm, kurās vairs neatspīd apkārtējie priekšmeti, jo šī apkārtne viņam jau sen pazīstama. Viņš ierauga mani tikai tad, kad es nosēstos viņam līdzās, un priecīgi sniedz man roku. Tad viņš grābj kabatā un bāli dzelteniem, tabaku aplipušiem pirkstiem sāk vīstīt sev cigāriņu. Kā liekas, es netraucēju viņa domu gaitas. Viņa bārdā ķeņas zili dūmu gredzeni, un viņa acis top spožākas.

Alejas galā parādās kāds kungs, labi koptiem sarkaniem vaigiem, cilindru galvā. Šis kungs droši vien pieder pie labākas sabiedrības. Viņš nāk, pašapzinīgi šūpodamies uz solidām gūžām, un viņa seja izteic pašpieticību un mieru. Gažām ejot, viņš pavirši paskatās Vaivara sejā un aiziet, izcēlis galvu, ar pirkstiem uz muguras spēlēdam. Vaivars sakustas, it kā kaut ko sagaidītu, un viņa seja top drusku bālāka.

„Nesveicināja,” viņš apjucis pagriežas pret mani un mēģina smaidīt, mute atveras, bet seja izskatās sāpīga un sastingusi kā traģiska maska.

„Jocīgi. Es jau gribēju celties un sveicināt, bet viņš pagāja gažām.”

„Vai tu šo kungu pazīsti?”

„Jā. Tas ir dakteris Koše. Man pie viņa ir divas bildes uz izmaksu. Viņš tur sevi par lielu mecenātu.”

„Un viņš tevis nesveicina. Varbūt tās bildes ar viņš ir nolīcis pieliekamā kambarī, ja viņš no tevis kaunas.”

„Brālīt,” Vaivars smiedamies saspieda manu roku, „kas tev nāk prātā? Tās bildes viņam zālē, milzu zeltītos rāmjos. Es domāju, viņš par tiem būs vairāk samaksājis nekā man par bildēm. Viņš ar tām lielās. Tagad taču ir modē mākslu pabalstīt.”

„Savādi...” Vaivars turpināja. „Es nezinu, kā tas pie tādiem dakteriem ir. Ja man kāds pazīstams sēd uz sola un vēl kopā ar otru un es eju viņiem gažām,

tad es negaidu, ka viņš lēks kājās un mani sveicinās. Man liekas, ka tas ir vispārīgs pieklājības likums.”

„Vai tu tā domā?”

„Nu, te taču nav Āzija!”

„Nekā, draugs. Priekš mums te vienmēr vēl Āzija. Tāds dakteris ļoti labi zin pieklājības kodeku. Bet tas der tikai priekš tiem, kam ir nami, nauda, diplomu. Es pazīstu kādu ļoti liberālu latviešu advokātu, ar kuŗu es esmu septiņas reizes iepazīstināts. Bet tas mums nepalīdz. Pie katras satikšanās mēs izliekamies, it kā pirmo reiz viens otru redzētu — es, zemnieka dēls, neiešu viņam uzbāzties ar savu pazīšanos, un viņš man vienkārši iet gaŗām. Es ticu, ka viņš, gaŗām iedams, gaida, lai es, uz pirkstu galiem pacēlies, viņu sveicinātu. Un kad tas nenotiek, mēs arvienu iepazīstamies par jaunu, kad vajadzība mūs saved kopā. Mēs runājam tik daudz, cik mums nepieciešami vajadzīgs. Un kad mēs satiekamies uz ielas, mēs atkal viens otra nepazīstam.”

„Un tas bija liberālis?” Vaivars naīvi jautāja.

„Es vairs nešķirū latviešu advokātus un dakterus liberāļos un neliberāļos. Viena maksa. Tiem visiem ir viena skola. Tiem visiem liekas, ka viņi ir nekustināmas autoritātes. Viņi dzimuši tikai priekš tam, lai tautu vadītu, kaut ar' sen pazaudējuši katru sakaru ar tautas garīgiem spēkiem. Tu prasi, kur ir kāds upuris, kur ir kāds darbs, ko viņš nesis tautas labā? Upuris ir jau tas, ka viņš saucas par latvieti un ka viņš liberāls. Upuris tāpēc, ka tautas nodevība palikusi pie viņiem jau par ieradumu. No kā prasa upurus, tas esi tu, nabaga dervišs...”

„Nē, tev šodien ir tīra austrumnieku fantazija,” Vaivars smaidīja, atdabūjis senāko mieru. „Tu jau salīdzini mani ar dervišu.”

„Un kas tu esi vairāk kā dervišs. Viņiem pieder šīs mājas, šīs ielas, šī dzīve. Tu esi mūžīgs nabags, mūžīgi ārpus dzīves, savā tukšnesī. Un pats tu meklē tukšumu, lai varētu to piepildīt ar sevi, ar saviem

sapņiem. Tu sēdi „Nopūtu alejā” uz viena sola ar ielas meitām un baskājiem un gribi, lai šis kungs, kam pieder dzīve, tevi sveicina. Tu esi dervišs, dervišs, mans draugs. Neviena tevīš neredzēs, kad tu sēdi pelēks kā zeme. Bet tad nāks lielā upuŗu diena. Pa ielām plūdīs svinīgi ļauŗu bari. Un laimē saguris, ar ņķēpu krūtīs tu atslīgsi pie baltās dievnama sienas. Un tauta aizgrābta apstāsies un skatīsies, kā uz tavām krūtīm kā brīniŗķīga roze uzplaukst tavš upuris, un godbijīgi skūpstīs tavas drānas. Un mātes pacels bērņus uz rokām un rādīs uz tevi: „Lūk, dervišs, cik svēts un nelaimīgs.” Bet tu, aizvērīs acis, tik dzirdēsī, kā saldās mokās asiņo tava sirds...”

Vaivars paskatījās, pasmaidīja un klusi nopūtās. „Var gan būt, ka tā ir,” viņš vilkdams teica.

*

Mēs vēl ilgi klejojām kopā pa ielām. Vaivars izskatījās drūms un noguris. Varbūt tur bija vainīgs mans salīdzinājums. Varbūt viņš no dzīves gaidīja vairāk, un nu es biju padarījis to vēl kailāku.

Sāka līt lietus, un mēs iegriezāmies pazīstamā latvieŗu intelliŗences viesnīcā. Mūs apņēma troksnis, sakarsuŗas sejas, alus, tabakas, ceptu tauku un sīpolu smaka. Mēs likām atņest alu.

Mums pretim nosēdās kāds aktieris, lielu bālu un izpūstu seju kā pūslī, sarkanām ļekanām lūpām.

„Al, al!” viņš sauca un dzēra glāzi pēc glāzes, plaši ieplēstām acīm, kā gribēdams kaut ko noslāpēt.

„Es dzeŗu kausu alus, slāpes dzēstas

Nu guldina man dvēslī laimes rokās,”
es deklamēju Poruka rindas, pamezdams Vaivaram ar acīm.

Vaivars nemierīgi grozījās uz sava krēsla, kā nezīnādams, kur līkties.

„Ak, ja tās būtu slāpes, tas vairs ir tikai nogurums. Cilvēks ir noguris, un viņam negribas nekā vairāk, kā tikai piesūkties un aizmigt. Reiz arī viņš

ir jutis slāpes. Slāpes, kas pārņem un saberž tevi kā pārkaltsu stiebru. Tu vairs nevari nostāvēt uz kājām, un tev liekas, ka tu sakritīsi pelnos. Visa tava nabaga būtne dreb un izgaist, un tad tev gribas, ka tev apaugtu tāda liela smaga miesa, kā tā, kas tur kuļājas, un tev gribas pieplakt dziļi, dziļi pie zemes. Es domāju, viņš agrāk būs bijis tāds pats kā mēs... Iesim, es nevaru redzēt tāda noguruma.”

Mēs izgājām ārā. Mums gribējās tikt ātrāk prom. Es pasaucu ormani, kuŗš ātri apgriezta zirgu. Vaivars atlaidās ratos, noņēma cepuri un dvaŗoja ar vaļēju seju. Bija nakts jau. Lietus bija pārgājis. Pār mums pārlaidās balti zvaigŗņu joņi.

„Atļauj man izstiept kājas,” Vaivars teica, vēl dziļāk atlaizdamies ar seju pret dzestrām nakts debesīm, salicis kājas uz ratu priekŗejā sola... „Kāda svabadība!” Vaivars runāja, raudzīdamies debesīs. „Tagad man nekā vairs nevajag.”

NAMIŅŠ ZEM VĪTOLIEM

Vecā Bauskas lielceļa malā, kur trīs reizes dienā dzied zvani un zaļa noputējusi diliŗona kulba, smagi lĩgodamās smiltīs, kũpēdama pazũd zaļos tĩrumos, stāv sarkans ķieŗeļu namiņŗ. Nomelnējuŗais dakstiņu jumts ar jauniem sārziem ielāpiem nesniedzas pāri ābeļu galotnēm. Pie vārtiem stāv divi veci vĩtoli, nolaiduŗi zarus kā palsas sudraba strauŗes lĩdz pat pelēkām lielceļa smiltĩm. Tie lĩkst kā divas klusas krāces, kuŗas rāmā laikā top gluŗi mēmas, un viņos ŗũpojas skumjas. Arĩ zedeņu sēta ir gandrĩz sudrabaina aiz vecuma, un tai pāri raugās bālas saules puķes. Viņu zelts ir viegli aizmiglots, tāpat kā koku lapas, no ceļa puteķliem. Iegrimusi ābeļu zaros tā, ka redzamas tikai logu augŗejās rūtis, mājiņa vēda vienkārŗību, pazemību un mieru.

Tā nav tā pati mājiņa, kas uz vistas kājas griežas un kur dzīvo raganas un sumpurņi, — šī mājiņa pieder mūrniekam Dūmiņam, kuŗš izlabo krāsnis un taisa rieņus un pavardus. Un tomēr — mājiņa griežas līdz ar zaļo Kurzemes lauku gar tāles zilo gredzeņu. Kad jūs gaišā dienā stāvat Kurzemes klajumā, jums liekas, ka zaļais lauks griežas vieglā saules mirdzumā...

*

Ar koka tupelēm basās kājās, izsutušu bērza slotu padusē, uzmaucis cepuri pret vēju, Dūmiņš rudens vakarā nāk no pirts taisni pār rugainēm uz māju. Lauks ir visu atdevis — kā ezers līdzens un tumšs, ej, uz kuŗu pusi gribi. Reti kur vēl guļ dažas sakritušas auzu gubas. Nakts un vējš dejo pār saplakušiem laukiem, nokaltušās zāles bailīgi čaukst, viss lauks pilns aizrūtu aukstuma drebuļu. Apse ceļmalā dejo kā tumša putna spalva, ko vējš pacēlis gaisā. Bet Dūmiņa sirds ir mierīga. Viņš nes padusē melnu kūlēja kreklu ar rudens tumsu, bet viņš to noliks aiz savas mājas sliekšņa kādā vecā lādē, kur rūs daudz vecu un tumšu iietu. Savus mazos laukus viņš ir apkūlis, graudus sabēris maisos un kūtiņas sienas līdz pat jumtam nokrāvis sārtiem priežu zariem — arī siltuma viņam netrūkst. Un padusē smaržo sutinātas bērza lapas — šis vieglais bērza gars viņam ir galvā, acīs un visā miesā. Viņš ir apvilcis baltu kreklu, un kājas patīkami salst koka tupelēs. Šis jūtas viņš izbauda gandrīz katru sestdienas vakaru, pārnākdams no pirts, bet šovakar viņu vēl pavada kāda klusa, silta nojauta, it kā viņam priekšā būtu kas gaidāms vai satiekams. Bet kad viņš skatās tumsā, tad ar vēju nepaceļas neviena dzīva seja, kā jaunībā, kad viņš vakarā gar upes malu nāca uz māju un baltās miglas sievas, kārkļus noliekdamas, no upes sniedza viņam pretī savas mīkstās, baltās rokas. Viņš bija jau par vecu, lai viņam rādītos jaunas sejas. Vecumā vairs draugu neiemanto. Jeb viņam

vajadzēja kļūt vēl vecākam un gluži baltam, lai iemantotu par draugu kādu mazu baltgalvīti; jo bērība un vecums tik maigi liecas viens otram pretī kā divi gredzena gali, kuŗi tiecas savienoties. Bet priekš tam vēl Dūmiņš nebija diezgan balts un arī dzīvoja pārāk vientuļi. Viss, kas viņam bija bijis dārgs, bija paglabāts šai vēsā rudens zemē. Un tādēļ šī nakts izlikās tik smaga un vērtīga. Te visapkārt bija lielas un bagātas mājas, kur vai ik pārsvētdienas svētīja dzimumdienas, un viņa māja bija tik niecīga kā zaļās vārnas ligzda vītola stumbenā, un savas dzimumdienas viņš nezināja pats. Kas gan viņa varētu gaidīt? Un tomēr šī nojauta neizzuda, bet auga. Tad, iznācis uz lielceļa, viņš atcerējās, ka diližona konduktors, žīds Dāvids, atvedīs viņam šovakar no pilsētas grāmatas. Viņš nostājās zem vītoliem un gaidīja... līdz kaut kur tālu iedziedājās zvans un apklusā, kā bedrē iekrizdams, un atkal caur vēju iekliedzās baigi un skaļi kā bērns, skriedams caur tumsu. Varēja jau dzirdēt zirgu aizkusušo šņākšanu, un uz ceļa smagi apstājās tumša diližona kulba. Kulbas logā pazibēja un nodzisa uguntiņa.

„Ē, Dāvid!” — „Ei, ei!” viņi sakliedzās, un salīcis stāvs no bukas (viņš bija satinies zirga dekļi) patsniedza gaidītājam grāmatu paciņu. Tad četri zirgi, kuŗi tumsā izskatījās kā peles, izstiepās, un kariete smagi līgodamās sakustējās un saplūda ar tumsu, un zirgi nozuda naktī gluži kā peles alā.

*

Iegājis priekšnamā, klaudzēdams ar koka tupelēm uz izbrukušā ķieģeļu kula, Dūmiņš sameklēja uz apgāzta kubula dibena sveces galu, un, to aizdedzinājis, apiedams spaini, kuŗā kā zirga acs novizēja tumšs ūdens, viņš pa zemām, nokvēpušām durvitiņām iegāja savādā telpā bez griestiem, kuŗa izskatījās kā klētiņa un kā ķēķis un vēl kas cits, ko pirmā brīdī nevarēja nosacīt. Lielceļa pusē bija divas smagas uz abām pu-

sēm veřamas durvis ar izklabējušu dzelzs bulti, pāri pretī aiz maisiem un lādēm nokvēpušā mūrī tumšs rovis ar katlu kāsi uz dziestošām oglēm...

Spējš vēja grūdiens atsit durvis, un uz jumta sabrūk smagi lietus pilieni — tie ir rudens lietus pilieni, pelēki zemnieki, trāna sasmērētos zābakos, kuņģi beķ krusas maisus lielā dabas apcirknī. Dūmiņš pieiet un aizbultē durvis.

*

Uz salīkuša miltu maisa deg svece nomelnējušā koka lukturī. Pa kaktiem guļ tumšas lādes ar dzelzi apkaltiemi stūriem un Kristus vecumu. Pie sienām atspiedušies, kā no zemes izrakti, turas veci skapji, nokritušām zizmēm.

Dūmiņš sēd, nolaidis grāmatu klēpī. Ak, šie skapji ir pilni tumšām atmiņām. Viņš noliec galvu uz zaļas pūra lādes, kuņģā viņš tagad glabā putrimus un žāvētu gaļu, un viņa plakstiņi top valģi no asarām. Neskatoties uz lietus grabēšanu, viņš dzird, ka pa kaktiem klusi, klusi čalo un runā. Šais lādēs dzīvo rūķi. Šovakar viņi ir kājās. Viņi dzeķ vēsu alu, ēd speķi un sarunājas par pagājību. Par pagājību...

Dūmiņš paceļ galvu. Viņam priekšā stāv tukšs pulksteņa skapis bez rūs — kā cilvēks bez sejas. Liekas, ka top par daudz tumšs. Viņš pieceļas, ieiet rovī un uzmet sauju sausu skuju uz oglēm.

*

Rovī deg augsta sarkana uguns. Balts kaķītis, ierāvis vēderu, lok pienu no tasītes Dūmiņam pie kājām. Dūmiņš skatās, kā šaudās viņa maigā sārtā mēlīte, un viņam tiek siltāk. Rūķu sarunas lādēs top klusākas, un mierīgāk viņš var nodoties atmiņām. Viņš skatās pulksteņa kastes klusā, pelēkā dobumā... šai dobumā aiz zaļa stikla bija reiz dzīvs pulkstenis, trim sārtām rozītēm uz „ciparbleķa”. Un šai klētiņā skanēja kalēja āmurs. Tur, rovī, bija ēze. Durvis uz

lielceļu bija vaļā, un pa viņām raudzījās iekšā zirga galva. Jo toreiz te bija smēde, un tāpēc šī telpa tagad izskatās tik savāda.

Kad kalējs Varkalis apprecēja Dūmiņa māsu, viņš nāca tiem līdz — viņš mūrēdams bija iekrājis drusku naudas un palīdzēja viņiem uzcelt šo namiņu. Viņa māsa nebija vairs ne jauna, ne skaista: lēna, smagnēja, platu seju, un ļaudis runāja, ka Varkalis esot naudas dēļ Madi apprecējis (viņa bija nopirkusi tam kalēja lietas). Varkalis nevarēja panest šo valodu. Paša apziņa viņu nospieda. Zemā smēdīte gulās viņam uz pleciem, un āmurs arvien smagāk dārdēja uz laktas. Kādā vakarā viņš sievietai teica, ka nevarot vairs dzīvot; tas viss te esot viņas, viņš gribot arī pats kas būt. Viņš braukšot uz Ameriku, tur varot sapelnīt daudz naudas, redzēšot, šis nopirkšot te kaut kuŗa saimnieka mājas. Sieva viņu atlaida mīlēdama — viņu līdz nospieda kalēja lāsts. Un pirmo reiz tai vakarā Varkalis viņu sirsnīgi nobučoja. Viņš pārdeva kalēja lietas un aizbrauca uz Ameriku, atstādams sievu ar pusgadu vecu zēnu uz rokas. Pēc kāda laika viņa saņēma no Varkaļa vēstuli un fotografiju. Viņš bija nofotografējies amerikāņu matroža uniformā ar īsu zobenu pie sāniem un rakstīja, ka esot iestājies uz kāda Amerikas kuŗa kuģa par kalēju, labi pelnot un drīz varēšot sūtīt šai un Jēkabiņam naudu, lai braucot uz Ameriku. Vēl viņš atrakstīja pāris vēstules, un tad vairs nepienāca nekādas ziņas. Izcēlās spāniešu un amerikāņu kuŗš, daži kuģi gāja bojā. Kuŗš bija tas kuģis, uz kuŗa kalpoja Varkalis — tā neviens nezināja. Pagāja gadi. Pagasts izsludināja Varkali par „bez vēsts pazudušu”, bet viņa sieva vēl katru vakaru stāvēja pie vārtiem un gaidīja. Ikkatrs vējš viņai atnesa siltu elpu no viņa. Viņas istabiņā bija izpūstas visas sienas, un tur nebija mie-ra nevienā spraugā. Visi pasaules tālumi nāca tur iekšā. Viņa palikusi klusa un nemierīga kā vēsma, kuŗa nekur nevar noturēties. Vislielākā darbā viņa

vienmēr atrada brīdi pastāvēties pie vārtiem. Naktī viņa cēlās no gultas augšā un gāja klausīties, vai kāds nenāk. Un ja uz ceļa atskanēja vēla gājēja soļi, ar kādām bailēm tā viņus gaidīja, un pat vēja izgāztais vītols dārza malā klusi čikstēja aiz sāpēm, kad viņi aizgāja gaŗām. Šīs gaidas viņu beidzot tā nomocīja, ka viņa vēlējās, kaut labāk te gaŗām ietu jūras viļņi un kaut neviens, neviens vairs te nestaigātu. Ikkatrā gājēja ēnā, kuŗu viņa no tālienes ieraudzīja, tā redzēja savu vīru. Un kad Dūmiņš reiz no kalenderes lasīja priekšā teiku par vientuļi, kuŗu viļņi no bojā gājuša kuģa izmetuši uz kādas salas, kur dzīvojušas tikai zilās jūras gaigalas, viņa sacīja: „Kaut Dievs mūs novestu uz tādas salas. Agrāk es bēdājos, ka es Jēkaba vairs neredzēšu, tagad man bail, ka viņš tikai nepārnāktu. Nu man gribas tikai miera... miera...”

Bet nāca laiks, kad viņai vairs nebija par velti jāstāv pie vārtiem. Jēkabiņš bija izaudzis par skaistu zēnu ar valgām brūnām acīm, gluži kā kalējam, kuŗam jāskatās liesmās. Viņš gāja Jelgavā reālskolā un pa svētkiem brauca mājā pie mātes.

*

Bērnībā Dūmiņš bija apmeklējis seno ķirspēles skolu un čakli mācījies. Vēl tagad viņš glabāja kādā no tiem veciem skapjiem nodzeltējušas skolas burtnīcas ar domu rakstiem: „Zokrates” un „Dievbijāšanas augļi”. Bet viņu agri nodeva amatā mācīties, un viņš nekur tālāk netika. No tā laika bija Dūmiņam palikusi tāda sajūta, ka viņam jāiet un jāiet vien gar kalna malu un ka viņš nekad kalnā netiks. Bet tur augšā ir ezers ar septiņām salām — ar septiņām zaļām salām, kaut te nav ne kalnu, ne ezeru. Kad Jēkabiņš bija mazs, viņš labprāt sev cēla puiku uz galvas un rādīja viņam Kurzemes klajumu un klausījās viņa gavilējošos kļiedzienos: „Tas būs vanags!” Un tiešām, šie kļiedzieni izklausījās pēc putna, jo puika

vēl neprata runāt. Bet Dūmiņš klusām krāja rubli pie rubļa un domāja: „Pats es nekur netiku. Lai vismaz viens no mums var augstāk pacelties.” Šī vēlēšanās sāka piepildīties: Jēkabs bija jau reālskolas pēdējā klasē...

Dūmiņš dzīvoja vienīgi priekš Jēkaba. Viņš bija ierīkojis viņam mājas otrā galā istabiņu ar zaļām tapetēm un vecu ādas dīvānu. Pa vasarām pie Jēkaba arvienu ciemojās kāds skolnieks vai students, un Dūmiņam nebija lielāka prieka, kā ieiet un noklausīties viņu sarunās. Svētdienas rītā, gludi noskuvis savu šauro sauso seju, apvilcis pelēkos svārkus, kuŗi vēl arvienu padusēs žņaudza tāpēc, ka viņš uzvilka tos tikai svētdienās, — Dūmiņš iegāja un klusi nosēdās pie malīņas. Viņš nekādi neizrādīja savas audžu tēva tiesības. Pie Jēkaba viņam gribējās būt tikai viesim, kaut gan viņš tam bija neizsakāmi tuvs. Jēkabs daudz lasīja un dalījās ar viņu visās savās domās. Tā nemanot viņi bija garīgi saauguši un mainījušies lomās. Agrāk Dūmiņš bija cēlis sev puiku uz galvas un rādījis viņam pasauli, tagad viņš pats garīgi sēdēja Jēkabam uz galvas un turējās tur tik droši, ar īstu bērna palāvību. Ko Jēkabs teica, tas viņam bija svēts. Jēkabs prata tā runāt, ka viņam dažreiz bija kā putnam, kuŗš izlaidies no mežiem un ieraudzījis savā priekšā klajumu. Veciem ļaudīm, kuŗus dzīve dienu no dienas spiež iekšā savā šaurā un sīkstā čaulā, uznāk tāda savāda ilgošanās pēc jauna šūpuļa. Ar viņiem ir kā ar kokiem, kuŗi, pamanījuši siltas rudens dienas, no jauna taisās ziedēt. Bet... salnas negaida. Nemierīgā 1905. gada rudenī nezin no kurienes un kā bija izplatījusies pagastā vēsts, ka Varkaļu Jēkabs esot Jelgavā demonstrācijās nošauts un svētdien viņu glabāšot draudzes kapsētā.

Laukgales draudzē bija divas kapsētas: vecā un jaunā, starp baznīcu un draudzes skolu, kādu versti viena no otras. Visu dienu kā ārprātīgi viņi staigāja pa ceļu no vienas kapsētas uz otru, nezinādami, kuŗā

Jēkabu glabās. Mātei bija rokā mazs dievkociņa zars, kuŗu viņa ar visu izmisumu nesa rūpīgi ietītu baltā nēzdodziņā, lai noliktu uz dēla kapa. Vēlu vakarā kāds līdzcietīgs cilvēks viņus aizvadīja mājā un dabūja viņiem iestāstīt, ka šodien neviens nav rakts — tad jau būtu zvanīts. Ziņa par Jēkaba nošaušanu bija tikai bauma, kādas tolaik līdzīgi drudzim stāigāja apkārt, no katras parādības iztaisīdamas murgu: dzīve bija tā izsvārstīta, ka viss līdzinājās murgiem. Tai dienā Jēkaba neapraka — tolaik jau ļaudis sastāstīja visādas ārprātīgas lietas, stāstīja pat, ka „tur” esot tāda mašina: ielaižot dzīvu cilvēku, samaļot un izskalojot upē, neviens nezinot, kur cilvēks paliekot. Jēkabs bija tikai apcietināts. Bet viņu izsūtīja, un viņš atrada savu kapsētu kādā tālā Sibīrijas kaktā. Izmocīts pa etapiem, viņš nomira ceļā, un dievkociņa zars klusi sakalta dziesmu grāmatā, māte nedabūja vairs nolikt viņu uz dēla kapa. Kādu pusgadu viņa vēl turējās kā liesma pie izdegušas dakts, tad arī nomira.

*

No dzīves Dūmiņam palika pāri tikai Jēkaba grāmatas. Viņš nodevās tām kā agrāk Jēkabam. Visu naudu viņš atdeva par grāmatām. Jauna apģērba viņš vairs neiegādāja. Apavam viņš pats pagatavoja koka tupeles biežām baltām bērza zolēm. Kā ganiņam tautas dziesmā, viņam bija tikko ne skuju svārki un bērza tāšu cepurīte. Viņu turēja par savādnieku, bet viņš pats tā gribēja. Šie ielāpi viņu šķīra no ļaudīm, kur viņam nekā vairs nebija ko meklēt. Savus ļaudis viņš bija sevī noglabājis. Un viņam bija visa gana. Tik grāmatu nepietika. Par to citu viņš teica, ka šā mūžam jau pietikšot: tik labi viņš pārredzēja savu dzīvi, kā plāvējs, vakarā no darba nākot, nokoptu lauku.

*

Rūķu sarunas lādēs ir apklusušas. Un arī ogles, sakrizdamas pelnos, vairs tikai vāji čūkst. Dūmiņš paņem sveci un, nometis tupeles, klusi uzkāpj pa pieslienamām trepītēm uz istabas augšas un noliecies ieiet zemā, šaurā un gažā istabā, kuņas galā pret sveces liesmu tumši iezalgojas divas rūtis. Gar sienām guļ tās pašas vecās lādes, apkrautas grāmatām un avīzēm. Uz nodzeltējušām avīžu kaudzēm guļ grāmatas brūnos vākos — Dūmiņš pats tās sien. Uz vienas no lādēm viņš guļ, tur maisiņš, sega. Pie loga mazs galdiņš, tur vācele ar dārza sēklām, kuņas viņš izlasa pārdošanai. Pie sienas pakārtas zirga sakas, kuņas viņš pa vakariem izlabo.

Te Dūmiņš pavada gažās rudens naktis pie grāmatām. Dažreiz viņš aizdedzina sveci, kad logs vēl ir zils no dienas gaismas, un pamostas, kad iekšā nāk jau zili rīti. Un tad viņam uzmācas brīnišķīga sajūta, viņam top gandrīz bail, viņam liekas, ka tas bijis tur, kur laiks stāv uz vietas, jo tikai izdegusi svece rāda, ka nakts ir pagājusi. Bet viņš pats beidzot meklē šās bailes, un tās pāriet klusā, dziļā laimes sajūtā. Jo Dūmiņš nav nekāds grāmatu tārps, kas urbjas nodzeltējušās lapās, meklēdams gudrības. Grāmatā viņš meklē tikai to, kas viņu atraisa, paceļ un šūpo. Viņa vientuļais gars te meklē sev šūpuli. Un kad viņš atšķiņ grāmatu, viņš dzird atkal savu māti, kuņa ziemas krēslā, ratiņam rūcot, sauc priekšā svētos vārdus. Grāmata viņam ir sirma aukle, kuņa, noliekusies pār bērnu, dzied dziesmu par cilvēces likteņiem. Viņa dzied, ka aiz tumšiem baiļu siliem mirdz zaļi lauki, kuņiem nevar saredzēt gala . . .

Dūmiņš bija uzstādījis sev mērķus, kas viņam likās lielāki un labāki nekā viņš pats: pa priekšu māsas laime, tad Jēkabs. Nu viņš bija palicis tikai pats sev. Viss, uz ko viņš bija dibinājis savu dzīvi, viņam bija atņemts. Viņam bija palikuši pāri tikai sapņi. Un varbūt tādēļ viņam reizēm uznāca tāda savāda viegluma sajūta, kad, nosēdējis cauru nakti pie grāmatas,

viņš pacēla noreibušās acis rīta zilajā logā... Tā paiet arī šī nakts. Un skatoties pār slapjiem melniem ābeļu zariem, pie kuŗiem karājās vēl retas dzeltenas lapas, pirmo sniega pārslu dejā, Dūmiņam liekas, mājiņa sakustas savos pamatos un griežas... griežas līdz ar pelēko Kurzemes lauku, kuŗš top arvienu gaišāks un gaišāks.

JĀNIS PORUKS

Es redzu vientuļu lauku baznīciņu. Viņas īsais tornis kā zaļa kaudzīte paceļas pār tāliem ziliem zemu gulošiem siliem. Vakara saule vij ap balto mūri savas bālās rozēs, un uz zaļās kaudzītes viens un vienīgs pār tāliem zemē iegrimušiem siliem viegli zeltojas krusts. Torņa logs ir vaļā. Viņa sārtā dobumā viz baltas drānas. Tur stāv jauna meitene un zvana. Un kad sakustinātā zvana mēle krīt un tas iedziedas sēri un gaiši, meitene no klusa sirds pārplūduma atspiežas pie vēsās torņa sienas. Jaunās dvēseles ilgas no meitenes rokām pāriet zvana mēlē, un vecās apses baznīcas pagalmā aiz prieka žvadzina savus zaļos dāldeņus. Līdz ar zvana skaņām no loga paceļas izbiedēti balodīši un plivina spārnus vakara sārtumā.

Pa lielceļu, sevī nogrimis, soļo jauns ceļinieks. Kur meži viegli paceļas pret Gaujas lēzņiem pakalniem, uz priedēm ir iznākuši vakara mākoņi. Viņi stāv nekustoši kā tāli zelta torņi. Un ceļiniekam atmiņā sāk skanēt brāļu draudzes gaviļējoši sērā dziesma: „Zelta spieķī atspiežos”. Viņš jūt rokā gaŗu zelta spieķi — tāds kādā bildē ir Kristum, kuŗš noliecies glāuda baltu jēriņu. Viņam ir baltas tīras linu drānas, un sapņos viņš paceļas pāri tumšiem siliem uz mūžīgo pilsētu. Tam pretī mirdz zaļi lauki un zelta iela, kuŗa šūpo nebeidzamas gaviļes. Blāzma dziest, un

brīnišķā pilsēta ar torņiem pamazām nogrimst. Ceļinieks ir iznācis uz Gaujas krasta. Sila mala ar bālu mākoņu ēnu nogrimst ūdenī, un kaut kur tālu dzirnavu slūžās dzird tumšu straumes šņākšanu. Ceļinieks apstājas Gaujas malā, kā noreibis no saviem sapņiem un no dzirnavu rūkšanas. Viņš ir smags, pilns neizdomātu domu. Viņš skatās, kā ēna grimst ūdenī un gar viņas robaino malu viegli un klusi iemirdzas zvaigznes. Un viņam gribas nogrimt, nogrimt tumšajā dziļumā, un zvaigznes spīd dzelmē kā pārles, kuŗas viņam jāuznes augšā. Viņš ir noliecies ar seju gandrīz pie paša ūdens un ar savām domām saplūst ar sila atspīdumu ūdenī. Un tad notiek kaut kas, kas mēdz notikt tikai teikās, jo tā ir teika par dzejnieku. Pa Gaujas viļņiem klusi atpeld kokle. Viņš izvelk mazo, asaraino dziesmu šķirstu no ūdens un klusiem pirkstiem veŗ viņu vaļā, un tur iekšā gul tautas sēras. Viņas līst klusi, kā lietus piles aiz loga, viņas brien kā pa Gaujas miglu. Un vēl tur iekšā brīnišķā brāļu draudzes dziesma: „Zelta spieķī atspiežos”, kuŗa aicina ceļinieku pāri tumšiem siliem miera un saules valstībā.

Savāds ir bijis tas koks, no kuŗa šī kokle cirsta. Viņš ir audzis uz purva ciņa lielu koku ēnā, kuŗi bieži gul zem smagas miglas, un gadiem nav redzējis saules. Tāpēc viņš audzis tik smalkām un jūtīgām kārtām. Un kad viņa galotne beidzot izlauzusies caur smago zaru velēnu, tad katrs zariņš ir dzēris sauli. Šī koka galotne kā saules puķe ir griezusies līdz saulei. Tad viņu nocirtuši hernhūtieši un ielikuši sava saiešanas kambaŗa sienās. Te viņš noklausījies tautas lūgšanas un dziesmas. Un kad saiešanas namu nojauc, tad no tā koka iznāk jūtīga dzejnieka kokle. Domīgi spēlēdams, ceļinieks iet pa silu, kuŗš vēl pilns ar zaļu brīnumu, un brūklenāju zari klusi lūzt zem viņa kājām.

*

Pēc kāda laika mēs satiekam ceļinieku viesnīcā pie Elbas ar gaišām ziedoņa dienām. Tā ir viena no tām viesnīcām, kādas ir lielu pilsētu tuvumā, kur jau dārzi un pakalni pret dūmiem un tvaiku paceļ savas vīnlapām vainagotās galvas.

Balts debestiņš kā buŗa bez vēja brauc lēnām pār ziedošu koku galotnēm, un viņu ar acīm pavada ceļinieks, kuŗš nosēdies viesnīcas dārzā pie veca liepu galda. Debestiņš lēnām ceļas uz augšu, lai tiktu dienas vidū. Kad viņš nonāks tur augšā, kur staro saule, viņš varbūt apstāsies un izkusīs.

Uz galda kā ugunīga tulpe deg sarkana vīna glāze. Viss dārzs pilns klusas un karstas ziedoņa tuvības. Gar balto sienu stiepjas vecs mandeļu koks, izplētis savus tievos, gaŗos, melnos zarus, kuŗi nobērti jaunām, sārtām ziedu virknēm. Bieza zaļa maura vidū uz stikla lodes grozās zaļš papagailis, skatīdamies pats savā atspīdumā. Un galda galā ar adīkli rokā sēd Tarandtas Līziņa. Debestiņš nekustoši apstājas gaisā, lapu drebošās ēnas apstājas uz galda. Pār dārzu nolaižas pusdienas klusums. Tarandtas Līziņa nolaiž rokas ar adīkli klēpī, un mazs kaķītis spēlēdamies aiziet ar viņas dzijas kamolu. Un ceļinieka gars stājas pie meitenes, kā pie ziedošas ābeles. Viņa acis un sirds runā par mīlestību, bet Līziņa ir sentimentāla vāciete, viņa paceļ acis uz debesīm un saka, ka viņa sapņojot par mīlestību, kuŗa nebeidzoties, „tur augšā”. Tur augšā, kur apstājies baltais debestiņš, tur augšā, kur tik labi, klusi un svēti.

Dārzā ar troksni sanāk daudz jaunu viesu. Tie ir kādas korporācijas studenti, kuŗi izbraukuši no Drezdenes svinēt ziedoņa svētkus. Un dzīŗu troksnī jauna rožu pārdevēja ar ziediem priekšautiņā klusi grozās starp galdiem. Viņa pienāk dzejniekam klāt un, meklēdama ziedu, noliec balto kaklu, kuŗš izaug no pleciem, kā slaiks, briestošs tulpes kāts no zaļganbaltā sīpola. Viņš liek izbērt uz sava galda viņas priekšautiņu. Rozes sarkanas un bālas, viņš redz tikai rozes,

kuŗas mirstot atdod savu dvēseli. Viņš liek no jauna atnest vīnu un ar gaviļēm, kas noved izmisumā, ar smiekliem, kuŗi pārvēršas asarās, — viņš paceļ glāzi — un ierauga skumju seju un bezgalīgas līdzcietības un pazemības pilnas acis. Un roka viņam sāk drebēt, un glāze skanēdama plīst. Bet nav jau neviena. Tas viņam tikai izlicies. Viņš ir kaut kur redzējis šo seju — Maksa Klīngera gleznā, „Kristus Olimpā”. Kristus parādās Olimpā, un starp draudošiem un apjukušiem dieviem skaistais Dioniss ar vīnlapu vainagu galvā, noreibušām acīm, kā smiedamies, kā izaicinādams, sniedz viņam līdz malām pilnu lēznu sarkana vīna trauku. Bet liekas, ka vīna kauss kritīs viņam no rokām un viņš vienīgais ies Kristum līdz no gaišā Olimpa uz ēnu pilnām ielejām, kā kluss māceklis.

Un ceļinieks atstāj dārzu un atgriežas ļaudīs. Viņš dzied par mīlestību, mieru un mūžīgu daiļumu, bet viņu laukos un mājās valda ķildas un kaŗi. Ļaudis nesaprot šīs dziesmas. Ļaudis prasa dziesmas par dzīvi — dziesmas par kaŗu. Un pēc gadiem noguris sēd ceļinieks sila malā un pin brūklenāju vainagu savai mīlestībai, kuŗa te jāaprok. Ātri un slepeni uznāk nakts. Ceļinieks apmaldās tumsā un, taustīdamies ap koku vēsajiem stāviem, iet arvienu dziļāk mežā. Viņam liekas, ka viņš kāpj pa augstām, skanošām dieva nama trepēm. Viņš taustās ap pilāriem un dzird pats savus soļus lielā, tukšā un klusā baznīcā. Viņš iet un krīt uz savas kokles, un pār viņu skumji noliecas Kristus seja.

*

Kāds brīnišķīgs meŗs ir izaudzis tai vietā, kur salūzusi dzejnieka kokle. Tur stāv priedes, kam vētra saplosījusi tumšos zarus, ar dziļu šķēlumu mizā, no kuŗas sūcas smagi sveķu pilieni. Viegla zaļas apses jaunām drebošām lapām un, kur koku zaļums cieši saspieŗas kopā, mazā pļaviņā izkaisītas rozes — baltas un sārta, lieliem ziedu pilniem puduriem un klusi

pa vienai, kā sērās. Tās ir krāšņas dārza rozes, bet viņas aug te tik vienkārši un svabadi kā mežā. Un viss šis mežs izskatās kā dārzs — tik kopējs nav redzams. Viņā ir tikpat daudz mākslas, kā dabas. Tik labi šinī dārzā. Rozes ir noliekušās zem rasas. Ikkatra puķe zied sevī nogrimusi, ik zars sevī noliecies. Šai atturīgi klusā meža kaktā ir tik daudz iekšējas dzīvības un tik daudz svabadības. Ikkatrs zieds mums atdod savu smaržu, nekā par to neprasīdams. Un varbūt tādēļ te tik patīkami ienākt, tādēļ še tik brīnišķīgi viegli atdarās sirds, tik viegli raisās domas, ka mēs te sajūtam augstāku garīgu svabadību. Nekā te mums neuzspiež, nekur nedzen. Un varbūt taisni tāpēc mēs, lūkodamies dārza atturīgā, klusā daiļumā, kļūstam iekšķīgāki, smalkjūtīgāki un labāki. Un nonākuši šai savādā meža stūrī, kur ik uz soļa jūtams lielas un daiļas dvēseles tuvums, mēs klusi sakām: „Dzejniek, mēs neesam nākuši tevi apglabāt, bet tev upurēt.”

8. sept. 1911.

RĪGA

Noskaņa

„Nē, Rīga ir skaista pilsēta,” man teica Somijā kāda zviedru dāma. Viņa bija patlaban atbraukusi ar kuģi no manas dzimtenes kras-tiem, redzējusi Rīgas dārzus un bulvārus un Basteja kalnu ar spoguļa skaidro krācīti, kuŗa ar īstu rokoko naivitāti lēkā pār salauztām Staburaga radzēm, kā feodala jumpraviņa zaļos zīda svārciņos, zelta caur-austu malu.

„Ak, kā tas Bastejkalns ir izkopts! Un kas tās par radzēm? Viņas izskatās kā koraļi. Vai pie jums tādas aug?”

„Jā, pie mums tādas aug. Tās ir asaras, ko izraud mūsu avoti.”

„Jā, Rīga ir skaista pilsēta...” kundze domīgi atkārtō.

Un manā dvēselē kā mežā atbalsojas aizmirsta skaņa.

Vairāk gadu es nebiju redzējis Rīgas seju. Es dzīvoju aiz smaga, tumša auta. Es dzirdēju tik noslāpētus kļiedzienus aiz viņa un smagu kāju rīboņu, it kā tur kaut ko celtu un nestu, kaut ko nepaceļamu, kas katru brīdī var krist no rokām un gāzties zemē dziļi uz ilgiem gadiem un iegulties, un apaugt ar sūnu, kā Dieva mests akmens. No šiem noslāpētiem trokšņiem auts brieda un šūpojās kā zēģele no mikla vēja, un es dzirdēju, kā žvangstēdamas sasitās viņa vaŗa bārkstis. Ak, šis auts bija tāds, kādu izrok vecos kapos, un aiz viņa ar smiltīs vērstām sejām, ar smiltīs izdzēstām lāpām gulēja varoņi.

„Rīga ir skaista pilsēta,” es saku, klausīdamies gaišā sievietes balsī un bīdu prom priekš kara mitro, melno vīli.

Man roka atduŗas pie Pētera baznīcas torņa, un cīkstēdams pagrieŗas zem viņas zeltītais gailis, kuŗš no tāluma izliekas tik viegls kā fazāna spalviņa, kuŗu vējš pacēlis šūpo uz zaļā zāles stiebra. Bet atmiņai ir čaklas kājas, un drīz es pats esmu Rīgā. Es dzirdu gājēju šalku uz bulvāŗa, dzirdu, kā tramvajs dūc un zvana, pablenzdams aiz stūŗa ar sarkanu, asinīm pieplūdušu aci; dzirdu svilpes kļiedzam te nebēdīgi gaiši, te drūmi, — tērauda slieŗu žvangstoņu, no kuŗas nodreb sasalusī zeme, kā brūna vijoles krūts, kad pie viņas piesit ar lociņu. Tvaiks sēc un sēc un nevar vien atelsties, it kā viņam vajadzētu elpu atvilkt priekš visas zemes, dziļi no paŗas viņas sarkanās sirds. Un zeme dreb. Liekas, ka viņai ir neredzami nervi, kuŗi aiz Rīgas sadalās kā tīkls un iziet uz visām pusēm. Man liekas, es redzu viņus: tie ir brūni un elastīgi kā vaŗa saknes un iznēsā pa Latviju nemierīgu

dunoņu. Dreb dārzi ziedos, dreb māju kloni. Tas viss dara iespaidu uz ļaužu galvām. Lūk, ko man dažus gadus atpakaļ stāstīja kāds vecs zemnieks.

„Ak, kas nenotiek pasaulē, kas nenotiek, dēls! Man pašam reiz gadījās tāda savāda lieta: būtu cits stāstījis, neticētu. Toreiz vēl biju jauns, pavasarī tēvs atdeva saimnieka vārdu. Vasara bija, agrainie līni pašlaik ziedēja, viss lauks aiz ceļa bija zils kā viens ezers. Nāku dienvidā uz māju, te uz reizes, kur cēlies, kur ne — viesulis sagriež smiltis uz ceļa un šņākdams iet man pa priekšu kā stabs. Vai nu nezināms, kas viesulī apkārt dauzās! Izrauju no kabatas tuteni un laižu pa roku galam vērpatā iekšā. Stabs uz reizes stāvu no ceļa nost un linos iekšā, ziedi vien novilnīja — kur bija, kur palika. Eju nu, skatos, kur mans tutenis — nav. Izmeklējos, izskatos: nav un nav!... Ziemu braucu ar tiem pašiem līniem uz Rīgu un atdošu tos pazīstamam namniekam. Toreiz vēl namnieki saimniekus mājvietās ar kāpostiem mieloja. Kā nu sēstamies pie galda — kas ir? — pie manas bļodas nolikts mans nazis, tas pats nazis, ko vasarā iemetu viesulī. Man salts vien pārgāja pār kauliem... Namnieks patlaban gažām gāja, tik paskatījās tā uz mani un nosmīnēja, ne vārda neteica... Tādi ir Rīgas kungi. Es jau zināju, ka nelabais viesulī apkārt dauzās. Toreiz viņš bija nācis apskatīt manus linus.”

Tā domāja vecos laikos, bet tagad viesuļi iznēsā citādas domas.

Tik tāpat kā toreiz sarkans vācietis vēl miglains vakaros un rītos dejo pa Rīgas ielām. Viņš valba degošās acis un griežas kā naudas muca pilns smagas zelta skaņas. Tam rokā skaņa tvaika svilpe. Viņš pūš, un nami dreb, un tūkstošiem tumšu stāvu pakalpīgi kustas viņa akmens piedarbos un spīķeros. Viņš iet pa ielām, un pār namu jumtiem velkas viņa sarkanā trijstūra cepure...

KROGS UZ DAUGAVAS

Fragments

Es dabūju dzirdēt mazu stāstu par savādām dzīrēm, kas notikušas „Odziņkrogā” pie Daugavas. „Odziņkrogu” es zinu, es pats tur daudzreiz esmu bijis. Viņš stāv uz Daugavas krasta pretī celtuvei, kuŗa čīkstēdama nāk no Kurzemes. Ulu—ulu—ul, prāmis rauš mīkustus burbuļus, un viņi čalo. Viņās vasaras dienās, kad Latvijas lielceļi vēl bija tik gaiši un klusi, es arvien uzmeklēju veco ozolu „Odziņkroga” pagalmā, lai viņa zaļā ēnā atpūtinātu acis, — ap dienas vidu arvienu es biju jau noreibis no Kurzemes lauka gaismas, kuŗu man neapņīka aplūkot. Asinis denīņos sita, es meklēju ar roku akmens galda vēsumu un nolaidu acis, lai savaldītu gaismu, no kuŗas man bija pilna dvēsele. Dzerdams glāzi brūna alus, es klausījos, kā viņi bulkš un muld Daugavā. Bet kamēr viņi arvienu vairāk noreiba, es pamazām nācu līdzsvarā. Divas, trīs glāzes mani pilnīgi apmierināja. Tad es atkal klausījos un vēroju pasauli. Es dzirdēju, kā, plostam nākot, driepa ievaidas. Kā zelta pavediens šis vaids ievizējās klusā pusdienas gaisā un pārkārās pār abiem Daugavas kras-tiem. Vai tas bija arī vecais verdzības slogs, kas savienoja Vidzemi ar Kurzemi un par kuŗu tik sēri un gaiši stāstīja pat plostā virve! Ak, priekš manis bija tik daudz šai vietā! Dūjas dūkdamas man staigāja gar kājām un uzlasīja druskas, kas krita no mana galda, un no kroga nāca valodas: citas jautras un gaišas, citas nesakarīgas un noreibušas kā šo viņu muldēšana. No tālienes to visu varēja ļoti labi klausīties. Te, kur krustojas Vidzemes un Kurzemes ceļi, es jutos kā pašā dzīves vidū.

Vislabāk bija pēc gaŗa gājiena izgulēties kroga augšas istabā — krodziniekam netrūka vēsas un skaid-

ras linu veļas — un pamosties rītā no lauku ļaužu valodām uz tirdziņa kroga priekšā, kuŗš tika noturēts trīs reizes nedēļā. Kas tas bija par prieku klausīties mīksto daugaviešu izloksni, dzirdēt, kā malēnieši un latgaliēšu strūdzinieki rāmi un gaiši „meilīgim voardim” izrunājās un locīja valodu. Kas tur bija brīnišķu un neaprakstāmu skaņu — dažas pārējas bija tik smalkas, ka viņas tikko uzķēra auss. Ak, vai to var izlasīt no grāmatas! Šo dzīvo valodas dvēseli varēja tikai noklausīties, no rīta pamostoties „Odziņkroga” augšas istabā, kad mājā vēl bija klusu un leļā jau čaloja tirdziņš. Man ir daudz mīļu vietu Vidzemē un Kurzemē, bet tikai „Odziņkrogā” pie Daugavas es esmu juties tautas vidū. Ikvienam latvietim, kas tagad klīst starp krieviem un tatāriem un dzird tikai svešas balsis, es vēlētu, no ceļa nogurušam, izgulēties un atmosties „Odziņkrogā” no latviešu valodas uz tirdziņa aiz loga. Daugaviešu sievām un meitām ir mīkstas un gaišas balsis ar vieglu sēru pieskaņu, un viņas prot tik jauki locīt valodu, ka no šām skaņām vien viņam aizmirstos viss gaŗais un grūtais svešniecības ceļš...

Es atceros arī brīžus, kad mēs „Odziņkrogā” iesilām no vīna, sapņiem un dziesmām, — mēs bijām toreiz jauni zēni, kuŗiem visa pasaule vēl deĶo priekšā gluži kā zaļa zvaigzne, kad to apskata ar tālskatu. Mums toreiz bija tādas acis. Un kad mēs, drusku iesiluši, no „Odziņkroga” augšas istabiņas aplūkojām mūsu planētu, tad mēs nevarējām izšķirt, vai tā zvaigzne, vai deĶotāja.

Tas bija vēl tai laikā, kad patriotisms un alus kausa skandināšana bija divas nešķīřamas lietas. Bet vai tādēļ bija mazāk spoŗuma mūsu sapņiem! Mēs tos izbaudījām visā krāšņumā. Un varbūt bija taisni labi, ka alus kaus neļāva mums tik ātri nākt pie prāta un viņiem cauri redzēt. Prātīgi nu jau mēs esam palikuši diezgan, tikai gudrības mums nav vairāk, kā toreiz bija sajūsma. Ak, kādi brīži toreiz bija.

„Pie šinkas vārtiem
Liels kupls ozols” —

tā bija mūsu mīlākā dziesma.

Un kad mēs viņu dziedājām, tad mēs tiešām jutām ozolu izaugam sev pār galvu, un visos zaros tur lēkāja putni un dziedāja un svilpoja līdz pašām debesīm.

Tur silts, tur jauks,
Tur putni lēkā.
Tur silts, tur jauks,
Tu—ur putni lēkā...

Tiešām, zem šā sapņu ozola bija jaukāk sēdēt nekā zem ozola pagalmā. Kur esat jūs, draugi? Vai mēs sajūtīsim vēl tādu dzīves pilnību kā toreiz, kad pati dzīve mums nepiederēja un mēs dzīvojām tikai no dziesmām un sapņiem?

CERIŅA KRŪMS

„J aunavu ceļš” ir gandrīz katrā pilsētā. Tā sauc kādu nomales ielu, kuŗa aiziet vai nu pļavā, vai pie upītes, kur sievas skalo veļu, vai pie klajas jūŗas, kur vējā balo buŗas. Un, kad jūs ejat pa to, tad arvienu kāds pār sētu pārkāries zars, kā draudzības meklēdams, piesit jums pie cepures.

Tur stāv kāds namiņš no veciem laikiem ar stikla balkoniem un galerijām. Balkoni ir ieapaļi izspiedušies uz āru. Viņos ir daudz sīku rūšu ar saulē izdegušiem stikliem, pār kuŗiem velkas gaŗas, sārtas drīksnas.

Namiņš stāv saulē sauss un skanīgs kā veca kokle. Viņā var dzirdēt katru lietus pilienu, kas krīt no jumta biklā skārda lietus renē. Un ja kāds staigā, tad skan rūtis un glāžu skapjos dzied porcelāna trauki.

Kad vakara saule list izspiesto balkonu logos un tie sāk tumšsarkani kvēlot, un kad tur no smagāka soļa ietrīcas kāda rūts, tad liekas, ka viss namiņš dreb no saules un krāsām un ka viņam ir dvēsele.

Namiņā dzīvo kāda kundze ar sirmiemi matiem un jaunu seju. Viņai ir meita un ceriņa krūms, un es tur labprāt noēju.

Vismīlāk es eju uz turieni agrā vasarā, kad ceriņa krūms sāk ziedēt. Gandrīz līdz pusdienai vēl dārzs raisās vaļā no zilās miglas. Migla ir smalka un kāpj gaisā. Sirds jūt šos zilos, smalkos pavedienus, kas velk viņu uz augšu. Un dvēsele apmulst. Viņa nav radusi celties gaisā un prot tikai kustēties uz priekšu.

Es ieeju pa maziem vārtiņiem, uz kuŗu dzelzs klinķa vēl ir vēsa rasa. Suns, noliecis purnu un saglaudis ausis, nāk man pretī pa dārza celiņu. Viņa galva ir mīlīgi gluda, virslūpa ir pacelta un raustās, un man liekas, ka viņš, pretī nākdams, smejas. Viņš aposta manus ceļus, šķauda un rej aiz priekša un lēc kājās, un celiņa grants birst uz visām pusēm zem viņa strupiem nagiem.

Tur stāv ceriņa krūms. Zem viņa ir sols un zilgani nosūbējis nekrāsots egles galds, pār kuŗu vēl staipās miglas pavedieni. Es neuzkāpju trīs pakāpienus pa koka trepēm namiņā, bet apsēstos turpat pie balkona, zem ceriņu krūma, pār kuŗu raugās divas modras, saules apspīdētas rūtis.

Zem krūma ir valga, melna zeme, divi trīs tumši zari daļi izliecas uz augšu un izdalās šīkos neskaitāmos zaros, un katram zariņam ir tikai vienas domas: pacelt uz sauli savu ziedu. Viegla smarža nāk no valgās trūdu zemes, un, atpakaļ neskatīdamies, es jūtu, ka zied vēl tik paši zaru gali.

Tā es sēdu, kamēr iznāk kalpone, aplāj galdu un uzliek tējas traukus un kamēr man blakus nosēstas mājas kundze. Pa durvīm izvijas Malvas svārku zilā mala, un viņa nosēstas man pretim aiz galda.

Vecā kundze lej tēju manā tasē. Es redzu viņas mazo, novītušo roku un brīnos, ka viņas sirds nenovīst līdzī viņas rokām. Pat ziemas vakarā viņas tuvumā es jūtos kā zem veca ceriņa krūma, kuŗš taisās ziedēt. Tie ir ļoti agri vai ļoti vēli ziedi, viņi smaržo

vāji un dzidri, un viņiem jaucas klāt trūdu smaka. Viņos ir mīlestība un nāve. To var redzēt no visiem viņas stāstiem.

Vienurīt viņa man pastāstīja mazu mīlestības stāstu. Bij puisis. Viņš dzīvoja jautru puisa dzīvi, veda uz deju ciema meitenes un vadīja viņas vakaros uz māju. Tai pašā ciemā dzīvoja kāda meitene, kuŗu māte ļoti sargāja. Viņa bija slaiķa un skaista kā tikko izplaukusi zilgana rudzu vārpa, kuŗa šūpojas uz mīksta stiebra. Puisis redzēja viņu tik no tālienes. Viņam piederēja tik tie bikli ziņkārīgie skati, ko meitene paceļ uz svešnieku.

Reiz viņš satika meiteni ar krūzi rokā. Akā viņiem šad un tad pietrūka ūdens, un tā nesa ūdeni no avota. Puisis, kā radis, cieši un nekaunīgi paskatījās meiteņei sejā. Viņa pieplaka pie sētas, un krūze viņai izkrita no rokām. Atjēgusies no apmulsuma, viņa iekliedzās un aizbēga. Un puisis saldā apjukumā, pats nezinādams ko dara, noliecās un lasīja sadauzītās krūzes gabalus, uz kuŗiem vēl drebēja izbiedēti ūdens pilieni. Viņš drīz aizmirsa tās ļautrās trīsas, kas, aizskarot māla gabalus, izgāja caur viņa stiprām un rupjām rokām līdz pat pleciem.

Tad viņam gadījās uzlūgt meiteni uz deju, un tā pieskārās pie viņa rokas...

Meiteņu rokas nav kā vīru rokas. Vīri ir kareivji. Viņu rokas ir radušas turēt ieročus un darba rīkus, tās ir cietas un nerunā. Meiteņu rokas var runāt. Viņas ir kā dūjas, kas prot dūkt, un pa viņām staigā visslepenākie jautājumi no sirds uz sārto delnu, un katrā saujiņā ir mazs noslēpums. Bet viņas ir tik runīgas, ka, pašas sev nemanot, to kādreiz izpauž. Varbūt, ka meitenes roka puisim kaut ko teica. Viņš vairs nevarēja aizmirst šo pieskaršanos.

Darbs puisī aizveda svešumā. Viņš bija jauns un viegls un neņēma nekā no dzimtenes līdz. Viņu pavadīja tik meitenes nejaušais glāsts. Un visur viņš bij kā ar draugu.

Svešumā puisim gāja labi, bet citos ciemos viņš vairs nebij tik jautrs. Viņš vairs neiepazinās tik viegli ar meitenēm, un visur pavadīja viņu maigais, neredzamais draugs. Un viņam dažreiz bij tik labi, ka viens pats viņš varēja smaidīt, it kā draugam skatītos sejā. Tā svešums viņam pagāja kā nebijis.

Pārbraucis dzimtenē, viņš devās tūlīn uz meitenes māju.

Viņš iegāja istabā. Tā bija spodri uzkopta un izskatījās tukša. Meitenes māte stāvēja pie loga un aplēja puķes. Puisis apjucis palika pie durvīm.

Ar meitenes māti viņš bij maz pazīstams un nezināja, ko runāt.

Te izskatoties tagad tik tukšs, puisis teica. Vai viņa esot viena pati?

Māte piekoda apakšlūpu, viņas dzeltenā seja norautījās, tā noliecās pār puķēm un teica:

„Marija nomira.”

Tad viņa pagriezta puisim muguru, lai svešs cilvēks neredzētu viņas asaru.

Puisis pamīnājās durvju priekšā, uzlika cepuri un izgāja. Istabā viņam bij jāsmok nost.

Viņš tik saprata, ka meitenes nav mājā, ka viņa kaut kur aizgājusi. Nomirušas viņš tās nebij redzējis un nevarēja viņas nāvei ticēt.

No kaimiņiem viņš dabūja zināt, ka meitene saslimusi un nomirusi drīz pēc viņa aizbraukšanas. Tā bij mīlestība uz mirušu. Viņa bija augusi tik lēni no viena kautra glāsta. Un kad viņš bij sācis raudzīties uz viņu ar mīlestības acīm, tad viņa bij jau mirusi.

Bet mīlestība nespēj nomirt, tikko atvērusi acis. Viņa nu gribēja augt liela.

Viņš gāja uz kapiem, kur viņa bij aprakta, sēdēja uz saulē nobāluša kapa sola un rakstīja smiltīs viņas vārdu. Pie tam viņš nemaz nedomāja, ka viņa guļ tur, apakšā, un top par pelniem. Viņš sēdēja pie viņas kapa kā pie viņas nama durvīm. Māte un draudzenes nāca un stādīja uz kapa puķes. Viņam arī

gribējās izrotāt viņas nama durvis, un tas iestādīja ceriņa krūmu.

Krūms izauga un ziedēja. Puisis nāca, sēdēja un palika vecs.

Viņš bij kā tie kautrie mīlētāji, kuņus pazīst zemieku sētās. Viņi ienāk, nosēstas uz krēsla pie durvīm pustumsā kaktā, nosēd visu gaŗo vakaru, nepasaka divu triju vārdu un aiziet tikai tad, kad visi taisās gulēt.

Tā puisis nosēdēja savu jaunību uz kapsētas sola. Un nekāds brīnums nenotika. Viņš tikai noklausījās reiz vasaras naktī, ko mazs putniņš dziedāja ceriņa krūmā, kad iesnaudušos gaisos viegli iedrebējās rīta gaisma.

„Ja tu gribi mani satikt, tad ej pie jūŗas un prasi zilām jūŗas gaigalām, vai viņas nezina, kur ir dzīvības sala? Tur aug mans zieds. Ej noplūc to, tad es būšu tava.”

No tās nakts puisis nozuda, un neviens viņa vairs tai vidū nav redzējis. Zili jūŗas putni viņu šūpo un nes uz dzīvības salu, bet mūŗība paiet kā viena diena, un sala vēl nerādās iz miglas, un puisa mīlestībā apmulsušās acis redz rindu rindām tik viļņus vien, tik zilus viļņus vien...

Tādas ir meitas, viņas viļ puisus vēl aiz kapa, vecā kundze teica un smaidīja.

Un es skatījos Malvas acīs un arī redzēju tik viļņus vien, tik zilus viļņus vien.

KURZEMES ZĪMĒJUMI

I

P u t e k ļ i

Kandavas pilsētas akas troksnim uz tirgus laukuma, kuŗas pumpja vinda arvienu tika ļoti nodarbināta un klaigāja vienmuļīgi un gaŗi kā

dzērve, kādā jūlija rītā pievienojās skaļa ratu rībēšana uz nelīdzieniem akmeņiem. Pa šauro ieliņu lejā nāca kā ūdens kritums, un žīdu tirgotāji iznāca uz savu veikalu durvīm pagozēties rīta saulē un paskatīties, kas tur brauc. Tas bija ormanis Dāvids, viņš raustīja grožus un kratījās uz bukas ar visām kājām, kuŗas karājās turpat zirgam zem astes. Viņš pieturēja pie viesnīcas uz tirgus laukuma, un ap viņu sanāca citi žīdu ormaņi, apprasīties, kur viņš brauc. Tur pienāca arī no akas maza meitene ar ūdens krūzi rokā un stāvēja tur visu laiku, kamēr no viesnīcas iznāca kāds kungs ar gaišu bārdu, platā putekļu mētelī, un iesēdināja ratos jaunu dāmu, kuŗai pār gaisām vasaras drēbēm arī bija apmests pelēks mētelis. Ceļinieki bija sagatavojušies saņemt daudz putekļu, jo laiks bija karsts un sauss un ceļi gandrīz balti kā krīts. Tad viņi aizbrauca un uz ratu rīboņas pacēlās kalnā.

„Paskaties, tur uz balkona stāv vēl viesnīcniece un mūs sveicina,” Andrejs Zilspārns teica savai mazai sievai un apkampa viņu ap pleciem, to viegli atpakaļ vilkdams. Viņa atgriezās ar savu smalko, balto seju pret sauli, no kuŗas viņas brūnās acis iedegās jautras dzirkstis, un purināja gaisā lakatiņu.

„Tādā mazā pilsētiņā gan laikam katrs, kas sēd ratos un brauc, ir liels vīrs; redzi, kādu karalisku uzmanību mums parāda,” Andrejs teica. Pie kāda loga, kur starp melniem ādas un piķa gabaliem ziedēja sarkana fuksija, piecēlās kurpnieks ar zābaku rokā un skatījās pakaļ aizbraucējiem. Šī uzmanība, kuŗa nebija nekas vairāk kā ziņkārība, ceļiniekus aizkustināja, viņiem pašiem sāka izlikties, ka viņi ir kaut kas labāks, tāpēc ka var augstu sēdēt ratos un bezbēdīgi skatīties apkārt pa ceļmalām un ka viņiem nav jāstāv ne ar zābaku pie loga, ne ar izkapti pļavā. Bet viņi bija bijuši cietās dzīves rokās, un nu tie paši brīnījās, kā uzreiz tā bija palaidusi viņus vaļā! Kā

tiem bija radusies nauda un svabadas dienas priekš šī mazā ceļojuma pa Kurzemi?

Un kad viņi uzbrauca kalnā un rati klusi izgāja uz baltā lielceļa, kuņam visapkārt stāvēja druvas, tad viņi jutās jau pavisam svabadībā, un viņus pārņēma gaiša bezbēdības sajūta.

„Vai šodien nav svētdiena, Andrej?” Elīza prasīja, it kā zem kāda sapņa piemiegdama acis pret sauli.

„Nē, laikam ceturtdiena,” Andrejs atbildēja.

„Es nezinu, kāpēc man liekas, ka šodien ir svētdiena. Te ir tik gaišs.”

Kāds vīrs pelēkos svārkos un baltās biksēs, kuņas bija uzrotinātas pār basām kājām, nāca pretī un sveicināja. Andrejs palocījās un augstu pacēla cepuri.

„Redzi, kāds te skaists ieradums uz laukiem, — kas nāk pretim, tas sveicina. It kā te visi savā starpā būtu pazīstami. Es tagad sveicināšu visus papriekšu, ko satikšu. Es negribu, ka mani sveicina, varbūt tāpēc, ka es sēdu ratos un izskatos pēc ķesteņa vai mācītāja. Tas ir tik jauks ieradums, visus sveicināt, vai nē, Elīza?”

„Jauki gan,” Elīza klusi atbildēja. Un Andrejs jau pa gabalu visiem jautri cēla cepuri. Bet tā kā daži pretimnācēji apstājās un pārmetoši mēroja viņu ar acīm, tad viņš nobijās, ka tik viņa jautrību neuzņem kā izsmieklu, un mācījās no pretimnācējiem sveicināt vienkārši un godbijīgi, — viņa dvēselē bija sākusi skanēt kāda laimīga stīga, un viņam gribējās nākt saskaņā ar dabu un cilvēkiem.

Diena jau bija pilnā spožumā. Eglēs, ceļa malā, vēl varēja manīt miglas zilumu, bet no saules jau drebēja gaiss. Kādu brīdi viņi brauca laimīgi klusēdami.

„Elīza!” Andrejs šad un tad sievu klusu uzrunāja.

„Nu?” Elīza viņam tāpat īsi un klusi atbildēja. Pēc šādas uzrunas arvienu iznāca tā, ka viņiem nebija vārdi vajadzīgi.

Dāvids pastāvīgi raustīja grožus, viņš gribēja laikus no Sabiles atpakaļ tikt, zirgs gāja ātros rikšos, un

pār ratiem stāvēja putekļu mākonis. Andrejs ar savādu prieku pamanīja, ka Dāvida sarkanā bārda top jau pelēka no putekļiem, viņš aizvēra acis un juta, ka putekļi viņiem ķeras pie plakstiņiem un vaigiem, viņš atdevās šai sajūtai, tā darīja viņu gandrīz laimīgu. Viņam likās, ka viņš saņem kādu maigu zemes glāstu.

„Mugura tev ir jau gluži balta!” Andrejs ar patikšanu nosacīja, paskatījies pār Elīzas plecu.

„Labi, ka es uzvilku savu veco mēteli,” Elīza teica, jo viņa taupīja drēbes.

„Ei, tas ir tik jauki! Ceļniekam vajaga līdz acīm noputēt ar putekļiem. Viņam vajaga būt gluži baltam, tā ka viņš pazūd uz lielceļa.”

„Vai tad tie ir putekļi?” Andrejs teica, rādīdams uz gaišo padebesi, kas pacēlās pār zirga galvu, kad rati strauji gāzās iekšā no kālna mirdzošās Abavas lejā: „Tie jau nav nekas cits, kā taustāma saules gaisma.”

Bet kad viņi bija lejā un zirgs sāka iet soļos, Andrejs piepeši apklusā. Viņam ienāca prātā tie seši grūtie, gaŗie gadi, ko viņi bija kopā nodzīvojuši. Ar kādu mežonību ikdiena bija pūlējusies aizbērt viņu dzīvi ar putekļiem, aizbērt viņa sirds slepenākos un tīrākos avotus, — sapņus, cerības, mīlestību, tā ka viņi viens otra vairs nepazīna... Vai tad tas viņiem bija jau gaŗām? Vai viņi bija dzīvi jau uzvarējuši un putekļi priekš viņiem bija tikai zemes glāsti, taustāma saules gaisma? Jeb tā izlikās tikai gaišā pēcpusdienā, Abavas lejā?

Viņš atrada Elīzas roku uz klēpja un klusi spieda to.

II

S a b i l e

Nu viņi bija Abavas lejā.

Starp abiem augstiem krastiem bija tikai dienas

starošana. Kā noreibusi, kaut ko muldēja upe, un, kur viņa griezās aiz lazdu krūmiem, šur un tur izlēca vilņi kā spožas zivis. Arī Elīza bija noreibusi no gaismas un nemitīgi čaloja. Viņa priecājās par visu, ko ceļā ieraudzīja.

„Ekur putns skrien,” viņa rādīja uz vārnu, kuŗa laidās pāri no viena krasta uz otru, atstādama gaisā mīkstu spārnu švikstoņu.

„Ekur suns iet,” viņa rādīja uz suni, kuŗš, neie-laidamies nekādā riešanā un kuŗā, gar vienu malu ceļam nopietni un steidzīgi gāja viņiem gaŗām, iz-kāris pār zobiem gaŗu, sarkanu mēli.

„Kur viņš tik svarīgi iet, skaties, atmetis ausi uz pakauša?”

„Stārķa perēklis, skaties, kur stārķa perēklis!” viņa rādīja uz priedi auzu laukā. Pār ligzdu kārstijās dažas kūlainas galviņas. „Tas laikam to māju, kas tur priekšā...” un tā bez gala. Viņa lika Dāvidam ap-turēt zirgu un noplūca ceļmalā dažus ziedus. Un kad viņi brauca gaŗām mājām piekalnē, tad no tu-rienes izskrēja viņiem pretī suņi un, ap ratiem vīda-mies, jautri aprēja tos.

Elīzai gribējās dzert. Kāds ceļš, pār Abavu iedams, tur atšķīra lazdu krūmus, uz smiltīm kā dzintars drebēja straume. Arī koku un krūmu ēnas bija tik pievilcīgas, ka Andrejs lika piegriezt pie upes.

Andrejs drīz atrada upes malā divus plakanus ak-meņus un, ar delnām atspiedies uz tiem, dzēra, ar lūpām ķerdams straumi. Viņš piecēlās ar atveldzētu seju un bārdu, no kuŗas tecēja ūdens lāses, un gri-bēja arī Elīzai ierādīt, kā „vajag mācēt” no upes nodzerties. Bet kaut gan viņai tik labs piemērs bija priekšā un arī tie divi plakanie akmeņi, pie kuŗiem tik viegli bija pieiet un noliekties, Elīzai tas negāja, viņa bija uzaugusi pilsētā un dzērusi ūdeni tikai no glāzes. Viņa saslapināja tikai drānas un tikko neie-krita ūdenī. Viņa purināja ūdeni no svārkiem un saīgusi paskatījās uz Andreju. Maigi ar delnu tas sa-

ņēma viņu aiz pakauša un pieveda pie upes, tad viņš smēla ar sauju ūdeni un dzirdīja viņu no delnas.

„Jērs, kuŗš nemāk dzert,” Andrejs teica un smējās.

Viņa pasmaidīja tam ar acīm, atspirdzināta. Tad viņš ieraudzīja meža jāņogu krūmu; tumšos zariņos pret sauli karājās sarkanas jāņogas. Viņš pieplūca priekš Elīzas pilnu sauju, un viņi priecīgi gāja uz ratiem. Ceļš gāja kalnā, un, dienai mirdzot, viņi pacēlās gaišā lauku valstībā. Kādi jautri druvu ielāpi tur bija uz otra augstā Abavas krasta! Zaļas auzas, bāli rudzi, dzeltenī kvieši; viens stūrītis bija pat sārts, tā laikam bija griķu druva. Bet priekšā pa abām pusēm ceļam bija rudzu lauki, bāli un skaidri, un ar visu vasaras spožumu tālu pār viņiem gulēja saule. Ceļš un lauki slidēja uz leju, un aiz zaļās krūmu vijas atkal varēja pamanīt Abavu un redzēt Sabiles sarkanos jumtus. — Viņiem bija tik labi, ka Elīza vairākas reizes apjautājās Dāvidam, vai viņam tur priekšā esot laba sēdēšana, un dalīja ar viņu konfektes. Tad viņi iebrauca pilsētiņā, kuŗa bija it kā saspiesta starp diviem krastiem. Kas tā bija par brīnišķu pilsētiņu! It kā meža rožu apdvestas Andrejam izlikās pirmās sarkanās ķieģeļu mājiņas; vēlāk staidāmi viņi tur atrada pat mirdzošu avotu, kuŗam bija ierādīta sava vieta un kuŗš pa akmeņiem izliktu reni gar gājēju kājām tecēja pa ieliņu uz leju. Kas kaitēja nedzīvot šai siltā krasta piegāzē? No viesnīcas loga augšā, pie kuŗa viņi ēda pusdienu, varēja redzēt mazu, dzeltenu namu apakšā, tur bija ebrēja bode un blakus viņai tā dzīvoklis. Pa atvērtām veclaiku pusdurvīm varēja redzēt visu tur iekšā, līdz pat krēslu kājām un ēdamam galdam dibenā. Uz sarkankoka dīvāna pret logu tur sēdēja jauna ebrējiete, viņas gaišie pleci šad un tad noliecās pār šuvekli un pacēlās, kad to pa logu sveicināja. Tā viņa tur šūpējās, jo viņu sveicināja gandrīz katrs, kas gāja garām. Visi ebrēju jaunekļi lika zibēt saviem katliņiem gar vaļējo logu: „Labdien, Zāras jaunkundze!” — „Lab-

dien, Meijersona kungs." Kam tikās, tas pārlicās pār pusdurvi un runāja dažus vārdus istabā; tad izrādījās, ka tur nav viena vien, bet divas un trīs ebrējietes, jaunas un skaistas, ar gludiem, melniem matiem un baltām sejām. Viņi runāja un čaloja, un bezdelīgas čivināja zem viesnīcas jumta. Bet bodē pār bufeti šūpojās svāri, varbūt tur tika ar apsvērts kāds, bet visa šī dzīve no ārpuses izskatījās tik jautra un gaiša.

III

Līlijas

Labākā viesu istaba traktierī, kuŗā viņus ieveda, bija augšā, otrā stāvā. Kad viņi noņēma virsdrēbes un apskatījās, tur nebija vairāk nekā, kā trīs balti aplāti galdi un divi logi ar baltiem priekškariem, pa kuŗiem labi varēja ielu redzēt. Lielā istaba izskatījās tik vienkārša un skaidra. Tak tur vēl bija kas, tas bija kāds zieds ar rozā zīda papīru aptītā pudelē uz galda. Tā laikam gan bija kāda papīra puķe, visu mazpilsētu viesnīcu greznums. Andrejs piegāja pie galda un pārsteigts ieskatījās atvērtā līlijas ziedā, tas bija liels un krāšņs, kā sudraba kauss, viņa mirdzošās malas bija notraipītas dzelteniem ziedu putekļiem.

„Līlija!” Andrejs iesaucās. „Bet tā jau viņa izskatās vēl skaistāka,” viņš iztina pudeli no zīda papīra un nolika to Elīzai priekšā uz galda. Baltā līlija vienkāršā dūmaini zaļā pudelē! Nu Andrejs saprata, ka baltā vienkāršība, ko viņi te redzēja, nenāca ne aiz nabadzības, ne aiz nolaidības, bet ka šai istabai bija sava dvēsele.

Kāds nieks: līlija pudelē! Bet priekš šīs dienas tā palika viņiem par lielāko notikumu. Tā lika viņiem citādi skatīties uz šo vienkāršo apkārtni un atrast lietu slepeno skaistumu, kuŗu viņas pašas kautrīgi slēpa. Viņas glabāja kādu vārdu, kuŗu klusi pateica

lilija pudelē. Un visu viņi sāka redzēt it kā zem lilijas. Tā stāvēja uz galda un viņus gaiši apgaroja, un, pusdienu ēdot, tiem atkal bija svētku sajūta. Viņi nepalika ilgi istabā, viņiem gribējās ārā, saulē; tur bija vainīgs šis lilijas zieds.

Un kad viņi izgāja uz ielas, tad tiem nebija vairs patikas atrast kādas ievērojamas vietas, viņi gribēja tikai satikt cilvēkus un atrast lilijas.

„Te vajaga būt kaut kur lilijām,” Andrejs teica, un viņi gāja pa ieliņu projām, skatīdamies pār zemām ķoka sētām, kur zied puķes.

Bārdzīņa izkārtne — melns kungs uz augšu sagrieztām ūsām — vai kurpnieka zābaks šur un tur iznāca viņiem priekšā; „Sāls, silķes un petroleja”, — viņi lasīja uz veikalu durvīm. Tur bija arī kāds logs ar saulē izbalējušām grāmatām un latviešu rakstnieku pastkartēm; uz durvīm viņi izlasīja pazīstamu vārdu. Kāds instinkts viņus vadīja, kamēr tie nogriezās pa kādu ieliņu, kur jau laukus varēja redzēt. Tur stāvēja dzeltens mūra namiņš; pie sienas vienā stūrī pret pašu sauli ar lieliem atvērtiem ziediem dzirkstīja pudurītis baltu liliju. Viņi prasīja mazai meitenei, kuŗa pa vārtu spraugu uz viņiem raudzījās, vai te nedzīvo dārznieks un vai nevar dabūt lilijas? Meitene atvēra viņiem vārtnus un parādīja: „Dārznieks ir tur!” — viņi iegāja vēsā klētiņā ar zemes kulu. Pie skrūvbeņķa stāvēja pusmūža vīrs baltā kreklā ar sausām, brūnām rokām un kaut ko ēvelēja. Viņš pagriezās pret ienācējiem savu saulē nodegušo seju ar tīri noskūto zodu un gaišām ūsām.

„Ak, jūs gribējāt lilijas!” viņš it kā nokaunējies teica, balsi nolaizdams, un nolika ēveli. „Meitiņ, ej, atnes šķēres!”

Un kamēr meitene gāja pēc šķērēm, viņš iznāca dārziņā.

„Man jau te nekas nav,” viņš teica un rādīja uz dobēm, kuŗās bija tikai saknes. Tad viņi izgāja mājas galā, un baltā kreklā, ar vienkāršām rūpju zīmēm

sejā, dārznieks stāvēja saulē blakus savām līlijām, kamēr meitene atnesa šķēres. Viņš nogrieza kundzei trīs skaistas līlijas, viņš ļāva izvēlēties tās labākās, un tad viņš pašķirstīja savu ziedu puduru, vai nav vēl kāda labāka un skaistāka starp tām. Bet viņa dārzs bija tik mazs, te tiešām nebija vairāk kā dažas sīpolu un pētersīļu dobes un šīs līlijas.

„Cik jāmaksā?” Andrejs prasīja, kad Elīza turēja ziedus rokā, kā trīszarainu lukturi, kuŗš, kā likās, izstaroja gaismu, jo Elīzas seja tagad izskatījās vēl baltāka.

„Piecas kapeikas gabalā,” dārznieks atteica.

Andrejs nolika viņam uz delnas spožu sudraba rubli, jo vienīgi šis sudraba gabals likās līdzvērtīgs mirdzošiem ziediem.

„Pagaidiet, kungs,” dārznieks sauca Andrejam pakaļ, kad tas gribēja ātri aiziet un atstāt viņam naudu rokā. „Puķes maksā tikai piecpadsmit kapeikas. Nē, nē, mēs vairāk neņemam, mēs tā visiem pārdodam!” Un Andrejam bija jāsaņem atlikums.

„Vai jūs viesnīcā ar pārdevāt?”

„Jā, viesnīcniece jau šodien te bija.”

„Nu, tad jau mēs esam nākuši pa pareizām pēdām. Ardievu, dzīvojiet veseli! Un lai citu gadu jums dārzā uzzied atkal daudz līliju.” Andrejs pacēla cepuri.

„Lai viņš paliek bagāts, to es viņam neteicu,” Andrejs Elīzai aiz vārtiem teica: „Viņš ir tāds pats kā viņa līlijas, un naudai priekš viņa nav nozīmes.”

Diena gāja uz vakaru, un mūsu ceļotāji jau sēdēja ratos, lai brauktu atpakaļ uz Kandavu. Elīzas gaišās drānas atkal cietī apņēma putekļainais mētelis. Bet rokā viņa turēja līlijas, un viņas seja izskatījās tik gaiša.

Ar citām acīm Andrejs paskatījās uz savu sievu, kuŗu viņš bija redzējis tikai šaurā mājas dzīvē starp mazām rūpēm, un tam likās, ka viņam arī ir līlija, līlija dūmainā stikla pudelē.

DRAUGI

I

Kādā aukstā ziemas dienā mēs sēdējām V. pilsētiņā, kur pēc Rīgas krišanas liktenis mūs bija atsviedis, zārcinieka Galdiņa līdz jumtam aizputinātā namā un klausījāmies vēja gaudošanā. Vienam no mūsu biedriem pie zārcinieka bija laimējies atrast lielāku un labāku istabu; še mēs, apiedami kupenas, kas visur stāvēja mazo māju priekšā uz nomalās ielas, sanācām vakaros pavadīt dažas stundas atmiņās par tālo gaišo zemes malu, no kuņas bijām atrauti, bet pie kuņas izmisumā turējās visi mūsu prāti.

„Ak, draugi, kādas zvaigznes!... kādas zvaigznes!...” gleznotājs Silbajārs teica, ienākdams un novilkdams ar roku pār nosarmojušo bārdu. „Viņas spīd šovakar tik nežēlīgi un auksti kā sīkstulā dukāti. Kas tā par šausmīgu bagātību! Ar viņām ir pilns viss melnais nakts bezdibens. Jūsu zārcinieka namiņš guļ ierāvies aiz kupenām, bet vējš ir nopūtis viņam sniegu no melnā jumta, un zvaigznes gail pār viņu ar satriecošu spožumu. Un dzirdiet, kā gar durvīm čīkstēdams bērzes mazais skārda zārks! Neaprakti mironi ar sastingušiem pirkstiem sniedzas pēc viņa un grib to sev noņemt. O, cik šausmīgi!” viņš aplaida visapkārt jautrās acis un gaiši iesmējās. „Ar to es tikai gribēju sacīt, cik ārā ir auksts un cik labi ir visiem, kas tikuši pār sliekzni siltā istabā.”

Sarunas atdzīvojās. Saimniece ienāca ar kūpošu tējkannu, un mēs savirzījāmies ciešāk kopā ap apaļo galdu, tā, ka mūsu sejas lampas gaismā draudzīgi staroja viena otrai pretī. Tā mums bija labi. Smajds, kuņš parādījās uz kādām lūpām, viegli pārgāja no sejas uz seju, tāpat staigāja domas ap apaļo galdu, un brīžiem mums likās, ka mums visiem ir kopēja dvēsele.

Mēs runājām par draudzību un mīlestību. Vai sievieti var mīlēt kā draugu, un ko ir vieglāk pazaudēt: draugu vai mīlāko?

„M—m, ko tur teikt?” — advokāts Ozoliņš, kuŗš bija drusku filozofs, norūca un nolieca galvu ēnā, tā ka tikai viņa pieri, uz kuŗas kustējās kāda atmiņa, viegli aizskāra lampas gaisma. „Cilvēks visu spēj pārdzīvot tāpat kā koks, kuŗš ar katru aizejošu vasaru pārdzīvo savus ziedus un lapas. Cik sāpīgs ar būtu mūsu protests pret visu, kas mirst un paiet, mūs izglābj tā aklā padevība liktenim, kuŗa ir dabā. Mēs padodamies tāpat dzīvības kā nāves likumam un sirds dziļumā saprotam to. Un kā koki, kuŗi paši stiepj pretī savus kailos zarus ziemas vēsmām, mēs esam gatavi uz sastingsšanu, kuŗa paņem mums sāpes un atmiņas. Mīlestību, kuŗu dāmas tagad maina tikpat ātri kā cimodus, man ir vajadzējis pārdzīvot ne vienu vien; beidzot tas gāja tīri viegli, bet es netieku vaļā no kādas draudzības, kaut gan mans draugs sen ir nomiris. Mēs izšķīrāmies naidā, tas mani nomoka nu jau daudzus gadus. Bieži es redzu viņu sapnī un pārdzīvoju sāpīgu un pārmetumu pilnu satikšanos.”

„Mīlestība — ir kā putns,” žurnālists Laiviņš teica un viegli nolaida delnas uz galda, „viņa atlido un aizlido. Dažreiz viņa aizskaņ mūs tikai ar spārnu galiem. Un bieži vien viņai nekā labāka nav ko dot par šo pašu pirmo sajūtu, kad tā pieduŗas mums tikai gaŗām ejot.”

„Putns? Liels? Un vai viņš skaisti dzied?” dāmas jokodamās iejautājās.

„Liels. Un melns, ar sarkaniem spārnjiem! Bet putns ir mēms, viņš nedzied, tik sirds viņam iet seši simti reizes minūtē,” Laiviņš tāpat jokodams atbildēja.

„Laiviņam ir labi, viņš tiek vaļā no mīlestības ar viegliem jokiem,” Silbajārs smaidīdams iesāka. „Man tik viegli neiet, un tādēļ laikam man šovakar būs jāstāsta stāsts.”

II

„Bet tur man Laiviņam jāpiekrīt, ka mīlestībā visjaukākie ir paši pirmie brīži, kad viņa pieskaņas mums it kā garāmejojot,” — Silbajārs turpināja. „Kā gribētos apturēt šos brīžus, kas tik ātri paiet! Tak muļķis, kas mēģina to darīt. Ikkatra lieta meklē sev beigu, katra jūta grib sadegt un katra stunda sevi apzvanīt.

Reiz Kurzemē man gadījās daži šādi viegli acumirkļi, kuņus man negribētos pazaudēt. Bet viņi ir tik trausli, ka atmiņa tos nespēj uzglabāt.

Agrāk pa vasarām es mīlēju apceļot Kurzemi. Es pats esmu vidzemnieks, bet man jāatzīstas, ka drusku drūma un skumīga ir mūsu Vidzeme. Viņas purvos un mežos es jutos arvienu it kā sagūstīts. Un kaut gan es savā dzimtenē esmu atstājis daudz mīļu skujām nobirušu meža taku, kuņi aizveda cits pie purviņa, kur pavasara vakaros es klausījos purva strazdu, cits gar upīti pie lazdu krūma, zem kuņa lielām, gaišām, villotām lapām var atrast saulainu piemītni, tomēr vislabāk man patika baltais lielceļš, kuņš gāja kalnā gar manu tēva māju un pa kuņu varēja iziet plašā pasaulē.

Prāts man bija arvienu uz Kurzemi. Tur ir vairāk saules, tur ir mūsu dienvidi. Man patika gaišais Kurzemes lauks, uz kuņa neredzēja nabadzības un kuņam bez bēdām varēja slīdēt cauri. Sirds tak ir tik viegli ievainojama, un tanīs vasaras dienās man gribējās viņai ļaut gaišu un bezbēdīgu svabadību. Es priecājos par bagātām mājām un skaistiem dārziem, kaut gan man šai zemē nepiederēja vairāk nekā, kā puķes ceļmalā, kuņas es ejot aizspraudu sev aiz cepures.

Šai dzīvē, kādu es to, gaņam iedams, ar savām svētdienas acīm redzēju, bija savāds, vecmodīgs cēlums, vai es atdūros uz vecu saimnieku, kuņš sestdienas vakarā gaņos „zatersvārkos” slaucīja savu pagal-

mu, vai uz platām divzirgu orēm, kad tās bija ceļā uz baznīcu. Šie ļaudis — pusbaroni, puszemnieki, labprāt rādījās viesiem, viņiem bija ar ko lepoties. Un ja man gadījās ieiet kādā mājā nodzerties, visur mani aicināja iekšā vēlīga nama māte, un zālē, gažām diviem, trim spoguļiem, ar jaunu šalli uz pleciem, iznāca pretī meita, ģimnaziste. Tad tur vēl gadījās kāds omulīgs kaimiņš vai students, tika ēsts un dzerts, un es arvienu atstāju viesmīlīgo māju ar siltu dūšu, kad biju redzējis visu, kas bija slavējams, līdz pat desām skurstenī. Tomēr es reti izlietoju šo viesmīlību. Man tikās vienam ar savām svētdienas domām un sapņiem klīst pa gaišo lauku un negribējās šai dzīvī iemaisīties. Saviem ceļojumiem es izvēlējos vēlas, skaidras jūlija dienas, kad pļavas bija nopļautas, šķūņos jauns siens un uz laukiem sāka pacelties rudzu stati. Tad nevajadzēja meklēt naktsmājas un nakti varēja atslīst galvu kaut kuņā vietā, kur pārsteidza nogurums, — vai pie rudzu kopas, vai pie siena kaudzes. Bet kad es gribēju labi izgulēties, es uzkāpu pa izdrupušiem pakšiem kādā siena šķūnītī, kuņā augšējie lūki bija viesmīlīgi atvērti priekš putniem un staigulīem, un gulēju ilgi un saldi smaržīgā sienā, kamēr mani tā atrada saule, vai kāds meža putns, uz palodzes uzmeties, paskatījās manī ar savām asām acīm. Laiks bija jauks, un visur, kur es gāju, es varēju uzticīgi piekļauties maigai Kurzemes dabai. Arī nakts mani netika piekrāpusi, bet viņa vēl uzticēja man daudz mazu noslēpumu. Es dabūju zināt, kā zvēri gul: dažreiz es sev izraku siltu alu kādā ābolīņa stirpā un aizmīgu tur līdz ar mazām lauku pelēm, kamēr rīta vēsums ar saldām trīsām mani modināja. Tā manī vairojās gaiša, drusku mežonīga svabadības sajūta un kāda savāda nenoteikta draudzība, kuņā sirds bija gatava atdot katram krūmam, lauka akmenim vai puķei, kas ceļmalā gadījās. Varbūt viņa bija mantojusi arī kādu daļu no tās nevainības, kāda ir dabai.

III

Mazs dzeltens putniņš sēdēja uz šķūņa palodzes un dziedāja. Es atvēru acis un sakustējos savā sienā. Putniņš ietrīcējās un aizbēga, saule jau ķērās viņam pie spārniem, un viņš nozibēja pār pļavu, uz kuŗas vēl gulēja viegla migla, kā gaŗš dzeltens saules stars. Es sapratu, ka ir jau diena, un rausos no siena laukā. Rītu es gribēju būt Jelgavā, un līdz naktij man vajadzēja nonākt Bauskā, no kurienes gāja diližons uz Emburgu. Es tīrīju drēbes no siena un nopulējos savai sagulētai platmalei, kuŗa pa nakti man bieži palika galvā, piešķirt agrāko izskatu, jo ceļš caur laukiem bija galā un man vajadzēja rādīties pilsētā. Es nokāpu lejā no sava šķūniņa un plaši ievilku elpu, atsvabinādamies no reibinošā siena zaļu tvana. Vēl es gribēju ieiet izdzert glāzi piena tur, tanīs mājās, kas gulēja aiz tām augstām kļavām, kuŗu apsarkušās galotnes sargāja rīta klusumu. Pa ganu ceļu, pa kuŗu jau gans ar lēnām, smagnējām, vēl drusku miegainām govīm man nāca pretim, es iegāju ērtā pagalmā. Glīta ķieģeļu dzīvojamā māja meta vieglu rožainu blāzmu pār zaļo, līdzeno pagalmu. Zem logiem bija puķu dobes un rožu krūmi. Lieveņa glāžu durvis bija vaļā, iekšā dūca centrifuga. Es apstājos pagalmā, nedrošībā, vai iet iekšā, vai gaidīt iznākam saimnieci. Tanī brīdī pa klēts trepēm nokāpa jauna, slaika sieviete ar piena toveri rokās, un saule caur augsto kļavu lapām pavadīja viņu ar veselu kūli jautru rīta staru. Tā caur stariem un it kā nesdama viņus sev līdz, tā iznāca pagalmā. Vai viņa bija skaista? Mani draugi, man vajadzēja ieelpot drusku jaunu bērzu smaržas, kad tie izkaŗ savas ziedošās bārkstis, lai es varētu jums to pasacīt. Bet tā kā mūsu filozofs, — stāstītājs smaidīdams paskatījās uz advokātu, — „še tik īgni un cieti pīpē savus tumšos cigārus un vējš aiz loga iepin manā stāstā tik daudz žēlu skaņu, tad es nevaru jums viņu aprakstīt. Tā ieraudzīja mani

un drusku pārsteigta un sapīkusi apstājās, piena toveris novilkta viņas slaidās, apaļās rokas, uz kuņģam bija uzdedzis viegls vasaras brūnums, viņa gribēja jau steigties man gaļam. „Labrīt!” — es noņēmu cepuri. „Vai es varētu dabūt drusku piena nodzerties?”

Piepeši viņas acīs pazibēja ātrs, pārgalvīgs skats. Viņa saknieba lūpas, lai savaldītos no smiekliem. „Še, dzeriet!” viņa sniedza man toveri. Tikpat ātri es pieņēmu viņas uzaicinājumu. Es atbīdīju cepuri pakausī un noliecos pie trauka malām. Man bija jāno metas uz ceļiem, lai es varētu pielikt lūpas pie toveņa, kuņģš gulēja viņas nolaistās rokās. Dzerot es viegli apkampu viņas rokas, ar vienu celi tā pieturēja piena trauku, apdvesdama mani ar savu drēbju smaržu. Noliekdami es vēl redzēju smieklus, kuņģi drebēja viņas vaigu bedrītēs, bet kad es nodzēries pacēlu acis, viņas lūpas bija drusku izstieptas un viņas sejā gandrīz mātes maigums.

Viņa bija noskatījusies uz mani ar lauku saimnieces glāstu, ar kādu tā noskatās uz jēru, kad tas ēd maizi viņai no rokām. Un tomēr viņa neizskatījās kā lauciniece. Viņas seja priekš laucinieces bija par dzīvu un smalku, un šinīs drānās, ar kuņģam tā nāca no klēts, tā tikpat labi varēja sēdēt pie klavierēm vai pie glīti klāta brokasta galda.

Tikai šis lakatiņš ar lielām, sarkanām rozēm, kuņģš ierāmēja viņas gaišo pieri un smaidošos vaigus un kuņģu, varbūt, viņa bija noraisījusi no galvas savai vecai kalponei, liecināja, ka viņā vēl ir kaut kas no zemnieces.

Kamēr es meklēju pa kabatām naudas, ko par pieņu samaksāt, viņas krūtis viegli izslējās, tā pacēla toveri un steidzās prom.

„Bet lūdzu, jaunkundze, cik man jāmaksā?” es apjucis kļiedzu viņai aiz muguras.

„Nekas, nekas nav jāmaksā!” viņa uz lieveņa durvīm atgriezusies teica, „par naudu mēs pārdodam ti-

kai sviestu!” un iegāja istabā, es redzēju, kā viņas pleci raustījās no smiekliem.

Neko darīt. Es gāju tālāk drusku apkaunots un neizprotamām, saldām jūtām sirdī.

Mans apjukums drīz izgaisa. Uz bagāta Kurzemes lauka nebija ko kaunēties nevienam, kas kādā mājā bija atstājis mazu parādu par glāzi piena. Staiguli visur še uzņēma kā viesi, un par naudu varēja ēst un dzert tikai krogā.

IV

Vakarā vēlu es nonācu Bauskā. Es biju saņēmis tik daudz gaismas no pietvīkušiem kviešu laukiem, no kuņiem nāca stipra brieduma smarža, mana sirds bija nemierīga, man bija, it kā es būtu uguni dzēris. Ak, šis gaišais vasaras lauks, kam aiz katra zieda slēpjas burvīgs aicinājums! Viņš saplosīja sirdi tūkstoš gabalos, kuņi steidzas katrs uz savu pusi, un vislabākais gājējs nekad netiek līdz savām ilgām.

Vakarā es biju tikai nogājies un vairāk nekā.

Mani drusku apmierināja mājīgā krēsla iebraucamās vietas sētā, no kurienes rītu agri gāja diližons uz Emburgu.

Vecs leitis, gaŗos pelēkos svārkos, kuņi smaržoja pēc siena un zirgiem, rīkojās ap diližona kulbu, smērēdams ratus un aizbāzdams tapas. Man patika viņa rāmā valoda, kuņā bija dzirdama kāda vakara skaņa, un vēl vairāk viņa saldie dūmi no viņa kumelišu tabakas, kas gruzda tam pīpē, ar kuņu viņš staigāja ap diližona kulbu. Man negribējās apmesties netīrā iebraucamā vietā, bez tam es baidījos aizgulēties, jo diližons izbrauca agri no rīta. Es lūdzu leitim, lai viņš atļauj man nakti kariatē pārgulēt. Iespiedies kariatēs stūrī, es klausījos, kā zirgi stallī grauza sieni, un, padodamies mierīgākām domām, beidzot saldi aizmiglu. Pa miegam es jutu, ka ļaudis sāk kāpt diližonā iekšā un man pie kājām nolika kurvjus un

pakas. Es dzirdēju ļoti tuvu kādas židietes ķērkstošo balsi un kādas vistas uztrauktu kladzināšanu; es manīju ar', ka diližons sāka kustēties, nežēlīgi rībēdams uz apaļiem ielas akmeņiem, tad es atkal ieslīgu miegā, kuŗš bija tikpat līdzens un kluss kā lielceļš, uz kuŗa izbrauca kariete.

Pamazām manos sapņos sāka iespieties rīta skaņas. Es dzirdēju zirgu rikšošanu uz mīkstā lielceļa. Šur un tur gaiši un sēri striķējot noskanēja izkaptis, es dzirdēju pļāvēju balsis uz lauka.

Kāda govjs, kuŗas sāka izdzīt ganos, taurēja reizi no reizes kā ar alkšņa tauri, viņas balss tālu atvēra rīta klusumu.

Suņi, ar saviem strupiem nagiem izspārdīdami oļus, aprēja mūs, un pār viņiem šmīkstēdama laidās leiša pātaga.

Bija tik labi tā pusmiegā šūpoties uz Kurzemes lauka un caur sapņiem dzirdēt, kā dzīve apkampj mūs ar rīta skaņām, ka negribējās pamosties. Snaužot tomēr es manīju, ka manu plecu kaut kas spiež. Man gribējās atsvabināties no šīs neērtības, es sāku kustēties. Bet kad es atvēru acis un paskatījos, kas mani spiež, tad man gribējās atkal aizmigt un gulēt klusu, gluži klusu.

Noliecusi galvu uz mana pleca, gulēja jauna, skais-ta meitene zilās ceļa drānās. Pirmā brīdī es domāju, vai viņa nav tikai mana sapņa turpinājums: vēl vakar, karietē aizmigdams, es biju par viņu domājis. Tā bija tā pati kurzemiece, kuŗa mani bija ķircinā-jusi ar piena trauku. Viņas elpa saldi aizskāra manu vaigu, viņas gaišie mati bija izjukuši uz mana pleca un lipa pie mani svārkiem kā zelta pavedieni.

Tā viņa gulēja uz mana pleca, kā sapņu parādība, ko nakts aizmirsusi paņemt līdz, bet mums pretim, apkrāvušies ar somām un saiņiem, kā brīnišķā ligzdā, sēdēja vecs žīds ar žīdieti, kuŗai bija gaŗš, sarkans deguns un grozs ar vistām uz ceļiem. Viņi bija jau

pamodušies un ķērcā viens otram ausīs kaut ko par rubļiem un kapeikām. Klusu, man gribējās sacīt uz viņiem un uz gaili, kuŗš slaistīja kaklu caur groza režģi un, kā likās, taisījās dziedāt. Nē, ja tagad iedziedātos gailis, no kuŗa skarbā kliezdiena bēg visi sapņi, tā būtu briesmīga katastrofa priekš mana trauslā sapņu tilta, pa kuŗu es patlaban biju sācis staigāt. Es aizvēru acis, jo pusmiegā man šis stāvoklis likās saprotamāks. Es biju radis redzēt visu caur sapņiem, kur eņģeļi ir klātbūdamāki, nekā šis žīds ar žīdieti, kuŗi visā savā smaržīgā īstenībā man sēdēja pretī. Es toreiz biju jauns puisis, un katra skaista sieviete man likās kā eņģelis, es būtu viņām visām pielicis spārnus! Jāsaka, ka es to arī cītīgi darīju: manā zīmējumu albumā bija daudz lidojošu spārnotu galviņu.

Es ļāvu, lai kariete mūs šūpo, un atdevos brīnišķīgai acumirkļa sajūtai. Es turēju viegli gaišo galviņu uz sava pleca. Man likās, ka es neesmu diezgan tīrs un labs, lai viņa varētu tur dusēt. Man bija dusmas uz sevis, ka es visu nedēļu biju vērtījies pa siena šķūņiem vai gulējis uz kailas zemes. Manas drēbes smaržoja pēc siena un egļu skuļām. Pie viņas tīriem matiem, kuŗi bija izjukuši uz mana kamieša, lipa klāt lauku putekļi. Varbūt kādu no šiem maigiem pavedieniem tur pārrāva nolūzis zariņš vai skujiņa, kas bija iespiedušies manās rupjās ceļa drānās. Ierāvis karietes stūrī, es nedrīkstēju kustēties, lai nepārrautu kādu no viņas matiem un nesarežģītu viņas saldo sapņu tīklu. Bez šaubām, tur bija zināma kārtība, kā viņi gulēja uz mana pleca. Es baidījos viņus sajaukt, — lai piepeši varbūt tā neuzmostos ar tumšu bailu kliedzienu uz lūpām. Ko es tur varēju zināt! Man bija gandrīz mistiskas bailes no šiem dzīviem zelta pavedieniem, kas miegaini lipa man pie svārkkiem un glaudās pie kakla. Bet līdzī šīm saldām bailēm manās krūtīs augs kāds prieks. Es biju meklējis Kurzemi, krustām šķērsām izstaigādams viņas baltos lielceļus, noliekdams galvu uz nobriedušiem labības

kūļiem, kuŗi bija dzelteni kā vasaras saule, un ieelpodams smaržīgos lauku putekļus.

Bet kas gan varēja izlocīt šos ceļus, kuŗi pazuda, cits pļavā zem zaļu stiebriem noslēpdams melnās ratu sliedes, cits augstā kviešu druvā. Kas varēja saņemt sevī šo lauku, uz kuŗa tāpat katru vakaru gulēja zilganā debess mala, kuŗai es ar savām ilgām nevārēju tikt pāri? Es biju atradis tikai savu vientulību uz šī gaišā lauka, un pati Kurzeme vēl arvienu palika neuzieta. Un nu, kad es taisījos projām, rītā pamodies, es atradu viņu iemigušu uz sava pleca.

V

„Bet mēs būsim tikai draugi,” viņa teica un atbīdīja manas rokas, kuŗas, it kā noreibušas, kļāvās viņai apkārt.

Es nezinu, vai no karstās saules, vai no viņas tuvības es biju palicis mīksts kā ūdens zāle. Es biju gandrīz zaudējis savu ķermeņa sajūtu. Bet viņa izlikās tik dzestra un gaiša kā rudens svētdiena.

„Mēs būsim tikai draugi,” viņa, viegli iesmiedamās, teica.

Mēs gājām gar Lielupes krastu, ūdens upē bija stipri nokrities. Tvaikonītis, ar kuŗu mēs izbraucām no Emburgas, palika uz sēkļa.

Pusdienas klusumā vēl varēja dzirdēt, kā mašina elsodama strādāja un skrūve nespēcīgi kūla ūdeni.

Mums gribējās pārieties gar krastu, kamēr tvaikonis izmaļas no sēkles. Mēs pasaucām puiku, kuŗš pie kādas mājas stāvēja ar laivu, un izbraucām malā.

Mēs bijām iepazinušies jau diližonā, kad viņa pamodās uz mana pleca. Olga Skabarga, tā viņu sauca. Un beidzot es biju vēl pateicīgs židietes gailim, ka viņš skaļi iedziedājās savā kurvī un sauca manus prātus pie dienas īstenības. Es ieraudzīju sev blakus dzīvu un svabadu meiteni, kuŗa varēja būt labs ceļa biedrs. Viņa bija vairāk grozījiesies sabiedrībā nekā

es. Vienu gadu viņa bija bijusi jau Pēterpilī, bet man vēl stipri lipa pie pazolēm lauku smiltis. Viņa nevarot ilgi vienā vietā dzīvot. Viss viņai ātri apņikot. Šovasar viņa ar visu dedzību esot gribējusi palīdzēt mātei saimniecībā. Strādājusi kā kalpone. Bet nezin kāds vējš uzpūtis, nekāds vairs nepaticis un gribējies aizbraukt. Varbūt es vien pie tā esot bijis vainīgs. Es būšot saģiftējies viņu ar savu staigūļa prieku. Kā viņa tai rītā paskatījusies uz manu saulē nodegušo seju un noputējušām kājām, tā viņai arī gribējies aizbraukt. Un vakarā viņa likusi vest sevi uz diližonu. Viņai ienācis prātā, ka viņa varot apmeklēt savu draudzeni Rīgā un aizbraukt uz jūrmalas koncertiem. Mums bija uz vienu pusi. „Mēs būsim ceļa biedri,” mēs teicām viens otram. Un nu mēs bijām savā ceļojumā nonākuši jau pie mazas robežas. „Mēs būsim tikai draugi...”

VI

Mālainais Lielupes krasts te pacēlās ar mājām, dārziem un laukiem, te nolaidās uz līdzenām pļavām. Šur un tur nepatīkami un smagi starp dziļām mālu bedrēm, kuņas rādīja zemes sārto šķēlumu, gulēja ķieģeļnīcu pelēkie rumpji. Milzīgi vītoli, uz savām sudrabainām galotnēm vizinādami lauka spožumu, mērca zarus ūdenī. Viņi izskatījās tik gaiši un vareni, ka uz savām kuplām galvām varētu pacelt zilās vasaras debesis, kas otrā pusē zemu nolaidās uz pļavām. Briestošā zeme te nezināja, kur likt savu kuplumu.

Mēs nogriezāmie pa mazu lauku ceļu, kuņš bija aizaudzis gaŗām zālēm un smilgām, kas ejot glaudās mums pie kājām, un iemaldījāmie nebeidzamā rudzu laukā. Lauks bija balts no gatavības, visapkārt mums bija mirdzošas vārpas, kuņas spēlējās ar saules stariem, kā mazas zivtiņas uz gaiša ezera, mezdamas viena otrai dienas atspīdumu līdz pat debesu malai.

Un it kā klusās gaviļēs paceltām rokām slaikas vējdzirnavas stāvēja tālumā ar nekustošiem spārnieniem.

Visapkārt bija tikai gaisma un klusums.

Ā—ā, kādās mājās kaut kur dziedāja gailis, viņa klieziens noskanēja bāli un sēri, it kā spoža vasaras saule še uz lauka izdzertu katru troksni.

Neviļus mums aprāvās vārdi uz lūpām, un vienu brīdi iestājās starp mums ass un salds klusums. It kā negribēdama padoties šim klusumam, mana ceļa biedrene laida rudzus caur pirkstiem un šad un tad, it kā par kaut ko sadusmota, uzsita gaisā pa vārpai, kuŗa nokrita mums priekšā uz ceļa. Šai brīdī es savā staigulā dvēselē pamanīju brīnišķu pārmaiņu. Viss, kas bija tāls, man piepeši kļuva tik tuvs. Vēja dzirnavas pamalē un baltie mākonīši gaisā, kuŗi slīdēja cits aiz cita, te pamezdami, te aizsegdami zilās debesu akas, un laukā vārpa aiz vārpas, — likās, ka viss tas nāk uz mums un kļaujas un vijas mums apkārt. It kā mēs būtu iegājuši gaišā pasaules vidū, uz kuriem plūst visas skaņas un krāsas. Pīpenes ceļa malā staroja kā mazas zvaigznes un tik tuvu, ka es viņām ziedu lapas varētu izskaitīt. Visādas mazas puķītes, kuŗas es agrāk nebūtu pamanījis, lida no zāles ārā un skatījās man acīs ar pasakainu burvību, manas jūtas bija trīskārt paasinājušās, dvēseles virspuse bija spoža un karsta kā nokaitēts spogulis.

Es biju steidzies uz tālumu, un nu, kā caur brīnumu, no debesīm un no zemes tālums pats nāca uz mums.

Vai tur bija vainīga mana ceļa biedrene Olga Skabarga, kuŗa piesprauda patlaban pie savas cepures divas vēlas sarkanās lauka magones? Viņa stāvēja kādu brīdi ar kailu galvu un ļāva, lai dzied ap viņu dzeltenī saules putekļi. Tad viņa uzlika izrotāto cepuri un paskatījās manī it kā ar jaunu seju. Viņas acis bija dziļākas un spožākas, un viņas seja bāla kā šis rudzu lauks, uz kuŗa gulēja vasaras tveice.

Mūs pārsteidza tvaikonīša svilpiens, kuŗš bija iz-

rāpies no sēkles un pie piestātnes gaidīja pa krastu izklīdušos pasažierus. Mēs steidzāmies lejā uz upi.

VII

Jelgavā mēs iebraucām jau labi pēc pusdienas. Kopā ar Olgu mēs atstājām kuģīti; es nesu viņas somiņu un saules sargu, kuŗu es grozīju rokā kā mazu brīnumu. Vilciens uz Rīgu jau bija nogājis. Nakts vilciens iegāja Rīgā pārāk vēlu, un Olga šovakar vairs negribēja aizbraukt. Mēs norunājām kopā apskatīt Jelgavu un nakti pavadīt viesnīcā. „Un ziņiet, mēs ņemsim par abiem vienu numuru! Vakarā mēs dzersim kopā tēju un parunāsimies. Tā mums būs jautrāk un lētāk!” Olga prātīgi pacēla pirkstu. „Tik neiedomājieties vien kaut kādas muļķības! Pie mums Pēterburgā tas nav nekas jauns. Ja students vakarā pie kursistes aizkavējas ilgāk viesos, viņš paliek pie viņas pa nakti. Un ja istabā nav kušetes, tad viņi gluži vienkārši guļ vienā gultā, kā labi draugi. Un rītā viņiem ne par ko nav jākaunas...”

„Nu, es jau zinu, ka jūs būsit man labs draugs,” viņa nobeidza, it kā nolūgdamās, — varbūt es izskatījos jau it kā iepriekš izbārts — un atstāja man rokā savus pirkstu galus, kuŗos drebēja kāds apmulsis vārds.

Mēs dzērām kafiju kādā tukšā konditorejā, kuŗā bija tikai silta cepumu smarža, saule uz galdiem un krēsliem un ziedošas pelargonijas uz loga.

„Nē, nē!” Olga neļāvās, kad es gribēju samaksāt kafiju un kūkas, „mēs maksāsim visu uz pusēm. Mēs tak gribējām būt biedri, vai nē? Mums abiem ir vienādas tiesības.” Viņa atvēra maciņu un pielika pie mana naudas gabala savu. Un tad mēs gājām pa ielu, kuŗa smaržoja pēc iebrucāmām vietām un siena, visur mums nāca pretī kāds mājīgs un ieaicinošs gars. Uz vecām durvīm spīdēja spoži noberzti misiņa kliņķi, viegla vasaras elpa šur un tur kustināja priekš-

karu pār zilu vai sarkanu ziedu vaļējā logā. Ielas gājēju nebija tik daudz, ka tie ar savu troksni varētu izbiedēt šās pilsētas drusku slinko, gaišo un mierīgo dvēseli, kuŗu varēja pamanīt te pie loga atslējušos, te iznākam pie vārtiem ar platu un sārtu zemnieka vai alus bodnieka seju. To varēja redzēt pat no slotas, ar kuŗu sētas puisis vilka pa ielu, šad un tad apstādamies un rāmi pārmīdams vārdu ar gaŗāmgājēju vai kaimiņu.

Mēs klejojām pa ielām un uzgājām vecus brīnišķīgus namiņus ar zemē ieģrimušiem sliekšņiem, uz kuŗiem spīdēja sen nodeldēts un nezin kad piesists laimes pakavs; ar šķībām durvju palodām un zaļi nosūbējušiem dakstiņu jumtiem. Mēs atradām durvis ar vecu koka griezumu un gada skaitļiem, kuŗus mēs lasījām ar drebošām sirdīm, it kā gribēdami uzminēt senu dienu laimi un likteņus. Es stāstīju Olgai par šīm miļām veclaiku ģēvelēm, uz kuŗām kāda arhitekta roka bija atstājusi skaidras un labas mākslas zīmes un kuŗas raudzījās uz mums it kā zem sirmiem matiem atšķirtas baltas vecmāmiņu pieres. Dažreiz Olga nevarēja nociesties un strauji saraustīja čikstošo zvaniņa drāti, it kā gribēdama izsaukt pagājušo laiku ēnas. Mēs noklausījāmies, kā zvaniņš noskanēja zemās un klusās istabās, un tad aizskrējām kā palaidnīgi bērni, nenogaidīdami soļus, kas šļūca uz durvju pusi. Mēs redzējām mazus pasakainus lodziņus, uz kuŗiem ziedēja fuksijas un pelargonijas, piebāzušas savas sārtās sejas pie pašām rūtīm, kā jautras bērniņas atmiņas. Un tad mēs redzējām vilku — uz iebraucamās vietas izkārtnes. Īstu vilku, kādu var satikt tikai lielā mežā! Apakšā stāvēja rakstīts: „Iebraukšana pie balto vilku”.

Atpakaļiedami mēs apstājāmies pie slaikās sārtās Annas baznīcas. Vai tā neizskatījās kā jauna zemniece ķiršsarkanās drānās ar dziesmu grāmatu rokās? Man likās, ka viņa dzied. Un atkal, Olgai līdzās

staigājot, es pamanīju to pašu saldo jūtu asumu, kas brīnišķīgi tuvināja visas lietas.

VIII

Un tad man ir prātā šis vakars viesnīcā.

Mēs dzērām tēju un ilgi sēdējām kopā, kamēr starp mums iestājās grūts klusums.

Tad Olga ar aprautu balsi teica: „Nu... jūs tagad pagriezieties pret sienu!” Es pagriezos pret sienu un, nezin kāpēc, aizdarīju arī acis. Pēc brīža es dzirdēju, ka šai asā klusumā švīkstēdamas nolaidās viņas drēbes.

„Ar labu nakti, nu jūs varat iet gulēt!”

Es atgriezos — viņa bija jau gultā zem apsega.

Es biju mierīgs, gluži mierīgs, kā tam vajadzēja būt.

Es piegāju pie galda un gribēju nogriezt lampu. Tad es ieraudzīju viņas balto roku, kuŗa nespēcīgi nokārās pār gultas malu.

Tas bija tik satriecoši, ka, pats nezinādams, ko daru, es noliecos un klusi noskūpstīju šo roku, kuŗa bija pilna saldās nevarības.

Tad it kā pa sapņiem tā viegli pārlaida ar roku man pār matiem.

Kad es piecēlos, viņas lūpas palika pusviru, it kā nevarēdamas izrunāt kādu vārdu, un roka tāpat bezspēcīgi noslīga pār segu.

Es nopūtu uguni un tāpat neizgērbies atkritu uz kušetes, un manas trakās sirds puksti aiznesa mani kādā saldā miglā. Es dzirdēju savas dvēseles skrējienu kaut kur bezgalīgā naktī.”

*

„Un tālāk? Kas bija tālāk?” visi prasīja, kad Silbajārs piepeši aprāva savu stāstu.

„Tālāk — nebija nekas. Otrā rītā mēs uz pusēm samaksājām rēķinu viesnīcā, un Olga Skabarga aiz-

brauca uz Rīgu. Es gribēju iet tālāk uz Dobeli un atkal izgāju uz gaišā Kurzemes lauka. Bet manas acis aplūkoja visu bez prieka un visur pamanīja svešas krāsas.

Divi brūni zirdziņi, galvas kopā sabāzuši, ganījās viens otram blakus kaut kur uz jaunā atāla, un saule spīdēja pār līdzeno pļavu rudenīgi un sēri.

Es nebiju necik tālu gājis, un, patiesību sakot, man arī negribējās nekur vairs iet. Man gribējās saldi izstiept plecus, es biju izaudzis kaut kā lielāks un stiprāks, sirds bija pilna veltīga spēka un maiguma. Es atgulos pļavā un skatījos padebešos, kuņģi aiznesa manas domas uz kādām tālām saldām salām. Es spiedu karsto seju zāles valgās sprogās un kļāvos pie vēsās zemes, it kā man vajadzētu saņemt no viņas kādu glāstu, kas man bija aizgājis gaŗām.

Gaŗlaikodamies es griezoz atpakaļ uz Jelgavu un ar vakara vilcienu aizbraucu uz Rīgu.

Olgu Skabargu es pēc tam netiku nekur satīcis.”

PAR PUĶĒM UN KOKIEM JEB KAFIJAS KOKS

Viņi gāja un kavējās. Visur bija priekšā spožā vasaras diena kā zelta spogulis, kuŗš izkaisīja visapkārt tik daudz burvīgu atspulgu, ka bija jāapmuls. Un viņi bija apmulsuši arī no savas tuvības. Eliza instinktīvi turējās šim apmulsamam pretī. Viņa pārvilka pār acīm plato salmenes malu un teica, ka šai jāejot mājā, māte gaidīšot.

„Nu, panāciet man vēl līdz mazu gabaliņu. Diena ir tik skaista. Tikai līdz tam kokam,” Andrejs lūdza.

Eliza bez vārdiem viņam sekoja.

Viņi nonāca un apstājās zem jaunas liepas ceļmalā, kuŗa apbēra Elizai gaišās drānas ar spožiem zaļiem saules dāldeŗiem. Starp viņiem iestājās silts klusums.

Andrejs ar pirkstu galiem nevarīgi pieskārās pie viņas rokas. Lai nebūtu jānolaiž acis, Eliza nogriezās un piespieda abas delnas un vaigu pie siltās koka mizas. Viņa atļāvās saldai pusnesamaņai, un uz viņas sejas bija laimīgs piesaulē iemigušas nimfas smaids.

Kā glāstīdams, kā modinādams, Andrejs viegli ar pirkstu galiem pārvilka viņai pār kaklu, kur zem lielā dzeltenā matu gredzena kā zīds skruzuļojās mīkstas zelta sprodziņas. Eliza pacēla galvu un paskatījās viņam sejā ar acīm, kuņas bija lielas un spožas kā vasaras diena.

„Šis koks bija mums par māju,” Andrejs klusi teica un saņēma viņu zem rokas. „Iesim vēl kādu gabaliņu.” Eliza nepretojās vairs.

Pie nosūbējušas sētas, kur augstā zālē sēdēja mazs puika un, ar delnu sargādams acis, skatījās uz abiem gājējiem, Andrejs noliecās un nopļūca trīs mazas zilas puķītes.

„Kā viņas sauc?” Eliza prasīja.

„Es nezinu. Tās ir kādas ceļmalas puķītes. Man patīk viņu zilās, vientiesīgās sejiņas, ar kādām viņas aplūko mūs un Dieva pasauli. Bez šaubām, viņas ir arī drusku ziņkārīgas. Es sauktu viņas par ceļmalas acīm. Tikai ceļa putekli bieži viņas pataisa aklas.”

„Pastāstiet vēl kaut ko par puķēm.”

„Ziedi — tās ir puķu sejas. Tās ir naivas, vientiesīgas, bezgalīgi maigas vai degošas. Puķēm ir sejas tikai tik ilgi, kamēr viņas mīl. Viņas izteic tikai mīlu. Puķes neslēpjas ar savu mīlestību, viņas uzmeklē laukus un pļavas un mīl ar to drošo, lielo atklātību, kāda ir tikai dabai, viņas mīl it kā Dieva vaiga priekšā. Tikai puķes zin, ka mīlēt nav grēks, un nezin nekā cita. Viņas ir skaistas tikai tik ilgi, kamēr viņas mīl. Bet par puķēm es neko daudz nevaru stāstīt. Ja gribat, es jums stāstīšu par kokiem. Es domāju, ka visa daba ir dzīva, puķes un koki jūt tāpat kā cilvēki. Viņi mana, kad nāk briesmas, un prot no viņām aizsargāties. Ko dara, piemēram, tās

sārts un veselīgs kungs, kāds ir burkāns? Kad nāk salna, viņš noklāj savus lakstus uz zemes un nosezdas. Ritā ar sauli atkal laksti ir kājās. Paskatieties uz to balto bērzu lauka malā. Skatieties, tur, augšā, no jūras puses uzkāpj mazs mākonītis. Vēja še lejā vēl nav, bet viņa galotne jau božas un šņāc, un viņš gatavojas pretī turēties.”

Viņi pārgāja pār kāpām un nonāca lejā pie jūras, kuŗa aplēja viņus ar savu spožumu. Kādu laiku viņi klusēdami soļoja cieši gar lēnīgiem viļņiem, kuŗi glaudās viņiem pie kājām, kaisīdami uz smiltīm spožas burbuļu sprogziņas. Piepeši Eliza noliecās un pacēla kaut ko no zemes. Tas bija zaļš spāris, kuŗam kāda viļņu šlakata bija salauzusi spārnu. Eliza nolika to sev uz delnas un skatījās viņā ar acīm, kuŗas bija gatavas raudāt.

„Nabaga spārītis,” viņa teica, paskrējās uz kāpām un nolika to uz kāda zāles stiebra. „Tāds gaisa airētājs! Es noliku viņu, lai izžāvējas un salāpa savu aeroplānu,” viņa teica.

„Cik jums laba sirds. Tikai nešakiet, ka jums jāiet mājā un ka mamma jūs gaida,” — Andrejs paņēma atkal Elizu zem rokas. „Es jums stāstīšu vēl par kokiem. Viņiem nav tikai jušana vien. Viņiem ir arī raksturs un gudrība. Paskatieties tur uz tām kāpu priedēm. Redziet, kā vējš viņas ir noliecis — šis līkums uz krasta pusi. Tad viņas, kā atspērdamās, ar visu augumu sviežas atpakaļ pret vēju, tā ir jau gandrīz apzinīga cīņa ar jūru. Koki prot aizsargāties pret dabas spēkiem. Tikai pret cirvi viņi ir nevarīgi. Labais meža dievs, kuŗš viņus radījis, laikam gan nebūs domājis, ka cilvēks kādreiz atradīs dzelzi. Tagad viņš sit sev pie pieres un saka: „Kas to būtu domājis! Būt' es to zinājis, es būtu dāvinājis kokiem zobus!” Tikai veci ļaudis dzīvoja labā saticībā ar veco, labsirdīgo meža dievu. Viņi bija dziļāk iedzīvojušies dabā, viņi jūta, ka viss ir dzīvs, viņi ticēja, ka ko-

kaņ tek asinis, ja viņu ievaino, un dzirdēja, kā koki runāja.”

„Kā to var? Vai, pasakiet man ar’!” Eliza iesaucās valdzināta. „Es tā gribētu dzirdēt, ko viņi runā!” viņa žēli izstiepa lūpiņas. „Vai jūs esat dzirdējuši?”

„Es esmu gan dzirdējis. Ikkatru vakaru, no darba mājā iedams, es nolasu savu vakara lūgšanu no parka koku galotnēm. Viņi skatās debesis tik augsti, domīgi un svinīgi un čukst kaut ko. Es domāju, ka viņi skaita lūgšanu. Vārdus gan skaidri es nesaprotu, bet es skatos uz viņiem, un manas lūpas kustas bez vārdiem. Es neesmu nekāds svētulis un baznīcā neeju, bet man liekas, ka koki reliģiski jūt, un es varbūt neapzinīgi daru viņiem līdz. Vai jūs gribat vēl klausīties? Labi. Apsēdīsimies zem šīs priedes. Es jums pastāstīšu par palmu, kuŗa nīka kādā Rīgas kafejnīcā. Kuģi, kuŗi aiziet no mūsu krasta, šūpo savos mastos sapņus par skaistām palmām, kuŗas aug kaut kur aiz lieliem, spožiem ūdeņiem tālās siltās malās. Tā bija maza nonīkusi restorāna palma, mūžīgi noputējusi, uz sarkana koka postamenta, zaļā podā, ar banālu un neglītu rakstu. Kāds nežēlīgs vējš bija atnesis šurp viņas sēklas? Varbūt tas bija kāds jūrnieks, kuŗš, meklējot naudas gabalu, ar ko paģiras salāpīt, — apgriezdam kabatas, līdz ar tabakas un maizes druskām bija izkratījis šā siltzemju koka sēkliņu mūsu vēsajā zemē. Viņa auga kafejnīcas dūmos kā slimīgs sapnis par tālām siltām salām. Es biju iemīlējis šo nabaga koku. Veselu ziemu es gandrīz katru vakaru sēdēju zem viņas kafejnīcā viens vai ar saviem draugiem, un pār mani pacēlās viņas zaru vieglais vēdekļis. Mēs viņu nosaucām par „kafijas koku”. Jo sliktas un rūgtas cigoriņu sulas, kuŗu sauca par kafiju, zem viņa tika izdzerts daudz. „Kur mēs vakarā satiksimies?” — „Zem kafijas koka!” — tā bija ierasta parole. Ko es meklēju šai kafejnīcā? Tas bija lielpilsētas ielu nemiers, kuŗš kā drudzis sagrāba mani katru vakaru, kad logos sāka zeltīties

ugunis, mētāja pa ielām un zināmā stundā nonesa arvienu tai pašā vietā pie apaļā marmora galdiņa zem „kafijas koka”. Es nezinu, ko es tur meklēju, bet ko es atradu — tā bija grūtsirdība, tumša, gruzdoša un salda. No sākuma man likās, ka drūzma, troksnis, mūzika, lampu spožums... bet vēlāk es redzēju, ka taisni šī grūtsirdība ir tā, ko es meklēju. Atnākt, nosēsties, atspiest galvu uz rokas — tas bija viss, ko es atradu. Šai troksnī un dūmos zem „kafijas koka” es biju atradis klusu vietu, kur pārdzīvot savu domu un jūtu skumīgo saldumu. No visa atsvabinājies, es nodevos pārdomām, vai vēroju kādas dāmas sejiņu, kuŗa man lidoja priekšā kā grēcīga eņģeļa galviņa tabakas dūmos. Dažreiz man blakus bija Garlaicība, kā salda kristalla glāze, no kuŗas es dzēru, gausi vilkdams ar pirkstu galiem gar viņas smalkām, slīpētām malām, no kā man dvēselē palika dzidras, saldās sāpes; citreiz tā sēdēja kā biedēklis, acis nolaidusi, man pretim pie kāda galdiņa ar bālu, izdzīvotu seju, un no viņas plakstiņiem bira pūderis. Bet visbiežāk man sēdēja blakus Grūtsirdība. Viņas lielās, tumšās acis vilka mani sev klāt kā divi bezdibeņi ar neizprotamu saldumu. Dažreiz viņa mani pilnīgi saņēma savā varā. Ak, šīs acis! Tās bija čūskas acis, no kuŗām pamirst putniņi. Bija brīži, kad viņas mani pilnīgi sastindzināja. Viņas izsūca manu gribu, spēkus, nodomus, viss ap mani nomira, un dzīve palika kaut kur tālu kā bāls un caurspīdīgs sarmā sastindzis dārzs. Es jutu caur sirdi ejam nāves saltumu, un tikai palmas zaļais vēdekļis sargādams bija pār mani nomodā, kā viegls, fantastisks spārns. Šādos brīžos es glābos pie saviem draugiem, kuŗi šad un tad atnāca pavadīt ar mani kopā vakaru „zem kafijas koka”. Visi viņi bija daudz ceļojuši un pasauli redzējuši, un neviena starp viņiem nebija, kam kuģis nebūtu kaut kur uzskrējis uz sēkļa un dabūjis sūci. Ar pieviltām cerībām viņi bija atgriezušies dzimtenē. Visi viņi bija mazliet slimīgi maniaki un skrēja pakaļ

kādai fikcijai, bet — lai Dievs mūs pasarga no pārāk veselīem un prātīgiem cilvēkiem! Mūs jau apgaro tikai illūzijas. Skriedami pa pasauli, viņi bija uzņēmuši sevī kādu svabadu, dziedošu līniju, viņu gars prata lidot. Vienā vakarā mēs ar savu mazo galdiņu abraudām vai visu zemes lodi. Sēdot zem kafejnīcas palmas, mums patika būt nost no šejienes. Mēs stāstījām viens otram stāstus par skaistām sievietēm un tālām siltām zemēm. Te mēs bijām Kaukaza kalnos, kur lezginietes dejoja mēness gaismā savas saklas priekšā, te pārcēlāmies pāri okeanam uz Honolulu. „Nekur nav tik skaistas sievietes, kā Honolulu. Viņas ir tik maigas un graciozas, kā nekur citur pasaulē. Viņas arvienu ir apbufoši bezbēdīgas un jautras. Varbūt to dara mūžam vasarīgais, maigais salu klimats, kas piešķir viņām bezbēdīgu un priecīgu garu. Kas reiz viņas dzirdējis dziedam vai redzējis dejojam, tas viņas neaizmirst,” jūrnīeks N. teica. „Nē, tur tiešām dzīvo kāds labs un priecīgs Dievs, es atkal gribētu būt tur...” Tā mēs ceļojām, te uz Honolulu, te pie maigām un karstām maorietēm uz dienvidu salām. Dažreiz drūms un sapņu pilns nosēdās pie mums pazīstams dzejnieks. Arī viņam bija kāda manija. Viņš meklēja „Nezināmo” — meiteni, kuŗu viņš nekad un nekur nevarēja satikt. Bet viņš viņu meklēja visur: ielās, kafejnīcās, teātros, skaņu pilnās koncertu zālēs un lauku norās, kur rītos dzied ganu meitas. Dažreiz viņš pamanīja kaut kur teātra foajē viņas plecus, vai uz ielas, ļaužu drūzmā, viņas šķidrā lidojošo malu, bet, kad viņš piesteidzās klāt, tā bija kāda cita, un viņš skumīgi gāja tai gaŗām. „Tikai reiz man likās, ka es viņu redzēju,” viņš stāstīja. „Tas bija kaut kur Italijā, kad es ceļoju. Kalnā pret saules rietu tur stāvēja balta pils. Un viss šis kalns bija viens vienīgs ziedošs dārzs. Daba un māksla šē bija sadevušās kopā, lai radītu skaistāko stūrīti zemes virsū, skaistāko, kādu esmu redzējis. Pret rītiem stāvēja milzīgi ozoli, līdzieni apcirptām galotnēm, lai

neizsegta vieglo kalnu līniju; pret vakariem plata terase, uz kuŗas lielās, sārtās māla vāzēs bija izlikti tumši miršu krūmi, atstādami platas spraugas, kas saasināja skatu uz ieleju. Skats vienā acumirkļī šē noskrēja trīsdesmit, četrdesmit kilometru pāri vīna dārziem, pāri rožaini bālām ciemu un vasarnīcu grupām un zilām lauku ierozām un atdūrās tālumā pie apžilbinošā jūŗas spoŗuma. Zeme šē atsedzās kā mīļotas sievietes miesa. Un viss šīs kalns, pilns roŗainu vakara staru un ziedu elpas, bija kā viens ziedošs glāsts. Pagalmā čaloja strūklu akas, un es ņēmu uz delnas sev šalti ūdens no Pana bārdainās mutes kā atspirdzinošu labdienu. Kaut kur no augšas tecēja mazs avots, rakstīdamies sūnā, mezdams burvīgu līkumus zem kokiem un krūmiem, radīdams mazas ziedošas plāviņas, kur bija tik vientulīgs un salds klusums, ka likās, tikai mazais Amors, varbūt, ir tas, kas, krūmus pašķirdams, šē kādreiz iznāk un noliecies dzeŗ ar delnu ūdeni no strauta. Es gāju augšā kalnā, arvienu tālāk, un piepeši manīju, ka esmu apmaldījies mīkstos, sudrabainos, dzeltenī ziedošos krūmos. Viņi vijās man apkārt un glāstoši skārās man pie rokām un vaigiem. Kur skaties, — visur tikai šē dzeltenie ziedi, kā saule. Es spiedu viņus pie lūpām un uz brīdi pazaudēju apziņu. Es nezināju, kas esmu, kas biju, kur atrodos. Šai brīdī pienāca mana Nezināmā un skūpstīja mani. „Es mīlu tevi... dēļ tevis pašā!” es vēl dzirdēju, kad viņas jau vairs nebija. Kad atjēdzos, es redzēju, ka biju no tiesas apmaldījies. Nezinu, pa kādu ceļu nonācu no kalna lejā. Mani draugi izbījušies mani meklēja, un es satiku viņus tikai ceļā uz pilsētu.”

Tā bija mazā kafejnīcas palma, kuŗa mūs, sniegiem puteņojot, tumšos un gaŗos ziemas vakaros apgāŗoja ar stāstiem par tālām siltām zemēm. Kā viņai pašai bija, — koki jau nerunā, un, ja viņi runā, mēs viņu valodu nesaprotam. Kad es kādreiz pacēlu acis uz augšu, man likās, ka viņas zari tabakas dūmos

kustas kā spārni; man likās, ka viņa gribētu ar visām saknēm izrauties no neglītā poda un aizlidot. Uz pavasari viņa sāka dzeltēt un zaļais lapu vēdekļis augšā palika arvienu mazāks. Vasarā mūzika spēlēja restorāna dārzā. Mūsu sabiedrība bija izklūdusi. Reiz es tur iegāju izdzert glāzi zelteņa un ieraudzīju mūsu palmu. Tā bija nokaltusi un nolikta stūrī zem lāsteku trūbas.”

LEĻĻU LĀPĪTĀJA

Leļļu lāpītāja — maza kuprīte sarkaniem matiem, Ziemas svētku vakarā vēl sēdēja pie galda un strādāja. Priekšā viņai uz zila samta spilvena, atmetusi savas porcelāna rociņas, gulēja skaista lelle, kuŗu viņa bij apgērbusi zaļos zīda svārkos un sarkanās kurpītēs, un patlaban ar pindzeli krāsoja viņai vaigus. Viņa nostādīja lelli uz kājām un to aplūkoja, priecādamās par savu darbu.

„Nu, paskaties spogulī, vai tu neesi skaista?” Leļļu lāpītāja nolika lellei priekšā spoguli.

Vientuļi dzīvodama starp savām lellēm, viņa bij ieradusi sarunāties ar tām kā ar dzīviem cilvēkiem.

Viņa pielieca galvu un ieskatījās spogulī. Blakus lelles sarkaniem vaigiem parādījās viņas bālā seja, lieliem vaigu kauliem, platu stūrainu muti. Viens plecs bij augstāks nekā otrs; tikai piere bij balta un gluda un acis lielas un zilas... Lelle izkrita viņai no rokām, un, caur asarām skatīdamās dūmainā stiklā, leļļu lāpītāja redzēja mirdzošas kristalla sienas, kuŗas lēnām atkāpās, un, saldai mūzikai skanot, kuŗa nāca no viņas pašas dvēseles dziļumiem, viņa iegāja gaišā svētku zālē — bez kupŗa, viegla un gracioza, izgērbta kā lelle, zīda drānās un zelta kurpītēs.

Skaistas dāmas nāca un viņu apkampa, kungi lūdzta uz deju. Viņa dejoja ar mājas saimnieka dēlu,

viņa gulēja jaunā studenta rokās viegla kā spalviņa, un viņai nebij kupra... Tad viņa atrāva acis no spoguļa, un viņai priekšā bij tas pats vecais, adatām sadurstitais egles galds, nomelnējušās jumbistabiņas sienas un par svētvakara biedri — lellīte, kuŗa krītot bij nositusi degunu...

Leļļu lāpītāja bij izaugusi nabadzīgā ģimenē, kur augstākais tikums bij lāpīt. Viņa bij izkūņojusies no lupatām un pazina katras lupatas vērtību. Tā viņa bij kļuvusi par leļļu lāpītāju. Viņai nebij laimes mīlēt kā citām jaunavām viņas gados, tāpēc tā bij atdevusi savu sirdi bērniem un viņu nevainīgo rotaļu biedriem — lellēm. Darba viņai bij daudz. Pie viņas nāca bagātas dāmas, kuŗām vieglāk būtu paņemt veikalā jaunu lelli, nekā uzmeklēt viņu tumšā, nomalā ieliņā. Bet bērni mīl savu leļļu tāpat kā cilvēkus, un, ja viņiem salūzt rociņa vai kājiņa, tad mājā ir bēdas un vajag meklēt ārsta. Leļļu lāpītāja izpildīja savus žēlsirdīgās māsas uzdevumus ar lielāko uzmanību, un nebij nevienas lellītes, kuŗa būtu laužusi vai izmežģījusi savu porcelāna kājiņu un kuŗu viņa nebūtu atdevusi veselū atpakaļ. Bez tam viņa bij arī laba šuvēja un no zīda un samta lupatiņām, zīlēm un zelta bārkstīm prata pagatavot savām lellēm vis-skaistākās drānas.

Leļļu lāpītāja nopūtās un ķērās pie darba. Viņas nabaga dvēsele, kuŗa bij iesprostota neglītā un nožēlojamā miesā, gaidīja brīnuma, bet svētki bij klāt, un brīnums nenāca. Brīnums bij tikai viņas pašas dvēselē.

Leļļu lāpītāja vēl strādāja kādu brīdi, iesiedama lentas matos un aplikdama zelta jostas lellēm, kuŗas viņai rītu vajadzēja nodot. Tad viņa dzirdēja, ka klusums ap viņu sāk dziedāt. Vai tās bija zvanu skaņas? Viņa paskatījās atpakaļ uz tumšo logu, kuŗa rūtis kā zelta putns bij iekēries lampas atspīdums.

No lielā klusuma visapkārt varēja noģist, ka ir jau vēls. Zvanu skaņas jau bij izskanējušas. Viņas pašas

dvēsele dziedāja nakts klusumā. Viņai bij atnācis svētku vakars. Viņa uzvārīja sev tēju. Tad viņa paņēma no loga puķu podu ar trijžuburainu egles zariņu, kurā bij iespraustas trīs svecītes: viena zila, viena zaļa, viena sarkana. Viņa nolika sev visapkārt uz galda un krēsliem lelles, uzgriezta augstāk lampas uguni un aizdedzināja eglīti. Viņa ēda, dzēra un runājās ar savām lellēm. Tad viņa ielīda savā lupatu gultiņā un aizmīga ar lellīti pie krūts kā maza meitene. Viņa bij gaidījusi svētku brīnuma un sapratusi, ka brīnums var nākt tikai no viņas pašas dvēseles, kuŗa pārspēj visdziļāko tumsību ar savu debešķīgo gaismu.

MĀTES LEĢENDA

Varaižu istabā visas šīs dienas priekš svētkiem bija tumšs un īdzīgs klusums pēc tam, kad bija noskanējuši, kā nežēlīgi cirvja cirtieni, tēva cietie, asie vārdi un Anna, mazā gaišmatainā Anna, visas mājas gaisma un prieks, uzmetusi uz pleciem mātes lielo lakatu, klusi kā pelīte bija izgājusi pa durvīm. Tas bija noticis. Anna bija kļuvusi tāda. Viņai bija gaidāms bērns, un tēvs viņu bija izdzinis no mājas. Viss nu, kā likās, bija kā vajag, saimnieka solī skanēja cieti un asi. Visi gāja un darīja, ko viņš lika. Tikai istabā nebija gaismas, tās maigās gaismas, ko ziemu ienes sniegs, kaut gan nu jau divas dienas visapkārt pārsloja ziedoši, svinīgi un gaiši. Saimniece bija aptinusi ap vaigu biezu, pelēku lakatu. Viņa sūdzējās, ka sāpot zobi, un nevienam neskatījās sejā. Istabā viņa grieza acis tikai uz kaktu, arvienu ar muguru pret citiem, tur viņa nogriezusies kārtoja vai darīja kaut ko un, acu nepaceldama, atbildēja, ja viņai ko prasīja. Saimniekam Ragacim tas beidzot bija par daudz. Ziemas svētku sestdienas rītā viņš

taisījās braukt uz meža pļavu pēc siena. Savilcies kažokā, viņš saīdzis ienāca istabā, grozījās pa kaktiem un it kā kaut ko meklēja.

„Māt, kur ir groži?” saimnieks prasīja, kaut gan zināja, ka bija uzkāris tos pie riera.

Saimniece, kuŗa kaktā aiz krāsns kaut ko darija, vai arī tāpat tikai sēdēja, tukšām acīm skatīdamās sienā, viņam neatbildēja.

„Māt, kur ir groži? Vakar ienesu žāvēt un nezinu, kur esmu nolīcis.”

Saimniece iznāca no aizkrāsnes. Rokās viņai drebēja striķi. Viņa nometa tos saimniekam pie kājām.

„Še tavi groži, ej un pakaries!” viņa teica salauztā balsī. „Tu suns!” Viņa skatījās taisni viņam acīs pirmo reiz pēc šīm nelaimīgām dienām ar izmisušu un sāpju pārvērstu seju. „Nobendējis bērnu... Varbūt tagad guļ kaut kur sniegā... Dzīvu vairs neredzēšu...”

Saimnieks nevarīgi izstiepa roku, viņa stiprais augums it kā saļodzījās. Neviena vārda. Tikai lūdzošs skats. Tad viņš klusi noliecās, paņēma grožus un izgāja ārā. Iejūdzis zirgu, viņš iesēdās ragavās un brauca, pats nezinādams kur.

Zirgs nogriezās pa meža ceļu, pa kuŗu no tālām pļavām bija nākuši siena vezumi, aplauzdami maziem ceļmalas alkšņiem stīvos, sasalušos zarus un izkaisīdami visapkārt siena zāles, no kuŗām nāca viegla, skumīga vītuma smarža. Arī uz eglīšu zariem, kuŗas caur noledojušiem alkšņiem bāza ārā savus zaļos pirkstus, šur un tur bija palikuši mazi siena zaļu pušķīši, it kā arī mežs taisītos uz svētkiem. Mežā, kur viņu redzēja tikai mēmi koki, Ragacis palaida grožus vaļā, piespieda abas rokas pie krūtīm un īsi, sāpīgi caur zobiem ievaidējās. Zirgs gāja soļiem. Dzestrais gaiss un meža klusums viņu pamazām nomierināja. Varbūt, ka viņš vēl to atradīs. Viņš izbrauks caur visu lielmežu, kur atkal sākas mājas, kur bija muiža, baznīca un skola un ceļi gāja uz vi-

sām pusēm, meklēs un taujās, varbūt kāds zinās ko pateikt. Še, tuvākos kaimiņos, viņas nebija, tad jau pa šīm dienām būtu dzirdēts...

Ragacis nebija ļauns cilvēks, bet viņam vajadzēja lūzt, lai viņš varētu pārvarēt pats savu stūrgalvību. Totiesu dziļākas un asākas bija viņa sāpes. Viņš plīsa dziļi kā akmens, kad viņā iedzen ķīli, bet ne uz pirmo sitienu. Viņa dvēsele bija smagu pretrunu pilna.

Annu viņš ļoti mīlēja. Un visvairāk viņš viņu bija mīlējis taisni tad, kad viņš bija bijis pret to visnežēlīgāks. Atkal un atkal prāts viņam sauca atmiņā to brīdi, kad viņa ļoganiem soļiem, klusi un salikusi zem viņa lāsta, bija izgājusi pa durvīm, un viņa sirds arvienu no jauna pildījās ar neizsakāmu žēlumu, kā vāts, kuŗa pildās ar sūrstošām asinīm, cik reizes to no jauna uzplēš. Tā viņš mocījās, braukdams caur mežu, kuŗu šad un tad sakustināja viegla vēja nopūta. Beidzot viņam arī pašam sevis palika žēl, un viņš jutās viens un pamests šai mežā kā apmaldījies bērns.

— Kam nu tā vajadzēja? viņš domāja. Ar latgalieti, ar šito puiku, kuŗš pa vakariem uz klētiņas trepēm bija spēlējis armoņikas, izmezdams aiz mājas pa krēslu kā tiklu saldās, vilinošās skaņas. Manīdams kas notiek, viņš zēnu bija atlaidis. Bet ja tagad tas atgrieztos, plīks, kāds viņš bija, ar armoņikām padusē, pie rokas vezdams viņa meitu, tas būtu apkampis viņu kā dēlu... Nē, bērni nepieder mums pašiem... Nu viņš redzēja gan, ka Annu viņš bija mīlējis tikai sevis dēļ. Stiprais vīrs, kuŗš valdīja par savu sētu un lauku, jutās kā izpērts. Kāds cits spēks, kuŗa viņš nepazina, bija iezadzijs viņa mājā, kur viss ritēja tik mierīgi un kārtīgi, kur visi klausīja katram viņa mājienam, — un paņēmis viņa meitu... Noguris viņš atslīga pret ragavu atzveltni. Viņš jutās galīgi salauzts. Viņa domas sāka pieņemt saraustītu un murgainu nokrāsu. Viņš atcerējās savu šīs nakts sapni. Viņš bija redzējis lāci. Sākumā viņš bija nobijies,

bet sapnis bija izvērties par piemīlīgu ģimenes ainu, kuŗu iedomājot, viņam ar visām bēdām bija nevilus jāpasmaida. Lācis tā kā bija uzlicis mātes priekšautu un, noliecies pār šūpulīti, kuŗš bija pakārts egles zarā, dzirdīja ar radziņu bērnu. Ar saraudātām acīm pienāca Anna un sāka kustināt šūpuli, kuŗš it kā sašķobījās un izzuda... „Tu esi slimāks kā lācis, slimāks kā meža lācis...” Ragacis pats sev pārmeta... Īgni viņš uzsita zirgam, un tas sāka iet slaidos rikšos.

*

Ragacis aizbrauca uz muižu, prasīja krogā, bodē, bija pie kalēja, runāja dzirnavās ar malējiem, vai nav kāds redzējis vai kur manījis viņa meitu — gaišiem matiem, pelēkā lakatā — bet visi tikai kratīja galvas. Viņš apstājās uz dambja, kur ūdens dobji šņāca, gāzdamies uz dzirnavu ratiem. Galvā viņam rūca, un sirds klabēja kā dzirnavu vārste. Gluži satriekts viņš sēdās ragavās un brauca atpakaļ.

Mežā bija daudz ceļu, kuŗi, no malkas cirmām, no pļavām nākdami, klusi lodāja zem egļu zariem, kuŗas it kā akli milži, pakrēslī taustīdamies, izstiepa savas platās, sniegainās ķepas. Ragacis nogriezās pa kādu no šiem ceļiem, neko nedomādams, neko necerēdams atrast, tik kā meklēdams ar savām sāpēm meža tumšuma, kā slimis zvērs, kuŗš nokaunējies nolien biezoknī. Pēc kāda brīža aiz eglēm atvērās tāls gaismas loks. Tas bija plašais Velna purvs, kuŗš stiepās pāri triju pagastu robežām. Mazas, sirmas priedītes, sīki, nosarmojuši koku pudurīši, it kā viens otru meklēdami, zilganā novakara miglā klīda pa bezgalīgiem purva klajumiem. Šī aina braucējam klusi sažņaudza sirdi. „Anna!” viņam gribējās kliegt, lai atskan pāri sastingušiem purva klajumiem, bet viņam bija kā sapnī, kad gribas kliegt un nevar pār lūpām dabūt nevienas skaņas. Viņš noglabāja savu sāpju kliedzienu krūtīs, sendienām ieradis nevienam nerādīt savas bēdas.

Bet kas tad tas? No kūdras griezēju būdas, kuŗa ar savu velēnu jumtu bija paslēpusies pie vecas egles purva malā, nāca dūmi. Kas tur varēja būt? Un te jau arī sniegā bija iemītas pēdas. Atsējis zirgam galvu un atstājis to uz ceļa, Ragacis, brizdams pa dziļo sniegu, devās lejā uz būdu. Elpu aizturēdams, viņš apstājās pie mazām greizām durvīm velēnu sienā, kuŗu sniegs bija nomūrējis gluži baltu, apstājās, nedrīkstēdams iet iekšā, lai neizpostītu sev beidzamo cerību.

Iekšā, it kā pati sev, dziedāja maiga sievietes balss ar mazliet skumīgu liksmību:

Tētiņam mežā
Aug puisītis slepu,
Šūpuli kustina
Lācīts ar ķepu.

— Ak tu Dievs, Anna!

Aizķerdamies ar augsto kažoka apkakli zem velēnu palodas un nobrāzdams visas lāstekas, kuŗas tur bija sakrājušās, Ragacis līda būdā iekšā. Aiz pavarda dūmiem piecēlās Anna un stāvēja nolaistām rokām. „Tētiņ!” viņa iesaucās un sāka raudāt.

„Nu, nepinkšķi, nepinkšķi, palaidne!” Ragacis gribēja būt bargs, lai pats nesāktu raudāt.

„Ak tad tu neesi gan vēl to meitu diezgan norājis!” — no otra būdas kakta piecēlās kāds norūsējis stāvs ar rūzganu bārdu, kuŗu Ragacis aiz dūmiem nemaz nebija pamanījis. „Ir gan tēvs!”

„Nekas... nekas... es jau tāpat vien... Man jau pašam...” Ragacis teica, ar cimdu aizsegdams seju.

Anna piegāja un uzlika viņam roku uz pleca.

„Dūmi,” vecais teica vājā balsī, „dūmi...”

Tad Anna paņēma viņu aiz kažoka piedurknes un vilka viņu aiz pavarda un piespieda noliekties, kur uz sūnām un sausām lapām gulēja maza sārta sejiņa. Maigs un kautrīgs smaids atspīdēja veča cietā sejā. Tad viņu atkal pārņēma izmisums un kauns.

„Kā tad tu ... kā tad tu tiki ar sevi galā?”

„Tak jau kāds Dievs man palīdzēja,” Anna atbildēja liksmi, klusi priecādamās, ka bija atradusi sevī tādus spēkus un varēja to tēvam pateikt. „Kas tad zvēriem mežā palīdz? Un tad man palīdzēja šis labais cilvēks,” — viņa rādīja uz vīru, kuŗš atkal bija it kā pazudis aiz pavarda dūmiem, „divas dienas jau viņš mani te sarga. Viņš man atnesa malku un ūdeni, vārīja tēju un baroja no savas kules. Kad tu zinātu, tētiņ, cik viņš ir labs. Viņš man sēdēja klāt kā auklis.”

Ragacis līda viņam pretī caur dūmiem un spieda viņa roku.

Tas bija malkas cirtējs Ābolkalns. Viņš bija nācis uz darbu mežā un bija gribējis apmesties kūdras būdā, bet Annu ar bērnu bija jau atradis priekšā. Tā kā mājas bija tālu, viņš nebija varējis tos atstāt vienus. Viņš bija palicis viņiem par sargu un kopēju un gādājis par nevarīgo māti un bērnu ar to uzmanību un maigumu, ar kādu viņš bērniībā bija mācījies skatīties uz putna ligzdiņu. Šis gadījums viņā bija atmodinājis visu viņa vienkāršās sirds siltumu. Nē, bija jau gadījies, ka viņš mežā zem eglītes bija atradis mazus zaķēnus, kuŗi gulēja ierāvušies dzeltenā kūlā. Nekad viņš tos nebija aizticis. Viņus sargāja kāda maiga elpa. Kāpēc viņi vajāja šo jauno māti? Vai tad tas bija kāds noziegums, laist pasaulē bērnu? Viņš tak dabūja tad dzīvu dvēseli, ar kuŗu viņš ieies debesīs, kā mācītājs stāstīja. Želums un dusmas jaucās viņa krūtīs. Viņš vīstīja savas cietās dūres un bija gatavs pārmācīt nežēlīgo tēvu. Bet redzot, cik vecais bija satriekts, viņa bardzība izkusa pati no sevis, un viņi runājās kā labi draugi.

Viņi nekavējās vairs nevienu brīdi un brauca mājā. Ragacis novilka savu kažoku un rūpīgi ietina viņā māti ar bērnu. Pats viņš uzmeta uz pleciem zirga segu. Ābolkalns iemetās ragavu priekšā un brauca līdz par svētvakara viesi.

*

Līdz ar pārnācējiem Varaižos ienāca miers un svētvakara gaisma.

Māte no jauna apraudājās, kad, iztīdama bērnu no lakata, ieraudzīja, ka mazais tārpiņš bija ievīstīts meža sūnās un vītušās lapās.

„Tas nekas. Viņam būs cieta āda, izaugs stiprs vīrs. Kad tik vesels!” Ragacis teica kā jokodams, lai slēptu aizkustinājumu.

Kad māte un bērns bija nomazgāti un apkopti, visa māja atdzīvojās, kaktos bija priecīga čukstēšanās. Vecas sievas no kalpu gala, no viņšētas nāca pie bērna gultiņas un smaidīja sarukušām sejām, kuŗas lampas gaismā izskatījās kā tie dzeltenie savītušie āboli, kuŗus ziemas vidū izvelk no kādas skapja atvilktnes, un kuŗi izplata tik tīkami maigu vītušu smaržu. Bērni līda pie gultas klāt un gribēja ieskatīties mazā puisīša sejā. Viņi nojauta, ka viņiem uz to ir lielākas tiesības nekā citiem, jo tas nāca viņu pulkā un bija viņu nākošais rotaļu biedrs.

Vakarā runāja, kur Annu ar bērnu likt gulēt. Lielā istabā bija par nemierīgu. Vidus istaba, kur viņai bija gultiņa, stāvēja auksta.

„Lai viņa gul dibenistabiņā, manā gultā, tur pie rieŗa viņai būs silti,” Ragacis teica.

„Kur tad tu pats gulēsi?” sieva prasīja.

„Man lai ienes sienu un uztaisa vietu turpat zemē. Es gribu gulēt tam bērnam par sargu,” Ragacis teica. Viņam vēl tā kā gribējās pazemoties un izlīdzināties.

Tā darīja. Un Ragacis apgūlās savās smaržīgās cisās laimīgs kā stūrgalvīgs bērns, kad tas dabūjis pērienu.

Tak vēl viņš it kā ar kaut ko nebija mierā, grozījās savā sienā, kaut ko domāja un nevarēja iemigt.

Tad viņš piegāja pie mazā, nomelnējušā skapīša kaktā, izņēma no tā vecu ādas maku un sāka viņā ko meklēt, kamēr viņa cietie pirksti sataustīja zelta imperiālu, kuŗu viņš ilgi un skopi bija glabājis.

Viņš piegāja pie gultas un nolika to uz krēsla, kur dega svece vara lukturī, blakus Annas gaišai galviņai, kuŗa vēl gulēja vaļā acīm.

„Tas — mazajam lācītim,” viņš teica un noglaidīja viņas roku, kuŗa gulēja uz apsega.

„Vai, tēv, kam tu tā?” viņa saviebās atkal it kā uz raudāšanu.

„Nu, nu, kad tēvs ir dusmīgs, tad viņš ir dusmīgs, bet kad viņš ir labs, tad viņš ir labs.”

MEŽVIDOS

Pagājušā vasarā es klejoju pa Vidzemi un apstājos, kur man patikās. Diezgan vienmuļīgas man likās šīs mājas ar maziem vaļējiem lievenīšiem uz četriem greiziem stabiem starp retām ābelēm un nekoptiem ogu krūmiem. Vecās, omulīgās mājiņas, patumšiem, sešrūtainiem logiem, platām paspārnēm un nosūnojušiem salmu jumtiem, kur pie durvīm stāvēja balti noberzts trauku soliņš, cirvis paksī un izkopts aiz spāres, — bija nozudušas. Visur — pelēki skāidu jumti, gaiši logi un arī jau zināms dvēseles kailums. Nepievilcīgi man likās arī šie ļaudis, ar savu skarbo un neuzticīgo valodu, cieti ieslēgušies savā darbā un rūpēs, un dažu labu nakti es pārgulēju kādā nomaļā siena šķūnī vai pie ugunskura mežmalā zem večas egles, nolikdams galvu starp viņas grumbuļainām saknēm, kuŗas apkampa mani kā meža mātes rokas. Tā klejodams, es nonācu uz ceļa, kas veda uz manu dzimteni un kur pa ceļmalām man jau sāka uzziedēt dažas atmiņu puķes. Priekš daudziem gadiem te bija staigājis mazs pasaku puika un nometis pa sēklu graudiņam, lai atrastu ceļu atpakaļ. Daža sēkliņa bija izaugusi, citas bija aiznesuši putni, melnie, rijīgie liktenputni. Bet no šiem, bieži tārpju izgauztiem un vēja izplucinātiem ziediem es tomēr

pazinu savu ceļu uz dzimteni. Un it kā kādas iekšējās saules sasildīts, es ieraudzīju kalnā māju uz pazīstamas upes krasta. Pie viņas nebija nevienas saimniecības ēkas, viņa stāvēja viena pati zem veciem bērziem, kuŗi it kā sargādami lieca savas zaļās bārkstis pār viņas plato, nosūnojušo jumtu. Vienā pusē bija liels ar zāli aizaudzis pagalms un visapkārt svētdienas klusums. Šī māja mani tūliņ sev vilka klāt. Un kad es, nogriezdamiem gar mazo kalēja māju, kur sirms kalējs pūkainu bārdu un brillēm uz acīm uz sakņu trijkāja kādam zirgam apvīlēja nagus, — pa aizaugušām ratu sliedēm devos uz vientuļo māju, es redzēju, ka arī puķes un zāles, kas visapkārt kupli auga un ziedēja, viņai uzticīgi pieķļāvās. Lupstāji ar savām smaržīgajām lapām un suņu burkšķi ar saviem baltiem, irdeniem ziediem stiepās uz augšu, it kā gribēdami ieskatīties iekšā pa šauriem, patumšiem lodziņiem, kuŗi slēpās zem platām, ēnainām paspārnēm. Arī man bija tāpat. Papriekšu man gribējās pieiet klāt, tad ieskatīties pa logu un ieiet iekšā. Uz kāpis uz lielā plakanā akmens durvju priekšā, kuŗu kādreiz bija noberzušas gludu neskaitāmas kājas, es nospiedu sarūsējušo dzelzs durvju kliņķi, bet lielām plakanām naglu galvām nosistās durvis, kuŗas likās tepat kaltas šī vecā kalēja smēdē, — bija aizslēgtas. Pielicis delnas pie vaigiem, es piespiedos pie šaurā gala lodziņa un lūkoju ieskatīties iekšā. Puskrēslā tur stāvēja mazs, balti noberzts egles galdiņš, uz kuŗa bija dažas biezas, vecas grāmatas cietos ādas vākos. Pie sienām — veci koka soli. Mani apņēma brīnišķīga krēslaina klusuma burvība, klusuma, kuŗš sagrāba mani kā vējš, kas nāk no jūras. Un kad es, it kā noreibis, atņēmu seju no rūts, es dzirdēju tikai klusu upes burbuļošanu, domīgu un tālu ūdens valodu, it kā zem zāles, kuŗā es līdz ceļiem stāvēju, še plūstu kādas apakšzemes straumes. Tagad es pazinu šo māju. Tas bija vecs brāļu draudzes lūgšanas nams. Bet es tik viegli nevarēju no viņa aiziet. Man gribējās ieiet

iekšā, pasēdēt šai brīnišķā klusumā uz egles sola un uzšķirt kādu no šīm grāmatām, pie kuŗu nodzeltējušām lapas pusēm, kā aizmigušas bites, gan vēl karājās vecas brāļu draudzes dziesmas, kuŗas man klusi iedziedājās atmiņā. Es devos atpakaļ uz smēdīti un prasīju kalējam, vai viņš nezina, kur es varētu dabūt saiešanas kambaŗa atslēgu. Kalējs atbīdīja brilles uz pieres un savām lielām brūnām acīm cieši manī nokatījās, tad viņš uzticīgi pasmaidīja un teica, atslēgu viņš varot dot, viņa vecene jau esot tā kopēja un kambari šad tad izslaukot, kad esot kāda sanākšana. Bet ko es tur darīšot. Tur jau nekā neesot. Mācītājs gan vēl kādreiz atbraucot uz bērnu svētkiem, bet neviens no veciem sacītājiem vairs neesot dzīvs, ļaudis vairs neejot. Tas esot miris nams. Jā, agrāk gan... Bet atslēgu viņš man iedeva, un pēc brīža es sēdēju sacītāju istabiņā uz sola un šķirstīju vecu bībeli — tie svēti Dieva vārdi — kuŗi jau bija skanējuši no šīs vietas vairākām paaudzēm. It kā senatnes meklēdams, es uzšķīru pa lapas pusei vecā derībā. Man bija svešs bargais un nežēlīgais Jehova, kuŗa altāŗus slacīja ar asinīm un kuŗa nāsīm patika grauzdētu tauku smarža. Bet man patika tā lielā vienkāršā atklātība, ar kādu šīs vecās burvīgās rindas stāstīja par cilvēku dzīvi, neko neslēpjot un neko arī maziski netiesājot. Un šķirstot šīs nodzeltējušās lapas, man likās, ka pēc pilsētas smalkumiem un gardumiem es esmu ticis pie rupjas maizes, kuŗa, smaržīgām šķēlēm uzgriezta, gulēja manā priekšā. Jūdejas sievu slava piepildīja mani ar karstu un klusu maigumu, jo no dzīves gudrībām un morāles pantiem prāts arvienu atgriežas pie mūžīgi sievišķā, kā vērsis, kuŗš sabādījis lūpas uz rugājiem, uziet beidzot uz āboliņa. No jauna es izlasīju stāstu par Raeli un Leu, un kā sulīgas oranžas starp saulē apgruzdušām lapām es uzgāju vecās dziesmas par Zulamīti. Vasaras nemiers mani atkal cēla kājās. Es vēl izgāju caur lielo saiešanas istabu, kur bija tikai tukšas solu rindas, kaktos nokaltuši bērziņi

un zem nomelnējušiem griestiem klusa sīkšana, it kā aizgājušu dvēseļu sērīga dziedāšana. Es aizslēdzu durvis un izgāju ārā, nezinādams kur iet.

Es aizgāju aiz bērziem, kur ziedēja nokalne. Viegls vējš bija pacēlis gaisā pūkainos pieneņu ziedus, kuņi staroja visapkārt uz noziedējušiem kātiem smalkāki kā zīds un, vējā irstot, papildīja gaisu kā ar sniegu. Nejauši ierauts šai kustībā, es griezos uz upes pusi, uz kurieni lēni virzījās baltais ziedu padebesis — miljoniem sēkliņu, kuņas daba savā auglības priekā izšķērdīgi kaisīja visapkārt. Baltas ziedu pārslas, nepieskardamās ūdenim, slīdēja pāri uz otru krastu, vietām pilnīgi aizsegdams upes tumšo līmeni. Kāda auglības misterija! . . .

Bet otrā pusē aiz rudzu lauka, kuņš, iedams uz augšu, zilgani vilnīja aiz robainiem krasta krūmiem, stāvēja jauna skaista māja, kuņas logi spīdēja caur dārza kokiem. Tālāk, puszvilus atspiedusies pret tumšu egļu mežu, kuņš no vienas puses cieši pienāca klāt pie mājas, gulēja veca rijiņa. Mazs sešrūtais lodziņš vienā galā norādīja uz seno dzīvojamo istabu. Es skatījos pāri uz otru krastu, uz kurieni gāja pār upi dēļu laipas, un domās man grozījās nupat bībelē lasītie vārdi: Viena sieva ir kā laiva ar maizi, kuņa nāk pār ūdeņiem bada laikā . . . Es devos pāri laipām, cerībā atrast tur priekšā gādīgu saimnieci, jo diena jau slīdēja uz vakaru un man gribējās ēst.

*

Šais mājās es arī atradu, ko gaidīju. Istabā bija tāds pats kluss un pietveicēts gaisks kā ārā. Saimniece, kupla un krāšņa sieva, gaišiem matiem ar sarkanzeltaina kviešu salma atspīdumu, platā, vaļējā rozā jakā, patlaban cepa plāceni, jo bija sestdienas diena. Viņa lika man atsēsties, un es skatījos, kā kustējās viņas brūnās rokas, sagatavojot vienādus, plakanīgi apaļus plāceņus, un kā rožaini vizēja viņas kailie elkoņi, ejot ar maizes lāpstu uz krāsni un atpakaļ. „Kā

laiva ar maizi..." man ienāca prātā. Maza meitene plāniem baltiem linu matiem un pakausī cieši sasietām mazām bizītēm, kuŗas nemitīgi grozījās uz visām pusēm, lika uz līzes mīkstas kļavu lapas, kuŗas krāsni apsvila, izplatīdamas vieglu, saldu dūmu smaržu. Nepagāja ne piecas minūtes, kad es jau biju iedzīvojies šai lauku istabā, kur puķes smaidīja uz logiem un krāsns mute deva tik platu un omulīgu labdienu. Bērni man nāca klāt un sniedza savas mazās rokas, pirkstu gali tiem bija sarkani no lauku zemenēm un it kā kalendārā rādīja saldo vasaras laiku. Vēca māmiņa, kuŗa iznāca no dibenistabas, bīdīja man viņus klāt un teica: Sit nu ciemiņam sauja, edz, sit nu sauja! Viņas iedzeltenā sejā bija daudz sīku krunku, bet kad viņas ap acīm savilkās smaidā, tad pa šīm krunciņām izplūda tik daudz siltu staru, ka negribējās vairs nekur iet. Viņa tūlī man prasīja, vai es tālu esot nācis, vai kājas neesot nokusušas un vai man negriboties ēst? Tā bija vēca mājas saule. Viņa vairs nevarēja neko darīt. Viņa varēja vairs tikai sildīt. To visi juta. Kad bērni nodauzījās, viņi negāja vis pie mātes, bet spieda viņai galvu pie ceļiem. — No lauka pārnāca saimnieks, liels, plecīgs vīrs, kuŗš noskatījās uz visu no augšas ar mazliet nievājošu un labsirdīgu skatu, kā tas jau pie šādiem milžiem parasts. Viņš lika mani mierā un pat noņēma it kā man par godu cepuri no galvas, ko laucinieki dara tikai tad, kad sēstas pie galda vai iet gulēt.

Mēs drīz iedraudzējāties un sākām runāt. Es dabūju zināt, ka šīs mājas saucot par Mežvidiem. Agrāk te esot bijuši lieli meži. Viņa vecā māte tepat rijā esot nositusi vilku. Viņa sēdējusi krāsns priekšā un auklējusi bērnu. Pa vaļējām durvīm ielēcis vilks. Šī paķērusi šķedēnu un devusi pa galvu. Apvēlies vien. Stipra sieva bijusi. Toreiz vēl dzīvojuši rijā. Zāģis jau tiem baļķiem neesot pieskāries. Viņa esot celta ar cirvi vien un nezin kad celta, veci ļaudis tādu viņu esot ieraudzījuši un tādu atstājuši. Viņa

tēvs, vecais Koklēns, esot to istabu galā pietaisījis klāt. Viņš esot bijis liels brāļu draudzes runātājs. Agrāk no malu malām nākuši pie viņa klausīties. Nu jau esot Dieva priekšā abi ar māti. — Kas gan bija šī vecā mājas saulīte, kuŗa gaŗāmejojot šim lielam vīram, gluŗi kā mazam puisītim, noglaudīja pieri? Tā varēja rīkoties tikai māte. Jeb viņa to darīja tikai aiz vecuma nespēka, nevarēdama neko vairāk izdarīt, kā tikai glāstīt. Jā, varbūt, ka dziļā vecumā sievietes maigā dvēsele izpaužas vistīrāk un vispilnīgāk. Bet es negribēju vairāk prasīt, nekā man stāstīja. Saimniece lika uz galda siltas karašas, noberzdama ar delnu apgruzdušās kļavu lapas. Rūpīgi izstiepusi lūpas, uz kuŗām vēl bija manāms vasaras maigums, viņa nopūta brūnos miltu putekļus no apakšas un piesita pie garozas, lūkodama, vai tā diezgan cieta. Uz virslūpas tai bija balta miltu svītra, un viņai nebija laika to noslaucīt. Bet plācenis ar svaigu sviestu un saldu pienu mums gāja pie sirds. Vakarā saimniece ar palagiem un segām uz rokas pavadīja mani uz rijas kambari gulēt, jo istabā būšot par siltu.

Viņa man uztaisīja gultu, lielu, vecu Noāsa šķirstu, kas stāvēja kaktā pie baļķu sienas, tad jokodama pajautāja, vai man nebūšot bail no vilka, un aizgāja, atstādama uz krēsla aizdedzinātu sveci. Ar savām sievišķīgām kustībām viņa bija ienesusi lielā, zemā istabā ar vēsu zemes kulu tik daudz dzīva gaisa, ka viņa man nelikās vairs ne tukša, ne drūma. Es atlaidos uz vēsiem linu palagiem, skatījos sienā un domāju . . . par vilku. Tīri neviļus man bija par viņu jādomā, skatoties uz lieliem, apaļiem, nomelnējušiem priežu baļķiem, kur tikai pie zariem bija redzami rupji cirvja cirtieni. Kā no biķeŗiem veclaiku muzejā var pazīt vīrus, kas no viņiem dzēruši, tā no šīm vecām baļķu sienām es varēju pazīt tos vienkāršos stipros cilvēkus, kas še kādreiz dzīvojuši. Viss še bija celts it kā uz mūŗību, kuŗai arī viņi negrozāmi ticēja. Kad mācītājs cirkulī šķīŗoties teica: „Ar Dievu,

ar Dievu, uz redzēšanos debesu valstībā,” tad mūžība bija turpat vai ar roku pasniedzama, un eņģeļi, gaŗām skrienot, aizskāra ticīgos ar spārniem... Tā domādams, es iegrimu arvienu dziļāk vecā gultā, kuŗā bija daudz smaržīga siena un skostu. Viņai varēja uzticēties, jo arī viņa bija tā taisīta, ka vēl tagad visstiprākā vētrā varētu izturēt ceļojumu pār okeanu.

*

Vecais Koklēns... vecais Koklēns... es otrā rītā aiziedams domāju, apstājies upes vidū uz laipām. Mazas zivtiņas bāza galvas ārā no ūdens, šad tad atvērdamas savas sārtās žaunas un noķerdamas kādu miegainu odu, kuŗš bija saulē iesnaudies uz tumšā līmeņa. Pa krūmiem, purinādami spārnus un sakustinādami koku lapas, lodāja mazi putniņi. Viss bija pilns dzīvu skaņu un nebeidzamas kustības. Šī ieleja bija kā radīta laimīgiem cilvēkiem. Un kā upē paliek sliede no laivas, kuŗa nozudusi aiz krasta, ieiedama kādā citā ziedošā līcī, tā še bija vēl jauzama kādas aizgājušas dzīves mirdzošā sliede. Es uzgāju atkal augšā pie saiešanas nama un satiku veco kalēju, kuŗš vestē un baltā krekļā svētdienas mierā sēdēja uz plakanā akmens durvju priekšā. Viņš pīpēja mazu pīpīti. Acīmredzot viņš šeit atpūtās, skatīdamies pār kluso aizmigušo pagalmu uz bērzu birzēm un vasaras mākoņiem.

„Jā,” es teicu, „no šejienes jums rādīja ceļu uz paradīzi.”

„Ak, ko nu par paradīzi, kungs. Tāpat vien jādzīvo,” vecais atbildēja, vērsdams uz mani skumju skatu, acīmredzot citādi saprazdams manas domas. „Tas paradīzes koks vis neaug mūsu zemē un nav tā ar’ vis iestādāms. Lielinieku laikā jau te nāca un runāja un stāstīja. Es jau domāju, ka man ar labāk būs! Kas nu deva? Vēlāk tos pašus vienīgos zābakus, kas

man bija, es glabāju zem cisām kājgalī, lai nenoņem, un staigāju koka tupelēs.”

„Jā, bērzi, priedes, egles, paegli, tie mūsu koki. Un tie aug bez stādīšanas. Nu, sakiet, krusttēv, vai tad labāki nebija tie vīri, kas ar liliņām apsēja debesu lauku un ļāva dzīvot, kā sirds liek? Nu, tie brāļu draudzes sacītāji?”

„Ak tie saku veči, ernūteri? Jā, tie bija spēka vīri, varenī runātāji un — grēcīgi cilvēki. Lūk, kā tas pats vecais Koklēns, es jau viņu labi pazinu, tas guldīja sev blakus divas sievas, abas māsas.”

„Taču ne laulātas?”

„Tā viena bija laulāta. Bet viņš jau pats bija sacītājs un mācītājs, viņam jau laulātāja nevajadzēja. Tā teica, vienā vakarā saņēmis abām rokas kopā, nobučojis vienu un otru un teicis: Nu jūs abas — māsas un līgavas.”

„Bet kā tad tas viss nāca, kā gadījās?”

„Nu, nez', vai viņš pats to maz zināja. Viņš bija karsts cilvēks un visu darīja kā apmulsumā. Nu skaties, rubenis ar' mežā, kad viņš sāk rūkt, tad viņš tā apmulst, ka nekā vairs nemana, viņam var pieiet klāt, var nošaut, viņš ir pagalam. Tā viņš ar'. Kad viņš saiešanā sāka runāt, tad skatījās visiem pāri tādām savādām acīm, un laikam pats nezināja, kur atrodas. Un kur viņš ņēma tādus vārdus! Tie nāca kā viena svelme, kamēr viņš pats sāka raudāt, un visi raudāja. Viņš bija karsts cilvēks, tik ne uz ļaunu.”

„Nu, ko tad ļaudis teica?”

„Ļaudis — neko. Sākumā ar' jau neviens nekā nezināja. Viņi jau vieni paši vien dzīvoja tur, Mežvidos. Kas nu viņam ar' ko pārmetu! Koklēns jau bija labs cilvēks. Ja viņam bija, viņš nevienam nekā neliedza, viņš visu atdeva. Ko tur teikt? Kad viņš Madi apprecēja, tad Liene bija vēl gandrīz bērns, un Lienī precēt viņš nevarēja. Mājā viņam bija vajadzīga saimiece. Bet abas māsas bija tā saradušas, ka viena bez otras nevarēja dzīvot. Kā Madi aizveda uz

Mežvidiem, tā tas meitēns tepat no Aizupjiem katru vakaru sāka tur iet un tur palika. Mājā jau ar' viņai nekāda dzīve nebija. Tēvs bija dzērājs, māte nomirusi. Pie Koklēna viņa atrada māju, tāpat kā, eku, putniņš atrod ligzdu. Un kur māja, tur mīlestība. Vai tad pēc maizes ar' iet uz otru sētu? Tādās lietās jau tās meitenes ar' nav bez savas vainas. Viņas jau skatās uz mīlestību kā bērns uz maizi."

Tad kalējs ievilka dažus dūmus no savas pīpītes un, drusku padomājis, teica: „Nu, tā Made jau ar' tik kūts bridēja vien bija. Zem ūdens nēšiem, zāļu nastām, jā, tur viņa bija laba. Ne viņa mācēja dziedāt, ne lūgšanas skaitīt. Darbu — to viņa prata. Viņa gāja kā lācis, acu nepaceldama. Bet Lienei bija skaista balss, un saiešanā viņa pirmā uzņēma dziesmu. Kad Koklēns runāja, viņa sēdēja kambarī uz priekšas sola un acu no viņa nenolaida. Reiz nez' kā man tur ievajadzējās, vienā rītā es aizgāju uz Mežvidiem. Ieeju istabā, redzu, saimnieks, nostādījis abas māsas sev līdzās uz ceļiem ar seju pret logu, skaita pātarus. Liene vientiesīgi un sirsnīgi skaita līdz, bet Made tik tāpat vien kustina lūpas. Te uzreizi Made paskatās pa logu un iekliedzas: „Veļ, maitas, cūkas atkal rudzos!” un pa durvīm laukā. Tāda viņa bija. Bet jauno māsu viņa ļoti mīlēja, jo laikam jau redzēja, ka viņai bija viss tas, kā pašai trūka un bez kā viņa ar' nevarēja dzīvot. Tāpēc ar' visi trīs satika ļoti labi. Beidzot tomēr citi tēvi bija pamanījuši. Un nu vienā svētdienas rītā nāk un ņemas šo norāt un pamācīt. Koklēns noliek bībeli uz galda, atspiežas uz viņas ar delnu un prasa: „Vai jūs šai grāmatai ticat?” — „Jā,” šie atbild. — „Nu sakiet, kā tad Jēkabs sev ņēma divas sievas, Leu un Raeli? Un Jēkabs tak bija Dieva vīrs.” Nu šiem ar' nav nekā ko sacīt. Un, jā-saka, tā jau bija, citas grāmatas jau toreiz nebija, kā vienīgi bībele. To jau ņēma visi par paraugu. Vai Koklēnam tur varēja pārnest? Bet beidzot šie saka: „Nu, kā tad būs? Viņa tak nav tev laulāta sieva un

nevarēs tev dot bērnu?” — „Nekas,” Koklēns saka, „mīlam Dievam ar’ ir — puķes un augļu koki. Lai viņa zied man par prieku.” Un tā tas bija. Madei bija pieci bērni, trīs dēli un divas meitas. Bet viņa jau gan gādāja tiem bērniem vairāk tikai par vēderu. Liene mācīja viņiem grāmatu, mācīja dziedāt un salikt rokas. Viņa jau bija tā mājas dvēsele. Un, jā-saka, bērni viņu mīlēja vairāk kā savu īsto māti.”

Un klausīdamies vecā stāstā, es domāju: Cik brīnišķīga ir cilvēka sirds! Kā tur zilā ticības puķe un reibinošais mīlas zieds bieži aug no vienas saknes un kopā savij ziedus un lapas...

SUŅU DĀRZS

Ierēdnis Putniņš, atmozdams no miega kādā vasaras rītā, grozīja galvu uz spilvena, it kā gribēdams no kā atsvabināties, atvēra acis un nopūtās. Viņš bija redzējis nepatīkamu sapni. Viņš bija bijis tā kā viesībās, kur bija daudz skaistu un patīkamu cilvēku, un piepeši pamanījis, ka stāv viņu vidū kails, pelēkā kreklā, kaunīgi spiezdams rokas pie ceļiem... Vaļā acīm viņš palika gultā, jo bija svētdienas rīts, un ieslīga skumjās. Viņš jutās it kā pievilts. Vai tad viņš nebija varējis ko labāku sapņot? Arī sapnis viņam rādīja to pašu nabadzību, kādā viņš dzīvoja, tikai vēl nožēlojamāku un kailāku. Klusas skumju trīsas viņam izgāja caur dvēseli, iedomājoties šo cilvēku, kuŗš, it kā lūgdams, it kā slēpdams, spieda rokas pie ceļiem. Un šis cilvēks — bija viņš pats. Nevienas priecīgas domas nebija viņam prātā, un tikai putnu čivināšana, kuŗa atskanēja no āra, atgādināja viņam, ka ir maijs un aiz loga stāv svētdiena ar savu zelta gaismu. Viņš pārlaida acis pār ierastām lietām: pie sienas karājās mētelis nodilušām vīlēm, kāktā uz pīteņa krēsla izspiestu

dibenu gaidīja mazgājamā bļoda. Viņš piecēlās un sāka mazgāties. Sētā atskanēja leijerkaste, un skaņas kā mīksti glāžaini burbuli piepildīja viņa ausis.

Dzērdams jau atdzisušo tēju, kuŗu kalpone viņam bija nolikusi uz galda, viņš piegāja pie loga. Leijerkaste tagad skanēja kaut kur otrā sētā. Vecmodīgās skaņas aizvijās kā bālas novītušas rožu vītnes un sērīgi aicināja kaut kur prom. Būtu jāaiziet — bet kur? Naudas viņam nebija. Viņš bija mazs ierēdnis, reģistrators kādā ministrijā, un jau trīs gadi sēdēja aizdurvē pie ienākošo un izejošo rakstu grāmatas. Durvis, kuŗas aizvien bija vaļā, sadalīja kanceleju divās daļās, un mašīnrakstītāja Mirdza Lapiņa smaidīja viņam tikai ar vienu vaigu, kamēr darbvedim, kuŗš sēdēja viņai taisni pretim, piederēja viss viņas smaids.

Spožā saules diena tomēr viņu vilināja ārā, un viņš sāka meklēt pa savām kabatām, vai tur nav paslēpies kāds naudas gabals, kaut gan labi zināja, ka vakar bija atdevis kalponei beidzamos santīmus priekš brokasta maizes. Caura kabata nabaga ļaudīm dažreiz izpilda krājkases vietu, un, aptaustīdams savu vestes stūri, Putniņš tur tiešām pamanīja kaut ko cietu. Tas bija spožs jauns divlatu gabals, kuŗš bija aizslīdējis aiz oderes un paslēpies tur, kā svētdienas gaidīdams. Putniņš priecīgi paķēra cepuri un steidzās ārā. Klusi uz pirkstu galiem viņš pagāja gaŗām saimnieces istabai, bailēs, ka atvērsies durvis un viņās parādīsies Cipstiņa kundzes varenais dubultzods un ne mazāk varenās krūtis, kuŗas droši varēja noturēt paplāti ar visiem tējas traukiem. Ejot gar Cipstiņa kundzes durvīm, viņa soļi arvien palika klusāki, jo viņš bija par diviem mēnešiem īri parādā. Ko viņš gan varētu teikt, ja tā draudoši pagrieztu pret viņu savas krūtis un teiktu: „Aber, Putniņa kungs, kā būs ar maksāšan?” Viņam turpat uz vietas būtu jāsabirst putekļos. Šoreiz nu viņš bija laimīgi gaŗām un stāvēja uz ielas saules spožumā. Svētdienas klu-

sums un gaisma gulēja pār pilsētu. Pa ielu pastaigājās dūjas, staipīdamas spārnus. Un arī Putniņš juta, ka viņam nekur nav jāsteidzas. Sabāzis rokas kabatās, viņš gāja staigāt. Viņš nevarēja iet uz bulvāra, jo viņa drēbes bija pārāk nodilušas un viena zābaka zole it kā smējās, tāpēc viņš nogriezās uz kluso, nabadzīgo Latgales priekšpilsētu, ar prieku aplūkodams visu, ko ieraudzīja, vai tas bija zābaku pāris brūnām pazolēm kurpnieka bodītes logā, vai bārddziņa izkārtne, kur bāls kā krīts bija uzzīmēts jauneklis, gredzenā sagrieztām ūsām. Viņš apstājās pie kāda maza modes veikala, kur taču nekā nebija ko redzēt. Logā bija izkārtā tikai balta vienkārša kleitiņa izstieptām rokām, bet viņam likās, ka šais izstieptās rokās ir svētdienas gaviles. Tad viņš gāja gar sakritušām sētām, kur caur satrunējušām sklandām spiedās cauri dzeltenes un vārpu zāle, gar vaska dzeltenām mājiņām, kur kāds koks durvju priekšā šad un tad noglaudīja viņu ar savu silto ēnu. Pār namu jumtiem blakus sarkanai katoļu baznīcai pacēlās daži lieli zaļi koku kupoli. Caurspīdīgā gaisā viņi izskatījās kā tie vieglie baloni, kuŗi līdz ar pavasari parādās uz bulvāra. Tur bija Suņu dārzs. Pagājušā pavasarī viņš to bija nejauši uzgājis, klejodams pa Latgales priekšpilsētu. Tur bija vecas, krāšņas apses, krūmi un zāļu klajumi, kā dabā. Kājas vēl šur un tur atdūrās pret zemē iegrimušiem kapu akmeņiem un krustu galiem, jo agrāk še bija bijusi kapsēta. Te apakšā gulēja veselās paaudzes, nogrimusi pilsēta, kuŗa jau daudz gadu gaidīja eņģeļu bazūnes. No sākuma viņš nesaprata, kas te ir. Kāds zaldāts, svilpodams un ar spiniņu sizdams sev pa zābaku stulmiem, gāja viņam gaŗām, aukles bīdīja bērnu ratiņus.

„Kas šis ir par dārzu?” viņš jautāja kādam gaŗāmgājējam.

„Tas ir Suņu dārzs,” viņš atbildēja, sašķiebdams muti.

Vārdi, kuŗi nāca no šīs šķībās mutes, skanēja nie-

vājoši, un Putniņš tūliņ noprata, ka nomaļais dārzs, kur vēl varēja atrast vientulību un vienkāršu, neuzpostu dabu, nebija vis domāts izredzētiem. Tas bija īsts tautas dārzs, jo vai gan citādi tā viņam būtu devusi šo vārdu ar savu īpatnējo, skarbo humoru, kuŗš te īstenībā griezās pret viņu pašu. Pat akmens krustu gali, kuŗi vēl spiedās šur tur ārā no nomītās zemes kā rokas, kuŗas vēl grib noskaitīt lūgšanu vakara saulei, netraucēja nosaukt šo vietu par Cūku dārzu, kā viņu vēl citādi sauca, it kā apliecinot, cik mazvērtīgs ir viss, kas pagājis...

Nabaga Putniņam bija žēl šo miroņu, kuŗi tak gulēja savos kapos ar seju uz augšu, it kā cerēdami, ka viņu tukšās acis vēl sasniegs kāds līdzjūtīgs atmiņu stars, bet viņi tur gulēja tikpat aizmirsti kā viņš savas mēbelētās istabiņas šķirstā... Tā domādams, viņš klejoja pa dārzu un piepeši uz kāda sola ieraudzīja Almu, bēgļu meiteni, ar kuŗu bija gadu atpakaļ iepazinies, no Maskavas šurp braucot. Viņam toreiz bija bijis līdz maisiņš kaltētas maizes, un viņš bija ar to dalījies, varbūt saņemdams vairāk, nekā dodams, jo meitene tam pieķērās ar bērna uzticību. Viņš bija laimīgs, ka viņam bija ar ko dalīt savu garozu, jo nebija neviena, kam viņš būtu vajadzīgs. Viņa vecāki bija miruši Krievijā, viņš brauca uz dzimteni viens.

Viņa sēdēja uz sola ar nodrūdējušu seju. Rokās viņai bija brangs bērns, apaļiem vaigiem un mīkstām, mazliet izstieptām lūpām, kuŗas viņš bija savilcis it kā uz svilpošanu. Un nezin kāpēc viņam ienāca prātā nezin kur dzirdēta pasaka par velna bērnu, kuŗš svilpo, kamēr aukle, bārene, raud un dzied, veltīgi pūlēdamās viņu iemidzināt.

Auksts vējš dzenāja sarkanziļus padebešus, kuŗi krāvās virsū saulei, kas bija jau kaut kur nozudusi un tikai pa mākoņspraugām raidīja uz augšu savu staru kvēli. Meitenes seja bija zila, nosalusi.

Viņš piegāja tai klāt, viņš kaut ko teica, un viņa

kaut ko atbildēja, bet savāda kautrība, kuŗa bija radusies pa šiem pāra gadiem, stājās viņiem starpā. Varbūt tur bija vainīgs arī vēsais pavasaŗa vējš, kas Putniņam plānos svārciņos neļāva ilgi uz vietas kavēties. Viņš ātri atsveicinājās un aizgāja. Tik to viņš atcerējās, ka viņa kalpojot kaut kur pie bērniem un šad un tad atnākot uz Suŗu dārzu.

No tā vakara kaut kas viņu vilka šurp. Viņš nāca, sēdēja uz sola, skatījās, kā bērni spēlējās, acīm aptaustīdams nelīdzenos pakalniņus, it kā gribēdams saskatīt nozudušās kapu kopas, — bet meitenes nesatika . . .

Piepeši kas nepatīkams satrauca viņa atmiņu pavedienu, kāda ēna.

Viņš pamanīja, ka viņam klaiņo pa priekšu netīra vecene mazām kleinām kājiņām, ar skala grozu uz rokas, kuŗam bija uzmesta pelēka lupata. Uz pleciem viņai mētājās kāda nodriskāta ādiņa, kāds nožēlojams, žurku apgrauzts boā, notrusušu spalvu, kuŗa vietvietām bija pilnīgi izgājusi, atsegdama taukainus plankumus. Ar savām likām izļodzītām kājiņām tā veicīgi, veicīgi kūrās viņam pa priekšu, kā viņa nelaimes un nabadzības ēna. Viņa gaišā sajūta aptumšojās, un viņam atkal nāca prātā viss, ko viņš pa pēdējiem gadiem bija pārdzīvojis . . .

O, viņš kādreiz bija pazinis labākas dienas.

Viņa tēvam bija piederējusi fabrika. Viņš bija beidzis vidusskolu un dzīvojis bezrūpīgu dzīvi. Augstskolā tēvs viņu nebija gribējis sūtīt. „Priekš kam tev studēt? Mēs esam bagāti cilvēki. Vai tev tas vajadzīgs?” Kaŗa laikā fabrika bija evakuēta uz Krieviju, tur viss bija gājis bojā. Viņš bija izbaudījis nabadzību un badu un pie visa pieradis, bet, braucot netīrā vagonā, viņš nebija varējis bez riebuma apēst gabalu maizes. Viņš viegli panesa visu, ātri ar visiem iedraudzējās, bet kāds riebums it kā sargāja viņu no dzīves. Viņš būtu ticis uz priekšu arī kancelejā, ja būtu pratis, kur vajaga, muguru liekt, bet, kad vi-

ņam vajadzēja izteikt pakalpīgu glaimu savam priekšniekam, kaut kas viņam aizžņaudza rīkli. Un tā viņš palika savā aizdurvē, kur ar vienu vaigu viņam smaidīja Mirdza Lapiņa, bet otrā pusē bija siena.

Tāpat viņam bija ar Ainu. Viņi bija kā vajāti bērni, kuņiem pietika ar to, ka viņi draudzīgi varēja paskatīties viens otram acīs. Viņu mīlestībai trūka saules un gaisa.

No Krievijas braucot, bēgļu vilciens ilgi stāvēja lauku vidū, kādā mazā stacijā. Bija zināms, ka viņš sāks kustēties tikai pēc dažām stundām. Vasaras diena gāja uz vakaru. Viņi nošķīrās no citiem kā divi, kas meklē vientulības, un sāka iet pa lauku ceļu. Netālu no upes krasta, starp kokiem, kuņus ķēmīgi bija sakropļojušas ugunsgrēka liesmas, bija kādas nodedzinātas grāfa pils drupas. Ap drupām, kuņas bija pilnas rožainas vakara gaismas, kā skumjā pasakā stāvēja ogļmelni koki, strupiem, apgruzdušiem zariem. Viens vienīgs koks pašā rindas galā, kuņš bija bijis lokanāks par citiem, bija izglābis savu zaļo galotni. Zari vēl tagad it kā šausmās skrēja uz to pusi, uz kuņu bija gājušas liesmas, un no viņiem vēl varēja redzēt, no kuņas puses bija nācis vējš. Ugunsgrēka šausmu aina vēl tēlojās šos izkropļotos zaros. Bet iekšā bija vēl veselas sienas, uz kuņām bija palikušas gleznu zīmes, kas kādreiz bija rotājušas šīs zāles un istabas. Brīnišķīgs klusums bija šai atstātā vietā, kuņu kā melni milži sargāja apdegušie koki. Pa augstiem logu caurumiem kā rāmī spīdēja lēzni upes līči vakara spožumā. Kaut kur klusi elsoja harmonika. Alma bija atspiedusies pie kāda pīlāra un skatījās uz upi lejā, it kā tiši kavēdamās šai klusumā, kuņš kļuva ap viņiem tik ass un salds.

Bet viņš nevarēja tai pieiet klāt un to noskūpstīt, kaut gan viņa varbūt to gaidīja. Kaut kas viņam aizžņaudza rīkli. Viņu kavēja skrandu smaka, kuņas viņi bija ģērbusies, un šis posta gaiss, kas bija visapkārt. Viņš klusi spieda tai roku. Un viņi gāja atpakaļ

uz staciju kā divi līdzcietīgi un viens otram palīdzīgi ceļa biedri...

Vecene iemeimuroja kādā sētā, un Putniņam pre-tim jau vizēja Suņu dārza zaļie koki vasaras spožumā.

*

Putniņš staigāja pa dārzu, apstājās pie soliem, kur sēdēja aukles, ciešāk ieskatījās jauno meiteņu sejās. Almas nebija. Bet svētdienas klusums un spožums un jauno lapu drebēšana piepildīja viņa sirdi ar laimīgām jūtām. Katoļu baznīcā dziedāja, ērģeles dūca, visapkārt šūpojās zaļas koku galotnes. Koku neapzi-nīgā, bet jaužamā līksmošana pārgāja arī uz Putni-ņu. Viņš vēl gribēja paieties uz pareizticīgo kapsētu, kur bija daudz gaišu liepu un ošu, kā to jau no tā-lienes varēja redzēt. Zaļš maija vilnis gavilēdams vē-lās pilsētā iekšā un atsītās pie viņas sarkaniem un pelēkiem jumtiem.

Viņš apstājās pie krievu baznīcas, kur pulciņš ziņ-kārīgo patlaban sagaidīja kāzu braucienu. Divi balti zirgi viegli nesa karieti. Kučierim bija spalva aiz ce-pures, un pie pātagas plīvoja lenta. Viņš stāvu aptu-rēja zirgus. Ļaudis sabāza galvas kopā un sačukstējās. No karietes izkāpa līgavainis, skaists vīrs, sarkanu bārdu, gaŗos melnos svārkos un spožos lakādas zāba-kos līdz ceļiem, un, noliekdams ieelļoto galvu, gai-šiem kopā salipušiem matiem, pasniedza roku līgavai baltā šķidrautā. Ļaudis pašķīrās un atkal sakļāvās aiz viņiem. Daļa iegāja līdz baznīcā. Kāds pieskārās pie viņa rokas. Alma!

„Labdien! Kā jums iet?” viņa jautāja un skatījās viņā starojošām acīm.

„Labi. Es dzīvoju no citu prieka,” — viņš teica, pamezdams ar galvu uz kāziniekiem, kuŗi patlaban nozuda baznīcā.

„Es arī šē piestājos, lai redzētu kāzu braucienu.”

„Bet nu man ar' ir prieks, ka es jūs satieku,” — Putniņš silti saņēma viņas rokas.

„Nopietni!” — viņa apjukusi teica un smaidīja, parādīdama daudz baltu, apaļu zobu, kuņiem viņas mute likās par mazu, viņa nekur nevarēja noslēpt savu smaidu.

„Es gribēju ieiet kapsētā...”

„Labi, iesim,” Alma teica. „Kungi ar bērniem aizbrauca uz jūrmalu, šodien es visu dienu esmu brīva.”

Ejot Putniņš no sāniem to klusi aplūkoja. Viņas vaigi bija it kā gaišāki un apaļāki, un viņas svaigā mute bija kā šķēlums ābolā. Nekad viņš to nebija redzējis tik skaistu. Viņai bija gaišas drānas un rokā grāmata, kuŗu viņa, iziedama pastaigāties, bija paņēmusi līdz, ko kavēties kādā dārza stūrī. Viņš paskatījās uz vāka: Poruka dzejas. Viņš lūdza, lai viņam iedodot paskatīties, viņam uznāca vēlēšanās paturēt rokā lietiņu, ko viņa bija glabājusi. Viņa tam to neliedza.

Tagad, kur viņš gāja tai blakus, acīm glāstīdams viņas augumu, tā viņai nebija vairs vajadzīga, jo grāmata ir jaunu meitu sargs, nevainības zīmogs, intelliģences zīme. Grāmata rāda, ka meitene staigā ar labām domām, viņa pasarga to no uzbāzīgiem pielūdzējiem un pie reizes palīdz vieglāk iesākt sarunu.

Viņi iegāja kapsētā. Zaļa krēsla, veci koku stumburi, kapi un krusti. Šur un tur uz kāda zeltīta kapa uzraksta drebēja saules stars, kuŗš bija izspiedies caur dzīvo lapu biezokni, kas no augšas pilnīgi apsedza kapsētu. Šur un tur krēslas zaļā dziļumā iedegās kāds sarkans zieds.

Kādēļ gan mīlētāju soļi kavējas pie kapiem? Vai viņi še meklē mieru savām sakarsētām jūtām, vai iznīcības tuvums dod tām jaunu spēku?

Bet kapsētā nebija miera, viņā bija apmetušies milzīgi vārnu bari, kuŗas te, šausmīgi ieķērkdamās, pacēlās gaisos, te, melnos spārnus smagi plūksinādama, krita atpakaļ saulainās koku galotnēs kā izmīsušas, nosodītas dvēseles.

„Ja man būtu plinte, es še nāktu vārnas šaut,”

Putniņš jokoja. „Te ir kāda biedrība, kuŗa maksā piecdesmit santīmu par katru nošautu vārnu. Tā es nopelnītu daudz naudas un paliktu ļoti bagāts. Tad es apprecētu jūs, un mēs dzīvotu laimīgi.”

„Nopietni?” — Alma jautāja un smējās.

Tad viņi klusēdami staigāja gar kapiem un lasīja zeltītos uzrakstus uz krustiem un pieminekļiem.

Ar cienību un svaru, pušķoti visjaukākaiem tiku-
miem, še bija nogremdējušies mūžīgā mierā visi, kas
bija iedzīvojušies mantā un godā. Bet nabadzīgo kapu
kopas jau sen bija nomītas un ar zāli aizaugušas.

Viņi apstājās pie zemē iegrimušās marmora plāk-
šnes, ko ievija kapu mirtes. Ar zelta burtiem, kuŗos
jau grauzās iekšā nepielūdzamā sūna, tur stāvēja
rakstīts:

Še dus Dieva mierā pirmās ģildes tirgotājs
dzimts goda pilsonis Makars Ivanovičs Duškins
un viņa mīlošā laulātā draudzene Glafira Pet-
rovna Duškina. Svētīgi tie nomirušie, jo tiem
pieder tā dusēšana.

Putniņš pieskārās pie Almas rokas. Viņas mute
nevarīgi pavērās, viņš pievilka to sev klāt un noskūp-
stīja uz šīm pusatvērtām lūpām, it kā paņemdams
viņas elpu.

Tad viņi sagrīlodamies nogriezās no kapa, it kā
būtu ko nāvīgu dzēruši.

Viņi gāja klusēdami, mīlā miruši.

*

Izgājuši no kapsētas, viņi jutās atsvabināti it kā
no pietveicēta gaisa.

Svaigs vējš pūta viņiem sejā, saule aicināja ārā no
pilsētas. Viņi gribēja iziet uz Daugavu.

Nu viņi klīda atkal pa nelīdzenām priekšpilsētas
ielām, kamēr mājas palika arvienu retākas un mazā-
kas, kamēr, iedami pār mazu mūŗa tiltu, viņi dzir-
dēja apakšā strautu burbuļojam. Viņš nāca no kādas
fabrikas, un ūdens viņā bija gluži melns, nu jā, viņš

jau bija fabrikas strādnieks, seja viņam bija melna no ogļu putekļiem, viņš skrēja mazgāties lejā uz Daugavu, kuņas spožais likums varenā vērienā apjoza pļavas un laukus. Trīs, četri melnalkšņi apaļām spīdīgām lapām, mērcēdami savas saknes netīrās ūdens straumēs, še jau bija pacēluši lauku zaļo karogu.

Bet te jau nogriezās lejā uz Daugavu nelīdzenas ceļa sliedes. Vējš šūpoja zāļu stiebrus un iznēsāja uzartas zemes smaržu.

Kaut kur vīrs ar sievu, kā varēja redzēt, strādnieki, apkopa savu ģimenes dārziņu.

Rindā stāvēja brūnas, gludi noecētas sakņu dobes. Viņi dēstīja kāpostus. Alma un Putniņš apstājās ceļmalā un skatījās, kā sieva ņēma ārā no groza vārīgo dēstu, atšķirdama no citām divas, trīs spožas lapiņas ar bārkstainu sakni, pie kuņas karājās melni zemes picīņi, un iesprauda tos irdenā zemē. Vīrs ar lejkanu nāca viņai pakal. Pa vagām lēkāja mazs zēns matroža svārciņos.

„Jums ar, kudze, vajadzēja iekopt savu dārziņu,” sieva teica, pieceldamās no dobes ar dēsta pušķi brūnās, zemēm noķepējušās rokās, Almai uzsmaidīdama. „Tas ir jauki. Mēs abi ar vīru pavadām tagad katru svētdienu uz lauka, un šis darbs mums ir tikai atpūta...”

Viņi atjokoja kaut ko un gāja tālāk.

„Jums ar, kundze...” Alma nosarka.

Viņa dzīvoja svešā mājā, un viņas dārziņš bija taisni tik garš un tik plats kā viņas sirds. Viņa pielika pirkstu pie lūpām un domāja. Viņas sirdī uzdīga laimīga jausma.

Viņi satika dažus pretimnācējus, kuŗi no pastaigāšanās atgriezās pilsētā. Rokā viņiem bija puķes, svētdienas puķes, baltas un dzeltenas, kuņas saplūc ežmalās un pļavās.

Bodītē viņi nopirka ko uzkost un apsēdās Daugavas malā.

Alma uzklāja sev lakatiņu uz ceļiem, kuŗu maigie

apaļumi spiedās ārā no svārkiem, un sagrieza maizi un sieru.

Viņi ēda un skatījās uz Daugavu, kuŗas spoŗums un varenā straume viegli mulsināja prātu.

„Bet te jau nav puŗu!” Alma teica.

Apkārt bija tikai smiltis un radŗu gabali.

„Tu pati esi mana puŗe, mana svētdienas puŗe,” Putniņš teica, raudzīdamies viņā mirdzošām acīm. „Man nevajaga ... Re, kur brauc laivinieks. Sacīsim, lai viņš mūs pavizina.”

„Ei, laivinieks, pašūpo mūs uz Daugavas.”

„Kā kungi vēlas,” atteica laivinieks, jauns puisis, vēja aprautu seju, cepuri pakausī.

Viņi izbrauca upes vidū. Brūnas un zilās straumes rāva un grieza laivu. Augšā bija vasaras padebeŗu plaŗums, un viņu atspīdums šūpojās Daugavā, kuŗa likās tik reibinoši plaŗa kā debesis. Svaigs vējš ar arumu un zāles smarŗu glaudīja viņiem vaigus, un nezin vai upe vai laiva oda mazliet pēc zivīm.

Padebeŗi balti un sārti nāca un gāja ganībām vien, kā viņus dzina vējš, šīs debesu gans. Saulei rietot, viņi likās kā gausas, treknas govīs, kas lēni līgodamās nāk mājā. Augšā bija nerimstoŗa kustība, un laiva šūpojās viņas dzīvā atspoguļojumā.

Ieauklēti straumes ritmā un padebeŗu mainīgā rotaļā, abi jaunieŗi uz brīdi bija pazaudējuŗi sajūtu un aizmirsuŗi visu, kas viņiem bija grūts. Ieaijāti, ieŗūpoti viņi tuvojās savam sapnim par dzimteni, kuŗu viņi bija sapņojuŗi sūrā sveŗatnē. Šī diena viņiem atsvēra daudzus gadus.

Bet laivinieka mazās, pelēkās acīs īdzīgi skraidīja pa vilņiem un vienaldzīgi vērās debeŗos. Kā likās, šīs ūdens, kas pastāvīgi viņam bija zem kājām, tam bija sen apnicis, kaut gan, ja atrautu viņu no tā, viņš varbūt nevarētu dzīvot — tā viņš ar savām spēcīgām un kustīgām rokām likās saudzis ar šo straumi.

Viņš grieza laivu uz malu.

„Ē, vella milti, lokies un lokies tu cauru dienu,

prasi, kas tev tiek?" viņš sūdzējās, raukdams grumbās zemo pieri.

„Nu, vai tad jūs šē neko nepelnāt?” Putniņš jautāja.

„Ko es te nopelnu, nu, kādu desmit tūkstošu mēnesī, nu, kas tas ir? Vakarā iedzer kortelīti, skaties, nav nekā ko mājā pārnest.”

„Desmit tūkstošu, vai tad tas ir tik maz?” Putniņš brīnījās.

„Jā, bet skaties, ko dažs liels vīrs dabū, kas tam ir par algu, kādas balles tas var rīkot? Kāpēc šim vairāk vajag?”

Putniņš ieplēta acis un sasīta rokas. Šis brīnišķīgais laivinieks! Tāda gan nebija ne uz Sēnas, ne uz Donavas. Ar tādu varēja lepoties tikai Daugava. Nē, Latvijā bija tikai lieli vīri vien, lieli vīri vien. Kurpnieks, kuņš piesīta pazoles, sētnieks, kas slaucīja ielu. Neviens negribēja būt mazāks par pašu lielāko. Putniņš tikai šaubījās, vai tas ir īsts vai iedomāts lielums, jo visi viņi sūdzējās un čīkstēja apnicīgi kā šīs aires kāsi.

Sapnis bija beidzies. Laivas gals atdūrās smiltīs.

*

Krēslā viņi nāca atpakaļ caur Suņu dārzu.

„Es mīlu mirušos,” Putniņš teica, pieskardamies pie Almas rokas, „tāpēc, ka viņi reiz mīlējuši.”

Varbūt tās bija skumjas, salds nāves tuvums, ko visi mīlētāji jūt.

„Vai, nerunāsim par mirušiem,” Alma sarāva plecus. „Man negribas, ka tu esi tāds skumīgs, — viņa sapurināja to aiz piedurknes. „Tu esi lāga zēns, Putniņ, es tevi mīlu . . .”

„Kāpēc? Es tak nekas neesmu, un man nekā nav.”

„Varbūt taisni tāpēc ar tevi man ir tik viegli un labi. Man ir tik labi, ka man vai nezin ko tev gribētos dāvināt. Un ka tu nekas neesi, tu vēl vari kas būt. Tu esi labāks kā visi citi.”

„Man liekas, es vairs nevaru nekas būt. Es nevaru mīlēt, ko visi mīl, es nevaru censties, pēc kā visi cenšas. Kaut kas mani sastindzina no galvas līdz kājām, kad es par to domāju. Varbūt tas ir riebums pret dzīvi. Es esmu jau nomiris, tikpat kā nomiris. Es nezinu, kad tas ir noticis. Varbūt kādā no tām šausmu dienām Krievijā... Un tai pašā laikā es jūtu, ka es dzīvoju. Es visu mīlu un par visu priecājos. Ikkatra stunda man liekas it kā dāvināta. Bet es nekam vairs nepiesienos.”

„Varbūt tu par daudz domā vai lasi grāmatas. Grāmatās arī ir tādi vārdi, kā nāvīgas ogas. Kas viņas ieēd, tas mirst. Kad es biju maza meitene, es mežā reiz ieēdu tādas melnas ogas. Uzreiz es izspļāvu, un nekas. Dari tu arī tā, aizmirsti un nedomā, mīļais. Esi, kā visi...”

Tā viņi bija izgājuši caur dārzu un pienākuši pie kādas mājas, kuŗas tumšais siluets pacēlās vakara gaisā.

Alma apstājās un runāja, viņas balss drebēja, pilna glāstu un joku:

„Mīļais, tā kā tu esi nomiris, tad es tevi apglabāšu. Es tevi ielikšu šķirstā, pielikšu puķi pie krūtīm... Es jau zinu, tev nav neviena, kas tevi paglabā. Vai nē, tu nāksi man līdz, es viena pati esmu mājā.”

„Cik tu esi laba,” Putniņš nopūtās.

Alma saņēma viņu aiz rokas un veda augšā pa tumšām trepēm, papildīdama viņas ar savu dzīvo, saldo elpu.

PAPAGAILIS

Man bija apnikušas viesu sarunas, dejas burzma, fokstrota lēkājošā mūzika, es izgāju ārā, gaišā vasaras naktī, kuŗu vēl apspīdēja dziestošs vakara sārtums.

Man ļoti tīk šādi zagti acumirkļi, kad viegli uz-
elpo gars un sirds.

Pa dārzu pastaigājās slaiks kungs kailu galvu, gai-
šā, gandrīz baltā vasaras uzvalkā. Viņš skatījās pro-
jām, it kā meklēdams vakara gaismu, kuŗa viegli aiz-
skāra viņa bālo pieri un klusi apgaismoja viņa smal-
kos, patīkamos sejas pantus.

Tas bija vasarnīcu īpašnieks fon Taube. Mans
draugs no viņa irēja vasarnīcu. Arī viņš bija ielūgts
viesībās, bet bija atradis laiku, lai izvestu pastaigāties
savu suni, skaistu vilku, kuŗš, izslējis galvu, oda gai-
su un acīmredzot arī atpūtās, bez saites un uzpurņa
vaļīgi kustēdamies sava saimnieka tuvumā.

„Lopiņš visu dienu ļoti nomokās. Te, jūrmalā jau
nevar bez uzpurņa laist laukā, un tas viņam bries-
mīgi nepatīk. Viņš man te noberž kociņiem visu
mizu, berzēdamies ar savu uzpurni. Es domāju viņš
ir ļoti nelaimīgs,” fon Taube teica, apliektā rokā sa-
ņemdams suņa galvu un pievilkdams to sev klāt.

„Man ar' gribētos, ka man būtu suns, bet es ne-
varu viņu turēt, es dzīvoju piektā stāvā,” es nopūtos.

„Jā, kustoņi prasa lielu uzmanību. Mana meitiņa
ar' lūdzās, lai es iegādāju suni. Labi, es teicu, tev būs
suns, bet tev jāmacās viņu kopt, tev katru rītu un
vakaru viņš ir jāizvadā. Tagad viņa man pulksten
sešos ceļas augšā, izved pastaigāties suni, tad iet uz
skolu.”

Mūsu saruna uz brīdi aprūka.

„Kas par skaistām vīna stīgām,”— es priedādamies
pacēlu ar roku dažas vēsas norasojušas vīnlapas, ku-
ŗas cieši ievija vaļējo lieveni.

„Kad es nopirku šīs vasarnīcas, viņas bija galīgi
nopostītas. Te bija dzīvojuši zaldāti. Dārzs bija no-
mīdīts kā klons.”

Es apskatīju ziedošos krūmus un puķu dobes, kas
ieslēdza māju, un jautāju: „Vai jums atmaksājas še
turēt dārznieku?”

„Šie koki un puķes ir manis paša stādīti. Ikkatru

brīvu stundu es pavadu savā dārzā. O, vai man atmaksājas? Šie koki un puķes ir mani bērni. Vai ir kāds klusāks un jaukāks prieks, kā atbalstīt nokritušu vīna stīgu vai apliet puķu dēstu? Un to es nedaru tikai skaistuma pēc. Man ir kāds tuvāks sakars ar šiem stādiem, ko es kopju. Tie ir mani bērni. Varbūt, ka viņi arī to nomana. Redziet, cik viņi priecīgi aug!” viņš teica, un viņa balsī iedrebējās sirsnīgas skaņas.

Gaiss bija tik kluss, man likās, ka es dzirdētu dārzu laimīgi elpojam .

Mēs apsēdāmies uz lieveņa, kur bija divi dziļi, pīti krēsli. Sulainis, kuŗš bija mūs pamanījis, nolika mums uz galda kafiju ar liķieri, un pār mums nāca tāds vaļsirdības brīdis, kad sveši cilvēki, varbūt pirmo reiz satikdamies, uztic viens otram vairāk kā draugam.

„Es mīlu dzīvniekus, viņi laikam to saprot un man ļoti pieķeras,” fon Taube stāstīja. „Man bija papagailis, simts piecdesmit gadu vecs. Pagājušā gadā viņš nobeidzās. Man viņa bija žēl kā cilvēka. Pusotra simta gadu viņš bija nodzīvojis mūsu ģimenē. Četri augumi viņam bija gājuši garām. Viņš bija redzējis manu tēvu un vectēvu, tā tēvu un viņa vectēvu. Tā bija dzīva ģimenes chronika. Zināms, daudz viņš gan nevarēja pateikt. Viņš varēja tikai nosaukt vārdā manus senčus. Tie bija kā vārdi, ko ieraksta ģimenes bībelē. Viņš izrunāja tos, kā viņus bija mācījis no mīlošām lūpām, kā tos bija izrunājušas manu senču sievas. Viņš bija uzglabājis visas viņu balss nokrāsas.

Kārlīt!
Johannes!
Frici!
Franci!

skanēja te jautri, te glāstoši, te ķircinoši un sērīgi.

Vīri neko viņam nebija iemācījuši. Acīmredzot

tie, kā jau parasts, bija pavadījuši laiku ārpus mājas vai nu darbā, vai jautrā sabiedrībā.

Papagailis bija uzglabājis arī dažas īsas frazes, kuŗās izskanēja aicinājums, gaidīšana, skumīgs pārmetums.

Viņa būris karājās ēdamistabā zem palmas, un, kad mēs sēdāmies pie pusdienas, četras sievas, sen mirušas un aizmirstas, tur gaidīja un apsveica savus vīrus:

„Kārlīt, zupa gatava!”

„Tik vēl, Johannes!”

„Frici, nāc pusdienā!”

„Franci, kur kavējies!”

Man likās, ka viņi nāk un sēstas ar mums pie galda.

Dzīvojot mēs skatāmies tikai uz priekšu. Viss, kas paliek aiz mums, ātri aizmirstas. Mēs pazīstam savu tēvu, savu vectēvu, tie citi jau paliek kā miglā, un viņus vairs nespējam atmiņā, ne stāsts. Papagailis man ļāva arī atpakaļ skatīties, es dzirdēju balsis, ap mani kustējās dzīvas ēnas, un manā mājā bija arvienu pagātnes mazliet sērīgā gaisma. Bet viņā bija sava omulība un siltums, tā bija kā pavarda gaisma.

Ak, ar šo papagaili man ir daudz kas sakarā...

Mans tēvs bija bagāts cilvēks, bet no mājas es aizgāju gandrīz tukšām rokām. Muižu un māju, kuŗā es uzaugu, viņš novēlēja vecākam brālim, tas bija tēva mīlulis, draguņu oficiēris Pēterburgā. No manis viņš neko necerēja, mani viņš uzskatīja par vientiesīti, un tāds es laikam arī biju, tik māju un māti es varbūt mīlēju vairāk kā citi. Man viņš novēlēja tikai trīs tūkstoš rubļu, kuŗi brālim bija jāizmaksā. Bet tā kā mājā palika arī abas māsas, par kuŗām viņam bija jāgādā, un brālis mīlēja plašu dzīvi, tad es jau sapratu, ka man būs jāgaida, kā arvienu, jo es biju mazākais ģimenē. Brālis arī pats man to pateica.

Es braucu uz pilsētu un dabūju vietu kādā bankā, kur manam tēvam bija pazīstami.

Šķiroties no mājas, kur es biju uzaudzis, es gribēju kaut ko paņemt līdzi. Es skatījos uz tēva lēnkrēslu, kur viņš pa vakariem sēdēja kamīna priekšā un pīpēja savu pīpi... Šajos brīžos arvienu viņš bija pilns gaišas, mierīgas omulības. Tad viņš nerūca, nebārās, tad man nebija bail no viņa, tad es varēju pieiet viņam klāt un man tika kāds labsirdīgs smaids vai glāsts no viņa rokas. Uz šī krēsla dusēja viņa labākās stundas.

Es piegāju pie mātes adāmā galdiņa un ieskatījos atvilktnē, kur gulēja viņas dzijas kamoliņi, ar kuņiem es bērībā biju spēlējis, glauzdamies viņai pie ceļiem, kamēr viņa adīja vai šuva... Māte man bija nomirusi jau mazam.

Es piegāju pie papagaiļa, kuņš izlieca kaklu un piemiedza acis, gaidīdams, lai es viņu papaijāju.

„Nem līdzi to putnu,” brālis teica. „Ko viņš te pļerkst caurām dienām!” — Vakarā viņš bija ilgāk sēdējis pie groka glāzes un piecēlies saīdzis.

Viņš nezināja, kādu dārgumu tas man atdeva. Līdz ar papagaiļu es paņēmu visas ģimenes atmiņas. Aizbraukdam uz pilsētu, es paņēmu līdzi mājas dvēseli.

Papagailis man atnesa laimi.

Viņš mani pasargāja no izlaidīgas dzīves, kādai bieži padodas jaunekļi, kad viņi nonāk pilsētā. Beidzis darbu, es steidzos uz māju, jo zināju, ka tur noskumis un sabozies mani gaida mans putns. Vakar es pavadīju mājā.

Savā istabā es nejutos vientuļi. Ar mani plāpāja mans putns manu četru vecmāmiņu balsī. Es domāju, kā viņas varēja izskatīties, un balss noskaņai pielāgoju augumu, kustības, apģērbus un sejas pantus...

Es daudz strādāju un ātri tiku uz augšu.

Ģimenes galva, kā parasts, bija vecākais brālis, bet mājas atmiņas, ko glabāja mans papagailis, visus vilka pie manis. Vai jūs ticat burvībai? Brīžam man likās, ka tas ir vecs mājas gars putna izskatā. Visām

tautām ir bijuši mājas dievi. Vai mums viņu nav? Vai māja bez viņiem neliekas tukša?

Brālis arvien vairāk nodevās dzeršanai. Viņa saimniecība gāja uz leju. Beidzot es manīju, ka visi viņu atstāj un es sāku ieņemt viņa vietu. Es maksāju brāļa parādus, man bija jā rūpējas par māsām, pie manis griezās pēc padoma visos svarīgākos jautājumos.

Un ko es negribēju un nedomāju, — beidzot es paņēmu arī brāļa līgavu.

Viņš bija saderinājies ar mācītāja meitu Lienu turpat kaimiņos.

Pa Jāņiem es izbraucu pie viņa ciemā. Bija tāds pats vakars kā šis. Iekšā dzīvoja un dejoja. Es izgāju ārā un uz balkona trepēm satiku Lienu. Es neteicu viņai, jaunkundz, cik jauks vakars, nē, es nevarēju izrunāt ne vārda. Tas bija tikai īss klusuma brīdis, īss acumirkļis, kādu mūžā nav daudz. Mēs saskatījāmies, es it kā sniedzos pēc viņas rokas. Viņa nogriezās, slēpdama savu pietvikušo seju, un, ne vārda neteikdama, iegāja atpakaļ istabā.

Es nožēloju, ka biju sev šo acumirkli it kā zadzis, bet neviens jau nevar atteikties no tā, ko liktenis viņam ir novēlējis.

Pēc kāda mēneša ar puķēm rokā viņa stāvēja pie manām durvīm.

Viņa pacēla uz mani acis, kuņas, nudien, bija spožākas nekā saules gaisma, un teica:

„Es iebraucu pilsētā un gribēju jūs apciemot. Es domāju, jums patiks šīs puķes.”

Es nevarēju dzīt viņu prom, es viņu mīlēju.

Tad kādā rītā pie manis ienāca brālis.

Viņš kļiedza, vērsdams pret mani apsarkušus acu baltumus; kā liekas, visu nakti viņš bija dzēris.

„Tu, puika, tu suns, tu atvīli man visus radus un draugus. Tagad tu esi novīlis man arī līgavu! Es zinu, ka tu ar viņu satiecies...”

Un karsta pļauka man apdedzināja vaigu.

Viņš aizskrēja lādēdamies. Bet man vairāk nekā pļauka sūrstēja brāļa nelaime. Es nezināju sevi ne attaisnot, ne notiesāt. Vai es biju vainīgs, ka viss no viņa bēga un man devās rokā. Varbūt tur bija vainīgs mans mājas gars, mans papagailis.

Pagājušā ziemā viņš nobeidzās. Pirms nāves viņš palika grūtsirdīgs un sāka izplūkt sev visas spalvas. Tāds viņš tagad rēgojas man acu priekšā, kails, zilganu miesu kā pelni. Pusotra simta gadu viņš bija krājis un glabājis mūsu dzimtas pelnus," fon Taubes kungs nobeidza savu stāstu. „Bet iesim iekšā, man paliek vēsi.”

RAKSTI PAR LATVIEŠU LITERĀTŪRU,

MĀKSLU UN KULTŪRU

(1903 — 1944)

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side. The text is mirrored and difficult to decipher.

„TĀLĀS NOSKAŅAS ZILĀ VAKARĀ”
RAIŅA DZEJAS

Raksti ar asinīm, un tu redzēsi,
ka asinis ir gars. *Fr. Nīcše.*

Kā upe meklē slīpuma, t.i. apstākļa, kas labvēlīgs kustībai, tā visa organiskā daba un daudz lielākā mērā visa cilvēce meklē apstākļus, kas labvēlīgi dzīvības pilnai izplaukšanai. Iekš tā pastāv visa lielā dzīves cīņa. Pie kultūras cilvēka šī cīņa padziļinās vēl caur to, ka viņš, tā sakot, pastāv no divām būtņēm: miesīgās un garīgās; jo, kaut gan miesīgai būtnei labvēlīgie apstākļi veicina arī garīgās būtnes uzriedēšanu, tomēr tie vēl pilnīgi nenodrošina brīvas telpas uz saules gara kuplajiem, sarkanajiem, sarkanajiem ziediem.

Visi tie nelabvēlīgie apstākļi, kas kavē cilvēces gaitu, man izliekas kā tumšs, bezgalīgs lielu koku mežs, kuŗā apmaldījies pulciņš ļaužu ar nevienādi attīstītām redzes spējām: lielākā daļa no tiem tā pieraduši pie biezokņa tumsas, ka neko neredz un spēj starp kokiem kustēties uz priekšu tikai ar taustīšanu; daži redz vāji, kā caur miglu, un viens, divi no visa pūļa apdāvināti ar pilnīgu redzes spēju. Pēdējie ir pravieši.

Pastāvīgi cits ar citu sasizdamies, cits citu samīdami, šie ļaudis, ap koku tumšajiem stāviem daudzdamies, iet caur mežu, un caur eglu biezajiem zariem laužas uz augšu kliedzienu un vaimanas...

Tad pūļa vidū stājas pravietis, kuŗa skats spēj notvert vismazāko gaismas staru starp biezokņa skujām, un sauc: „Diezgan asiņu un sviedru liets ap šiem kokiem. Tur caur zariem spiežas gaisma: aiz šām eglēm ir saulains lauks, tur aug ābeles ar zelta

āboliem. Tveriet cirvjus un nāciet man pakal! Izcirtīsim stigu uz laimi un brīvību!”

Lielais pūlis maz ko saprot no šīs runas, bet pulciņš redzīgāko saka: „Tur patiesi spīd gaisma, iesim viņam pakal!” Un drīz mežā atskan spēcīgi cirvja cirtieni: skaidas lec, koki briksķēdami gāžas, un stiga paliek arvienu gaišāka un gaišāka, kamēr krīt beidzamais koks, un balta, spoža gaismas upe starp egļu tumšajiem krastiem plūst caur mežu, atvērda skatu uz zeltā mirdzošām ābelēm.

Bet pie tumsas pieradušas acis nespēj gaismas pānest. Ļaudis ņem akmeņus un nomētā ar tiem stigas cirtējus. Bet, kad viņu kauli jau satrūdējuši un caur akmeņu kopu sāk sprauties pirmā zāle, tad arī ļaudis jau pieradinājušies pie gaismas un iemācījušies redzēt. Tie sāk pamazām iet pa izcirsto stigu, izplūst ap ābelēm un mielojas pie zelta augļiem...

Lasot Raiņa dzejas, mūs pārsteidz viņa asais, dziļais skats, kuŗš apbrīnojami smalki izšķīr tumsu no gaismas un ar apbrīnojamu vienkāršību atsedz melu un māņu audumus un parāda zem viņiem trūdus un čūlojošas vātis: un mēs redzam, ka augstās frazēs cildinātā taisnība ir pārvērtusies par trulu nežēlību. Pāragrās salnās novīst jaunā dzīvība, vienpakal otrai raisīdama savas mīkstās lapiņas, kuŗas sāk birt tikko izplaukušas. Kā caur retu sietu aizplūst tautas zaļoksnais spēks uz bargu kungu tīrumiem, un viss liecas un plok zem tumšas varas. Tikai šīs dzīves vienīgais visspēcīgais kungs — godīgais pilsonis, nopietnām ūsām, prātīgām lūpām, mierīgu prātu un pamatīgu vēderu spīdošā ekipāžā ērti vizinās starp tūkstošām saliektām mugurām. Māņi staigā piebrieduši, varizeju svārkos, bet taisnība un patiesība, izdzītas tuksnesī, pārtiek no siseņiem un kameņu medus. Un dzejnieka ievainotā taisnības sajūta tvīkst pēc saules un plašuma, kā dziļi milztoša vāts vēsa avota ūdens...

Katrā tautā silst ilgas pēc baltākām dienām. Un

kā gāju putniem tas sevišķais, līdz šim neizprastais instinkts rāda ceļu uz siltajiem dienvidiem, tā lielās ilgas un gaidas cilvēces dvēselē, kā divi garīgi taustekļi, palīdz viņai nojaust progresa ceļu.

Šīs ilgas izskan tautu teikās, un jaunākos laikos viņu izteicēji ir lielākie un dziļākie dzejnieki. Cilvēce jūt uz sevis kā tumšu lāstu un gaida pestītāja, kas viņu atsvabinātu un izvestu no miglainā maldu purva uz saulaina ceļa. Par to liecina jūdu gaidas pēc Mesijas, vācu teika par aizmigušo karali kalna dziļumā (Latviešu Tautas Pasaku VII d.), kuŗam augšā ceļoties, pār tēviju nāks „svētīti zelta laiki”, mūsu nogrimusī „gaismas pils” u. c.

Vai šās lielās ilgas neskan kā tāli Lieldienu zvani caur tumšu, lietainu nakti arī šajā Raiņa dzejā:

K a r a ļ m e i t a

Tanī niknā dienā
Asins šļācot šķīda,
Grima zemē pils un karaļmeita.
Daiļā karaļmeita
Sēd tur dziļā pilī,
Sēd un vērpj jau seši simti gadu.
Pilī dzintarsienas,
Zaļa vaŗa grīda,
Gliemeŗgriesti, sijas tēraudzilas;
Daiļai karaļmeitai
Dunošs pārkonratiņš,
Dimantspole, zibens pavedieni;
Sēd tā zelta krēslā,
Acis drūmi kvēlo,
Sēd un vērpj; tai melnais suns pie kājām.
Melnais suns pa laikam
Norūc, paceļ galvu,
Tālu augšā juzdams asins smaku.
Viņā niknā dienā,
Asins šaltīm šļācot,
Celsies augšā pils un karaļmeita:

Karaļmeita audīs
Jaunas gaismas audus:
Zibens meti, audi vaļavīksnas.
Jaunās gaismas audi,
Līdzī saules segai,
Silti apņems visus sājpu bērņus.

Un kas mums jāsaprot zem šās „saules segas”, tas kailāk izteikts „Jaunā gadu simteņa nakts domu” divos beidzamos pantos:

„Mēs neslēpjāmās mūžu ilgās
Daudz gadu simteņus jau gaidās tvīkstam
Pēc gaismas, laimes, vaļības un maizes...
Jo līdz ar to mums piekritīs viss cits,
Kas daiļš un labs un tikls, prāts un gars.”

Ar ilgās izslīgstošu skatu dzejnieks raugās cilvēces nākotnē un redz tur mostamies dzīvības pilnu pavasari: augošā dzīve tūkst kā upe zem biežajiem ledus apsegumiem, sniegs plok, plūdi aug, vētras izdzenā tvaikus, un dzejnieks sajūsmināts sludina: „Drīz zaļos zeme — viens vienīgs dārzs” („Pavasara dziesma”). Tad aprīļa vētru troksnī:

„... augšā kāps pilskalns iz senseniem laikiem,
Iz simtgadu miega caur dūmiem un tvaikiem,
Dies saulīte atkal trīskrāsaina,
Drīz zila, drīz zaļa, drīz sarkana.”

Jaunās saules gaismā pamodīsies lempīgais, neatīstītais zemnieks, kas tagad vēl neapzinās sava spēka, un izravēs tās baltās, lielkundziskās līlijas, kas nosūc viņa lauku spēku...

Tā dzejnieks nes pretim tautai savu „visas zemes ilgās” starojošo dvēseli „kā rīta sauli zelta mākoņos”, bet nakts tumsa vēl ir par biezu un cilvēki pilni saldi smaga miega slinkuma („Miera ļaudis”). Un baznīcu zvaniem caur sniegpūku pilno gaisu dunot, dzejnieks atstāj garīgi iesnigušo dzimteni Ziemas svētku mierā un ar saules pilno ziedoni krūtīs aiziet „uz tālu ze-

mi, uz svešu māju" („Bij dziļa ziema"). Kā tagad vēl dzirdu, kā aizejot viņam nirdzīgi pakal skan toreizējā „Baltijas Vēstneša" miegainā nurdēšana...

No dzejnieka draugu pulciņa cits, uzdzīts uz sēkļa, gurdi kāpj krastā vīt siltu, omulīgu ligzdiņu („Bijušais draugs"), cits dzesē degošās asinis alū un vien', divos gados nogrimst garīgā iestingumā („Filibistrs"), un dzejnieks paliek arvien vientuļāks, kā starp ledainām klintīm kalnā kāpējs („Kalnā kāpējs"), kuŗa viens otrs biedrs palicis pakalnes zaļajās noriņās, kur siltā mierā „daiļas rociņas tos glauda". Nekādas salnas, nekādas sniega kupenas tomēr nevar izpostīt un nosmacēt dzejnieka lielo ticību dzīvei. Tā kvēlo viņa dvēselē tik dziļi noslēgta un neizpostāma kā tā neapdzēšamā uguns zemes iekšienē. Tam:

„Dziļi dvēselē zaigums
Un mīla un mūžīgs rīts,
Un miera netraucēts maigums,
Dzeldošās ugunīs tīts."

(„Zilganas dzirksteles".)

Lai ar:

„Viss vītis, viss kritis un zemē rakts,
Apkārt tev noslēpums, šausmas un nakts,"
viņš grib:

„Sakost tik zobus un dzīvi nest,
Kamēr vēl krūtis spēj dvašu dvest,
Sakost tik zobus un ciest un ciest,
Lai visi locekļi lūzt un līnst,
Tumsas dziļumos gaisma dzimst."

(„Ziedu sapņi".)

Kāds nesalaužams spēks plūst iz šiem pantiem!

Taisni tagad, kur dzīve taisās plīst ārā no vecajiem, šaurajiem rāmjiem, mums nesamaksājami dārgs šis spēks: par visu vairāk mums vajaga spiesties pret

šām vecām, satrunējušām sienām, kas mūs šķir no saules...

Dzejnieks, kas cenšas nest dzimtenei ziedoni, ir par lielu un staltu: dzīves smagā vara to nolauž, kā vētras brāziens augstākās jūrmalas priedes, bet viņa ticību nekas nevar salauzt; kā stalts kuģis, krūtīs brīvi izslējis, tās laižas vētras satricinātos vilņos, dūcot:

„Brāz bangas, naidīgā pretvara,
Mēs tāles sniegsim, kur laimība!
Tu vari mūs šķelt, tu vari mūs lauzt —
Mēs sniegsim tāles, kur saule aust!”

(„Lauztās priedes”.)

Un kad viņa sājpu pilnā dvēsele, no asarām pāri plūzdamā, sāk raudāt, tam netrūkst spēka viņai uzsaukt:

„Klus, beidz! es nevaru vairs! Ej cīņā, uzvaru gūt vai krist!”

(„Cieta sirds”. „Vēls saules stars”.)

Nekādi vējputeņi nevar aizkavēt viņa pakalstaigāšanu cilvēces atsvabināšanas idejai: kā sārta zvaigzne tā spīd dzīves kalna galotnē un ar nepārvaramu spēku aicina vientuļo gājēju pār kupenām un ledus blāķiem arvienu tālāk un tālāk. Un viņš ir tā aizgrābts no savas zvaigznes brīnišķīgā spožuma, ka gatavs viņai visu ziedot,

„Jo zini, augstākā ideja,
Tā nepazīst cilvēka želuma.
Kas viņas ugunīs iededzies,
Tas neprasa, vai viņš bojā ies;
Ne sevis, ne cita tas nevēro,
Tas ziedo tai savu visdārgāko;
Tas neskatās sānis, bet iet un iet,
Tu vari to teikt, vai pelt, vai smiet;

Tam visu visapkārt tumsa sedz,
Tik vienu vizošu zvaigzni viņš redz."
(„Vienīgā zvaigzne”).)

Tā savai zvaigznei pakaļ iedams, dzejnieks pacēlas uz augsta cilvēcīga stāvokļa: nobālējusi, ikdienišķā dzīvīte ar savām mazajām interesēm — viss, ko ar vienu vārdu mēdz saukt par „karjēru”, par kuŗu dreb miljoni bailīgu, izstīdzējušu personiņu, atstāts pakalnē, aiz mākoņu miglas. Aiz viņa:

„... raugās viss, kā rīta ēna,
Jau gaisa kārtā top tik dzestri rēna,
Bet augstāk, saulei pretī, gaita sniedz,
Un mūžos gala nav, kas gaitu liedz.”
(„Gara gaita”).)

Dzejnieks paliek pilnīgi nepieejams ikdienības slāpējošai varai. Īstās, cilvēcīgās dzīves augstumos nav iespējams lēni smakt un nīkt. Tur var vai nu dzīvot brīvu, gara pilnu dzīvi, vai mirt. „Zelta vidus ceļa” nav. Un dzejnieks no augšas uzsauc tiem, kas lejā plēšas ap ikdienišķās dzīves laupījumu, kā vārnu pūlis ap krituša zirga kāju:

„Ko jūs ļāvāt ikdienībai
Sauls smieklus slāpēt sirdī?
Tagad viņa, ak, jūs tirdī
Sikām, zemām zemes mokām.

Mums šo ligu nav ko būties —
Tās tik spēj pa zemi vīties,
Nespēj kalnos pakaļ dzīties,
Ne vēl augsti celties gaisos.”

(„Vecās ligas”).)

Viņš aicina mūs atmest sīkās vienas dienas rūpes un palikt par *īstiem cilvēkiem*, bez baiļu staigājot pakaļ taisnībai un patiesībai.

Viņa sauciens ir dzirdēts. Pēc gaŗās, kūtŗās nakts aust sārts rīts: dvēseles tvīkst no viņa aicinājuma kā zeltītas lapas kalngala galotņu zaros:

„Tās junda rītu
Bez bailēm šalcot,
Kaut stingušas salnā,
Un cauru dienu
Ar sauli runā
Augstajā kalnā...”

Dzejnieka augstais kalnu ceļš nav tomēr visgaŗām tik kails un drūms, kā mums izliekas: šur tur starp pelēkām klintīm atveras ziedoši zāles laukumiņi, kur atdusā sadziedēt klinšu šķeltās rētas un smelt spēkus jaunai cīņai. Viena mīļa rociņa tur sasiens viņa vātis un sarga viņa dusu („Zaļā pavēnī”). Sīki, smalki pirkstiņi rotādamies laiž viņam acīs desmitstarainu austriņu un liek tam reiz redzēt pasauli rožainā gaismā („Sīkie pirkstiņi”). Kā kulā bērti balti zirnīši, klusi nīrb ap viņu mazas kājiņas („Mazākās kājiņas”), to mīļi aptekot, aiz bāla plīvura uz viņu raugās mīļš vaigs („Aiz baltā plīvura”), un dzejnieka sirds tiek tik pilna mīlestības pret to, kā maija zaļais ārs, un tā ieslēdz sevī viņas mīļo tēlu „kā smaržas puteklišu pilns ziedošs ābeļdārzs” („Zelta tvaiks”). Savā mīlestībā dzejnieks smeļas brīnišķīgu spēku. Dzejolī „Silts dvašas vilnis” viņš saka:

„Es jūtu, ka tava dvaša
Man dvēslē iespiežas,
Man dzīvība briestoši plaša
No viņas atmostas.”

Un kā mēness atstaro saules gaismu, tā viņa plašā, nesavtīgā sirds atstaro viņas mīlestību uz visiem, kam sirdī ziema un sala:

„Tā ņirb, kā jūra bez gala,
Bez valda plūstoša,
Uz sirdīm, kam ziema un sala,
Vasaru staroša.”

Raiņa mīlestībā nav sentimentālu nopūtu, nav smacējošu kaislību: tā ir tik spīrgta un skaidra kā kalnu ezers, kuŗš aiz jaunām maija lapiņām dzirkst rīta saulē... Bet rožainie pirkstiņi nozūd aiz tālām zemēm, un viņas mīlais tēls aizslīd aiz tāles pelēkā šķidrauta. Pār dzejnieku nolaižas „vientulības tumšzaļie spārni”. Viņa mākslinieka skats klīst dabā un tur redz to pašu, ko cilvēku dzīvē: gaismas sēro šķiršanos, tumsas varu, ikdienības smagumu, negaisa varmācību. Visa daba guļ kā zem milzīga sloga. Zeme pa nakti balta noraudājusies pēc saules, svina mākoņi nospiež vakarblāzmu; kā samircis pelēkzīda auts velkas pār pļāvām rudens tvaiks, un zieds pār ziedu nobirst zem viņa pārļu smagās vīles; jūra, ap smagām smilšu sienām daudzīdamās, vaid cilvēces sāpes, mākonis žņaugdams aizsedzis sauli, un negaiss lauž ozolus, lok ūdens dzelmes, un pelēks lietutiņš raud pie salauzto koku saknēm.

Tad dzejnieks vairs nevar ciest, un pār visu šo vaidu pilno tumsu dārd viņa „Pastardiena”. Un mūsu priekšā izplūst kā rīta sārtums aiz krēslā gulošiem kalniem, un mēs noliekam grāmatu, dziļi pārlicināti par gaismas un taisnības uzvaru.

Tik daudz par Raiņa dzejoļu saturu. Bet ne mazāk ģeniāli viņa izteiksmes līdzekļi.

Viņa valoda dzidra kā kalnu strauts un bagāta jaunām, oriģinālām krāsām. Viņa dzejā nav gandrīz nevienas vecas, nobālušas gleznas, no kā vēl čum un mudž viena otra labāka latviešu dzejnieka darbi: katra vismazākā glezniņa viņa dzejā ir svaiga, oriģināla un dziļi nozīmīga.

Nevienu ideju Rainis neizsaka kailos vārdos: visu viņš pasniedz ietērptu skaistos simbolos, un tā viņa

dzeja dod tikpat daudz prātam, kā jūtām. Niedra izsaka domas, ka dzeja nedrīkstot nodarboties ar idejām („Austrums”, nr. 8, 1903.), viņai vajagot būt tikai jūtu izteicējai. Tas ir padoms dzejas „pirmziemniekiem”: Rainis pierāda, ka īsts un liels dzejnieks var dzejā harmoniski savienot domu un jūtu dziļumu.

Rainis nelieto daudz vārdu: viņa māksla ir ietvert vienā pašā vārdā veselu pasauli. Dažs viņa vārds līdzinās satītam audekla gabalam. Pavirši paskatoties, tu neredzi nekā, bet sāc interesēties, tin vaļā, un tu ieraugi lielisku gleznu.

Un kamēr dažs dzejnieks izlej savas sajūsmas kā lietus plančku uz noras, kas tur ātri sasilst, sasmok, un tiek izbradāta no ganāmā pūļa, Rainis savas sajūsmas ieliek kā dzidru ūdeni dziļā marmora akā. Tur viņas mirdz dziļas un skaidras līdz pašam dibenam, un pūļa kājas tās nevar sabradāt. Vienmēr un vienmēr mums tīkas viņas dzert, un katrreiz no aķas mums plūst pretim dzirkstošs spirtums.

Visu kopā saņemot: Raiņa dzejas mūsu literātūrā ir vesels laikmets valodas, lirikas un sadzīves uzskatu ziņā.

Aiztaisu šo mīļo grāmatu ciet, bet pat no vāka man vēl plūst pretim Raiņa brīnišķīgā dzeja. Tur mirdz sudrabainos burtos: „Tālās noskaņas zilā vakarā”, un es tūliņ iedomājos zilganu novakari bez saules, kad debess izskatās sevišķi plaša un tāla, un caur šo tālumu manās ausīs, klusi šūpodamās, nāk ilgu pilna melodija. Tā sacel manā dvēselē gaidas, kuņas ar neapturamu spēku velk mani kaut kur tālumā...

Ejiet, „Tālās noskaņas”, pār visiem kalniem un modiniet visās sirdīs pestīšanas gaidas!

PORUKU JĀŅA „DZEJAS”

Izdevusi grāmatu apgādniecība „Zalktis” 1905. g.

Sarkana līlija dīgst no satrunējuša galvas kausa,
— tāds ir Poruka dzejas ārējais simbols.

Būs jau kāds gadu desmits, kamēr Poruka liriskie dzejoļi mums uzšķiņas vai katra žurnāla lapās, kā savītuši ziedi, kas ielikti par piemiņu dziļām, vientuļām domām... No viņiem smaržo skumjas un sāpes, ap viņiem vijas iznīcības vēsās domas. Viņos skatoties, nāk prātā, kur palikusi rasa no ziediem, kur zeltainie saules kausi, kur rasas pilnās ziedu acis, kas raudzījās zaļā vasarā? Uznāk ilgas pēc rīta saules, pēc mūžīgās atjaunošanās. Poruks izslāpis meklē viņas, kā noputējies gājējs vēsā ezera. Un, nicinādams nāvi, kuŗa staigā viņam aiz muguras ar izkapti rokā, viņš iet projām no dzīves un meklē atdzimšanu aiz kapsētas vārtiem:

„Dziļajā, vēsajā akā,
Kur debess sapņi grimst dusēt,
Smel pārļainā ūdeņa malku
Un spirdzini manu sirdi.
Kopīgiem jauniem spēkiem
Uz priekšu dosimies ceļā,
Līdz sasniegsim brīvības daili
Un mīlībai tīkamu vietu.
Zaļajā priežu kalnā
Tur vēji šalc dzīvības dziesmu,
Aiz klusās kapsētas vārtiem
Mēs kļūsim reiz daili un brīvi.
Nāc dusēt uz palagiem baltiem,
Kur zaļās skujiņas smaržo.”

Tāda klusa ir Poruka dzeja, kā vasaras nakts, kad uz pļāvām guļ vīstošs siens un grieze aizmirsta sēro rudzu druvā.

Poruka dzejas ir nejaušas un neuzbāzīgas. Viņās nav nekā iepriekš nodomāta, tās rodas negribēti, pašas ar saviem likumiem, tāpēc viņas ir tik brīvas no visām ārējām dogmām un pilnas iekšējīgas dzīvības.

Cik brīvs Poruks ir ārēji, tikpat brīvs viņš ir iekšēji. Tas nepieķeras nevienai dogmai, viņš iet garām visām pārejošām ikdienas tendencēm pilns mūžīgu šaubu un sāpju.

Viņš nogriežas no ikdienišķā un meklē to, kas ir mūžīgs. Mūžīga ir dabas dzīvība, viņas klusā, siltā elpa. Šās elpas pilna ir Poruka dzeja. Viņu jūt pat tos dzejoļos, kas no ārējā izskata izliekas pavirši, par kuŗiem dažs labs patentēts aistēts ir kratījis galvu un nopūties: „Cik neizstrādāts!” Poruka dzeja ir Jāņu nakts, un dzejnieks — gājējs, kuŗš meklē papardes zieda.

Poruka romantisms ir izaudzis klintīs. Viņa dzeja iesāka smaržot visspēcīgākā materiālisma laikā, kad reālisma vilnis bija noskalojis visus romantiskos sapņus un kad Aspazija un Zvārguļu Edvards ar lielām sekmēm sāka apdziedāt „dzīves tiešamības”. Kam tai laikā varēja patikt Poruka dzeja? Es atminos, ko toreiz Jansons teica: „Poruka filozofija ir derīga tikai klibiem jēriem un autoram pašam.” Poruks palika viens tā laika kustībā. Viņam nebija kur pieslieties. Bet liels dzejnieks pats rada sev laikmetu. Neraugoties uz sabiedriskās kustības milzīgo iespaidu, Poruka dzejai tagad daudz vairāk sajūsminātu cienītāju kā agrāk. Un patiesi, ne ikkatrs, kas klieudz „vperjod, vperjod”, jau ir mākslinieks. Man nāc prātā Čehova vārdi: „Lūdzami, nerakstiet tikai dzejas par sliktiem gorodovojiem.” Poruks to nekad nav darījis. Viņš nekad nav dzinies pēc vienas dienas slavas, viņam sniegs vainagu nākotne.

Tas latviešu dvēseles misticisms, kas vecos laikos parādījās brāļu draudzē, ir krāšņi uzziedējis Poruka dzejā. Tās skumjas un noslēpums, ko elpo Druvienas sili, tās ilgas pēc skaidrības, kas skanēja brāļu drau-

dziesmās, dzīvas dreb Poruka dzejā. Poruks ir parādījis Latvijas skumjas, raudošas un radošas dzīvības pilnas, kā pavasara krēsla. Viņš savā dzejā ir palicis tāds, kāds izaudzis no savas dzimtenes iespaidiem. Eiropas māksla un filozofija ir tikai noskaidrojusi viņa sajūtas un devusi vielu viņa šaubām. Vīdzīvākie un dziļākie viņa dzejā ir viņa skaistās bērības iespaidi: māte, Ziemas svētku skujiņas, baltā baznīca.

Grāmata izdota ļoti glīti, neskatoties uz visām šabloniskām Šķiltera baznīciņām, mājiņām un dzirnaviņām, ar kuŗām izdevēji ir gribējuši krājumu pārāk jauki izpušķot, bet kuŗām nav nekāda iekšēja sakara ar Poruka dzeju. Tikai vāka zīmējums skaists un zīmīgs.

PORUKA STĀSTI

„Zalkša” apgādībā Rīgā, 1906. g.

Poruks ir bagāts... beŗ pērles pilnām sauŗām. Te viņas ir savērtas mirdzošā virknē. „Pērle ir cilvēka sirds,” viņš saka savā „Pērļu zvejniekā”, un katrā stāstiņā, katrā tēlojumā mums atveŗas viņa sirds, kā mirdzošs dzelmes brīnums.

Romantika, kādu es neesmu redzējis. Romantika, apstarota no tik reliģiozas dvēseles, kāda ir Porukam. Tā paceļas pāri par kailo, nabadzīgo dzīvi, kā Hanneles sapnis, piepilda tukšās, baigās sāpju plaisas un aizplūst, kā zaļģanas vakara debesis. Apbrīnojami dzīvi uzglabājušies bērības iespaidi, kas grozās ap balto baznīcu un Kristus ciešanu un līdzcietības pilno tēlu, izlīdzina un aplāŗ dzīves traģiskā tukšuma un sāpju melnās vātis.

Kad viltība un pašmīlība ievaino dzejnieka dvēseli, tad nāŗ līdzcietība, — Kristus tēlā, vai vienkārši

„Kukažiņā”, kas apskatās, vai ganu meitēnam nav noberzta kājas, — un veldzē vātis ar rasu. Un kaut gan viņš izliekas šaubāmies starp diviem tēliem — starp Kristu un Nīcī — patiesībā viņa dvēsele pieder pilnīgi Kristum. Tik dziļi viņa dzeju pārņēmusi brāļu draudzes dzeja. „„Zelta spieķī atspiežos” — tā ir mana mīļākā dziesma. Kad es viņu dziedu, man asaras saskrien acīs,” viņš man kādreiz teica. Poruks, kuŗš dzirdējis Vāgnera mūziku (ne tikai dzirdējis, bet dzīvojis), dzied vienkāršu brāļu draudzes dziesmu ar asarām acīs! Nīcše parādās viņa dvēselē tikai kā šaubu dēmons, kā aiz viņa reliģiozās bērnības pasaules stāvošās modernās dzīves gars, kuŗam viņš nespēj līdzī iet tādēļ, ka ir par vāju atzīt spēku, kas spēj visu samīt, par vāju — aizmirst pat pīlēnus, kuŗiem viņš nošāvis māti („Pīļu medībās”).

Bet viņam nav svešas ilgas pēc pārcilvēka, pēc nebijušā! Tikai tās saēd šaubas: kas nāks pēc pārcilvēka? Vai pārcilvēks būs mierā ar sevi un pasauli? Un ja viņš būs mierā, vai tad vairs būs pārcilvēks? Cilvēka ilgas ir nepiepildāmas kā bezdibens. Līdz pārcilvēks būs piedzimis, viņš sauks pēc pārpārcilvēka, un tā bez gala, kamēr pakritīs nepiepildītās slāpēs. Un tad nāks cilvēks un ar līdzcietību piepildīs viņa slāpes...

Savāds ir Poruks, savāds... Mīlestības augstāko poēziju viņš atrod klusu ciešanā un atsacīšanā, kā „Pērļu zvejniekā”.

Viņš prot skaisti klusu ciest un klusu ciezdams atveŗ sāpju skaistumu. Savādi: raksta, bet izliekas, ka cieš klusu un staro.

Pirmais no latviešu rakstniekiem tas iziet ārpus Latvijas aploka un raksta ar tādu pašu sajūsmu par Tilta kroga „Kukažiņu”, kā seno Kordovas „Almanzoru”.

Viņš atrod cilvēku, kas taisa mūžīgas dzirnavas — perpetuum mobile. Kuŗam latvietim ienāktu prātā nodarboties ar tādiem niekiem, kamēr vēl var miltus

malt ar parastām ikdienas dzirnavām un naudu pelnīt? Šis savādnieks gan ir ārzemnieks, bet viņā tik dzīvi var redzēt sapņu pilno Poruku.

Un kamēr citiem māksla ir apdomīgs realisms vai plātīšanās ar lētiem stila krikumiem un salasītām tendencēm (kā žvadzošām stikla krellēm), Porukam viņa ir dvēseles ārprāts, kuŗš beidzas ar nāvi, kā „Ērgelniekā”. Notrūkst kā pārāk sašūpots torņa zvans. Tā beidzās Nīcše, tā beidzās Mopasāns... Cik savādi, ka rakstnieka darbi slēpj sevī viņa likteni.

No Poruka mēs varam skatīties ar zināmu lepnumu atpakaļ uz Eiropu. Mēs neesam bez kultūras, kā klieudz vācu prese, kuŗai baltieši pierunājuši ausis. Mums ir rakstnieks, kuŗu mēs droši varam pielīdzināt šā gadu simteņa lielākiem stāstītājiem — Mopasānam, Čehovam, stilā vienkāršs un kluss kā Čehovs, pilns traģisma kā Mopasāns. Un kaut gan viņa pasaule nav tik plaša, ir vietas, kur tas paceļas augstu ar savas dvēseles dziļo, iekšķīgo spožumu, kas izplūst pār viņa darbiem kā bāli zilganās vakara debesis.

ZVAIGŽNOTĀS NAKTIS

Haralda Eldgasta romāns

Vienas dvēseles stāsts,” stāv rakstīts uz grāmatas vāka... Bet man nāk atmiņā tās neizdevušās baznīciņas, kādas zīmē bērni un raksta apakšā: „Tā ir baznīca”. Tiešām ir kaut kas līdzīgs baznīcai: stāvs, tornis, pat krusts galā. Zīmējumam ir daudz vairāk līdzības ar baznīcu nekā ar šķūni, tomēr neviens neteiks, ka tā ir baznīca. Zīmējumam ir tikai vispārējas līnijas, bet nav dvēseles. Tas pats gandrīz ir ar Eldgasta romānu. Viņam ir liela ārēja līdzība ar Pšibiševska dvēseles romāniem

— autors pat izlieto Pšibiševska stilu — paņem kā no plauktiņa — raksta uz vāka „Vienas dvēseles stāsts”, bet ne šis uzraksts, ne nerimstoši atkārtotošie: piecēlās, apsēdās, runāja u.t.t., nespēs romānam dvēseli iedot. Un tomēr nevar liegt, ka šis romāns nebūtu mūsu literātūrā kas jauns. Tas ir gandrīz vai pirmais mēģinājums rakstīt dvēseles romānu, atmetot ārējos sarežģījumus un meklējot skaistumu cilvēka dvēseles kustībās.

Tikai — viss jauns pie mums atnāk novītis līdz banalitātei. Jauns pie mums nedzimst, bet tiek *taisīts* pēc receptes, kā homunkuls. Tā atnāca pie mums naturālisms, tā atnāca dekadence, tā nāk modernais romāns. Kas atceras Zeltmaša „Vijolītes”, kas sacēla mūsu literātūras dīķī tādu cīņas auku, — uzmetums bez mazākās mākslas vērtības, banālā korespondenta stilā — vai Eglīša pirmos dzejoļus, kur „pilis stīdz”, „zibeni medū saldā”? ...

Eldgasta romāns ir izgriezts pēc modernākās šnites, sākot ar puķaino pseudonimu un beidzot ar himnu saulei. Neieskaitot lielā daudzumā starp lapām izbārstītās modernās domas, — viņā tiek izvesta Tolstoja atdzimšanas ideja, — students Jovans Mermanis, pavests no netiklas sabiedrības un kādas kāras sievietes — tiek atkal tīrs caur mīlestību. Bet viss tas ir tikai glezna no modes lapas, tam nav gandrīz nekādas mākslas vērtības. Viss viens gaŗš romantisks feļetons.

Neskatoties uz to, šis darbs tomēr liecina par noliiedzamām literāriskām spējām. Cauri feļetoniskai kūlai spīd zaļi laukumi ar dzīvas zāles smaržu. Tāds, piem., ir tēlojums par tēva nāvi un pāris citas vietas.

SIRDS BĒRNI

Ed. Treimaņa dzejas

Zvārguļa dzeja uz ratiņiem. Uz veikliem sudraba ratiņiem. Ratiņi notirkš. Dzeja aizbrauc. Viņas saturs pārāk ātri aizslīd mums gaŗām, pārāk ātri izsmēļas. Šie ratiņi ir viņa veiklā forma. Viņa ir par daudz veikla, kā skolnieka mute, kas skaita pantus. It kā dzeja būtu priekš skaitīšanas. Tas stāv sakarā ar dzejnieka īpatnību: Zvārgulis ir pazīstams arī kā ievērojams aktieris un nepārspējami deklamē savas dzejas.

To pa lielākai daļai var teikt par viņa agrākiem dzejoļiem. Vēlāk viņam pašam apnīk savas dzejas pārāk viegli ritošā forma, un viņš meklē dažādības un skaistas nesaskaņas. Un tur, kur viņam mēle metas, tur, kur viņš ar mokām izrunā vārdus — man viņš izliekas visskaistāks un visdziļāks. Tādu dzeju ir daudz. Viņās dvēsele neatveras tik kaili, viņās paliek mīklas, par kuŗām var domāt valgām acīm. No šādiem dzejoļiem man neiziet no prāta sevišķi: „Meža cilvēks”, „Stirna”, „Pāvuliņš” un citi.

Ar savu vienkāršību mani apbuŗ kāds no Zvārguļa agrākiem dzejoļiem:

„Pa nomalu vidu
Mēs staigājām,
No ciņām un goda
Daudz runājām.

Bij ziedoņa vakars
Brīnišķi jauks.
Kā teikās bij tērpti
Dārzi un lauks.

Un kā jau pie jauniem
Tas nav nekas jauns,

Tu sniedzi man skūpstus —
Es paliku ļauns.

Un mājup mēs gājām
Gar kapsētu.
Man likās, ka mani
Tu apraktu.”

Krājumā sakopotie dzejoļi ir dzejniekam patiesi „sirds bērni”, dzejoļi, kuŗus viņš visdziļāk izjutis, salikti kā mirdzoši dzintara graudi. Grāmata izdota ļoti glīti uz bieza dzeltena papīra. Viens no skaistākajiem Zvārģuļa izdevumiem.

DZEJAS PĒRLES

Sakoŗojis Plūdonis. D. Zeltiņa apŗģādienā, Rīģā.

Nevar teikt, ka Plūdonis šai krājumā sniegtu rotu, kuŗā būtu savēris mūsu skaistākās dzejas pērles. Krājumā ievietoti dzejoļi, kuŗus vairāk vai mazāk var dziedāt. Un starp viņiem ir diezgan daudz tādu, kam nav ne mazākās līdzības ar pērlēm. Bet tauta nu vienreiz mīl skanošus nosaukumus. Kam gan nepatiks pērles? Ar tādu prieku viņa pirka „Paradīzes puķītes jaunībai” un „Mīlestības puķītes” no Bites Jāņa, kuŗas iznāca vairākos izdevumos — ziņģes ar meldiņiem — lai tikai apmierinātu savu dziedāšanas kāri, par kuŗu līdz šim gādāja tikai lubenieki. Skolā gandrīz visas trīs ziemas uzticīģais skolotājs mācīja tikai: „Boģe, carja chraņi!” un „Slavsja, slavsja”. Dziedātāju koŗi, kuŗi ienesa tautā vienu otru jaunu dziesmu — nīkuļo, liekas, ka tagad pavisam izpostīti. (Un ar kādu sirdi tagad lai dzied? Kur mūsu laikiem ir dziesmas?) Senāk, kad viņi bij vēl pie dzīvības, tie kopoja ap sevi tikai pagasta aristokratiju; kalpiem vajadzēja pašiem izdomāt sev

dziesmas. Kas būs dzirdējis šīs modernās tautas dziesmas, kuŗas izaug, mums redzot, zem lubenieku iespaيدا, un nebūs nosarcis aiz kauna par tautu, kuŗa senāk spēja tik oriģināli just un dziedāt. Visiem vajaga mākslas, tikai „parijam” ne; tam pietiek ar maizi, ja daudz — mēs jūtam līdz viņa fiziskam trūkumam.

Un mēs vēl brīnāmies par lielo indiferentismu tautā pret mākslu. Mums pat nevar pastāvēt vairs neviens nopietns mākslas žurnāls, jo nav mecenāta, kas mākslai ko gribētu ziedot. Bet tautai ir viena alga. Viņa nav redzējusi mākslas. Viņa nav arī dzirdējusi! Neviens nav stāstījis viņai par mākslu kā par reliģiju. Un tikpat kaila, kā ir tautas materiālā dzīve, tikpat kaila ir viņas dvēsele. Kad viņa nometīs tās skrandas, ko viņai uzkaŗ žēlsirdīgie lubenieki?

Reiz tautai bija kopīga gara dzīve, kuŗā parādījās viņas īpatnējā daiļuma sajūta. Ģeniālās četrriņdās, kuŗas guļ Barona krājumos, ir aprakta tautas dvēsele. Tagad katrai šķirai ir sava māksla. Arī proletārieti nav mūza aizmirsusi: „Mūsu miesu aplkāj skrandas, putra mums pa kuņģi vandās”, viņš dzied ar vislielāko sajūsmību. Bet mūsu mākslinieki sapņo par to, kā nodibināt salonu (tam pamatu liekot patlaban Fallijs) un no viņa pāriet tūliņ Olimpā, jo ar mirstīgiem tie savas darišanas jau sen likvidējuši.

Kad atnāks laiks, kad tautai atkal būs kopīga gara dzīve, kopīgi dārgumi? Kad būs iznīcinātas šķiras ne tikai ārēji, bet arī iekšēji, un uz skatuves paliks tikai *cilvēks*, tas ir tālu. No kā lai dzīvo tauta līdz tam laikam? Cik šādi krājumi tuvinās viņu mākslai? Mums vajag organizēt tautu priekš mākslas, kā organizējās senā brāļu draudze, kuŗa vienā laikā pilnīgi tapa par tautas dziļākās dvēseles dzīves izteicēju. Mums nav jābaidās no vienaldzības: aiz viscietākām klintīm skan avoti.

LITERĀRISKAS PIEZĪMES

I

Ja miesa un dvēsele ir viena spēka dažādas parādības, — jūtas un domas tāpat. Viņās parādās šī pati vienība, kuŗu sadala tikai forma: jūtas saistās ap tēliem, domas pārcilā abstraktus jēdzienus; bet jēdziens nav vairāk, kā apziņā noskaidrots iznākums, kuŗā ieslēdzas sajūtu piedzīvojumi. Jo vairāk šo piedzīvojumu, jo vairāk jēdzienu; arvienu plašāks atveŗas cilvēka domāšanas lauks. Līdzās dzejiskai attīstās filozofiska, zinātniska domāšana, kuŗām dvēsele jau izkristalizējusi daudz gatavu jēdzienu. Zinātniskā domāšana saista reālām sajūtām pārbaudītus jēdzienus, kā kalnu kristallus mozaikā, kuŗas gala uzdevums noskaidrot cilvēka garam dzīves miklu.

Kā sajūtu piedzīvojumi kristalizējas jēdzienos, tā jēdzieni var izvērsties sajūtām aptveŗamos tēlos un palikt atkal par jūtu piedzīvojumu. Piedzīvot un dzīvot ir gandrīz viens un tas pats, jo kur nav piedzīvojuma, tur sastingums. Tādēļ cilvēks brīžos, kad viņa gara spēki atsvabināti no pašuzturas cīņas, meklē piedzīvojumu brīvā gara spēku spēlē. Šī spēle tikpat nepieciešama kā cīņa pēc uztura, jo pie vislielākās verdzības, kas piekaļ cilvēka enerģiju pašuzturas cīņai — vienmēr atliks brīdis, kad dvēseles enerģija, aizkustināta no viena vai otra impulsa, iesāks harmoniski šūpoties.

Jo vairāk vaļas, jo vairāk svabada spēka, jo nepieciešamāka tiek spēle, tā paliek par otru dzīvi, kam tāpat vajaga aizņemt svabada cilvēka dvēseli, kā aizņem darbs.

Spēks grib šūpoties; viņu atraisa darbs vai māksla. Bet darbs bieži uzkrauj spēkam tādas nastas, kas nospiež, izvērš, sakropļo; brīva enerģijas spēle padodas tikai saviem iekšējiem likumiem. Viņa parādās tikai tādā mērā, cik daudz cilvēkā ir svabada spēka, tādēļ

spēle ir patīkamāka nekā darbs. Viņa nenospiež, bet atsvabina. Darbam arvienu ir kaut kāds praktisks mērķis, kas nosaka viņa derīgumu, spēlei nekāda. Viņai nevar pielikt derīguma mērauklu tāpat, kā par dzīvību nevar spriest, vai tā derīga, vai nederīga: to nenosaka prāts, bet instinkts, kuŗš izšķir — dzīvot vai nedzīvot. Spēle ir mērķis pati sev, un jo vairāk tā saskan ar saviem iekšējiem nosacījumiem, jo harmoniskāka, jo ideālāka tā. Tā ir dēļa šupošanās uz šķērskoka, kas spēkam dod iespēju atstāt savu līdzsvara punktu un laimīgi nonākt atkal līdzsvarā. Tās saldās bailes, kuŗas sajūt cilvēks, kad dēlis paceļ viņu augšā un laiž lejā, ir līdzīgas mākslas baudai.

Vistuvāk mākslai stāv konkrētā domāšana. Viņa pārcilā krāsas, līnijas, skaņas, no kuŗām fantāzija rada tēlus, saskaņā ar mākslinieka dvēseles pārdzīvojumu.

Illūzija un dzīve ir gandrīz viens un tas pats, jo dzīves atspīdums mūsu jūtās nav vairāk kā illūzija. Māksliniekam uzdevums ir pārnest šo illūziju uz otra dvēseli. Cik spilgti viņš to ietērpj, tas ir viņa tehnikas uzdevums. Dzīli just zināmu gadījumu var katrs cilvēks, ne katrs spēj sajusto pārnest uz otra dvēseli kā harmonisku illūziju. Tādēļ līdz ar mākslas iekšējo saturu no vislielākā svara ir viņas ārējā forma.

Abstraktai (zinātniskai) un konkrētai (dzejiskai) domāšanai staigā pa vidu trešā. Tā ir sabiedriskā domāšana, kas parādās laikrakstos. To nevar saukt par zinātnisku domāšanu, jo viņa nenodarbojas ar zinātniskiem pētījumiem, bet iznēsā gatavas domas gatavās, vispārpiejamās frazēs. Viņu nevar saukt par dzejisku domāšanu, tāpēc ka reti tā runā harmoniskos tēlos. Ja nejauši paspīd kāds, tad ātri pazūd fražu miglā. Ar vienu vārdu, šis domāšanas veids iznēsā visu, kas mētājas gatavs uz sabiedriskā gara līmeņa. Viņa nozīme sevišķi liela tādos laikmetos, kad stāv priekšā lielāks sabiedrisks lūzums, kad vajadzīgs iznēsāt visiem vienas domas. Tad tiek kalts un kalts

viens un tas pats līdz apnikumam, līdz visas malas ir pilnas no tā un visi domā vienas domas.

Šī vispārēju domu iznēsāšana tādā laikā uzsūc gandrīz visu dzīvāko dvēseļu spēkus. Bet kad šis darbs ir padarīts un visi ir pilni zināmu domu, tad iestājas apnikums un visi radošie spēki atgriežas no vispārējām domām un vispārējiem jēdzieniem, lai iekšķīgi atjaunotos individuālismā.

Brīnās, ka krieviem pēdējā laikā neesot lielu dzejnieku, kā piem., Puškins, Ļermontovs. Man liekas, tas taisni tādēļ, ka daudz karstu dvēseļu uzsūc un izkaltē šī vispārējo jēdzienu iznešana, kuŗa nekad nav tik dzīva kā priekšrevolūcijas laikā. Visa krievu jaunākā reālistiskā literātūra nes vairāk sabiedriskas nekā dzejiskas domāšanas zīmes.

Tāpēc vajadzēja celties reakcijai pret šo didaktiski pelēko un tumšo reālismu. Cēlās vēlēšanās rakstīt tā, ka katrs vārds būtu simbols, kas satur veselu pasauli. Tas atkal izcēla pārspilējumus, daudz tika sakrauts, samocīts. Tomēr simbolisms atvēra atkal dzejisko domāšanu un radīja tādus valodas formas māksliniekus kā Baļmontu u.t.t. Laika uzdevums nākt atpakaļ līdz vieglai, brīvai, ārējai vienkāršībai, ar kuŗu saistīsies tie pārdzīvojumi, ko mākslinieki noskaidrojuši savā vientulībā.

Latviešu tauta nav izlutināta ar zinātniskiem darbiem. Rets izdevums drīkst nest šo vārdu. Jau no Stendera laikiem gandrīz katra grāmata nes vispārēji pamācošu raksturu — katķismā, dabas stāstos, lopu ārstniecībā un beidzamā laikā arī tautsaimniecībā. Nav gandrīz nevienas grāmatas ar filozofisku saturu — viss lētu, praktisku rokas grāmatu krājums. Tas rāda vispārējo jēdzienu skaļumu un nabadzību, kādā dzīvo lielākā tautas daļa. Katra jauna paaudze nāca ar savām slāpēm pēc lielākām domām, bet tās bija jāapmierina pie vācu vai krievu avotiem.

Te saplaka mūsu mazais nacionālisms, kas nebij spējīgs radīt vairāk par populārām rokas grāmatām.

Blakus piespiestai pārkrievošanai skolās, iesākās labprātīga iekšēja pārkrievošanās aiz slāpēm pēc zinātnes, kuŗa bija pieejama krievu skolās un krievu izdevumos. Vislielākie pārkrievošanas pretinieki reizē bij lielākie valsts idejas aizstāvji, tāpēc ka bij saistīti ciešām garīgām saitēm ar Krieviju. Nacionālisms, nacionāla autonomija — viss tas izlikās viņiem zems, tukšs, neiespējams tāpēc, ka tik maz bij viņiem devusi nacionālā kultūra.

Viņi lasīja visu krieviski, domāja visu krieviski un latviski runājot bārstīja krievu frazes. Šie paši „valstībnieki”, kuŗi idejā tik cītīgi aizstāvēja krievu valsts nedalāmību, vadīja latviešu revolūciju. Ko sajuta tauta, kā viņa saprata saucienu pēc republikas, vai tā iedomājās vienu milzīgu krievu republiku, vai savas Latvijas laukus, šos jēdzienus neviens necentās noskaidrot, — nelikās vajadzīgs, jo visi bij uzauguši ar krievu domām, un nacionālisms pats par sevi izlikās kaut kas tukšs un šaurs.

Šie cilvēki vadīja radikālus laikrakstus un iznēsāja jēdzienus, kas tieši pārceļoja no krievu avīžu ievadrakstiem latviešu progresīvo laikrakstu slejās, steidzīgie tulkojumi bij pilni krievisku valodas formu un krievu vārdu, kā: ljustras, kandalas, bombas, bumagas, prikazi, nakazi, tapari, teremi u. t. j. pr. Viss tas radīja savādu sabiedrisku ielas žargonu, no kuŗa skanēja malu malas. Vai šim kailumam un banālītai nevajadzētu apnikt! Un tas saistījās ar sociālismu, kuŗš bij nodots partijas profesionālu, dažādu pusintelligentu jaunekļu brīvā pārzināšanā. No idejas pašas bij palicis maz. Bij tikai praktiskie lozungi un vispārpazīstamas partijas tendences. Ja kāds negribēja akli zvērēt uz tiem, tas tika nobīdīts pie malas ar tīri skolniecisku nemaldību, kas nekur vairs neredzēja šaubu.

Tā izauga riebums pret vispārējām domām un vispārējiem jēdzieniem, individuālisms likās vienīgais ceļš uz atjaunošanos. Līdz tam vai visi jaunākie dzej-

nieki bij savos darbos tieši vai netieši kalpojuši sabiedriskai kustībai. Tagad viņiem atvērās acis uz viņas garīgo saturu. Viņi redzēja, cik daudz jāstrādā pie cilvēka iekšējās attīstības, lai dzīvē sasniegtu tos augstumus, pēc kuņiem viņi bij sapņojuši.

Vispārēja domu nabadzība, tas patukšais pūrs, ar kuņu oktobra dienās izbrauca partijas vedēji — viss tas lika atgriezties pie sevis.

Reakcija bij sākusies jau agrāk. Viņu izcēla vēsturiskais materiālisms, kuņš, aizdedzinājis savu lukturi politiskas un saimnieciskas verdzības naktī, negribēja atzīt nekā vairāk, kā tikai tos priekšmetus, kas bija redzami viņa gaismā. Šaubas, meklēšana tika atzīti gandrīz par nodevību. Vai tiem, kas atstāja šo lukturi un iedrošinājās iet soli tālāk aiz viņa gaismas riņķa. „Reakcionārs, buržuju suns!” skanēja viņiem no muguras. Nevienam neienāca prātā, ka ir vērtības, kas paceļas pāri visiem laikiem. Visi bija tā iedzīvojušies savā šaurajā uzskatu lokā, ka bija pilnīgi aizmirsuši, ka aiz viņa vēl ir pasaule. Nevienam neienāca prātā, ka jaunie nebūt nenoliedza viņu gaismas loku, tikai gribēja iet tālāk aiz viņa robežām, klaudzināt pie galīgiem filozofiskiem jautājumiem. Kaut kuņa vienkārša filozofiska doma, kas parādījās aiz materiālisma gaismas loka, tika uzskatīta kā izvirtība, dekadence, rakņāšanās pa mēslu bedri.

Izcēlās cīņa, kuņa stipri atgādināja tukšā, bet nīkā ziemeļzemes iemītnieka Jokuahainena dziesmu kaņu ar gudro dzejas un kultūras garu Veinemeinenu somu tautas eposā „Kalevala”.

Jokuahainens iesāk ar to, ka ar visām ilksīm ieskrien sirmā dziesmu gara kamanās un pirmais iesāk dziedāt. Viņš lepni dzied, ka istabā ir krāsns, uz jumta ir skurstenis un caur skursteni iet dūmi. Tās ir tik neapgāzamas patiesības, ka Veinemeinens nevar atturēties no smiekliem. Un viņa acis iedegas, kad tas sauc: „To katrs bērns var dziedāt. Dziedi man dzīvības sākumus, dziedī, kas izkala debesis?...”

Bet Jokuahainens neprot minēt dzīvības mīklu, viņš redz tikai viskailāko un tuvāko un prot dziedāt tikai par tādām patiesībām, kuŗas var rokām ap-
taustīt.

Un pie tādām patiesībām sabiedriskā tendence ir novedusi pat tik lielus dzejniekus kā J. Raini, kuŗš savu lielo revolūcionāro prelūdiju beidz ar to, ka nevajaga no spičkām akcīzi ņemt. (Virpuļa kalendārā 1907.) Tiešām, nevajag akcīzes uz spičkām, mēs to sen jau zinām, — to zin kaut kuŗš, tik nesauciet savus biedrus par suņiem („Pret Sauli” — turpat Virpuļa kalendārā), ja tie dzied citu. Aiz spičkām vēl ir nepārredzama pasaule.

II

Kā uzņēma pie mums šo kustību? Mēs jau redzējām. Sāka sunīt, kā pie mums parasts. Šais uzbrukumos trūka viselementārākās cienības pret cita domām.

Nemēģināja izskaidrot šīs kustības cēloņus, — vajadzēja tikai diskreditēt to sabiedrības acīs. Mūsu „sabiedriskie” konservātori prata veikli spēlēt uz ļaužu demokratiskiem instinktiem — veikli izmētāt visādas netīras insinuācijas. Līgotņu Jēkabs nosauca jaunos rakstniekus par buržuju suņiem, Rainis vienkārši par suņiem un dzejas brīvības jēdzienu veikli savienoja ar spiega uzdevumu (Virpuļa kalendārā). Tad nāca Jankava feļetoni svētā Iliodora stilā. Vajadzēja tikai sadot, rādot pazemīgu vaigu, uz kuŗa spīdēja visi sociālie tikumi. Jaunā māksla palika par priekšmetu, pie kuŗa lēti varēja demonstrēt savu sociālo dievbijību, kā mūzika un deja puritāņiem vai hernhūtiešiem. Pret viņu izgāja katrs, kas gribēja iegūt sludinātāja slavu. Un tā pēc šo kritiķu domām iznāca, ka visas reakcijas briesmas, tautas izmisums, — viss tas ceļas no moderniem dzejniekiem (Jankavs, runādams par kādu krievu mistiķi, analogiski norāda, ka jaunie dzejnieki aizstāvēt kuŗa stāvokli! ...).

Tie aizvēra acis uz tautas ciešanām un brīnījās: No kurienes šis pesimisms? Tauta, bez šaubām, iet uz priekšu. Visi laikraksti raksta par progresu, visi lubenieki paliek „progresīvi”, bet dzejnieks Austrīņš dzejo: „Laiki gaida, *cilvēks* nenāk. Izlec raiba tīģerīene... Zobos nes tā cilvēkbērnu...” (Dzelme, 1906.)

Kritiķis dzird visur spirtas rīta skaņas un brīnās, no kurienes šis izmisums. Mēs taču dzīvojam divdesmitā gadu simtenī, kad, kā Jankavs saka, „viss iet uz priekšu, šķiras sadužas... u.t.t.

Tas viss rāda šo kungu garīgo aklumu. Man prātā kāda vācu rakstnieka tēlojums, kuŗš stāsta, ka dzejnieks pirmais ieraudzījis sauli un steidzas paziņot to ļaudīm, kuŗi snauduši aiz slēģiem. Kamēr tie uzmostas, atveŗ slēģus un sastāda dzejniekam pateicības adresi, jau pienāk vakars. Un kad ļaudis gavilē par sauli, jau ir nakts, un dzejnieks raugās zvaigznēs.

Mūsu sabiedriskie kritiķi Līgotņu Jēkabs un Jankavs prasa no dzejnieka optimistisku pasaules uzskatu un optimistisku mākslu. Viņi prasa, lai dzejnieks attēlo tikai tās sajūtas, kas dzīvībai labvēlīgas, kas veicina omulību un dzīves prieku, mudina uz cīņu un labiem pilsoniskiem pasākumiem. Līgotņu Jēkabs dod priekšroku tam rakstniekam, kas ienes mākslā dzīves prieku un „maigus svaigumus”. Viņš skatās uz mākslu kā zaķis uz salātiem un prasa, lai viņa to fiziski atspirdzina un apmierina. Rakstniekam, pēc viņu domām, nevajaga beigt apstiprināt parastās laikrakstu tendences. Rakstnieka paša dvēseles pārdzīvojums viņiem nav no svara („dvēsele!” Līgotņu Jēkabs smejas), rakstniekam vajaga likt „maigus svaigumus” uz viņa galda un „raportēt”, ka viss labi. Viņi grib mierīgas, labvēlīgas jūtas, kas netraucē viņu dvēseles līdzsvaru.

Šāds optimisma kults tiešām stāv tuvāk pilsoniskai dvēselei nekā proletāriskai. Tās ir paēduša pilsoņa bailes, ka viņu kāds neiztraucē uz progresīvā spilve-

na ar traģisku nāves vai šausmu skatu. Tas ir tas pats mākslas princips, kuŗu aizstāvēja mācītājs Ērmanis, pārmezdam Veidenbaumam un Zvārguļu Edvardam pesimismu. Tas ir paēduša pilsoņa uzskats, kas negrib, ka viņa dvēseles līdzsvaru traucē cilvēces traģisms, tikai ar to starpību, ka Ērmanis bij morāliski paēdis, Līgotņu Jēkabs un Jankavs zinātniski paēduši. Ērmanim bij bail par reliģiskām dogmām — viņiem par vēsturisko materiālismu.

Jo neskatoties uz lielo spirtumu un „maigu svaiģumu”, ar kuŗu šie kritiķi iznāk kā frizēti jaunekļi — šī ilgošanās pēc optimistiskas mūzikas, kas saldinātu viņu dzīvi un dotu tiem spēku cīņai — nes redzamas noguruma zīmes. Tie grib, lai dzejnieks sēd pie dzīves kā slimnieka gultas un atkārtu vienu un to pašu „rītā, rītā tu būsi vesels”. Cik tas stipri atģādina Veidenbauma: „Tik pacieties, debesīs labāki būs!”

Viņi neieredz erotisma literātūrā (tas traucējot veselīģu milas baudu). Arī Dante, Petrarka, Ģēte esot par daudz nodevušies šīm saldām sajūtām. Tie vienaldzīgi pāiet gaŗām lakstģgalai — viņiem no svara ir tikai gailis, kas ceļ pie darba. Viņu tendence ir darbs, — baudģs nākotnē. Viss, ko sauc par baudu, ir nabaga darba cilvēkam kaitģgs, baudģs nākotnes cilvēks... Vai tā nav cenģšanās radģt to nicināto burģģju, pret kuŗu mēs tagad nostājamies tik lieliskās pozās?... Te parādās marksisma tendence, jo grūtāki apstākļi, jo ātrāk mēs tiksģm pie sociālās kārtģbas, jo kailāka dzģve, jo mazvērtģģaka tā, jo vieģlāk no tās atsacģties priekģ nākotnes cilvēka, kuŗģ tad varēs baudģt. Tad varēs pielaist arī erotismu literātūrā, jo kas nav derģgs vergģem, tas būs atģlauts svabadiem cilvēkiem.

Ja rakstnieks rģkotos pēc abu minģto kungu mākslas prasģģģjiem, tad attģstģtos jauna literātūra, līdzģģa Franģa Hofmaņa stāstģem. Visi tģlotu tikai, kā proletārietģ cģnās par savas šķģiras ideāģu, pie kam

proletārietis būtu balts un cēls, bet buržuijs melns, galīgi satrūdējis. Viss beigtos kārtīgi ar progresu uzvaru, ļaunam ļauna alga, un beigās visi laimīgi.

Šāds prasījums runā pretim mākslas fizioloģiskam pamatam — brīvai spēlei. Šo brīvo spēli var atraisīt tikai brīvas jūtas. Bet jūtās parādīsies tikai rakstnieka paša sajūtu piedzīvojums; ja viņš būs pārdzīvojis nakti, tas dziedās par nakti un ne rītu. Viņš varēs izteikt tikai nakts smagumu un slāpes pēc rīta.

Tikai mākslinieka personisks pārdzīvojums var iekustināt viņa jūtu harmonisku spēli. Lai rādītu dzīvi, tai vispirms jāpaliek par mākslinieka pārdzīvojumu, citādi pats radīšanas process nespēs sacelt un izsmelt visus viņa dvēseles spēkus — iznāks bāls, nepatīss darbs, lai arī tendence, kuŗai zināmais mākslas darbs gribētu kalpot, būtu patiesa.

Tādā ziņā radīšana var būt tikai individuāla, un kas ir pret individuālismu mākslā, tas ir pret mākslu.

Dzejniekam nevar rakstīt priekšā: tēlo to vai to. Viņa darbam var pielikt tikai vienu mērauklu, lai viņš būtu patīss. Patīss būs arī skaists, jo viņā ietversies visi radošās dvēseles spēki: īsts mākslas darbs rodas tikai caur brīvu dvēseles koncentrāciju. Tikai personīgs pārdzīvojums māksliniekā var sacelt visus dvēseles spēkus. Tā ir bijis un būs: kas visdziļāk personiski pārdzīvots, tas ir arī dziļākais un skaistākais mākslā. Kā dimantu var vērtēt pēc tā enerģijas spiediena, kas tiek patērēts, viņu radot, tā mākslas darba vērtība tik liela, cik viņā atveŗas dvēseles enerģijas.

Ja notiktu, kā šie kritiķi grib, ja rakstnieki atsācītos no sevis un saviem pārdzīvojumiem un rakstītu tikai to, ko viņiem viena vai otra sabiedrības daļa liek, tad izceltos gaŗa rinda *pelēku liekuļu*, pelēku, neīstu darbu, no kuŗiem nevienam nebūtu ne silts, ne salts.

Bet vai to pavisam var vēlēties? Tas nozīmē tik-

pat daudz, kā pasauli aplūkot ar vienu aci. Vai tiešām proletāriāta interesē ir sašaurināt pasauli?

Nē, viņš ir spēks, kam jāsalauž šaurā šķiru pasaule un jāizved atsvabinātais cilvēks nenorobežotā plašumā. Viņa interesē nevar būt sašaurināt mākslas robežas, tā ir viņa ideologu, neīsto marksistu vēlēšanās, kuŗi ar nodomu grib padarīt dzīvi kailu, lai varētu masas mīcīt kā mālus. (Aiz šīm „sabiedriskām” maskām slēpjas individuālisms, no kuŗa tās liekulīgi negrib nekā zināt.) Mākslai vajaga apgaismot visu dzīvi: pat mazs talants no atstātas, aizmirstas malas ir kultūrai dārgs, jo viņā atspīd dzīve, kuŗa katram, savu dzīvi dzīvojot, nav pieejama. Arī strādnieks gribēs redzēt ne tikai kā dzīvo un cīnās viņa brāļi, bet arī kā dzīvo ienīstie pilsoņi, kņazi un... Viņš gribēs par to visu dzirdēt no cilvēkiem, kas to redzējuši un pārdzīvojuši. Arī proletāriāts nav un nevar būt pret mākslas brīvību, par to var ņirgāties tikai neīsti viņa uzskatu tulki.

Viss šis marksistu plāns, radīt sociāldemokratisku mākslu, ir stipri līdzīgs nodomam izsūtīt veselus Latvijas pagastus uz Sibīriju, jo tiešām: lai radītu īsti proletārisku mākslu, tad vispirms vajaga šo tīri proletārisko pārdzīvojumu, tas nozīmē tik daudz, kā vilkt visiem šiem „sīkpilsoniskiem intelligentiem” mugurā zilas blūzes un nolikt tos fabrikā pie laktas, vai uz audēja sola. — Māksla vairs nav tik primitīva kā senos laikos, kad gans no mizas izgriezta stabuli un lauka malā vai uz noras mēģinājās pirmās mūzikas skaņas. Nostaigājusi tik gaŗu attīstības ceļu, māksla ir kļuvusi daudz saliktāka un grūtāka. Viņa vairs neizlieto tikai divas, trīs skaņas kā pirmatnējs gana zēns, bet visu to iespaidu krājumu, visu to psiholoģijas materiālu, ko sakrājusi sevī cilvēce. Paiet gadi, kamēr rakstnieks izstrādā savu talantu, un tad — lai tas būtu strādnieks vai baskājis (kā Goņkijs), viņš nav vairs proletārietis (šā vārda šaurākā nozīmē), bet inteliģents. Pēc sava materiālā stāvokļa tas

var līdzināties proletārietim, pēc vaļas laika, ko tas izlieto — sīkpilsonim. Viņš tādā ziņā nepieder ne pie vienas šķiras un var brīvi izvēlēties tēlot vienu vai otru sabiedrības daļu, saskaņā ar saviem pārdzīvoju-
miem un individuālām spējām. Kā tas tomēr nāk, ka rakstnieki, pa lielākai daļai, ņem savus modeļus iz sīkpilsoniskām aprindām, tik reti apstādamies pie proletāriskiem tipiem? Liekas, tādēļ, ka proletāriāta kā šķiras psiholoģija nav diezgan komplicēta, lai būtu par problēmu, pie kuŗas rakstnieks var izlietot visus savus spēkus.

Visi kultūras panākumi, visas garīgās mantas līdz ar materiālām, vēl ir pilsonības rokās. Rakstnieki dzīvo līdz to pašu kultūras dzīvi, ko pilsonība; nav jābrīnās, ka viņi atrod šo aprindu tēlošanā problēmu, kuŗā plašāk var izmantot savas spējas. Bet vai tādēļ Gētes Fausts, kuŗš ir bijis pilsoniskās kultūras auglis, vai Don Kichots, šis viduslaiku bruņnieciskās roman-
tikas zieds, nes mazāk cilvēciska satura kā tie tēli, kuŗi varbūt kādreiz radīsies iz proletāriāta aprindām. Līdz šim tiešām vēl nav neviena specifiski „proletā-
riskā” mākslas darba visā pasaules literātūrā, kuŗu varētu salīdzināt ar šiem tēliem. Tātad no mākslas stāvokļa gluži vienalga, ko mākslinieks tēlo, no svara tikai kā to dara. Nav nevienas šķiras, kuŗai nebūtu neliešu: cilvēciskais saturs visās šķirās ir savās pamata krāsās viens un tas pats. Tikai aģitācijas runās visi buržuji melni satrūdējuši kā prauli, un visi proletā-
rieši balti kā eņģeļi — gluži kā Franča Hofmaņa stāstos, kur vieni ir tikai ļauni un citi tikai ideāli labi.

Tagad jājautā, ko ir darījuši mūsu marksisti, lai radītu šo „proletārisko” mākslu? Vienīgais tips, kas zīmēts uz tiešām nenorobežota proletāriska plašuma fona — Eglīša „Dāvids” — dekadenta darbs. Bet šis tips jau ir par daudz individuāls, par daudz cil-
vēcisks, lai to atzītu. Viņiem būs vairāk pa prātam Raiņa „Susutis” („Rītā”), kuŗā visas cilvēces jūtas

mākslīgi tā samazinātas, ka tiešām nevar izšķirt, vai tas cilvēks vai suns; vienīgā un augstākā vēlēšanās, kuŗas dēļ tas aiziet bojā, ir desa, kuŗu viņš nozog no kāda bodes loga. Vai tā ir proletāriska māksla? Es sauktu šādu tēlošanu par rupju cilvēka cienības apvainošanu, bet mūsu marksisti tur redz proletārisku mākslu.

Nē, no mūsu sabiedriskiem klieudzējiem mākslai nav ko gaidīt. Viņi cenšas visu norobežot un sašaurināt ar tādu tendenci, ka tai caur šiem žogiem tiešām grūti neievainotai cauri izspiesties. Tie cenšas visu samazināt un padarīt kailu, no cilvēka paliek tikai kails skelets, no visiem cilvēciskiem ideāliem — viselementārākais, viskailākais: desa pārtikas bodes logā. Tur, kā jau aizrādiju, vainīga tā pseudomarksistu tendence, kuŗa atzīst, ka jo vairāk kapitāls koncentrējas, jo grūtākos apstākļos tas noliek proletāriātu, jo vieglāk atsvabināties, jo tuvāk mēs esam visas cilvēces laimei. — 1906. gada pavasarī kāds ievērojams L. S. D. Str. partijas līders lasīja referātu kādā emigrantu sapulcē Cīrihē par Latvijas revolūciju, kuŗā, it kā lielīdamies ar savu materiālistisko domāšanas spēju, kas visu var aprēķināt skaitļos, neatstādama dvēselei ne mazāko šaubu, uzstādīja apmēram šādu aprēķinu par soda ekspedīciju nodarītiem zaudējumiem:

„Nodedzinātas 300 zemnieku mājas, apmēram 4000 rbļ. vērtībā — kopā 1 000 000; nošauti ap 1000 darba spējīgu cilvēku, kuŗi katrs varētu caurmērā strādāt vēl 20 gadus, — viens cilvēks ražo vienā gadā ap 300 rubļu vērtības, divdesmit gados 20 reiz 300, t. i. 6000 rubļu, tūkstoš reiz seši tūkstoši, tas ir seši miljoni, tātad soda ekspedīcijas iznīcinājušas vērtības par tik un tik miljoniem.” Es nespēju toreiz viņam paprasīt, par cik tūkstošu rubļu vērtē savu dzīvi šis cienījamais marksists. Mani briesmīgi pārsteidza šis materiālās domāšanas cinisms. Un no visas soda ekspedīcijas darbības Baltijā tas izveda

vienu slēdzienu: viņas esot nesušas sociālisma attīstībai tikai labu, jo proletārizējušas Baltiju par tik un tik miljoniem, pavairodamas nemantīgo ļaužu masas un sagatavodamas zemi vēl plašākai kustībai. Ar tādu loģiku tiešām jānāk pie tā gala slēdziena, ka jāpalīdz pēc iespējas jo vairāk postīt un dedzināt, jo visam tam ir liels mērķis: vairot proletāriātu, kas cilvēci reiz vedīs pie laimes.

Es nezinu, vai tagad šis cienījamais marksists tāpat domā; nelieku to arī uz viņa personīga rēķina, — zinu, tā ir sistēma, bet katrs redz, ka te līdz mežonībai vairs tikai viens solis.

Tādēļ, kungi, ja cienījat taisnību, nekliedziet tik stipri, ja kāds no jaunākiem dzejniekiem parāda savā spogulī jūsu seju. „Ne idejā par sevi, — viņas nesējos guļ riebums, despoti tie vienpusīgi”. Nav dzejnieka vaina, ja viņš tādus jūs redz: jums nevajadzēja rādīt viņam tādu seju. Jūs paši esat vainīgi pie šī pesimisma, kuŗu tik „progresīvi” protat nosodīt.

Ja sociāldemokratija grib reprezentēt kultūras kustību, tad viņai vajaga savienot sevī visu, kas cilvēcīgs, lai cilvēkam nebūtu jānogriežas no viņas kailuma.

Nē, individuālisms mūsu jaunākā mākslā neuzstājas ne pret sociālismu, ne pret sociālizāciju, bet pret lielu ideju necienīgu banālizāciju. Viņš uzstājas pret domāšanu tēlos un simbolos. Viņš sludina, ka māksliniekam vajaga atgriezties pie sevis un caur sevi smelt iz dzīves un likt uz tautas kultūras altāra jaunas vērtības. Tikai individuālisms mūs var glābt no vispārīga sekluma. To drīz sapratīs arī paši marksisti.

NAKTS

(Andrejs Papārde. *Tantris. Lirika. Izdevis Jaunu rakstu apgādiens, 1908. Lindberga drukātavā, Akciju biedrība Helsingforsā, vidūtājība pie D.Zeltiņa Rīgā.*
Maksā 50 kap.)

I

Man priekšā neliela grāmatiņa, kuŗa ar savu ārējo izskatu liekas kā izņemta no Somijas labāko grāmatu pārdotavu loga — Andreja Papārdes dzejoļi. Vienā ziņā tie laimīgi atšķiras no mūsu jaunākās dzejas — aiz viņiem nemana artistiska nodoma. Tie nav dzejoļi, kuŗus var rakstīt vai nerakstīt: aiz šiem diviem, trim sen runātiem vārdiem ar pusaprautu sāpju smaīdu atklājas *cilvēks*. Viņš runā tālumā miglotām acīm, kuŗas neredz publikas, jo dziļi aizņemtas no savām domām, no savu sāpju iekšējās nozīmes.

„Slikts mākslinieks, kas spēlēnot publiku redz.” Pie Papārdes to nevar manīt nevienā vietīņā: viņa skatiens ir vērsts uz sevi, viņš pilnīgi nododas sev. Tāpēc neizsmēlas tik ātri „Tantra” īsās rindas, un mēs minam viņas kā likteņa mīklu. Mūs aizkustina šie vienkāršie vārdi, jo mēs zinām, ka ar mums nespēlējas artists, bet ir noticis kaut kas nopietnāks: cilvēks ir atvēris savu dvēseli.

Gandrīz ikkatrs no jaunākiem dzejniekiem vēlas izlikties savos sacerējumos labāks nekā viņš ir, ar nodomu pastrīpot vienu otru — varbūt pat nestiprāko pusi, lai izliktos tas, kas viņš gribētu būt. Tā lasītājs zaudē pašu interesantāko: dzejnieka patieso dvēseles ģīmi. Un arī dzejnieks zaudē beidzot pats sevi, pierod pie pozas un paliek par aktieri. Bet kas tiešām ir viņš pats, noslāpst aiz liekiem vārdiem: pazūd aiz mākslotām pozām. Un ja tas klusi raud kaut kur dvēselē, tad tomēr rakstnieka ārējais ego-

isms ir stiprāks: tas taču ik dienas ir dzīvē, ik dienas tiek no publikas algots... Kam rādīt dvēseli kailu? Varbūt publika viņā ieraudzīs pavisam citu, ne to, ko viņš mākslīgi centies radīt, un nogriezīsies no viņas? Kur tad viņš ies ar... dvēseli? Vientuļā alā, kur pa nosarmojušām sienām slīd vēsas svina lāses, viņš sildīs savas dvēseles zilos, nosalušos pirkstiņus un skatīsies viņas acīs — savā patiesībā. Tur pūlis neaizklās ar savu daudzgalvaino ēnu viņas alabastra skaidrās miesas, kuņģā tad redzēs katru zilganu dzisliņu, katru savas sirds pukstu — savu dzīvi, savu atzīšanu.

Tāds Andrejs Papārde. Dažus gadus atpakaļ viņš drukāja savus dzejoļus „Austrumā”. Bet tā laika lasītāji nebij tie, kas saprastu īsās rindas, šos tālumā runātos vārdus ar aprautu sāpju smaidu.

Pa vienam lasot, arī viņi neatstāj tā iespaida. Viņiem ir kopīga nozīme, tas ir ļoti intims dvēseles stāsts brīvos, nemeklētos pantos. Rakstīts bez patosa, bez pretenzijām uz lētu populāritāti, uz acīs krītošām līnijām. Viņu lasīs, kas interesējas par cilvēka sirdi.

II

Dekadentiskais artistisms, kuņģš te ir Indijā, te Olimpā vai Valhallā un mūžīgi nodarbojas tikai ar to, kā savām jūtām piemērot interesantu garderobi, aizraujas bieži tik tālu, ka zaudē dzejas iekšējo pavedienu — individuāli psiholoģisko elementu, un raibā forma, greznā vārdu krava, „Veza” krinolini un pāva astes nereti sedz pilnīgu tukšumu, nereti ir tikai čaula bez dzīvības, — ne tādēļ, ka šiem dzejniekiem nebūtu viņas, bet vienkārši tādēļ, ka viņi apmaldījušies formu labirintā un neredz vairs savas dvēseles. Tie palikuši par amatniekiem-speciālistiem, kuņģi vairs rada tikai formu. Tā zaļais laksts nereti izaug pār mēru un izčaukst sausā ziedā, kuņģš ziedē-

dams izkaltē zelta sīpolu. Tādēļ saimnieces, kuŗas grib, lai zemes spēks riešas cietā, sulotā zeltā, aprauj pārģaŗos lakstus, kad tie taisās ziedēt, jo lielākais mākslinieks ir tas, kas spēj izteikt savus pārdzīvojumus, cik dziļi tie arī būtu, ar bērna vienkāršību. Tas ir iespējams, uz to aizrāda lielākie talanti. Visam liekam vajaga atkrist nost, lai katrs vārds kristu dvēselē kā karsts piliens. Kam stiept pa starpām šis čaukstošās skaidu virtenes!

Pie latviešiem forma aizved maldos dzejnieku jau viņa diletantisma dēļ, kuŗš nespēj aptvert un noskaidrot uz reizes lielas pasaules un sapinas formā. Jākobsonu Kārlis, kuŗš bez šaubām ir īsts dzejnieks, sasniedzis ievērojamu skaņu virtuozitāti, nespēj garīgi noskaidrot tās formas, kuŗas viņam nejausi kļuvušas pieejamas: Budas krēsla, Ērkšķrozīte, Daugavilņi — visu to viņš met vienā kaudzē.

Klausīšanās savā dvēselē, ne tukša vārda maģija, atvērtu rakstniekam durvis, ap kuŗām tas maldās. Jo viņā ir dziņa tikt lielākā pilnībā. Un pilnība nav vairs tikai forma. Vāts, kas bija iesista viņas miesā, ir piepildījies ar miesu. Tik liekā gaļa vēl nav izsāpējusi. Vajaga izgriezt šo pāraugumu, ko radījis formas ievainotais spēks, tad rēta aplāsies ar gaišu ādu un miesa varēs dzīvot... Papārdes dzejoļi nav vienīgie no mūsu moderno dzejnieku darbiem, pie kuŗiem manāmas šis individuālisma noskaidrošanās zīmes: ir jau Eglīša pēdējie dzejoļi, viņa marmorā kaltā „Magdaļa”, Jaunsudrabiņa „Vēja ziedi”... Un dekadentu atstātās vārdu virtenes izdalīs tie, kas sanāk ar baru, kad durvis jau vaļā un saimnieks ar saviem dārgumiem pārcēlies uz citu vietu.

Nams ir tukšs, viņā palikušas tikai nevajadzīgas un smieklīgas skrandas, ar kuŗām izpušķosies ziņkārīgie grābšķi. Tie ir tie, par kuŗiem Merežkovskis un Hippiuss savā jaunākā darbā — „Krasnij cvetok” — saka: „Kak opošīlosj dekadentstvo.”

III

Atstājot vispārējo, griezīsimies atpakaļ pie Papārdes dzejas. Ko ienes viņa mūsu rakstniecībā? Tā ir liela, vēsa pirmatnējas nakts sajūta, tik plaša un dziļa, kāda pirmo reiz parādās mūsu literātūrā.

Reiz ir bijusi diena, tā izdzisusi, pēdējais miglotais bālums dziest nakts tumsā. Reiz degusi ir vasara, un pēdējās lapas mirkst vēsās ūdeņu paltīs, pēdējais zaļums slāpst zem brūnām trūdu kaudzēm, un tumši zalgošā ziemas naktī atveņas tikai balts vientuļš ceļš aiz tumsām priedēm. Kur viņš aizved? Ai, to nezina dzejnieks, to zina tikai zvaigžņotā mūžības krēsla. Un neapmierinātās atziņas slāpēs viņš deg šai naktī, kā izdzisis kristalls.

„Šīm mūžīgām slāpēm
Kas biķeri sniegs!
Kaut viena lāse
Uz lūpām kristu —
Deg kaislās liesmās
Sen izdzisis kristalls.”

„Vai rozes plūci,
Vai sviedrus lēji,
Tev alga būs kaps.
Tu mūžam vaicāji,
Tev nu atbilde taps...”

Viņš tik daudz nenodarbojas ar savu likteni, viņa domas alkst lielākas atziņas saules, tas grib skatīties pāri bālai dienai mūžības likteņos. Bet arī tur dziest gaisma:

„Aukstā, vientuļā zeme
Pēdējo gaitu iet.
Un laistās tur mūžībā
Kā zvaigžņu okeans
Tik zila kapu velve.”

Kāda kapsēta!

Autors maldās viens caur nakti, kuņai nav robežu. Viņa dzejā neredz cilvēka, neredz neviena skaidra tēla, kuņiem tas pieķertos. Tik migla dzen savas smagās strūgas. Kaut kur nodalās tumša kalnu gūzma. Reti mēness gaismā paspīd sirma klinšu siena, pa kuņu vientuļi rit smagas lāses. Tik vienmuļīgi sēra ir Papārdes meldija kā šo pilienu dunoņa uz akmeņiem...

Un dziļās sāpēs tas klausās, kā uz kalniem nāve vāc pļauju:

„Izkopts skan —
Kā sirdi pušu grieztu.
Knapi pusnakts pāri,
Mēneša aukstā gaismā
Bāla roka pļauj...
Vējš aizraujas zaros,
Vairs nekustas vārpas,
Nodreb smilga — —
Dziļā klusumā pāri kalniem,
Pār dziļām, tumšām vagām
Skan izkopts —
Kā sirdi pušu grieztu.”

Cik tukšas un bālas šīs dienas, cik dziļa ir nakts, lai radītu cilvēka sirdī tādu tumsu. Jo tā ir sirds, kas slāpst ne tikai atziņas, bet darba, atmatas, kuņu ārdīt jaunai sējai. Bet šās noras tik tālu no mums, mēs esam nogriezti no viņām ar aukstu šķēpu sienu. Mums jāmaldās pa nakti, bez robežu, bez gala, mēs netiekam pie zemes. Un sirdi saldē savā aukstā, glumā rokā mēmais miglas lietuvēns. —

„Cerēt, vai zini, muļķīgs joks,” izmisuma brīdī Papārde domā, tomēr cerība instinktīvi deg viņā, kā katrā cilvēkā, kuņš dzīvo un grib vēl dzīvot. Dzejnieks sauc:

„Nāc, dzidro debešu auka,
Dzen savu zelta arklu

Caur nikno nezāļu jūru,
Tver savām dusmām
Melno lāstu zemi!”

Vai šis pants:

„Peld miglas smagās strūgas
Pār kluso līmeni.
Miglu ērmi gulstas
Uz baltām salām.
Tvikst putekļi uz ceļa
Pēc lietus lāses,
Gaida augļi noliektos zaros
Uz cilvēku.
Viss izmiris šķiet —
Te tālumā atskan izkaptis balss
Un elpu atkal atgūst zeme...”

Tāda ir šī dzeja un tāda nakts. Vēl maldīsies daudzi, kas slāpst pēc pilnības, „nabaga laivā ap savas dzimtenes krastiem” (dzejoļu motto no Vāgnera „Tristāna un Izoldes”), kuņģus tur savās ķetnās pelēks miglas ķēms, līdz modīsies diena, kuņa aiz kalna jau asina savus zelta lemešus... Bet arī nakts ir skaista ar savu sāpju pilnību, ar visuma vēso tuvumu, kuņģš izplēš dvēseli kā zvaigžņotus spārnus. Jo naktī mums vajaga starot, lai mēs nepazustu tumsā. Spēks nekur neapstājas, viņš tikai ietērpjas citās formās. Kas dienā atveras uz āru, naktī vēršas uz iekšu karstos sapņos. Un kad iekšķīgi mēs būsīm uzziedējuši, rīts atradīs uzplaukušu dārzu. Šī nakts nav bez dzīvības, mēs tikai esam akli un nemanām šo redzamo spēku neredzamo pārļiešanos no viena trauka otrā... Kā atnāk maijs? Mēs ieraugām viņu tikai tad, kad zari pilni zaļa, šalčoša zīda un ābeles staro gaiši sārtos ziedu gredzentiņos. Tad sakām: nu ir maijs. Bet viņš sākās jau tad, kad saule iemeta pirmo zelta adatiņu sirmā ziemas miglā. Tik tagad viņš ir izpeldējis mūsu acīm kā burvīga sala. Tā izpeldēs

no miglas jūrnieka mazā laiva, viņš varēs nolikt slapjos maldu airus un kraut savas mantas dzimtenes zeltainā smilšu krastā... Iet atmatā un, lemešiem skanot, griezt augšā smagās, auglīgās velēnas. Šai smalkā kultūras cilvēkā slēpjas plecīgs zemnieks, kas nogriezts no zemes un nosodīts uz maldiem. Tumīga māla un dīgstošas zāles smarža atvērs viņam citu pasauli.

Ir skaņa no tās:

„Saulē karsē
Tavu kvēlošo pieri.
Viļņu viļņiem smilšu jūra,
Bet augstāk aug vaļņi.
Tava stiprā roka
Sažņaugusi lāpstu.
Tur tālumā atmatas sauc.
Skan lauki, skan meži,
Bet nezin miera
Tava karstā roka.
Tev saule dedzina pieri,
Bet cietāk tu lāpstu tveri —
Viļņiem jāaug dienu, nakti.”

Jo velti ir maldīties pār zvaigžņu jūru: nostaigājuši šo mūžības riņķi, mēs atgriezāties atpakaļ tai vietā, no kuņas iznākuši. Arī zeme ir zvaigzne, un viņai līdzī mēs dzīvojam zvaigžņu dzīvi. Tā pati ideja, kas valda pār saulēm, dus vismazākā zāles stiebrā, uz visklusākā lauka tā pati mūžība.

DIEVU KAUJAS

(Pie Dr. M. Valtera grāmatas: „Latviešu kritika mākslas un zinību jautājumos”)

Reiz lasīju grieķu mītoloģijas vēsturi. Tas gadījās taisni tai laikā, kad sākās kara gājiens pret „jauno” mākslu. Cik daudz tukšas krūzes to-

reiz netika sasistas — daudz vairāk kā pie Jerikas mūriem. Zirgi zviedza, un skanēja dažs kaņam piemērots lāstu vārds, kā jau pie īstiem zaldātiem, kuņi pat debesis iet ar kaujas zābakiem un raņicu padusē. Un kādas briesmīgas pūķu maskas toreiz bija izliktas uz kokiem un sētām, un cik nikni viņas klabināja asiņainos koka zobus un šaudīja sarkanās papīra mēles. Pēc sava sarīkojuma tas bija īsts vecķīniešu kaujas gājiens. Man vēl šodien nāk smiekli par tām briesmīgām kaujas figūrām un skan ausīs kaņa pļerkšķieni. Bet toreiz zemē bija lielas bēdas, jo pūķis rūca un draudēja un sita ar asti un prasīja daiļo ķēniņa meitu, kur tad bija laika nodarboties ar tiem maigiem tēliem, kuņus atsedz grieķu mītoloģija!

Un es atstāju viņu, kā apburto mežu, kur jaunekļi un vadoņi sastinguši baltā marmorā. Cik labprāt es toreiz būtu bēris virsū viņiem sarkanu smilti — sarkanus saules puteklišus, lai vaigos aizdegas asinis, lai nopūšas mežs un sāk šalkt jaunu gaviļu dziesma — un tūkstoši atdzimušu varoņu izklist pa ciemiem un pilsētām. Bet nebija vēl laiks. Un es vēl nezināju sarkano smilšu noslēpuma. Es pārsedzu balto dievu dārzu: tur palika tēli, slaidi un klusi kā baltas narcises. Es netiku tālāk par dievu kaujām.

Viņas man atklāja dziļu egoisma problēmu.

Dievi rada aiz spēka pārpilnības — tāpat kā mirstīgie. Priekā un kaislibā tie izmet uguns kamolu — jaunu spēka vilni. Bet kad no šī viņa izceļas sārta, jauna dieva sirds, kas tēvam sit līdzī spēkā un daiļumā, ar kuņu jādālās valstī un *varā*, tad radītāja dvēseli pārņem sāpes un naids. Saslienās egoisma vara — un izceļas dievu kaujas. Debesis dimd un blāzmo.

Radītājs nožēlo, ko devis neapzinīgā spēka pārpilnībā, grib ņemt atpakaļ impulsu, ko izmetis priekā nevaldā. Lai debesis cik plašas — viņš nevar redzēt līdzās sev jauna spēka. Tas metas viņam pie elkoņiem, viņš radis brīvi izplēst rokas pār visu bezgala klajumu. Tik neierobežojama ir varas kāre, un bailes

un naidis tikpat aklas kā radīšanas prieks. Cik dievišķi vienkārši tādās reizēs ir dievi: varas bailēs tēvs ņem norij dēlu! Bet kas *mums* izliekas kā neglīts noziegums, tas pilnīgi saprotams pie *dieviem*. *Mūsu* dzīve ir pārāk īsa, mēs radām tikai dažas vasaras. Tad nāve klusi aptur radošu sirdi, vienu laiku tā sit vēl aiz ieraduma to pašu skaņu — tikai lēnāk. Un tad mēs aizejam, kā mirstīgie aiziet. Šās vasaras ir tik īsas un karstas. Mēs nedabūjam ne apskatīties, kad jau saule riet uz mūsu lauka. Mēs aizejam un atstājam savu darbu ar kļūdām un nepilnībām. Bet saule ir tikpat sarkana vakarā, kā rītā, un mēs nolaižam rokas ar sārtu dzīvības cerību: aiz mums nāk *jaunība*, tā radīs tālāk mūsu darbu. Un tādēļ ar ticību mēs skatāmies uz bērniem, un pat aiz kļūdām redzam spēku. — Bet dievi ir nemirstīgi. Tiem diezgan dziņu *mūžīgi* dzīvot un mūžīgi radīt. Norijis nākotni, radītājs nejūt ne mazāko sirdsapziņas pārmetumu. Un sirdsapziņa ir arī tāda lieta, kuŗas Olimpā nepazīst. Radītājs zina tikai savas sirds spēku, kuŗa pilna neizsmeļamu nākotnes impulsu.

Bet dzimstošam ir likteņi labvēlīgi. Un *jaunais* nekad nepaliek *vecā* vēderā. Vējš, saule un visi zemes un debesu spēki sniedz klusi pretī pierietējušu krūti. Slepni, neuzticīgi valdošam, tie saudzē un baŗo visu, kas dzimst. Seko brīnišķa izglābšanās. Tālā jūŗas salā, paslēpts no tēva draudošās acs, tas izaug slepeni pie zemes krūts. Un daba klusi, ar aizardētiem smieklīem, glabā saldo dzīvības noslēpumu. Puķes, koki un zvēri — visi pazīst jauno dievu, bet neviens viņu nenodod. Jo daba mīl spēku *daŗādību*, — ikkatru pavasari izplēzdama tūkstošus ziedošu zaru, kā greznu pāva vēdekli. Viņa priecājas, ka viens ir vairāk, kā priecājas, kad aizdegas jauna zvaigzne, vai zarā pārplīst pumpurs. Un brieŗu māte sniedz mazam bēglim savu stipro pienu ar meŗa skuŗu smarŗu. Bēŗns pieņemas varoņa spēkā, iet cīņā pret tēvu un ieņem savu vietu — Olimpā.

Troksnī, kas satricināja mūsu literatūras pamales, bija dievu kaujas zīmes. Tēvi uzsāka cīņu pret pār-galvīgiem un nepaklausīgiem dēliem, kuŗi bij diez-gan turējušies veco ēnā, lai rādītu reiz savu dzīvi un savu gribu. Aiz briesmīgām pūķu maskām slēpās visa deviņdesmito gadu rakstniecība savā varas un nemaldības apziņā. Un atkal ar bailēm sāka runāt par „jauniem” — ar aklām bailēm, sagrābt un aprīt. Un atkal zeme ir slima, jo ir *jaunība*. Bet jaunība ir slimība, kas parādās laikmetu maiņā; tā uzkrīt kā masalas ar pavasaŗa vēju. Un, zināms, viņa veciem metas pie elkoņiem un sāp. Tie būtu ierījuši viņu at-pakaļ savā miesā. Bet visam, kas dzimst, ir labvēlīgi likteņi. Jaunību auklē saule un vējš un koki un pu-ķes, un siki kukainīši viņas nenodod. Un govns un ābele un maizes ceplis — visi saka, kad pūķis gaŗām skrien: „Jā, redzēju gan, viņa skrēja uz to māju, kas uz vistas kājas griežas.” Un pūķis pārskrien mājās nosēcies un plēš dūsmās nagus ap tukšiem pakšiem. Un kad viņš reiz saož pēdas, tad skrien, skrien, ka-mēr priekšā gadās upe un *upē* gaišs *jaunības* atspī-dums. Tad liekas klāt un lok, kamēr pārplīst.

Es baidos, ka tā neiziet arī mūsu „sabiedriskam” pūķim.

Dr. M. Valtera grāmatā, kā skaidrā ūdenī, patla-ban atspīd *jaunības* tēls. Bet nu ir arī laiks likties klāt un lakt — kamēr *pārplīst*.

*

Es runāju pazīstamu teiku valodā. Lai tulko manu līdzību katrs, kā grib. Var jau arī par dievu kaujām būt dažādas domas. Bet šai lietā ir morāle, kuŗa pēc Dr. M. Valtera grāmatas iznākšanas būs visiem vien-līdz skaidra. Un šī morāle ir īsa: Mūsu dienās vairs nevar vest kaŗu ar tik primitīviem līdzekļiem kā vecos laikos. Ir laiks, ka briesmīgās pūķu maskas noliek muzejā, turpat, kur karājas izkaltušas bizītes un veci mandarīnu svārki.

Kristiānijā, veca gada vakarā. (1908. g.)

LATVIEŠU MĀKSLA UN LATVIEŠU ARISTOKRATIJA

„Ja es būtu ķeizars, es taukus
vien dzertu.” *Tautas paruna.*

Pagājušā ziema nebija auksta. Baltijas piekrastē diezgan bieži gadās mērenas ziemas un siltas vasaras. Tikai, par nožēlošanu, Latvijas mērenais klimats nevar darīt nekāda iespaida uz mūsu mākslu, kuŗai jāaug un jāattīstās pie caurmērā 10° temperatūras zem nulles. Tik liela ir vēl latviešu vienaldzība pret mākslu. Ja šāda temperatūra ir pietiekoša tumšai ziemēļu eglei, tad viņa ir par zemu priekš tāda vārīga viņa stāda, kāds ir māksla. Viņai vajaga saules, ko dzīt pa saviem stiebriem saldas sulās smagu ķekaru bagātību. Māksla ir siltumnīcas augs, kuŗas saknes jāsarģa no sala, jo Laplandē, kur viss izplaukst un nozied divos, trijos mēnešos, Laplandē, kur viss ātri nozied, nav arī nekādas mākslas. Mūsu dzimtene priekš mākslas vēl vienmēr ir tāda Laplande, kur ļoti īsa vasara. Mūsu talanti novīst jau ar trīsdesmito gadu. Tā novīst puķes, kuŗas aizmirst apliet. — Nu jā, mūsu praktiskā saimniecībā ir diezgan daudz citu darbu, kā puķes apliet. — Kad pie citām tautām mākslinieki sāk iet uz augšu, mēs jau, salauzti un noguruši, slīdam uz leju. Mums pietrūkst spēka un ticības uz kalniem skatīties. Kā Čehova Ivanovam mums ir jāizmēģina tādu nastu celšana, no kuŗām mugura lūzt. Agri mēs zaudējam Poruku, agri, neauglīgā un svešā žurnālista darbā, iztērējām tādu talantu kā Rūdolfu Blaumani; agri aizģāja no mākslas Andrievs Niedra, ar trīsdesmit gadiem nosaukdams sevi par „vecu”. Jauns vēl ģados, „sirdī vecums...” No kā šis agrais vītums? Bez šaubām, tas stāv sakarā ar zemo temperatūru, kuŗā jāaug un jāattīstās mūsu mākslai. Kas grib glābties

no izsalšanas, tas pārstāda sevi citos, labākos klimatiskos apstākļos, kā, piemēram, gleznotājs Purvītis, kuŗam (varbūt ne bez sāpīgas kauna sajūtas) nacionālās kultūras jautājumā bij jāatsaucas uz „vācu makiem”.

Citās tautās mākslu uztur pa lielākai daļai turīgākās aprindas un intelliģence. Bet kāds labs *latviešu* pilsonisko aprindu pazinējs viņas raksturo šā: Latvieši nav nabagi. Rīgā ir diezgan daudz latviešu, kuŗi izdod 20—30 tūkstošu gadā. Bet šie ļaudis vēl nav sākuši garīgi dzīvot. Viņi pārdzīvo vēl pašu pirmo kultūras stadiju un atrodas uz līdzīga attīstības pakāpiena, kā Maskavas kupči Ostrovska laikā — tikai ar to nožēlojamo starpību, ka starp mūsu tirgotājiem nav tāda ideāla mākslas cienītāja, kāds bija Tretjakovs, kuŗš dāvināja Maskavai nemirstīgo Tretjakova galeriju. Nerunāsim par latviešu mākslas galeriju, kuŗā būtu sakrātas mūsu īpatnējās mākslas zīmes, nerunāsim ne parniecīgu dēļu šķūnīti, kur pagaidām tiktu krāti latviešu mākslas dokumenti. Mūsu pilsoņi nežēlo līdzekļus, kur var spīdēt. Viņi izdos pāra tūkstošu par „lielkungu pusdienām”, kur netrūks uz galda zemeņu ziemas vidū. Bet ja tu, nelaimīgais lasītāj, no lepnā pusdienu galda pametīsi acis gar viņa zāles sienām — tu redzēsi dārgas, masīvas mēbeles, cienīgas un stīvas kā samojedu elkus, pakāļtaisītas ģipsa bistes, Šveices kalnu skatus, sudmalīņas zilā rīta miglā un citus tamlīdzīgus neistās vācu romantikas ziedus — tikai ne latviešu mākslinieku gleznas. Tā ir mūsu pilsonības lielās daļas tipiska seja. Un pie tam šie ļaudis visā nopietnībā tur sevi par „latviešu aristokratiju”! Viņiem piemīt tā lieliskā, smieklīgā īpašība, uz kuŗas Hauptmanis uzbūvējis savu „Schluck und Jau”. Viņi stipri līdzinās tam ubagam teikā, kuŗu izsmiekla dēļ miegā pārgērbj ķēniņa drānās un noliek ķēniņa gultā. Pamodies karaliskos apstākļos, viņš ar īstu vagabunda humoru spēlē karaļa lomu, galma ļaudīm par smieklēm. Tā

mūsu pilsoņi, ar maziem izņēmumiem, kuņiem nav vēl nacionālu kultūras tradīciju, nav ideālu, kuņi garīgā ziņā ir vēl kā nomadi — atmodušies kundziskos apstākļos, iedomājas, ka viņi ir *latviešu aristokrāti*. Ar tādu nevainīgu komismu tie spēlē aristokratu lomu! Ja citu tautu garīgo aristokratiju mēs pazīstam no tā, ka viņa uztur mākslu, tad mums jāiet ar likumu gaŗām bagātiem pilsoniskiem namiem, jo tur patlaban pie dzīŗu galda „Schluck und Jau” vientiesīgu skatītāju priekšā spēlē aristokratus pēc devīzes: „Ja es būtu ķeizars, es taukus vien dzertu”. Jūs nemeklējat komēdiju, jūs meklējat aristokratiju, kas uztur mākslu. Jūs kāpjat sestā stāva istabīnā, jūs uzmeklējat pilsētas nomales, kur aiz zemiem logiem zied daŗa jauna roze — tur jūs atradīsīt latviešu gleznotāju vai rakstnieku, kas uztur latviešu kultūru ar savu pindzeli vai spalvu (es negribu teikt: ar savām sirds asinīm tikai tāpēc, ka kauns lietot šo noleldēto frazi).

Ja viduslaīku bruņnieciskie aristokrāti nodeva zobenam savu sirdi — ar tādu pašu varonību daŗš latviešu mākslinieks pie visnelabvēlīgākaiem apstākļiem nododas mākslai. Ja viņi neiemantos muiŗas un lēņus — tad viņiem tomēr kritīs tā dārgā apziņa, ka viņi radījuši latviešu kultūru un ka mūsu pilsoniskiem nomadiem, priekš kuņiem daŗš labs no viņiem velti klanījies, gribēdams tos piegriezt kultūras interesēm — šai tukšai, lielīgai „latviešu aristokratijai”, ar latviešu mākslu un kultūru nav nekāda sakara.

MŪSU TAUTSKOLA

Latviešu zemnieks iet skolā tikai 3 ziemas. Šais trijās ziemās vajadzētu saņemt darbinieka bērnam ierosinājumus priekš pašizglītības. Vajadzētu uzmodināt viņa vēŗību, rādīt ar spilgtiem piemēŗiem, cik pasaule plaŗa, lai mācās viņu apbrīnot

un saprast. Vajadzētu attīstīt bērnam radošu ziņkārību, lai, skolu atstājis, tas nepalik garīgā aizkrāsnē. Skolai bērns jāpievieno elementārai kultūras pasaulei ar viņas interesēm. Bet vai mūsu tautskola to var? Viņai nav vairs līdzekļu priekš tā! Ar ko lai ierosina skolnieku ziņkārību, ja tikai divas stundas, kuŗās skolotājs var runāt uz bērna dvēseli: latviešu valoda un ticības mācība. Bet šo stundu nav daudz, un tās pašas skolotājs nevar svabadi izlietot. Bet kur nu paliek skaistā pasaule, kā vaŗavīksne aiz mežiem? Vai mūsu tautskola zina, kas ir ģeografija, kas vēsture? Kas praktiskas dabas zinātnes, saskaitot ziedu lapiņas un aplūkojot stādus un kukainīšus?

20 gadu atpakaļ, kad tautskolā krievu valodu mācīja tikai no otrās ziemas sākot, dažas stundas nedēļā, mums vēl stāstīja par krusta kaŗiem un Husu un Sokratu. Un Ludviķa Hērvagena „Skolas maizē” lauva un tīģeris sarunājās par dzīvi tālajā Indijā. Mēs zinājām, ka bijis Napoleons un Aleksandrs Lielais. Mums bija kaut nojausma par lieliem vēsturiskiem notikumiem. Tas mūs pievienoja pasaulei. Bet nu mūsu skolnieks ir nostādīts tādā garīgā kaktā ar seju pret sienu. Un ja viņš uz vecās skolas kartes prot parādīt Pēterburgu un „Ledovitiņ Okean”, tad jau diezgan. Paprasiet mūsu pagasta skolniekam kādu vēsturisku varoni, ar kuŗa vārdu saistīti tautu likteņi. Ja viņš zinās saukt Pēteri Lielo, tad tikai varbūt nesenā jubilejas gadījuma dēļ.

Lielākā daļa no tik dārgām trim ziemām aiziet gluži neauglīgā svešu vārdu un skaņu iemācīšanās. Latvietis atstāj tautskolu bez dzīviem ierosinājumiem, bez radošas ziņkārības, un ir laimīgs, ka, arklam pakāļ staigājot, tie krievu vārdiņi tik ātri izsvīst viņam no pieres. Bet vai bez tiem vēl ir tā lielā, pievilcīgā gara pasaule, kuŗa katru dienu spēj mums sniegt labākos savilņojumus, — par to viņš nekā nav dzirdējis. Tāpēc pie mums tāda gara kūtrība. Tāpēc nelasa grāmatas. Tāpēc latvietis vēl dzīvo tālu no pasaules

savā garīgā aizkrāsnē, savā „Prātaiņu” pagastā, kur tik viena avīze, un tā pati nedrukāta staigā no mutes uz muti.

Ka mūsu tautskolā ievadama mātes valoda par mācības valodu, par to izsakās valsts domē pat oktobristi. Bet ministrijas priekšstāvis tam protestē. Un mēs jau zinām, ka domes griba notiek tikai tad, ja tā ir ministrijas griba.

LATVJU DAINAS

”**K**as tas Barona tēvs tāds ir, ka visi viņu tā cienī? Vai tad viņš pats tās dainas ir sarakstījis? Tās jau esot tikai tautas dziesmas,” tā spriež vēl daži vientiesīgs latvietis, kuŗam sveši mūsu tautas gara dārgumi.

Tikai tautas dziesmas!

Bija laiki, kad vācu mācītāji, gribēdami gādāt „tiem mīļiem latviešiem” par derīgu laika kavēkli un pieradināt viņus pie vācu glītības, nosauca mūsu tautas dziesmas par „blēņu dziesmām” un mācīja dziedāt pēc vācu paraugiem sacerētas gaŗas un gaudulīgas ziņģes, kuŗas uz ilgiem laikiem samaitāja tautas garšu.

Tos asprātīgos dzejiskos acumirkļus, kuŗus dziesmu teicējs sajūsmas brīžos šķetināja kā no neredzama kamola, šīs mazās dziesmas, kas uzdzirkstīja pār tautu Jāņu vakarā kā tūkstoš zvaigznes, kuŗas, kā mirdzoši Jāņu tārpiņi, izvilināti no smaržīgās nakts rasas, pieķērās katrai koka lapai, katrai zālītei, — tauta pamazām izmainīja pret kūtrām, gaŗām un asarainām ziņģēm, kuŗas „gādāja” viņai vācu labdaŗi.

Tauta pamazām pierada pie vācu kūtrā smaguma, dziedāt baznīcā pakaļ ērģelēm un, vakarā no darba mājā nākot, meţonīgi vienmuļīgā meldiņā gaudot „ziņģes” par Fridriķi un Vilelmīni un viņu nelaimīgo mīlestību.

Vācu labdariem uz tautu bija milzīgs iespaids. Viņu rokās bija baznīca, kur griezās tautas garīgās slāpes. Tur viņi runāja uz tautu samaitātā, māksloti apgausinātā bībeles valodā, lika dziedāt dziesmas gaŗos un smagos tempos. Visur tautai lika skatīties uz muiŗas vācu ieradumiem kā uz kaut ko augstāku un labāku. Zināms, latvietis ŗai ziŗā nedrīkstēja iet par tālu. Ja viņš āķu vietā ieŗuva saviem svārkiem pogas kā kungs, tad mācītājs svētdien no kanceles to norāja par ŗādu „lepnību”. Latvietis varēja ŗemt tikai no vācu garīgām sēnalām, ŗis nabaga pelavmaiŗes krimtējs! Tās bija ziŗģes, kuŗas viņš drīkstēja noklausīties no muiŗas sulaiŗiem un istabas meitām, un par kuŗām gādāja arī paŗi mācītāji.

Tā tika izskausts tautas gars, tā tika apturēti tautas gara dzīvie ritmi. Tautas asinis tapa kūtrākas un gausākas, tās sāka riņķot lēni un smagi kā vergiem, kuŗiem kājas ik dienas stieg dumbrājā.

Mēs neprotam vairs dziedāt savas tautas dziesmas. Un es saprotu Melngaiŗa tautiskās dusmas, ja tas klieŗ uz dziedātājiem, kas mūsu dzirkstoŗās, graci-zoŗās dainas grib dziedāt bēŗu meldijā.

Tik tālu vācu kultūra aizvedusi mūs no tautas gara.

Vai vācu mācītāji zināja, ko viņi dara, kad viņi sāka izskaust mūsu mazās „blēŗu dziesmas” un mācīt tautai „ziŗģes”?

Vai viņi zināja toreiz, kādi dārgi daiŗuma kristalli atrodas tautas rokās; cik izkopta un attīstīta jau toreiz bij tautas daiŗuma sajūta un cik tālu tā stāvēja pāri par ŗim stīvā un nedzīvā valodā sacerētām gaudu ziŗģēm.

Bet vācu mācītāji jau strādāja no augŗas „priekŗ tās mīŗās latvieŗu tautas”. Un no augŗas arī uz viņu skatījās.

Pat vecais Stenders, kuŗam ievērojami nopelni latvieŗu rakstniecībā, domāja, ka viņam priekŗ ŗiem prastiem zemniekiem vajag sacerēt dziesmas par „to

mīļu sūdu vešanu", kas būtu pieejamas viņu reālam un aprobežotam prātam. Un tikai paties dzejnieka talants izglāba viņu no šīs maldīšanās.

Kā skatījās šie vācu labdari uz mūsu zemnieku? Viņi redzēja zemnieku tādu, kādu to vēl tagad redz vecās holandiešu gleznās: rupju un trulu, sarkaniem vaigiem, kuŗš turpat dzeļ no kausa un turpat izdara savas dabiskās vajadzības.

Redzēdami latvieti viņa verga stāvokļa zemumā, viņi redzēja viņā arī zināmu dvēseles zemumu. Tautas gara daiļums un smalkums viņiem palika apslēpts.

Patiesībai par godu jāsaka, ka akli viņi tomēr nav bijuši. Viņu baznīckungu stāvoklis tikai lika akli skatīties uz mūsu zemnieku tautu. Vācu mācītājs Bitners bija tas, kas izdeva pirmo lielāko latviešu tautas dziesmu krājumu („Latviešu ļaužu dziesmas un ziņģes” Jelgavā, 1844. gadā) un nosauca viņas par mirdzošām rasas pilēm, kas liecina, ka arī šo dziesmu īpatnējais daiļums viņam jau atdarījies.

Bet kas mūsu tautas dziesmām ticēja kā apraktiem dārgumiem, tie bija pirmie tautisko laiku dzejnieki: Auseklis, Pumpurs, Brīvzemnieks un Krišjānis Barons, kuŗš tagad beidzis lielo darbu un septiņos biezos sējumos, kuŗi neviens nav mazāks par bibli, ir sakrājis un atdevis mums atpakaļ mūsu tautas gara dārgumus.

„Kur palika tēvu dievi,
Tautas gara greznumi?”

Auseklis sērodams noliecas tautas pagātnes tumsā un jautā.

Šie tautas gara greznumi tagad, glābti no tumsības, mirdz mūsu priekšā kā nebeidzamas koraļu virknes.

Nav vairs ko sērot.

Nogrimušā gaismas pils ir pacēlusies no Burtnieku ezera dziļuma.

Virš, kas viņas vārdu uzminējis, ir Krišjānis Barons.

Un ja tagad, kur latviešiem ir jau sava ievērojama rakstniecība, mēs skatāmies atpakaļ uz šīm „blēņu dziesmām”, tad redzam, ka tikai *tagad* mūsu mākslas dzeja, pamazām atsvabinādamās no vācu spaidiem, ir sasniegusi tos īpatnējos daiļuma augstumus, uz kādiem stāv mūsu tautas dziesmas. Mūsu dzejnieki, paļaudamies uz savu sirdi, ir instinktīvi taustījušies un meklējuši pēc latviska daiļuma, un, ja viņi ir atraduši, tad tikai tāpēc, ka Barona tēvs viņiem ir pavēris durvis.

Nu, kur šais neskaitāmās četrindās, it kā tūkstoš bišu šūnās, ir sakrāts tautas dziesmu medus, apgaroti no viņa smaržas, mēs vairs neaizmaldīsimies. Un kad mums pietrūks latviskas sajūsmas, latvisku ritmu un valodas, mēs uzšķirsim „Latvju Dainas”! Tā bites agrā pavasarī, kad vēl nav ziedu, atgriežas un dzeļ no savām šūnām.

Kas mums ir *Krišjānis Barons*? Vairāk nekā norvēģiem Asbjernsons.

Asbjernsons sakrāja un apstrādāja norvēģu tautas pasakas.

Ko teica Bjernsons viņa jubilejā?

„Ja nebūtu *Asbjernsona*, nebūtu arī mūs,” tas ir: nebūtu tagad visā pasaulē slavenās norvēģu literātūras.

Vēl vairāk jāsaka latviešiem, kuŗu tautas garu arvien kalpinājuši un kalpina sveši kungi:

„Nebūtu *Krišjāņa Barona*, nebūtu arī latviešu rakstniecības.”

DZEJNIEKA J. RAIŅA PIECDESMIT GADU JUBILEJĀ

I

Rītu J. Raiņa jubileja. Kā gribētos šinī dienā viņam spiest roku, kā gribētos saplūkt priekš viņa ozola lapas, kā gribētos atrast un salasīt

priekš viņa rudens ceļmalās vēl dažus saldus āboliņa ziedus! Ozola lapas priekš viņa apgarotās pieres, balto noras āboliņu priekš viņa ievainotās sirds. Kā šinī brīdī tur, tālos Šveices kalnos, uz lielā Latvijas dzejnieka galda vajadzētu būt dzimtenes ziediem un lapām! Viņš nav devis dvēseli tikai latviešu teiku varoņu tēliem, bet sapratis arī mazās dzimtenes puķes, rūtu un āboliņa ziedu.

Visgrūtākā laikā, kādu vēl nekad nav redzējusi mūsu dzimtene, mēs svinam sava lielā dzejnieka jubileju. Mūsu laikrakstu slejas top šaurākas, mūsu žurnāli ir apstājušies, nav vietas, kur nolikt domu un dzejas līmenpilno kristalla kausu. Nav vietas, nav laika plaši runāt par Raiņa nozīmi latviešu rakstniecībā. Par Raini visvairāk ir runājusi latviešu kritika un visvairāk atstājusi vēl vietas runāt. Jo Rainis ir lielākais latviešu dzejnieks, viņā ir atradis zarus un lapas viss jaunās latviešu kultūras augums. Pilnīgi mēs varēsim spriest par viņu tikai pēc gadiem, kad viņa darbība būs noslēgusies, un mēs, kā lielā ozola celmā, varēsim izskaitīt visus gadus un kārtas. Tagad, neskatoties uz saviem 50 gadiem, dzejnieks vēl ir savas mākslas kalngalā, viņš nav vēl ne reizes pagriezis seju uz maigiem vakariem, kur sarkst saules rieti, no viņa darbiem nemana noguruma. Gluži otrādi, kaut gan dzejnieks daudz mums devis, mums liekas, ka līdz šim mēs esam bijuši tikai viņa priekšnamā un greznās pieņemamās telpās. Un tikai tagad viņš slēdz mums vaļā savas sirds dziļāko kambari, un bez trokšņa, bez pozām krēslā, kad nekas nav redzams un tikai dzejnieka balss dreb no iekšēja aizkustinājuma, saka mums savus dziļākos un skaistākos vārdus. Tiešām, tāda grāmata, kā Raiņa pēdējais dzejoļu krājums „Gals un sākums”, ir uzrakstīta tumsā, kad roka, no aizkustinājuma drebēdama, tausta uz galda pēc papīra un raksta tur sirds vārdus. Šai grāmatai dzejnieks ir uzticējies tik daudz, cik

daudz lūpas, kuŗas sapņo vai sāpēs atdarās, uztic tikai naktij un Dievam.

No Raiņa mēs daudz esam saņēmuši, vēl vairāk varam gaidīt.

Ko tad mēs esam saņēmuši?

Mēs esam saņēmuši to, kā mums nebija, savas tautas pagātņi ar tautas varoņiem. Par ko sapņoja Auseklis un Pumpurs, to Rainis cēla saules gaismā, viņš deva mūsu senatnes tēliem dvēseli. Līdz tam šie tēli bija tikai lelles latviešu etnografiskā muzejā. Bet dzejnieks uzpūta viņiem savu dvašu, un *Lāčplēsis* sāka cilāt vairogu un *Indulis* runāt apgarotus vārdus, kuŗos parādās latviešu sirds cēlums. Saka, ka mums neesot savas vēstures un savas nacionālas pagātnes. Kuŗš tagad var viņu vairs noliegt, kad viņa dzīvos tēlos runā no Raiņa „Uguns un nakts”, „Induļa un Ārijas”, „Pūt, vējiņi”. Mēs ticam šai pagātnei, kas rakstīta lielā dzejnieka dvēselē, ne mazāk kā tai, kas rakstīta nodzeltējušās chronikās. Un, ja kāds prasītu, kuŗai latviešu senatnei es ticu, vai tai, no kuŗas ir dažas skopas ziņas „Latviešu Indriķa chronikā”, vai tai, kas dzīvo J. Raiņa dzejā, — tad es teiktu: „Tai senatnei, kas Raiņa dzejā!” Un es zinu, ka nemaldos: īsts dzejnieks spēj skatīties tikpat tālu tautas pagātnē kā nākotnē.

II

Rainis ir devis mums pagātņi, viņš ir rādījis arī mums nākotņi. Lai tiktu jauna pasaule, viņa iepriekš ticībā ir jāredz un jārada. Rainis ir redzējis un rādījis mums gaišu, cilvēcīgu nākotņi. Patiesība nav tikai tā, ko mēs ikdienišķā dzīvē varam ar rokām aptaustīt. Ir brīži, kad šī ikdienišķā dzīve top par meliem un izjūk mums zem kājām, un par patiesību top mūsu dvēseles sapnis. Gan vēsturiskie materiālisti, pie kuŗiem arī Rainis būs piederējis, saka, ka visu noteic „materiālā ražošanas kārtība”. Tomēr dzejniekam

pasaule arvienu ir bijusi kā māls, kuŗam viņš uzpūš savu dvašu un no kā liek pamosties tēliem pēc sava ģimja un līdzības. Mēs, zināms, visur esam ierobežoti ar vielu, mēs varam radīt tikai no tādas vielas, kādu apkārtējie saimnieciskie apstākļi mums dod, un tomēr cilvēka radošais gars ir nesaistīts, viņš svabadi veido vielu un valdoši uzspiež viņai savas zīmes. Rainis ir radījis nākotni ar savas dvēseles spēku. Un tūkstoši viņam ir ticējuši un gājuši līdz. Dzejnieka sapnis priekš viņiem ir kļuvis par patiesību. Kas ir patiesība? Vai fatamorgana, kas tuksnesī parādās ceļinieka nogurušo acu priekšā, nav tomēr atspīdums gaisos no kādas gaišas oazes, kuŗa patiesībā ir? Vai nākotnes sapnis, kas paceļas no dzejnieka dvēseles, nav atspīdums no tā, kas ir, no kā dzejnieka jūtīgā dvēsele saņēmusi dzīvas priekšnojautas un kas pēc laikiem kļūs par patiesību? Un kad ar' tie būtu māņi! Šie gaišie māņi paceļ mūsu spēkus un viņ mūs uz priekšu. Izslāpis ceļinieks, kas tuksnesī ierauga māņu ezeru ar zaļiem kokiem, nerasniedz šo ezeru un nedabū dzert no viņa ūdens. Bet šis māns divkārt paceļ viņa spēkus. Ar ezera ticību viņš ātrāk iziet caur tuksnesi, un, raug, viņš beidzot tomēr sēd ezera malā un smeļ savām slāpēm ūdeni. Ka tas nav taisni tas ezers, ko viņš redzēja gaisos, tas viņam šinī brīdī gan vienalga. Viduslaiku alķīmiķi meklēja zeltu un — atrada porcelānu. „Prātīgā” zinātne savā laikā par viņiem smējās, kā par nelabojamiem fantastiem. Un nu, pēc gadu simteņiem, mēs zinām, ka zeltu var taisīt, tikai viņš iznāk pārāk dārgs. Nu mēs zinām ar', ka ķīmijai jāpateicas alķīmijai par saviem panākumiem. — Visas reliģijas un citi *lielie meli*, pie kādiem pieder arī sociālisms, ir bezgala vairāk vērtas priekš cilvēces attīstības nekā mazās ikdienas patiesības. Rainis ir radījis mums nākotnes sapni, kā tas parādās sociālismā. Viņš ir strādājis pie sociālisma kultūrālas izkopšanas. Viņa nopelns ir tas, ka sociālisms pie mums ieguvis literārisku nokrāsu. Līdz ar

to viņš saistījis pie mūsu rakstniecības plašas strādnieku masas, tā paplašinādams latviešu šauru kultūras lauku. Un mums nemaz nav jābūt pārliecinātiem sociālistiem, lai mēs redzētu, ka sociālisma audzinošā nozīme mūsu strādnieku tautā ir bijusi liela.

Raiņa pēdējos darbos sociālā stīga ir izskanējusi. Viņu pāršalc un aplāj spēcīgi nacionāli motīvi. Dzejnieks domā par mūsu tautas likteni. Un arī šē viņš parādās kā pravietis, kas skatās pāri šai dienai tālāk nākotnē. Viņš tic, ka Latvija dzīvos un ka starp tautām, kas atsvabinātas sniegs viena otrai rokas un kā rotaļā ieslēgs Baltijas jūras krastus, būs arī latvieši. Kā gan citādi tas varētu būt? Dzīvu ziedu nevar izmest no vainaga!

Dzejnieka sirds ir pilna nesalaužamas nākotnes ticības. „Grima zemē pils un karaļmeita” — viņš saka tikai tādēļ, lai varētu teikt: „Celsies augšā pils un karaļmeita”.

Šinī grūtā laikā mums sevišķi dārga Raiņa ticība, ka — „Celsies augšā pils un karaļmeita”.

Augstu kalnos dzīvo mūsu dzejnieks, nesasniegts no briesmām, kas iet pār mūsu dzimteni. Augstu viņš turējies pār mums savu cerības lāpu. Ilgi tā vēl neizdzisis viņa rokā un rādīs mums ceļu uz gaišāku nākotni.

III

Neskatoties uz Raiņa lielo dzejnieka slavu, neskatoties uz to, ka stingri ticīgie marksisti gadiem bez žēlastības kvēpinājuši viņam vīrāku, dzejnieks tomēr jūt, ka tiek par maz milēts, un no viņa pēdējās grāmatas „Gals un sākums” izskan maigas sirds sūdzības, kuŗa pamesta vientulībā un svešumā. Kas ir slava! Dzejnieks meklē dzīvus sirds sakarus ar cilvēkiem, ar dabu un visām lietām, ar kuŗām viņš satiekas. Kad viņš nosēstas vecmodīgā sarkankoka lēnkrēslā, tad ne tikai tāpēc, ka viņš noguris un grib

atlaisties, bet arī tāpēc, lai uzliktu roku uz gludā sarkankoka un klusi satiktos ar līnijām, kuŗas amatnieks ielicis omulības, ērtības un daiļuma sajūtu. Kad viņš vakara krēslā redz koku galotnes, cik jūtīgi tās tausta debesis, lai uzķertu pirmo zvaigzņu starus, kas aizdegas debesu pamalē, tad viņš nešķir šās galotnes no savas paša sirds, kuŗa, tumsai uznākot, meklē gaismas. Viņš satiekas dabā ar kokiem un puķēm, viņš meklē visur krāsas un smaržas un starp cilvēkiem dzīvas sirdis. Kas ir slava? Bērza zars, kas, pārliecies pār dzejnieka taku, no rīta izejot nejauši apber viņu ar rasu, atnes tam vairāk prieka, nekā neveiklas uzslavas un „partijas garā” uzrakstīti rupji glaimi. Šī „partijas” tauta mīl Raini ar viņa dzeju vairāk teorētiski, vairāk ar galvu nekā ar sirdi. Viņa ir gatava tūliņ atnest savu dzejnieku, kad tas vairs negrib barot viņas politiskās simpatijas un antipatijas. To varēja redzēt no tā, kā šī tauta saņēma Raina pēdējo dzejoļu krājumu „Gals un sākums”, kuŗā dzejnieks dod vaļu brīvām jūtām un izsmalcinātiem sirds piedzīvojumiem. Jau, it kā baidīdamies par to, kā šo grāmatu uzņems viņa lasītāji, dzejnieks dāvinājumā steidzas apliecināt savu uzticību „pamatšķīrai”. Bet šī „apzinīgā pamatšķīra” — visa laba sākums un gals — paņem no dzejnieka tikai to, kas viņai teorētiski ir derīgs, un pašu cilvēku atmet. Un brīžiem es domāju, vai tikai tauta neatmaksā dzejniekam ar to pašu, ko tā no viņa saņēmusi? Vai arī dzejnieka mīlestība uz tautu nav tikai galvas entuziasms, vai arī dzejnieks neskatās uz tautu tikai teorētiski, kā uz līdzekli priekš saviem politiskiem veidojumiem? Bet kad es iepazīstos ar dzejnieka bagātiem, bet it kā apspiestiem sirds avotiem, kuŗiem viņš pat vēl bieži nedrīkst vaļu ļaut, tad es šās domas atmetu. Rainim ir dziļa un bagāta sirds, tik viņa atrodas kaut kur apakšā: cietie gribas un prāta slāņi, kuŗi vada viņa dzejisko radišanu, ir saspieduši viņa sirdi. Tā ir *pēdējā*, ko dzejnieks ierauga sava kausa

dibenā, pēdējā, kas viņa kausā mirdz, ir — „kā asins piliens mana sirds”.

No tā mēs redzam, ka beigās dzejnieks ir nonācis pie tā labākā, kas viņam ir — pie savas sirds. Jo tikai dzejnieka sirds iedvēš dzīvību viņa radītiem tēliem, un tieši pārliecina mūs. Var cerēt, ka taisni tagad Rainis teiks tautai vārdu, kas viņu izvedīs no šaurās vientulības aploka, un ka viņš nebūs vairs ceļinieks, kas neatrod „dusas vietas ledus gālēs”, bet ka priekš viņa visur būs klāts pagalvis un galds.

Cik bagāta jau ir mūsu dzeja un cik dažādi pēc dabas mūsu dzejnieki! Blaumanis nepazīna nekādas nākotnes teorijas, viņš organiski tās nespēja uzņemt un, kā liekas, tāpēc arī šķīrās no agrās „Dienas Lapas” jaunstrāvnīeku pulciņa, kuŗā viņš no sākuma bija labi ieredzēts. Viņš nespēja radīt nākotnes teorijas, un viņa rakstiņš par leišu profesoru Vaļgidonas*), kuŗš izgudrojis līdzekli, kā no gaisa varot maizi taisīt, kuŗa izkūstot mutē un smeķējot kā marmelāde, bija tikai aprīļa joks. Tie bija mazi meli, kuŗi tikai īsu brīdi apbūra daža vientiesīga lasītāja prātu ar spožām nākotnes izredzēm. Viņš nespēja radīt lielus melus, ne pats viņiem ticēt. Bet viņš prata mīlēt cilvēku, cilvēku, kādu Dievs viņu radījis, ar visām viņa cilvēcīgām kļūdām. Ne sausi un teorētiski, bet tieši katrā vietā, kur tik viņš satika un kur pieskārs pie cilvēka. Un par viņa draugiem tapa ne tikai jaunie rakstnieki, kuŗu nelaimēm viņš skrēja pakaļ, kuŗus vilka ārā no nekurinātām jumta istabiņām un veda uz savu lauku māju atpūsties, kuŗus kopa, kad viņi bija slimi. Par viņa draugiem palika pat viņa lauku puīši, par kuŗu rakstura izkopšanu viņš interesējās un ar kuŗiem sarakstījās, kuŗu liktenim viņš sekoja, kad tie bija no viņa prom. Klusāka ir bijusi Blaumaņa slava, bet cik daudz mīlestības viņš atstāja visās sirdīs, kas viņu pazina!

Mīlestība — šis vārds arī Rainim ir sakāms, kā

*) Vaļgi donas leitiski — ēd maizi.

viņa dzejas augstākā piepildīšanās. Tas briest jau viņa krūtīs un it kā ar saldu elpu apņem viņa pēdējos darbus: „Induli un Āriju”, „Pūt, vējiņi”, „Galu un sākumu”. Tas dara dzīvus arī viņa dzejas tēlus, kuŗi nav vairs, kā „Ugunī un naktī”, vieni ļauni, otri labi, vieni melni, otri balti. Un pa to laiku, kamēr viņš palicis partijas tendencēm iepakā, viņš sācis iemīlēt cilvēkus, ne kā teorētisku materiālu savas nākotnes valsts izbūvei, bet kā cilvēkus pašus par sevi, kuŗiem, nezina par ko, dāvina sirdi. Uz šī ceļa viņš sasniegs arvienu lielāku mākslas pilnību un arī tautas mīlestību.

VĒL PAR RAINI UN VIŅA DZEJU

Reiz Rīgā, pastaigādamies dārzā, es satiku dzejnieku Falliju. Es nezinu, vai mēs pirmo reiz redzējāmies, bet tā bija pirmā reize, kad mēs sarunājāmies un ieskatījāmies viens otram sejā.

„Mums, rakstniekiem, vajaga vienam otru mīlēt,” viņš teica.

Šie vārdi bija tik vienkārši, tā nemēdz runāt! Tā runā tikai bērni, kuŗi vienkārši pasaka visintimākās domas, kuŗi neslēpj ne savu mīlestību, ne naidu.

Runājot par Raini, šie vārdi man atkal ienāk prātā. Mums, rakstniekiem, vajag vienam otru mīlēt, — es gribētu teikt mūsu jaunai dzejnieku paaudzei, kuŗas attiecības pret Raini līdz šim nav gājušas pāri par tīri literāriskas cienības robežām.

Vēl atturīgāka ir viena latviešu sabiedrības daļa, kuŗa Raina dzeju nespēj uzņemt viņas sociālās tendences dēļ. Šie ļaudis, kuŗi cienī reliģiju un vecos labos tikumus, nesaprot, ka, laikam grozoties, citāda top arī cilvēka dvēsele un citāda gaisma krīt uz visām lietām. Arī cilvēka dvēselei piemītošā mūžīgā un neizmaināmā reliģiozā sajūta meklē citus ceļus un

pieķēras citiem tēliem. Viss, kas agrākās paaudzēs iegūts, izsmalcinājies un noskaidrojies, tāpat paliek mūsu. Vai jūs neesat ievērojuši, ka blakus mūsu kristīgi reliģiozām sajūtām mūsu dvēselē dzīvo maiga dabas dievināšana, kas, bez šaubām, palikusi mums no tiem laikiem, kad cilvēki vēl pielūdza sauli, zverus, svētus kokus un akmeņus. Kuŗš gribētu izmest no krūtīm šo smalko stīgu, šo tīro un noskaidroto pagānu kultūras ieguvumu, kas ved mūs saskaņā ar dabu un dara tuvus kokus, puķes un zāles? Un kuŗš negribētu iet tālāk un atrast jaunas pasaules? Vecās vērtības, pagājušo paaudžu mantojumu mēs nepazaudējam, tās stāv aiz mūsu šās dienas domām un ticības un staro tām cauri. „No veciem brīnišķiem akmeņiem mēs radīsim jaunlaiku mākslu,” saka ievērojamākais krievu senās mākslas pazinējs Rērihs, kuŗš reizē ar to ir īsts jaunlaiku mākslinieks un liek savās gleznās mirdzēt šiem veciem brīnišķiem akmeņiem. Vecās vērtības mēs nezaudējam, laiku maiņā tikai mums atveŗas jaunas. Un tas ir tāpat kā ar sauli, kuŗa katrā dienas laikā apstājas uz citām lietām. Kad vakarā viņas sārtums apstājas uz mežu galotnēm, tad mēs it kā par jaunu viņas ieraugām. Tad tikai mēs redzam, kāda varena lūgšana iet caur šām neskaitāmām galotnēm, kas kāpj uz augšu vakara sārtumā. Vai ļaudis, kas nevar ieredzēt Raini — „tāpēc, ka viņš ir sociālists”, ticēs man, ja teikšu, ka Raiņa ticībā uz darba tautu un cilvēci parādās reliģiozā sajūsma. Rainis gan iziet uz skaidra prāta kultu, viņa uzskats no ārienes izskatās sausi materiālistisks, viņš saka, ka tautai par visām lietām vajaga tikai maizes, viss cits nāks vēlāk pats no sevis. Bet pašu darba tautu viņš ar savu sajūsma paceļ tādos augstumos, kur stāv klusu neticīgais prāts un sāk skanēt reliģiozā stīga. Raiņa dzejā tauta parādās kā skaistāko cilvēcisko sapņu glabātāja un piepildītāja.

Ikkatrs liels dzejnieks ir reliģiozs. Vai jūs lasāt Puškina „Pravieti” vai Ļermontova „Viens es tumsā

oļu ceļu eju", vai Gētes „Kur uz kalniem veļos”, visur jūs to atrodat.

Pie Gētes tas parādās gaišā visuma sajūtā.

Pie Raiņa — mīlestībā uz tautu. Ar viņu, kā liekas, sevišķi bagāts dzejnieks ir bijis jaunās dienās, kad viņš nogriezās uz sociālisma ceļa un dziedāja par jaunās gaismas audiem, kas „it kā Golfa straume silti apņems visus sāpju bērnus”.

„Kādu dvēseles pilnumu slēpj sevī šie vārdi! Šī sirds bagātība, ar kādu jaunā dvēsele, pati sevī sakrājusies, iziet pasaulē, — visa ir izlijusi pār tautu. Tie ir tikai „apkampieni miljoniem, tie skūpstī visai pasaulei”, — šī jūtu pārpilnība, ko sajutis un traucies izkaisīt reiz entuziasts Šillers. Kā rasa noliec zaru un nobirst pār katru, kas viņam pieskaņas, tā dzejnieka sirds izkaisa savas bagātības. Neuzņemiet tik vienaldzīgi viņa dziesmas: šās rindas iznēsā skūpstus pasaulei.

Nevajag arī domāt, ka jaunlaiku dejnieks ir visu noliedzis, kas jums svēts. Viņa dzejā ir tie paši „vecie brīnišķie akmeņi”, tik jaunā mirdzumā.

MŪSU RAKSTNIECĪBAS DRUVA

Kur ir mūsu druvas? Ienaidnieks viņas ir izbrādājis. Labība neplauta sakrīt un sapūst uz lauka. Lietus un vējš izdauza salauztās vārpas. Viens mazs gandarījums tikai paliek nabaga sējējam — taksācijas listē kabatā, ar kuŗu viņš iziet svešumā. Tur skaitļos ir novērtēts viņa darbs. Tagad šīm taksācijas listēm ir arī materiāla nozīme: pret viņām izmaksā ceturto daļu no lauku vērtības. Kurzemes saimnieki pa kaŗa laiku neaizies bojā. Kad būs pārvarētas dažas formālas grūtības, kuŗas tomēr viegli nokārtojamas, saimnieki dabūs summas, ar kuŗām varēs vilcināt laiku, lai noskatītos, kas būs, un, kaŗa

laimei grozoties vai kaŗam beidzoties, atgriezties atkal pie savām druvām. Šis jautājums tagad ir skaidrs, kā visi materiāli jautājumi latviešu dzīvē, par kuŗiem daudz tiek spriests, kuŗi nav vairs pierādāmi un kuŗiem tiek dotas visas aksiomu priekšrocības. Tādēļ, runājot par mūsu plašo un bagāto, bet tagad no kaŗa galīgi izpostīto rakstniecības druvu, es atstāšu viņas augsto un ne ar ko neatsveramo morālisko vērtību, un izlietošu priekšrocības, kuŗas mūsu sabiedrībā piešķir visiem materiāliem jautājumiem. Es runāšu tikai par skaitļiem, kuŗus visi sapratīs. Es gribētu paviršos skaitļos uzvest mazu taksācijas listi mūsu izpostītai rakstniecības druvai.

Pirms kaŗa mūsu dzimtenē darbojās plašas grāmatu apgādniecības, kuŗas katru gadu izdeva simtiem skaistu un vērtīgu grāmatu. Kur tagad palikušas šīs apgādniecības? Ienaidnieka granātas viņas pilnīgi apmetušas ar zemēm. Viņas vairs neko neizdod. Var pilnīgi sacīt, ka tagad mums šo apgādniecību vairs nav.

Cieš kļušu slavenā A. Gulbja apgādniecība, kuŗa runāja ar visām mūsu rakstnieku balsīm, izdeva „Universālbibliotēku” un uz katriem Ziemas svētkiem pieklauvēja pie mūsu durvīm ar skaistām un vērtīgām grāmatām. Vai jūs varat iedomāties, cik šī apgādniecība katru gadu izmaksāja rakstnieku honorāros? Ne mazāk kā 6000 rubļu! Tālāk, A. Valtera un Rapas apgādniecība izmaksāja autoriem ap 3000 rubļu; „Dzirciemnieki” ap 5000 rubļu (viens pats Jaunsudrabiņš par savu „Balto grāmatu” saņēma 1500 rubļu); A. Golts ap 5000 rubļu (par Poruka rakstiem vien 4500); D. Zeltiņš ap 1500 rubļu; „Zalktis” ap 1500 rubļu; „Vaŗviksne” ap 1500 rubļu; L. Neimanis Jelgavā, kuŗš izdeva Blaumaņa un Niedras rakstus, ap 2000 rubļu; Derīgu grāmatu nodaļa ap 3000 rubļu; A. Kukurs ap 1000 rubļu; Pēteris Bērziņš ap 500 rubļu un daži mazāki grāmatu tirgotāji Rīgā un provinces pilsētiņās ap 1000

rubļu. Pirms kaŗa mums bija trīs lielāki žurnāli: „Domas”, „Druva” un „Jaunības Tekas”. Tagad mums nav vairs neviena. Literāriskos honorāros šie žurnāli kopā izmaksāja ne mazāk kā 8000 rubļu gadā. Un kur tad avīzes! „Latvija”, kuŗa nozudusi, „Dzimtenes Vēstnesis”, kur reiz dziedāja plašs latviešu dzejnieku koris un kuŗš tagad sev vilcis melnu krusu pāri un kļuvis par mirušu lapu, vai dzīvu mironi, kuŗš vēl netiek aprakts. Kur citi laikraksti, kas galīgi sašaurinājuši telpas priekš literāriskiem darbiem? Rakstniecībai tā ir atrauts mazākais ap 15 tūkstošu rubļu. No rakstnieku ienākumu saraksta jāstrīpo arī visi honorāri par lugām, kuŗas vairs neizrāda. Un tie nebija mazi tanīs laikos, kad kuŗš mums vēl nebija aizņaudzis elpu un no skatuvēm Rīgā, Kurzēmē un Vidzemē skanēja latviešu dzeja. Par lugu izrādes tiesībām autori ieņēma ne mazāk par 6—8 tūkstoši rubļu gadā. Un kas ir paredzams uz priekšu? Kāds rakstnieks — bēglis, kuŗš svešumā nonācis postā, gribējis pārdot kādam grāmatu tirgotājam par 200 rubļiem uz visiem laikiem savu lugu izrāžu tiesības, kuŗas viņam ienesušas 300—400 rubļu gadā. Bet grāmatu tirgotājs atsacījies viņam izdot šo niecīgo summu. Tas nozīmē tikai to, ka šīm autora tiesībām uz dažiem gadiem, kamēr Latvijā atkal nodibināsies kultūras dzīve, nav vērtības.

Tāda ir šī taksācijas liste. Viņa liecina par latviešu kultūras stāvokli. Ar savu grāmatu izdevumu skaitu mēs tuvojāmies poļiem, mēs virzījāmies jau iekšā Eiropas durvīs, un drīz mūsu tauta jau būtu redzama starp citām mazām tautām kā noteikta kultūrāla personība, kuŗu visi pazīst. Kā pie visām kultūrālām tautām, rakstniecība pie mums bija jau palikusi par brīvu profesiju, bez kā nevar būt nopietnas mākslas. Mums bija rakstnieki un dzejnieki, kuŗi dzīvoja vienīgi no rakstniecības, kas paņēma visu viņu dzīvi un domas. Šo cilvēku eksistence ir izpostīta. Un līdz ar viņiem ir izpostīta mūsu rakstniecība. Ziemas svētki

mums paies bez grāmatām, un tas būs tāpat, kā Ziemas svētki bez sniega. Mūsu dzīves kailums un posts taps nepanesams. Tik mēms ir visapkārt. Es esmu dzirdējis, ka kāds uzņēmīgs grāmatu izdevējs uz svētkiem taisoties izdot kalendāru. Paldies viņam par to!

Tā nopostīta ir mūsu rakstniecības druva. Kad mēs saskaitām visus augšējos skaitļus, tad mēs redzam, ka kopējais zaudējums, pavirši rēķinot, nav mazāks par 40 000 rubļiem. Ja kronis izmaksā ceturto daļu no zaudējumiem, tad mūsu rakstniekiem pienāktos mazākais 10 000 rubļu. Runājot par mūsu rakstnieku pabalstīšanu šinī posta laikā, mēs vēl neesam atmetuši vārdu „labdarība”. Patiesībā mēs varam runāt tikai par zaudējumu atlīdzību, ko kaŗš ir nodarījis mūsu rakstniecībai un vēl vairāk mūsu tautai. Rakstniecība ir mūsu tautas dvēsele, viņa ir saplosīta līdz ar pašu tautu. Rakstniecība bija mūsu iekšējā, garīgā autonomija, viņā satecēja un no viņas izgāja visi mūsu kultūras dzīves pavedieni. Viņas vietā mēs neesam vēl dabūjuši pat ne vietējas zemstes, nerunājot jau par nacionālu autonomiju. Ja mēs negribam no sevis atsacīties, tad mums jāgādā, ka tiek nodrošināts mūsu rakstnieku darbs. Mūsu politiķiem šis jautājums tieši jānostāda valdības priekšā, kuŗa zināmā mērā grib mīkstināt kuŗa postu, kuŗu galvenā kārtā tagad nes mazās nomaļu tautas, kas ar neizsakāmām grūtībām cēlušas savu jauno nacionālo kultūru. Mūsu valsts domniekiem ir izdevies izgādāt plašus pabalstus latviešu vidusskolām, kuŗas patiesībā ir krievu mācības iestādes, kamēr visi „priekšmeti” viņās vēl „tiek pasniegti” krievu valodā. Par šīm iestādēm gādāt ir tieša valdības interese. Tagad mūsu valsts domniekiem vajadzētu griezties pie valdības ar mazu „pārbaudījumu” — un jau liekas, mēs kā tauta būsim diezgan pārbaudīti, — un pasniegt viņai mazu taksācijas listi par to postu, kas nodarīts mūsu nacionālai kultūrai, lai redzētu, cik tālu viņa nāk

pretim mūsu īstām latviskām vajadzībām. Jo galvu mēs gan labprāt noliekam uz ežiņas, bet ne savas nacionālās kultūras cerības.

SAPNIS IZSAPŅOTS

Ar lieliem sapņiem mēs iesākam, bet mūs salauž mazā dzīve. Dzejnieks Fallijs ir izsapņojis savu ziedoņa sapni. Viņam nācās piedzīvot to rūgto patiesību, ka no sapņiem vien visapkārt neuzzied rozes. Kad viņš to pamanīja, viņam balss aizrāvās, un jau gadi pieci atpakaļ viņš piesita pēdējos akordus uz savas kokles. Visu šo laiku viņš ir klusējis un klusēdams aiziet no mums. Runāja, ka viņš ārzemēs priekš skatuves apstrādājot „Lāčplēša” teiku, un rakstnieku aprindās, kur pazina un cienīja viņa talantu, gaidīja no viņa kādu lielu darbu. Vai viņš šo darbu pabeidzis, vai atstājis no tā tikai kādu daļu, par to mums trūkst ziņu. Bet lielu darbu no viņa varēja sagaidīt. Fallijam mēs varējām ticēt. Viņš bija dzirkstoša parādība. Savā laikā viņa talants atdarījās nejauši, kā nebēdīgs avots, kas izlaužas no zemes tai vietā, kur neviens viņa negaida, un met saīgušās sejās savas dzirkstošās šaltis. Publika to dzejniekam nepiedeva. Jo kam, dzirkstošu dzērienu atdarot, krīt sejā kāda šalts, tam ir jāslaukās un tas top smieklīgs. Tā bija ar Fallija poēmu „Ziedoņa sapnis”, kuŗa izkaisīja tik daudz svabada un nebēdīgu smieklu pār mūsu nomaļo un rāmo kultūras dzīvi. Bet šis sapnis bija arī sapnis par latviešu tautas ģenija pamošanos. Un gluži tāpat kā Raiņa „Tālās noskaņas”, Fallija „Ziedoņa sapnis” jau nesa to plašo garīgo un politisko priekšnojautu, kas nāca ar 1905. gadu.

„Ja tikai šis šampanietis mums neizkūsēs piecos sešos gados,” Viktors Eglītis teica, rakstīdams par Fallija talantu. Tā ir noticis. Dzirkstošais dzēriens ir

izkūsājis. Ātri ir nobeidzies dzejnieka mūžs. Es nezinu viņa dzimšanas gada un dienas, bet man liekas, viņam nevarēja būt vairāk par 38—40 gadu.

Kad viena dvēsele aiziet, tad uz brīdi top tik kluss. Mūsu iekšējie prāti tad saņem kopā visus savus spēkus un rāda mums aizgājēja seju. Šai brīdī es dzirdu Fallija mazās dziesmas, šīs īsās impresijas, kas atdod jūtas tik dzīvi, ka mēs viņas varam sajust jau tik tieši kā vēsmu uz vaiga. Fallijs nespēlējas ar formu, tāpēc viņa valoda arvien ir tik oriģināla un dzīva. Viņš neraksta dzejoļus formas dēļ un katrreiz liek punktu tur, kur beidzas jūtas. Varbūt arī tāpēc no daudziem darbiem viņam iznākuši tikai fragmenti. Dzeju viņš nepazīna kā *darbu*, gluži tāpat kā Poruks. Viņš prata tikai dzirkstīt un dzīvot no sajūsmas. Un cik daudz tīras, oriģinālas un dziļi latviskas sajūsmas ir viņa dzejoļos: „Baznīcīņa”, „Dace mazā mežā gāja”, „Dziesmu svētki” un citos. Es nezinu no galvas vairs viņa dzejoļa „Baznīcīņa”, bet skaidri dzirdu, kā tagad, ciema ļaužu rāmās valodas baznīcīņas priekšā un baznīcīņas zvanu, kuŗš skan tik gaiši kā pati svētdienas saule.

Es nezinu no galvas „Dace mazā mežā gāja”, kuŗa ievietota tagad visās skolas grāmatās, bet, viņu atceroties, es izbaudu visas tās saldās bailes, kas uznāk mazai Dacei, kad viņa, mežā apmaldījusies, dzird tādā svešā balsī iedūdojamies balodīti. Tik tieši Fallijs prata atdot jūtas.

Daudz trokšņa un baumu arvien ir bijis ap dzejnieka untumaini svabado personību. Nu šī apnīkstošā odu dziesma apklusīs pie dzejnieka kapa. Un miers būs arī Maskavas studentiem, kuŗiem tik mīļa krievu šablona. Viņiem sejā nelēks vairs neviena spītīga šalts no avota, kuŗš nu ir aizdarījies. Bet es ar dziļu pateicību noliecu galvu dzejnieka priekšā, kuŗš man atvēris tik daudz skaistu noslēpumu no latviešu dabas un dvēseles. Ir aizgājis liels un tīrs latviešu talants. Man gribētos sevišķi uzsvērt: tīrs talants, —

tik maz viņā bija svešu pieskaņu. Mēs, latvieši, varējām būt uz viņu lepni. Un lepna būs uz viņu latviešu dzeja.

DUBURS KĀ INDRĀNU TĒVS

(*Dubura bēru dienā*)

No visiem māksliniekiem aktieris dod mums visvairāk dzīves. Dzejnieka sapņu tēliem viņš dod savu miesu, savu balsi un seju; tas liek viņos atdzīvot savai dvēselei. Viņš veido tūkstoš tēlus, kuŗi elpo, runā, smejas un raud tāpat kā dzīvi cilvēki. Tipus un raksturus, komiskus un traģiskus, viņš veido no skatuves par prieku publikai, šai „dzīves rījējai” — dzīvus, ar miesu un asinīm. Viņa sāpes ir tik reālas, ka var likt pirkstus viņa vātīs, uz viņa smiekliem atsaucas visas rīkles. Aktieŗa žestus un kustības publika ņem dzīvus no skatuves, ne papīrs, ne audekls viņus neuzglabā. Tos paņem acumirkļi, kuŗi veidojas tālāk kā pati dzīvā dzīve. Un kad aktieŗa mūŗš ir galā, tad mēs meklējam viņu kopā pa tūkstoš daļām kā salauztu stiklu. Viņu visu bez atlikuma ir paņēmusi dzīve. Viņa tēli vēl dzīvo kaut kur, bet tie nenes vairs viņa vārda. Un atmiņa ir tikai vājš atspīdums no tā, ko mākslinieks mums deva tai acumirkļi, kuŗš vairs neatkārtosies, — tomēr, kad mēs ieskatāmies sevī un prasām, kāpēc mēs vienu lietu sajūtam tā un otru citādi, tad mēs atrodam, ka mums dvēselē ir dzīvas pēdas no skatuves mākslinieka, kuŗa vairs nav starp dzīvajiem. Šāds mākslinieks, kam bija radoŗš un audzinoŗš iespaids uz savu laiku, bija Duburs. — Par nožēlošanu lielas personības mūsu mazā kultūras dzīvē bieŗi neatrod sev vietas, ar mazām intrigām viņas tiek izstumtas no tās laukā. Un liels vīrs pie mums aiziet ar daŗiem mācekļiem tukšnesī ne tāpēc, ka viņš grib gavēt un pārtikt no

saknēm, bet tāpēc, ka viņam dzīvē nedod vietas. Tā tas bija arī ar Duburu, kuŗš pēdējos gados ieslēdzās savā mācekļu pulkā un uz skatuves netika redzēts, kaut gan viņam bija tik liels un vērtīgs skatuves talants.

Es Duburu esmu redzējis tikai reiz Indrānu tēva lomā. Tā bija pati pirmā „Indrānu” izrāde vecās Latviešu biedrības telpās, kuŗās bija tik gaiša, mierīga un kultūrāla mājas sajūta, kāda vairs tagad nav nevienā latviešu teātrī. Rūdolfis Blaumanis pats man apgādāja biļeti, mēs sēdējām ar viņu kopā, un šo dienu vēl tagad atceros kā svētku dienu. Kā Indrānu tēvs nāca, kā runāja, es vairs neatminu. Skaidri es atminu tikai vienu vietu no Dubura tēlojuma, kuŗa atstājusi manā dvēselē neizdzēšamas zīmes. Es atceros, kā Indrānu tēvs pieceļas gultā, saliek rokas un saka tos nedaudzos vārdus, kuŗos dzejnieks ielicis viņa likteni, viņa ilgas un ticību:

„Sirds vēlas saraut saitu
Ar nikno pasauli
Un viņas viltus gaitu,
Jo nepatīk man šī.
Uz spožo debess ēku,
Iet ilgodamies prāts,
Kas šeitān nīda grēku,
Tas tur tiks godināts.”

Ar kādu skaistu mieru Duburs šos vārdus teica. Viņos nebija ne rūgtuma, ne arī īgnuma pret nikno pasauli. Tikai gaiša un mierīga ticība, ka ir kaut kur labāka pasaule, kuŗai mēs ejam pretī, un labākas pasaules likums, kuŗu tik saldi ir sajūst un apliecināt. Šī mierīgā pašāvība...! kā tagad es dzirdu Dubura balsi.

JURIS NEIKENS

Piecdesmit gadu no Juŗa Neikena mirŗanas dienas pagāja ŗogad 14. jūlijā.

Rakstnieka tēloŗanas spējas nav tikai ārējos aprakstos. Te, varbūt, ir tas noslēpums, kāpēc daŗš dzejnieks, izŗķiezdams visspoŗākās krāsas, nepanāk to, ko cits ar daŗziem vienkārŗiem vārdiem. Ar cilvēkiem ir tāpat: daŗš sacīs simtiem skaļu vārdu, tie aizies mums gaŗām; cits uzmetīs tikai skatu un liks sirdij nodrebēt. Rakstnieka tēloŗanas spējas slēpjas viņa suŗģestīvā spēkā, — ŗīs domas ienāk man prātā, atceroties Juri Neikenu, kuŗŗ rakstījis tik vienkārŗas rindas par dzīvi, kas atkāpusies no mums par pus-simta gadu atpakaļ, un kuŗas neko nav zaudējuŗas no sava vienkārŗā spēka. Nekāda literāriska skola, nekādas valodas un dzejas formas nevar izpildīt dzejnieka tēloŗoŗās dvēseles vietu, kuŗu mēs patiesībā lasām caur rindām. Cik daudz Ŧermontovs ir aprakstījis kalnus? Un tomēr no visiem viņa Kaukaza dzejoļiem dveŗ tieŗš kalnu tuvums, mēs jūtamies kā milŗa ēnā, un ŗī ēna krīt uz mums no dzejnieka suŗģestīvās dvēseles.

Kas grib iepazīties ar to paaudŗu dzīvi, kas stāvētuvu dzimtlaikiem un ir pacēlusies ar darba tikumu, lai lasa Neikenu, kuŗŗ ir stāvējis ŗīs dzīves tuvumā un viņu iedvesmēti atspoguļo. No viņa stāstiem dveŗ pretī ŗīs dzīves bardzība. Ciets, tikumisks audzinātais ir bijis Neikens savai tautai. Tāds bija vajadzīgs tai stiprai līdumnieku paaudŗei, ar kuŗu viņŗ ir dzīvojis un atdusas nu jau piecdesmit gadu. Viņŗ ir gājis savā tautā kā mācītājs, bet lai īsti par tādu taptu, tad viņŗ ir ķēries pie rakstnieka spalvas. Un ja Ibsenu var nosaukt par tikumības mācītāju salonā, tad Neikenu var nosaukt par tikumības mācītāju latvieŗu sētā. Viņŗ sludināja to, ko ar sirdi bija noklausījis jaunā, tikko no verdzības atsvabinātā zemnieku tautā, kuŗa meklēja savai nākotnei stipru, ti-

kumisku pamatu — sūro darba tikumu. Varbūt arī tāpēc viņa darbi ir tik nemāksloti, it kā tie būtu cirsti mūsu pelēkā lauka akmenī.

LATVJU OPERA

S inīs lielās dienās, kad Latvija ir kļuvusi par valsti, gribas ticēt visgaišākiem solījumiem. Daudz skaistu vārdu ir sacīts, bet ko nu par vārdiem! Vārdi mums ir bijuši un būs arvienu. No vārdiem mēs esam dzīvojuši, kad mums nekā nebija, un ar viņiem mums būs jāiztiek, ja šinī katastrofu laikā visas mūsu skaistās pasaules ies bojā. Daudz vairāk gribas ticēt gluži nejaušiem žestiem un zīmēm. 18. novembrī, kad no Latvju Operas skatuves tika proklamēta Latvijas republika, aiz Tautas Padomes krēsliem stāvēja operas koris. Un neviļus man likās, ka še ir satikušās divas valstības, kuņas ir viena otras atbalsts: mūsu nacionālā varas vienība un viņas ideālais turpinājums — gaišā gara pasaule. Tas likās tik latviski, ka šai nejaušībā man gribējās redzēt Latvijas vēsturi. Tā kā garam nav viegli uzlikt ķēdes, tad šī otrā valstība, arvienu paplašinādamās un pieaugdama savā spožumā, varēja rasties daudz agrāk. Viņas sākums ir mūsu tautas dziesmās un tautiskās pamošanās laikmetā. Viņas pieaugums ir mūsu rakstniecībā, glezniecībā, mūzikā un tos latviešu zinātnes spīdekļos, kuņas mēs neesam varējuši saukt par saviem tāpēc, ka mums nav bijis savas nacionālās universitātes. Bet savu augstāko piepildījumu viņa varēs sasniegt tikai tad, kad viņai par atbalstu nostāsies nacionāla valsts. Šis atbalsts ir radies. Latvijai, kuņu mēs līdz šim pazinām tikai kā ideālu kultūras vienību, ir nostājusies blakus Latvija kā varas vienība. Ar kādu brīnišķīgu atvieglojumu to varēja redzēt. Tagad, kur

mūsu sapņi ir kļuvuši par patiesību, mēs varēsim iet tālāk un radīt sev valstību no skaņām un no zelta.

*

Man priekšā stāv maza grāmata: „Dunduru pēcnākami”, izdota Pēterburgā 1876. gadā. Otrā pusē uz vāka — kuģis pilnā gaitā ar uzrakstu „Latvija”, kuģam par burām ir tā laika tautiskie laikraksti: „Darbs”, „Baltijas Zemkopis”, „Mājas Viesis”, „Pasaule un Daba”, „Baltijas Vēstnesis” u.c. Cik tālu pa šiem 40 gadiem ir gājusi mūsu kultūra! Toreiz Latvijas jēdzienā bija iekšā vēl tikai mūsu tautiskā avīžniecība; rakstniecība un teātris vēl bija tikai pašā attīstības sākumā. Tagad mēs redzam uzplaukušas jau visas mūsu mākslas. Latvju Opera šinī gadā ir bijusi tā, kas sasniegusi augstāko līmeni mākslā. Ar pašu pirmo izrādi — Richarda Vāgnera „Skrejošo Holandieti” — viņa ir ieņēmusi noteicošo stāvokli mūsu mākslas dzīvē, un katrai tēlojošai mākslai, kas pa kaŗa laiku ir panikusi vai aizmigusi, ir jācenšas tikt uz šā līmeņa, citādi viņa ir neglābjami pazudusi. Rīgas Latviešu teātris ir jau nozudis, kaut gan izrādes vēl notiek. Opera ir izdzēsusi viņu no atmiņas, un teātra namu sauc tikai par „Operas namu”. Latvju Opera ir nostādījusi otrā vietā kādreiz spīdošo vācu operu, kuŗa, kā paredzams, izbeigsies, un kas būs redzējis vācu operu viņas labākās dienās, tam būs jāatzīst, ka kopēja noskaņojuma ziņā „Latvju Opera” būs par viņu pārāka. Latvieši ir devuši augstāko savas zemes kultūrā, un nu mēs skatāmies apkārt un prasām: Kur tad ir tie „baltieši” ar savu izdaudzīnāto kultūrālo pārākumu, kas še gribēja dibināt „Baltijas valsti”? Viņu nav, viņi ir notušējušies. Un šinī brīdī vēsture pienes mums arī politisku gatavības apliecību. Latvija top par valsti.

*

Kamēr Rīgā darbojas „Latvju Opera”, šē mostas visur tāda sajūta, ka bez mākslas mēs nevaram dzīvot tikpat kā bez gaisa. Un kādreiz ķermeņiski mēs jūtam, ka pie mums atgriežas atkal miera laiku saule. Tumšs un mežonīgs ir bijis šis kaislību un avantūru laiks, tak — kādu kvēli viņš ir ienesis tautas asinīs! Cik skanīga ir tapusi tautas dvēsele, kā māls, kuŗš gājis cauri ugunij. Visiem ir kas ko sacīt. Paklausieties tikai uz šiem koŗiem. Mani visvairāk interesē taisni šī operas „tauta”. Kāds no viņiem dveš prieks uz mākslu. Te, zināms, mēs nevarām paiet gaŗām operas vadošiem iedvesmotājiem: Reiteram, Kugam, Arbēņinam; Kaktiņam ar to degošo metallu, kas ir viņa balsī un ar kuŗu viņš rauj sev citus līdz, un gan arī klusam un cītīgam koŗmeistaram Jozuusam. Ja „Skrejošā Holandieša” otrā cēlienā Kuga nebūtu devis to norvēģu istabas dekorāciju, kuŗai līdz pat jūŗas bezgalībai aiz loga skaņ cauri silta un tīra mājas gaisma, nezina vai tad arī „Vērpēju kori” būtu sasniegts tas apbuŗošī tīrais skaņu lējums, kuŗš tek kā kausēts stikls. Visam vajaga dot iedvesmojošu noskaņu, tad izdodas arī atsevišķas mākslas darba daļas.

Reiteram grib pārmet, ka viņš ienesot orķestrī par daudz temperamenta. Man gribētos sacīt, ka tas ir taisni vērtīgākais, ko viņš orķestrī ienes, jo temperamenta mums kā pasmagai ziemeļnieku tautai vēl arvienu ir par maz, kaut gan es viņa vadītā orķestrī esmu dzirdējis *piano*, kas aizkustina tik liegi kā ūdens zirnekļu kājas, kas vasaras dienā met tikko jauzamus viļņu gredzenus uz dīķa spožā līmeņa. Ko varbūt varētu vēl vēlēties, tas būtu viengabalaināks skaņu lējums, skaņu sakausēšana gleznās.

Es negribu piegriezties ar sīkāku kritiku atsevišķu lomu tēlotājiem līdz šim uzvestās operās „Skrejošā Holandietī” un „Jevgeņijā Oņeginā”; to varētu darīt tikai mūzikas speciālists. Varu tikai atzīmēt operas panākumus un ieteikt viņu apmeklēt katram, kas vēl nebūtu ierauts viņas dzīvinošā mākslas straumē.

LATVIJAS AUGSTSKOLA

Klusā, patumšā lauku mājā, kuŗā es augu, uz loga stāvēja kāds nonīcis un sabozies siltzemju stāds. „Saki,” es prasīju māsai, „kad šī puķe zied?” — „Reiz pēc pieciem gadiem.” Ar sirdsdrebēšanu es gadu no gada gaidīju šā uzziedēšanas brīnuma. Bet stāds auga lēni un nīkuļoja, es atstāju tēva mājas un netiku redzējis viņu uzziedam. Es biju pievilies un nezinu, vai puķe, kuŗu es redzēju zem nespodras glāzes un kuŗa varbūt bija kāds koks, kas zem citas gaišākas saules sniedz zarus debesīs, beidzot ir uzziedējusi? Vakarējā diena man tomēr pierādīja, ka ir vērts ticēt un gaidīt. Vakar es biju klāt vēl pie lielāka brīnuma. Es redzēju, kā atveŗas zieds, kas izplaukst tikai pēc septiņsimt gadiem. Latvijas Augstskola, latviešu zinātne! . . . Tas ir viens no tiem ziediem, kuŗi, kā Heine saka, izplaukst ar šāviena troksni. Beidzamais mūris ir kritis, kas mūs šķīra no gaišās pasaules, mēs varam mest lepnu skatu brīvā tālumā un izsaukties: „Cik plaša, cik skaista esi, pasaule!” Latvijas augstskolas zīme ir degoša saule. Labāku vairogu tā sev nevarēja izvēlēties. Ar viņu tā atsitīs tumsības spoku, kas met pār mūsu izmociņto zemi jaunu viduslaiku ēnu. Zinātne sniedzas pēc gaišā atziņas prieka, viņa atveŗ pasauli visā viņas zvaigžņotā plašumā, viņa pavairo dzīves vērtību; viņas pamatos guļ vistīrākais un augstākais dzīves prieks. Zinātnei var dziedāt slavas dziesmas, ka viņa atsvabina prātu no maldiem un dara mums pieejamas neskaitāmas dzīves ērtības. Viņai var dziedāt slavu par to, ka viņa ir derīga, bet vēl vairāk par to, ka viņa ir nederīga, kā visi tīrākie un augstākie cilvēces sapņi. Es sveicinu viņu kā prieku! Es sveicinu dziļo, saldo domu pasauli, kuŗa tagad atdarās. Jauns strops ir atvērts. Daudz zeltainu bišu tur nāks un sakrās atziņas medu tīrās latviešu valodas šūnās. Vēl dziļāks top

mans prieks, zinot, ka rakstniecībai un mākslai ir radies biedrs, ar kuŗu kopā tā ies cīņā pēc tautas gara ieguvumiem.

Es ceru, ka dzeja ar zinātņi no šās dienas ne vienreiz vien sasauksies tanīs sudraba birzēs, pazemē, par kuŗām tautas pasaka stāsta, kur tik reti mums izdodas nokāpt un nolauzt un uzņest saules gaismā kādu no tiem brīnišķiem nevīstošiem ziediem, kuŗus tik reti laimējas dieviem nozagt.

Līdz šim mums bija jāpateicas tikai vieglām un jautrām mūzām, ka mēs šos gaŗos verdzības gados neesam nosmakuši. Rakstniecība un māksla ir pirmās, kas atvēra mums logu uz gaišo gara pasauli. Tagad nāk zinātne un atveŗ mums durvis. Mēs apstājamies neizmērojama plašuma priekšā. Zvaigžņu miriādi spulgo visapkārt, un mums ir jāizsaucas: cik dziļā, cik skaista tu esi, pasaule! Dzeja bija pirmā, kas rādīja, cik skaista ir latviešu valoda. Tagad nāks zinātne un sauks vārdā visdziļākos jēdzienus un nokrāsas, nu redzēsīm, cik bagāta ir latviešu valoda. Ja jau sešdesmitos gados, kad vēl rakstīja ar dubultņiekēm un mūsu valoda atradās zem gausā un smagā vācu iespaida, Juris Alunāns varēja tulkot dažas mazās Gētes dzejas („Kur uz kalniem veŗos”, „Gājēja dziesma naktī”) tik vienkārši un tik pilnīgi, kā viņas varbūt nav tulkotas nevienā citā valodā, tad arī zinātne, kuŗas rokās tagad rakstniecība var nodot bagātīgi izkoptu, smalku un lokanu valodu, tikpat viegli pārļies viņas traukos visus zinātniskos jēdzienus.

Latvijas augstskola top par latviešu augstskolu, kur par visdziļākiem zinātnes jautājumiem viegli un svabadi runās latviešu valodā.

Esi sveicināta, Latvijas Augstskola, atsvabinātā tautas gara pēdējais piepildījums.

MAZĀS PIEZĪMES

Mēs esam tie, kas nāca pēc simtsgadiem, mēs, laimīgie. Pa simtsgadiem ir nākusi augšā jauna tauta ar stipru gribu dzīvot; bet dzīvot nozīmē: sevi izteikt, radīt savu vēsturi un kultūru. Brīvā Latvija ir simtsgadu darba un cīņu atrisinājums.

Vai par to domāja Watsons, kad viņš izdeva pirmo „Latviešu Avīžu” numuru? Es gribētu teikt: jā! Ikkatrs jaunradītājs ir sapņotājs. Viņš skatās nākotnē kā jaungada spogulī. Varbūt šis vīrs toreiz šai spogulī neredzēja nekā vairāk, kā sveci degošā rokā un pats savu seju. Tumšs bija šis spogulis. Latvieši toreiz bija tikai klaūšu kalpi — tāds viens, kā visi. Viņi klusēja aiz tumšā nākamības spoguļa un nekur vēl nepacēla savu balsi — mēma, pacietīga klaūšu tauta, kuŗas vārdu sargājās minēt, kuŗu nicinoši dēvēja par „iedzimtiem”, par „nevāciem”, jo cilvēks toreiz sākās tikai no vācieša. Bet pašā Watsona darbā bij jau mūsu nākotnes atminējums. Viņš sauca mūsu tautu vārdā. Šos šķirti dzīvojošos dažādu kungu ļaudis, kuŗiem kāds kungs bija, tāds liktenis, viņš ar savu lapiņu aicināja uz kopīgām bēdām un priekiem, ja arī šīs bēdas nebija lielākas, kā kāds ugunsgrēks lauku sētā, un prieks — jaunas baznīcas iesvētīšana, vai ziņa, ka ziemas bardzība ir projām un Daugavā izgājis ledus. No pirmā ievada, kas rakstīts latviešu valodā, ir redzams, ka Watsons pareizi sapratis preses uzdevumu: apvienot tautu uz kopīgu gara darbu un kopīgiem centieniem. Viņa darbu ir turpinājusi latviešu prese, un vēstures spogulis tagad var atspoguļot mirdzošu gadu rindu, kas mums paliek aiz muguras. Tur ir mūsu cītīgo zemnieku paaudžu darbs, nacionālā kustība ar viņas cēliem apustuļiem: Krišjāni Baronu, Juri Alunānu, Krišjāni Valdemāru, Kronvalda Ati, Pumpuru, Ausekli; tur ir revolūcijas liesmainie žesti, latvju strēlnieku lielās, traģiskās gaitas un mūsu na-

cionālās armijas varonīgās cīņas par neatkarīgu Latviju.

Visos šais laikos prese ir vienojusi un vadījusi tautas centienus. Iesākumā bija vārds. Šis vārds ir bijis drošs un liels, daudzkreiz lielāks par to, ko mēs no tautas esam drīkstējuši sagaidīt; bet sevišķi pasaules kaņā un Latvijas neatkarības cīņās tauta ir pārpārēm piepildījusi to ar darbiem. Lielās cīņās ir galā. Miers un brīvība valda mūsu zemē, un šīs klusās dienas ir kā spoguļi, kuŗi atstaro pagātņi. Ja mēs tiktu galā ar savas iekšējās dzīves sīkiem trūkumiem tikpat labi, kā kaņā ar saviem ienaidniekiem, tad mēs mierīgi varētu nodoties nacionālās kultūras jautājumiem, par kuŗiem līdz šim pārāk maz esam varējuši domāt. Bet sīko apstākļu traģika dažreiz ir lielāka par lielām briesmām, jo milzis krit kādreiz no salmiņa. Mēs esam bijuši romantiķi. Šī romantika mūs nav pievīlusi: lielos vilcienos darbs ir padarīts. Es tikai baidos, ka tagad mūs nepieviļ dzīve, kuŗas likumus mēs par maz pazīstam. Tāpēc visas acis tagad jāvērs pretī ikdienišķai dzīvei; mums vajaga viņu pazīt un saskatīt tās neredzamos trūkumus, šos liktenīgos sīkumus, kas kavē valsts un tautas attīstību. Šis darbs ir grūtāks, jo tas prasa lielu uzmanību un pacietību. Nu mums vajadzēs spēkoties ar ikdienību, kuŗu mēs nemīlam. Latvju prese arī šai cīņā ies tautai pa priekšu.

MAZĀS PIEZĪMES

Es gribēju kaut ko teikt par grāmatu un laukiem, un mani no visām pusēm apstāj manas jaunības atmiņas. Grāmatas, kuŗas mēs pa tumšiem ziemas vakariem lasījām mūsu zemā būdā pie mazās, sarkanās ugunsactiņas, kas tikko spēja apgaismot atšķirto lapas pusi, atstādama visu istabu tumsā, — es vēl tagad atceros ar saldām trīsām. Kādi brīnišķīgi tēli kāpa augšā no šīm lapas pusēm, kad tālu

visapkārt gulēja dziļā ziemas nakts un tikai vējš vai no ceļa nomaldījies gājējs retumis piekļāvēja pie loga. Dažreiz kāds lasīja priekšā, un bija brīži, kad visos kaktos elsāja. Grāmatas, kuņas es bērniībā lasīju, apstāj mani kā mīlas sejas. Tur ir „Priežukalna roze”, „Grāfa lielmāte Ģenoveva”, „Pēdīgais inkasu karalis”, „Temzes dēls”, „Nabaga muižnieks”, kuš ar tinti aizsmērē robus savos svārkos, un baigi dīvainā simboliskā „Sirds grāmata” ar velniem, eņģeļiem, čūskām, cūkām un baložiem, kas viss atrod vietu cilvēka sirdī. Ja nebūtu šo grāmatu, tad pasaulei nebūtu tās brīnišķīgās krāsu perspektīvas, kāda viņai bija manā jaunībā. Es atceros, ar kādu izsalkumu mēs meklējām grāmatu. Viņa gāja no rokas rokā kā labdiena, kā dāvana, kā sveiciens no lielās, skaistās pasaules. Viņa atvēra mums visas jūras, tekas uz Amerikas mūža mežiem, mēs pavadījām Abramū Linkolnu ar viņa plostu pa Misisipi upi un zēnu ar „murmeliņu” pa Šveices kalnu ciemiem. Tas bija izsalkums pēc lielākas pasaules. Mēs meklējām pa kaimiņiem rokā katru kalendāru un bijām laimīgi, ja uzgājām vecu, nodzeltējušu avižu grāmatu.

Tāds pats izsalkums pēc grāmatām uz laukiem ir arī tagad. Viņas mīl, viņas meklē un lasa, bet grāmata uz laukiem vēl vienmēr ir tāda lieta, par kuņu nemēdz izdot naudu, kuņu aizņemas no kaimiņa, kuņa iemaldās mājā kā nejauša dāvana. Avižu lapiņa tur iet no rokas rokā, kamēr noplīst. Grāmatai ir jāatrod plašāks ceļš uz tautu, jo visur pa klusiem lauku ciemiem aug jaunība ar savām slāpēm pēc pasaules. Grāmata, kas nejauši nonāk kāda jaunekļa rokās, bieži vien ir kā zvans, kas atmodina dvēseli. Arī vecie, kuņi dzīvo nedomrīgi, nogrimuši darbā un rūpēs, viņu uzklausās. Tauta teātra galerijā un vienkāršie lasītāji uz laukiem, kuņi ziemas vakarā pēc izlasītas grāmatas aizmieg ar slapjiem vaigiem un asarām, kuņas viņi raudājuši par svešu un tālu cilvēku likteņiem — tā ir arvienu tā pateicīgākā un labākā

publika. Tautā, kuŗa radījusi tik daudz dziesmu un pasaku, gars arvien ir dzīvs. Nav no svara lampa, vai maza vai liela, pie kādas sēd lasītājs, bet dzīvā sirds un gars. Pilsētā ir opera, teātris. Uz laukiem nonāk vienīgi grāmata — vienīgā krūze tautas garīgām slāpēm. Tā lai apstaigā visus! Par to ir domājis Kultūras fonds, kuŗš visos pagastos grib ierīkot tautas bibliotēkas. Kultūras fondā ienāk gadā 18—20 miljonu, un līdzekļi priekš šā darba patlaban nav visai lieli. Fonds pabalsta dažus augstskolas pasākumus, vairākus teātrus Rīgā, Jelgavā, Liepājā, Ventspilī, Daugavpilī, un šinī gadā priekš tautas bibliotēkām, kā dzirdams, nevarot izdot vairāk par 6 miljoniem rubļu. Bet arī tā jau ir diezgan liela summa. Ar to varēs ierīkot jau šinī gadā 220 tautas bibliotēkas, katrā ap 500 grāmatu. Bibliotēku komisija patlaban ir pabeigusi kataloga sastādīšanu. Tur uzņemts labākais, kas mums ir literātūrā un populārā zinātnē, daudz grāmatu par lauksaimniecību, „Ritums” un „Jaunības Tekas”. No šā kataloga neko nevajadzētu strīpot. Bibliotēkām jābūt pēc iespējas pilnīgām, lai katrs sev varētu atrast grāmatu, kas viņu saista, jo grāmatai ir jāmodina interese uz lasīšanu. Kam tagad šīs bibliotēkas lai nodod? No sākuma bija domāts nodot viņas pagastu padomēm. Bet bija jābaidās, vai šīm iestādēm, kuŗas aizņemtas ar citiem darbiem, būs pietiekoši uzmanības priekš grāmatām, vai viņas nepaliks neizpakotas kastēs, vai netiks noglabātas kaut kur uz bēniņiem. Grāmatām jānonāk dzīvās rokās, kuŗas grāmatu mīl, kuŗas par viņu rūpējas. Visur pagastos jāatrod kāds pulciņš gaišāku cilvēku, kas par bibliotēku gādā un savā apkārtnē modina interesi uz lasīšanu. Daudzos pagastos jau ir biedrības, kuŗām varētu grāmatas nodot. Kur nevienas biedrības nav, tur lai pulcējas visi, kam prieks uz grāmatām, un nodibina bibliotēkas biedrību. Parastos statūtus, kādi ir šādām bibliotēku biedrībām, var pieprasīt no Valsts bibliotēkas, kuŗa uzņēmusies Kultū-

ras fonda bibliotēku ierīkošanu. Visur lai tiek modināta interese priekš grāmatām. Priekšrocība uz šinī gadā ierīkojamām Kultūras fonda bibliotēkām apvidiem, kur bibliotēkas no kuŗa izpostītas.

MAZĀS PIEZĪMES

(Preses svētkos)

Vārds — apgaismo dzīvi. Pat tik lieliem un gara bagātiem cilvēkiem kā Gētem un Tolstojam ir bijusi vēlēšanās, dienu sākot, izlasīt kādu dzijas pantiņu vai filozofisku aforismu, kas ierosina, aizkustina un apgaismo. Tolstojs pat ir sastādījis grāmatu „no dienas dienā”, ar visu tautu domātāju un rakstnieku gudrības vārdiem. Un kad viņam jautājuši, ko viņš vismīlāk lasot, viņš aizrādījis uz šo grāmatu. Tā sastāv no maziem aforismiem, kuŗus var izlasīt steigā, ātri apgriežot lapas pusi, kad ir brīvs īss acumirkļis. Lielais rakstnieks ir domājis par acumirkļiem, kuŗi paiet tukši tāpēc, ka neko lielāku nevar iesākt lasīt. Lielākā daļa lasītāju dzīvo darb-dienas steigā, un reti viņiem atliek laika uzšķirt grāmatu. Viņiem pietiek ar avīzes lapu — no dienas dienā. Tāpēc avīzes uzdevums ir milzīgs. Viņai jānes tautā vārds, kuŗš apgaismo.

Pēdējos gados ir radies jauks paradums ievietot avīzē, tāpat kā kārtēju ievadrakstu, katru dienu vienu dzejoli. Tas ir raksturīgi priekš latviešu avīzes. Mūsu tauta mīl dzeju. Kaut kuŗa kalpone blakus spogulītīm un dzijas kamolam glabā burtnīcu, kuŗā noraksta dzijas pantiņus. Mums ir dziedātāju un dzejnieku tauta. Uz to jau aizrāda milzīgais tautas dainu, šo asprātīgo četrriindu dzejoļu krājums un bagātā jaunlaiku lirika. Šie dzejoliši uz avīžu lapas — tie man atgādina japāņu paradumu, pastaigājoties birzē piespraust dzejoli pie koka. Jo — kas gan ir

avīze? — Papīra masa, kuŗa izgatavota no koka un apdrukāta ar dienas notikumu raibo rakstu. Un bieži vien priekš gara un sirds tur nav vairāk kā šis dzelolis. Avīzes uzdevums ir — cīnīties ar šo nedzīvo koka masu, ar šo papīra tuksnesi, un dot īsas, asprātīgas, viegli uztveramas rindas, kas atspirdzina sirdi un garu. Jo daudziem, tik daudziem, kam dienas paiet darba steigās, avīze ir vienīgā lasāmviela. Arī Tolstojs, sastādīdams savu grāmatu — no dienas dienai — bez šaubām būs domājis par to, cik gausa un neasprātīga ir mūsu valoda, cik smaga un gaŗlaicīga ir gaŗo sacerējumu uzbūve, kas padara viņus tautai nepieejamus. Avīzes uzdevums ir — visam atrast īsu, asprātīgu formu. Bet par visām lietām — runāt vienkāršā, skaidrā valodā, runāt tā, kā runā tauta, kuŗai vēl ir nesamaitāta valodas sajūta un kuŗa darina teikumus pēc savas latviešu mēles. Ikkatra valodas kļūda, kuŗa tūkstoškārtīgi apgrozās laikrakstos, iet tautā un bojā valodu. Krievu laika skolas un krievu laika avīzes, kuŗās gandrīz viss, sākot no ievadraksta un beidzot ar telegrammām, bija tulkots no krievu valodas, — ir sabojājušas mūsu valodu. Ir ieviesušās krieviskas valodas formas, kuŗas grūti izskaust. Vēl tagad raksta, piemēram, „no tā izriet” (iz etovo vitekaet), „izbīdīja kandidatu”, „ienesā rezolūciju”, un vēl ilgi šādi vārdiņi „rietēs” no vienas otras spalvas.

Vārds lai dzīvs un latvisks. Vārds lai apgaismo!

*

Notikumi pagājušos gados ir bijuši lielāki par mums. Bet mēs esam auguši lielāki līdz ar viņiem. Un bieži mēs esam bijuši notikumu augstumā. Ar katru gadu šie notikumi atkāpsies tālāk, un tad mēs redzēsīm viņus kā kalnus pie debesīm, un mūsu dzīve viņiem blakus varbūt izliksies sīka. Man ir bail, ka arī mēs paši netopam sīki.

Notikumos un nejausībās ir liktenis. Mēs esam cī-

nījušies ar savu vēsturisko likteni un pārspējuši to. Tautas gaita šinī laikā ir bijusi tik liela kā nekad visos 700 gados, kamēr vēsture min viņas vārdu. Lai šī gaita stāv arvien mūsu acu priekšā. Tā lai ir tā lielā līnija, kas nosprauž mūsu ceļu.

Vēstures ceļš visos laikos ir bijis apzīmēts ar asinīm. Bet uz šī ceļa mēs esam izveidojuši sevī drošu nacionālu gribu un radījuši neatkarīgu valsti. Daudz ir bijis ciešanu. Bet šīs ciešanas ir mūsu. Tās pieminēs dziesmās, par tām stāstīs stāstus. Bet vai, ja no šā vēstures ceļa, uz kuŗa viņa mūs izvedusi, mēs aiz mzticības un mazdūšības gribētu nogriezties sāņus — tad mēs būsim tikai materiāls kādas citas valsts vēsturei. Tāpat mēs liesim asinis un sviedrus, bet par mums neminēs ne dziesma, ne stāsts. Starp mazām ķildām un sīkiem dienas notikumiem, kas izraibina mūsu avīžu lapas puses, prese ne uz vienu brīdi nedrīkst izlaist no acīm mūsu lielos nacionālos mērķus.

RUNA MĀRAS BAZNĪCĀ, KRIŠJĀNI BARONU IZVADOT

Krišjāni Baron, tu biji tautas cīnītājs: avīžnieks un dziesminieks.

Pēdējos gadus tu pavadīji apskaidrotā gara pasaulē. Pie tevis nebija vairs nekā ikdienišķa. Tu biji palicis mūsu vidū par baltu pasaku, par Balto tēvu, par dzīvu tautas gara leģendu.

Bet mēs tevi gribam paglabāt savā vidū dzīvu kā tautas cīnītāju: tu biji mūsu nacionālo cīņu sākums un viņu piepildīšanās liecinieks.

Pār mūsu zemi gāja gadi ar kaŗiem un revolūcijām, ar postu un nāvi. Bet — gadi tevi saudzēja, lai tu redzētu mūsu nacionālo ideālu piepildīšanos brīvā, neatkarīgā valstī.

No šās vietas es gribu sacīt: Dievs tevi glabāja par liecinieku brīvības un taisnības uzvarai.

Agri tu izgāji cīņas laukā. Tautas spēki vēl bija vāji. Tu nevarēji tautai atdot brīvu viņas zemi. Bet tu sakrāji un apvienoji tautas dvēseli „Latvju Dainās” un atdevi viņai atpakaļ viņas garīgo tēvzemi.

Šodien tu noiesi pazemē. Bet viena cerība mums paliek: tu esi izglābis mūsu dziesmas.

Dziesmas no Daugavas, dziesmas no Gaujas, dziesmas no Latgales ezeriem un pakalniem kā nemirstīgi cīruļu bari paceļas pāri šīm velvēm un tevi pavada. Mūsu jaunās vēstures dienās mēs jau esam piedzīvojuši šo dziesmu brīnišķo spēku. Kad Latvijā iebruka ienaidnieks, kā dievu vētra tās gāja pār zemi un deva mums spēku viņu aizdzīt. Mūsu bēgļus un kareivjus tās izvadīja cauri Krievijas klajumiem un Sibīrijas sniegiem un pār jūrām pārveda atpakaļ dzimtenē.

Baltais krīvs, tu esi devis mums rokā spožu tautas gara vairogu, ar kuŗu mēs atsitām visas bultas. Tu esi atstājis mums milzīgu mantojumu. Ar „Latvju Dainām” tu esi licis pamatu mūsu nacionālai rakstniecībai, domāšanai un reliģijai. Kā koks, kas ar saviem zariem ieaug debesīs, tā tu ar savu darbu esi ieaudzis nemirstībā.

Mēs neredzam tevi aizejam, bet atnākam. Mēs tevi pavadām kā avižnieku un dziesminieku, bet tu nāksi atpakaļ kā Baltais tēvs, kā dzīva tautas gara leģenda. Tautas zeme, kuŗa šodien tevi uzņems, paliks mums divkārt dārgāka.

KRIŠJĀNA BARONA BĒRU DIENĀ

Sodien šķiŗas no mums Krišjānis Barons. Viņš bij piedzīvojis lielu vecumu, un viņa aiziešana bij sagaidāma, bet par šo stundu mēs domājam ar sirds drebēšanu, jo ar viņa nāvi trūkst kāda dziļa saite, kuŗa mūs visus vienoja: viņš bija katram mīļš un tuvs kā tēvs. Viņš bija mūsu nacionālo cīņu pirmsācējs, kopā ar saviem laika biedriem — Juri

Alunānu un Krišjāni Valdemāru. Pats viņš bij jau ārā no visām cīņām, bet visur mēs sajutām viņa tuvumu. Kur viņš vēl gāja un parādījās, visur viņš ienesa savu brīnišķo sirds un gara skaidrību. Un kaut gan viņš vairs atklātībā nerunāja, viņa tuvums visus apskaidroja.

Krišjānis Barons bijis lielākais tautas vienotājs. Ko viņam mūsu nacionālās atmodas rītā vēl neizdevās panākt uz cīņas lauka un ko daudzus gadus vēlāk padarīja mūsu kareivji ar zobenu, apvienodami senenās latviešu zemes daļas — Vidzemi, Kurzemi par brīvu, neatkarīgu valsti, to viņš pa gaŗiem gadiem paveica klusā darba istabā, *sakrādams un apvienodams tautas dvēseli viņas dainās.* Viņš mums parādīja tautas gara vienību šinīs mazās dziesmās, kuŗas bij līdzīgas kā viena ūdens lāse otrai, vai tās nāca no tālās Ventmalas, vai no Latgales pakalniem. Mēs varētu brīnīties un jautāt, kā tāds cīnītājs, kāds bija Krišjānis Barons ar „Pēterburgas Avīzēm” savas darbības sākumā, var nozust kabineta klusumā? Šai klusumā viņš bija atradis veselu karaļvalsti — bagāto tautas gara pasauli, kuŗas vērtību toreiz vēl neviens tik pilnīgi neapzinājās. Tā bija izkaisīta — viņš to salasīja ar apbrīnojamu rūpību un mīlestību.

Ikkatru tautas gara niansi neskaitāmos dainu variantos viņš ar saudzīgu un uzmanīgu roku ir ieaudis baltā dzejas villainē. Ar nemaldīgu latvisku nojautu un īstu dzejnieka smalkjūtību viņš ir pratis atšķirt īstās dainas no viltojumiem un atdarinājumiem, kādas tautiskā laikā skandētāji kopā ar īstām tautas dziesmām iesūtīja diezgan lielā skaitā. Ar milzīgu darba mīlestību viņš gadiem ir strādājis pie lielā darba, un, *ja ģenijs ir darbs, tad to vislabāk var sacīt par Krišjāni Baronu.* Korānu ir sacerējis Muhameds, viņa mācekļi to vēlāk uzrakstījuši un sakārtojuši. Mūsu tautas dzejas korānu ir radījusi pati tauta pa gaŗiem gadu simteņiem. Barons viņu sakrājis un apvienojis. Tas ir pamats mūsu valodai, rakstniecībai

un domāšanai. Tur ir tautas tikumiskie un reliģiskie uzskati, viņas dzirkstošā gara vieglais lidojums. *Latvju dainas ir mūsu nacionālās kultūras pamats.*

Nav grāmatas, kuŗai būtu lielāka nozīme mūsu rakstniecībā, kā „Latvju Dainām”. Dainas atsvabināja mūsu rakstniecību no tā gausuma un smaguma, kādu viņā bij ienesuši vācu mācītāji ar saviem garīgiem rakstiem. Dainu valoda — tā ir skaidrais pamats mūsu literātūras valodai. Ja nebūtu „Latvju Dainu”, nebūtu mūsu nacionālās rakstniecības. Krišjānis Barons mums ir atracis tautas gara aizbērtos avotus. Tur vēl ilgi būs ko smelt mūsu dzejniekiem, māksliniekiem un domātājiem, jo tautas dvēsele nevienam visā pilnībā savus noslēpumus neizdod.

KRIŠJĀŅA BARONA PIEMIŅAS DIENĀ

Viens gads ir pagājis no Krišjāņa Barona nāves dienas. Viņa dzīve pēdējos gados bija apskaidrota miera pilna. Viņš bij pārvērties mūsu vidū par baltu pasaku, par Balto tēvu, kuŗš iet, visu klusi svētīdams: „balta bārda, balts kreklīnis, egļu spieķis rociņā”. Viņa nāve sakustināja visu tautu.

Viņam aizejot, viņa dzīve un darbs pacēlās mūsu priekšā visā savā lielumā un cēlumā. Tā bija darba dzīve, bez skaļiem ārējiem notikumiem, pilna klusas gaismas. Šī gaisma nāca no tiem maziem brīnišķīgiem tautas dainu kristalliem, kuŗus viņš pastāvīgi turēja savā priekšā, tos pētīdams, aplūkodams un kārtodams. Krišjāni Baronu grib aplūkot tikai kā zinātnieku. Viņš bija dzejnieks ar zinātnieka skaidro, kārtotojošo prātu. Tikai dzejnieks varēja saprast mūsu tautas dziesmu vērtību un ar tādu mīlestību viņam nodoties. Tikai dzejnieks tā varēja ticēt tautas dvēseles dārgumiem. To viņš pats apliecina sava mūža galā:

„Man klintsakmeni neveļat,
Man pieminekli neceļat;
No latvju dainām tas ir celts,
Un nerūsēs šis tautas zelts.”

Šis „tautas zelts”, bez šaubām, ir nemirstīgā tautas dzeja.

Krišjānis Barons sava mūža pēdējos divdesmit gadus pilnīgi nodzīvoja tautas gara pasaulē, dienu no dienas lasīdams un kārtodams mazās četrpindīgās dainas. Citi ļaudis uz vecumu nododas reliģijai. Vecais dzejnieks nogremdējās dainās. Varbūt tās viņam bija tas pats, kas reliģija. Latvju dainas ir izstrādājušas vissmalkākos uzskatus par Dievu un dabu; tikai šie uzskati nerunā pretī jaunlaiku cilvēka filozofiskam prātam. Dainās ir liela gara skaidrība, un arī Barona tēvam bija īpaši skaidrs latvieša prāts. Es teiktu: viņš bija racionālists, kā tas ir redzams no viņa darbiem „Pēterburgas Avīzēs”, ja viņš nebūtu saņēmis tik lielas tautas dvēseles bagātības, kuŗas viņu noveda pie kāda liela, spoŗa reliģiska līmeņa, kas meta savu gaismu uz visu viņa dzīvi. Viņš bija tā iedzīvojies tautas dziesmu garā, ka no tiem daudziem tūkstoŗiem pantiņu, ko viņš kārtodams bija laidis caur savām rokām, viņš varēja, kad gribēja, sacīt vienu vai otru, daudz atmiņā nemeklējot. Man liekas, ka viņas bija tikpat labi sakārtotas viņa galvā kā mazā, melnā skapīŗa daudzās sīkās atvilknītēs, kuŗās kā brīniŗķās šūnās glabājās šis dziesmu medus. Atceros, reiz Burtnieku namā es pasniedzu viņam savas dzejas, un viņš bez apdomāŗšanās, smaidīdams, sirsniŗģi teica:

„Koklīte skanēja
Upītes malā,
Laivīņa, laivīņa,
Laid mani malā,
Nu gribu redzēt
To koklētāju.”

Šis pantiņš man nebija pazīstams, un tikai vēlāk, cietuma gaŗlaicībā, no jauna pantu pēc panta pārļāsīdams vecās mīļās dainas, es atradu viņu kaut kur starp daudz tūkstošu citām, kā oliņu jūŗas dibenā. Tik dzīva bija Barontēva dzejnieka atmiņa. Viņš pats bij palicis par dzīvu tautas dainu. Tuvāk ar viņu iepazinos, dzīvodams Mīlgrāvī, Dombrovska „Burtnieku pilī”. Baltais krīvs, kā mēs viņu saucām, piešķīra visai šai mājai gaišu mieru un cēlumu. Ik rītu ar dienas iesīlu viņš iznāca laukā, gaŗā melnā mētelī kā mūks, un pa maziem dārza vārīīņiem, klusi, it kā sargādamies no pasaules, izgāja mežā. Tur viņš stāigāja stundām ilgi, klausīdamies dabas balsī. Man liekas, ka visi meža putni un zvēriņi viņu pazina. Par katru putnu vai vāverīti, kas viņam pārskrēja pār ceļu, viņš stāstīja ar tādu mīlestību uz dabu, kāda ir tikai tautas dziesmās. Mežā viņš salasīja nokaltušus paegļu zarus. Paegļa koks ir ciets un smarzīgs, viņš mīlēja izgriezt no tā drēbju pakaŗamos un citas sīkas lietīņas, kuŗas uzdāvināja saviem paziņām. Nekad viņš nelikās noguris, nekad viņš nebija vecs, tikai par citiem viņš kādreiz teica: „Tie veči”. Viņš bija pati nemirstība. Mēs domājām, ka viņš dzīvos simtu gadu. Arvien modrs un atjautīgs, viņš arī gaŗā bija arvien jauns, viņš nevarēja novecot, jo jau sešdesmitos gados bij uzstādījis ideālus, kas piepildījās tikai brīvā, neatkarīgā Latvijā. Bet tie bija „cara laiki”, kad mēs dzīvojām „Burtnieku pilī”, un Krišjānis Barons kā vecs revolūcionārs, kā bīstams brīvdomātājs, toreiz atradies zem policijas uzraudzības, kuŗu gan viņam nekādi nelika manīt, bet kuŗa tomēr nekad neesot tikusi atcelta. Viņš pārdzīvoja kaŗu, vācu okupāciju, lielīniecīsmu un visas vēŗtas, kas gāja pāri par mūsu zemi. Viņu uzturēja dzīvu tautas dziesmu gars. Dievs viņu glābāja par liecīnieku brīvības un taisnības uzvarai. Ar viņu ir apglabāts viens gadusimtenis tautas centīenu, kuŗš iet daudz tālāk par gadusimteni, jo viņš ir sacījis:

„Uz priekšu, brāļi, naiki, naiki,
Mums pieder nākamjie laiki!”

PAR SEVI

Par sevi varētu rakstīt vai nu ļoti daudz, vai ļoti maz.

No tā brīža, kad klibais skroderis, kuŗš ar savām lielām šķērēm un čuguna pletīzeri palicis man atmiņā kā pirmais vīrs, kas mani ievadīja sabiedrībā, piešūdamas maniem pirmiem svārkiem brūnas, koŗas raga pogas, ir pagājis labs laiks, un būtu daudz ko stāstīt.

No šīm brīnišķīgām pogām, kuŗas palikuŗas par spoŗāko punktu manā bērna apziņā, sākas manas dzīves gaitas: vispirms uz skolu, tad ganos un atkal ziemā uz skolu... Bet tas viss jau zināms no manas biografijas, kuŗu visai sīki un rūpīgi uzrakstījis Antons Birkerts. Par manu dvēseles dzīvi lai stāsta manas dzejas un pasakas. — Tas nava daudz, un es noŗēloju, ka neesmu strādājis plaŗiem reālista paņēmiem. Priekŗ tam man ir trūcis pacietības, un prāts vēl negrieŗas pie pagāŗības, kuŗa glabā atmiņas. Nav bijis laika atpakaļ skatīties. Es esmu dzīvojis kādai rītdienai, es esmu sities kā putns gar dienu stiklu un glabājis sevī tikai kādas dedzinoŗas ilgas priekŗ rītdienas. Vēl tagad es, kā ieradis, skatos prom no savas dzīves, kaut gan rītdiena vairs maz ko sola, un arī tas, par ko es kopā ar saviem draugiem laika gaitās esmu jūsmojis, sapņojis un cīnījies, ir jau tapis par īstenību.

ANTONS AUSTRINŗS

Torņkalnā, kur vējā snaika savas piŗa melnās galotnes vecās „semināra” priedes, kādā mazā namā uz nomaŗas ieliņas pie galda, stipri uz-

kudzies un saliecis savu lielo augumu, sēd kāds vīrs pāri pustumžam un, ar delnu sargādams acis no asās gaismas, lasa gaŗu, dzeltenu korektūras loksni. Tas ir dzejnieks Antons Austrīņš, kuŗam šodien paiet 25 gadi, kamēr tas nodrukājis savu pirmo sacerējumu un sācis ost drukas krāsu uz valganās papīra lapas, kuŗa tik ierosinoši smaržo pēc dzejiskām domām un sapņiem. Tā kā šūnas, kuŗas pildītas ar tumšu medu, guļ viņa tuvredzīgo acu priekšā burtu rindas. Antons Austrīņš mīl literātūru un šos 25 gadus viņai vien dzīvojis. Savas darbības sākumā viņš bijis arī skolo-tājs, bet viņa sirds ir pilnīgi piederējusi tikai rakstniecībai un dzejai. Par maz mēs vēl mīlam savu rakstniecību un maz par viņu runājam. Pie savu dzejnieku sejām mēs ilgāk pakavējamies tad, kad viņas uz brīdi apspīd kādas jubilejas saule...

Antons Austrīņš noliek korektūru un paceļ galvu. Viņa seja ir mierīga un laipna, uz lūpām — draudzīgs smaids, kuŗš kādreiz slēpj klusu zobgalību. Viņa acīs šad un tad iedegas dedzīgs entuziasms, sevišķi, kad viņš sēd draugu pulkā un dzied. Ar šīm acīm viņš aplūko arī vienkāršo ārpilsētas pasauli, kuŗā viņš dzīvo un kuŗa dara viņam prieku. Vējš, kuŗš grabina slēģus un rausta skārda izkārtnes, reņģu sieva zvīņainām rokām, ap kuŗas ratiņiem salasās nabadzīgu bērnu bars, vīrs, kuŗš vakarīgi iet gaŗām ar maisu uz muguras — viss tas iepriecina viņa acis. Viņš dzīvo še tāpēc, ka te viņam patīk. „Dzīves seja še nav tā izraibināta kā iekšpilsētā,” viņš saka. Bū-dams moderns pilsētnieks, viņš dzīvo še sev tuvā lauku gaisā. Nami še nelien gaisos un neaizsedz sauli. Pār mazo, dzeltenu mājiņu jumtiem aiz dzelzceļa nolaižas debesis. Te visapkārt dzīvo latviešu cilvēki, te dzird tikai latviešu valodu. Dzejnieks še jūtas mājās. Varbūt tāpēc tā beidzamā laikā ir uzplaucis viņa talants. Viņš ir atradis vietu, kur vieglāk elpot, kur vieglāk raisās domas.

*

Antons Austrīņš iesāka kā revolūcionārs romantiķis, bet drīz viņš uzgāja savu pasauli — *tā ir dzīve savā dienu augumā un krāsā* — tas, ko krieviski sauc: bit. Austrīņš mīl dzīvi. Viņš apraksta to, ko pats piedzīvojis, cilvēkus, kuņus pats redzējis un satīcis, retāk dzirdamus vārdus ņemdams taisni no tautas mutes un uz vietas atzīmēdams savā piezīmju grāmatā, kādēļ arī viņa valoda ir tik oriģināla un svaiga. No dzīves tēlotāja savā jaunāko dzejoļu grāmatā „Dzīves burvība” viņš top par sajūsminātu dzīves slavinātāju, būdams pats fenomenāli dzīvīgs. Grūti ievainots 13. janvāra gājienā pie dzelzs tilta, kad revolūcija pirmo reiz izplēta spārnus, no ārsta un apbrīnojamās māsas Jūlijas rokām viņš no jauna saņem dzīvību. Varbūt tāpēc katra stunda viņam liekas it kā Dieva dāvināta, un traģēdija, kas citu nopiestu, viņam top par dzīves prieka avotu. No šejienes viņš dabū it kā jaunus dvēseles spēkus. No dzīves atraisīts un mūžam valdzināts, viņš gadiem klīst kā politisks staigulis un bēglis, bieži bez pasas, bez sava dzīvokļa, naktis pārgulēdams pie draugiem un paziņām. Pa šiem gadiem viņš saraksta daudz mazu, asprātīgu stāstu, kuņos paspīd bērnības atmiņu tēli un pēcrevolūcijas laika tipī, ar kuņiem viņš klīstot satīcies. Tā rodas viņa pirmā ievērojamā grāmata „*Pušelnieki un suselnieki*”.

Nav vieglas dzejnieka gaitas. Revolūcija, slimnīca, cietums, bēgulošana, pasaules kara nemājība — līdz beidzot atspīd saule uz atsvabinātās latvju zemes un dzejnieks atrod sev māju. Šai laikā, kad viņš klīst kā dzimtenes meklētājs, ieskanas brīnišķīgi zemes, dzimtenes un latvju mājas motīvi viņa grāmatās: „Māras zemē” un „Saules grieži”. Šais grāmatās viņš nāk ar īpatnēju pasauli. „Saules griežos” viņš tulko tautas ieradumu un tradīciju zīmes, pieiedams tuvu tautas dvēselei. Še viņš parādās kā viens no mūsu latviskākiem dzejniekiem.

*

Uz vecā Rīgas lielceļa ir kāds ceļa gabals „Gaṙā jūdze” (kā dzejnieks nosaucis savu interesanto klaidonības chroniku). Tumši, vienmuļīgi sili, palsi smiltāji, caur kuŗiem gausi velkas ceļa vīra rati. Šur un tur ceļmalas priedēs kāds krusts, kas stāsta par baigu asins notikumu. Gausas vienmuļīgas stundas, kad gribas skatīties apkārt, vai nepašķirsies kur meža siena un no saules stara neatspīdēs viesmīlīga krodziņa logs. Bet tā jau ir „gaṙā jūdze”, kad agri jājūdž un ilgi jābrauc. Tādi ir bijuši šie gadi pēc 1905. gada revolūcijas, kamēr esam ieguvuši savu atsvabināto tēviju. Caur tumšiem laikmeta siliem dzejnieks ir iznesis mums savu skaidro dzīves prieku. Uz drupām ir atjaunojusies vienkārša un pieticīga darba dzīve. Šai dzīvei nebūtu tās vērtības, ja nebūtu dzejnieka acu, kas par viņu priecājas un redz šai vienkāršībā tik daudz skaistuma. Ja sudrabainais leduspuķu vairogs šodien neaizsedz viņa mājas logu, tad viņš redz, ka visapkārt no mazo mājiņu jumtiem kāpj augšā priecīgi dūmi un viņu sveicina.

ROMANTISKAIS JĀTNIEKS

*Latvju dziedoņa Paula Saksa
25 gadu mākslas jubilejā*

J aunās dienās es kādreiz redzēju jātnieku vakara padebešos. Kā vēlāk izrādījās, viņam bija tālas gaitas. Viņš veda uz lielām cīņām, un daudzi viņam sekoja. Arī es atstāju kluso tēva māju un nonācu Rīgā. Reiz — tas varēja būt 1904. vai 1905. gadā — es Latviešu biedrībā dzirdēju Saksu dziedam:

„Dzeltens manis kumeliņis,
Kā dzeltēna vālodzīte;
Ne tas ēda purva zāli,
Ne dzeņ rāva ūdentiņa.”

Un atkal es redzēju jātnieku, kā tas iejāj latvju sētā, kā visi tam iznāk pretī, kā meitiņas glauda viņa kumeliņu un sien viņam puķes pavadā. Kas ir šis jātnieks? Tas nav vēstnesis, kas nes kaŗa ziņu, nav arī precinieks, jo mājā viņš nepaliek, bet, kādu ilgu nest, dodas tālāk. Kur viņš iejāj, tur atspīd visa sēta. Jo viņa dzeltenais kumelš, par kuŗu dzied tautas dziesma, ir pašas saules dāvināts. Man gribētos teikt, ka šis jātnieks ir Pauls Sakss ar savu gaišo, lirisko talantu, kuŗš šovakar svin savu divdesmitpiecu gadu jubileju.

Pa šiem 25 gadiem daudz kas mainījies. Esam tikusi pie neatkarīgas valsts. Mūsu mākslas dzīve ir brīnišķīgi uzplaukusi. Viņa ir palikusi raibāka un bagātāka. Valsts kultūra ir nesusi ko klāt. Viņa ir stiprinājusi tās līnijas, kuŗas ir vērstas uz ārieni. Mēs, latvieši, tagad gribam arvienu kaut kas būt, un bieži neesam tie, kas mēs esam. Mēs mīlam parādēt, mums patīk skaļi žesti, lēta butaforija. Mūsu mākslas dzīve ir kaut ko zaudējusi no savas vienkāršās sirsnības un siltuma. Mēs spīlējam sevi iekšā kādā mākslīgā kultūras čaulā. Mēs to darām bez īsta prieka, bet ar lielu cītību, jo mums liekas, ka tā vajag. Vienīgi Pauls Sakss pa šiem gadiem ir palicis sev uzticīgs. Viņš ir tas pats vecais sirds liriķis. Bet līdz ar to viņš ir nogājis sāņus. Pēc kaŗa un revolūcijas visā mūsu tautā ir pamodusies liela aktivitāte. Tas izteicas arī dziedāšanas mākslā. Paklausieties tikai operas korī, kā viņš dzied! Bet koris — tā ir tauta. Visus mūsu labākos dziedātājus saista opera, kur spilgtāk var izteikties šī aktivitāte. Vienīgi Sakss ir palicis uz koncerta estrādes, starp dziedātājiem viņš ir vai mūsu vienīgais liriķis, un mēs patlaban vēl neredzam pēcnieka, kas gribētu viņam sekot. Tāpēc mums ir sevišķi dārgs viņa mīlais talants, kuŗš vieno sevī tautas dziesmu sirsnību ar intīmu dvēseles smalkumu. Lai viņš mums rāda ceļu uz kluso sirds pasauli, no kuŗas esam novērsušies.

VECAIS BARONS

(*Krišjāņa Barona piemiņai*)

Savā starpā mēs viņu saucām arī par Barona tēvu, svinīgos gadījumos — par veco Krīvu, bet parasti par veco Baronu. Tas bija Augusta Dombrovska „Burtnieku māja”, Vecmīlgrāvī, kur, atgriezies no savām emigranta gaitām, es kādu laiku atradu klusu pajumti. Toreiz tur dzīvoja arī Jaunsudrabiņš, gleznotājs Kalve, J. Kļaviņš un kapt. Bandrēvičs. Vienu dzīvokli ar lieveni saules pusē ieņēma vecais Barons ar savu kundzi, ļoti sirsnīgu un čaklu vecenīti, kuŗa ar lielāko rūpību apkopa veco rakstnieku, viena pati bez kalpones palīdzības padarīdama visus mājas darbus. Lievenis jau bija apaudzis jaunām vīna stīgām, un te saules dienās varēja redzēt veco Baronu kaut ko grabināmieš, kaut ko strādājam. Uz vecuma dienām viņš nevarēja iztikt bez fiziska darba. Kad dainu kārtošana un pārrakstīšana viņam nogurdināja acis, tas, meklēdams pārmaiņas, no cietā, smaržīgā paegļa koka izdrāza drēbju pakaramos un citas mazas lietiņas, kuŗas uzdāvāja saviem pazīstamiem. Lieveņa priekšā bija mazs, rūpīgi kopts dārziņš. Dažreiz viņš tur likājās ar lejamo kannu, vai smaidīdams ar savu balto bārdu stāvēja jautra bērnu pulciņa vidū. Tie bija viņa dēla bērni, kuŗi bieži nāca viņu apciemot. — Māja stāvēja nomaluš no mazām fabrikas strādnieku un amatnieku mājiņām melniem papes jumtiem, kuŗus pa starpām pušķoja pālsī vītolu zari, pakalnā veca priežu meža malā. Aiz mazo māju puduriem tālumā spīdēja Daugava, apjodama apvārsni ar savu spožumu. Še sava mūža pēdējos darbīgos gadus pavadīja vecais rakstnieks, lasīdams „Dainu” beidzamās korektūras. Pašu kārtošanas darbu viņš bija jau pabeidzis. Es toreiz biju pārāk nodarbināts ar sevi un maz vēroju, kas notika ārpusē. Manā tuvumā dzīvoja cilvēks, kuŗš

daudz ko varētu stāstīt par tautiskās atmodas laiku un viņa darbiniekiem. Bet es nemēģināju viņam ne tuvoties, ne ko jautāt. Mani atturēja no tā pa daļai godbijība pret lielo tautas darbinieku, pa daļai arī kāds kluss lepnums, kas šķīr cilvēkus uz nevienāda stāvokļa, kaut gan Barona tēvs uz mums, jaunākiem rakstniekiem, skatījās ļoti draudzīgi. Man liekas, ka taisni sargādams viņš vērsa pār mums savus sirmos uzačus. Viņam nebija nekā no iedomības. Tik ļoti tīru un apskaidrotu personību es neesmu vairs satīcis. Man tagad ir žēl, ka es viņam nevaicāju neko par Juri Alunānu, kuŗš, nezin kāpēc, pa pēdējiem gadiem man palicis ļoti mīļš. Es baidījos sakustināt viņa atmiņu mieru, kuŗas gulēja tādā dziļumā kā ūdens vecas un ļoti dziļas akas dibenā. Viņa tuvumā arī vairāk gribējās raudzīties viņa brīnišķīgā sejā, uz kuŗas bija maigs gudrības, miera un laipnības spožums, nekā runāt. Viņš arī nepiederēja pie tiem večiem, kas dzīvo atmiņās un kas daudz klāsta. Neskatoties uz savu lielo vecumu, viņš bija caur un cauri jaunlaiku cilvēks un bieži par citiem smaidīdams teica: „Tie veči.” Ar visu dvēseli viņš bija darbā līdz mūža galam, katru dienu lasīja avīzes, kuŗas arvienu bija viņam uz galda, un interesējās par visu, kas notika.

Man tomēr gribējās viņam tuvoties. Reiz es saņēmu dūšu un nonesu viņam savus rakstus. Viņš atšķīra pirmo lapas pusi, smaidīja gaiši ar acīm un ūsām un teica:

„Koklīte skanēja
Upītes malā.
Laiviņa, laiviņa,
Laid mani malā.
Nu gribu redzēt
To koklētāju.”

Tā pie gadījuma arvienu viņš teica zīmīgus tautas dziesmu pantus, bez apdomāšanās, viegli atrazdam

tos, kur tie glabājās viņa milzīgā, visai kārtīgā atmiņā.

Kā liekas, to pašu reiz Barona tēvs man rādīja leģendāro dainu šķirstiņu, vecu nomelnējušu koka skapīti, kuŗu viņš bija atvedis jau no Maskavas. Tur bija daudz mazu atvilktņu un šais atvilktnēs tik daudz mazu nodalījumu, ka tie atgādināja bišu šūnas. Tur bija sakrāts mūsu tautas dziesmu medus. Ikkatrā nodalījumā uz vienādi sagrieztiem baltiem papīrišiem pēc savas nozīmes bija sakārtoti un salikti dainu četrindīgie panti, vienādi norakstīti ar paša krājēja roku. Un kad viņš tur stāvēja pie mazā skapīša durvīm, izvilkdams atvilktnes ar maigu un rūpīgu seju, man viņš atgādināja vecu brīnišķīgu dravnieku, ap kuŗu san tūkstoš mazu dziesmu bišu.

*

Viņam bija gudrs un gaišs smaids.

Reiz Fallijs bija viņam atsūtījis savu grāmatu „Dižlatvieši”, kur augstā garā bija apdziedāti Kurzemes bagātie saimnieki.

„Es to grāmatu lasīju. Man liekas, viņš (Fallijs) ir drusku pārspīlēts!” viņš kratīja galvu un smaidīja.

Reiz Jāņu vakarā es biju uzvilcis raibu, modernu vasaras uzvalku.

„Kādi jums raibi svārki kā Jāzepam,” viņš teica, silti smaidīdams. Šis smaids izteica tikpat prieku par manām jaunām drēbēm, kā pārsteigumu par manu vieglo gaumi.

*

Atceros Barona 75 gadu jubileju. Mēs sapulcējāmies augšā, Burtnieku nama lielajā zālē. Bija viesi. No Rīgas bija ieradušies draugi un cienītāji. Ap sveikšanas runu turēja Latviešu biedrības priekšnieks Grosvalds. Barons atbildēja. Tā bija vienīgā reize, kad es dzirdēju Baronu runājam. Viņa runa bija vienkārša. Darbs, viņš teica: tikai darbam viņš var

pateikties par saviem panākumiem. Krišjānim Baro-
nam bija šī darba ģeniālitate. Viņš runāja kā visi lieli
cilvēki.

*

Barona piemiņa ir jau drusku piemirsta. Tai vaja-
dzētu iekārtot „Burtnieku māju”, kur viņš pavadīja
sava mūža pēdējos labākos gadus. Še viņš bija tik labi
iejuties, ka pat tuvās kaŗa briesmas nespēja viņu no
turienes aizdzīt. Sevišķi sadraudzējies viņš bija ar
vecu prieŗu meŗu. No rīta, ar dienas iesilu, kad bija
labs laiks, viņš klusi, it kā sargādamies no pasaules,
pa maziem dārza vārtniņiem izgāja pastaigāties meŗā,
kuŗš pacēla savas galotnes turpat aiz dārza sētas. Ap
pusdienas laiku viņš tāpat klusu atgriezās pa tiem
paŗiem vārtniņiem, kuŗi priekŗ viņa vien šai meŗa
pusē bija ierīkoti un kuŗus viņš viens pats lietoja, ik
reizes noslēgdams tos ar savu atslēgu.

Es redzēju, kā viņš nāk, gaŗā melnā mētelī, ap-
skaidrotu seju, baltu bārdu, no kuŗas nāk maigs
mulsinoŗs spoŗums. Mūks vai svētais? Tāds viņš ir
palcis man atmiņā.

„Šis meŗš ir kā māja,” viņš man reiz teica. „Viņš
ir pa apakŗu tīrs un sauss, un galotnes aiztur vēju.
Man neapnīk viņā kavēties. Un viņš ir dzīvs. Daŗ-
reiz es ieraugu vāverīti kokā, vai dzenis kur uzsit ar
savu āmuru.”

Liēlam dainu kārtotājam bija krūtīs arī maiga
dainu dvēsele, neŗķījami saaugusi ar dabu.

ĀRONU MATISS

*12. martā 1928. g. svin 70. šūpla svētkus un 50 g.
rakstnieka-ŗurnālista jubileju*

Bērzaunes novadā ir kāda jauka upīte, kuŗa vijas
gar uzartiem pakalniem. Viņa ir tā sadraudzē-
jusies ar tīrumiem, ka zemes no arkla vējŗ pu-

rīna viņas čalojošos ūdeņos. Uz kuŗu pusi arī grieztos arājs vai ecētājs, visur viņa met tam priekšā savus jautros likumus. Šo upi sauc Ārona. Viņa ir devusi vārdu vienam no mūsu vecākiem un cienījamākiem avīžniecības darbiniekiem, Āronu Matīsam.

Šim apgabalam ir gaiša, latviska seja. Pakalns un birze, pakalns un birze, kaut kur aiz ābeļu dārza kādas pelēkas mājas gals ar diviem sešrūtainiem logiem. Apkārt mīkstī čalo upe, un zeme irdeni birst zem arkla vai ecēšas. Lauku skats še ir tāds, kāds tas simtkārt apdziedāts tautas dziesmās. Viscauri še jūtama veca, bet spodra latviska kultūra, kā tas citādi arī nevar būt apvidū, kur mūsu modrais arkls ir devis upei vārdu. Viņš gan būs staigājis ap šiem pakalniem jau dažu tūkstoti gadu. Arī Jāņa dziesmas piemin Bērzauni, kur Jānītīm viņa vasaras braucienā ielūzt tilts un samīrkst sudraba kamzoli. Jāņu ieradumi un visas latviešu paražas šai apvidū uzglabājušās ļoti tīri. Nav brīnums, ka no šejienes cēlies viens no mūsu vislatviskākiem žurnālistiem. Āronu Matīss ir īsts vecas arāju cilts pēcnācējs. No viņas tas mantojis gaišu un darbīgu raksturu, rūķa vērīgo rūpību un stingru latvisku gaumi. Bet baltām birzēm pušķotais dzimtenes apvidus ir devis viņam priecīgu dvēseli. Āronu Matīss, neskatoties uz saviem septiņdesmit gadiem, vēl arvien ir ļoti vasarīgs. Viņa tēls man atmiņā jau no veciem laikiem ir nešķīrāmi saaudzis ar gaišām vasaras drānām, arvien pilns starojošas, dzīvas sirsnības. Ja nemaldos, arī jaunībā draugu starpā viņu saukuši par „Balto”.

Āronu Matīsam ir dziļa latviska izglītība. To viņš ir mantojis, krādams un studēdams mūsu tautas dziesmas un pasakas un visu mūžu cītīgi interesēdamies par visu, kas zīmējas uz latviešiem. Latviskos uzskatus viņš ir pratis savienot ar gaišiem jaunlaiku centieniem. Savā gaŗā mūžā viņš ir skatījis latviešus kā uz priekšu ejošu tautu, kā nākotnes tautu.

Viņš ir strādājis kā rakstnieks un žurnālists, bet

mūsu avīžniecībā ir bijusi sevišķi jūtama viņa vadošā roka. Viņa vadītais „Dzimtenes Vēstnesis” savā laikā bij viens no kultūrālākiem un labākiem latviešu laikrakstiem.

Pēdējā laikā Āronu Matīsa raksti atklātībā parādās maz. Kā dzird, viņš strādājis pie kāda lielāka kultūrvēsturiska darba. Bet Āronu Matīss pieder pie tiem publicistiem, kuŗus dzird arī tad, kad viņi kļūst. Tāpat kā ir daudzi, kuŗus nedzird, kad viņi runā.

Beidzamā laikā mūsu vecās, labās avīžniecības tradīcijas ir it kā sašķobījušās. Visur ķeŗ pēc lēta modernisma. Uz mums sabrūķ tik daudz svešu iespaidu ņudzeklī. Šādos brīķos lai iedomājam mūsu vecās latviskās avīžniecības dvēseli — Āronu Matīsu.

PĒC SVĒTKIEM

Pa svētkiem es biju iemūrēts. Kur? Nu, saprotams, pēperkoku sienās. Acis vairs neredzēja sauli. Tāpēķ man bija liels prieks, kad krita šie pīrāģu mūrī, desu sētas un darbā es satiku atkal savu veco draugu.

„Ko tu darīji pa svētkiem?” es viņam jautāju.

„Es ceļoju.”

„Vai tu izbrauci uz laukiem?”

„Nē, šis ceļojums man par gausu. Tur ir jābrauc pa dzelzceļu. Kamēr izbrauc no Rīģas vien, jau paiet gandrīķ stunda. Klabi nu cauru nakti, kamēr nonāķ savā lauku stacijā un kulies tad vēķ, kaķokā satinies kā maiss, verstis divdesmit pa zemes ceļu caur nakti un sniegu... Un kad tu beidzot esi tur aizbraucis, tad atrodi pats sevi tur priekšā...”

„Nu, varbūt tu klejoi pa ielām, teātŗiem un kafejnīcām?”

„Ielas, teātŗus un kafejnīcas man aizmūrēja ļauķu drūzmas.”

„Bet skats uz aģķu tak tev bija svabads. Varbūt

tu staigāji pa nomaļām ielām, kā es to kādreiz daru, un ar acīm slīdēji pakal mirdzošai zvaigžņu strau-
mei?”

„Skats uz augšu mūs gan paceļ un atsvabina, bet spožā zvaigžņu bezgalība mūs ātri apmulsina.”

„Nu, varbūt tu lidoji ar aeroplānu?” es smējos.

„Nē, arī šis satiksmes līdzeklis man par lēnu. Un arī par dārgu. Vai tad es ar viņu pa trim svētku dienām būtu varējis izceļot divas pasaules daļas, Ameriku un Austrāliju? Un ko tas man nemaksātu?”

„Nē, nu es vairs nesaprotu...”

„Atmini manu mīklu: Kas skrien ātrāk kā vējš?”

„Domas, nuja! Kas to būtu domājis, ka tu man liksi atminēt tik pazīstamu mīklu. Kā tad tu to darīji?”

„Glūži vienkārši: es atlaidos uz dīvāna, atšķīru „Kapteiņa Granta bērņus”, un šīs lapas puses mani nesa pāri okeanam, pāri Kordiljēriem, kur kāds kalnu ērglis mani pacēla augstu gaisā un atkal nolaida zemē ziedošā pakalnē. Cauri Argentīnas stepēm, pāri jūrām un neredzētām salām, cauri Austrālijas zālainiem klajiem, kur aug brīnišķīgas puķes, kuņas jo jaukākas man likās tādēļ, ka viņas atvērās un uzziedēja manā fantazijā. Es redzēju melnus gulbjus un nakts klusumā dzirdēju putņus, kuņi tikšķ kā pulkstenis.

Un tad es atšķīru dzejnieka Plūdoņa „Zemi un zvaigznes”, un viņš mani ieveda rīta agrumā savā dzimtenes pilsētiņā, kur

„Tāpat kā senāk

Dzied man ausīs

Tava dzirnavdambja

Mikstā, vienmuļīgā šalkoņa;

Un tu pati

Mierīga, rāma

Stāvi kā stāvėjusi

Tur lēzenajā nolejā,

Pār kuņu vēl viegla rēna rīta migla

Kā sidrabplīvurs saules mirdzā dus.”

Tā izklejojoties pa tālām pasaules malām, es atgriezos atkal mīļā dzimtenē. Ja tu gribi ceļot, tad iegādājies labāko rakstnieku darbus. Ne dārdošais vilciens, ne dūcošais aeroplāns, nekas nenes tik viegli un ātri kā dzejnieka spārnotās domas. Pie tam te nemaz nav jāmaina sava vieta. Šis ir arī vislētākais ceļojums, jo nekas nav tik lēts kā latviešu grāmata.”

FR. BĀRDAS PIEMIŅAI

Nav nevienam latvju dzejniekam tik daudz mīļas, gaišas dvēseles kā Fr. Bārdam. Viņa gleznu raibums gan mazliet nogurdina, bet glāstošais dvēseles siltums, kas skan viņa rindām cauri, glauzdamies ieglaužas dvēselē.

Fr. Bārda ir dzīves *mīļuma dzejnieks*. Viņa dzīvi apstaro mīlestība un dabas vaļavīkšņainā romantika.

Tā ir kā lielceļš vasarā, kad visapkārt zied pļavas un bērzi snauž, izlaiduši pār acīm savus gaŗos zaļos matus.

Uz viņu met skumju ēnu tikai tuvās nāves nojauta. Bet arī šī ēna ir bez saltuma, viņa skumjas bez rūgtuma.

Viņa dzejai ir *panteistiska* noskaņa. Viss ir tur tik vienlīdz mīļš un vērtīgs, no bērza ziedošām bārkstīm līdz sūnu lācītim uz jumta.

Nojauzdams savu agro nāvi, dzejnieks it kā sagatavojas atgriezties pirmmātes dabas klēpī, viņai piekļaudamies ar visu savu glāstošo dvēseles siltumu.

Lūk, dzejnieks, kuŗa dzīve bij skaidra un kuŗš dzīvoja savā gaišā mīļuma pasaulē. Tāpēc arī viņa dzeju tā iemīļojusi mūsu jaunība.

Viņš bija romantikas apustulis, smalks runātājs, neaizmirstams *skolotājs*. Es vēl arvienu redzu, kā viņš, svārkus nometis, sēd vakarā pie zilu burtnīcu kaudzes, tās pacietīgi labodams līdz plkst. 12 naktī. 1918. gada ziemā mūsu dzīvokļi Pīpiņa namā bija

blakus, un, kad vien es pie viņa vakarā iegāju, es viņu tā atradu. Viņš tad jau bija slims, kaut gan ne par ko nesūdzējās.

Dažreiz es arī pie savām durvīm dzirdēju viņa šļūcošos soļus naktskurpēs, un mēs runājām nakts klusumā par šo un to. Bet tad es šo soļu vairs nedzirdēju. Viņš it kā iegāja sevī, klausīdamies pats savā liktenī.

Un tad viņš jau gulēja slims.

Kādā rītā man ātri pieklauvēja pie durvīm un paziņoja, ka lielnieki tuvojas Rīgai. Es aizbraucu, no viņa neatvadījies. Kad atgriezos no Liepājas, mana drauga vairs nebija. Sieva stāstīja, kā viņu šķirstā, laucinieku ragavās, brālis aizvedis uz dzimtenes kapiem. Mazs bijis skumīgo pavadītāju pulciņš tanī drūmā laikā, kad katrs drebēja par savu likteni un baidījās izrādīt atklāti savas jūtas.

Fr. Bārdu arvienu mīlēs un pieminēs.

APSIŠU JĒKABA PIEMIŅAI

Ir cilvēki, kuŗi tā saaug ar savu apkārtni kā vecie koki parkā, kuŗus gaŗāmejojot atrodam arvienu tai pašā vietā.

Tāds bija Apsīšu Jēkabs, visā tautā redzams un pazīstams.

Arvienu es satiku viņu uz Krišjāņa Barona ielas, melnā mētelī, melnu platmali galvā, sirmo bārdu uz krūtīm.

Viņa varenais augums līdzinājās veca koka stumbram, kuŗš mazliet sagriezies pret vēju.

Tā viņš gāja klusēdams, ar savu pasauli. Veselus divdesmit piecus gadus ar visām savām domām viņš nepiekāpīgi staigāja it kā pret vēju.

Veclatviskais gars, ko Apsīšu Jēkabs sevī glabāja, Rīgai bija svešs. Tāpēc viņš cieta klusu.

Tik bieži viņu redzēju klusējam, ka bija brīnums,

ja viņš apturēja mani kādreiz uz ielas un sāka runāt. Kaut gan viņš augumā bija tik spēcīgs un gandrīz bargs, viņa valoda bija mīksta, vienkārša un sirsnīga. Tas jau bija tas pats rakstnieks, kurš kādreiz lika zvanīt visiem zvaniem, lai pamudinātu *mīlēt cilvēkus*. Bet zvanīja tikai viņš viens pats savas vecās baznīciņas tornī, kamēr aplusa.

Reiz es viņam jautāju: „Kāpēc jūs nerakstāt neko no pilsētas dzīves?”

„Pilsētas dzīve priekš manis ir par raibu un sa-raustītu. Es nevaru viņā iedzīvoties. Uz laukiem es redzēju skaidrus un viengabalainus raksturus. Tos man bija viegli notēlot,” vecais rakstnieks atteica.

Dažas nedēļas atpakaļ es viņu atkal satīku uz Krišjāņa Barona ielas. Šoreiz viņš bija sevišķi mundrs un runīgs. Viņa valoda atgādināja mīksto, jauno lapu čalošanu. Es lūdzu kaut ko uzrakstīt.

„Lai nu ir, varbūt, ja būs laiks. Es tagad nodarbojos ar valodniecības jautājumiem. Tur ir daudz ko darīt. Bez tam es vēl arvienu mācu bērnus. Tikai ne skolā, bet savu tuvinieku ģimenēs.” Vecais rakstnieks savam skolotāja darbam bij palicis uzticīgs līdz mūža galam. Viņš piederēja tam laikam, kad rakstnieks bija arī *audzinātājs* un kad viņa uzdevums vēl nebija tikai lasītāju aizkustināt, vai smēdināt...

Es pavadīju viņu līdz kādam mūra namam uz Gertrūdes ielas, un man bija it kā žēl, ka viņš dzīvo viens pats šai aukstā, gaŗlaicīgā namā. Viņš runāja par vecuma grūtumu, un, it kā padodamies kādai skumīgai nojautai, mēs vērsām acis pret salto, krēs-laino ziemeļu pusi.

„Re, Pīpiņš, viņš bija vēl jauns cilvēks un kā aiz-gāja! Viņš kādreiz bija pie manis par palīgu... Nē, vecums ar nav vieglums,” viņš teica un beidzamo reizi sniedza man roku.

Rainis ar savu dzejnieka spožumu un slavu tā ieaudzis mūsu dzīvē, ka negribas ticēt viņa nāvei. Viņš ir viens no tiem nedaudziem, kuŗu dzīve neizbeidzas līdz ar nāvi, viens no mūsu dzejas nemirstīgiem gariem. Rainis aiziet kā brīvības cīnītājs laikā, kad pati vēsture it kā aizvelk priekškaru lielam brīvības cīņu laikam. Bet arvienu viņš mums paliks mīļš un tuvs kā dzejnieks. Tagad, kur viņš miris, man netīkas tik daudz kavēties pie viņa drāmām, kuŗas savā laikā dziļi sakustināja tautu, kā pie viņa dzejas dzirkstošām rindām, kuŗu apbuŗošo atjautību un smalkumu es arvienu esmu apbrīnojis. Tikpat mīļš, atjautīgs un smalks Rainis bija arī personīgā dzīvē. No cilvēkiem, kuŗiem ir liela slava, mūs vienmēr atsarga zināms vēsums. Bet Rainis pats nebūt nebija atturīgs — viņš izdāvāja sevi visiem. Sava mūŗa pēdējos gados Rainis, kaut gan daudz un, kā liekas, viegli rakstīja, tomēr dzīvoja vairāk tautā kā savā dzejā. Tautā viņš svieda savu dzīvo personību, ticībā, ka cilvēks dzīvo mūŗīgi savā tautā. Tālāk viņš kā cilvēks stāvēja mūsu rakstnieku aprindām, jo viņš nenoslēdzās šaurākā mākslas pasaulē. Viņa politiskā darbinieka gaitas to saistīja ar plašām tautas masām. Viņš varēja būt arī apbuŗošs pasaules cilvēks, ja tas bija vajadzīgs. Tas viņam nebija grūti, jo viņš nāca no turīgas ģimenes un bija beidzis augstskolu. Bet tas viss nebija nekas pret to atjautību un sirsnību, ar kādu viņš nāca pretim retiem draugiem tur, kur viņš nebij ne pasaules cilvēks, ne tautas masu dievināts vadonis. Šos acumirkļus, cik man bijusi laime viņu tādos brīŗos sastapt, es atceros, kā viņa smalkās, apbuŗošās dzejas rindas. Atceros, tas bija 1904. g. vasarā. Toreiz viņš cēla vasarnīcu jūrmalā (Melluŗos), izīŗēja apakšstāvu un pats dzīvoja zem jumta. Še es viņu apciemoju. Atceros, ka mēs staigājām un runājām, laipodami pa dēļu neklātām sijām.

Šepat uz petrolejas ķēķa viņš gatavoja pusdienas. Cik daudz šai neērtā dzīvē bij dzejiskas burvības. Ārā dimdēja jūra un viss gaiss bij pilns lielu sapņu un cīņas trauksmes. Es jautāju, ko viņš raksta? — Operas tekstu. To viņš gribēja iesūtīt Latviešu biedrībai, kuŗa bij izsludinājusi sacensību. Godalgu Rainim nepiesprieda. To dabūja kāds cits. Bet Raiņa drāmatisķai poēmai bija liela gaita. Viņš rakstīja toreiz „Uguni un nakti”, kuŗa vēlāk arī kļuva par tekstu mūsu pirmai labākai operai. — Pēc vakariņām viņš mani toreiz rūpīgi noguldīja siltajā paspārnē, kur mazāk jūtams bij caurvējš, jo es toreiz slimoju ar krūtīm. Arī pats viņš nolikās turpat zem spārēm, kaut gan viņam vajadzēja siltas istabas, jo viņš sūdzējās par reimatismu plecā.

Šādos brīžos Rainis bij ļoti sirsnīgs un vaļširdīgs un atklāja arī to, ko klusībā glabāja pie sevis. Jau no 1904.—5. g. mēs Rainī redzējām vairāk brīvības cīnītāju kā dzejnieku. Šis brīvības cīnītājs it kā aizsedza dziļo, smalko dzejnieka tēlu. Viņa dzeja, kuŗā valda asa domu līnija un sasprindzināts spēks, kā likās, bij viņam tikai cīņas ierocis. Reiz rudenī, braucot no Rīgas uz jūrmalu, es viņam vagonā jautāju, vai šis cīnītāja uzdevums viņu nenomāc? Vai viņš negribētu piegriezties klusākām un smalkākām dvēseles skaņām? Viņš atzinās, ka patlaban viņš vēl to nevarot, jo tauta viņā gribot redzēt tikai cīnītāju. Bet viņš gatavojot dzejoļu krājumu, kuŗā gribot atvērt dvēseli. Tikai Šveices kalnu vientulībā, viens ar sevi un dabu, viņš to varēja visā pilnībā izdarīt. Tā radās viņa labākais dzejoļu krājums „Gals un sākums”, kuŗā brīvi izskan viņa gara un dvēseles pilnība.

ATMIŅAS PAR BLAUMANI

Kur tu vēlētos dzīvot?”
„Pie skaista ezera vai upes intelligentu draugu sabiedrībā.”

Tā dzejnieks Pēteris Blaus Ērgļos reiz rakstīja albumā.

Kur bij šī laimīgā vieta? Turpat Ērgļos, kur starp kupliem, mežainiem pakalniem spīdēja mazi ezeri un Ogres līči un kur mēs toreiz dzīvojām. Rūdolfš Blaumanis, jaunais mūziķis Aleksandrs Būmanis bija pastāvīgi viesi pagasta mājā un skolā, kur mēs bieži satikāmies. Vasarā, kad Blaus svinēja savu vārda dienu („Pēterus”), tur kādreiz ieradās arī Akuraters, kuŗš toreiz bij skolotājs Jumurdā, un Antons Austrinš no Piebalgas. Atmiņā palikusi kādreiz Ērgļu skolā redzētā Emīļa Dārziņa gaišā, apolloniskā galva. (Kā liekas, Arvīda Blaumaņa kāzās.) Šie gadi, kuŗus es še pavadīju lauku dabā, kuŗa savija ap mani dziļākas un intimākas saites kā jebkur citur, — pieder pie laimīgākiem manā mūžā. Še es iemantoju neizmirstamus draugus. Viens no tiem bija Rūdolfš Blaumanis.

*

Kapukalnā uz Ogres krasta ir uzcelts Blaumanim piemineklis, darināts no sārta, viengabalaina akmens, kuŗš atvests no viņa lauka. Uz šā akmens dzejnieks bieži sēdējis. Atmiņa klīst tālāk pa balto lielceļu, kuŗš aizvijas pār pakalniem uz rītu pusi. No meža stūŗa še griežas ceļš uz Blaumaņa māju — Brakiem. Pelēkas, smilgām apaugušas ratu sliedes ved mūs gar mazu ezeru, kuŗš spīguļo starp nolaidieniem tīrumiem kā garena sudraba bļoda. Tas ir „Spulgosnis”, no kuŗa arī dzejnieka dvēsele būs smēlusi savu daļu spoŗuma. Šur un tur gar laukmalām, domīgi noliektām galvām, stāv daži vientuļi koki — lauka svētums, kuŗiem arājs rūpīgi dzen vagu apkārt. Šie koki ietē-

lojušies Blaumaņa darbos tāpat kā cilvēki, kas dzīvo tanīs mazās, pelēkās mājās, kas izkaisītas pa šiem pakalniem. Raug, ceļa malā stāv veca priede, kuŗa ietēlota stāstā „Pērkona negaiss”. Ejot gar otru pusi kalnam uz Brakiem, stāv sērmūkslis — ceļmalā, par kuŗu dzejnieks tik silti runā ar Indrānu tēva muti. Šī mīlestība uz kokiem ir viens no dziļākiem latviskiem vilcieniem Blaumaņa dvēselē.

*

Reiz Brakos Blaumanis skatījās pār saviem pakalniem un teica: „Kad es būšu bagāts, mēs celsim šē trīs mājas: vienu tev, otru man, trešo Akurāteram. Tad mēs varēsim satīkties katru dienu un netraucēti strādāt.”

Kā gan Blaumanis cerēja palikt bagāts? Ne jau no rakstniecības, kuŗa viņam nedeķa nekādus pastāvīgus ienākumus, — kaut gan toreiz jau viņš bija populārākais rakstnieks un viņa lūgas gāja pār visām skatuvēm.

Bet Blaumanis savā dvēselē bija arī mazliet zemnieks un visā klusībā domāja precēt bagātu sievu, par ko viņš runāja gan nopietni, gan pa jokam. Izdarīt viņš to varētu gan tikai tad, ja pati bagātā līgava karietē ar saviem naudas maisiem piebrauktu viņam pie durvīm klāt, saņemtu viņu aiz svārku stūŗa un aizvestu pie altāŗa. Blaumanis bij par daudz gara cilvēks. Mūsu lielais reālists tāpat dzīvoja savā iecerētā pasaulē kā mēs citi, kuŗiem viņš dažbrīd pārmeta nepraktiskumu.

Blaumanis nu jau labi pagulējies smilšu kalnā. Trīs mājas laimīgai draudzībai un netraucētai gara dzīvei paceļas un nolaižas spulgojošā ezera malā — mūsu gaisa pilis!

*

Vai Blaumanis mīlēja?

Par to viņš nekad netika runājis. Tikai no Indrānu pirmizrādes Rīgā viņš pārbrauca mājā ar divām bal-

tām rozēm, kuŗas bij apvītas ar lauru zaru. Tās viņam pasniegusi kāda V. jaunkundze, bagāta latviešu namsaimnieka meita. Varēja redzēt, ka šīs rozes viņam bij kādas maigas cerības mājiens, ko viņš negribēja vai neprata izlietot. Viņš dzīvoja un sadega savā mākslā.

Rudens dienās, kad gaiss bija pilns vītuma smaržu, viņa skats dažreiz apmiglojās ar vieglām skumjām, viņš pacēla roku un deklamēja:

„Saldās rozes, jūs jau vīstat,
Manas mīlas neplūktas...”

Vai viņš domāja par neizdzīvoto dzīvi?

Arī es labprāt deklamēju šo skaisto Gētes dzejoli, jo nezināju, ka šīm rozēm klāt ir asi un pat nāvīgi ērkšķi.

*

Blaumanis arvienu bij dzīvs, kustīgs, apgarots. Es reti kad viņu tiku redzējis sēdot. Pat ēdot viņš bieži vien uzkoda stāvus, staigādams pa istabu un atkal atgriezdamies pie galda. Ar pāra vārdiem viņš katru prata ievilkta sarunā. Viņa labsirdīgais humors, viņa valodas tēlojošais spēks valdzināt valdzināja. Dažreiz sarunā viņš apklusā un viņa skats slīdēja kaut kur projām, it kā pakaļ savām domām. Bet viņš arvienu tūliņ atgriezās pie cilvēkiem. Viņš mīlēja cilvēkus. Rakstīdams viņš tā iejutās savu varoņu liktenī, ka cieta un dzīvoja viņiem līdz, pilnīgi aizmirsdams, ka tie ir tikai viņa paša sapņu tēli. „Pie pēdējām „Pazudušā dēla” lapas pusēm es sēdēju un raudāju. Es redzēju, ka Krustiņam bij nenovēršami jāiet bojā. Viņš nebija glābjams,” — tā Blaumanis man kādreiz stāstīja. Tikai tā rakstot, dzejnieks var dot saviem tēliem dzīvību. Viņam nebija ļaunu un labu cilvēku, bet tikai cilvēki. Ar sevišķu mīlestību viņš tēloja raksturus, kuŗus viņu pašu kaislības „nes uz rata kambari”, kā „Purva bridēju”, Krustiņu, Noliņu.

*

Blaumanis nebij „idejisks” rakstnieks, kādi nāca modē ap 1905. gadu. Viņš sargājās no abstrakcijām un no kailas frazes. Kā īsts mākslinieks viņš turējās pie konkrētiem tēliem un dzīviem cilvēkiem. Bet viņam netrūka sava vienkārša, dziļi cilvēcīga pasaules uzskata. — „Kā es varu mīlēt cilvēci, kuŗu es neesmu redzējis, ja es nemīlu cilvēku, kuŗš varbūt cieš tepat man blakus,” Blaumanis teica. „Palīdzi cilvēkam, un tu būsi kalpojis cilvēcei.”

„Aproc savu kociņu, aplaisti viņu, apgriez viņam zarus. Viņš augs un nesīs tev augļus,” — Blaumanis pamācīja, virzīdams savu jauno draugu domas uz konkrētiem mērķiem.

„Es nekad neteikšu, ka mīlu savu tēviju, tāpēc ka es to patiesi mīlu. Ja es to sacītu, man liktos, ka es meloju,” — viņš brīdināja no frazes.

Blaumanis nemīlēja vienpusību, kaut gan arī vienpusībā ir savs lielums.

Reiz mēs sarunājāmies Ērgļu skolā. Saules stars, nākdams no loga, meta ūdens karafā uz galda mazu, mirdzošu vaŗavīksnu.

„Redzi, Kārli, saulē ir septiņas krāsas. Kāpēc tu gribi būt tikai sarkans?”

Vaŗavīksna bij Blaumaņa mākslinieka zīme*). Viņa darbos atspīd tautas valodas un dzīves krāsu pilnība.

BEZ APVĀRŠŅA

Kaut gan mums ir sava valsts, kuŗas pirmais uzdevums būtu veicināt rakstniecību un mākslu, ko ir sapratušas visas mazās tautas, kuŗu dziļais patriotisms izpaužas sevišķi nacionālās kultūras veicināšanā, mēs še stāvam it kā pie kāda gluži jauna

*) 1904. gadā viņš gribēja izdot arī rakstu krājumu ar šo nosaukumu.

jautājuma, kuŗš mūsu sabiedrībai vēl pilnīgi svešs. Mēs dzīvojam bez apvāršņa. Nezinām, uz kurieni virzīt savus spēkus. Kad šis apvāršnis mums ir un kad katrs no savas vietas to redz, tad kustas visi tautas spēki uz vienu mērķi un arī maza tauta var padarīt lielus kultūras darbus. Kāds liels spēku krājums tad rodas, kāds savstarpējs atbalsts, kāda patiesa, apgarota tautas vienība, kuŗu spēj radīt tikai liels kopējs uzdevums. Un sen jau mums vajadzēja saprast, ka *šis ir radīšanas laiks*, kāds mums vairs nebūs. Kāpēc gan nē? Tāpēc, ka tas radošo gara spēku uzplaukums, kas sākās ar deviņdesmitiem gadiem un deva mums veselu rindu spīdošu talantu rakstniecībā, glezniecībā, mūzikā, dabiski izbeigsies, jo zināmas apsūkuma zīmes jau tagad ir saskatāmas. Talantu arī tagad mums netrūkst, bet viņi *nevar nodoties radošam darbam*. Viņi izbārsta savus spēkus avīžniecībā, tulko par 30 latiem loksnē lata romānus (labi, ja šis darbs vēl ir), vai strādā kā skolotāji. Rakstniecība kā profesija pie mums gandrīz nemaz vēl nepastāv.

Gadu atpakaļ dep. Ausējs nāca ar priekšlikumu pabalstīt rakstniekus pēc mazo ziemeļzemju parauga, piešķirot viņiem uz ilgāku laiku *darba stipendijas*. Kāpēc par šo jautājumu nerunāja paši rakstnieki? Vienkārši tāpēc, ka mūsu šaurā mietpilsoniskā pasaulītē to uzskatītu gandrīz vai par personīgu ubagošanu, kaut gan rakstniecība ir visas tautas lieta. Es tāpēc arī nerunāšu, bet likšu, lai runā R. *Blaumanis*, kuŗam šai lietā vairs nevar būt personīgu interešu. Atbildēdams R. Vidzemniekam „rakstnieku pabalsta lietā”, viņš citē Brandesu:

„Kādēļ tad gluži rakstnieks ir jāatbalsta? Tādēļ, ka mūsu pienākums ir kultūru veicināt. Zinātne ir viens no viņas visjaukākajiem ziediem, māksla otrs. Mums jā rūpējas, ka mūsu vidū rastos domātāji un mākslinieki, patiesības un daiļuma mīļotāji. Kad valda kultūra? Kad kādas sabiedrības locekļi pastāvīgi uz to iziet, lai lielu cilvēku eksistenci veicinātu. Iz šī

augstākā mērķa rodas visi citi. Un kuņš stāvoklis vis-tālāk no kultūras stāvokļa? Tas, kuņā cilvēki instink-tīvi un ar vienotiem spēkiem kavē lielu cilvēku ra-šanos, gan aizliegdami izirdināt zemi, kuņas vajadzīgs, lai ģeniālais varētu augt, gan stūrgalvīgi visu ģeniālo apkaņodami, kas viņu starpā parādās. *Tāds stāvoklis no kultūras vēl tālāk nekā tīrā mežonība.*

Tā spriež Georgs Brandess un dod mums ar šo spriedumu mērauklu rokā, ar kuņu varam izmērot savu pašu acumirkliġo kultūras stāvokli," nobeidz Rūdolfs Blaumanis.

Kā gan lai pieiet ar nopietnu kultūras mērauklu valstij, kuņa rakstniecības pabalstīšanai neizdod vai-rāk kā 3200 ls, kurpretim Polijā pastāv pat atseviš-ķu pilsētu (Varšavas, Krakovas) prēmijas rakstniecī-bai. Tāpat tas ir ar citām radošām mākslām. Mēs dzīvojam bez apvāršņa un nezinām, kur ejam.

TEODORS ZEIFERTS

Miris Teodors Zeiferts. Viņa nāve ir liels zaudē-jums, jo viņš mums bija vai vienīġais literā-tūras vēsturnieks. Viņš iesāka kā dzejnieks ar dzejoļu krājumu „Kārķļu svilpe”, kur ar patīkamu vienkāršību izteicas lauku dabas motīvi. Arī kā kri-tiķis viņš dzejas darbiem pieiet vairāk kā dzejnieks ar vērojošu nojautu. No pat pirmiem mūsu rakst-niecības uzplaukuma gadiem viņš ar lielu mīlestību sekojis mūsu dzejai, apsveikdams katru jaunu talantu. Ar savu pamudinošo un saprotošo kritiku viņš au-dzina lielu mūsu jauno rakstniecību. Pirms 1905. gada, kad viņš izdod savus rakstu krājumus „Jaunā Raža”, ap viņu pulcējas visi labākie tā laika dzejnie-ki. Tur redzam tiklab vecos, kā Blaumani, Zvārguļu Edvardu un citus, kā arī jaunos, kas tikai patlaban uzsāk savas dzejnieka gaitas.

Viņu mīl, viņam uzticas. Plūdonis kādā dzejā sauc viņu par savu literārisko tēvu.

Ar savu aso spalvu, noracis patukšo, tautiski sentimentālo romantismu, viņš pašķir ceļu reālismam un top par mūsu jaunās, uzplaukstošās literātūras vadoni. Viņam ir sava dzirksts, tā iedegas visur, kur domā un runā par mūsu rakstniecību un kultūru. Jo atjautīgi tā uzliesmo viņa runās Zinību komisijas vasaras sapulcēs. Ne gaŗie gadi, ne dzīves grūtības, nekas nevar apdzēst šo dzirksti. Janševska 60 gadu jubilejā viņš runā ar to pašu jūsmību kā jaunībā. Viņa slavas laikos viņa kritiķa laurus gan ir mēģinājuši apšaubīt (Niedra, Fallijs). Bet latvju literātūra ir bijusi viņa vienīgā mīlestība, ar to viņš aiziet kapā. Lai viņš ņem arī no mums līdz lauru zaru! Beidzamos mūŗa gados viņš, rakstīdams savu latvieŗu literātūras vēsturi, kā pats saka, izbauda augstāko garīgo prieku. Ar to viņš ir nodevis dziļu liecību par mūsu rakstniecības augsto garīgo vērtību.

A. SAULIEŗA 60 GADU JUBILEJA

Rītu Saulietis visā klusībā savā lauku mājā Graŗu Saulieŗos svin savu 60. dzimŗanas dienu. Šī diena varētu būt visas tautas svētku diena, ja mēs pa pēdējiem gadiem nebūtu mazliet atsveŗinājuŗies paŗi no savas gara dzīves.

A. Saulietis ir liels tautas rakstnieks. Liels ir viņa darbu skaits. Viņa stāsti, lugas un dzejas pilda 15 sējumus viņa kopotos rakstos. Jo lielāks viņš ir ar to, ka nāk ar savu pasauli, kuŗai viņš arvienu ir palicis uzticīgs. Tā ir mūsu tautas dzīve ar viņas darba rītiem, ar kūlējiem; ar rūgtu ŷelumu par tiem, kas ar savu vezumu netiek augŗā kalnā; ar dziļām, slēptām, vientulīgām sāpēm, ar klusām dvēseles noskaņām. Daudz runā pie mums par darba dzeju. Ir veselas skolas, kuŗas grib viņu mākslīgi radīt.

Man gribētos sacīt par Saulieti: lūk, kur ir īsts lauku darba dzejnieks! To pašu tautas dzīvi ir tēlojuši Apsīšu Jēkabs, Blaumanis un citi. Tikai Saulietis to izjūt tā, kā to var izjust vienīgi mūsu darba paaudžu pēcnācējs. Kad viņš stāsta par nabaga pusgraudnieku, kuŗš ar savu kūlaino, nosarmojušo zirdziņu kuļas ziemas ceļā peļņā ar smagi piekrautu linu vezumu, tad viņš stāsta to ar tik dziļu līdzjūtību, ka mums ir zirgam, ir cilvēkam gribētos palīdzēt šo vezumu pavilkt; viņš dzird vecā kalpa Lūciņa grūtās elsas, ar kuŗām viņš, laukus tīrīdams, laužas caur elkšņiem un krūmiem. Vai kāds no mums vēl dzird viņas tā, kā Saulietis? Vienīgi Akurātera „Kalpa zēna vasarā” lauku darba dzīve notēlojas tikpat pilnīgi kā Saulieša darbos.

Tēlnieks Dzenis ir radījis ļoti īpatnēju Saulieša portreju. Cik brīnišķīgi dzīvo katrs vaibsts, katra sīkākā krunciņa šai pelēkā lauka akmenī! Vai Saulietis pats ar savu stingro, latvisko raksturu nav drusku rada šim pelēkam lauku akmenim? Līdzās Apsīšu Jēkabam un Blaumanim viņš ir viens no mūsu nacionālās rakstniecības stūŗa akmeņiem.

Viņš ir reālists — tāpat kā Blaumanis, tikai viņa stāsta pavediens nerisinās tik viegli un brīvi kā Blaumanim, jo viņš arvienu mazliet iestieg savu varoņu dvēseles dzīvē. Visdziļāk viņa darbos izteicas sirds-apziņas momenti („Pērkons”, „Veļu tiesa”).

A. Saulietis savos darbos iziet no latvju sētas. Tā — mūsu valodas un kultūras šūpulis, mūsu dziļāko tradīciju glabātāja. Kāpēc viņš nav no tās aizgājis? Viņš varētu atbildēt tāpat kā Hamsuns: Cilvēki mīl un nīst tāpat klusā, nomaļā zvejnieku ciemā kā trokšņainā lielpilsētā. Saulietis, kā liekas, mums grib teikt arī kaut ko citu: Mums jāizaug no savas zemes ar savu īpatnēju kultūru.

Latvju sētai viņš ir palicis uzticīgs visās vētrainās uzskatu maiņās — tikai tāpēc, ka tā glabā lielas vērtības, kuŗas nekad neies bojā. Lai pie kādiem uzska-

tiem mēs katrs piederētu, lai kur kādā svešā malā mēs klistu, būs brīdis, kad mūsu domas atgriezīsies uz latvju sētu. Jo — „arvienu vilks ir atgriezies uz savu alu”.

MĀCĪSIMIES NO SOMIEM

Domājot par latviešu rakstniecības likteni, nāk prātā Somija. Somija ir zeme ar veciem kultūras paradumiem, no kuņiem arī mēs, latvieši, varētu ko mācīties. Somi ir tāpat maza zemnieku tauta kā mēs. Agrāk viņi ir atmodušies uz patstāvīgu dzīvi, jau 200 gadus pirms pilnīgas neatkarības — somiem ir bijusi sava autonomija. Somija jau toreiz bija maza valsts, kuŗa gan nevarēja līdzrunāt pasaules politikā, bet kuŗa visiem spēkiem centās izkopt savu īpatnēju kultūru. Tāpēc taisni kultūras parādības tur izvirzījušās pirmā vietā.

Kad es 1906. gadā kā bēglis iebraucu Helsingforsā, es redzēju *milzīgu studentu gājienu uz dzejnieka Runeberga pieminekli*; gājienu, kuŗš atkārtojās katrā viņa dzimšanas dienā. Jaunekļi nes lāpas, dzied, noliek vainagu. Šis jaunības ugunis uzliesmo par godu somu kultūrai. Somi ļoti mīl savu zemi un savu brīvību. Bet tie saprot, ka viņu neatkarības dziļākās saknes ir viņu kultūrā. Tāpēc skola, rakstniecība un māksla tur bauda arvienu visdziļāko sabiedrības un valsts uzmanību. Un kad Somijai nāca grūtas dienas, kad viņas brīvība bija apdraudēta, viņa *vispirmo un visdziļāko atbalstu meklēja savā kultūrā*. Viņa izdeva savu rakstnieku darbus svešās valodās un kādu laiku Parīzē izdeva franču valodā pat veselu laikrakstu somu kultūras propagandai. Un Eiropa saprata, ka tautai, kuŗai ir tik īpatnēja kultūra, ir tiesība uz savu patstāvīgu dzīvi, ka viņas brīvos soļus vairs nedrīkst iekalt kādas svešas varas klučos. Ar lielām simpatijām Eiropa sekoja viņas brīvības cīņām. Un

ja no jaunām valstīm viņas neatkarība liekas visdrošākā, tad tikai tāpēc, ka tā jau pa gadu gadiem ieaugusi Eiropas tautu tiesiskajā apziņā. To somi panākuši ar to, ka viņi visur uzsvē savu *īpatnību* un to arī tikpat centīgi un neatlaidīgi kopj. Tas — somu kultūras nopelnš. Tā nav viņai no gaisa nokritusi. Sabiedrība un valsts ir rūpīgi irdinājuši zemi, lai šis stāds varētu augt, un saudzīgi sargājuši to no salnām un vējiem. Helsingforsā es redzēju daudz lielu un skaistu grāmatu veikalu (kaut gan viņa ir divreiz mazāka kā Rīga). Viņu logos arvienu parādījās liels skaits glītu jaunu grāmatu.

„Kā maza tauta var uzturēt tik plašu rakstniecību?” es jautāju profesoram M.

„Pie mums sabiedrībā nesniedz rokas tiem, kas neiegādājas labākās somu grāmatas,” profesors nopietni atbildēja. „Pie mums to katrs tur par savu pienākumu.”

Un pie mums? — es tagad domāju. Kāds pazīstams latviešu izdevējs pēc kultūras tautu parauga bija uzdrošinājies piesūtīt mājā mūsu ārstiem un advokātiem mūsu labāko rakstnieku darbus. Viņam tos ar idzīgām piezīmēm atsūtīja atpakaļ...

Somijā sabiedrība un tauta ir organizēta ap savu kultūru. Tur rūpējas, lai viņas saknes neizputina vēji.

Rakstniecības un mākslas veicināšanu valsts uzskata par savu pirmo pienākumu. Ar vislielāko uzmanību tur seko radošai mākslai, kuŗa ceļ gaismā somu īpatnējās gara vērtības. Labākos rakstniekus, gleznotājus un komponistus tur atsvabina no maizes rūpēm, lai viņi varētu nodoties vienīgi radīšanai. Juani Aho, Eino Leino, Gallēns, Sibeliuss un citi jau toreiz saņēma valsts pensijas, ne vecuma pensijas, kā pie mums, pieklājīgai nomiršanai, bet *darba pensijas somu kultūras radīšanai*. Par viņiem rūpējas tad, kad viņi ir pilni radoša spēka un savai tautai vēl daudz var dot.

Pie mums — vispirms rūpējas par veco krievu ģe-

nerālu un žandarmu pensijām. Ko teiktu par to izglītots soms, kuŗš visur uzsveŗ savu īpatnību, ne tādēļ, ka viņš citu ienīstu, bet tādēļ, ka grib dzīvot un radīt. Viņš paraustītu plecus un teiktu: Vai zināt, *latvji, jums vēl jāmācās kļūt garīgi neatkarīgiem.*

ŽAŅA GRUZEVSKA PIEMIŅAI

Vakar redakcijā, neskatoties uz parasto darba steigu, skumja — nospiesta sajūta.

„Gruzevskis miris...”

„Nepatīkami,” saka kāds no vecākiem kolēģiem. „Tas mums atgādina lielos vārtus, pa kuŗiem mums visiem jāaiziet.”

Šie vārti šaurā kapa bedrē jau nemaz nav tik lieli, bet aiz viņiem stāv lielā mūžība! Un pa viņiem ieiet viens no mūsu mīļākiem kolēģiem. Tāpat kā darbam, ar visu sirdi viņš atdevās saviem draugiem.

Jau pāra gadus atpakaļ viņu bija ķērusi slimība. Bet viņš arvienu stipri turējās uz kājām. Meklēdams savai žurnālista spalvai dzīvu un jaunu vielu, viņš nebaidījās uzņemties pat tālo un grūto ceļojumu uz Pad. Krieviju, kā to darījuši daudzi uzņēmīgi lielāko ārzemju laikrakstu korespondenti, bet no mums, latviešiem, Gruzevskis laikam vienīgais. Tur viņš apmeklēja arī latviešu kolonijas. Ar sāpēm viņš vēl nesen atpakaļ pieminēja šos mūsu tautiešus, kuŗi tagad pamesti bez savas dzimtenes atbalsta un kuŗiem draud galīgs posts. No turienes tagad pienāk tikai īsi, aprauti izmisuma kliegzieni. Nav cilvēka, kas varētu braukt un attēlot, kas tur notiek. Nav starp mums vairs drošsirdīgā un uzņēmīgā Gruzevska.

Gruzevskis labprāt sev izvēlējās grūtus uzdevumus. 1914. gada ziemā viņš brauca uz fronti kā „Jaunāko Ziņu” kuŗa korespondents. Latviešu žurnālista darbs mums svešā krievu pasaulē nebija viegls. Bij grūti atrast sakarus un dabūt pareizas ziņas. Tās viņš lū-

koja iegūt uz savu roku. Braukdams uz fronti, viņš bija saaukstējies. Es viņu atradu slimu un savārgušu mazā viesnīcas istabā. Uz galda vesela kaudze izpīpotu papirosu galu un aprakstītas lapas... Gruzevskis meklēja patiesību pats savām acīm. Pēc šī brauciena uz fronti viņš lielām krievu uzvarām vairs neticēja.

Lielinieku laikā viņš vadīja mazu laikrakstu „Uz priekšu”, kuŗš toreizējos apstākļos bija vienīgais pretielinieckais laikraksts Rīgā.

Gruzevskis netaupīja sevi ne darbā, ne dzīvē.

Jau gulēdams gultā, ar pieri, uz kuŗas bija jau nāves bālums, viņš nedomāja tik daudz par izveseļošanu, bet par to, kā atkal celties, iet un strādāt. Ar savu dzīvo, enerģisko raksturu viņš nemaz nevarēja saprast, ka viņam nu jāguļ. Ar visu slimību viņš bija strādājis dienu no dienas. Cik tas viņam prasīja spēka un izturības, to zināja tikai viņš pats. Un kad, darbu beidzis, viņš no savas ārzemju nodaļas, apakšējā stāvā, kādreiz nāca pie mums aprunāties, viņš bija arvienu starojošas laipnības un draudzīgas sirsnības pilns.

„Kā tev iet, Gruzi?” es viņam jautāju.

„Nu, es turos!” viņš smiedamies atbildēja.

Un kad viņš nobeidzies gulēja uz gultas, es brīnījos, viņu tādu ieraudzīdams: „Kā tad tu varēji tā sagurt? Nesen vēl nopriecājos, cik nīprs izskaties. Man likās, ka tu esi jau vesels!”

„Nu, es jau turējos... bet nebija jau viegli...” viņš gurdi smaidīdams atbildēja.

Tā viņš turējās, kamēr krita.

Mūsu ilggadīgo redakcijas saimi nāve līdž šim bija saudzējusi. Gruzevskis ir pirmais no mums, kas ieiet pa „lielajiem vārtiem”. Bet Gruzevskis bija tik mīļš un sirsnīgs cilvēks, ka, tur ieiedams, viņš mums nepazūd. Man liekas, ka viņš tikai aizceļo kaut kur tālu. Mēs viņu vairs neredzēsim. Bet mūsu labākās

atmiņās viņš arvienu dzīvos, un tur mēs viņu atkal šad un tad satiksim visā sirsnībā.

ANTONS BENJAMIŅŠ

Rīt mūsu mājā ir svētki, jo „Jaunāko Ziņu” galvenais redaktors un izdevējs Antons Benjamiņš svin savu septiņdesmito dzimšanas dienu.

Antons Benjamiņš, ilgus gadus vadīdams avīzi, kuŗa plaši atspoguļo sabiedrības domas, arvienu ļāvis runāt citiem... Ir tik neparasti runāt par viņu pašu. Kā žurnālists viņš ir cilvēks, kas prot vērīgi klausīties, pats it kā palikdams nomalā. Tāpēc viņam labprāt visu stāsta, un tāpēc arī mūsu avīze ir ieguvusi tik plašu līdzstrādnieku skaitu. Pie tam dažs labs nemaz nenomana, ka viņš, tā klausīdamies, visu, ko dzird, stingri šķiro un virza sakarā ar acumirkli un laiku. Vai tā nav pirmā un vērtīgākā avīznieka īpašība: prast dzirdēt? Kaut gan, stāvēdams ilgus gadus mūsu lielākās un izplatītākās dienas avīzes priekšgalā, Antons Benjamiņš ir spēlējis lielu lomu mūsu sabiedriskā dzīvē, arī še viņš it kā atvelkas nomalā. Savu septiņdesmito dzimšanas dienu viņš ir vēlējis svinēt savā darba saimē. Mēs arī labprāt viņu citiem neatdodam, jo zinām, ka viņš ir un paliks mūsu. Ar saviem septiņdesmit gadiem viņš vēl ir pirmais darbā. Un ja kādu cilvēku grib novērtēt, vai tad vispirms nav jāiziet no viņa tuvākās apkārtnes? Ap Antonu Benjamiņu rīt ar sirsnīgiem suminājumiem pulcēsies visa „Jaunāko Ziņu” plašā darba saime. Mums nav daudz par viņu jārunā, jo Benjamiņa vietā runā darbs, kuŗš devis viņam tik bagātīgus panākumus. Darbs ir viņa veselība un prieks, darbā viņš kļuvis liels. Viņš līdzinās tiem mūsu senčiem, kuŗi vēl ar septiņdesmit gadiem siena pļavā iet ar savu cirtieņu citiem pa priekšu.

„Ģenijs ir darbs,” saka Rodēns. Bet Antonam Ben-

jamiņam arvienu vēl palīdzējusi arī laba avīžnieka nojauta, šī prasana klausīties laika soļos, kuŗa nenoveco. Viņš ir cilvēks ar jaunlaiku uzskatiem. Arvienu viņš devis vietu savā avīzē svaigām domām, tā padarīdams „Jaunākās Ziņas” par progresīvu laikrakstu. Antons Benjamiņš ir veltījis avīžniecībai savus labākos gadus, sava mūža gatavības laiku. Viņš ir strādājis ar lieliem panākumiem. Kur ir viņa panākumu noslēpums? Vai viņš kādam kō atņēmis? Nē, viņš ir tikai pratis sev saskatīt jaunas, plašākas lasītāju aprindas. Viņš ir tās sapratis un mācējis saistīt pie mūsu sabiedriskās un kultūras dzīves: viņš ir pratis arī tās pamazām vilkt uz augšu.

„Jaunākās Ziņas” jau no paša sākuma iznāca kā lēta avīze „mazo ļaužu” aprindām. Tas mūsu avīzes galveno redaktoru un izdevēju arvienu ir cieši saistījis ar demokratiskiem centieniem. Antonam Benjamiņam, kā visvairāk lasītās avīzes vadītājam, tātad ir lieli nopelni, jo tikai tā tauta valda par savu zemi, kuŗa lasa un seko sabiedriskās dzīves notikumiem.

Mēs pazīstam arī Benjamiņa dzīvo, sabiedrisko atsaucību. Kur vien ir veicināms kāds labs pasākums, viņš griežas pie saviem līdzstrādniekiem: „Nu, sakiet kādu siltu vārdu.”

Mūsu šefs gan arī netaupa rūgtu vārdu, kad ir jārunā par korupciju, jo viņa pārliecība ir, ka latviešiem viss sasniedzams godīgā darbā. Bet mēs nepazīstam barga saimnieka. Darbā viņš arvienu ir iecietīgs pret saviem līdzstrādniekiem un katru asāku situāciju prot nolīdzināt ar mierīgu smaidu vai omulīgu joku. Tāpēc arī darbs rit ar prieku, un katrs viņam atdod to labāko. Lai tad rīt uzgavilē Antonam Benjamiņam šī priecīgā darba dziesma, kuŗā jaucas redakcijas telefonu zvani un rotācijas mašīnu dūksana. Bet kas vēl vairāk var aizkustināt, tas ir avīžnieciskās domas klusais lidojums, kas vieno tautu kopīgos centienos un bēdās. Mēs esam lepni, ka varam strā-

dāt kopā ar mūsu laika lielāko latvju avīžnieku, krietnu saimnieku un atsaucīgu cilvēku.

No sirds novēlam mūsu mīļotam šefam vēl ilgus, laimīgus darba gadus.

PĒTERA BLAU'A PIEMIŅAI

Sodien pavadām uz mūža dusu dzejnieku Pēteri Blau'u. Viņš bija mums visiem ļoti mīļš, jo viņš starp mums bija it kā vecākais mājā. Kad es viņu šopavas ar apmeklēju Siguldas pili, neviļus ienāca prātā teika par vecāko namā, kuŗu ceļinieks, iedams no istabas istabā, atrod guļam šūpulī. Izkaltis un sadilis kā lāpāmā adata, viņš, jau labu laiku šķirts no pasaules, tur gulēja šaurā gultiņā, kā savu atmiņu šūpulī. Blaus vairs nedzirdēja, bet apsveica mūs ar dzīvām acīm un skaņu balsi. „Es tagad rakstu savas atmiņas. Nu pie manis nāk atpakaļ manas bērnības dienas. Es satiekos ar cilvēkiem, kuŗus sen biju aizmirsis. Jo tālāk kāds notikums, jo skaidrāk es viņu redzu.”

Slimība veco dzejnieku ilgāku laiku šķīra no sabiedrības. Pie viņa gultas stāvēja atmiņtēli. Tie viņu iešūpoja mūža dusā.

Cilvēki, kuŗi ļoti tuvi un mīļi, mūsu aplūkošanai it kā pazūd. Tā arī, šīs rindiņas rakstot, prāts man kavējas pie sīkumiem. Visdziļāk man atmiņa pieķeras dzejnieka lietām. Es atceros viņa istabiņu Ērgļu pagasta namā, kuŗa mazliet smaržoja pēc labas tabakas, niedru krēslu, mazu dzeltenu galdiņu pie loga, aiz kuŗa krēšļojās ceriņu zari. Še, dienas darbus beidzis, viņš pavadīja savas intimās stundas, lasīdams vai rakstīdams dzejas. Uz galdiņa stāvēja atvērta tabakas kastīte, pīpe ar smaržīgu ievas kātu, Gētes „Fausts” Reklama Universālbibliotēkas izdevumā un līdz pusei atgriezti Šopenhauera aforismi. Es nezinu, kāpēc šīs viņa lietišas man vēl līdz šai dienai ir mīļas.

Atceros, ka viņš dažreiz vakarā viens pats klusi, it kā uz pirkstu galiem, staigāja pa zāli un ar maigu, sentimentālu smaidu uz lūpām spēlēja vijoli. Tāds viņš notēlojies arī Blaumanim: dzejnieks, kuŗš iet caur klusu māju, apsarmojušā dārzā un spēlē vijoli.

Bet visvairāk es viņu mīlēju, kad rītā, pie viņa iedams, atradu to, pēc jautri pavadītas nakts, iemigušu vecā niedru krēslā, tāpat neizģērbušos, ar garķāti pīpi starp ceļiem. Pret šo stāvokli es izjutu visdziļāko godbijību. Man patika viņa omulības pilnā, apgarotā nakšu modrība. Jo šīs nakts pagāja dziesmās un jautrās, bieži vien arī dziļās valodās. Atceros, tas varēja būt 1903./1904. gadā. Kādu nakti mēs sēdējām Ērgļu skolā un strīdējāmies par revolūciju, kuŗas vēsma toreiz jau lidoja gaisā. Pēteris Blaus, laikam gribēdams, lai viņu dziļāk pārliecina, stingri aizstāvēja veco kārtību. Pret rītu, kad logā jau sāka svīst gaisma, Pēteris izņēma no mutes ar diviem pirkstiem un nolika mums priekšā uz galda vecu, brūnu zobu. „Redziet,” viņš smaidīdams teica, „tikmēr strīdējos ar jums, kamēr pazaudēju zobu.” Tā bija zīme, ka viņš padodas. No šīs nakts viņš kļuva revolūcionārs, ja tāds klusībā jau agrāk nebija bijis. „Pēterburgas Avīzēs” parādījās viņa skaistais Hervega „Jātnieku dziesmas” tulkojums, un mēs dziedājām viņu, kopā uzliesmodami cīņas priekā. Aizgrābjoši skanēja Pēterļa balss, kad tas uzsāka „Jau pagājusi baigā nakts”. Kad bijām vieni paši, tad dziesmas beidzamo pantu dziedājām tā, kā visi toreiz jau karsti jutām:

„Kam ziedot man šo palieku?” —

To, cara valsts, tev uzdzeŗu,

Lai nīktu, lai nīktu!”

Neviens dzejnieka novēlējums nav labāk piepildījies kā šis! Un kā liesma iet pa sausiem zariem, tā šī dziesma īsā laikā aplidoja visu Latviju. Tuvās revolūcijas jausma, gaidāmo cīņu nojauzamā traģika pa-

darīja vēl dziļāku šo dziesmoto nakšu burvību. Šais naktīs laikam modrāk strādāja mūsu prāti, jo visapkārt vēl valdīja lauku miers un omulība, kad varēja bez steigas darbu padarīt un paģiras izgulēt, un Pēteris arvienu teica, ka labām paģirām vajagot „triju sauļu”. Nekas toreiz vēl neliecināja par negaisa tuvumu. Bet tas nebija tālu. Nāca 1905. gada vētra, tā izrāva Pēteri Blau'u no Ērgļu idilliskās omulības un kā revolūcionāru bēgli aiznesa tālu pasaulē. 1906. gadā es viņu satiku Cīrichē. Bija pelēka un lietaina diena. Sarāvies mētelī, viņš sēdēja kā vecs putns šaurā, nabadzīgā jumta pašobelē, kuŗu viņš irēja no kādas strādnieku atraitnes par pieciem frankiem. Tur nebija nekā vairāk kā gulta, šaurs dēļu galds zem jumta tumšā slīpuma un mazs lodziņš augšā, pa kuŗu varēja saredzēt tikai kāda klīstoša padebeša malu.

„Kā tu dzīvo, kā iztiec?” es viņam jautāju.

„Nu, uzvāru sev kādu vīnerli*), izdzeŗu glāzi tējas. Pusdienā jau neēju, tas man iznāk par dārgu.” Bet visapkārt uz galda bija balti, gludi papīra bloki, šur un tur aprakstīti ar dzejām. „Tiem es nevaru vienaldzīgi paiet gaŗām,” viņš smiedamies teica. „Kad es eju gar rakstāmlietu veikalu un ieraugu logā skais-tu bloku, es arvienu viņu sev nopērku. Tā man sa-lasās vesela kaudze.” Šis mirdzošais papīra baltums tad arī bija vienīgais greznums viņa tumšā pašobelē. Bet viņš nenokāra galvu. Viņš tagad klausījās augst-skolā lekcijas par literātūru un filozofiju un ar sa-jūsmu runāja par saviem profesoriem.

Tāds viņš bija arvienu. Visgrūtākos brīžos tam netrūka humora.

„Nu saki, vai tas nav traki!” viņš smiedamies teica, kad mēs — daži draugi — apmeklējām viņu slimnīcā. „Manā slimā ausī ir apmeties vesels bars žīdu. Cauru dienu viņi tur vārās, un man ir jāklau-sās viņu mulķīgās sarunās!” Prāts līdz beidzamam

*) Tā Cīrichē sauca Vīnes desiņas.

brīdim viņam bija skaidrs, viņš stingri sevi kontrolēja un zobojās par savām dzirdes halucinācijām.

Reiz Ērgļos, kad mēs runājām par nāvi, Pēteris Blaus teica: „Es gribētu nomirt ar skaidru apziņu, es gribētu nāvi redzēt vaigā, es gribētu viņu aptaustīt, es gribētu vēl izbaudīt šo beidzamo acumirkli un tad viņai teikt: Nu, nāc un ņem mani!”

Tā viņš arī nomira, nezaudēdams apziņu līdz pēdējam brīdim!

ATMIŅAS PAR ZIEMEĻNIEKU

Domājot par Ziemeļnieku, man nāk prātā veca allegorija par cilvēku, kuņš, ieķēries avieksteņu cerā, karājas pār bezdibena malu. Divas peles, viena balta, otra melna — diena un nakts — nemitīgi tekādamas, grauž krūma saknes. Šis cilvēks skaidri redz, ka viņam jāiet bojā. Vērsdams acis nost no tumšā bezdibena, viņš ierauga avieksteņu zaros sarkanās ogas. Viņš sāk tās nolasīt, priedādamies par viņu saldumu, un uz brīdi aizmirst savu traģisko stāvokli. Šādā stāvoklī jau atrodas visi, kas dzīvo. Starpība ir tikai tā, ka Ziemeļnieks pārāk bieži raudzījās bezdibēnā. Viņa dzejnieka prāts bija arvienu svabads mūžīgai sevis vērošanai. Slimības sagrauzts, viņš it kā nomanīja, ka nolasa no sava krūma beidzamās ogas — mīlestības un dzejas saldus acumirkļus. — Ziemeļnieks bija par daudz ieturies nāves domā. Tā viņu pastāvīgi grauza. Viņa dzeja ir bez dzīva apvāršņa. Viņa mazās, skumjās dziesmas ir kā dzirkstis naktī, kuņas uzliesmo un nodziest tumsā. Šad un tad viņš arī runāja par dzīves nejēdzību un tukšumu. Dzīves nievāšanā, kuņa bieži kļūst par modes lietu, arvienu ir arī laba tiesa paviršības. „Mans jaunais draugs,” Anatols Franss saka vienā no savām beidzamām grāmatām, „mēs varētu šo dzīvi nicināt, ja mēs zinātu, ka ir kāda cita, labāka dzīve. Tāpēc šī

pati dzīve, ko tikai reizi dzīvojam, ir arī tā labākā.” Arī Ziemeļnieks mīlēja dzīvi, bet viņas trauzlās saknes turējās tikai mīlestībā, un tur viņas, kā liekas, arī notrūka...

Es dažreiz domāju, ka liktenis šo maigo lauku jaunekli par agru atnesis pilsētā. Viņš bija kā putns, kuŗš savai ligzdai izplūc spalvas no paša krūts. Cik labi būtu, ja šē Rīgā dzīvotu viņa māte, ja viņam bez mīlestības būtu vēl kādas citas, dziļākas, sirsnīgākas saites. It kā bēgdams no vientulības, viņš kaŗtu dienu nāca uz redakciju, kaut gan nebija cieši saistīts ar dienas pienākumiem. Draugi šē viņam it kā izpildīja ģimenes vietu. No rīta es bieži viņu jau atradu sev priekšā. Viņš sēdēja blakus mūsu jautrākam un atjautīgākam kolēģim S. un kala humoristīgus pantus „Atpūtai”, pie kam arī S. šad un tad uzmeta uz viņa laktas pa dzirkstij. Es bieži dzirdēju, ka viņi, galvas kopā sadūruši, smējās. Neskatoties uz dziļo melancholiju, Ziemeļniekam bija maigs, labsirdīgs humors. Likās, ka starp mums viņam bija labi, ka šē viņš pavadīja savas labākās stundas. Bet vai gan draugi kādam var izpildīt ģimenes vietu? Mūsu dzīves bieži guļ viena otrai blakus kā oļi smiltājā — tikpat piemīlīgi un gludi un arī tikpat noslēgti. Savas dziļākās domas mēs glabājām katrs priekš sevis. Pret saviem draugiem Ziemeļnieks arvienu izturējās ar glāstošu sirsnību, bet no sirds pieķērās, kā liekas, vienīgi savai mīlestībai. Viņa dzīvei tomēr bija savs degpunkts, kuŗā tā savilka visus savus starus. Tāpēc arī Ziemeļnieks ir kļuvis par mūsu mīlestības dzejnieku.

*

Ziemeļnieks ir uzaudzis uz laukiem. Savā jaunībā viņš bija kurpnieka zēns, skrīvera palīgs, aptiekara mācekļis. Viņš labprāt stāstīja, ka ar humora pilniem niķiem viņš pūlējies tikt no visiem šiem amatiem vaļā. Ilgas pēc plašākas gara pasaules, kuŗai viņš pie-

derēja, atveda viņu uz Rīgu, un dzeja kļuva par viņa vienīgo nodarbošanos.

Atceros, kā es viņu pirmo reiz ieraudzīju. Tas varēja būt 1921./22. gadā. Kādā dienā no redakcijas galda, pie kuŗa viņš bija apsēdies, man piecēlās pretī kluss, kautrīgs jauneklis gaŗā, strīpainā mētelī, kuŗš piešķīra viņam mazliet askētisku un skumīgu izskatu. Viņš bija it kā jauns mūks! Tikai vēlāk, kad viņam jau gāja labāk, es sāku viņu redzēt zilā uzvalkā. Kamēr citi dzejnieki iesāk ar to, ka vecos nopeļ vai noliedz, Ziemeļnieks, kā likās, ļoti mīlēja savus vecākos kolēģus, kaut gan labi saprata arī viņu vājības un draugu starpā šad un tad par viņām pazobojās. Kā īstu dzejnieku viņu instinktīvi pievilka laipnā dzejas saule. Tur viņš gribēja būt, tur viņš gribēja stāvēt starp mūsu labākiem dzejniekiem. Nebija neviena pakalpojuma, ko viņš liegtu vecākam draugam. Viņš labprāt aizgāja uz bibliotēku un norakstīja kādu pazudušu dzeju vai aizmirstu rakstu. No redakcijas puses viņš ar lielāko uzmanību un sirsnību uzturēja sakarus ar Aspaziju un Raini. „Viņš ir mans pāžs,” — Aspazija par viņu teica. Pie tam šinī laikā Ziemeļnieks jau pats bija liels dzejnieks.

Arvienu turēdams sev acu priekšā mūsu labākos dzejas paraugus, viņš arī kļuva par vienu no mūsu labākiem dzejniekiem.

Ko lai vēl saku par Ziemeļnieku?

Viņam bija mīksti, dzeltenī mati. Dažreiz, kad viņš sēdēja pie galda, man patika pieiet viņam no muguras klāt un tos klusām noglaudīt. Arī sarunā viņš bij arvienu glāstoši maigs. Viņš labprāt iejutās otra domās un nekad nestrīdējās, visus asumus viņš, kā likās, nolauza pats sevī. Žēl, ka nevarēju viņa gaišo galvu šķirstā noglaudīt, jo viņš nomira un tika apglabāts, kamēr es biju uz laukiem.

EMĪLA DĀRZIŅA PIEMIŅAI

Es dažreiz domāju, cik atmiņa ir skopa, cik maz ir to acumirkļu, kuŗus viņa mums uzglabā, un par tiem pašiem viņai varētu jautāt: „Kāpēc taisni šos brīžus tu man esi uzglabājusi? Vai tie bij tie vērtīgākie?”

Arī par Emīli Dārziņu atmiņa man ir uzglabājusi tikai divus, trīs acumirkļus, kaut gan viņš kā skaņu dzejnieks savā laikā man bij ļoti tuvs.

Kādas septiņas verstis no manas dzimtenes, aiz bijušā „Zelta kroga”, kalnā, starp miežu druvām un auzu laukiem stāv vecs mūra nams. Apakšējais stāvs tam ir celts no pelēkiem lauka akmeņiem, augšējais — kā liekas, vēlāk — no sarkaniem ķieģeļiem. Tā ir Jaunpiebalgas „Jāņa skola”. Še Dārziņa tēvs bija par skolotāju, un te mūsu iemīļotais komponists pavadīja savas agrās jaunības dienas. Pirms gadiem trīsdesmit, netālu no skolas nama, tuvāk lielceļam stāvēja glīta maza māja, kuŗu Dārziņa tēvs pats bija cēlis un kuŗā viņš bija ierīkojis arī bodi. Man bija varbūt 15 vai 16 gadu, kad es, apkārt staigādams kā kolportieris, iegriezos šai mājā, ar grāmatu nastiņu uz muguras. Še es pirmo reiz redzēju jauno Dārziņu. Bija rudens diena, viņš sēdēja pie galda tumšā skolnieka uzvalkā. Es atraisīju savu nastu un piedāvāju viņam grāmatas. Viņš pacilāja tās, atlika un prasīja, vai man neesot „Ben-Hurs” jeb „Trīs svētie ķēniņi”? Viņa balss skanēja nopietni un sirsnīgi. Es brīnījos, ka izglītots cilvēks var interesēties par „Trim svētiem ķēniņiem”. Šī grāmata bij veca, jau labi sen izdota; man viņas nebija. Bet man nevajadzēja brīnīties, jo toreiz Piebalgā vēl nebija izskanējušas brāļu draudzes dziesmas un bībeles romantika. Mēs daudzreiz nepazīstam paši tās dziļās garīgās straumes, kas nes mūs uz augšu. Man liekas, ka arī mūsu sirsnīgākā skaņu dzejnieka dvēseli bērībā būs auklējusi brāļu draudzes dziesma. Tāpēc ir arī saprotams, ka viņš savām meldijām ir

izvēlēties pa lielākai daļai Poruka tekstus, jo arī Poruks ir cēlies un audzis no hernhūtiešu celma.

Bet Dārziņu es īsti ieraudzīju tikai pēc daudziem gadiem Ērgļos. Laikam atgriezdamies no kāda maza koncertceļojuma, viņš bija ieradies Arvīda Blaumaņa kāzās. Toreiz jau viņš bija pazīstams kā komponists, par viņu runāja. Viņš staigāja starp viesiem, ar savu skaisto, gaišmataino galvu pār visiem pārāks, pilns smaidu un asprātību. Kāds jokodamies bija uzzīmējis viņa vareno siluetu uz skolas krāsns. Dārziņam bija smalks, mazliet apslēpts humors, kuŗš šad un tad pamirdzēja arī viņa mūzikas kritikās. Bieži viņš prata izpērt kādu neizdevušos mākslinieku tā, ka viņš pats varbūt tā nemaz nemanīja, neviena vārda par viņu sliktā neteikdams. Man liekas, ka viņam bija arī ievērojams literārisks talants. Ar vārdu viņš prata rīkoties tikpat brīvi kā ar skaņu. Viņa rindas bij arvienu apgarotas. Bieži viņš lika arī lasīt starp rindām, kur dažreiz bij nojauzams apslēpts humors vai kluss īgnums. Viņš nebija mierā ar mūsu mietpilsonisko sabiedrību, kuŗai bij sveši mūsu jaunās kultūras centieni. „Cilvēkus viņi vērtē pēc tā, cik viņi pelna,” viņš kādreiz zobodamies teica par mūsu pilsoņiem. „Tagad viņi ir padzirdējuši, ka es pelnu 150 rubļu mēnesī, un arī mani sāk jau cienīt.”

Bēgdams no mietpilsoniskās sabiedrības, kuŗa viņu nesaprata, viņš šad un tad sēdēja ar draugiem pie vīna glāzes Kazarova pagrabā (toreizējā Teātra ielā). Tur sprēgāja atjautīgas un bieži vien arī dziļas sarunas par latvju mākslas nākotni. Viens no viņa mīļākiem draugiem bija Eduards Vulfs. Bieži viņi satikās arī ar Arturu Bērziņu, Antonu Austrīņu un citiem. Eduards Vulfs sacerēja viņam pirmo operas tekstu „Rožainās dienas”.

Par šo laiku varētu sacīt: cik skaistas, cik jaunas bija rozes! Dārziņš arvienu bija apgarots, pilns klusas, saldās kvēles, kuŗa tik burvīgi izteikusies viņa dziesmās. Tās bija rožainas dienas, pie apvāršņa, kā

liekas, nebija neviena mākonīša. Kā zibens spēriens visus pārsteidza Dārziņa nejaušā, traģiskā nāve.

„Rožainās dienas”, kuŗas viņš bija iesācis komponēt, palika nepabeigtas.

Neilgi pirms viņa nāves es vēl viņu satiku Kazarova pagrabā. Viņš sāka sev šo to pārmet, es maniju viņā kādu traģisku izskaņu. Jautrā bohēmas dzīve likās izdzīvota un viņu vairs neapmierināja. No pilsoņu sabiedrības, kuŗa viņu nesaprata, viņš bija morālistiski atlūzis un it kā meklēja jaunu ceļu. Šādā dvēselēs stāvoklī viņu pārsteidza traģiskā nāve.

PORUKA VASARAS MĪTNĒ

Aiz Cēsīm, kalnā, lauku vidū ir Lāču mājas. Ceļš no pilsētiņas, kuŗš vasarā ir balts no kaļķu putekļiem, uz turieni nav garš. To var noiēt pastaigādamies turp un atpakaļ. Šinīs mājās valdīja Poruka sievas māte, kuŗa bija tikpat darbīga, kā viesmīlīga. No rīta pulksten piecos viņa bij arvienu Cēsīs uz tirgu ar pienu un saknēm, un pusdienās sēdināja viesus pie bagātīgi klāta galda. Še Poruks pavadīja vasaru 1905. gadā, un še es viņu apmeklēju. Es gāju, rausdams putekļus uz savām sarkanām kurpēm, un man bija tik viegla vasaras sajūta kā vēl nekad. Ar Poruku pirmo reiz iepazinos 1903. gadā, vasaras sapulcēs. Tas bija vecā Latviešu biedrības namā, bufetē, pazemā, omulīgā telpā, kur, pie pīlāriem atspiedušies, dzēra alu resni un labsirdīgi kungi. Viss nams smaržoja pēc jauniem bērziņiem, svētku paciļātība mūs saveda kopā. Poruks bija sevišķi smalkā zilā uzvalkā, mazām, baltām zīda svītriņām, tik elegantu kungu es vēl nebiju redzējis. Viņā bija arī savāds miers un kluss iekšējs cēlums. Likās, ka no šīs pasaules viņam ne pie sirds, ne pie svārka nepielīp ne puteklītis. Viņš mani uzaicināja sarakstīties. Šis draudzības piedāvājums no viņa man likās par lielu,

jo es biju patlaban izdevis tikai savu pirmo dzejoļu krājumu „Cietumnieka sapņi”. Nevarēju arī saprast, kā viņš bij varējis uzrakstīt tik atzinīgu kritiku par manu grāmatiņu „Baltijas Vēstnesī”. Kas viņu uz to bij pamudinājis? Viņš taču nerakstīja kritikas! — No sarakstīšanās nekas neiznāca, jo es jau nemaz nezinātu, kā iesākt. Vai sacīt „mīļais draugs”, kā es toreiz iesāku visas savas vēstules, un ko gan lai es viņam rakstītu, ja nevarētu tā uzrunāt?

Pēc tam mēs vēl dažas reizes satikāmies, un Poruks mani uzaicināja vasarā viņu apciemot. Jā, to es sapratu. Kāpēc gan rakstīt? Ja kāds cilvēks tev patīk, pieej viņam klāt, sniedz roku, parunājies... Un tiešām, nekad es Porukam nebiju piegājis tik tuvu kā šinī apciemojumā.

Man liekas, es viņu satiku dārzā, kur viņš bija iznācis, ar svārkkiem uz pleciem.

Es vēl atceros, kā stikla bumbā starp puķu dobēm dzirkstīja saule. Dzejnieks veda mani iekšā, miera un klusas apgarotības pilns. Istabās nebija neviena cilvēka, tikai dzeltenas saules staru paltis gulēja uz brūni krāsotās grīdas un vējš kustināja loga priekškarus. Es nezinu, ko mēs runājām. Poruks piesēdās pie klavierēm un sāka spēlēt „Zelta spieķi atspiežos”, tā bija veca brāļu draudzes dziesma. Es redzēju, ka viņa acis klusi pildījās asarām. Tad viņš uzveda mani pa trepēm augšā, mazā istabā, kur viņš ar sievu dzīvoja. „Kad es reiz, kādā vakarā, noguris ienācu šinī namā, mana tagadējā sieva ievada mani šinī istabiņā, noguldīja gultā un apsedza ar savu lakatu.”

Pēc pusdienas mēs gājām uz Cēsīm un omulīgi ciemojāmies pie Poruka sievas māsas Dances kundzes. Viņai bija maiznīca, kuŗa no rīta pār visu ielu smaržoja pēc svaigām rožu maizēm. Tas bija silts un bagāts nams, kuŗu Poruks arvienu apmeklēja. — „Nekur nav tik daudz mietpilsoņu kā Cēsīs,” Poruks teica, kad mēs vakarā atgriezāmies mājās. Tas mani mazliet noskumdināja, jo Cēsīs man ļoti patika. „Nez’

kur te ir tie mietpilsoņi,” es klusi pie sevis domāju. Kā nu viņi varēja sagandēt tik skaistu un piemīlīgu pilsētīnu! Bet Poruks, kuŗš dienu no dienas te dzīvoja, bez šaubām, viņus pazina labāk. Viņam tie glūnēja pakal no visām sētu spraugām.

Nakti mēs pārgulējām mazā dārza mājiņā un pie sveces gaismas vēl ilgi runājāmies. Es nedzirdēju no Poruka neviena skaļa joka, kā tas draugu starpā parasts, smējās viņš klusu, it kā pie sevis. Nerunājām mēs arī neviena vārda par politiku, kaut gan toreiz jau tuvojās 1905. gada notikumi. Mūsu sarunas bija sirsnīgas, vaļsirdīgas un miera pilnas, kā klusa vasaras nakts. Ja es kādreiz esmu bijis īsta dvēseles miera tuvumā, tad tas būs bijis toreiz, kad es apciemoju Poruku. Jo viņš, nekur nesteigdamies, kā likās, dzīvoja tikai savā dvēselē, te klusas kvēles, te vienkāršas sirsnības vai dziļas aizgrābtības pilns.

BLAUMAŅA RITS ĒRĢĻU BRAKOS

Atmiņā es arvienu labprāt nostaigāju veco ceļu uz Blaumaņa māju — Ērģļu Brakiem. Uz laukiem viss lēni mainās. Ja es tur tagad aizietu, man liekas, es tur tāpat atrastu nelīdzenās ratu sliedes, kas gar lauka malu ievijas mežā. Te viņas iegrimst dūksnainā alksnājā, te aizlokās gar veco eģļu saknēm pret kalnu. Mežs izklāj pār gājēju mīkstu krēslu. Še liekas, ka nekur nebūtu jāsteidzas, jo arī koki savā starpā sarunājas, zars zaram pačukst kaut ko un paliek klusu. Varbūt še dzejnieks ir pats ar sevi sarunājies. Šāds mežs ir labs, lai viņā atrastu savas apslēptās domas. Aiz meža jau mēs kāpjām „Braku” kalnā. Dziļās ratu sliedes pazūd augstās smilgās, pret kalnu viņo miežu un auzu lauki. Te ceļmalā, kalna iedobumā, stāvēja liels, pelēks akmens, uz kuŗa Blaumanis sēdējis, tur tālāk liks sērmūkslis pacel savu pinkaino galvu, un, ja viņa tur vairs nav, tad

viņš dzīvo Indrānos — raug, arī kokiem ir nemirstība, dzejnieks viņu ir ņēmis līdz savās debesīs. Vēl daži soļi, un mēs esam kalnā, kur aiz līkām ābelēm patumši, bet labsirdīgi spīd divi mazi, sešrūtaini Blaumaņa mājas logi. Tādas pašas bij arī Blaumaņa acis. Viņas nebij spožas, bet pilnas dvēseles siltuma. Tikai šad un tad caur brillēm viņās uzliesmoja šķelmīgās humora dzirkstis. Te durvju priekšā plakans akmens... bet kur tad durvis? Tās jūs līdz ar visām eņģēm atradīsiet Skolotāju namā, rakstnieku stūrītī, kur viņas novietojis Blaumaņa draugs Greste. Kā lielu dārgumu viņš rāda mazu durvju bultīti, kuņai simtkārtīgi pieskārušies Blaumaņa pirksti, to atvelkot un aizbīdot. „Ja šai mājā izcelsies ugunsgrēks, tad vispirms glābs šo durvju bultīti,” viņš sajūsmināts saka.

Es neesmu fetišists, bet lietām ir sava burvība. Arī tad, ja mēs tikai atmiņā viņām pieskaņamies, tās mūs noved pie cilvēka, kuņš mums zudis. Kuņu meklējam... Raug, pirmā istabā, kur ieeju, stāv vecas, brūnas tāfelklavieres, un es skaidri redzu, ka Blaumanis, no rīta nomazgājies, ar divieli pār pleciem, pieiet pie viņām, piesit dažus kauliņus un — la, la, la lā — izmēģina balsi. Sevišķi viņš stiep un atkārtoti beidzamo „lā”. Mēs dziedam kvartetā, un viņš grib būt labs tenors. Kaut gan viņam balss skan ļoti šķidri un ir skaidri redzams, ka viņš pa šīm toņiem kāpēm nekādās skaņu debesīs nevar uzkāpt, viņš domā, ka ar vingrināšanos var daudz ko panākt. Visvairāk viņš nomokās ar pazīstamo dziesmu „It kā ērglis gaisā”. Pie vārda „gaisā” jau balss notrūkst, un viņš sāk atkal no gala. Pēc tam viņš žēlojas, cik uzmācīgas esot šīs vācu meldijas, cauru dienu viņas maisoties pa galvu, nekādi vairs vaļā tikt... Ar brokasta traukiem ienāk dzejnieka māte, ar mazliet uzmetu, enerģisku apakšlūpu. Neskatoties uz gadiem, viņas kustībās vēl ir kaut kas no lauku jaunavas ņipruma, ko viņa cenšas paglabāt. Blaumaņa draugi viņai arvienu mīļi

viesi. Viņa nerunā daudz, pasmaida un izmet pa vārdam ar dzestru, bet labsirdīgu humoru. Māte ir Blaumaņa labākais skolotājs. Viņš lasa tai priekšā savus stāstus un seko viņas gaumei. Viņam palīdz pašas tautas nemaldīgā aistētiskā nojauta. Otrā istabā pie sienas bij šaura dzelzs gultiņa ar vienkāršu, pelēku, mazliet asu vilnas segu, ar kādu sedzas lētā viesnīcā vai kroņa slimnīcā. Pie loga uz skrāģiem gaŗš, nekāršots dēļu galds. Uz tā — maza, sārta alkšņa koka pultīte ar izsvaidītām zilām papīra lapām. Pēc brokastīm Blaumanis sēstas rakstīt. Šad tad viņš paceļ galvu un vērš domīgu un tālu skatu uz dārzu. Šīs silti aizmiglotās acis varbūt mechaniski kavējas pie kāda kustoša ābeles zara, vai pie kādas mazas, saulē drebošas lapas, kamēr viņš domās seko saviem dzejas tēliem. Tad viņš noliecas atkal pār galdu un zilās lapas pildās stingrām un skaidrām rindām. Blaumanim bija tas, kas rakstniekam visvairāk vajadzīgs: pacietība darbā. „Nemaz nevajaga gaidīt, kad nāk sajūsma — sēsties un raksti, gan tu izlauzīsies cauri sastingumam. Dažreiz man ar' neiet viegli,” viņš smaidīdams piebilst. „Ap vienu dzejoli es reiz mocījos sešas stundas.”

Nu, tāpēc laikam arī Blaumanis lirisku dzeju vērtēja ļoti augstu. Aiz viņa darba galda stāvēja mazs grāmatu plaukts. Grāmatu tur nebija daudz — trīs četri biezi sējumi un starp viņiem bailīgi iespiedusies, kā skaidiņa, plāna dzejoļu grāmatiņa — jauna dzejnieka darbs.

„Vai tad šitādas lietas ar' tu glabā?” es reiz prasīju, viņam pār plecu plauktā skatīdamies.

„Jā, maza dzejoļu grāmatiņa sveŗ dažreiz tikpat daudz kā labs romāns,” Blaumanis vienkārši teica.

Vēl ilgi mēs varētu kavēties Blaumaņa sētā, bet nekas no tās jau nav mums zudis. Cilvēki, kas tur dzīvojuši, vecie oši pagalmā, klēts ar svētrīta atdusu un pirtiņa ar sestdienas vakaru — viss, viss tas ievijies Blaumaņa darbos.

Sovakar visā klusībā, ģimenes un tuvāko draugu vidū, savā mājā Pļaviņās viens no mūsu labākiem dzejniekiem, Kārlis Strāls, aizdedzina savas svētku sveces. Ko es saku, sveces? Varbūt tā ir vienkārša petrolejas lampa mājā uz Daugavas krasta. Bet tā ir svētku uguns, jo šodien viņš svin savu 50. dzimšanas dienu.

Ir dzejnieki, kuŗus mums devuši Kurzemes lauki, Vidzemes pakalni, birzes un sili. Kārli Strālu ir auklējusi Daugavas straume, jo viņš ir laivinieka dēls, dzimis un uzaudzis Pļaviņās. Stingri radžu krasti še ieslēdz Daugavas mirdzošo straumi. Tikpat stingra ir Strāla dzejas forma. Vispilnīgāk viņš ir izteicies savos sonetos. Viņa dzejas vēsā forma izdevīgi pastrīpo viņas dziļo jūtu kvēli, vai tur izgruzd slēptas mīlestības moka, vai, kā „Invalidā”, uzliesmo dzīves rūgtums. Tādu mēs redzam un satiekam viņu arī kā cilvēku. Viņš nāk mums pretī ar stingriem sejas pantiem, bet viņa valoda ir mīksta un sirsnīga, brīžam apslāpēta no iekšēja aizkustinājuma. Tikai viņa tumšās, savilktās uzacīs dažreiz pazīb mazliet drūma, bet droša spēka līnija, spēka, kuŗš laužas uz augšu. Jau vairākus gadus no vietas viņš raksta savu romānu „Kaŗš”. Blakus visiem mūsu daudz reklamētiem kaŗa romāniem, kuŗi īsā laikā iziet tūkstošos eksemplāru, viņš ir labākais pasaules kaŗa tēlojums. Tas nevar noderēt arī lētai reklamai, jo viņam ir paliekoša literāriska vērtība. Patlaban Strāls beidz sava romāna trešo daļu, kuŗā apraksta latviešu strēlnieku cīņas. Viņa darba istaba Rīgā ir tepat manai blakus. Tur viņš dzīvo kā mūks savā cellē, reti kur iziet, un, kad vēlā vakarā ieeju pie viņa parunāties, viņam blakus uz papīra ir kaudze izpīpotu papirosu galu, priekšā — kaudze aprakstītu lapu. Kas to zina, cik daudz rakstnieks atdod papīra lapai! Strāls necenšas

pēc lētiem panākumiem. Rakstniecībai viņš ir atdevis savu dzīvi un kalpo tai kā nopietns mākslinieks.

Strāls ir ierakstījis savu vārdu mūsu literatūras vēsturē arī kā žurnāla „Dzelme” redaktors. Pēc 1905. gada šis žurnāls pacēla savu karogu par individuālismu un gara brīvību. Šis individuālisms mūsu rakstniecībā ir bijis ļoti auglīgs. Viņš ir devis mums veselumu rindu ievērojamu rakstnieku, kuŗi, atmezdami uzspiestas, vispārējas dogmas un sekodami tikai savai nojautai, devuši mums īpatnējus un vērtīgus darbus. Tā ir radusies arī latviska domāšana, kuŗai caur tumšiem sajukuma un posta gadiem arvienu pa priekšu ir gājusi intuīcija ar savu modro lukturi. Tā ir palīdzējusi beidzot mums pašiem sevi atrast. „Dzelmei” pašai par sevi varbūt nebij lielas mākslas nozīmes. Viņas nozīme ir tā laika literāriskās jaunības protestā pret vienpusīgo vēsturiskā materiālisma dogmu.

Un nu vēl pāra vārdu par dzejnieka dzīvi. Dzīve, — cik nežēlīgs vārds! Kas nodzīvojis piecdesmit gadu, tas zina, ka dzīve dod un ņem. Pasaules kaŗā, kur Strāls piedalījās kā virsnieks, lode sadragāja viņam kāju. Strāls pazīst slimnīcu smago, ciešanu pilno gaisu un bēgļa gaitas lielnieciskā Krievijā. Bet kas gan skaitīs rētas, ko dzīve situsi un sit dienu no dienas. Lai labāk ejam viņām smalkjūtīgi gaŗām, kā to dara dzejnieks pats, ne par ko nesūdzēdamies. Viņa dzeja rāda garīgi apskaidrotu ainu, viņš mierīgi saņem, ko zeme un debess dod.

Priekš gadiem divdesmit, reiz vasarā, es Strālu pirmo reiz apmeklēju viņa dzimtenē. Viņš dzīvoja mazā mājiņā, kuŗai visapkārt ziedēja pupas un kartupeļi. Pa abiem ar brāli, gleznotāju Sašu, viņiem bija viena maza istaba, kuŗu šķīra divās daļās bīdāma papes siena. Viena puse piederēja dzejai, otra glezniecībai. Tagad, kā dzirdams, dzejnieks uzcēlis jaunu, glītu māju Daugavas krastā.

Strāls ir bijis kareivis un stāvējis pozīcijās. Novē-

lam viņam arī uz priekšu stāvēt stipri latvju gara pozīcijās!

EDUARDA VEIDENBAUMA DZIMTENĒ

Arī no grāmatām visdziļākos iespaidus mēs saņemam jaunībā. Tāda bij — Eduarda Veidenbauma necenzētie dzejoļi — maza, zila burtnīca rokrakstā, kuŗa jaunības dienās nāca man rokā. Es atceros savas dzimtenes kalnu birzes, skrejošus padebešus un vēju, kas šķirstīja manas slepeni glabājamās burtnīcas lapas, kuŗas drīkstēju lasīt tikai laukā, vienatnē. Šīs lapas dega manās rokās, tās bija pilnas liesmaina nemiera, pārsteidzošas drosmes, dziļa dvēseles rūgtuma. Te runāja dvēsele, kuŗu bij pievilušas pieņemtās patiesības, prāts, kuŗš noārdīja visu, lai tiktu pie jaunām atziņām. Šīs rindas uzvandīja domas, lika jautāt un atbildēt. Par dažām es šaubījos. Nu, piemēram:

„Un cienīgtēvs — zaglis teic sprediķus:
Tik pacieties, debesīs labāki būs!”

Kāpēc gan zaglis! — es domāju. Varbūt viņš ir liekulis un netic pats tam, ko sludina. To vēl varētu saprast... Bet viss tas bij izteikts ar tik vientiesīgu un dedzīgu pārliecību, ka tam bij jātic.

Tagad daudz runā par 1905. gadu. Tas bija jauns apziņas posms mūsu tautā, otra atmoda, kad tauta pati cēlās iekārot savas tiesības un brīvību, nekā negaidīdama vairs no žēlīgiem kungiem un cariem. Viens no šīs jaunās apziņas modinātājiem bij Eduards Veidenbaums. Ikkatram laikam pa priekšu iet jaunas atziņas un nojautas. Tās apstaigā pilsētas un ciemus, iespiežas visklusākā mājā, vecās autoritātes krīt, vecā dzīve iet bojā. Veidenbauma necenzēto dzejoļu burtnīcas toreiz gāja no rokas rokā kā uguns, kas nozagta dieviem. Lavīna, kuŗa sagrauj ciemus, visintere-

santāka ir tur, kur viņa sākas. Tas ir kāda nemierīga putna spārns, kuŗš tur augšā, kalnos, nogrūž pirmo sniega piku, kuŗa tad veļas, visu aizraudama sev līdz. Arī es jau biju ierauts šai kustībā. Eduards Veidenbaums bija miris, it kā sadegdams par savām domām. Man gribējās redzēt dzejnieka māju, atrast kādas pēdas no viņa. Tas bija ap 1900. gadu. Vasara jau gāja uz beigām. Es devos kājām no Piebalgas kalniem uz Mūrmuižas Kalačiem. Ceļš nebija mazais. Man bija jānoiet savas 70—80 verstis. Bet es toreiz biju jauns putns, šo mazo gabaliņu es kā lidot nolidoju, nakti pārgulēdams kādā āboliņa stirpā.

Tā laika kritiķi visi pa daļai atradās zem Tēna iespaيدا un pūlējās dzejnieka darbus un domas izskaidrot ar apkārtni un sociāliem apstākļiem. Es biju pārsteigts, ka, nonākot Kalačos, ieraudzīju savā priekšā skaistu un bagātu māju, kur, kā likās, nepazina trūkumu. Mani sirsnīgi saņēma dzejnieka māsa un brālis Kārlis, kuŗš arī pats bija dzejnieks un saimnieks šinīs mājās. Kā šodien es viņu redzu. Viņš bija gaŗš, mazliet sakumpis vīrs, pāri pusmūžam, nošļukušām ūsām, plakanām krūtīm un platiem vaigu kauliem, uz kuŗiem dega diloņa sārtums. Arī viņš jau jutās likteņa notiesāts un teica, ka nedzīvošot ilgāk par kādu gadu. Es skatījos uz viņa platām, sārtām delnām, kuŗas, kā likās, pazina arī grūtu darbu, un man negribējās ticēt, ka šim vēl tik spēcīgam vīram, kuŗš tik dzīvs un apgarots stāvēja manā priekšā, jau dienas ir skaitītas. Bet varēja redzēt, ka viņš jau skatās projām un, no visa svabads, atlikušās stundas grib nodzīvot bez bēdām. Drīz vien mēs sēdējām mazā krodziņā, kuŗš atradās turpat netālu aiz mājas, lielceļa malā, un kur arī Eduards kādreiz bij pavadījis jautrus brīžus. Vakarā, kad tik veselīgi būtu atpūsties un laiks iet gulēt, Kārlis lika jūgt zirgu, un mēs braucām ciemā. Visapkārt bij skaistas un bagātas mājas, no vienas mēs braucām uz otru, atstājot pilnu galdu un viesus ņemot sev līdz. Tā bij nodzīvota vasaras nakts. Ista-

bā jau spiedās rīta gaisma, lampa spožums, ap kuru mēs sēdējām, kļuva arvienu bālāks. Pelēku seju, degošiem plankumiem uz vaigu kauliem, Kārlis piecēlās un deklamēja mazliet piesmakušā un skarbā balsī savu dzejoli:

„Lai aug uz kapa man nātras
Un dadži un usnes, kas dzeļ.
Tiem atstājiet līl'jas un rozes,
Kam monumentus ceļ.”

Visapkārt smaidīja kuplas un sārtas saimnieku meitas. Nez', vai šīs lauku jorgīnes saprata mirstošā dzejnieka traģēdiju...

Tad Kārlis teica, man piegriezdamies: „Mans brālis nebija mierā, kā liekas, arī ar Radītāju, par to, ka viņš liek mums sāpes ciest. Vienā dzejolī viņš saka:

„Pasaules radītājs, vecais Dievs,
Zināms, gan labāki darījis būtu,
Visi ja varētu priecāties,
Mūžam ja nebūtu sāpīgu jūtu...
Bet kas ar viņu ies tiesāties?
Nezinām pat viņa dzīves vietas.
Gudrā ziņā viņš paslēpies:
Laikam tam nepatīk procesu lietas.”

Kāpēc ir sāpīgas jūtas? Vai mēs nevarētu dzīvot un nomirt bez ciešanām?”

Tagad es sapratu Eduarda Veidenbauma dziļo dvēseles rūgtumu, kuŗam nenovēršami jau ziedošā jaunībā bij jāskatās acīs lēnai diloņa nāvei. Tas pats stāvēja acu priekšā arī Kārlim. Liktenis viņiem bij darījis pāri.

Mūsu mīlam redakcijas kolēģim Jānim Kārklīnam rīt paiet četrdesmit gadu. Man arvienu ir licies, ka viņš ir vecāks, jo mūsu redakcijā viņš arvienu ir ieņēmis vadošu vietu, sākumā kā redakcijas sekretārs, vēlāk kā atbildīgais redaktors un tagad kā mākslas nodaļas vadītājs. Tanī pašā laikā viņš ir mūsu teātra kritiķis un vada „Atpūtu”, kuŗai ir pratis dot tik dzīvu un daudzpusīgu saturu, ka šis žurnāls jau ar pašu pirmo burtnīcu ir sācis iziet līdz tam vēl nepiedzīvotā eksemplāru skaitā, tā kļūdamas par izplatītāko un iecienītāko žurnālu tautā. No tā var redzēt, cik plaši un daudzpusīgi darba pavedieni satek Jāņa Kārklīņa rokās. Pie tam viņš ņem dzīvu dalību mūsu Rakstnieku un žurnālistu arodbiedrībā, ar sevišķu uzmanību un atsaucību sekodams mūsu sabiedriskās dzīves notikumiem. Bet nekad es neesmu dzirdējis viņu sūdzamies, ka viņam darba būtu par daudz. Man gribētos salīdzināt viņu ar nesēju, kuŗš neatsakās ne no vienas nastas, ko viņam uzliek, bet jo vairāk viņš sev uzkrauj, jo lielāki aug viņa spēki. Es esmu redzējis viņu darbā izaugam. Viņš ir kļuvis par vienu no mūsu ievērojamākiem un labākiem redaktoriem. Ir avīžnieki, kuŗu stiprā puse ir fraze un varbūt pie tās arī attiecīga poza. Kārklīņa žurnālista dāvanas ir dziļākas. Viņa stiprums ir — dzīva, aktuāla uzmanība un lielas darba spējas. Viņš nekur nav mēģinājis izvīrīties redzamā vietā, bet, ieslēdzies savā šaurā darba lokā, devis dzīvus, noteiktus darba pulsus, kas gadiem gājuši kā caur mūsu avīzes, tā arī caur „Atpūtas” redakciju. Pie tam viņu arvienu ir vadījusi laba acumirkļa saprašana un dzīva jaunlaiku nojauta. Līdzeni un gludi klājas uz avīzes lapas puses skaidri iespiestas, viegli lasāmas rindas. Ne jau tādas tās ienāk redakcijā! Kā avīzes vadītājs Kārklīņš gadiem ilgi zem savām vērīgām acīm ir laidis katru rindiņu, kā grodu pavedienu lielā avīžniecības audu-

mā. Redakcijas darbam, kuŗš tiek padarīts dažās stundās, dienas notikumu steidzīgā virpulī, ir arī savs zināms skarbums. Bet kad darba nervozais sa-
spilējums ir gaŗām, Kārkliņš arvienu ir sirsnīgākais un uzmanīgākais kolēģis. Nezin, kad viņam pietiek laika paskatīties kalendārā un ievērot, kad kuŗam no mums ir vārda vai dzimšanas diena, lai no rīta redak-
cijā mūs sagaidītu silti rokas spiedieni un dažs zieds uz darba galda. Par to viņam šodien sirsnīgs paldies!

Kārkliņš ir ievērojams arī kā dzejnieks. Viņa dze-
joļi sastopami mūsu labākās antoloģijās. Šīs rindas rakstot, man ir uz galda viņa pēdējais dzejoļu krā-
jums „Mēnešnaktis” (1922. g.). Pār lapas pusēm, kuŗas šķirstu, klājas samtaina romantika. Viņa dzeja ir klusa un silta kā vasaras nakts, ar pusapslēptu tēlu burvību. Tai ir plašs un brīvs fantazijas lidojums, kuŗš skaŗ gan Somijas klintis, gan Kaukaza kalnus, gan latvju un leišu vēstures teiksmainos dziļumus. Viņa spalvai pieder arī vairāki stāsti un tēlojumi.

Ja ceļš ir ap 70—80 kilometru gaŗš, tad 40 kilo-
metri ir jau labs gabals. No šī ceļa gabala mēs des-
mit, divpadsmit kilometru esam nostaigājuši kopā un esam mācījušies Jāni Kārkliņu cienīt kā krietnu un uzticīgu ceļa biedru. Šī mazā atcere ir tikai īsa at-
dusa ceļa malā pie 40. kilometra. No sirds novēlam laimi un izturību tālākā ceļā.

JĀŅA LAPIŅA 25 GADU LITERĀRISKĀS DARBĪBAS ATCERE

Jānis Lapiņš svin savu literāriskās darbības atceri pašā spēku kuplumā. 1904. gada vasarā es kādu laiku izpildīju skolotāja palīga vietu Raunā pie Augusta Brača. Kāds zēns, pelēkos pašaustos svārkos, ļoti apaļiem un sārtiem vaigiem, man iesniedza do-
murakstu: „Zemnieku nemieri Veselauskā”. Šis zēns

bija tagadējais ģimnazijas direktors un rakstnieks Jānis Lapiņš. Viņa darbs mani pārsteidza ar plašo tēlojumu un svabado domu gaitu. Visas ziņas viņš bija pats savācis, no veciem laudīm noklausījies grūto kļaušu laiku stāstu. Man likās, ka viņam ir rakstnieka dāvanas. Aizejot no Raunas, es uz ilgāku laiku pazaudēju viņu no acīm, kamēr 1913. gadā satiku Maskavā, jau kā komercinstitūta studentu. Tur viņš kopā ar citiem draugiem izdeva „Burtnieka pūru”, kur rakstīja par literatūru. — Kādu laiku viņš bija stāvējis tuvu marksismam. Bet viņa svaigais un patstāvīgais prāts nevarēja noturēties dogmas šaurās robežās. Viņš pieslējās jaun nacionālistiem. Viņa raksti parādās laikrakstos un žurnālos.

1914. gadā, pilnīgā spēku gatavībā, satieku viņu Rīgā. Kopā ar Ducmani viņš strādā „Liduma” redakcijā. Viņa ievados arvienu atspīd patstāvīgi dzīves vērojumi, oriģinālas domas. — Pēc tam viņš pāriet uz Valmieru, kur strādā vidusskolā. 1916—17. gadi pieder sapnim par neatkarīgu Latviju, kuŗu viņš sapņo kopā ar tā laika drošākiem un neatkarīgākiem gariem. „Latvju strēlniekā” viņš ievieto vēsturisku pētījumu par latviešu karogu, un pēc šī raksta norādījumiem sāk darināt pirmos Latvijas karogus — sarkanus ar baltu svītru. 1917. gadā Lapiņu ievēl Vidzemes zemes padomē, kur viņš ir priekšsēdētāja biedrs. 1918. gadā, pēc valsts proklamēšanas, viņš pāriet uz Jelgavu, kļūdamas par klasiskās ģimnazijas direktoru. Ievērojamu vietu savā skolā viņš ierāda mūsu nacionālai literatūrai, dalīdamies savās plašās zināšanās ar saviem audzēkņiem un īpatnēji apgaismodams laikmetus un parādības. Lekcijas par literatūru Lapiņš lasa arī Tautas universitātē. Viņš ir pilnīgi piegriezies latviskai domāšanai, kuŗai par pamatu ir mūsu rakstniecība. Viņa raksti par literatūru, kuŗi parādās žurnālos, ir pilni svaigu, oriģinālu domu. No viņa lielākiem darbiem minams apcerējums par Ausekli. Viņš nav tik daudz literatūras vēsturnieks, kā latvis-

ku domu un atziņu meklētājs. Novēlēsim viņam šai ceļā arvienu jaunus ieguvumus.

GRĀMATNIEKA JUBILEJA

Jāņa Rozes darba atcere

Mūsu pazīstamais grāmatu izdevējs Jānis Roze šodien var atskatīties uz 35 gadiem grāmatniecības darbā. 35 gadi atpakaļ viņš iestājās par mācekli pie grāmatu tirgotāja J. Ozola Vecpiebalgā. Ozolam Kūrēnos bija mazs grāmatu veikals, kuŗam visvairāk noņēmēju gan laikam bija tuvējā draudzes skolā. Pa vasaru pircēju bija maz. Maz bija arī latviešu grāmatu, jo mūsu rakstniecība toreiz vēl tikai auga. Brāļu Kaudzišu „Mērnieku laiki”, Apsīšu Jēkaba stāsti, „Dzejnieku labdienas”, Ausekļa raksti, Pumpura „Lāčplēsis”, Blaumaņa „Pie skala uguns” — tur bija visa mūsu daiļliterātūra. Kas gan viņu toreiz meklēja! Grāmatu vajadzēja pienest lasītājam klāt. Vislielākos apgrozījumus mazais Ozola veikals taisīja rudens tirgos. Atskatīdamies uz saviem 35 darba gadiem, Jānis Roze atceras, kā viņš pirmo reiz braucis ar grāmatām uz Nēķenu tirgu. Rudens naktis, dubļaini lielceļi, snaušana uz siena ķīpas, nerimstošas lietuses piles, kuŗas braucējam sitas sejā, — tas viss nāk viņam prātā. Latvju grāmatas ceļš uz lasītāju nebija viegls. Ja jaunība pazītu grūtumu, tad jāsaka, ka Rozem ir bijusi grūta jaunība. Man liekas, nebūs neviena tirgus Vidzemē, kur viņš toreiz nebūtu bijis ar savu grāmatu telti. Bet grāmata jau nebija viņam tikai prece, — grāmatas viņš ļoti mīlēja, ar sirdi un dvēseli viņš piederēja mūsu uzplaukstošai grāmatniecībai. Tas vērojams no tā, ka vēlākos gados rakstīja dzejas, kuŗās paspīd sirsniņš piebaldzēna humors. Šai jaunā tirgotājā ir apslēpts mākslinieks. Viņš zīmē, dzied, spēlē teātri, un Cēsīs, uz kurieni pārceļas Ozo-

la veikals, rosīgi piedalās sabiedriskā dzīvē. Ozola uzņēmums aug, viņš ir viens no pirmajiem latviešu izdevējiem, viņam ir spiestuve, kuŗa apkalpo plašus lauku apvidus. Jānis Roze ir Ozola labā roka. Nav pakalpojuma, ko viņš neņemtos izdarīt lauku kultūras labā. Viņš rūpējas par atļaujām biedrību izrikojumiem un vasarā uz divriteņa lido pa lauku lielceļiem, uzturēdams sakarus ar biedrībām, skolām un pagasta valdēm. Ap Ozola veikalu aug jaunā latviešu kultūras kustība. Tas nepaliek apslēpts mūsu ienaidniekiem, kuŗi ar naidu un bailēm vēro tautas atmodu. 1905. gada ziemā arestē Ozolu un viņa palīgu. Jānis Roze zem nāves soda draudiem pavada baigas nakts Cēsu cietumā. Iznācis no cietuma, viņš pamana, ka pa šīm naktīm viņš ir nosirmojis. Ozols mirst mocekļa nāvē uz lielceļa aiz Cēsīm.

Tāda ir Jāņa Rozes darba un cīņu pilnā pagātne. Bet viņš jau neuzskata sevi par varoni. Arvienu viņš ir gribējis tikai pakalpot savas tautas kultūras vajadzībām. Tagad Jānis Roze ir viens no mūsu redzamākiem grāmatu izdevējiem. Viņa apgādībā ir iznākuši mūsu labāko rakstnieku kopotie raksti. Viņš arvienu tiem pūlējies dot glītu ārēju ietērpju, jo grāmata nav viņam tikai prece, grāmatai pieder viņa mīlestība.

KULTŪRAS CEĻĀ UZ BRĪVĪBU

Literāriski savilņojumi gāja pa priekšu 1905. gada notikumiem. Atceros *rakstnieku vakaru Vecpiebalgā* 1905. gada vasaras beigās, kuŗu sarīkoja grāmatu izdevējs J. Ozols, uzaicinādams pie sevis ciemā pazīstamākos rakstniekus. Tāds vakars uz laukiem toreiz bija kas neparasts. Līdz tam tur pazina tikai teātra izrādes, zaļumu svētkus. Vecpiebalgas labdarības biedrības zāle bija pilna ļaužu. No rakstnieka gaidīja jaunu vārdu. Cik brīnišķīgi atsaucīga

toreiz bija tauta! Dzejas, kuŗas mēs nolasījām, viņa uzņēma ar lielāko sajūsmu. Vairs neatceros visus, kas šinī vakarā piedalījās. Uzveda arī dažus fragmentus no Aspazijas „Sidraba šķidrauta”. Man bija jātēlo prinča loma, un es mācījos ar lepnu žestu atsviest pār plecu purpura mēteli, kuŗš bija aizņemts no Jaunā teātra garderobes. Arī Rainim bija jāuzstājas, bet viņš ceļā bija nomaldījies un aizbraucis uz Jaunpiebalgu. Visi viņu ar nepacietību gaidīja. Pašās vakara beigās viņš piebrauca ar pastu un parādījās uz skatuves. Uztrauktā un mazliet aizsmakušā balsī viņš sāka lasīt savas dzejas. Beidza ar „Zemnieku”. Vēl kā tagad dzirdu noskanam beidzamo frazi: „Tad zemnieks cēlās un rungu grāba.” Pār zāli nošalca aplausu vētra. Bet starpbrīdī visi kratīja galvas un nozīmīgi atkārtoja: „Jā, tad zemnieks cēlās un rungu grāba.” Caur publiku gāja nemierīga dūzma. Tā Vecpiebalgā bija iezvanīts 1905. gads.

Ozols mūs uzņēma savā mājā. Smaidīdams zem savām kuplām ūsām, viņš sēdēja galda galā, un viņa humors atdzīvināja sarunas. Šo māju, kuŗā rakstnieki arvienu bija iemīļoti viesi, 1905. gadā nodedzināja soda ekspedīcija.

*

Grāmatu izdevējs Ozols nebija tikai veikalnieks. Rakstnieki bij viņa draugi: viņš dzīvoja līdz mūsu domām un centieniem. Kā darbīgs cilvēks, bij gatavs šos centienus visur atbalstīt un izvest dzīvē. Brīvībai viņš ticēja tāpat kā tam, ka rītu atnāks diena.

Ozola darbība Cēsīs ir spilgtākais piemērs tam, kā *apspiestas tautas kultūras kustība top par brīvības kustību*. Izdodot mūsu labāko rakstnieku darbus, Ozols lika pamatus jaunā laika celtnei. Pieaugošās gara vērtības modināja tautas pašapziņu, deva atbalstu cīņai par tiesībām un brīvību. Ozols bija kultūras darbinieks, bet šī darbība tik modinoša, ka no viņas bij tikai viens solis līdz brīvības cīņai.

ARTURS BĒRZIŅŠ

(50 gadu šūņlasvētkos)

Arturs Bērziņš jau ar savām pirmām literāriskām gaitām pieder latvju kultūras centieniem. Viņš uzsāka rakstīt ap 1904.—5. gadu Viļa Olava vadītā „Balsī”. Tās bija recenzijas par grāmatām, referāti par kultūras notikumiem.

Mēs visi toreiz bijām revolūcionāri. Arturam Bērziņam jau bija diezgan daudz iekšējas patstāvības, lai saskatītu pats savu ceļu. Tas bija *latvju kultūras ceļš*. Tas bija agrs rīts, kuŗš solīja karstu dienu. Mēs āvām kājas un taisījāmies ceļā. Arturs Bērziņš *ticēja latvju mākslas zvaigznei*. Tai viņš sekojis līdz šai dienai.

Ar savu mierīgo un gaišo dabu viņš nodevās literāriskai apcerei. Viņš gribēja būt mākslas kritiķis. Sevišķi viņu saistīja teātris. Tā laika kritika bija žults pilna, nievājoša. Atceros, cik asi Jānis Asars bija nokritizējis Rūdolfa Blaumaņa nemirstīgās „Skroderdienas Silmačos”. Blaumanis pārbrauca no pirmizrādes mājā gluži nolaidies un noskumis. Arturs Bērziņš prata skatīt mūsu mākslas parādības no pozitīvās puses. Viņš nāca no Piebalgas kalniem un skatīja latvju kultūras parādības patiesā *tautas perspektīvā*. Cik tās bija lielas, pievilcīgas, skaistas! Mākslu rada ne tikai tie, kas dod mums mākslas darbus, bet arī tie, kas par viņu sajūsminās, kas viņai dzīvo! Tie arī prot viņu vislabāk novērtēt.

Kad pēc emigranta gaitām atgriezos Rīgā, vienu nakti es pavadīju uz dīvāna Artura Bērziņa istabā. Redzēju savā priekšā smalku kultūras cilvēku gaŗos, melnos svārkos, kuŗš patlaban taisījās uz teātri. Istabā bija plaukti ar grāmatām. Grāmatas bija uz galda, uz krēsliem. Es redzēju, ka mans draugs pa šo laiku bija daudz strādājis. Viņš bija radījis sev vārdu kā *teātra kritiķis*.

Teātris toreiz kā degpunktā savilka sevī visus sa-

biedriskās un mākslas dzīves starus. Ap teātri pulcējās un auga visa latviešu domājošā sabiedrība. Artura Bērziņa spalva atspoguļoja viņas sajūsmu, tā vērtēja un virzīja teātri uz jauniem sasniegumiem. Man, politiskam klaidonim, bija žēl, ka svešumā gājis bojā vesels latviešu kultūras uzplaukuma posms. Draudzīgi apgaroti, te soļoja kopā Emīls Dārziņš, Arturs Bērziņš, Edvards Vulfs. Šad tad viņiem pievienojās Antons Austrīņš. Šis posms nebija gaŗš. Viņš beidzās ar Emīla Dārziņa traģisko nāvi. Bet šis laiks bija pilns *īsta mākslas entuziasma*. Māksla aug un dzīvo tikai tur, kur apgarotība un sajūsma.

Nāca tumšas dienas. Pasaules kaŗš pārtrauca latviešu kultūras pasākumus. Bet kad atjaunojās mākslas dzīve atbrīvotā Latvijā, atkal zibēdama pa šaurām, gaŗām papīra loksņēm skrēja Artura Bērziņa spalva. Sajūsmināts viņš rakstīja par teātri „Jaunāko Ziņu” redakcijā. Mēs redzam savā priekšā viengabalainu, entuziasma pilnu dzīves gaitu, kuŗa uzticīgi veltīta teātrim. Par to lai šodien viņam sirsnīgi spiežam roku.

Kad Arturu Bērziņu aicināja par Nacionālā teātra direktoru, viņš nolieca galvu un domāja. Žēl viņam bija nolikt rakstnieka spalvu.

Viņš arī nav to nolīcis. Tagad tā veltīta plašākiem darbiem par latviešu teātri. Ar īstu prieku lasīju viņa nelielo latviešu teātra vēstures grāmatu ar vienkāršām un skaidrām domām, aptveŗošu skatu. Bet mūsu teātra vēsturē vēl ir daudz lapas pušu, kuŗas Arturam Bērziņam jāpiepilda ar dzīviem tēliem, jo viņš mūsu teātri patiesi un sirsnīgi mīl.

ATMIŅAS PAR RAINI

(Rakstnieka nāves dienas atcerei)

Manas atmiņas ir īsas: daži vārdi, daži skati, daži rokas spiedieni. Viņas vēl nav sākušas dzīvot, jo vēl pats dzejnieks gaŗīgi dzīvo starp mums.

Esmu saticis Raini jūrmalā, Rīgā, Cīrihē, tomēr atmiņas par viņu nesaistās ne ar vietu, ne ar apkārtni, varbūt tādēļ, ka viņš kā cilvēks arvienu bija lielāks par savu apkārtni un dzīvoja tīrā gara pasaulē, varbūt arī tādēļ, ka nemierīgais laiks rāva viņu projām no dzimtenes vietām un viņš nekur nedabūja saaugt ar savu apkārtni.

Būtu skumīgi domāt, ka mūsu lielā dzejnieka dzīves pēdas ir palikušas svešumā, kur viņš pavadīja lielāko daļu sava radošā mūža. Tā tas, par laimi, nav. Arī Latvijā bija vieta, kur viņš mīlēja, ar kur viņš bija saaudzis. Tā bija jūrmala. Viņa nemierīgais gars visvairāk bija rada jūrai. Arī svešumā viņš izteicies, ka bez jūras nevarot dzīvot. Jūrai viņš arī atdod savu beidzamo elpu.

Ikkatrs sev ceļ kaut kur māju, ja ne īstenībā, tad sapņos. Rainis sev jūrmalā bija cēlis māju īstenībā, bet tikai sapņos tur dabūja dzīvot, ja neskaita īsu, nemierīgu 1905. gada vasaru. Atceros, cik viņš bija laimīgs, pieņemdamis viesi zem sava jumta. Apakšējo stāvu viņš bija izīrējis. Augšējais vēl nebija gatavs. Pats viņš dzīvoja zem jumta, bez griestiem un grīdas. Toties jautrāk tur grabinājās lietus un tuvāk bija jūras šņākšana.

„Cilvēkam ir jābūt praktiskam,” dzejnieks mani pamācīja. „Es saņēmu mazu mantojumu un, lai viņš man nepazustu, uzcēlu šo vasarnīcu. Varbūt, ka viņa man dos kādu ienākumu. Es gribētu iekārtoties tā, ka varu nodoties tikai rakstniecībai.”

Bet liktenis nebija gribējis, ka viņš savij sev pastāvīgu ligzdu kaut kur citur, kā savā dzejā. 1905. gada beigās jau viņam bija jābrauc projām no dzimtenes. Māju vajadzēja pārdot, lai svešumā varētu dzīvot. Bet ja viņš domās atgriezās dzimtenē, tad gan laikam jūrmalā.

Te viņš arī tika pirmo reizi kā dzejnieks sumināts plašākā latviešu sabiedrībā. 1903. gada vasaras sapulču beigās jūrmalā, Majoru labdarības biedrībā, bija

sarīkots „Raina vakars”. Dzejnieks bija atgriezies no trimdas dzimtenē, pār Latviju jau bija pāršalkušas viņa „Tālās noskaņas”, visi vēlējās viņu redzēt. Bet Rīgā laikam policija neatļāva šādu vakaru sarīkot. Atļauja bija dabūta jūrmalā, tādēļ vakaram bija it kā pievilcīgas slepenības raksturs. Mēs nobraucām turp ar Blaumani, kuŗš Raini ļoti cienīja. Blaumanis vadīja liberālās „Pēterburgas Avīzes” un kādu laiku dzīvoja Pēterpilī. Viņš labi pazina cenzoru Remiķi, kuŗš viņam uzticējās. Ar Blaumaņa palīdzību „Tālo noskaņu” manuskripts bija izcenzēts tā, ka gandrīz neviena rinda nebija stripota. Bija atstāta pat grauļošā „Pastardiena”, pilna neredzētas revolūcionāras kvēles. Atceros, ka priecīgi smaidīdams Blaumanis man Ērgļos rādīja „Tālo noskaņu” manuskriptu ar cenzora parakstu. Uz sīki aprakstītām baltām lapām bija tikai dažas sarkanas švīkas. Tā Blaumanis bija kļuvis par Raina pirmā dzejoļu krājuma krusttēvu, jo Rīgā tas nekad nebūtu ieraudzījis dienas gaismu.

Raina vakars jūrmalā bija ļoti skaists, jo noritēja apgarotā sabiedrībā. Visus bija pulcējušas kopā jaunā laika vēsmas.

Kad vakars bija beidzies, Blaumanis ieveda mani kādā blakus telpā un tur ar Raini iepazīstināja.

„Latviešu lielākais dzejnieks un — latviešu sirsnīgākais dzejnieks,” viņš teica, un mēs sadevāmies rokas.

1905. gada rudenī es apmeklēju Raini viņa dzīvoklī Marijas ielā. Vakars bija pilns nemierīgu domu. Mēs runājām par revolūcijas tālākām gaitām.

„Man piesolīja miljonu rubļu priekš revolūcijas,” Rainis teica, „bet es no šīs naudas atteicos. Tā nebija tīra nauda. Revolūcija izvedama ar tīrām rokām.”

Un kad vēlāk „Rīgas Avīzē” Veinbergs apvainoja Raini kādas bankas aplaupīšanā, es zināju, ka tie ir neglītākie meli: Rainis šādās lietās nevarēja ņemt pat morālisku līdzdalību, jo arī revolūcijā viņu vadīja augstāki ētiskas tīrības principi.

Pēc dažiem mēnešiem mēs abi kā emigranti satikā-

mies Šveicē, Cīrichē. Še mēs arī izšķīrāties. Es pie-
slējos savienībai, kuŗas programmā bija Latvijas au-
tonomijas prasība, un tas mūs it kā atsvešināja. Arī
viņš atzina, ka šī prasība viņam esot simpatiska, bet
palika partijā, jo vadonis nevarot atstāt savu pulku.
Tomēr Rainis jūta kā patriots un savā dzejā dedzīgi
sludināja latvju valsts ideju.

ROMANTISKO SAPŅU DZEJNIEKS

(Atmiņas par Frici Bārdu)

Fricis Bārda ir viens no mūsu iemīlotākiem un
visvairāk lasītiem dzejniekiem. Viņa beidzamais
dzejoļu krājums „Zemes dēls” ir izgājis diezgan
īsā laikā vairākos izdevumos. Lasīdams Bārdas dzeju,
es sev jautāju, kas īsti pie viņas tā saista? Vai tā ir
brīvā, bieži groteskā fantazijas rotaļa, vai gleznu mir-
dzošais raibums? Tā ir tikai Bārdas dzejas āriene,
kuŗa pievelk ar neparasti sajauktām krāsām. Zem šim
romantiski vizošām rindām plūst ļoti gaiša, mīļsirdī-
ga dvēsele.

Tāds viņš arī bija dzīvē. Vislabāk viņu atcerēties
viņa skolnieki, kuŗiem tas atdeva savus labākos spē-
kus. Audzinātāja darbs viņam paņēma visu dvēseli.
Varbūt tāpēc, no skolas pārnācis, viņš bija ļoti nogu-
ris, un, kad es viņu kādreiz apmeklēju — tas bija ar-
vienu vakara stundās — es bieži piecēlu viņu no
gultas. Uz galda dega pusaizdegta lampa, likās, ka
istabiņa bija pilna krēslainu sapņu. Viņš runāja pus-
balsī, it kā negribēdams aizbiedēt sapņu tēlus, kas še
ap viņu pulcējās vakara stundās. Kad es taisījos aiz-
iet, tad viņš aiz rokas mani novilka atpakaļ krēslā
un man vajadzēja izdzert ar viņu glāzi vājas tējas.
Mēs runājām par materiālisma grauļošām tendencēm,
pret kuŗām viņš asināja savu romantiķa šķēpu. Viņa
priekšlasījums par romantismu kādā rakstnieku vaka-

rā, Ķeniņa skolas zālē — notikums mūsu gara dzīvē. Tā bija dzejnieka ticības apliecība. Materiālistam viņš nostādīja pretim cilvēka noteicošos dvēseles spēkus. Un viņam bija taisnība, jo arī tie, kas ar tādu pārliecību sludināja materiālistu, pēc savas dabas bija romantiķi un dzinās pakaļ iedomātai sadzīves iekārtai. Bārda pirmais šai priekšlasījumā noteikti un droši formulēja savu ideālistisko pasaules uzskatu. Pie tās filozofiskās nabadzības, kāda toreiz valdīja latviešu šauri praktiskā domāšanā, tam bija liela nozīme. Bet no garīgām cīņām viņu atrāva skolotāja darbs, kurš paņēma visus dzejnieka spēkus. Pie tam jau ilgāku laiku viņš slimoja ar kādu iekšēju kaiti, kuŗa lēnām sagrauca viņa veselību. Tikai pa sestdienām šad un tad parādījās „Dzimtenes Vēstnesī” viņa asprātīgie feļetoni par jaunākām parādībām rakstniecībā. Viņš rakstīja brīvi, nepieturēdamies pie parastā kritisku apcerējumu šablona. Starp dzejiski iedvesmotām rindām arvienu pamirdzēja dzīvs humors.

Tas bija īsi pirms kaŗa.

Kaŗa laikā, kad apklusā mūsu kultūras dzīve, Frīcis Bārda it kā dziļāk ievilkās sevī un mēs retāk ar viņu satikāmies. Dienu pirms Rīgas krišanas viņš uztraukts piekļāvēja pie manām durvīm. Uz vienas rokas viņam bija kažoks, otrā — čemodans. Pie Vērmaņa dārza vakar jau sprāga vācu granātas, bija beidzamais laiks Rīgu atstāt. Mēs bijām norunājuši kopīgi aizbraukt. Es ātri sataisījos, un mēs devāmies ceļā. Man nebija nekā ko līdzī ņemt, es staigāju zaldāta mētelī un smagos kroņa zābakos. Vēsā rudens saule meta uz namu sienām savādu, sērīgu gaismu. Tālumā kā nepārtraukta straume dobji rībēja ratu drūzma. Tur atkāpās krievu armija. Mēs iekļuvām sajukušās zaldātu rindās starp vezumniekiem, lielgabalu ratiem un kūpošiem kaŗa ķēķiem. Cik nevarīgs izskatījās traulsais, elegantais dzejnieks šai briesmīgajā jucekļī ar smago kažoku uz rokas. Ar lielām pūlēm mēs izkļuvām no burzmas un nonācām Alek-

sandra vārtu stacijā. Tur mēs laimīgi iekļuvām vilcienā, kas atstāja Rīgu.

Tā nobeidzās kultūras dzīves posms, kuŗā Fricis Bārda bija teicis savu vārdu par uzvarošiem dvēseles spēkiem. Pēc kara un revolūcijas, kad atdzīvojas dvēseles dzīve, lasītājs atkal uzmeklē romantisko sapņu dzejnieku.

Miļāka un gaišāka man izliekas istabiņa, kur uz galda stāv atšķirtas Bārdas dzejas.

CILVĒKS, KAS SARGĀJA APRAKTU ZELTU

(Atmiņas par rakstnieku Augustu Saulieti)

Ar zināmiem gadiem mūsu rakstnieki, it kā pievilušies un sarūgtināti, aiziet vientulībā. Tie ir gadi, kad dzīves ārējie notikumi mūs vairs neasaista un mēs labprāt nododamies dvēseles dzīvei. Tik daudz ir līdz galam neizdomātu domu, ar kuŗām gribas tikt skaidrībā. Dzīves ārējie spaidi, kuŗi novērš uzmanību no sevis paša, tikai traucē. Stundas nestāv uz vietas. Nāk jauni talanti ar spilgtāku sava laikmeta izjūtu, un vietulis paliek ēnā. Beidzot arī viņam zūd interese runāt ar publiku, kuŗai ir ausis vaļā vairāk priekš dienas kliegzieniem nekā priekš dziļiem un pārbaudītiem vārdiem. Tā rakstnieks tiek aizmirsts.

Arī Saulietis beidzamos gados bija nogājis pie malas. Vientuļi un stingri viņš turējās savā lauku pasaulē un, atbraukdamš pilsētā, satikās tikai ar retiem draugiem. Kāpēc viņš tā noslēdzās sevī? Vai viņš bija sarūgtināts bez laika, vai viņa rakstnieka spējas bija izsīkušas? Viņa valodā brīžam skanēja kā žults, bet tas bija dzīva cilvēka rūgtums, kuŗš kaŗo ar dzīvi, ar viņas ļaunām parādībām.

Viņš nebija atmetis dzīvei ar roku, viņš vērīgi tai sekoja no savas lauku malas un bij ar viņu sakarā. Arī kā rakstnieks viņš bija pilns ieceres. Savā beidza-

mā stundā viņš vēl runā par jauniem nodomiem. Viņa gars ir dzīvs un darbīgs. Saviem Rīgas draugiem viņš stāsta par plašu romānu triloģiju, ko gatavojas rakstīt. Viņa stāsti, kuŗi parādās „Piesaulē” un „Daugavā”, neko nav zaudējuši no sava valodas un domu svaiguma. Kā noveles meistars viņš paliek savos augstumos. — Savā laikā, kad Saulietis strādāja Ķeniņa skolā un kopā ar viņu izdeva mākslas žurnālu „Zalktis”, viņš mūsu sabiedrībā ieņēma redzamu vietu. Kāpēc viņš beidzamos gados pēc kaŗa, kad nodibinājās jaunas dzīves pamati, tik vientuļi un stingri turējās uz laukiem? Jāsaka, viņš to darīja kā cilvēks, kas sarga apraktu zeltu. Viņš bija pārliecināts, ka mūsu lielākie kultūras un valodas gara dārgumi slēpjas stiprā, viengabalainā lauku tautā, kuŗa cieši turas pie savas zemes un savām tradīcijām. Pilsētas dzīve ar savām idejiskām vētrām un mainīgiem uzskatu virpuļiem viņam bija sveša. Saulietis pēc sava gara bija dziļi sirsnīgs un uzticīgs cilvēks. Viņš nevarēja šodien noliegt to, ko vakar bija slavējis. Viņš bija uzticīgs saviem draugiem un savai pārliecībai. Svešas viņam bija domas par pilsētu izdaiļojošo, cilvēcīgo nozīmi, par ko runā beļģu dzejnieki. „Ak, Kārlīti un Andžīn, jūs pilsētas puikiņas!” viņš, galvu kratīdams un nopūzdamies, teica uz mani un Antonu Austrīņu kādā rakstnieku vakarā pirms kaŗa. Saulietim bija skumīgs gandarijums, ka viņš viens pats īsti tikai zina, kādi dārgumi slēpjas zemnieku tautā. Tāpēc viņš tik stūrgalvīgi un cieti turējās kopā ar savu lauku pasauli. Viņš juta, ka viens ar to viņš top it kā lielāks. Šī pieķeršanās vienkāršiem lauku dzīves pamatiem kļuva vēl dziļāka tad, kad tie pēc kaŗa un revolūcijas sāka plaisāt. Tad viņš ar savu dzēlīgo ironiju devās cīņā pret vēja uznestām jaunlaiku parādībām, kuŗas tik viegli nepielīp viengabalainai lauku dzīvei; pret pavirši un sekli uztvertām modernām idejām, kuŗas uz laukiem bieži vien iegūst karikatūrisku nokrāsu. Es varu iedomāties, kā Saulietis dus-

mojās, dzirdēdams, kā ganu meita aiz baltas bērzu birzes vientiesīgā balsī dzied vecu, novazātu šlāgeri, kur mums pašiem ir tik brīnišķīgas tautas dziesmas. Arī ar šādām parādībām Saulietim bija dienu no dienas jāsastopas.

Nē, Saulietis nebija noguris nobēdzējs. Viņš drīzāk bija pravietis, kuŗš aizgājis tuksnesī. Vai laukus var saukt par tuksnesi? Jā, lauki paliek arvienu tukšāki no cilvēkiem. Pilsēta no visām malām savelk sevī spējīgākos. Paliek tikai nevainīgā un daiļā daba: druvās, birzes, pakalni, vakara padebeši — uzticīgs spogulis dzejnieka domām un sapņiem. Vientuļi dzīvodams starp cilvēkiem, dzejnieks dziļi iedraudzējas ar dabu, kas tik spilgti atspoguļojas viņa dzejā. Tikai vēlā ģimenes laime ienes siltumu, kas tik brīnišķīgi izskan „Purva strazda dziesmā bērnam”.

Jauks bija šis „tuksnesītis”, kuŗā dzīvoja Saulietis. Reiz, gadus 15 atpakaļ, es laucinieku pajūgā devos no Cesvaines stacijas uz Grašu Sauliešiem. Tas bija vācu okupācijas laikā. Es braucu no Valkas, kur toreiz bija mūsu gara dzīves centrs. Gribēju tuvāk parunāt par dzejnieka līdzdarbību vienīgā literāriskā žurnālā „Jaunā Latvija”, kuŗu toreiz vadīju. Ceļš vijās pa viegliem pakalniem, caur kuplām druvām, caur egļu mežu. Pie veca, aizmirsta krodziņa ceļmalā, kur vairs neskanēja glāzes un kur varbūt arī Saulietis kādreiz bija iegriezies, vērodams lauku tipus un klausīdamies tautas valodā, es atlaidu vedēju. Atcerējos, ka Saulietis reiz man stāstīja par diviem nabadzīgiem kalpa cilvēkiem — vīru un sievu, kuŗi, izgrozījušies krogā un nevarēdami nekur pielipt turīgo saimnieku sabiedrībai, iet vakarā uz māju dziedādami:

„Iesim, siev’, sētiņā,
Mūs ļautiņi neierauga.
Darīsim paši alu,
Dziersim paši dziedādami.”

Man likās, ka viņi nokāpj taisni no šā krodziņa sašķiebtām kāpēm un, rokās turēdamies, aiziet.

Pa mazu taciņu gar pļavas malu, gar lauku ierozām, caur jaunu, vieglu skupsnīti es izgāju uz Sauliešiem. Glīta, jauna divstāvu māja, kuŗu rakstnieks toreiz cēla, bija jau sen zem jumta. Tālāk aiz sīkiem ābeļu zariem mazā pakalnītē, kā zemē ieaugusi, stāvēja vecu vecā māja, dzejnieka bērnības dienu šūpulis, kur viņš vēl toreiz dzīvoja. Es iegāju patumšā krēslainā istabā ar māla kulu, kuŗa agrāk bij bijusi vienīgā dzīvojamā telpa. Te dzejnieks bērnībā bija klausījies tēva stāstos un mātes dziesmās. Kaktā no gultas kāšēdama piecēlās veca sieva un aizgāja pasaukt mājniekus. Viņi mani ieveda rakstnieka istabā, kuŗu viņš pats vēlāk izbūvējis no kambaŗa. Tā bija iegarena, pakrēslaina telpa, aiz mazā loga vējā drebēja kāds koka zars, pa pusei to aizsegdams, un mīksta saules gaisma spiedās caur platām, zaļām lapām. Tur stāvēja vienkāršs, zaļgani krāsots galds, kur dzejnieks bija uzrakstījis daudzus no saviem labākiem darbiem. Viņa paša toreiz nebija mājā. Viņš izbraucis uz skolotāju kursiem Ērgļos nolasīt dažas lekcijas par latviešu valodu un rakstniecību. Skolai viņš nodevās ar tādu pašu sirsnību kā rakstniecībai. Līdz pēdējiem gadiem viņš vēl strādāja Cesvaines ģimnazijā, ar apbrīnojamu izturību mērodams katru dienu, lai kāds laiks, 8 kilometri no Sauliešiem rītā turp un vakarā atpakaļ. Kādas gaišas domas sildīja vecā tautas darbinieka dvēseli, ziemas dienās ejot pa puteni un sniegu!

Kaut gan starp mums nebija nekādas sevišķas draudzības, es šad tad, kad manas domas klīda uz laukiem, iedomājos rakstnieku, kuŗš dzīvo savā lauku mājā un skatās savās debesīs. Kā glāzu pilis tur paceļas nosarmojušas bērzu birzes. Sniega pārslas, kuŗas lido gar viņa logu, ir mīļākas un baltākas kā še. Bet naktī, kad pār zemi klājas tikai zvaigžņu spožums, dzejnieks vēl ilgi sēd nomodā ar savām domām,

dažreiz viens pats pie sevis klusi dusmodamies (kā to viņš kādā dzejā saka):

„Un es, vecais ģeķis, še sēdu

Pēc pusnakts vēl nomodā.”

Lielais tautas rakstnieks līdz mūža galam bija nomodā par to, ko viņš mīlēja.

RŪDOLFA BLAUMAŅA PIEMIŅAI

Saulainā augusta pēcpusdienā ejot pa mežu, es redzu, ka no ceļa manā priekšā paceļas skaists dzeltens putns un klusi pazūd kuplās lapās, kuŗas vēl ir tikpat zaļas kā vasaras sākumā. Bet tas, ka viņš pazūd *bez balss, bez skaņas*, liek manai sirdij klusi nodrebēt, jo es nojaužu, ka rudens ir klāt, kaut gan vasara vēl ir pilnā spožumā.

Tā paiet gadi, tā nozūd mīļi un tuvi cilvēki. Nezin kā gribētu sniegt viņiem rokas pakaļ, bet viņi nav atsaucami. Tie paliek aiz kādas klusuma robežas, no kurienes vairs nenāk pretī neviena skaņa. Tad liekas mums, ka mēs viņus neesam diezgan mīlējuši un saudzējuši. Bet šī atziņa nāk arvien par vēlu.

25 gadi no Rūdolfā Blaumaņa nāves ir pagājuši kā viena diena. Daudz kas pa šo laiku ir mainījies mūsu uzskatos. Tikai pie Blaumaņa kapa laiks ir it kā apstājies. Viņa radītie tēli neko nav zaudējuši no savas mākslinieciskās pievilcības un spēka. Tas ir tādēļ, ka tiem pamatā ir stiprs zemnieciska gara slānis, un arī tāpēc, ka Blaumanis savus zemnieka raksturus ir pratis rādīt viņu cilvēciskā lielumā, tā paceldams un atbrīvodams viņus no savas šaurās apkārtnes. Kā novelists un drāmatīķis Blaumanis latviešu rakstniecībā vēl arvien ir pirmā vietā. Kā novelists Blaumanis mums ir tas pats, kas frančiem Prospērs Merimē; kā drāmatīķis ar savu tautas valodas raksturu un tipu bagātību tas pats, kas krieviem Ostrovskis.

Gadi ir gājuši, un Blaumanis ir it kā izaudzis un

noskaidrojies savā dzejnieka diženumā mūsu acu priekšā. Lasītājs redz viņā ārēji vēsu, objektīvu mākslinieku, pilnu iekšējas, apvaldītas kvēles. Tie, kas Blaumani pazina tuvāk, atceras viņu kā bezgala siltu un sirsnīgu cilvēku. Blaumanis mīlēja cilvēkus. Apbrīnojami ātri viņš iejutās katra cilvēka dzīvē un liktenī, ar ko viņš nāca sakarā. Viņa domīgais skats tam sekoja pa pēdām ar līdzjūtību un sāpēm, tāpat kā tiem dzejas tēliem, ko viņš radīja. Tā dzīvi cilvēki, kuŗus viņš bija saticis un pazinis, kļuva par viņa dzejas tēliem.

Tāpēc Blaumaņa darbos jūs visur satiekat dzīvus cilvēkus. Lasot Blaumaņa noveles, jūs dzirdat viņu balsis lauku mājā vai pagalmā.

Blaumanis dzīvoja un cieta līdz saviem varoņiem. Viņiem tas atdeva savu radošās dvēseles kvēli tik pilnīgi, ka sabiedriskai dzīvei, kas toreiz tik plaši mutoļoja visapkārt, palika pāri tikai caurmēra pilsonis. Viņš sadega savā darbā.

Pirmo reizi es viņu redzēju 1899. gada vasarā. Viņš izskatījās toreiz gandrīz kā jauneklis, vieglu gaitu, svabadām kustībām. Ar baltu salmenīcu uz vienas auss, zilos, līdz kaklam sapogātos svārkos, viņš svilpodams staigāja pa tukšo Ērgļu pagasta nama zāli (kuŗa noderēja arī izrīkojumiem). Viņš dzīvoja savā lauku mājā un nodevās tikai rakstniecībai. Dr. Zālītes vadītā „Mēnešrakstā” patlaban parādījās viņa labākās noveles. Viņš stāstīja, ka trijās dienās uzrakstījis „Nāves ēnā”. Rīgā viņš ieslēdzies savā istabā un neizgājis no tās, kamēr novele bijusi uzrakstīta. Ēdis tikai šokolādi un augļus. Patlaban viņš bija pabeidzis rakstīt „Andriksonu”. „Vai zināt ko?” viņš teica saimniekam, kuŗa mājas varēja redzēt pa pagasta mājas logiem turpat aiz purva: „Sava jaunākā stāsta varonim es esmu devis jūsu vārdu. Redzēs, kā jums mans stāsts patiks...”

Es redzēju Blaumani viņa radošo spēku pilnībā. Mūsu tauta būtu laimīga, ja viņš tos būtu varējis

ziedot tikai rakstniecībai. Bet pienākumi pret māju spieda viņu izšķiest tos maizes darbā, strādājot sākmā „Pēterburgas Avīžu”, vēlāk „Latvijas” redakcijā. Pienākumi ir tikai tiem, kas viņus uzņemas. Un uzņemas tos arvienu labākie un cēlākie no mums. Darbojoties avīžniecībā, Blaumanis tanī pašā laikā savu dziļāko dvēseles kvēli atdeva rakstniecībai. Tāpēc tik ātri sadega viņa mūžs.

Kad pēc sešiem gadiem, 1906. gada rudenī, no Rīgas aizbraucot, es beidzamo reizi ar Blaumani stāgāju kopā pa bulvāri, man blakus, lēni kājas vilkdams, jau gāja vecs vīrs, kaut gan tam toreiz nebija vairāk kā 44 gadi. Pēc diviem gadiem es Kristiānijā (Oslo) saņēmu ziņu, ka Blaumanis miris. Tauta varbūt vēl toreiz nezināja, ko viņa ar Blaumaņa nāvi ir zaudējusi.

Pa šiem 25 gadiem Blaumanis ir pacēlies tautas acu priekšā savā nemirstīgā lielumā.

JĀNIS ZĀLĪTIS

(Komponista 50. dzimšanas dienā)

Daļo mūzu pavadīts, arvien apgarots un pilns jaunības spara, mūsu mīlais kolēģis komponists Jānis Zālītis šodien kāpj pār 50 gadu sliekšni. Parasti domā, ka ar 50 gadiem jau sākas vecums, norietēšana, slīdēšana no kalna lejā. Bet ir arī cilvēki, kas tikai ar 50 gadiem sasniedz savu spēku pilnību. Pie tādiem pieder arī mūsu dārgais kolēģis. Dienu no dienas vadīdams mūsu laikraksta mūzikas nodaļu un dodams atsauksmes redzamākiem notikumiem šai mākslā, viņš vēl vienmēr atrod laiku nodoties kompozīcijai un nāk klajā ar dziesmām, kuŗas pazinēji pieskaita īstām mūsu skaņu mākslas pērlēm. Zālītis nav daudzrakstītājs, bet starp viņa kompozīcijām nav neviena mazvērtīga darba. Zālītis drīzāk slēpj

savas lielās dāvanas, nekā cenšas tās amatnieciski izmantot. Viss, ko viņš rada, ir dziļi izjuts un īsts.

Kā skaņu dzejnieks Jānis Zālītis ir staigājis roku rokā ar mūsu labākiem lirikiem. Tam, kas dažreiz tikai jauzams starp dzejas rindām, viņš devis spēcīgu un daiļu izskaņu. Viņa mūzika ir dziļi sirsnīga un garīgi apskaidrota. Patriotiski motīvi, kā „Uguns milna” un „Ko zobenu cilā?”, izaug viņā ar ekstātisku spēku. Bet viņu arī vilina vizionāra mistika, un viņa skaņu dzeja dažreiz staigā noreibušiem mēnesērdzīgā soļiem, nepieskardamās parastām reālām lietām. Aizgrābjošas ir viņa dzimtenes dziesmas, sevišķi „Birztaļņa”, pilna apskaidrotas laimības.

Daudz ir devis mūsu ievērojamais skaņu dzejnieks, daudz no viņa vēl varam sagaidīt.

Bet Jānis Zālītis ir arī ievērojams mūzikas rakstnieks. Mūsu mūzikas dzīve dienu no dienas, daudzus gadus no vietas, ir saņēmusi no viņa spalvas neskaitāmus pamudinājumus. Viņš nav cēlis tikai atsevišķi savu darbu, bet visa darba kopību. Žurnālista darbs arvien par maz tiek novērtēts. Žurnālists dod dzirksti katrai dienai, kuŗa tomēr līdz ar šodienu neizbeidzas. Jānis Zālītis kā mūzikas kritiķis ir audzējis lielu mūsu skaņu mākslu. Arī kritika ir māksla. Tā prasa smalku nojautu, lielu taktu un dziļu lietpratību. Jānim Zālītim ir visas šīs laimīgās īpašības. Uz viņa vērtējumiem klausās. Man liekas, vislielākā māksla ir kaut ko pilnīgi un pareizi novērtēt. Jānis Zālītis to dara tik dzīvā un atjautīgā valodā, ka bez mūzikas dāvanām viņam, kā liekas, ir arī labas rakstnieka dāvanas. Starp kolēģiem Jānis Zālītis ir atjautīgākais cilvēks. Ja kāds sarunā viņam pieskaŗas, tad, liekas, no visām viņa svārku vilēm lec ārā asprātības. Tāds viņš ir it kā aicināts, lai mestu dienas dzirksti mūsu laikrakstā un virzītu uz priekšu mūsu mūzikas kultūru.

Tādēļ šodien no visas sirds spieŗam viņam roku ar vislabākiem novēlējumiem.

ANTONA AUSTRINĀ PIEMIŅAI

Antons Austrinš, viens no mūsu lielākiem un īpatnējākiem rakstniekiem, vakar aizgājis aizsaulē. Pēdējos divos gados dzejnieks ar savu nojautu jau bija tuvojies šai zemei, kuŗa nepazīst ne saules, ne mēness spožuma. Pamazām zaudēdams acu gaismu, kuŗu gan vēlāk pa daļai atdeva operācija, viņš jau jutās it kā iegājis nāves patumšā priekšnamā un savam beidzamam dzejoļu krājumam devis nosaukumu „Aizsaule”. Bet viņa dzejā neizskan izmisums. Viņš jūtas it kā pacēlies dzīves otrā krastā, un, no turienes raugoties, zem viņa apskaidrotā skata visas lietas un parādības, ko viņš tēlo, iegūst lielāku nozīmi un vērtību. Liekas, viņš grib sacīt: „Mīliet dzīvi! Dzīve ir augstākā vērtība, kuŗa tik reiz mums rokā dota.” No savas sāpju tumsas viņš ir iznesis saules gaismā un atstājis mums vienu no augtākām garīgām vērtībām: dzīves atzīšanu.

Vārīgi sašauts 1905. gada 13. janvāra demonstrācijā pie dzelzs tilta, viņš atguva dzīvību tikai ar laimīgu operāciju. Tāpēc dzīvi viņš uzskatīja it kā dāvinātu. Viņš pats teica: „Ārsts Fjodorovs Pēterpilī man otrreiz dāvināja dzīvību.” Neskatoties uz to, viņš pastāvīgi jūta, ka tumšā likteņa dieve cieti tur rokā viņa dzīves pavedienu un kuŗu katru brīdi to var nogriezt. Kādā no saviem beidzamiem dzejoļiem viņš salīdzina sevi ar vecu ozolu, kuŗš, pārkāries pār krauju, skatās bezdibenā. Tāpēc katrs acumirklis viņam bija dārgs. Lietas un parādības, kuŗas aizgājušais dzejnieks tēlo, paceļas it kā augstākā bezrūpībā, kādu tām var piešķirt tikai cilvēks, kas paceļas dzīvei pāri. No ciešanām, kuŗas Antons Austrinš panesa ar stoisku mieru, viņš mācēja smelties apskaidrotu prieku. Ne tikai tas, ko Antons Austrinš devis rakstniecībā un dzejā, bet arī tas, ko viņš devis ar savas cildenās dzīves paraugu, mums paliks mūžam piemiņā. Grūtākos brīžos es arvienu sajutu, ka dzīvoju Anto-

na Austriņa morāliskā aizvējā, kuŗš ar tādu pacietību prata panest ciešanas, paglabājot sevī gaišu dzīves prieku un siltu sirdi. Arvienu es domās raudzījos pāri Daugavai. Man likās, ka tā puse ir siltāka tāpēc, ka tur dzīvoja Antons Austriņš. Antons Austriņš ar savu vareno augumu un dziļo veclatvisko sirsnību man likās kā kalns, kuŗa aizvējā zied puķes un augļu koki. Mūsu brāļi un draugi pasarga mūs no mūžības vēsuma. Viņi stāv priekšā lielai naktij, kuŗā arī mums jāieiet. Kad viņi no mums šķiŗas, tad tikai mēs jūtam, cik auksta ir pasaule. — Antons Austriņš bija īsts draugs un brālis daudziem saviem laika biedriem.

Es neuzskaitīšu daudzos Antona Austriņa darbus dzejā un prozā, kuŗi tagad rindojas viņa kopoto rakstu sējumos un kuŗus viņš atstāj kā literārisku mantojumu. Mākslas darbam īstu un paliekošu vērtību piešķiŗ tikai radītāja personība. Un Antons Austriņš bija liela īpatnēja un dziļi latviska personība mūsu rakstniecībā. Kā mākslinieks viņš bija žanra gleznotājs, kaut gan viņa darbos vairāk valda līnija nekā krāsa. Veci vārdi, kuŗus viņš ņem no tautas mutes, piešķiŗ viņa valodai īpatnēju svaigumu un asumu. Jaunībā nemierīgs meklētājs, viņš nododas revolūcionārām idejām, bet beidzot nojauž, ka ne idejās, bet cilvēkos ir tas, ko viņš meklē ar savu silto, dziļi cilvēcisko dvēseli. Tad, kādas gaišas nojautas vadīts, viņš nonāk uz ceļa, pa kuŗu tas bērņībā staigājis, kur no kalna viņu sveicina vecās vējdzirnavas paceltiem spārņiem un kur aiz līkām ābelēm paviz tēva mājas pelēkais salmu jumts. Te viņš atrod savu pasauli un, tēlodams dzimtenes dabu un ļaudis, kļūst par īstu un lielu dzimtenes dzejņieku, kuŗu ilgi pieminēs latvju tauta.

ĀDOLFA ĢERSONA PIEMIŅAI

Ir zeme pret saules rietu, uz kuriem, gadiem slīdot, pārceļas mūsu draugi un laika biedri. Tur dzīvo tikai ēnas un atmiņu tēli. Tas ir klusais nāves pagastiņš, kurš beidzamos gados aug arvien lielāks. Arī šoreiz uz turieni skumjās vēršas mūsu skati, līdzī aizgājušam darba biedram Ādolfam Ģersonam. Ādolfu Ģersonu priekš daudziem gadiem pirmo reizi redzēju O. Nonāca vadītā „Latvijas” redakcijā. Tas bija jauns kungs, melnos samta svārkos, gludi saskātiem matiem, mazām pomādētām ušīnām, melndzeltenu kakla saiti. No izskata viņš atgādināja mākslinieku. Toreiz viņš rakstīja stāstus, parakstīdamies ar pseudonimu „Sniegonis”. Varēja cerēt, ka no viņa iznāks rakstnieks, bet no viņa izauga ievērojams žurnālists. Tikai patstāvīgā Latvijā beidzamos desmit gados pilnīgi nobrieda viņa spējas un viņš kļuva par mūsu labāko parlamenta sēžu referentu.

Otrreiz Ādolfu Ģersonu — atkal pēc vairākiem gadiem — satiku bēgļu laikā Valkā, kur toreiz strādāju „Līduma” redakcijā. Noguris un nomocījies, viņš kādā dienā ienāca pie mums apjautāties pēc darba, un, kamēr es paspēju viņam piedāvāt vienīgo krēslu, uz kuŗa sēdēju — jo mūsu redakcija bija ļoti trūcīgi mēbelēta — viņš smagi nosēdās uz grīdas, nolikdams cepuri un portfeli sev blakus. Varbūt tā viņš bija braucis preču vagonā uz grīdas, iespiests starp daudziem citiem nelaimīgiem bēgļiem, mērodams tālos ceļus pa plašo Krieviju . . .

Svešumā viņš kādu laiku pat bija strādājis kā mūrnieks. Dzimtenē no jauna uzplauka viņa spēki, un viņš kļuva par vienu no mūsu redzamākiem žurnālistiem.

Ģersons interesējās par vēsturi. Viņš sniedzis daudzus vēsturiskus apcerējumus ar parakstu „Ventmalnieks”. Arī uz savu žurnālista darbu viņš skatījās kā vēsturnieks. Viņš bija skaidri izdomājis savu uzdevu-

mu, kuŗam dienu no dienas sekoja savā darbā. Viņš gribēja sniegt lasītājiem politiskās dienas vēsturi. Tāpēc no viņa spalvas neparādījās neviena nepārbaudīta ziņa. Politikā viņam nebija ne draugu, ne ienaidnieku. Mierīgās un skaidrās rindās viņš objektīvi notēloja politiskās dienas notikumus.

Visklūmīgākos acumirkļos Ādolfs Ģersons nezau-dēja savu vēsturnieka mieru. Visam bija jānotiek tā, kā tas notika. No kurienes viņš ņēma šo pacietību? Mūsu aizgājušais kolēģis ticēja labā uzvarai. Dieva dzirnas maļ lēni. Vēsture nepiepildās vienā dienā.

Ādolfs Ģersons bija mūsu labākais parlamenta re-ferents. Neviena vērtīgs vārds, vai tas būtu nācis no drauga vai ienaidnieka, nepagāja gaŗām viņa rindām. Citā tautā un citos apstākļos aizgājēja personīgais iespaids būtu bijis daudz lielāks. Bet viņš pats jau it kā pazuda un noslēpās aiz sava darba. Viņš gribēja būt tikai chroniķis, kuŗš patiesīgi attēlo politiskās dienas dzīvi.

Personīgā dzīvē Ģersons bija mīļš draugs un kolē-ģis. Bet arī viņa personīgā dzīve it kā pazuda aiz mierīgām un skaidrām rindām, ko viņš dienu no dienas sniedza atklātībai. Aizgājējs nodevās tikai darbam.

Viņš bija darbīgākais un pacietīgākais cilvēks, kā-du esmu redzējis. Rūpīgi un uzcītīgi viņš rakstīja dienas vēsturi pacietīgā ticībā, ka labais uzvar. Dār-go darba biedru paturēsim mīļā piemiņā.

VECĀKAIS BIEDRS

Rūdolfs Blaumanis atbalstīja manus pirmos soļus dzejā. Antons Benjamiņš — avižniecībā. Kad biju pazaudējis Blaumani, ilgi un sāpīgi jutu, ka man trūkst vecākā biedra, kam varētu uzticīgi pieslieties. Kad sāku strādāt „Jaunākās Ziņās”, man likās, ka esmu tādu atradis. Antons Benjamiņš kā

redaktors arvien izturējās pret saviem līdzstrādniekiem kā vecākais biedrs. Tādēļ arī „Jaunākām Ziņām” ir tik iekšēji vienota līdzstrādnieku saime.

Es nekad neaizmirsīšu tos rudens vakarus 1914. gadā, kad rakstīju pirmos feļetonus „Jaunākām Ziņām”. Redakcija toreiz atradās divās istabās Parka ielā. Pirmā, lielākā, pie manuskriptiem un laikrakstiem apkrautā galda sēdēja mūsu šefs un uzturēja visus sakarus ar bangojošo ārpasauli. Man viņš saudzīgi ierādīja vietu mazā dibena istabiņā aiz siltās krāsns. Es biju laimīgs, ka grūtā kaŗa laikā, kad visi žurnāli un literāriskie izdevumi izbeidzās, biju atradis še darbu un patvērumu. Es rakstīju tikai tik daudz, cik man bija ko sacīt. Kur pietrūka vārdu un domu, tur liku punktu. Antons Benjamiņš nekad neteica, ka es par maz būtu uzrakstījis: arī mūsu avīze toreiz bija maza. Viņai bija tikai 4 lapas puses. Tā bija brīnišķīga tautas lapiņa, kuŗu mūsu kareivji pozīcijās nēsāja aiz zābaka stulma līdzās koka kaŗotei; līdzās rupjas maizes gabalam tā atrada vietu katras bēgļu sievas azotē. Tā bija beidzamais sakars ar dzīvi mūsu izpostītā dzimtenē, kuŗas pavedienu vēl cieši turēja rokā tā kareivis, kā bēglis, kuŗu likteņa vētra rāva prom svešumā. Sludinājumu daļā meklējās kopā izīrušās bēgļu ģimenes. Avīzes slejas bija vaidu pilnas. Antons Benjamiņš šai laikā arvienu deva vietu kādam sirsnīgam vārdam. „Uzrakstiet kādu siltu vārdu,” viņš arvienu mani pamudināja. Kā īsts avīžnieks, viņš dziļi dzīvoja līdz tautas liktenim.

Avīze sniedza ziņas par grauļošiem notikumiem, bet no ārienes bija vienkārša un sirsnīga kā vēstules lapiņa. Tāpēc arī tauta viņu iemīļoja.

Mūsu avīzes laime bija tā, ka sākumā viņai bija tikai 4 lapas puses. Tas piespieda mūs koncentrēties un stingri atlasīt saturu, atmetot visu, kas neinteresants un avīzei nederīgs. Līdz tam laikam mums bija pazīstamas avīzes, kuŗas noklāja savas slejas ar plašiem (un arī tukšiem) ievadrakstu palāgiem, kuŗi

vairāk noderēja lasītāja iemidzināšanai nekā garīgai uzmundrināšanai. Antona Benjamiņa lielākais nopelns ir tas, ka viņš radījis modernu avīzi ar lietišķu, interesantu un viegli pārskatāmu saturu, pie kam arvien ir devis vietu dzīvai dzejas dzirkstij un siltam, sirsnīgam latvju vārdam. Antons Benjamiņš mūsu avīžniecībā ir bijis jaunradītājs. Viņš beidzot ir atradis koncentrēto un lietišķo dainu valodas stilu un pielāgojis to avīzei, tā radīdams īpatnēju un dziļi latvisku laikrakstu.

GRĀMATU BURVĪBA

Lielās vērtīgo grāmatu nedēļas noslēgumam

Ejot pa Blaumaņa ielu, es arvienu apstājos pie Bībeļu biedrības veikala loga un izlasu kādas rindas atvērtā bībelē tur, kur skats nejausi krīt. Tad man arvienu ir tā, it kā es būtu pieskāries ugunij. Ikkatra rinda ir brīnišķīgas kvēles pilna: tā vai nu svētī, vai nolād, jo uzšķirtas tiek arvienu vecās derības lapas puses. Bībele ir liesmainākā grāmata, kuŗu es pazīstu. Tā nepazīst vienaldzības. Kad esmu noguris, man tīkas uz īsu brīdi pieskarties šām kvēlošām lapām, un kāda dzirksts krīt manā dvēselē, to no jauna iededzinot.

Dažreiz domāju, kāpēc mūsu grāmatu tirgotāji savos skatlogos publikai rāda tikai grāmatu vākus? Kāpēc nerāda tās atšķirtas? Jo dažreiz arī ielas gājējam rodas vajadzība izlasīt kādas rindas, kas ierosina domas un atdzīvina garu. Aukstās ziemas dienās uz ielu stūpiem aizkurina ugunskurus, vējš uzpūš dzirksteles, un gaŗāmgājēji stiepj pret liesmu nosalušos pirkstus. Arvienu mēs meklējam kādu dzirksti, kas iesilda dvēseli, vai nu tā uzliesmo drauga valodā, vai kādas grāmatas rindās, jo grāmata vientuļam cilvēkam bieži izpilda drauga vietu. Mēs lasām tāpēc, ka

meklējam atbildi uz jautājumiem, kuŗi mūs nomoka, un dažreiz atrodam to gluŗi nejauŗi uz kāda nomesta papīra gabaliņa. Es dažreiz jutos pievīlies un sarūgtināts, ja cilvēki nebij tik labi, kā biju domājis. Tad uz noplēstas sienas kalendāra lapiņas izlasīju Gētes izteicienu: „Cilvēki jāņem tādi, kādi viņi ir”, — un sajutu brīnišķīgu atvieglojumu.

Ne arvienu mums ir vesels ogu krūms. Atspirdzina jau dažas ogas, ko pasniedz sauļā kāda draudzīga roka. Bet arvienu mēs meklējam šādu atspirdzinājumu. Ļēvam Tolstojam arvienu bijusi vajadzība, dienu iesākot, izlasīt kādus apgarotus vārdus. Tāpēc viņš izlasījis ievērojamu dzejnieku un domātāju izteicienus un sakopojis tos grāmatā katrai dienai, lai tie arvienu būtu visiem pieejami. Atbrīvot avota strauti, lai tā atrastu ceļu tautā, tas ir arī „grāmatu nedēļas” uzdevums.

*

Mana pirmā grāmata bija bībele. Antonam Austriņam tā bija arī pēdējā, jo beidzamās slimības dienās viņš sievai lūdzis lasīt sev priekšā ko no evaņģelija. Es šaubos, vai arī man tā būs beidzamā, jo vājai māgai stipru vīnu vajag atšķaidīt.

Bet es esmu laimīgs, ka tā bijusi man pirmā. Liels vīrs pacēla un sašūpoja mani uz savām stiprām rokām, es ieraudzīju mirdzošos dzejas augstumus. Kad vēl nemācēju lasīt, man bij kāda vieta bībelē, apvilкта ar zīmuli, kuŗu zināju no galvas. Tā bija brīnišķā allegorija par vecumu — „kad mandeļu koks ziedēs un circenis kļūs par nastu; kad malēji kļuva stāvēs un stiprie vīri paŗi locīsies”, ko mans tēvs bieŗi lasīja, man liekas — ka dzirdu viņa balsi. Uzšķīris šo vietu, es rādīju, ka protu lasīt, saukdams vārdus no galvas.

Toreiz lauku mājā bija tikai viena vienīga, liela grāmata — bībele. Bībele ir audzinājusi lielus tautas raksturus, veselām paaudzēm tā bijusi vienīgais avots,

kur veldzēt garīgas slāpes. Bet tautas dvēseles spēkus atbrīvoja tikai viņas pašas rakstniecība un dzeja. Jo vairāk latvjiem radās labu grāmatu, jo stiprāka kļuva tautas tiesību sajūta: to audzēja lielu mūsu labāko dzejnieku darbi. Pa latvju grāmatu kāpēm paceļas nacionālā pašapziņa. Līdz ar latviskas domāšanas pieaugumu aug atbrīvošanas kustība. 1905. gads sakrīt ar latvju dzejas uzplaukumu, kad parādās mūsu labāko rakstnieku darbi un latvju valoda iegūst drosmi un pilniskanību. Vispirms mums bija jāklūst garīgi neatkarīgiem, lai sasniegtu politisku neatkarību. Jo visas lietas vispirms nogatavojas mūsu apziņā. Tādēļ laba latvju grāmata ir mūsu neatkarības dziļākais pamats. Veiciniet latvisku domāšanu, izplatiet latvju grāmatu! Tā jūs stiprināsiet Latvijas neatkarību.

*

Lasiet un izplatiet labas grāmatas, ieteiciet tās saviem draugiem: mazāk mēs klausāmies uz kritiku, vairāk uz to, ko dzirdam daudzinaim, ko draugs draugam ieteic. Grāmata arvien lai ir tas, ko mēs slavējam, vai par ko karsti strīdamies, tā lai arvienu ir mūsu sarunu centrā, tad mēs kļūsim par kultūras tautu.

Grāmatai ir trejāda burvība.

Tā ir burvja paklājs, kuŗu izplēšot mēs varam aizlidot, kur patīk, redzēt zemes un ļaudis, kādus vēl neesam redzējuši. Pie tam mēs varam kustēties ar vislielāko ātrumu, jo ātrāk par visu skrien cilvēka domas.

Tā ir pasaku cepurīte, kuŗa ļauj mums palikt neredzamiem, klusi vērojot citu cilvēku dvēseles dzīvi, kuŗa ietēlojusies apgarotās lapas pusēs.

Un beidzot — tā ir kristalla pils, kuŗa nolaižas, uz kuŗa pakalna jums patīk. Viņa ir tikpat stipra, cik tā izliekas trausla. Nekādas rūpes neiet pāri par viņas sliexsni. Nabaga Islandes zvejnieks sēd pie sava pavarda un lasa, laimīgi aizmirsies, veselām dienām, kamēr vējputenis pilnīgi aprok viņa būdu sniega ku-

penās un skurstenī vairs karājas tikai viena žāvēta zivs.

Un vai jūs atceraties to cilvēku Anatola Fransa romānā „Dieviem slāpst”, kurš, braucot uz soda vietu, lasa Virgila dzejas? Ar vislielāko mieru viņš aizliec lapas pusi, iebāž grāmatiņu savu gafo, melno svārku kabatā un kāpj uz ešafota.

Grāmata ir stiprākais garīgais patvērums.

Visizturīgākās celtnes bieži ir tās, kas izliekas mums vistrauslākās.

Celsim tautu garīgi, dosim viņai rokā labas grāmatas, tad viņa būs stipra darbā un cīņās.

PARKA IELĀ NR. 3

„Jaunākās Ziņas” ar savu darba troksni tagad piepilda līdz jumtam lielu piecstāvu namu. Tas ir īsts jaunlaiku darba strops. Bet atmiņa mani velk arvienu atpakaļ uz kluso Parka ielu, kur bija avīzes sākums, kur viņa laida visdziļākās saknes tautā, pārdzīvodama līdz ar to visgrūtākos un liktenīgākos brīžus pasaules kaŗa laikā un izzarodama par kuplu koku. Jau toreiz, kad bēgļi atstāja Kurzemi, „Jaunākajām Ziņām” bija ap 100 000 lasītāju. Mazā lapa, kuŗas lapas puses bija par šaurām, lai uzņemtu visus lielos vēsturiskos notikumus, bija vienīgā saite, kuŗa vienoja tautu kopējās bēdās un priekos, — bet prieku toreiz bija tik maz! Līdz ar bēgļu bariem visas tā laika latviešu avīzes bija atstājušas Rīgu. „Dzimtenes Vēstnesis” bija pilnīgi pametis latvju zemi un iznāca Pliskavā, „Lidums” bija apstājies Valkā. Visi avīzniecības uzdevumi Rīgā bija pārgājuši uz „Jaunākajām Ziņām”. To nebija visai daudz. Rīgā nebija ne sabiedriskās, ne politiskās dzīves, ne teātra, ne mākslas notikumu. Ar aizmūrētu elpu visi sekoja tikai tam, kas notika frontē. Arī avīzes lielais uzdevums toreiz jau bija palikt savā vietā, uz savas

zemes. „Jaunākās Ziņas” vienkārši, bez kādas gudrošanas, bija izpildījušas šo uzdevumu.

Pēc pirmiem bēgļu plūdiem 1915. gadā tautā radās traģisks apjukums. Likās, ka no vācu trieciena tauta sašķīst un gatava izklīst uz visām pusēm pa plašo Krieviju.

„Ak Jeruzaleme, es tevi gribētu paglābt, kā vista paglābj cālišus zem saviem spārniem!” varēja raudāt to dienu pravietis. Bet vistas mājīgie spārniņi būtu tam laikam par šauriem. Tautā pašā vajadzēja radīt stipru spēka kodolu. To deva latvju strēlnieku pulki.

„Latvieši, apstājieties, tēvzeme jūs sauc,” atskanēja valsts domnieka Goldmaņa un Zāliša sauciens.

Atceros, kā uz Goldmaņa aicinājumu mēs abi ar Ati Ķeniņu kādā agrā rudens pēcpusdienā 1915. gadā ieradāmies Suvorova viesnīcā (mazā istabā ar logu uz sētu) un tur visi trīs, garā vienoti, viens otram ņemdami vārdus no lūpām un tos balsī atkārtodami, sa-stādījām šo uzsaukumu.

Tas atrada plašu atbalsi tautā.

Strēlnieku pulki bija vispirms atgriešanās pie sevis, pie savas zemes.

Ja šai tautas apziņas aptumšošanās brīdī nebūtu nodibināti strēlnieku pulki, varbūt viņa būtu pazaudējusi ticību sev un dzimtenei.

Vēl gan atskanēja šur tur fraze par „varenās Krievijas ērgļa spārniem”, bet tai vairs neviens neticēja. Krievu varas prestižs kaķā jau bija iznīcināts. Ticība dzīvei atgriezās tikai tad, kad latvju dēli paši nostājās dzimtenes sargu vietās un Daugavas krastos mēs dzirdējām it kā ērgļa spārnu dūzmu. Tur pacēlās jaunais latvju varoņgars. Tas vāca kopā izklīdušo tautu. Lieli mājiņi, lieli varoņdarbi bija vajadzīgi, lai tos ieraudzītu šai vispārējā apjukumā, lai tie kā tāli zibeņi rādītu tautai atpakaļceļu uz dzimteni! Strēlnieku cīņas — tā bija Dieva uguns, kas nomesta Daugavas krastos, tautas likteņu tumšākā naktī. „Jaunākās Ziņas” toreiz dzīvoja tikai fronteī un vi-

ņas notikumiem. Mēs bijām šē it kā dzirkstis, kuŗas krīt atpakaļ arvien tai pašā ugunskurā. Šauras bija avīzes lapas puses, vāji bija mūsu spēki, bet mēs turējām par savu pienākumu pacelt no asinīm slacītās zemes katru piemiņu par mūsu varonīgo strēlnieku gaitām.

Liels, kupls ozols bija izaudzis Daugavas krastos un droši purināja savus stipros, mukuļainos zarus pret likteņa vētru. Mēs uzlasījām nobirusās lapas.

Strēlnieku pulku nodibināšana bija tautas organizēšanās nacionāliem un patriotiskiem mērķiem. „Latvieši, tēvzeme jūs sauc!”

„Jaunākās Ziņas”, kuŗas šai laikā pūlējās atspoguļot strēlnieku varoņgaitas, ir darijušas savu tiesu latvju preses patriotisko tradīciju nodibināšanā.

Bēgļu un kuŗa laikā „Jaunākās Ziņas” stāstīja latvju ciešanu stāstu. Mazā avīze toreiz gāja no rokas rokā. Viņa bija tikpat nepieciešama kā gabals rupjas maizes. Ne kopēji prieki — kā tautu mūs ir vienojušas un audzējušas lielus kopējas cīņas un ciešanas. „Latvju tauta ir tikai etnografiska skaidiena, kur katrs sev paņem tādu lietaskoku, kādu viņš grib,” īsi priekš kuŗa reiz sarūgtināts teica Vilis Olavs.

No etnografiskas skaidienas latvjiem bija jāklūst par nāciju, par valsti. Arī „Jaunākās Ziņas” ir palīdzējušas radīt vienotu nāciju, ar saviem tēlojumiem padarīdamas kuŗa laika ciešanas par kopēju tautas mantu.

Bet ne jau tas vien, kas bija izteikts, bet arī tas, kas neizteikts lidoja pār rindām, virzīja mūsu domas. Spārnotas nojautas, jaunu latvisku domu pulki vēl tikai lasījās kopā. Es atceros, ka vasaras vakaros pēc beigta darba sēdēju Parka ielā Nr. 3 otrā stāva vaļējā logā un skatījos uz bezdelīgām, kuŗas kā rožainas bultas šurpu, turpu šaudījās vakara sārtumā. It kā nemierīgas domas tās saistīja manus prātus savā tīklā un vilka kaut kur prom no laikmeta šausmām jauna rīta ausmai. Daudz kas palika neizteikts, un

daudz ko toreizējo cenzūras apstākļu dēļ nevarēja izteikt. Un tomēr „Jaunākās Ziņas” līdz ar Akurātera, Virzas un K.Strāla patriotiskām dzejām un tēlojumiem iespieda manas mazās poēmas: „Krišs Dzelgalvis”, „Biķeris Daugavā” un „Veļu laikā”, kur diezgan caurspīdīgi izteikusies Latvijas neatkarības doma.

„Nebeigs cīnīties Latvijas dēli,
Ellē pašā tie gatavi nokāpt,
Droši sist ar dūri uz galda,
Prasīt Latvijas tiesu un daļu.”

JĀŅA AKURĀTERA PIEMIŅAI

Vakar, kādas nenoteiktas nojautas vadīts, es piegāju pie dievkociņa krūma, kas zaļo pie manas vecās mājiņas no bērnības dienām un no kuŗa jau mana māte ņēma zarus, kad viņa gāja uz baznīcu vai kapsētu.

„Vai tu ar gribi iet uz kapiem, kad lauz dievkociņa zaru?” maza meitenīte jautāja, durvis stāvēdama un manī domīgi noraudzīdamās.

Pats nedomādams, es biju nolauzis dievkociņa zariņu Jāņa Akurātera piemiņai un man bija jāiet uz kapiem.

Jānis Akurāters nu ir kļuvis par atmiņu, par smaržu grāmatā, kuŗā gulējis dievkociņa zariņš, jo dievkociņam ir mūžības smarža. Viņu sirsnīgi pieminēs draugi, viņu nekad neaizmirsīs tauta, kuŗai viņš devis skaistus un nemirstīgus darbus. Viņa apskaidrotā garīgā personība dzīvos latvju tautā kā savā mājā, jo „Kalpa zēna vasaras” autors ir nemirstīgs.

Ir apgāzta lāpa, ir izdzēsta kvēle, izgaisis liesmojums.

Vienā otrā vietā pietrūks viņa dedzīgā vārda. Viņā dega lielā laikmeta kvēle. Viņš bija dzimis brīvības

cīņu laikam. Viņa entuziasms gāja kā arklis pa atmatu, lai sagatavotu zemi latviskai neatkarībai.

„Ko zobenu cilā,

Vai arklis nav spožs?

— Ak, zobens ir dedzīgs un aicinošs.”

Akurāters latvju strēlnieku laikā ir dziedājis slavu zobenam, bet kā liels kultūras cilvēks, pats ir bijis arklis, kas modina tautas zemi, sējējs, kas kaisa viņā jaunas, latviskas atziņas.

Viņš viegli koncentrējās un, neizsīkstošas iedvesmes pilns, rakstīja ātri un droši. Te man ienāk prātā rindas no viņa mazās poēmas „Kēniņš Namejs”. Namejs saka saviem kareivjiem: „Tad cērtiet droši un asi!” Akurāteram bija kaņotāja temperaments. Kā publicists „Jaunākās Ziņas” viņš atstājis dedzīgas lapa puses.

Poruks savā „Pērļu zvejniekā” saka, ka visskaistākās pērles var atrast cilvēka sirdī. Arī Akurāteram ir dzejoļu krājums „Sirds varā”. Pēc 1905. gada cīņām viņš piegriežas sirds lirikai. Bet viņa talants ir plašāks. Kā rakstnieks un avīžnieks plašāk viņš izmet savu tīklu: ak, ne tikai pērles! sava vārda dziļās viņš cenšas sagūstīt visu tautu, lai vestu to pretim lielam, nacionālam mērķim — Latvijas neatkarībai. Viņš kļūst par vienu no laikmeta vedējiem, par vienu no jaunās Latvijas aktīviem līdzveidotājiem. Bet Akurāters nekļūst par politiķi parastā nozīmē. Viņš grib runāt līdz politikā tikai kā rakstnieks. Ja viņš ir spēris soli uz priekšu, tad piesardzīgi atraujas, lai paliktu pie savas dzejnieka kokles. Ja diena pieder avīzei, radiofonam, vakars — rakstniecībai un dzejai.

Viņš ir devis dzejas, stāstus, romānus un drāmas. Dzejnieks atstāj daudz darbu, kas viegli saņem lasītāju savā varā ar savu dzīvo, plūstošo valodu.

Priekš dažiem gadiem mēs runājām par vecuma dienām, kaut gan nejutāmies vēl veci.

„Un tad es aiziešu uz laukiem un rakstīšu savas atmiņas,” Akurāters teica un pēc īsa klusuma pie-

bilda: „un tad būs jādomā par ziemas miegu”, ar beidzamiem vārdiem apzīmēdams mūža atdusu. Tik ātri, tik negaidīti, karsto sirdi pārņēma ziemas sastīgums. Tas nāca drīzāk kā salna saulainā pēcvasarā, jo dzejnieka gars bija vēl radošu nodomu pilns. Pēdējā stundā viņš gribēja būt atpakaļ pilsētā, jo, kā īsts jaunlaiku kultūras cilvēks, ar visiem saviem nerviem bija saistīts ar viņas gara dzīvi.

Kā īstam jūtu cilvēkam Akurāteram bija lemts bēgt un atgriezties.

Ciešanas arvienu bēg no ļaužu acīm. Ar to vārīgo kautrību, kāda ir tikai ciešanām, dzejnieks nemīlēja, ka runā par viņa slimību... Beidzamā laikā dzejnieks ar savām ciešanām gribēja noiet pie malas klusā lauku stūrītī. Bet arī no šejienes viņš vēl beidzamā brīdī dzirdēja dzīves saucienu. Akurāters mīlēja dzīvi un atstāja to kā uzvarētājs. Daudz viņš sasniedzis sev un savai tautai. Bet literātūrā savos labākos darbos, sevišķi stāstos, viņš sasniedzis tādus augstumus, kādos paceļas tikai mūsu lielākie rakstnieki.

Beidzamo reizi redzēju aizgājušo pāra mēnešus atpakaļ, īsi priekš aizbraukšanas uz laukiem. Pēc pārciestās slimības lēkmes viņš izskatījās atspirdzis un it kā atdzīvojies. Nekad nevarēju iedomāties tik tuvas, skumjas beigas.

Bet kad tagad atceros aizgājušo draugu, mans skats slīd atpakaļ pār daudziem gadiem. Es redzu viņu pelēkā kareivja mētelī ar latvju strēlnieka sudraba sauli pie krūtīm. Gadu tālumā it kā staltāks paceļas viņa augums un spožāk spīd saules sudrabs pie krūtīm. Ir balta ziemas diena. Mēs braucam atpakaļ no kaujas lauka pa nosnigušo Tīrelpurvu, sēdēdami vagonetē, kuŗu pa šauru sliežu ceļu, galvas draudzīgi kopā sadūruši, velk divi zirgi. „Redzi,” Akurāters saka, „mēs abi esam kā tie divi zirgi, kas draudzīgi velk vienu vezumu.” Mēs abi toreiz bijām strēlnieki un smagos zaldātu zābakos maršējām cieši viens otram blakus, strādājām vienā avīzē, vienu domu apgaroti.

Kad vien mums bija kaut kas kopīgs, mēs iedomājām tos divus zirgus...

Pa gaļiem mūža gadiem daudz kas ir kopīgi pārdzīvots, bet taisni šai vietā manā atmiņu grāmatā man gribētos nolikt savu dievkociņa zariņu.

RŪDOLFS BLAUMANIS PĒTERPILĪ

Nākošā augustā paies trīsdesmit gadu no Rūdolda Blaumaņa nāves dienas, tāpēc gribas pakavēties pie viņa atmiņās, kas sāk jau izbālēt gaŗo gadu priekšā un aizlido kā rudens lapas. Beigās taču arī atmiņas aiziet turpat, kur tie, kas mūs uz mūžu atstājuši, un pār visu klājas pelēka veļu migla, kuŗa sedz neskaitāmas paaudzes. Bet Blaumani jau mēs atrodam viņa darbos. Tur mēs dzirdam viņa veselīgos smieklus un starp rindām jūtam apslēptas asaras, jo Rūdolfs Blaumanis rakstīja arī ar asarām. Blaumanis mums zudis tikai kā cilvēks. Bezspēcīga žēluma sajūta vēl arvienu dzīvo kādā klušā dvēseles kaktiņā un atmosfata, kad iedomāju aizgājušo draugu. Man nav gadījies sastapt cilvēku ar tik gaišu un labsirdīgu dvēseli, kāda bija Blaumanim. Par to domājot vien, jau paliek silti, it kā priekšā kāds smaidīdams turētu atvērtu kaŗoku. Blaumanis meklēja draudzību. Draudzībā viņš bija dāvinātājs. Es nezīnu cilvēka, kas tā spētu iejusties otra liktenī un dzīvot līdzī cita priekiem un bēdām kā Blaumanis. Varbūt te slēpās viņa mākslinieka būtība.

Staīgājot pa rudens tekām, es paceļu daŗu nobālušu lapu. Tie ir daŗi acumirkļi no kādreiz kopā ar Blaumani pārdzīvotām dienām.

Tas bija, kā liekas, 1903. gada vasarā Ērgļu skolā, kur Blaumanis pa dienai ciemojās pie sava brāļa, skolotāja. Nezin kādu vēju dzenādams, biju izklejojies pa meŗu. Bija karsta un saulaina diena. Atgriezies skolā, es izdzēru glāzi ūdens un meklēju Blaumani,

lai uzsāktu sarunu, jo saruna ar viņu atspirdzināja labāk par kuŗu katru dzērienu. Tas bij arvienu gatavs runāt, spriest un jokot, pilns neizsmēlamas atjautības... Es atvēru durvis uz guļamistabu. Logs man pretim bija aizsegts ar tumšu lakatu, gar kuŗa malām kā zelta vilna viļņoja saules kvēle. Istaba bija karsta un krēslaina. No gultas piecēlās man pretim Blaumanis ar bālu un izmocītu seju. Šī seja uzreiz istabā visu pārvērta. Man likās, it kā es būtu iegājis dzejnieka paša dvēseles krēslā. Tas, ko viņš nekad ne-teica, bij jauzams istabas krēslainā gaisā. Es biju ne-jauši ieraudzījis Blaumaņa cietēja vaigu, ko viņš ne-vienam nerādīja.

Ziema Pēterpilī bij bijusi grūta. Viņa dzeja nerunā par ziemeļu Palmiru, kur mirdzēja brīnišķīgi mākslas dārgumi. Tā stāsta par Vējamātes ledainiem brunčiem, kas ziemas naktīs grabot plandās gar ielu stūriem. Pēterpils nakts izjūta šai dzejā pa daļai līdzinās tām izjūtām, kas izteicas Gogoļa „Mēteli”. Pēterpilī dzīvodams, Blaumanis stāvēja tuvāk nabadzībai kā pārticībai. Kā „Pēterburgas Avīzes” literāriskās daļas redaktors viņš saņēma 70 rubļu mēnesī. Izdevējs Rāviņš bija sajūsmināts un brīnišķīgu veikalisku nodomu pilns. Bet avīzes saimniecība gāja te kalnā, te lejā, un tad varbūt atkal kādu brīdi kalnā. To visu vajadzēja līdz pārdzīvot Blaumanim. Redaktora alga dažreiz arī bija jāpagaida. Daļu honorāra rakstnieks saņēma kā pusdienas pie izdevēja galda. Arī man, kā Blaumaņa viesim, bij laime sēdēt pie šī galda, un es vēl tagad atceros nūdeļu zupas garšu.

Pavasari, kad „Pēterburgas Avīzē” sāka iespiest manu stāstu „Skaņas iz tālumiem”, es iebraucu Pēterpilī. Lielā, krēslainā pilsētā Blaumaņa tēls man it kā samazinās un izbāl. Liekas, ka tas viņā nav varējis iejusties un tā palikusi viņam sveša, jo, lāgā neprazdams krievu valodu, viņš vairāk piesienas vācu kultūrai. Bet še, svešumā, viņš jūtas vairāk latvietis kā

citur un iecerē savu latviskāko drāmu — „Indrānus”.
Vasarā, pārbraucis mājā, viņš to uzraksta.

Pēterpilī Blaumanis dzīvoja kopā ar savu draugu Būmani mēbelētā istabā Pasta ielā (Počtamtskaja). Atceros pasta nama gaišo, apaļo pulksteni, kas karājās pār krēslaino ielu. Iebraucis, pirmā dienā Blaumaņa neatradu mājā. Iegāju tikai viņa istabā, kuŗu gandrīz piepildīja divas cieši kopā sabīdītas, neuzkoptas gultas. Starp diviem logiem, kas apgaismoja šo telpu ar pelēko ziemeļu pilsētas gaismu, stāvēja mazs galdiņš, kas gan laikam tika lietots tikai tējas dzeršanai, jo es tur ieraudzīju pusztukšotu ķilavu bundžu, sviesta trauciņu un mazu brūnu rudzu maizes kukulīti, kas līda ārā no dzeltenā ietinamā papīra. Visas šīs lietas atstāja uz mani mazliet skumju iespaidu. Blaumanis šē dzīvoja maza ierēdņa vai studenta dzīvi. Redzēju viņu klusāku un it kā sevī iegājušu, bez viņa parastiem jokiem.

Lieldienu naktī mēs izgājām skatīties, kā krievi svin savus lielākos un priecīgākos svētkus. Ielas piepildīja tumši ļaužu bari, kas devās uz Izaka katedrāles laukumu. Pulkstenis pie galvenā pasta, no iekšas apgaismots, izskatījās kā seja, kas no dziļā aizkustinājuma, ko pārdzīvoja lielā pilsēta, kļuvusi bāla. Uz Izaka katedrāles jumta visos četros stūros augsti uzliesmoja svētku ugunis. Katedrāles durvis atvērās, gaismas straumē, kas plūda ārā pelēkā pavasara naktī, parādījās garīdznieku mirdzošie tērpi. Sākās krusta gājiens, atskanēja svinīga dziedāšana: „Christos voskrese! . . .” Milzīgais ļaužu pūlis, kas galvu pie galvas piepildīja lielo laukumu ap katedrāli un mēmi gaidīja svinīgo acumirkli, piepeši sakustējās, un it kā trīsas izgāja caur vareno pilsētu. Ļaudis skūpstījās, sadevās rokas . . . Tumšā mētelī Blaumanis soļoja man blakus. Viņa balss skanēja mierīgi un mazliet gurdeni. Mēs abi šē bijām tikai novērotāji. Mums šē nebija Lieldienu.

Bet kaut kas no Pēterpils miglas gaisa bij iegrau-

zies Blaumaņa krūtīs un skāris viņa gaišo dvēseli, kuŗa, kā likās, nepazina skumju.

Vasarā, atgriezies no Pēterpils Ērgļos, Blaumanis man rādīja dzejoli „Apnikumā”, kas nobeidzās ar rindu:

„Liec spalvu. Smiltis virsū un grāmatu ciet!” — it kā jau būtu paredzējis savas dzīves beigas.

LIELAS DVĒSELES LIESMOJUMS

(Runa Penklubā, J. Akurātera piemiņu godinot)

Jānis Akurāters ir no mums šķīries, bet viņš atkal atgriežas mūsu vidū. Mocošas un sāpīgas bija šķiršanās stundas, bet tagad mēs jūtam, ka viņš atgriežas mūsu vidū kā apskaidrots atmiņu tēls. Ne tikai atmiņu tēls. Mēs savā vidū vienmēr vēl jūtam viņa garīgo lielumu. Man vēl ir tā, it kā es sēdētu zem kupla koka. Un ja kāds sēd zem kupla koka, tad to pašu viņš nevar aptvert. Viņš redz tikai tuvāko apkārtni, redz, kas ar to sakarā. Mēs še esam pulcējušies tuvi draugi un kolēģi. Es tādēļ nemēģināšu novērtēt Jāni Akurāteru kā literārisku personību. Viņa lielumu visi pazīst, un es maz ko varēšu pielikt jaunu viņa literārā raksturojumā, es pakavēšos pie dažām atmiņām, kas man uzmācas. Un jo tālākas šīs atmiņas, jo tās ir spilgtākas.

Būs gadi 37 vai 38 kopš es pirmo reizi ar Akurāteru iepazīnos. Toreiz viņš bija jauns cilvēks, slaida auguma, mazu, gaišu bārdu, augstu pieri. Es nezinu, kā es tur nonācu, bet es biju Akurātera dzimtenē, viņa lauku mājās Beitānos. Viņš meklēja, tāpat kā es, ceļu uz literātūru un ieveda mani savā svētākā vietā — mazā lauku klētiņā. Tur gultas galā bija mazs galdiņš un uz tā bieza klade. Tā bija pierakstīta dzejām. Uzšķīru šo burtnīcu, ieskatījos tanī un biju pārsteigts, cik daudz tur bija vārdu. Es biju uzrak-

stījis tikai dažas dzejas, bet viņš pierakstījis jau veselu lielu burtnīcu. Netiku tās visas izlasījis, jo daudz tuvāk un dzīvāk mani saistīja Akurātera paša personība, viņa dzīvā, tēlojošā valoda. Tā saistīja mani no pirmā acumirkļa un vilka sev līdzī. Kur vien gājām un staigājām, Akurāters runāja un stāstīja, un es klusēju un klausījos. Laikam uz šī pamata nodibinājās mūsu draudzība. Arvien eksaltētš un apgarots, Akurāters staigāja man līdzās un stāstīja kaut ko. Man liekas, ka te izteicās viņa lielās stāstītāja dāvanas.

Akurāters mums ir devis lielus un vērtīgus darbus dzejā, stāstā un drāmā. Viņš ir bijis ievērojams publicists, bet man liekas, ka vislielāks viņš ir kā stāstītājs. Viņa liriskā dzejā dažreiz tik viegli neiekļaujas dzejas tēli kā stāstā. To būs ievērojuši visi, kas lasījuši viņa „Kalpa zēna vasaru”. Ar kādu tuvumu, ar kādu brīnišķu elpu te dvašo kuplā, ziedošā Latvijas vasara! Kad es atceros šo grāmatu, es vēl tagad redzu sev acu priekšā izpeldam mierīgas upes straumi lauku plāvā... Tikpat brīnišķīgi izteikta mīlestības romantika viņa stāstā „Degošā sala”. Es neesmu lasījis literātūrā otru tādu darbu, kur tik suģestējoši, tik pilnīgi būtu izteikta jaunas dvēseles atmoda, pirmā mīlestība. Tas, kas mūs Akurātera darbos apbur un aizrauj, tā ir šī dzīvā, eksaltētā, suģestējošā valoda, kuŗā tik dzīvi iekļaujas viņa dzejas tēli. Valoda var būt dažāda. Dažs izteicas divos, trijos pusaprautos vārdos, asā, zobgalīgā piezīmē; Akurāters mūs pārsteidz kā burbuļojošs strauts, un šīs straumes plūdums rauj mūs sev līdzī.

Sevišķi tuvā atmiņā man ir palikusi Beitānu vecā sēta. Tur bija lauku māja ar plašu, pazemu istabu, kur gar sienām stāvēja strīpainām, pašaustām segām apklātas gultas. Tur bija krēsli un galdi. Dažreiz mēs sēdējām pie galda, dažreiz uz gultas malas. Akurāteram bija veca cītare, viņš sauca to par kokli. Dzejnieks spēlēja tautas dziesmas, mēs dziedājām, visa māja dziedāja. Šī kokle pavadīja viņu visu dzīvi.

1905. gadā apmeklēju viņu mazā vasarnīcā Atradzē, Koknesē, kur Akurāters pavadīja vasaru. Akurāters toreiz likās it kā vecāks, gaitā mazliet salicis, sevī nogrimis, pilns dīvainu skumju. Man liekas, tās bija radīšanas skumjas. Viņš bija sevī nogrimis kā putns, kas taisās uz lielu lidojumu. Viņam bija arvien mīli putni, dzejā arvien viņš atgriežas pie putniem. „Kalpa zēna vasarā” viņš saka: „Ak jūs, pavasara putni, ka jūs visi mani apdziedātu un apkūkotu!” Liekas, ka putni ir devuši visai Akurātera dzīves gaitai lidojumu. Bija viena dziesma toreiz, ko viņš bieži dziedāja. Tā bija dziesma par karali Tūles salā. Tas bija romantisma laiks, dvēseles atmodas laiks, revolūcijas vēji brāzās pār Latviju. Tālāk atceros kaŗa laiku, kad mēs sanācām kopā Rīgā. Mēs abi bijām strēlnieki. Kā tā laika rakstnieki un mākslinieki nēsājām pelēko mēteli, jo tauta gribēja kaut kam piekļauties un meklēja atbalstu. Un šo atbalstu viņa atrada pie strēlnieku pleciem, tai gribējās piekļaut savu vaigu pie strēlnieka pelēkā mēteļa. Mēs visi bijām strēlnieki. Bet bija vēl kaut kas cits, kas mūs kopā saistīja, tās bija latviešu tautas dziesmas. Kad mēs sanācām kopā, tad Akurāters spēlēja cītari, un mēs dziedājām tautas dziesmas. Un šais dziesmās jau bija atbrīvotā Latvija, mēs vairs nejutām laikmeta slogu. Tagad man, atceroties to laiku, liekas, Latvija tika it kā sadziedāta. Tautas dziesmas deva mums spēku ticēt brīvai, neatkarīgai Latvijai. Vēlāk, kad Latvija bija atbrīvota, neatkarīga, kokle it kā izdziest. Tad sākās lielais, ražīga darba laikmets. Retāk sanācām kopā, retāk pulcējāmies ap veco kokli. Bet varbūt šī kokle arī vēl tagad kaut kur ir dzejnieka mājā. Un kad vējš atsit logu, varbūt kāda skaņa vēl ieskanas viņas stīgās, kaut gan dzejnieka paša vairs nav un viņa pirksti vairs nepieskaŗas koklei. Lielais darba laiks, Latvijas radīšanas laiks, Akurāteru pilnīgi paņēma savā varā. Katra diena bija aizņemta no rīta līdz vēlam vakaram. Viņš deva sevi uz visām pusēm — jaunībai, te-

ātrim, tautai. Sevišķi beidzamos gados viņa dzīvi varētu salīdzināt ar sveci, kuŗa uzliesmo, pirms viņa dziest. Pēdējie gadi Akurāteram bija ārkārtīgi ražīgi. Beidzamo gadu darbā var just lielas dvēseles liesmojumu. Kad viņš bija sasniedzis 60. mūŗa gadu, viņš vienā vasarā uzrakstīja 2 lugas, rakstīja stāstus, apcerējumus, publicistiskus rakstus. Tas bija liesmojums, kam līdzīga nezinu latvieŗu literātūrā. Lāpa ir apgāzta, liesmojums izbeidzies. Bet Akurātera dvēseles spoŗumu vēl ilgi sajutīs latvieŗu tauta.

GRĀMATAS UN LASĪTĀJI

”**V**īņš bija tik nabags, ka viņam nebija ne grāmatīņas ko palasīt...” Tāds ir stāsts par cilvēku, kas modernā lielpilsētā cieŗ badu un ir nonācis pie beidzamās nabadzības robeŗas. Ja viņam būtu ko lasīt, tas aizmirstu savu vientulību un izsalikumu. Mūsliaku cilvēkam grāmata tikpat nepiecieŗama kā maize.

Vecie ļaudis, kad viņiem ir bēdas, uzšķiŗ bībeli vai dziesmu grāmatu. Lasīŗana novirza domas no sevis nost, un sirds kļūst vieglāka. Par daudz mēs domājam par sevi. Kad domājam par citiem, mēs aizmirstam savas sāpes un dzīve kļūst gaiŗāka.

Grāmata ir zelta laipa, ko autors pasvieŗ mums, lai varam satikties ar citiem cilvēkiem un ņemt daļību viņu priekos un bēdās. Varbūt ņie cilvēki ir izdomāti, bet lasot jūs tā iejūtaties viņos, it kā tos būtu jau kaut kur redzējuŗi, satikuŗi, sveicinājuŗi. Tā ir brīnišķīga sajūta, kad sapņu tēli lasot kļūst it kā par dzīviem cilvēkiem, kuŗu likteņiem jūs sekojat ar dreboŗu sirdi, kuŗu cieŗanu cēlums paceļ un aizgrābj jūs. Tad ieklausāties savā dvēselē un dzirdat, ka arī tā ir sākusī skanēt. Arī jums kas ir bijis ko teikt, un dzejnieks tam ir atradis vārdus.

Ir grāmatas, kas atmodina dvēseli.

Man bija sešpadsmit gadu, kad es pirmo reiz lasīju Dostojevskas „Noziegumu un sodu”.

Es dzirdēju dzīves aicinājumu, tas bija kā gonga skaņa naktī. Es sēdēju iztrūcies pie mazas petrolejas lampiņas vientuļā, iesnigušā lauku mājā un ļāvu sevi mocīt svešām ciešanām, it kā nojauzdams, ka dzīves dziļākais saturs ir sāpes.

Lasītājs nemeklē grāmatā tikai vieglu aistētisku prieku.

Mans draugs ir smalks aistēts, liels franču literātūras cienītājs:

„Es tomēr nevaru dzīvot bez melnas maizes. Man ir apnikusi tāda literātūra, kas visam pieskaņas tikai ar pirkstu galiem. Tāpēc es iegādājos sev biblii. Šai grāmatā nav nevienas vienaldzīgas rindas. Tur ir grēki un ciešanas, lāsti un svētība... Es arī sagriežu to kā maizi un nolieku sev uz galdiņa pie gultas katru vakaru pa gabalam, jo tik lielu grāmatu ir grūti rokā turēt.”

Bet ir arī grāmatas, kas liekas kā brīnišķīgas dārglietu kastītes. Tādas ir jāglabā aizslēgtas ar zelta aķiem un jāatdara tikai tad, kad sirds ir pilna un meklē vārdu savām dziļākām un labākām jūtām.

Vai vispār grāmatas nav īstas dārglietu glabātaves, kas glabā skaistākos vārdus, ko teikuši pravieši, dzejnieki un domātāji?

Un tomēr lasītājs sev grāmatā meklē vairāk drauga. Ar iemīlotu grāmatu viņš vakarā apgulstas tāpat kā bērns ar savu rotaļu lietiņu.

Viņš mīl savas asaras izraudāt par citu ciešanām, dažreiz arī mācās smaidīt, un mēs dzirdam, ka lasot kāds silti un sirsnīgi smejas.

Mopasāns saka, ka sarunā ar draugu viņš atrodot savas labākās domas.

Satikšanās uz ielas vai kafejnīcā, kad drauga pirksti pieskaņas jums pie rokas ar kādu jautājumu, — var dot jums nejaušu apgarojumu.

Bet dažreiz draugs ir tālu. Viņa vietā jūs uzšķīrat

grāmatu un runājaties ar to kā ar draugu. Jūs atrodat, ko esat izjutuši, un autors vienkārši pasaka to, ko esat kādreiz domājuši un ko uzskatījāt par savu vienīgo atradumu. „Brīnums, cik labi viņš to ir pateicis! Es taču arī tā domāju...”

Grāmatas pievelk mūs ar savu domu dziļumu un apbur ar savu skaidrumu un vienkāršību. Kad esmu noguris, es vakarā nolieku uz krēsla, savam pagalvim blakus, „Latvju Dainu” izlasi. Pirms iemigšanas uzšķīru to un lasot atrodu lielāko atvieglojumu. Cik dzīve dažreiz liekas nomocoši sarežģīta, tik te viss vienkāršs un skaidrs. Mazās, četrindīgās dziesmiņas atgādina meža zemenes, ko smilgās savērusi bērna roka. Tās lasot, liekas, ka latvju domāšana ir dzimusi saulainā rītā, kad uz visām ceļmalas lapām trīsēdamas mirdz lielas, skaidras rāsas lāses. Ikkatra no tām atstaro daļu no lielās, skaistās Dieva pasaules. Bet daina visas parādības tikai īsi un asprātīgi iezīmē. Lasītājs tai ir līdzradītājs. Daina ierosina fantaziju un liek pašam iet un atrast. Lauka puķes tur dzied un skrejoša vanaga spārni rāda ceļu.

Lasītājam ir jābūt līdzradītājam.

Raiņa „Tālās noskaņas” radīja mūsu dzejā veselu laikmetu. Raiņa mazās dzejas bija kā pirmie, smagie lietus pilieni pirms negaisa, kas dārdēdami nokrīt uz palodzes...

Latviskā domāšana, kāda tā parādās mūsu dainās un vēlāk arī Raiņa mazajās dzejās, ir ļoti koncentrēta un asprātīga. Tā prasa iejūtīgu lasītāju.

Bet ja nu lasītājs ir līdzstrādātājs, tad viņš arī audzināms, lai tas prastu sev izvēlēties labas grāmatas.

Jo iejūtīgāks būs lasītājs, jo augstāk celsies mūsu literātūras līmenis.

VALODAS TĪRĪBA

Tas bija rudenī, kad sākas skolas un atdzīvojas visas cerības, ar kuņām mēs pavadām jaunatnes gaitas.

Skolās valgi smaržo tīri uzberztās grīdas, pa atvērtiem logiem plūst septembra saule, un klase pildās jautriem jauniešu soļiem un skaļām balsīm, kuņās vēl dzirdams vasaras lauku brīvais plašums.

Ejot pa ielu, kur liepas jau nomet pa zeltītai lapai, es redzēju divus jaunekļus. Viņi man izlikās tik pievilcīgi un cēli, ka es labu gabalu soļoju viņiem līdz. Tie gāja atsegtām galvām, un viņu gaišie, rūpīgi sakukātie mati mirdzēja kā gludi salmi. Rudens saule izplētās viņiem priekšā kā dzeltena zīda karogs. Man likās, ka viņiem pieder zelta zeme, Eldorado, kuņu mēs, vecie, jau esam pazaudējuši. Un jaunība, kas gāja tur, manā priekšā, man izlikās kā skaists, vēl neuzminēts noslēpums. Es arī piešķiebu ausi un klausījos, kādu valodu runā jaunības zelta zemē. Līdz manīm atlidoja tikai daži saraustīti vārdi. Likās, ka abi jaunekļi runā par kādu sporta sacīksti, kas vakar notikusi.

„... tas bija gan nāvīgi *forši*... Ļaužu bija *čumā*... Vakārā, kad pārnācu mājā, biju ļoti izsalcis. Kad likos pie galda, tad gan *žmurīju*...”

Nu, es nodomāju: jaunekļi pārejas laikā mīl runāt basā un izskatīties vīrišķīgāki nekā viņi ir. Tie lasa indiāņu stāstus un, kā liekas, runā arī indiāņu valodā. Tas jau nav nekāds liels ļaunums. Cieš tikai latvju valoda.

Ir jaunekļi, kam mūsu valodas straume liekas pārāk tīra un rāma. Tie neatrod tanī diezgan spēcīgu vārdu. Tad nāk vārdi no ielas un ieplēšas sarunā izaicinoši un plati. Mūsu izglītotie jaunekļi labprāt dod tiem vietu. Tiem patīk šo vārdu asums, smieklīgums un arī rupjība, aiz kuņas grib paslēpties jaunas sirds nevainīgā kautrība.

Mūsu skolās mācās latvju valodu no dainām un labāko rakstnieku darbiem. Zinu, ka to dara ar lielu mīlestību, un tā tam jābūt, jo valodā jau ir dzīvā tautas dvēsele.

Labā valoda ir vajadzīga visiem: skolotājam, advokātam, sabiedriskam darbiniekam, pat tirgotājam un katram amatniekam, jo valoda ir dzīva saite starp cilvēkiem. Bet vēl lielāka ir tās daiļuma vērtība. No valodas pazīst cilvēku. Audzēkņiem skolā vajadzētu saaukt ar labu latviešu valodu.

Viņi mācās ar labām sekmēm. Skolnieku literāriskos vakaros es ar apbrīnošanu esmu klausījies dziļi un svabadi uzrakstītos rakstnieku dzīves un darbu raksturojumus, pie kam autori dažreiz bijuši pamatskolas piektās vai sestās klases audzēkņi.

Bet ir it kā divas valodas: viena, kuŗu mācās un kuŗu cītīgais skolotājs pastāvīgi korigē, un otra, kuŗā sarunājas un kuŗā valda skaļa, ekspresīva fraze, bagātīgi pušķota sulīgiem ielas vārdiem un izteicieniem.

Ir laiks, ka literatūras valoda kļūtu arī par sarunu valodu. Jaunībai, kuŗa apmeklē skolas, šai ziņā vajadzētu iet ar labu paraugu pa priekšu. Ikkatrā ģimenē tagad lasa laikrakstus, rakstniecība un dzeja dod tīras un labas valodas metus.

Labā māja ir arī valodas sargs.

Kāds tēvs, kas sūta divus dēlus skolā, sūdzas:

„... un es dzirdu, ka runājoties viens otram saka — *čumā*. Kur tu esi ņēmis tik svešu un neglītu vārdu? es baŗos. Vai tu mājā esi tādu dzirdējis? Neviens no mums taču tā nerunā. Man ir kauns un sāp, kad dzirdu tādus vārdus! ...”

Kaŗa un pēckaŗa laikā mūsu sarunu valodu, sevišķi pilsētā, ir skārusi sveša un duļķaina straume.

Jaunatnei, kuŗa mīl latvju valodu, vajag to paglabāt tīru un pasargāt no svešiem un vulgāriem piemaisījumiem.

Literatūras valoda lai kļūst mūsu sarunu valoda.

CEĻŠ UZ LABĀKO

(Kultūras nedēļas ievadam)

Aizdedziniet gaŗu skalu! Gaŗš un tumšs ir ziemas vakars, iededzināsim un sasildīsim viņu ar dziesmām. Teiksim teikas, stāstīsim pasakas, minēsim mīklas. Kad tumsa nemodrīgi raugās logā, priedāsimies par modro gara dzirksti, ko šķīļ dziesmas un valodas. Varbūt kāds ir, kas var pastāstīt par mūsu brīvības cīņām, mēs visi esam lielā laikmeta bērni, kuŗu jūtam tālumā, kā putnu aizlidojam. Tikai dvēsele var sagūstīt savā sapņu tīklā kā ērgļa lidojumu gaisā, tā tikko jaužamo tārpiņu kustību uz zaļās ceļmalas lapas. Dvēsele satveŗ pagājušo, tā aptur acumirkļus un skatās nākotnes debesis.

Dvēselē ir brīnišķīgi spēki.

Diena lai pieder darbam — vakars dvēselei.

Tauta ir atstājusi mums burvju spoguļi — savas gara mantas. Kad to paceļam, — tumsa atkāpjas, mēs redzam skaidrībā visu, ko mīlam, ko nekad nedrīkstam pazaudēt. Tas rāda mūsu dzimtenes seju viņas nevīstošā skaistumā. Viņā redzam tautas cīņas un ciešanas, viņas cilvēcības un daiļuma ideālu.

Kas gan ir kultūras cīņa? Visā tautas pastāvēšanas laikā tā ir bijusi cīņa pēc laba.

Mūsu tēvi līda līdumus, vērsa augšā siekstas un velēnas, lai mēs varētu sēt irdenā, auglīgā zemē.

No sīkās meŗa rozes rodas roze ar kupliem, krāšņiem ziediem, mazs potes zars pārvērš pinkaino meŗa ābeli par kultūras koku ar saldiem, sulīgiem augļiem.

No līduma uz tīrumu, no tīruma uz dārzu. No laba uz labāku!

Ikkatra paudze ar sastrādātām rokām nodod nākošai sava darba panākumus ar pamudinājumu centies tālāk.

Kultūra ir nerimstoša cenšanās pēc labāka.

Izaugt var tikai tas, kam ir dziļas un stipras saknes pagātnē.

*

Kultūras nedēļa — tā ir trauksme, kas atskanēs visā zemē. Mēs gribam redzēt, vai visi ir savās vietās un vai visus vieno šī cenšanās pēc labākā.

Tā ir latvju gara laipnais aicinājums, kas velk visus sev klāt dziļām, vienojošām saitēm.

Kultūra uzvar ar savu īpatnējo pievilcību.

Nekāda propaganda nevar atsvērt to burvību, kas slēpjas mūsu labākās kultūras vērtībās.

Kad mēs dzirdam kaut kur vijoli spēlēt, mēs nevilus sākam smaidīt un aizvērtām acīm ejam pakal vilinošai meldijai. Māksla pārlicina pati par sevi.

Ir skaisti sēt tautā labu un daiļu, propagandējot un iznēsājot kultūras vērtības. Bet vēl dārgāki ir tie brīži, ko rakstnieks vai mākslinieks var pavadīt klušībā, radot īstus un pievilcīgus mākslas darbus. Tie dažreiz ir kā lieli metalla gabali, no kuņiem cērt un kal kultūras vērtības.

Viens pats Glika bībeles tulkojums, kuņš taču noritēja kabineta klusumā, mežiem ieslēgtā malienā, ir pārvērtis veselu gadu simteni.

Skaisti ir aicināt tautu pie latvju kultūras pavarda! Bet jārada arī apstākļi, lai rakstnieki un mākslinieki varētu netraucēti nodoties vērtību radīšanai. Ir jākultivē zeme, lai augļi nebūtu sīki un skopi. Šai ziņā mūsu valsts ir daudz darījusi.

*

Kas ir kultūra?

Kāds krievu kņazs reiz viesojies vecā, labā angļu muižā. No rīta, izgājis pastaigāties, viņš noskatījies, kā dārziņš patlaban pagalmā apcērp mauriņu.

„Sakiet, lūdzu, kā var dabūt tik biezu un smalku mauriņu. Man gribētos, ka tāds būtu arī manā muižā.”

„Nekas nav vienkāršāk, mans kungs,” dārznieks atbildējis, „vajaga tikai trīsdesmit gadu no vietas katru dienu viņu kārtīgi apliet un apcirpt, un jums būs tāds pats mauriņš kā šis.”

Kultūra prasa neatlaidīgu paaudžu darbu. Tā ir kā lāpa, kuŗu sniedz roka rokai caur gadu krēslību. Rindā cits aiz cita stāv skrējēji.

Kultūras nedēļa ir tikai viņas labdiena, viņas aicinājums.

Kuŗš gan no mums negribētu būt viņas vienojošā latviskā saimē?

ASPAZIJAS PIEMIŅAI

Reiz jaunībā, kad tikko biju sācis dzejot, es turēju rokā mazu sarkanu grāmatiņu delnas lielumā — Aspazijas „Sarkanās puķes”. Atšķīris to, lasīdams aiz dziļa savilņojuma es izgāju laukā un staigāju, valdīdams aizkustinājumu. Istaba man likās tam par šauru. Toreiz rakstīju: „Es mīlu tavas kaislās jūtas, tu, vētras, liesmu dzejniece!” Aspazijas „Sarkanās puķes” bij viena no tām grāmatām, kas atmodināja manu dvēseli.

Viņas dzeja beidzamā laikā dažreiz man likusies vecmodīgi izpušķota kā apģērbs, kam uz pleca putniņš, uz krūtīm roze, bet arvienu tā devusi pilnīgu dzejas ielīksmojumu.

Ar viņas aiziešanu latvju dzejas koklē ir trūkusi stīga, kas, dziļi ievilņojot, skanējusi cauri gadu desmitiem.

Sēras pēc Aspazijas ir lielas. Viņa ir dzīvojusi līdz tautas likteņiem, pa gaŗiem gadu desmitiem saaugdama ar to. Viņas dzeja ir modinājusi un cēlusi augšup, tā ir bijusi cīņas sauciens un mierinājums tautai grūtos brīžos. Viņa ir pastāvīgi saistījusi mūs ar savas dzejas kuplumu līdz pat pēdējām dienām kā liepa pie mājas vārtiem, kuŗas šalkšanu jau esam dzirdējuši

savā jaunībā. Sirds vērsas pret viņu ar žēlumu, kā pret vecu, skaistu koku, kas pušķojis mūsu pagalmu, saaudzis ar mūsu labākām atmiņām un beidzot nogāzies kādā rudens naktī.

Aspaziju atkal satiksim viņas dzejā. Mēs meklēsim viņu arī savās atmiņās. Man viņu nav daudz. Reizes trīs četras esmu ar viņu tuvāk saticies un runājis. Man šķiet, ka viņas dzīve vairāk piederēja dzejai. Viņas seja bij vairāk vērsta uz sevi nekā uz cilvēkiem.

„Mūža gaisma tam tik mirdz,
Kam no dzīves šķirta sirds.
Dievu ugunīs tam kvēlot,
Dzīvi nedzīvot, bet tēlot,”

dzejniece saka savā „Sidraba šķidrautā”. Viņa dzīvoja sevī vai, labāk sakot, savā dzejas darbnīcā. Es viņu pa lielākai daļai satiku kopā ar Raini. Rainis vairāk pievērsās cilvēkiem. Satiekoties viņa seja tūlīt iemirdzējās un iesila valodās. Aspazija vairāk turējās sāņus.

Pirmo reiz satiku Aspaziju Latviešu biedrībā, Zinību komisijas vasaras sapulcēs 1904. gadā. Kādā starpbrīdī viņa sēdēja bufetes istabā kopā ar Annu Ķeniņu. Tā mani ar viņu iepazīstināja. Es nezinu, ko mēs runājām. Aspazija paskatījās uz mani ar spožām jaunām acīm. Es atceros tikai viņas acu skatu.

1905. gads Aspaziju un Raini pacēla slavas augstumos. Kā dzejas karaļu pāris viņi visur tika kopā minēti, slavināti un daudzināti. Kā īstiem karaļiem viņiem bija arī savs galms. Daudzi mazāki gari spiedās viņiem apkārt, lai iegūtu kaut ko no viņu slavas spožuma. Starp citiem man palicis atmiņā tā laika jūsmotājs un politisku brošūru izdevējs Jānis Leimanis. Šis cilvēks ar bezgalīgu entuziasmu dzīvoja līdz laikmeta notikumiem un mēdza sacīt: „Es, Jānis Asars, Aspazija un Rainis...”

Tā gada vasarā es reiz apmeklēju abus dzejniekus jūrmalā. Karlsbādē (Mellužos) Aleksandra prospektā,

līdzās priežu mežam, starp celmiem bij maza vasarnīca. Apakšējais stāvs bij izīrēts. Paši saimnieki bij apmetušies augšā. Aspazijai tur vienā galā bija istaba ar gultu, galdu un krēsliem. Atmiņā pazib arī kāda spoguļa stikls. Rainis dzīvoja vēl neizbūvētā paspārnē, kur arī rakstīja. Uz kādas kastes stāvēja maza petrolejas virtuve, tur kūpēja katliņš, kuņā sautējās pīle ar zirnīšiem, ko abi dzejnieki uzraudzīja. Šī dzīve bija pilna brīnišķīgas sirsnības. Bohēmisko pieticību rotāja gaišs humors. Pie brokasta izlozējām desu, kuņa bija viena pa trim. — Ar zaļu stiebru kurvīti uz rokaš Aspazija gāja iepirkties pa jūrmalas veikaliņiem. Viņas soliņi nīpri skanēja uz ietves dēļiem. Viņa gāja ātri, es viņai lēnām sekoju, jo toreiz slimoju ar diloni un nedrīkstēju sasvīst. Šad un tad atskatīdamās, Aspazija smējās kā ķircinādama . . . Laikam viņa nomanīja, ka mana kaite nav tik bīstama.

Pēc daudziem gadiem es atkal reiz apmeklēju viņu jūrmalā tās 75 gadu jubilejas dienā. Es redzēju viņu puķainos zīda rīta svārkos, apsveiktu ar rozēm un balvām, kino prožektoru gaismā. Bet aiz šā īsā svētku spožuma viņas dzīve man likās stipri pamesta. Aspazijai nebija ģimenes. Pie fotografēšanās viņai līdzās stāvēja tās ilggadīgā apkopēja Anniņa un melnbalts runcis locījās prožektora staros. Vecums bija pārvērtis viņas sejas pantus, kuņi likās drūmāki un it kā bargāki. Tā izkatījās kā vecās derības praviete. Varbūt tur bija iespieduši savas zīmes arī pēdējie paši grūtākie gadi. Lielinieki atņēma Aspazijai Raiņa mantojumu, un viņai bija jādzīvo no niecīgas pensijas. Nu dažas lietas un drēbes no mazās vasarnīcas sāka staigāt pie zvejniekiem, no kuņiem tā varēja dabūt zivis. Vasarnīca, kuņā dzejniece abas ar Anniņu dzīvoja, nebija īsta ziemas māja. „Tai ziemā”, Anniņa stāsta par lielinieku laiku, „lielā istabā rītos ūdens bija sasalis ledū.” Aiz lielās bija maza iegarena, nomenlējusi istabiņa, kuņā dzīvoja Aspazija. Aiz melnas dzelzs krāsns bija niķeļa gulta, kuņa gandrīz piepil-

dīja telpu. Logs, kuŗā dauzījās jūras vējš, līdz pusei bij aizsegts ar lakatu. Pie gultas bij mazs galdiņš ar grāmatu kaudzi. Citu mēbeļu istabā nemanīju. Šai gultā Aspazija, sevišķi ziemā, pavadīja savas beigu dienas. Te viņa gulēja vai puszvīlus sēdēja un rakstīja, turēdama uz ceļiem zilu burtnīcu, kuŗa bija piebāzta ar avižu izgriezumiem un manuskriptu lapiņām. Viņas fantazija strādāja, tā sacerēja poēmu „Debeskalējs”, no kuŗas daži fragmenti parādījās „Tēvijā”. Mūŗa galā viņa bija atgriezusies pie nacionāliem teiku motīviem, kā savā pirmajā gaŗākā dzejojumā „Sauls meita”.

23. oktobrī (1942. g.) viņa man rakstīja no jūrmalas:

Mīļais kolēģi,

Nosūtu Tev atkal pāra dzejoļu. Gribēju sūtīt poēmu Debeskalējs, bet baidos apgrūtināt, ka nav par gaŗu, varētu jau 2 - 3 burtnīcās iznākt pa 2 - 4 lap. pusēm. Ja gribi, došu uz nākamo gadu, jo šis jau iet uz beigām, ceru, ka vēl to piedzīvošu! Vēlu Tev un Mēneŗrakstam vislabākās sekmes.

Ar mīļu sveicienu

Aspazija.

Man patlaban nospiests gara stāvoklis un drūmi raugos nākotnē.

Aspazija.

Ar skumju sirdi pacilāju ņo lapiņu. Tā bij dzejnieces pēdējā vēstule.

JĀŅA ZĀLIŅA PIEMIŅAI

Kamēr mēs dzīvojam sāpēs un cerībās par mūsu tēvzemi, Jānis Zālītis jau ir atradis ceļu uz mūŗīgo tēvzemi, uz mūŗīgo Latviju.

Tāpat kā ir debesis pār mūsu galvām, tāpat ir mū-

žīgā Latvija. Tas ir nemainīgs spožums pār mums. Ikkatrs, kas aizejot atstāj kādu ceļu darbu, pieliek kādu staru šim spožumam, šai neiznīcīgai glorijai. Savu gaismas svītru tur ir atstājis arī Jānis Zālītis. Ne tikai ar saviem darbiem. Mēs bijām laimīgi, ka viņš dzīvoja starp mums. Ar savu daiļo raksturu viņš ir atstājis sabiedrībā gaišu sliedi. Kas neizteicās viņa dziesmā, tas izteicās viņa dzirkstošā valodā. Tāpēc viņš bieži bija redzams starp draugiem, jo viņam ar vienu bij kas ko teikt un arī kas ko jautāt. Sarunās ar draugiem jau mēs dažreiz atrodam savas dziļākās un labākās domas. Viņš bija dzīva gara pilns. Viņš bija reti asprātīgs, un viņam bij lielas valodas dāvanas, kas viņu arī padarīja par mūsu labāko mūzikas rakstnieku, kāda otra vairs nav. No viņa pēdējām dienām man ir palikusi atmiņā kāda brīnišķīga valodas dzirksts. Pie viņa slimības gultas stāv trīs veci draugi sirmām, jau gluži baltām galvām. Slimais noskatās viņos un saka: „Baltīši!...” Šai vienā vārdā ir mīļš glāsts un reizē arī zobgalīgs smaids ar apslēptu acumirkļa sentimentālītāti...

Bija pelēka novembra diena, kad mēs kopā, draugu pulkā, gājām pakaļ Aspazijas šķirstam. Jānis Zālītis gan bija savā gaitā it kā gausāks, bet nekas vēl neliecināja, ka arī viņam kaut kur jūdz jau bēru kumeļus. Atgriezdamies mājā, mēs izšķīrāmies uz Blaumaņa ielas, un tā bija pēdējā reize, kad viņu redzēju.

Viņš likās vēl jauns ar saviem sešdesmit gadiem, kuņģus apslēpa viņa dzīvā apgarotība.

„Viņš jau bija trausls,” — es bēru gadījumā dziedēju sakām. Ilgus gadus strādājot kopā vienā redakcijā, man viņš likās ļoti izturīgs. Vēlu vakarā viņš pārnāca no operas vai koncerta, rītā pulksten piecos cēlās rakstīt kritiku un pirms deviņiem jau bija redakcijā. Nezin, kad viņš dabūja kārtīgi izgulēties. Arī mākslas pārdzīvojums prasa spēka. Jānis Zālītis pārdzīvoja līdz visus ievērojamākos mākslas notikumus Rīgā. Dažreiz bija grūti lielo ievīļojumu mie-

rīgi pārnest mājā. Vajadzēja vēl pasēdēt kaut kur ar draugiem. Atceros vienu šādu vakaru. Mēs sēdējām kopā pāri pusnaktij, nogrimuši dziļās sarunās, un, kad šķirāties, man priekšā uz galda palika pelnu traukā vesela kaudze izpīpētu papirosu galu.

Kā smalks kultūras cilvēks Jānis Zālītis glabāja savā dvēselē, varbūt no mātes mantotus, kristīgās idejas dārgumus. Ziemsvētkos es arvienu viņu redzēju gaišā pacilātībā, tad viņš nāca ar kādu jaunu Ziemsvētku dziesmu. Svētkos vai viesībās, kad bijām kopā, beigās, kad viesi jau sāka izklīst un, no pūļa atsvabināta, atdzīvojās sajūsma, Zālītis dažreiz sēdās pie klavierēm un improvizēja, it kā būtu glabājis savu mākslu tikai intimiem draugiem. Arī vienā daļā viņa komponēto dziesmu izskan dzidra brīnišķīga sirsnība, kā apslēpts dvēseles prieks. Kupls ir viņa vērtīgo dziesmu krājums, bet vairāk kā pusi no savas dzīves viņš gan ir atdevis rakstniecībai, dienu no dienas rakstīdams mūzikas kritikas. Viņam bij ievērojamas literāras dāvanas. Tās sevišķi parādījās viņa garākos apcerējumos. Te var redzēt viņa gara mirdzumu, te viņš izsaka savas dziļākās domas un tuvojās mākslas noslēpumam. Apcerē par Hugo Volfu („Latvju Mēnešrakstā” 1942. g. 8. n-rā) viņš saka:

„Klausoties Volfa dziesmas, mūs nesavaldzina vis tūdaļ melodiju daiļums, bet gan dziļā apgarotība, šo dziesmu idejiskais un psiholoģiskais saturs. Atklājas nevien dzirdēto vārdu vārsmu saturs, bet arī smalkākās domu un jūtu vibrācijas, kas paslēptas starp rindām. Jo mākslā protokoliskā skaidrība un noteiktība nāv galvenais, bet jo svarīga loma gan piedēvējama tikko tveramajām nojautām, minējumiem, varētu varbūt teikt, astrālajam izstrāvojumam. Šāds „izstrāvojums”, šāds reāli it kā neapzināms jūtu un pārdzīvojumu atvīdējums nojauzams gan vienīgi arī tikai tais darbos, kas iecerēti un darināti patiesas iedvesmas brīžos.” Arī Zālīša mūzikā mūs apbuļ šis nenosakā-

mais dvēseliskais izstrāvojums, kas paceļ viņu par vienu no pirmajiem latvju komponistiem.

Laikmeti šķiņš. Viesi, kas bij aicināti tautas godā, sāk izklīst. Varētu būt, ka pirmie aiziet tie, kas tuvāk nosēdušies pie durvīm. Bet Jānis Zālītis jau nebija vecākais starp mums. Viņš sēdēja dziļāk istabā starp draugiem... Un viņam bija jāaiziet...

Šai sējumā sakopoti visi stāsti, daļa tēlojumu un raksti par latviešu literātūru, mākslu, kultūru. Daļa tēlojumu pievienota pasaku sējumam nodaļās Bērņibas atmiņu tēlojumi un Mežā un laukā, bet tēlojumi, kam sakars ar pirmā pasaules kaŗa laiku — sējumā Sarkanās lapas.

SATURA RĀDĪTĀJS

STĀSTI UN TĒLOJUMI (1902—1928)

Skaņas iz tālumiem (1902)	9
Skolotājs Ābeltiņš (1903)	46
Pīlītes (1905)	62
Nabags (1906)	78
Aizkaltis, aizlūzis koks	85
Dzīvība (1907)	87
Jaunība	98
Letargija	105
Mazgātāja	112
Krupis (1908)	128
Aizklātā dāma (1909)	153
Miesnieks	163
Bālas lapas	186
Pavasaris (1910)	201
Dervišs (1911)	207
Namiņš zem vītoliem	215
Jānis Poruks	224
Rīga (1912)	228
Krogs uz Daugavas	231
Ceriņa krūms	233
Kurzemes zīmējumi	237
I Putekļi	
II Sabile	
III Līlijas	
Draugi (1918)	246
Par puķēm un kokiem jeb Kafijas koks	261
Leļļu lāpītāja (1923)	268
Mātes leģenda (1927)	270

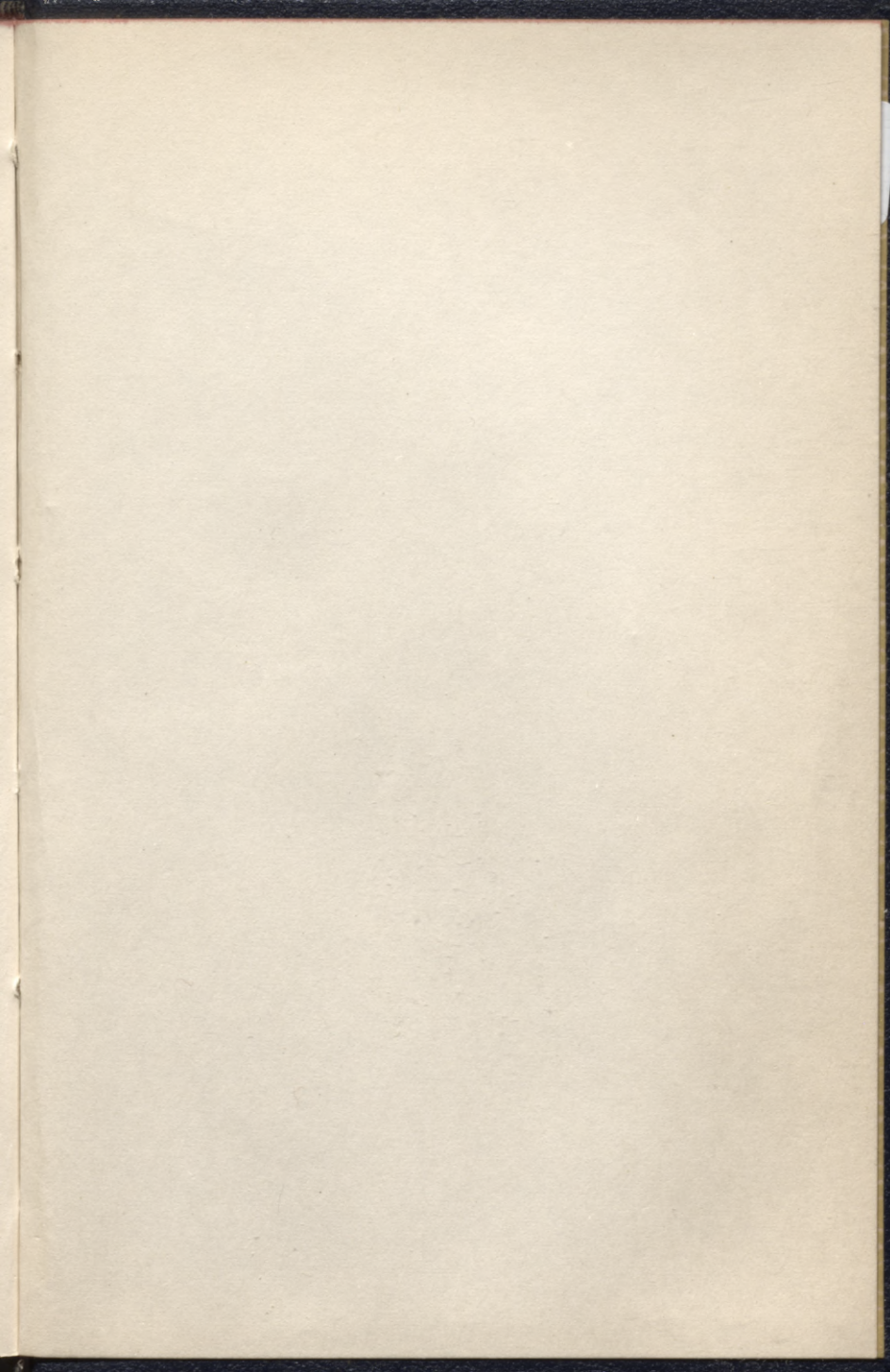
Mežvidos (1928)	277
Suņu dārzs	286
Papagailis	298

RAKSTI PAR LATVIEŠU LITERĀTŪRU, MĀKSLU UN KULTŪRU

Tālās noskaņas zilā vakarā (1903)	307
Poruku Jāņa dzejas	317
Poruka stāsti	319
Zvaigžņotās naktis (1906)	321
Sirds bērni	323
Dzejas pērles	324
Literāriskas piezīmes (1907)	326
Nakts	339
Dievu kaujas	345
Latviešu māksla	
un latviešu aristokratija (1910)	349
Mūsu tautskola	351
Latvju dainas (1915)	353
Dzejnieka J. Raiņa piecdesmit gadu jubilejā	356
Vēl par Raini un viņa dzeju	363
Mūsu rakstniecības druva	365
Sapnis izsapņots	369
Duburs kā Indrānu tēvs (1916)	371
Juris Neikens (1918)	373
Latvju opera	374
Latvijas augstskola (1919)	377
Mazās piezīmes (1922)	379
Mazās piezīmes	380
Mazās piezīmes (<i>Preses svētkos</i> 1923)	383
Runa Māras baznīcā Krišjāni Baronu izvadot ..	385
Krišjāņa Barona bēru dienā	386
Krišjāņa Barona piemiņas dienā (1924)	388
Par sevi	391

Antons Austriņš (1926)	391
Romantiskais jātnieks (1927)	394
Vecais Barons	396
Aronu Matīss (1928)	399
Pēc svētkiem	401
Fr. Bārdas piemiņai (1929)	403
Apsīšu Jēkaba piemiņai	404
J. Rainis — tas, ko neaizmirst	406
Atmiņas par Blaumani	408
Bez apvāršņa	411
Teodors Zeiferts	413
A. Saulieša 60 gadu jubileja	414
Mācīsimies no somiem (1930)	416
Žaņa Gruzevska piemiņai	418
Antons Benjamiņš	420
Pēterā Blau'a piemiņai	422
Atmiņas par Ziemeļnieku	425
Emīļa Dārziņa piemiņai	428
Poruka vasaras mītnē	430
Blaumaņa rīts Ērgļu Brakos	432
Kārlis Strāls 50 gadu šūpla svētkos	435
Eduarda Veidenbauma dzimtenē	437
Jāņa Kārkliņa 40. dzimšanas dienā (1931)	440
Jāņa Lapiņa 25 gadu literāriskās darbības atcere	441
Grāmatnieka jubileja	443
Kultūras ceļā uz brīvību	444
Arturs Bērziņš (1932)	446
Atmiņas par Raini	447
Romantisko sapņu dzejnieks	450
Cilvēks, kas sargāja apraktu zeltu (1933)	452
Rūdolfa Blaumaņa piemiņai	456
Jānis Zālītis (1934)	458
Antona Austriņa piemiņai	460
Ādolfa Ģersona piemiņai	462
Vecākais biedrs (1935)	463
Grāmatu burvība	465
Parka ielā Nr. 3 (1936)	468

Jāņa Akurātera piemiņai (1937)	471
Rūdolfis Blaumanis Pēterpilī	474
Lielas dvēseles liesmojums	477
Grāmatas un lasītāji (1938)	480
Valodas tīrība	483
Ceļš uz labāko (1939)	485
Aspazijas piemiņai (1943)	487
Jāņa Zālīša piemiņai (1943)	490

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306014003

DAUGAVA

50. DAUGAVAS
CITTAUTU AUTORI

A. Žids
PASTORĀLĀ SIMFONIJA
Dž. Steinbeks
MĒNESS NORIETĒJIS
Dž. Hiltons
ARDIEVU, MISTER ČIPS
Voltērs
KANDIDS
A. Strindbergs
HEMSALNIEKI
E. Hemingvejs
ARDIEVAS IEROČIEM
A. St. Eksiperī
NAKTS LIDOJUMS
Dž. Konreds
TAIFUNS
Ž. Diamels
NEGAISA NAKTS
O. Balzaks
EIŽENIJA GRANDĒ
Dž. Orvels
1984
G. Flobērs
BOVARI KUNDZE
H. Hese
NARCISS UN ZELTAMUTE
A. Žids
SIEVU SKOLA
P. Lāgerkvists
BARĀBA
Dž. Svifts
GULIVERA CEĻOJUMI
A. Dimā
TRIS MUSKETIERI
(Sagatavošanā)